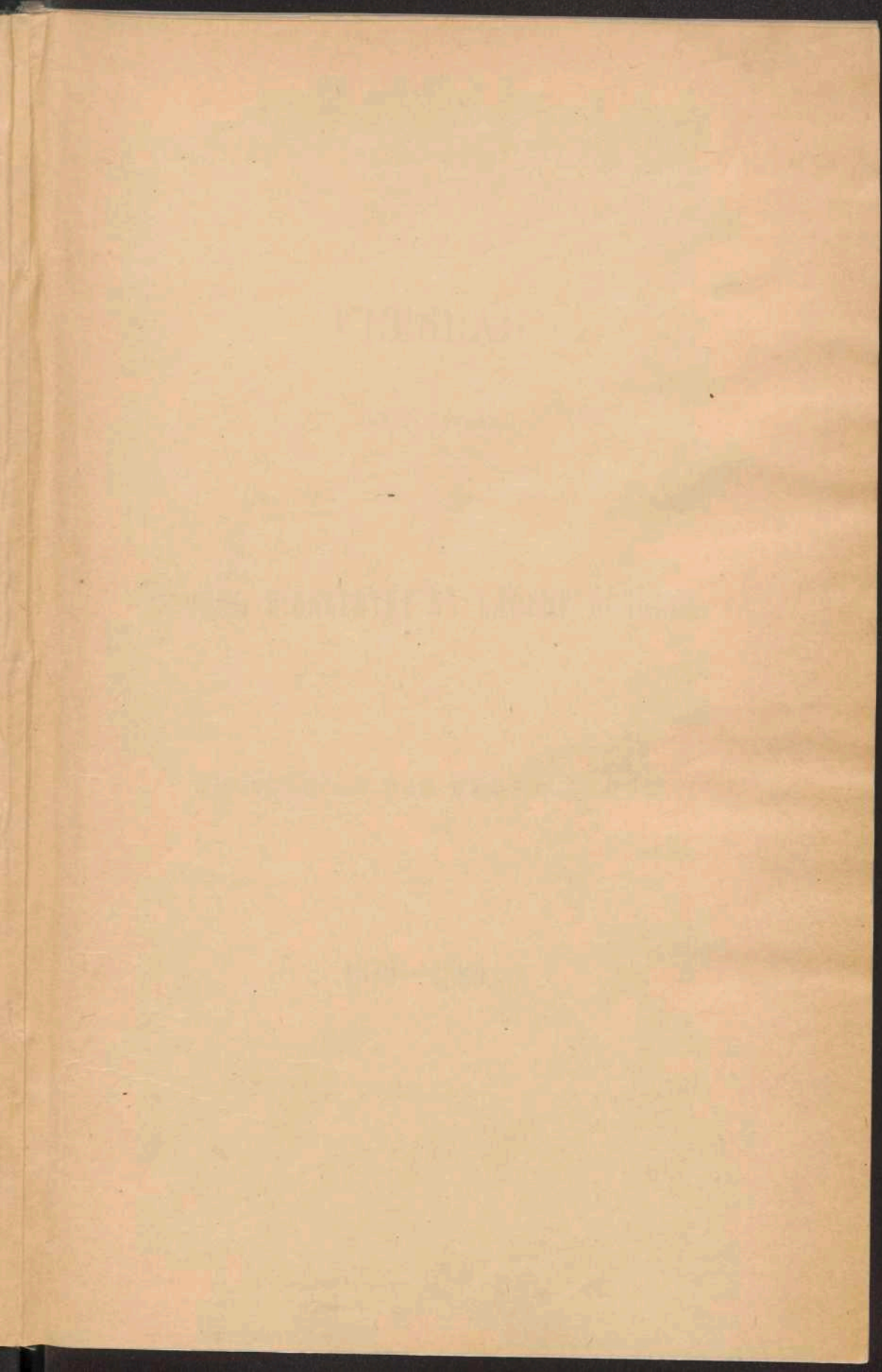

4/2
51

VERSLAG

VAN DEN STAAT

DER

HOOGHE-, MIDDELBARE EN LAGERE SCHOLEN

IN HET

KONINGRIJK DER NEDERLANDEN

OVER

1879—1880.

1881

THE

OF THE

OF THE

1870-1871

HOOGER ONDERWIJS.

Gedurende het studiejaar 1879/80, waarover dit verslag zich uitstrekt, zijn wederom eenige algemeene maatregelen, ter aanvulling van vroeger medegedeelde, tot stand gekomen.

Aan art. 48 der wet op het hooger onderwijs werd gevolg gegeven door het Koninklijk besluit van 31 December 1879, n°. 24 (Bijlage A).

Voorts werd bij beschikking van den Minister van Binnenlandsche Zaken van 28 Junij 1880, krachtens het 4de lid van art. 68 van voorschreven wet, goedgekeurd de door curatoren der Rijksuniversiteiten vastgestelde huishoudelijke reglementen voor hunne werkzaamheden (Bijlage B).

Onder dezelfde dagteekening stelde gemelde Minister eene instructie vast voor den secretaris van het collegie van curatoren (Bijlage C).

Bij Koninklijke boodschap van 6 Julij 1880, werd aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal ter overweging aangeboden eene wetsvoordragt tot wijziging van eenige artikelen der wet op het hooger onderwijs, eene betere regeling der collegiegelden ten doel hebbende. Het Voorloopig Verslag dienaangaande onder dagteekening van 5 Augustus daaraan volgende uitgebragt, werd door den Minister bij schrijven van 21 September 1880 beantwoord.

§ 1. RIJKSUNIVERSITEITEN TE LEIDEN, UTRECHT EN GRONINGEN.

a. Collegien van curatoren.

Behalve de herbenoeming der aftredende leden, valt het verlies te vermelden dat de universiteit te Leiden onderging door het overlijden van dr. W. C. VAN DEN BRANDELER, die sedert het begin van 1866 in het curatorium had zitting gehad. In zijne plaats werd bij Koninklijk besluit van 1 Julij 1880 benoemd de heer L. M. DE LAAT DE KANTER, burgemeester van Leiden.

b. Onderwijzend personeel.

Leiden. In de faculteit der godgeleerdheid had geene verandering in het personeel der hoogleeraren plaats.

In de vacatures in de faculteit der regtsgeleerdheid, ontstaan door de benoeming, gedurende het vorige studiejaar, van de hoogleeraren VISSERING en MODDERMAN, respectievelijk tot Minister van Financien en van Justitie, werd voorzien door de benoeming bij Koninklijke besluiten van 24 November, 2 October en 9 October 1879 der heeren mrs. H. B. GREVEN, H. VAN DER HOEVEN en W. VAN DER VLUGT. Aan eerstgenoemde werd opgedragen het onderwijs in de staathuishoudkunde, de statistiek en tijdelijk in de staatkundige geschiedenis; aan den tweede het onderwijs in het strafregt en de strafvordering, aan laatstgenoemde dat in de encyclopaedie des regts en de wijsbegeerte van het regt, welke laatste vak echter in dit studiejaar nog door den hoogleeraar Buys werd gegeven, die zijne lessen daarin reeds geruimen tijd had aangevangen vóór dat de hoogleeraar VAN DER VLUGT zijne betrekking aanvaardde. Deze deed dit op 14 Januarij 1880 met eene redevoering over de

» wetenschap der gerechtigheid »; de heeren VAN DER HORVEN en GREVEN aanvaardden hunne betrekking op 26 November 1879 en 4 Februarij 1880, de eene met eene redevoering over » de vaststelling en invoering van het Wetboek van Strafrecht », de andere over » de oude en nieuwe economie, eene poging tot verzoening ».

Tot lector werd op 28 November 1879 benoemd mr. W. M. D'ABLAING, belast met het geven van onderwijs in het Romeinsche regt en zijne geschiedenis, ten einde den hoogleeraar GOUDSMIT ter zijde te staan, die, zoals in het vorige verslag is vermeld, door ongesteldheid in de vervulling zijner taak zeer bemoeijelijk werd.

In de faculteit der geneskunde had geene wijziging in het personeel der hoogleeraren plaats. De jaarwedde van den hoogleeraar DOIJER werd verhoogd van f 5000 tot f 6000.

Aan den hoogleeraar HOFFMANN in de faculteit der wis- en natuurkunde werd verlof verleend van 15 Maart 1880 tot 1 Augustus daaraanvolgende, ten einde aan het zoölogisch station van dr. DÖHRN te Napels werkzaam te kunnen zijn.

Bij Koninklijk besluit van 19 Augustus 1880 werd de conservator bij het museum van natuurlijke historie, dr. A. A. W. HUBBRECHT, buiten bezwaar van 's Rijks schatkist tevens benoemd tot lector in de zoölogie.

In de faculteit der letteren en wijsbegeerte aanvaardde de hoogleeraar CORNELISSEN zijne betrekking op 1 October 1879 met eene inwijdingsrede over » den tegenwoordigen toestand der Latijnsche taal, vergeleken met dien in de 17de eeuw ».

De mutatie in het personeel der adsistenten in het ziekenhuis was wederom zeer aanzienlijk.

Achtereenvolgens werd eervol ontslag verleend aan de heeren dr. J. GODDARD, W. JAARMA, J. H. SELHORST en dr. H. C. DE LEEUW. In hunne plaats werden benoemd de heeren W. NOLEN, B. E. SCHELTEMA, W. PAUW en J. J. GRIBLING, die allen, behalve de heer PAUW, eenigen tijd daarna op verzoek eervol werden ontslagen en vervangen door de heeren C. J. L. FEITH en A. G. METZLAR. Laatstgenoemde bekam kort daarna op verzoek eervol ontslag en werd opgevolgd door den heer F. A. SIMON THOMAS.

De aftredende adsistenten W. PAUW, J. C. VAN SCHILFGAARDE en H. TREUB werden herbenoemd.

De adsistent bij de pathologische anatomie, dr. A. NIJKAMP, werd vervangen door den heer D. VAN HAREN NOMAN.

De aftredende adsistenten bij de scheikunde en de physiologie werden allen herbenoemd.

Dr. M. TREUB werd eervol ontslagen als adsistent bij de botanie, ten gevolge van zijne benoeming tot directeur van den plantentuin te Buitenzorg.

De 1ste observator bij de sterrenwacht, dr. E. F. VAN DE SANDE BAKHUYZEN, werd toegelaten als privaat-docent, tot het geven van onderwijs in de sterrekunde.

Den 16den September 1879 werd het rectoraat door den prorector J. H. SCHOLTEN overgedragen aan den hoogleeraar H. KEEN, die op 9 Februarij 1880, bij gelegenheid van de » Dies natalis » der Universiteit, eene redevoering hield, getiteld: » Begin en voortgang der Oostersche studien in Europa ».

De betrekking van secretaris van den senaat werd ver-

vuld door den hoogleeraar ZAAIJER, die van assessor door de hoogleeraren SCHOLTEN, HEYNSIUS, VAN GEER en BUTS.

De betrekkingen van voorzitter en secretaris bij de verschillende faculteiten werden vervuld door de hoogleeraren SCHOLTEN en TIELE, VAN BONEVAL FAURE en VAN DER LITH, SIMON THOMAS en VAN IJTERSON, FRANCHIMONT en LORENTZ, DE VRIES en COSIJN.

Utrecht. In de faculteit der regtsgeleerdheid aanvaardden de nieuwbenoemde hoogleeraren, mr. M. S. POLS en mr. J. DE LOUTER, hunne betrekking, eerstgenoemde op 26 September 1880 met eene redevoering over » het ontstaan, de ontwikkeling en den tegenwoordigen toestand van het Nederlandsche strafregt », laatstgenoemde op 18 October daarna volgende, met eene rede over » het verband der Staatswetenschappen ».

In de faculteit der geneeskunde werd een lector benoemd tot het geven van onderwijs in de ontleedkunde, namelijk dr. MAX WEBER, tot dusverre assistent bij de ontleedkunde aan de Universiteit te Amsterdam. Deze benoeming was een gevolg der zwakke gezondheid van den hoogleeraar KOSTER, die hem in het vervullen zijner ambtspligten zeer belemmerde.

Het personeel der assistenten onderging de volgende wijzigingen:

De heer D. GORTER, assistent bij de chirurgie, die zich als praktiserend geneesheer te Almelo vestigde, werd vervangen door den heer J. A. GULDENARM; in de plaats van dr. A. W. VAN HAAGEN, assistent bij de obstetrie, werd benoemd de heer C. E. PALING.

Dr. H. F. JONKMAN, assistent bij de botanie, werd als privaet docent toegelaten tot het geven van onderwijs in de morphologie en de systematiek der planten. Hij ving zijn onderwijs op 26 Januarij 1880 aan met eene openingsles over de beantwoording der vraag » welken ontwikkelingsgang heeft de systematiek der planten in den loop der tijden gevolgd en welke zijn voor haar de gewigtigste momenten geweest ».

Den 16den September 1879 droeg de rector-magnificus zijne waardigheid over aan zijn opvolger, den hoogleeraar

E. MULDER. De dies natalis der Universiteit werd op voorstel van den senaat herdacht op 19 Maart 1880, met eene redevoering van den rector-magnificus over » synthese en analyse in de natuur en de natuurwetenschap ».

Tot secretaris van den senaat werd de hoogleeraar BEETS benoemd, terwijl de hoogleeraar RAUWENHOFF zich bleef belasten met de zorg voor het archief.

Assessoren waren de hoogleeraren VALETON, FRUIN, LONCQ en VAN HERWERDEN.

Als voorzitter en secretaris van de verschillende faculteiten waren werkzaam de hoogleeraren BEETS en DOEDES, FRUIN en DE LOUTER, LONCQ en VAN OVERBEEK DE MEIJER, BUTS, BALLOT en DIBBITS, BRIL en FRANCKEN.

Groningen. In geene faculteit had eenige verandering plaats in het personeel der hoogleeraren of lectoren.

In de faculteit der geneeskunde werd in plaats van den heer J. BLEEKER tot assistent bij het physiologisch laboratorium benoemd de heer L. WIERSEMA. De assistenten bij de pathologische anatomie, de anatomie, de verloskunde en de heilkunde werden herbenoemd, terwijl tot assistent bij de geneeskunde, in de plaats van dr. K. KOOP benoemd werd de heer W. RENSSER.

In de faculteit der wis- en natuurkunde werden de assistenten bij de botanie en de natuurkunde herbenoemd en als assistent bij het scheikundig laboratorium aangesteld de heer J. MULDER Jzn., in de plaats van zijn reeds in den vorigen cursus ontslagen voorganger.

Op 16 September 1879 gaf de aftredende rector-magnificus een verslag van de lotgevallen der Universiteit en sprak eene redevoering uit getiteld » het raadsel der ervaring »; zijn opvolger was de hoogleeraar D. HUIZINGA, die, als secretaris van den Senaat naast zich had den hoogleeraar MODDERMAN.

De hoogleeraren HALBERTSMA, LAMERS, VAN ANKUM en FRESEMAN VIETOR waren assessoren.

Als voorzitter en secretaris der faculteiten fungeerden de hoogleeraren VAN BELL en CRAMER, TELLEGEN en FRESEMAN VIETOR, SINGER en VAN BRAAM HOUCKGEEST, ENSCHEDÉ en RINK, HECKER en MULLER.

c. Studenten.

GETAL en BEDRAG der inschrijvingen.

LEIDEN.		UTRECHT.		GRONINGEN.	
Ingeschreven.	Tegen betaling van:	Ingeschreven.	Tegen betaling van:	Ingeschreven.	Tegen betaling van:
203	f 200	90	f 200	38	f 200
108	120	75	120	68	120
1	105	1	105	16	100
20	100	109	100	33	90
31	90	27	90	1	75
9	75	7	75	19	60
39	60	22	60	20	30
10	45	6	45	1	15
50	30	56	30	6	»
9	15	4	15		
5	»	6	»		
485		403		202	

Tegen de helft van het bedrag, waarvoor door anderen, hetzij voor alle, hetzij voor enkele lessen werd ingeschreven, werden zij ingeschreven, die daartoe krachtens art. 106 2de lid der wet op het hooger onderwijs gerechtigd waren.

Uit de volgende tabellen blijkt voor hoeveel lessen de studenten in de verschillende faculteiten waren ingeschreven en voor den hoeveelsten keer de inschrijvingen plaats hadden.

INGESCHREVEN							
	VOOR	IN DE FACULTEIT DER					
		god- geleerdheid.	regts- geleerdheid.	geneeskunde.	wis- en natuurkunde.	letteren en wijsbegeerte.	TOTAAL.
Leiden.	al de lessen	24	34	137	18	15	228
	vier lessen	1	89	7	3	9	109
	drie »	»	32	4	1	3	40
	twee »	»	34	6	5	4	49
	eene les.	4	35	4	8	8	59
	Totaal . . .	29	224	158	35	39	485
Utrecht.	al de lessen	110	20	51	19	5	205
	vier lessen	2	48	24	1	1	76
	drie »	15	6	6	7	2	36
	twee »	31	8	5	5	»	49
	eene les.	22	5	3	5	2	37
	Totaal . . .	180	87	89	37	10	403
Groningen.	al de lessen	16	17	18	5	4	60
	vier lessen	1	17	45	3	3	69
	drie »	1	14	5	9	5	34
	twee »	4	1	9	1	5	20
	eene les.	3	6	3	4	3	19
	Totaal . . .	25	55	80	22	20	202
Leiden.	den 1sten keer	3	60	36	5	12	116
	» 2den »	4	34	22	8	14	82
	» 3den »	6	48	17	6	5	82
	» 4den »	10	39	25	5	1	80
	» 5den »	3	28	15	4	3	53
	» 6den »	3	11	23	5	3	45
	» 7den »	»	1	12	2	»	15
	» 8sten »	»	1	4	»	»	5
	» 9den »	»	1	»	»	»	1
	» 10den »	»	1	1	»	1	3
	» 11den »	»	»	2	»	»	2
	» 12den »	»	»	1	»	»	1
	Totaal . . .	29	224	158	35	39	485

INGESCHREVEN							
	VOOR	IN DE FACULTEIT DER					
		god- geleerdheid.	regts- geleerdheid.	geneeskunde.	wis- en natuurkunde.	letteren en wijsbegeerte.	TOTAAL.
Utrecht.	den 1sten keer	55	31	34	16	»	136
	» 2den »	45	15	21	9	2	92
	» 3den »	28	10	4	3	»	45
	» 4den »	21	14	6	1	3	45
	» 5den »	21	6	7	3	»	37
	» 6den »	7	7	9	4	2	29
	» 7den »	2	3	4	1	2	12
	» 8sten »	»	»	1	»	»	1
	» 9den »	»	1	2	»	»	3
	» 10den »	»	»	1	»	1	2
	» 11den »	1	»	»	»	»	1
	Totaal . . .	180	87	89	37	10	403
Groningen.	den 1sten keer	7	15	22	7	7	58
	» 2den »	5	14	20	2	3	44
	» 3den »	4	7	11	5	3	30
	» 4den »	6	15	9	6	»	36
	» 5den »	1	1	4	1	4	11
	» 6den »	1	3	4	1	3	12
	» 7den »	1	»	6	»	»	7
	» 8sten »	»	»	»	»	»	»
	» 9den »	»	»	1	»	»	1
	» 10den »	»	»	1	»	»	1
	» 11den »	»	»	1	»	»	1
	» 12den »	»	»	1	»	»	1
	Totaal . . .	25	55	80	22	20	202

In het vorige studiejaar bedroeg het getal ingeschreven studenten te Leiden 533, te Utrecht 353 en te Groningen 182. Het verminderde derhalve aan eerstgenoemde Universiteit met 48, maar vermeerde aan de tweede met 50 en aan de derde met 20. De geheele vermeerdere bedroeg dus 22. Was te Utrecht en Groningen het getal van hen, die voor vier lessen werden ingeschreven aanzienlijk grooter, dat van hen, welke voor volledig onderwijs betaalden, was geringer dan in het vorige studiejaar. Rekent men

het getal der aan de Universiteiten aanwezige, maar niet ingeschreven studenten mede, dan was, even als in de twee laatste jaren het getal aanmerkelijk grooter dan de officiële opgave aanwijst.

d. *Omtang van het onderwijs.*

In het volgende overzicht zijn de lessen vermeld die, wegens verschillende omstandigheden, niet gegeven zijn.

UNIVERSITEIT TE:	HOOGLEERAAR OF LECTOR.	NIET GEGEVEN LES.	REDEN VAN VERHINDERING.
LEIDEN	C. P. Tiele, H. B. Greven , C. K. Hoffmann, P. L. Rijke, E. A. van der Burg, H. Kern , P. J. Cosijn , G. J. Grashuis , J. de Louter , F. C. Donders , P. Q. Brondgeest , C. H. D. Buys Ballot , C. H. C. Grinwis , J. A. C. Oudemans , W. Kapteyn , C. E. A. Wichmann , C. W. Opzoomer , W. G. Brill , C. M. Francken ,	Capita selecta. Statistiek. Staatkundige geschiedenis. Zoölogie der gewervelde dieren. Meteorologie. Alle lessen. Indische oudheidkunde. Vergelijkende taalstudie. Zend-Avesta. Oud-Saksisch. Soendaneesch. Administratief regt. Ophthalmologie, behalve enkele voordragten over kleuren- blindheid. Chemische diagnostiek. Physische aardrijkskunde en meteorologie. Analytische mechanica en ma- thematische physica. Theorie der beweging van de hemelligchamen. Waarschijnlijkheidsrekening en integraalrekening. Petrographie en microscopie. Metaphysica en geschiedenis der wijsbegeerte. Gothisch. Latine scribendi, disserendique et interpretandi exercitationes.	Gebrek aan tijd. Vestiging te Leiden in Mei. Geen toehoorders. Geen gelegenheid in het museum. Geen toehoorders. Gebrek aan lokaal en hulpmiddelen. Geen toehoorders. Idem. Idem. Idem. Idem. Idem. Idem. Wordt om het andere jaar gegeven. Geen toehoorders. Idem. Idem. Idem. Idem. Gemis van lokaal. Geen toehoorders. Idem. Gering aantal litteratoren.
UTRECHT	J. Freseman Viëtor , A. P. Fokker , R. A. Mees , H. J. van Ankum , F. J. P. van Calker , J. C. Kapteyn , B. H. C. K. van der Wijck . H. E. Moltzer , F. J. van den Ham , P. L. Muller ,	Staatkundige geschiedenis. Geregtelijke geneeskunde. Meteorologie. Capita selecta der zoölogie. Geologie, palaeontologie en phy- sische aardrijkskunde. Theoretische astronomie. Logica en zielkunde. Middel-Hoogduitsch. Syrisch. Geschiedenis van Europa tijdens de Franche revolutie.	Geen toehoorders. Idem. Idem. Idem. Idem. Idem. Idem. Idem. Idem. Idem. Idem.
GRONINGEN			

Daarentegen werden verscheidene lessen en privaatscolleges gegeven, die niet aangekondigd waren. Zij zijn opgenomen in het volgende overzicht.

UNIVERSITEIT TE:	HOOGLEERAAR OF LECTOR.	NIET AANGEKONDIGDE DOCH GEGEVEN LES.
LEIDEN.	J. J. Prins,	Privatissimum voor eerstbeginnenden ter bestudering van de Handelingen der Apostelen in het Grieksch.
	S. J. Fockema Andreae,	Privatissimum ter bespreking van verschillende onderwerpen uit de rechtsgeschiedenis.
	P. A. van der Lith,	Avonddoccollegie ter bespreking van bijzondere onderwerpen uit het gebied van het Nederlandsch-Indisch Staatsregt en het Moslemsch regt.
	H. van der Hoeven,	Privatissimum ter bespreking van dossiers in strafzaken.
	T. Zaaijer,	Demonstratie- en responsie-collegie voor de studenten van het tweede jaar.
	Th. H. Mac Gillavry,	Bespreking van de voornaamste onderwerpen der algemeene ziektekunde.
	J. M. van Bemmelen,	Beginselen der chemie.
	C. K. Hoffmann,	Zoölogie der coelenteraten in het zoötomisch laboratorium.
	K. Martin,	Praktische oefeningen voor meergevorderden.
	C. G. Cobet,	Privatissimum in de zuivere philologie.
	M. de Vries,	Private lessen over bijzondere onderwerpen.
	M. J. de Goeje,	Privaatcollegie over Chaldeeusch.
	J. P. N. Land,	Lezen van Syrische teksten.
	H. Oort,	Rabbinische litteratuur.
	W. J. A. Jonckbloet,	Geschiedenis onzer letterkunde voor drie dames, zich voorbereidende voor het acte-examen M. O.
	J. J. Cornelissen,	Latijnsche stijl; Propertius; Tacitus.
UTRECHT . . .	F. C. Donders,	Bijzonder responsie-collegie voor oudere candidandi.
	H. C. Dibbits,	Privatissimum over theoretische scheikunde.
	C. H. C. Grinwis,	Theorie der quaternions en hare toepassing.
	W. Kapteyn,	Beschrijvende meetkunde.
	J. A. C. Oudemans,	Sterrekundige plaatsbepaling. (Deze les werd gegeven aan den heer van Alphen, die dr. van Ryckevorsel op diens reis naar Brazilië vergezelt.)
	C. M. Francken,	Metrische en grammaticale behandeling van Plautus, leetuur van andere dichters en kritiek van ingeleverde latijnsche stijl-oefeningen.
	J. A. Wijane,	Privatissimum over de geschiedenis der middeleeuwen.
GRONINGEN . . .	B. H. C. K. van der Wijck,	Privatissimum over ethica van Aristoteles.
	T. Halbertsma,	Grieksche palaeographie.
	E. Baehrens,	Palaeographie.

De lessen werden in de hollandsche taal gegeven, behalve die van den hoogleeraar COBET, die de latijnsche, en van den hoogleeraar MARTIN, die bij den aanvang van den cursus de hoogduitsche taal bezigde.

Te Groningen werden de lessen in de chirurgie, de latijnsche taal en de Romeinsche antiquiteiten in het hoogduitsch gegeven, het privatissimum van den hoogleeraar BAEHRENS in het latijn.

Bovendien werden door de privaattochenten WESSELINK, JONKMAN en HISGEN te Utrecht lessen gegeven respectievelijk over physische diagnostiek (ziekten der borstorganen), de systematiek der phanerogamen en de geschiedenis der

duitsche litteratuur (gevolgd door dertien Duitschers en zes Hongaren); door de privaattochenten TELLEGES, MULDER en SYMONS te Groningen respectievelijk over physische diagnostiek, oogheelkunde, hoogduitsche en engelsche taal en letterkunde.

De op de series aangekondigde en gegeven lessen waren de volgende.

Naam van den hoogleraar of lector.	Naam van de les.	Getal uren per week.	Aanwijzing der behandelde onderwerpen.
<i>Godgeleerdheid.</i>			
J. H. Scholten.	Geschiedenis van de leer over God.	2	Geschiedenis der leer of wijsbegeerte over God; de empirische rigting van Baco tot Kant.
	Wijsbegeerte van de godsdienst.	2	Historisch deel. Cartesius tot en met Schleiermacher.
C. P. Tiele.	Geschiedenis der godsdiensten in het algemeen.	3	De oude godsdiensten der Arische volken van Europa: Slaven, Germanen, Grieken en Romeinen.
A. Kuenen.	Uitlegging van het O. T.	2	I Kon. 17—19, 21; Jesaja 7—9, 17.
	Zedekunde (1ste semester).	4	Systeem der zedeleer, hoofdstuk I. De zedeleer van Jezus volgens de synoptische Evangelien.
	Geschiedenis van de godsdienst en de letterkunde van Israël. (2de semester).	4	De stam Levi, zijne geschiedenis en zijn invloed op de godsdienstige ontwikkeling van Israël.
J. J. Prins.	Exegese des N. T.		
	Het Evangelie volgens Marcus.	1	Hoofdstuk VII—IX.
	De brief van Paulus aan de Romeinen.	2	Hoofdstuk I—V.
	Tekstkritiek des N. T. (1ste semester).	2	Geschiedenis en theorie.
	Inleiding op het N. T. De brieven van Paulus (2de semester).	2	De twee brieven aan de Thessalonicensen, aan de Galatiers en aan de Corinthiers.
L. W. E. Rauwenhoff.	Geschiedenis van de Christelijke Kerk.	3	Oude geschiedenis.
	Geschiedenis van de oud-kerkelijke litteratuur.	1	Patres apostolici.
<i>Rechtsgeleerdheid.</i>			
W. van der Vlugt.	Encyclopaedie des regts.	3	Philosophische inleiding. Is er een natuurregt? Verhouding tusschen regtsphilosophie, techniek en politiek.
J. E. Goudsmit.	Pandecten.	3	XIX* en XX* boek.
W. M. d'Ablaing (lector).	Romeinsch regt en zijne geschiedenis.	6	De leer der verbindtenissen en der actien.
S. J. Fockema Andreae.	Geschiedenis van het Nederlandsch privaatregt.	2	Geschiedenis van het privaatregt in Holland, Zeeland en West-Friesland.
	Uitlegging van regtsbronnen.	2	Handvesten en oudste keurboek van Rotterdam (ed. Fruin). Een deel van Ordelboek van den Eistoel van Drenthe (ed. Feith). Een Geldersch leenregt (ed. Smits). Bronnen van Hofregt uit de bijlagen van den Hof te Voorst (ed. Sloet).
R. van Boneval Faure.	Nederlandsch burgerlijk regt.	4	Personen en familiereg. Erfregt.
	Handelsregt.	3	Koophandel in het algemeen; faillitenregt; zee-regt.
	Burgerlijke regtsvordering.	3	Inrigting der regterlijke magt; regterlijke bevoegdheid; geding in eersten aanleg (materieel zoowel als formeel).

T E L E I D E N.

Gemiddeld getal toehoorders.	Gelegenheid tot responderen.		A A N M E R K I N G E N.
	Ja.	Neen.	
12		neen.	
12		neen.	
9		neen.	
8	ja.		
10		neen.	
10		neen.	
10	ja.		
13	ja.		
11		neen.	
13		neen.	
11		neen.	
13		neen.	
20		neen.	Slechts gedurende vier maanden.
5	ja.		
10	ja.		Van Januarij 1880.
3	ja.		
2	ja.		
28	ja.		
26			
14			

Naam van den hoogleraar of lector.	Naam van de les.	Getal uren per week.	Aanwijzing der behandelde onderwerpen.
H. van der Hoeven.	Strafrecht.	3	Algemeene beginselen. Boek I en II van den C. P.
	Strafvordering.	2	Algemeene beginselen. De 1ste titel van het Wetboek van Strafvordering.
J. T. Buys.	Rechtsphilosophie.	3	Algemeene beginselen van privaats en publiek recht.
	Staatsrecht.	3	Gemeentewet.
	Administratief recht.	3	Landbouw, nijverheid, armwezen.
	Volkenrecht.	2	Algemeene beginselen.
H. B. Greven.	Staathuishoudkunde.	3	Voortbrenging, geld, crediet, waarde, schets van de leer der verdeling van het maatschappelijk inkomen.
P. A. van der Lith.	Koloniaal staatsrecht.	2	Algemeene inleiding tot het koloniaal staatsrecht. De staatsrechtelijke verhouding van moederland en kolonien, met toepassing op Nederlandsche en vreemde kolonien. De bestuursorganen in het moederland en de kolonien in hunne wederzijdsche betrekkingen.
	Administratief recht van Nederlandsch Oost-Indië.	3	Behandeling van de Indische comptabiliteitswet, het Indische belastingstelsel en van het Indische rechtswezen.
	Inleiding tot den Islam.	2	De ontwikkeling van den Islam onder en na Mohammed. De geloofsleer van den Islam ook in betrekking tot Ned. Indië.
	Bijzondere hoofdstukken uit het Moslemsche recht.	2	Behandeling van de pilaren van den Islam, ook in betrekking tot Ned. Indië.
	<i>Geneeskunde.</i>		
T. Zanijer.	Systematische en microscopische ontledkunde van den mensch.	3	Osteo-syndesmologie, myologie, splanchnologie, neurologie, angiologie, aesthesiologie.
	Ontledkundige oefeningen. (methodus secandi).	12	
	Topografische ontledkunde.	2	De voornaamste streken van het menschelijk ligchaam.
A. Heijnsius.	Physiologie.	5	Bloedsomloop. Algemeene spier- en zenuwphysiologie en physiologie der zintuigen.
	Histologie en oefeningen in microscopische anatomie.	4	
	Praktische oefeningen in physiologie.	4	
S. S. Rosenstein.	Medische kliniek.	3	
	Polikliniek.	4	
	Diagnostiek.	3	
G. D. L. Huet.	Geneeskundige kliniek.	5	
	Pharmacodynamie.	1	Exciterende middelen.
	Pharmacognosie.	2	Excitantia en acrida.

T E L E I D E N.

Gemiddeld getal toehoorders.	Gelegenheid tot responderen.		A A N M E R K I N G E N.
	Ja.	Neen.	
21		neen.	
14		neen.	
4	ja.		Zal voortaan door den hoogleeraar van der Vlucht worden gegeven.
45		neen.	
8		neen.	
7	ja.		
22		neen.	Van Februarij 1880.
6		neen.	
14	nu en dan.		
13		neen.	
4	ja.		
40	ja.		
(*)			(*) Afbankelijk van het voorhanden zijnde materiaal; in den regel 30 à 40.
40	ja.		
40	ja.		
25	ja.		
13			
46	ja.		
50	ja.		
30	ja.		
20		neen.	
25	ja.		

Naam van den hoogleraar of lector.	Naam van de les.	Getal uren per week.	Aanwijzing der behandelde onderwerpen.
D. Doyer.	Theoretische ophthalmologie. Theoretische otologie. Oogspiegelcursus. Oogheelkundige en oorheelkun- dige kliniek en polikliniek. Oogheelkundige operaties op het lijk.	20	
J. E. van Iterson J. Azn.	Heelkundige kliniek en poli- kliniek. Theoretische heilkunde. Medicina forensis. Medische politie. Operatieve chirurgie op het cada- ver.	12 2 2 1	Voorkomende ziektegevallen. Algemeene chirurgie. Alg. ged. Geregte psychologie en het geslachtsleven in forensische betrekking. Bemoeijingen van den Staat tot wering van besmettelijke ziekten.
A. E. Simon Thomas.	Theoretische verloskunde. Verloskundige operatieleer. Leer der vrouwenziekten. Vrouwen- en kinderopliniek. Praktische verloskunde: a) in het ziekenhuis. b) in de stad.	3 1 1 3 *	Systematisch overzicht der wetenschap. Leer van 't onderzoek en de voornaamste kunst- bewerkingen. Ziekten van het kraambd. Behandeling der patienten. Gewone en tegennatuurlijke verlossingen.
Th. H. Mac Gillavry.	Algemeene ziektekunde. Ziektekundige ontledkunde. Gezondheidsleer. Praktische oefeningen in ziekte- kundige ontledkunde op het lijk. <i>Wis- en natuurkunde.</i>	2 2 1	Algemeene ziektekunde van den bloedsomloop, de voeding, aetiologie en thermopathologie. Ziektekundige ontledkunde der spijsverte- rings-, der pisbereidende- en der geslachts- werktuigen en van de huid. Van den bodem, de woonhuizen, het drink- water, de spijzen en dranken. Ziektekundige ontledkunde van alle organen en methodus secandi.
D. Bierens de Haan.	Nieuwere meetkunde. Lagere stekunde. Hoogere stekunde. Differentialrekening. Integralrekening. Waarschijnlijkheidsrekening.	1 1 3 2 3 2	
P. van Geer.	Methodologie, benevens enkele hoofdstukken der elementaire mathesis. Beginselen der analytische en beschrijvende meetkunde.	2 3	Geometrische analyse in het platte vlak.

I T E L E I D E N .

Gemiddeld getal toehoorders.	Gelegenheid tot responderen.		A A N M E R K I N G E N .
	Ja.	Neen.	
30	ja.		
40	ja.		
11			
4			
2			
45*	ja.		* In drie groepen verdeeld.
10		neen.	
20		ja.	
20		neen.	
10		ja.	
		ja.	* Zoo dikwijls noodig over dag en 's nachts.
30	ja.		
30		neen.	
30			
12	ja.		
4	ja.		
4	ja.		
16	ja.		
9	ja.		
4	ja.		
4	ja.		
5	ja.		
12*	ja.		* Waaronder eene dame.

Naam van den hoogleeraar of lector.	Naam van de les.	Getal uren per week.	Aanwijzing der behandelde onderwerpen.
P. L. Rijke.	Hoogere geometrische analyse.	2	Geometrische analyse in de ruimte; oppervlakken van de 2de orde.
	Theoretische mechanica.	4	Evenwigt en beweging van ligchamen en stelsels. Hydromechanica.
	Proefondervindelijke natuurkunde.	7	
H. A. Lorentz.	Mathematische physica.	4	Theorie der electriciteit.
	Theoretische physica voor chemici. *	1	Kinetische gastheorie.
H. G. van de Sande Bakhuizen.	Wiskunde voor aanstaande medici.	2—4	Lagere meetkunde, algebra, goniometrie en trigonometrie.
	Elementaire sterrekunde.	3	Overzicht der sterrekunde.
	Praktische sterrekunde.	3	Theorie der hoekmeetinstrumenten. Micrometers.
	Theorie der kleinste quadraten.	1	
	Praktische oefeningen met astronomische instrumenten.	*	
K. Martin.	Kristallographie en mineralogie.	2	Kristalstelsels, de meest belangrijke mineralen en gesteenten.
	Geologie en palaeontologie.	2	Algemeene geologie, ontwikkeling der voorwereldlijke organismen.
	Praktische oefeningen in verband met het eerstgenoemde collegie.	1	
	Idem in verband met het tweede collegie.	2	
W. F. R. Suringar.	Botanie.	4	Morphologie, anatomie, physiologie, systematiek van cryptogamen en phanerogamen.
	Praktische oefeningen in de microscopie. *	8*	
	Botanische excursies.		
C. K. Hoffmann.	Zoölogie.	7	Med. zoölogie (voor medici).
	Vergelijkende anatomie en physiologie.		Vergelijkende anatomie der gewervelde dieren (voor medici en filosofen). Zoölogie van arthropaden en coelenteraten (voor filosofen). Capita selecta.
J. M. van Bemmelen.	Anorganische chemie.	4	Al de grondstoffen behalve de koolstof.
	Bijzondere hoofdstukken uit de chemie (voor candidaten in wis- en natuurkunde).	2	De meer zeldzame grondstoffen, benevens hoofdstukken uit de theoretische chemie.
	Praktische chemie (voor medici).	2	Oefeningen in de praktische chemie.
	Praktische chemie (voor studenten in de wis- en natuurkunde).	2	Idem.
A. P. N. Franchimont.	Carbonium ejusque connubia.	6	
	Praktische oefeningen (voor medici).	2	
	Idem (voor filosofen).	2	

TE LEIDEN.

Gemiddeld getal toehoorders.	Gelegenheid tot responderen.		A A N M E R A I N G E N.
	Ja.	Neen.	
2	Ja.		
7	Ja.		
30	Ja.		
7			
3			* Halfjaarlijksche cursus.
15			
8			
6			
6			
2			* Iederen middag en avond.
7		Neen.	
1		Neen.	
10	Ja.		
3	Ja.		
58	Somtijds.		
	Op afzonderlijke uren.		* Voor aanvangenden in den winter; voor meergevorderden dagelijks tusschen 10 en 4 uur.
35	Ja.		
2	Ja.		
20	Ja.		
6	Ja.		
40			
40		Neen.	
8			

Naam van den hoogleraar of lector.	Naam van de les.	Getal uren per week.	Aanwijzing der behandelde onderwerpen.
	Quaestiones diversae.	2	Historisch critische behandeling van de aan de orde zijnde vraagstukken naar de chemische structuur van verschillende belangrijke klassen van lichamen.
	<i>Letteren en wijsbegeerte.</i>		
C. G. Cobet.	Grieksche taal- en letterkunde.	3	Herodotus, Homerus, Aristophanes en Lucianus.
	Grieksche antiquiteiten.	2	
J. J. Cornelissen.	Latijnsche taal- en letterkunde.	2	Cicero's brieven aan Atticus en Elegiën van Tibullus.
	Idem (voor meergevorderden).	1	Propertius.
	Idem (voor candidaten).	1	Tacitus.
	Latijnsche stijl leer.	1	
	Romeinsche oudheden.	3	
H. Oort.	Hebreeuwsch:		
	voor propaedeutici.	4	Grammatica; gedeelten van Genesis.
	» meergevorderden.	3	Grammatica syntaxis; 1 Samuel, Amos, Psalmen.
	Israëlitische oudheden:		
	voor propaedeutici.	2	Het oudste tijdvak van Israëls geschiedenis.
	» meergevorderden.	2	Josephus contra Apionus.
M. de Vries.	Nederlandsche taal en stijl.	4	Historie der taal; verwantschap met andere talen; klankverschuiving; invloed van vreemde talen; woordafleiding; stijl; spraak-kunst, enz.
	Praktische stijl oefeningen.	1	Vertalingen uit Cicero.
	Middel nederlandsche taal.	2	Ferguut, enz.
	Middel nederlandsche taal en tekstkritiek.	1	Maerlant's strophische gedichten, enz.
W. J. A. Jonckbloet.	Geschiedenis der Nederlandsche letterkunde.	4	Aesthetisch-kritische geschiedenis der Nederlandsche letterkunde. Beginselen der Romaansche taal. Lezing der Chanson de Geste d'Amis et d'Amile.
R. P. A. Dozy.	Algemeene geschiedenis.	3	Achttiende eeuw.
R. J. Fruin.	Geschiedenis des vaderlands.	3	Tijdvak van 1609—1648.
	Geschiedenis van den regeringsvorm der Vereenigde Nederlanden.	2	
J. P. N. Land.	Inleiding in de wijsbegeerte.	3	Geschiedenis der beoefening van wetenschap en wijsbegeerte. Grondtrekken van zielkunde en logica.
	Metaphysica.	3	Geschiedenis der metaphysica van Kant tot heden.
	Geschiedenis der Grieksche wijsbegeerte.	3	De Grieksche wijsbegeerte van Thales tot en met Aristoteles.
H. Kern.	Sanskrit (grammatica).	2	
	Sanskrit (voor meergevorderden).	2	

TE L E I D E N.

Gemiddeld getal toehoorders.	Gelegenheid tot responderen.		A A N M E R K I N G E N.
	Ja.	Neen.	
2			
55	ja.		
11	ja.		
65	ja.		
20	ja.		
6	ja.		
6	ja.		
75	ja.		
4	ja.		
3	ja.		
5	ja.		
3	ja.		
8	ja.		
11	ja.		
10	ja.		
1	ja.		
4	ja.		
55*		neen.	* Bedrag der ingeschrevenen, die meerendeels aanwezig waren.
4		neen.	
3		neen.	
4	ja.		
1	ja.		
4		neen.	
6	ja.		
2	ja.		

Naam van den hoogleraar of lector.	Naam van de les.	Getal uren per week.	Aanwijzing der behandelde onderwerpen.
M. J. de Goeje.	Arabisch:		
	1ste jaar.	3	
	2de »	3	
	3de »	3	
	4de »	3	
P. J. Cosyn.	Gothisch.	3	Behandeling der grammatische vormen in- zonderheid volgens de taalvergelijkende methode. Lucas-Evangelie exegetisch ge- lezen.
	Middelhoogduitsch.	4	Grammatica. Beginnelen der metriek. Nibelungenlied.
	Angelsaksisch.	4	Grammatica; oud-Germaansche metriek; plaat- sen uit Konings Aelfreds Orasius; een stuk uit de oudste Angel-Saksische kroniek; het dichtstuk Judith en eenige kleinere ge- dichten.
P. J. Veth.	Physische geographie van den Indischen Archipel.	3	Ligging, klimaat, grondgesteldheid, rivier- en bergstelsel, delfstoffen, planten, dieren.
	Geschiedenis der ethnologie van den Maleischen volksstam.	4	Speciale ethnologie van Java en Sumatra.
J. Pijnappel.	Maleische taal- en letterkunde.	2	
	Vergelijkende taalkunde der Po- lynesische talen.	1	
A. C. Vreede.	Javaansche taal.	3	Babad Tanah Djawi (proza). Kantjib (poëzy). Damar Woelan (poëzy). Javaansche brieven (proza).
G. Schlegel.	Chinesche taal- en letterkunde.	4	Oefeningen in de spreektaal van het district Tsiang-tsiu. Schriftelijke vertalingen uit een Chineschen roman.

T E L E I D E N.

Gemiddeld getal toehoorders.	Gelegenheid tot responderen.		A A N M E R K I N G E N.
	Ja.	Neen.	
2			
2			
1			
1			
7	ja.		
2	ja.		
2	ja.		
3		neen.	
1	*		* Voortdurende bespreking.
1	ja.		
1	ja.		
2	*		* Op elk collegie wordt de vertaling van den tekst voorgelezen en besproken.
1	ja.		

Naam van den hoogleraar of lector.	Naam van de les.	Getal uren per week.	Aanwijzing der behandelde onderwerpen.
	<i>Godgeleerdheid.</i>		
J. I. Doedes.	Geschiedenis der leer aangaande God.	2	Gedeelten dier geschiedenis.
	Geschiedenis der godsdiensten.	1	Grieken en Romeinen en mededeelingen aangaande het Brahmanisme.
	Uitlegkunde van het Nieuwe Testament.	3	Brief van Paulus aan de Romeinen (gedeeltelijk). Gelijkenissen van Jezus.
J. J. P. Valetou Jn.	Geschiedenis der Israëlitische letterkunde.	3	Het Psalmboek, de Hoogliederen, Jeremia, Habakuk, Zefanja, Zacharia XII—XIV.
	Uitlegkunde van het Oude Testament.	1	1 Samuel 18, 21, Jeremia 30, 31.
	Geschiedenis van de Israëlitische godsdienst.	1	De periode van den intogt der Israëlitin in Kanaän onder Jozua tot de 8 ^e eeuw vóór Christus.
J. J. van Oosterzee.	Wijsbegeerte van de godsdienst.	2	Algemeen gedeelte.
	Geschiedenis der oud-christelijke letterkunde.	2	De Brieven van het Nieuwe Testament.
	Geschiedenis der leerstellingen van de Christelijke godsdienst.	1	Periode der middeleeuwen.
N. Beets.	Geschiedenis van het Christendom.	2	Het middeltijdvak der geschiedenis.
	Zedekunde.	2	De personele pligtleer.
	<i>Rechtsgeleerdheid.</i>		
B. J. L. de Geer.	Beginselen van 't Romeinsche regt.	5	Justiniani Institutiones.
	Geschiedenis van 't Romeinsche regt.	3	Van de oudste tijden tot Justinianus.
	Enkele leerstukken van 't Romeinsche regt.	2	Algemeene beginselen der verbindtenissen.
J. A. Fruin.	Nederlandsch burgerlijk regt.	4	Zakenregt en erfregt.
	» handelsregt.	3	Faillietenregt en surcéance.
H. J. Hamaker.	Encyclopaedie van het regt.	2	De philosophische inleiding en het historische gedeelte.
	Nederlandsch burgerlijk procesregt.	3	Regterlijke organisatie, actienregt, proces in eersten aanleg.
	Internationaal privaatrecht.	2	Het geheele vak met uitsluiting van het strafregt.
M. S. Pols.	Strafrecht.	3	Algemeene inleiding; overzicht der geschiedenis van het Nederlandsch strafregt; het algemeene deel; een overzicht van het speciale deel; de valscheid.
	Strafvordering.	2	Algemeene inleiding; geschiedenis der strafregtspleging in Nederland, de algemeene attributen en bevoegdheid der regterlijke magt, de leer van het bewijs in strafzaken, het voorbereidend onderzoek, het proces in eersten aanleg.

TE UTRECHT.

Gemiddeld getal toehoorders.	Gelegenheid tot responderen.		A A N M E R K I N G E N.
	Ja.	Neen.	
40		neen.	Tot 1 Maart 1880.
25		neen.	Sedert 1 Maart 1880.
65 à 70		neen.	2 uren Exegese, 1 uur Hermeneutiek.
55		neen.	
60		neen.	
35		neen.	
30	Somtijds.		
35	id.		
25	id.		
30		neen.	
30		neen.	
12 à 15		neen.	
12 à 15		neen.	
2		neen.	
10 à 12		neen.	
10 à 12		neen.	
15		neen.	
8		neen.	
2	ja.		
16 à 20		neen.	
10 à 12		neen.	

Naam van den hoogleraar of lector.	Naam van de les.	Getal uren per week.	Aanwijzing der behandelde onderwerpen.
J. de Louter.	Philosophie van het regt.	2	algemeens Staatsleer, historisch en dogmatisch.
	Nederlandsch Staatsregt.	3	Eerste helft der Grondwet.
	Volkenregt.	2	Hoofdinhoud der leer op haar tegenwoordig standpunt.
J. d'Aulnis de Bourouill.	Beginnels en historie der Staatshuishoudkunde.	2	
	Bijzondere hoofdstukken der Staatshuishoudkunde.	2	Een commentaar op Mill's Princ. of pol. economy.
	Statistiek.	1	Historie, methode en toepassing der statistiek.
	<i>Geneeskunde.</i>		
W. Koster.	Ontleedkunde en ontwikkelingsleer van het menschelijk ligchaam.	5 à 6	De gansche mensch.
	Praktische oefeningen.	dagelijks.	
F. C. Donders.	Physiologie of natuurkunde van den gezonden mensch.	5	De geheele omvang der physiologie, met uitzondering der generatie (deze in den volgende cursus te behandelen).
	Oefeningen in physiologische scheikunde.	4	
F. C. Donders en Th. W. Engelmann.	Physiologische proeven en oefeningen.	dagelijks.	
Th. W. Engelmann.	Algemeene en vergelijkende biologie.	2	
	Histologie.	2	
	Experimentele medische toxicologie.	2	
	Praktische oefeningen in microscopie.	4	
L. C. van Goudoever.	Theorie der heilkunde.	3	De algemeene heilkunde en de voornaamste hoofdstukken der bijzondere.
	Heelkundige kliniek en polikliniek.	12	
	Heelkundige operatiën.	1*	
S. Talma.	Algemeene pathologie.	3	Behandeld in haren geheelen omvang.
	Pathologische anatomie.	2	
	Propaedeutische kliniek.	3*	De zenuwziekten uitvoerig behandeld.
	Praktische oefeningen in pathologische anatomie.	2	
T. Halbertsma.	Verloskunde.	5	Theoretische verloskunde, klinische verloskunde, verloskundige operatiën.
	Gynaecologische operatiën.	onbepaald.	
G. J. Loncq C.Jzn.	Leer der vrouwenziekten.	2	Ziekten van uterus en ovaria.
	Pharmacognosie of herkenningssleer der geneesmiddelen met het geheele natuurhistorische gedeelte der pharmacologie.	3	
	Pharmacodynamica of de leer van de krachten en van 'tgebruik der geneesmiddelen.	3	

TE UTRECHT.

Gemiddeld getal toehoorders.	Gelegenheid tot responderen.		A A N M E R K I N G E N.
	Ja.	Neen.	
10		neen.	
12 à 20		neen.	
6 à 7		neen.	
15		neen.	
3		neen.	
3		neen.	
16	ja.		
20	ja.		
5		neen.	
22		neen.	
2	ja.		
15	ja.		
5 à 10	ja.		
10 à 20	ja.		
10 à 20		neen.	* Zoo noodig meer uren.
10 à 12		neen.	
7		neen.	
7 à 20	ja.		* 2 uren per week in het 2de semester.
17	ja.		
17		neen.	
8	ja.		
10	ja.		
15	ja.		

Naam van den hoogleeraar of lector.	Naam van de les.	Getal uren per week.	Aanwijzing der behandelde onderwerpen.
G. van Overbeek de Meijer.	Bijzondere ziektekunde en geneesleer.	2	Zenuwziekten.
	Geneeskundige kliniek en polikliniek.	10	
	Gezondheidsleer en geneeskundige politie.	2	
	Geregtelijke geneeskunde.	2	
H. Snellen.	Voorbereidende oogheelkunde.	2	Hulpmiddelen voor onderzoek van het oog, herkenning van oogziekten.
	Klinische oogheelkunde.	2	Herkenning van oogziekten ook in verband met den algemeenen toestand en de vereischte behandeling.
	Theoretische en praktische kennis van den oogspiegel.	2	Constructie van den oogspiegel en wat daarmede kan worden waargenomen.
	Operatieve oogheelkunde.	2	Operatie op het levend oog, somtijds afgewisseld met operatie op het cadaver en op oogen van geslagte varkens.
P. Q. Brondgeest. (lector)	Propaedeutische diagnostiek.	2	De hoofdstukken uit de physiologie met betrekking tot de herkenningsleer der ziekten.
	Zoöchemie.	2	Scheikunde der weefsels in verband met de physiologie.
	Kliniek voor keelziekten.	3	
	Oefeningen met den keelspiegel.	1	
Th. Dentz. (lector)	Tandheelkundige polikliniek en operatieve tandheelkunde.	1 ^e semester 2 2 ^e semester 3	
	Operatieve chirurgie.	4	Bespreking der aanwijzingen, der methoden van operatie en van de daarbij behorende instrumenten; verbandleer.
<i>Wis- en natuurkunde.</i>			
C. H. C. Grinwis.	Differentiaal-rekening en de beginselen der integraalrekening.	3	Het geheele onderwerp.
	Theorie der quaternions en hare toepassing.		Het geheele onderwerp.
W. Kapteyn.	Meetkunde van de ruimte en driehoeksmeting.	4	
	Analytische meetkunde.	3	
	Beschrijvende meetkunde.	1	
C. H. D. Buys Ballot.	Proefondervindelijke natuurkunde.	4	
	Bijzondere leerstukken der natuurkunde.	2	De undulatietheorie van het licht naar Airy.
J. A. C. Oudemans.	Elementaire theoretische astronomie.	2	Spherische astronomie zonder differentiaal-rekening.
	Theoretische astronomie voor meergevorderden.	2	Bepaling van de loopbanen der dubbelsterren, theorie der astronomische instrumenten, in het bijzonder de kijkers.
	Praktische astronomie.	2	Theorie der meer ingewikkelde instrumenten; speciale repetitie van theoretische astronomie.

TE UTRECHT.

Gemiddeld getal toehoorders.	Gelegenheid tot responderen.		A A N M E R K I N G E N.
	Ja.	Neen.	
15	ja.		
20	ja.		
12		neen.	Na de Paaschvacantie 4 uren.
6		neen.	Tot de Paaschvacantie.
9	ja.		
16	ja.		
9	ja.		
*			* Afwisselend, valt dikwijls samen met andere lessen.
2		neen.	
4		neen.	
8		neen.	
8		neen.	
5	ja.		
15 à 18	ja.		
6		neen.	
3		neen.	
10		neen.	
8	ja.		
1	ja.		
30	ja.		en 3 uren 's weeks responderen.
3 à 4	ja.		
5	ja.		
2	ja.		
1	ja.		

Naam van den hoogleraar of lector.	Naam van de les.	Getal uren per week.	Aanwijzing der behandelde onderwerpen.
C. E. A. Wichmann.	Mineralogie (het algemeen deel).	2	Morphologische, physische en chemische eigenschappen der mineralen.
	Mineralogie (het bijzondere deel).	2	Het mineralensysteem.
	Krystallographie.	1	De krystalssystemen, hemimorphismus, pseudo-symmetrie, tweelingsvormen enz.
N. W. P. Rauwenhoff.	Beginselen der morphologie van zichtbaar bloeiende planten.	2	De leer der vormen, de nomenclatuur en de bouw der organen van de hoogere planten.
	Anatomie en physiologie der planten voor meer gevorderden.	1	De fijnere anatomie der planten, de ontwikkelingsleer, een groot gedeelte der experimenteele physiologie.
	Praktische oefeningen.		
P. Harting.	Natuurlijke geschiedenis der gewervelde dieren.	2	Zoogdieren en kruipende dieren.
	Natuurlijke geschiedenis der ongewervelde dieren.	2	Gelede dieren en wormen.
	Vergelijkende weefselleer, ontleedkunde en physiologie.	2	Het geheele dierenrijk betreffende.
E. Mulder.	Organische scheikunde.	3	
	Synthetische scheikunde en thermo-chemie.	2	Stikstofhoudende stoffen.
	Toxicologie.	1	
H. C. Dibbits.	Anorganische scheikunde.	3	
	Theoretische scheikunde.	1	Thermo-chemie.
	Praktische oefeningen.	10	
H. Wefers Bettink.	Capita selecta van theoretische scheikunde (privatissimum).	2	
	Pharmaceutische scheikunde.	3	Alkaloiden, aromatische ligchamen, urine, bloed.
	Artsenijkunde en artsenijsbereidkunde.	3	Pharmacopaea Neerlandica.
	<i>Letteren en wijsbegeerte.</i>		
H. van Herwerden.	Grieksche taal- en letterkunde.	3	Geschiedenis der Grieksche epiëk, interpretatie der Odyssea VI. De ontwikkeling der Grieksche histeriographie tot Thycidides, interpretatie van Thycidides II. 1-54.
	Grieksche outheden.	2	Pars privata.
	Kritiek.	1	Lucianus.
C. M. Francken.	Oefeningen der candidaten.	3 & 4	Metriek en interpretatie der tragici.
	Latijn voor propaedeutici.		Horatii Epist. I. Taciti Ann. II.
	> > litteratoren.		Catullus, Lucretius.
	Geschiedenis der Romeinsche litteratuur.		Begin der Romeinsche litteratuur tot aan de Gracchi.
	Romeinsche antiquiteiten.	3	Staatkundige, regts- en krijgsotheden van de Republiek; Italië en de provincien tegenover Rome.

TE UTRECHT.

Gemiddeld getal toehoorders.	Gelegenheid tot responderen.		A A N M E R K I N G E N.
	Ja.	Neen.	
1		neen.	
10		neen.	
8		neen.	
40	ja.		
40	ja.		Na de Kersvacantie 3 uren.
8 à 9	ja.		
			Dingsdag 11—3, Vrijdag 11—12, 1—4, Zaterdag 10—12.
30		neen.	
30		neen.	
20		neen.	
40		neen.	
2	ja.		
5	ja.		
32	ja.		Na de Kersvacantie 4 uren.
2	ja.		
22	ja.		
3	ja.		
7	ja.		
8	ja.		
25 à 30	somtijds.		
4	zelden.		
7	ja.		
2	ja.		
25	ja.		
7		neen.	Tot 1 Maart.
8		neen.	Sedert 1 Maart.
20		neen.	

Naam van den hoogleraar of lector.	Naam van de les.	Getal uren per week.	Aanwijzing der behandelde onderwerpen.
P. de Jong.	Hebreeuwsche taal.	3	Grammatica en lectuur.
	Hebreeuwsche oudheden.	3	
H. G. Brill.	Nederlandsche taal.	2	Brill's spraakleer I.
	Middel Nederlandsch.	1	Fragmenten van den Theophilus, van den Levene ons Heren, van Maerlants Levene van Sixte Franciscus enz.
	Nederlandsche geschiedenis.	2	Van den vrede van Munster tot aan den vrede der Pyreneën 1648—1659.
J. A. Wijnne.	Oude geschiedenis.	3	Tijd der Republiek 367—264 voor Christus.
	Nieuwe geschiedenis en politieke aardrijkskunde.	3	Frankrijk onder Lodewijk XIV.
	Romeinsche historiographie.	2	Livius, Froqus Pompejus, Vellejus Paterculus.
B. W. Opzoomer.	Logica en psychologie.	2	
	Aesthetica.	1	

TE UTRECHT.

Gemiddeld getal toehoorders.	Gelegenheid tot responderen.		A A N M E R K I N G E N.
	Ja.	Neen.	
25	ja.		
14		neen.	
20		neen.	
25	ja.		
7		neen.	
5		neen.	
25		neen.	
8		neen.	
12 à 20	somtijds.		
20 à 25	id.		

Naam van den hoogleraar of lector.	Naam van de les.	Getal uren per week.	Aanwijzing der behandelde onderwerpen.
	<i>Godgeleerdheid.</i>		
G. H. Lamers.	De geschiedenis der leer aan- gaande God.	2	De Christelijke Godsleer in den nieuwen tijd.
	De geschiedenis der godsdiensten in het algemeen.	2	De godsdiensten van de Perzen, de Slaven, de Kelten en de Germanen.
	De wijsbegeerte van de gods- dienst.	2	Het theologisch-dogmatisch gedeelte van de wijsbegeerte van de godsdienst.
J. Cramer.	De geschiedenis van het Christen- dom.	2	17de en 18de eeuw.
	De geschiedenis der leerstellingen van de Christelijke godsdienst.	2	18de en begin der 19de eeuw.
	De oud-Christelijke letterkunde.	2	Nieuw-testamentische brieven.
J. J. P. Valetan.	Israëlitische letterkunde.	2	Zamenstelling van den Pentateuch en ge- schiedenis van het onderzoek dienaangaande.
	Geschiedenis van de Israëlitische godsdienst.	1	De Profeten der 8 ^e eeuw.
	Uitlegging van het Oude Testa- ment.	3	Genesis 15 tot 22; Joël 1—3.
F. W. B. van Bell.	Encyclopaedie der Godgeleerd- heid.	1	Encyclopaedie der Godgeleerdheid.
	Uitlegging van het Nieuwe Tes- tament.	3	Eerste brief van Petrus, en Evangelie van Lucas, hoofdstuk XVI.
	Zedekunde.	2	Christelijke zedekunde.
	<i>Rechtsgeleerdheid.</i>		
W. Modderman.	Instituten; Historia juris; Pan- ecten.		
G. Diephuis.	Burgerlijk regt.	4	Inleiding en familiereg.
	Handelsregt.	2	Het eerste gedeelte van het Wetboek van Koophandel.
	Burgerlijk procesregt.	2	Overzicht van de behandeling der regtsge- dingen, de vonnissen en daartegen toege- laten regtsmiddelen.
B. J. Gratama.	Strafregt.	3	Misdrijven tegen persoons- en vermogensregten.
	Strafvordering.	3	Titel zes en volgende van het Wetboek.
	Wijsbegeerte des regts.	3	Algemeen deel en leer van de verbindtenissen.
B. D. H. Tellegen.	Staatsregt.	4	Nederlandsch Staatsregt; geschiedkundige in- leiding; het Rijk en zijn inwoners; de Koning; de Staten-Generaal; de onschend- baarheid des Konings en de ministeriële verantwoordelijkheid; Raad van State en Rekenkamer; de wet; de (uitvoerende) magt des Konings.
	Administratiereg.	2	De wetgeving ten opzichte der belastingen. De onteigening ten algemeenen nutte.
	Europeesch volkenregt.	2	Eenige belangrijke onderdeelen van het Euro- peesch volkenregt.
J. Freseman Viëtor.	Staatshuishoudkunde.	3	Inleiding; leer der voortbrenging; muntwezen; banken; wisselcoersen; waardeleer.

TE GRONINGEN.

Gemiddeld getal toehoorders.	Gelegenheid tot responderen.		A A N M E R K I N G E N.
	Ja.	Neen.	
8	ja.		
8	ja.		
10	ja.		
10		neen.	
7	ja.		
10	ja.		
6		neen.	
8		neen.	
10		neen.	
6		neen.	
13	ja.		
8		neen.	
10	ja.		
8	ja.		
10	zelden.		
14	ja.		
14	ja.		
6	ja.		
10	ja.		
5	ja.		
4	ja.		
8	ja.		

Naam van den hoogleraar of lector.	Naam van de les.	Getal uren per week.	Aanwijzing der behandelde onderwerpen.
H. W. Middendorp.	Encyclopaedie.	2	Inleiding. Overzicht van de verschillende opvattingen van het recht in de oudheid, bij Grotius en de naturrechtsleeraars-historische school-utilitarianisme; algemeene bepalingen van wetgeving; hoofdbeginselen van internationaal privaatrecht en transitoirrecht.
	Statistiek.	1	
	<i>Geneeskunde.</i>		Theorie der statistiek.
	Pathologische anatomie.	2	
D. Huizinga.	Pathologische histologie.	2	Afwisselend aantal.
	Lijkopeningen ten dienste van de pathologische anatomie.	3	
	Algemeene pathologie.	3	
	Physiologie.	4	
J. P. van Braam Houckgeest.	Histologie.	2	Afwisselend aantal.
	Praktische histologische en physiologisch chemische oefeningen.	4	
	Ontleedkunde van den mensch.	6	
	Ontwikkelingsgeschiedenis van den mensch.	2	
H. A. Kooijker.	Geneeskundige kliniek.	6	Afwisselend aantal.
	Theoretische geneeskunde.	3	
	Algemeene Therapie.	1	
H. R. Ranke.	Heelkundige kliniek.	10	Afwisselend aantal.
	Operatiecursus op de cadaver.	3	
	Speciele heelkunde.	3	
W. M. H. Snger.	Ziekte van de extremiteiten.	1	Afwisselend aantal.
	Theoretische verloskunde.	3	
	Praktische oefeningen en kliniek.	5	
	Vrouwenziekten met kliniek.	5	
A. P. Fokker.	Pharmacognosie.	1	Medicine politica.
	Pharmacodynamiek.	2	
	Hygiëne.	2	
	Praktische hygiënische oefeningen.	2	
W. A. Enschedé.	<i>Wis- en natuurkunde.</i>		Afwisselend aantal.
	Elementaire geometrie, algebra en Trigonometrie.	3	
	Stereometrie en spherische Trigonometrie.	2	
	Analytische geometrie.	2	
	Algebraische analysis.	2	

TE GRONINGEN.

Gemiddeld getal toehoorders.	Gelegenheid tot responderen.		A A N M E R K I N G E N.
	Ja.	Neen.	
8	ja.		
4		neen.	
13			
13	ja.		
13	ja.		
10	ja.		
20	ja.		
10	ja.		
20			
20		neen.	
20		neen.	
13	ja.		
13	ja.		
13	ja.		
13	ja.		
13	ja.		
13		neen.	
		neen.	
13	ja.		
13	ja.		
13	ja.		
12	ja.		
4		neen.	
4	ja (ééns).		
2			
12	ja.		
13	ja.		
1	ja.		
1	ja.		

Naam van den hoogleersar of lector.	Naam van de les.	Getal uren per week.	Aanwijzing der behandelde onderwerpen.
H. J. Rink.	Beschrijvende meetkunde.	2	Zie 2de kolom.
	Differentiaal-rekening.	2	" " "
	Integraal-rekening.	3	" " "
	Theorie van functien.	3	" " "
R. A. Mees.	Experimentele physica.	4	Grondbeginselen der mechanica. Leer van het evenwigt en de beweging der vaste lichamen. Leer van het evenwigt van vloeistoffen en gassen. Warmte, geluid, licht.
	Praktische physica.		
	a. voor eerstbeginnenden.	4	
	b. voor meergevorderden.	4	
	Mathematische physica.	2	Kinetische gastheorie. Licht.
J. C. Kapteyn.	Populaire en spherische astronomie.	3	Licht.
	Waarschijnlijkheids rekening.	1	Zie 2de kolom.
	Werktuigkunde.	3	Kleinste quadraten.
F. J. P. van Calker.	Algemeene mineralogie.	3	Zie 2de kolom.
	Kristallographie.	1	De verschillende kristallographische methoden.
	Praktische oefeningen.	2	Het meten en berekenen der kristallen.
P. de Boer.	Botanie.	11	Determineren van mineraliën. Meting van kristallen.
	Pharmaceutische botanie.	3	Morphologie; physiologie; anatomie; systematische plantkunde; cryptogamen; microscopische en phytographische oefeningen.
H. J. van Ankum.	Zoölogie, vergelijkende anatomie en physiologie.	5	Medicinale planten en pharmacognosie.
	Praktische zoölogie.	3	Inleiding; protozoa; Coelenterata; Vermes; echinodermata; amphibia; reptilia; aves; mammalia.
R. S. Tjaden Modderman.	Anorganische chemie.	4	Anatomie van dieren uit onderscheiden groepen van het dierenrijk.
	Organische chemie.	3	Algemeene beginselen; systematische behandeling der elementen en hunne voornaamste verbindingen, met proeven.
	Theoretische chemie.	1	Behandeling der voornaamste kool-verbindingen, met proeven.
P. C. Plugge.	Pharmacie.	5	Bespreking der voornaamste theoriën, bepaling der atoomgewigten.
	Toxicologie.	2	Behandeling van de praeparaten der Pharmacopoea Neerlandica, onderzoek van drinkwater.
	<i>Letteren en wijsbegeerte.</i>		
T. J. Halbertsma.	Grieksch voor propaedeutici.	2	Behandeling van de vergiftige Alcoholen; Glucosiden, indifferente stoffen en van een gedeelte der metaalvergiften.
	Grieksch voor litteratoren, die nog geen candidaats gedaan hebben.	2	De wespen van Aristophanes.
			Herodotus.

TE UTRECHT.

Gemiddeld getal toehoorders.	Gelegenheid tot responderen.		A A N M E R K I N G E N.
	Ja.	Neen.	
2	ja.		
3	ja.		
1	ja.		
1	ja.		
49		neen.	
30			
2			
1	ja.		
1	ja.		
2		neen.	
2	ja.		
1	ja.		
9	ja.		
1	ja.		
3	ja.		
48	ja.		
5	ja.		
32		neen.	
21	ja.		
20		neen.	
36		neen.	
1	ja.		
6	ja.		
6	ja.		
20		neen.	
4	ja.		

Naam van den hoogleraar of lector.	Naam van de les.	Getal uren per week.	Aanwijzing der behandelde onderwerpen.
E. Baehrens.	Grieksch voor candidaten in de letteren.	2	Aristophanes.
	Grieksche antiquiteiten.	2	
	Geschiedenis der Grieksche kunst.	1	Bouwkunst.
	Geschiedenis der Grieksche letterkunde.	1	
	Ciceronis Brutus.	2	
F. J. van den Ham.	Romeinsche antiquiteiten.	2	Huislijke antiquiteiten.
	Horatii Carmina.	2	Oden bk. I.
	Hebreeuwsche antiquiteiten.	8	Antiquiteiten. Tijdvak na de ballingschap.
	Hebreeuwsche grammatica.	8	
H. E. Moltzer.	Arabische grammatica.	8	
	Nederlandsche taal en stijl.	3	Oorsprong en geschiedenis onzer taal-grammatica en stijl leer.
	Midden-Nederlandsch.	2	Bloemlezing Verwijs, bl. 1—115.
	Gotisch.	2	Evangelie van Marcus. Skeiran's en Cursorische lectuur.
	Nederlandsche letterkunde.	1½ à 1	De oud-Nederlandsche periode en de middel-Nederlandsche romantische poëzie.
W. Hecker.	Angel-saksisch.	1	Spraak kunst en bloemlezing van Bremer.
	Geschiedenis der Oostersche volken.	3	
	Geschiedenis der Romeinen.	4	
	Nieuwe geschiedenis.	3	
	(Politische aardrijkskunde behandeld in verband met de geschiedenis).		
P. L. Muller.	Vaderlandsche geschiedenis.	3	De opstand tegen Spanje en de tijd van Leicester.
	Geschiedenis der middeleeuwen.	3	Geschiedenis der middeleeuwen van de volksverhuizing tot het einde der 9 ^e eeuw.
B. H. C. K. van der Wijck.	Metaphysica.	2	Kant's prolegomena zu jeder künftigen metaphysik.
	Historia philosophiae antiquae.	2½	Van Thales tot en met Plato.

TE UTRECHT.

Gemiddeld getal toehoorders.	Gelegenheid tot responderen.		A A N M E R K I N G E N.
	Ja.	Neen.	
4	ja.		
4	ja.		
4	ja.		
4	ja.		
26		neen.	
15		neen.	
6	ja.		
10	ja.		
10	ja.		
10	ja.		
16	weinig of niet.		
6	voortdurend.		
2	voortdurend.		
1	neen.		
1	voortdurend.		
1		neen.	
4		neen.	
14		neen.	
2	ja, bij repetitien.		
2		neen.	
11	ja.		
3	ja.		

e. Uitkomsten van het onderwijs.

Leiden. In de faculteit der godgeleerdheid was noch groote vooruitgang noch vermindering in kennis en ontwikkeling der studenten, in vergelijking met vorige jaren, waar te nemen. De hoogleeraar TIELE merkte op dat in dezen cursus, meer dan vroeger, door eenige studenten raad gevraagd werd omtrent de grondiger beoefening van een deel van het uitgebreide gebied der godsdienstgeschiedenis, hetgeen lust verradt tot meer zelfstandige studie, dan voor het afleggen van een examen geveerd kan worden.

Ook bij de studenten in de faculteit der rechtsgelcerdheid was geen merkbaar onderscheid met die van vroeger te vinden. Sommigen legden zich met meer ijver dan anderen op de studie toe, hoewel in het algemeen het collegie-bezoek gering was. Reeds dit feit gaf den hoogleeraren niet veel gelegenheid om te kunnen oordeelen over de ontwikkeling en de kennis der studenten, terwijl de omstandigheid, dat op vele collegies niet gerespondeerd wordt, daartoe medewerkte. Behoudens gunstige uitzonderingen, was de kennis, die bij de candidaatsexamens aan den dag werd gelegd, wat de staatshuishoudkunde betreft, zeer gering. De weinige toehoorders op de lessen over het Romeinsche regt en zijne geschiedenis toonden genoeg belangstelling om daaruit althans geen ongunstige gevolgtrekkingen af te leiden aangaande hunne bekwaamheden. De korte tijd, gedurende welke sommige hoogleeraren hunne betrekking bekleed hadden, maakte het voor hen onmogelijk een oordeel te vellen over de kunde hunner toehoorders.

De studie der geneeskunde werd over het algemeen met ijver beoefend. De mate van kennis der studenten liep zeer uiteen, en was de uitslag der examina nu eens bevredigend, een ander maal beantwoordden de vorderingen niet aan de verwachting. Toch meende de hoogleeraar HURD dat zij, die de lessen bij herhaling bijwoonden, meer kennis van de behandelde onderwerpen bezaten dan hunne voorgangers. De klagen betroffen dan ook in het algemeen minder de gemaakte vorderingen, dan de ongenoegzame voorbereiding van hen, die de lessen voor het eerst volgden. Ook aan het aantal en den omvang der examina schrijft de hoogleeraar VAN IRESON een minder gewenschten invloed op de rigting der studie toe.

Van de studenten, die de lessen in de wis- en natuurkunde voor het eerst bijwoonden, was de verkregen kennis op dit gebied, zoo als vrij natuurlijk is, grooter bij hen die van de hoogere burgerschool dan die van het gymnasium kwamen. De vorderingen van hen, die de lessen bij herhaling bijwoonden, waren, volgens den hoogleeraar VAN GEER, grooter dan in vorige jaren, terwijl den hoogleeraar FRANCHIMONT uit de examens bleek, dat, wat de organische chemie betreft, de ontwikkeling en de kennis der studenten telken jare, hoezeer langzaam, toeneemt. De zeer uiteenloopende mate van ontwikkeling bij de toehoorders van den hoogleeraar MARTIN, gaf niet zelden aanleiding tot moeilijkheden, daar de onderwerpen voor enkelen zoo elementair moesten behandeld worden, dat de meergevorderden daaronder niet weinig te lijden hadden.

In de faculteit der letteren en wijsbegeerte werd als naar gewoonte geklaagd over ongenoegzame voorbereiding der studenten, waarvan, volgens den hoogleeraar COBER, een groot getal voor hooger onderwijs onrijp of onvatbaar was.

In dezen ongunstigen toestand, dien ook de hoogleeraar DE VRIES waarnam, mag verbetering worden gewacht, als de gevolgen der hervorming van het gymnasium onderwijs zich zullen doen gevoelen. Laatstgenoemde hoogleeraar kon daarentegen van hen, die zijne lessen bij herhaling bijwoonden, vooral van degenen die zich voor het doctoraat in de Nederlandsche letterkunde voorbereiden, getuigen dat zij over het algemeen het academisch onderwijs met vrucht hadden genoten. De toehoorders van de lessen in het Arabisch toonden voldoende kennis en ontwikkeling te bezitten. In nog meerdere mate kan dit gezegd worden van de vier studenten, tot de faculteiten der rechten en der letteren en wijsbegeerte behoorende, die een cursus volgden, door den hoogleeraar LAND ter inleiding in de wijsbegeerte gegeven; de eene student, met wien de studie der metaphysica werd voortgezet, toonde in zijn proefschrift

over staatshuishoudkunde, waarop hij met lof gepromoveerd is, ook van de beoefening der wijsbegeerte rijpe vruchten te hebben geplukt. Voor het collegie over de physische aardrijkskunde van den Indischen Archipel werd door zeven leerlingen van de gemeente-instelling tot opleiding van Indische ambtenaren geteekend, waarvan slechts twee getrouwd de lessen bijwoonden en slechts één zich het doctoraat in de talen en letterkunde van den Indischen Archipel ten doel stelde. De hoogleeraar VERH, die dit collegie gaf, schreef het gering bezoek zijner lessen toe aan de omstandigheid dat het met goed gevolg afleggen van het examen, bedoeld in art. 24 van het Koninklijk besluit van 27 April 1877, wel regt geeft tot benoeming bij de regterlijke magt in Nederlandsch Indie, maar dat de beschikbaarstelling slechts verkregen wordt door het afleggen van een examen voor de Staatscommissie. Over de vorderingen van hen, die de lessen van den hoogleeraar COSIUS bij herhaling bijwoonden, kon gunstig worden getuigd, inzonderheid de candidaten in het nederlandsch gaven blijken van liefde voor de wetenschap en van grooten ijver.

Utrecht. Het oordeel der hoogleeraren over de ontwikkeling hunner hoorders verschildte weinig van dat in het vorige jaar. Een der hoogleeraren in de faculteit der geneeskunde merkte op dat de verstandelijke ontwikkeling der studenten voor de eerste maal onder zijn gehoor, wel bevredigend was, maar dat de verkregen kennis niet voldoende wordt behouden. Hij schreef dit toe aan de vele en zware eischen die bij het voorbereidend onderwijs aan de aanstaande studenten gesteld zijn, aan de overlading van den geest op gymnasia en middelbare scholen, waarna bij de jongelieden, die op eenmaal van het afriktingsstelsel tot de vrije studie overgaan, eene reactie volgt, die bij velen niet in staat is den lust tot studie weer op te wekken.

Over het bijwonen der lessen luidden de berigten verschillend; theologen en juristen hielden het minst geregeld collegie, zoodat bijv. op de lessen over burgerlijk en handelsregt velen gemist werden die het candidaatsexamen hadden afgelegd en derhalve in de termen vielen om deze collegies te houden. De regeling der betaling was oorzaak dat het collegie over instituten meestal slechts gedurende één jaar werd gevolgd, waardoor de hoogleeraar in dat vak belet werd zijn onderwerp, gelijk wenschelijk zou zijn, over twee jaren te verdeelen. De verplichte bijbetaling van f 80 voor hen, die voor vier lessen ingeschreven, er nog een vijfde wenschen te volgen, was oorzaak dat van zeven toehoorders, die aanvankelijk het collegie over Pandecten bezochten, zich vijf terugtrokken.

Het verdient opmerking dat zich thans ook studenten voor de staatswetenschappen deden inschrijven; in dezen tak der rechtsgelcerde faculteit werden twee doctoraal examens afgelegd.

De hoogleeraar KOSTER meende zich te moeten beklagen over gebrekkige voorbereiding van vele jongelieden die tot het eerste natuurkundig examen bedoeld in de wet van 25 December 1878 (*Staatsblad* n°. 222) werden toegelaten en langs dien weg de geneeskunde gingen beoefenen.

De belangstelling in de oogheelkundige kliniek van den hoogleeraar SNELLEN, werd niet weinig verhoogd door de omstandigheid dat de studenten daar in aanraking kwamen met hospitalen van andere Universiteiten en uit het buitenland, en ook met gevestigde geneesheeren.

Zij, die de lessen over tandheelkunde volgden, waren allen jongelieden welke zich uitsluitend op de tandheelkunde toelieden, zonder eenig toelatingsexamen of voorbereidende studien. Hunne ontwikkeling was zeer verschillend; sommigen legden met gunstig gevolg het tandmeesters-examen af.

De lessen van den privaatdocent, dr. JONKMAN, werden in het botanisch laboratorium gegeven in overleg met den hoogleeraar RAUWENHOFF, en met belangstelling gevolgd.

Groningen. De mate van ontwikkeling en der verkregen kennis van de studenten, die voor het eerst de lessen bezochten, waren over het algemeen vrij bevredigend. Bijzondere opmerkingen waren in dit opzicht niet te maken. Een paar hoogleeraren der medische faculteit vermeldde dat er meer neiging tot examenstudie dan tot wetenschappelijke arbeid bestond.

De literarische faculteit merkte op dat de uitslag der propaedeutische examens voor de rechtszeleerdheid meestal gunstiger was dan voor de godgeleerdheid.

De volgende tabellen geven een overzicht van de afgelegde examens en promotien.

I. Afdeling Godgeleerdheid									
Jaar		Examen		Promotien		Totaal		Gemiddelde	
1880	1881	1880	1881	1880	1881	1880	1881	1880	1881
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
11	12	13	14	15	16	17	18	19	20
21	22	23	24	25	26	27	28	29	30
31	32	33	34	35	36	37	38	39	40
41	42	43	44	45	46	47	48	49	50
51	52	53	54	55	56	57	58	59	60
61	62	63	64	65	66	67	68	69	70
71	72	73	74	75	76	77	78	79	80
81	82	83	84	85	86	87	88	89	90
91	92	93	94	95	96	97	98	99	100
101	102	103	104	105	106	107	108	109	110
111	112	113	114	115	116	117	118	119	120
121	122	123	124	125	126	127	128	129	130
131	132	133	134	135	136	137	138	139	140
141	142	143	144	145	146	147	148	149	150
151	152	153	154	155	156	157	158	159	160
161	162	163	164	165	166	167	168	169	170
171	172	173	174	175	176	177	178	179	180
181	182	183	184	185	186	187	188	189	190
191	192	193	194	195	196	197	198	199	200
201	202	203	204	205	206	207	208	209	210
211	212	213	214	215	216	217	218	219	220
221	222	223	224	225	226	227	228	229	230
231	232	233	234	235	236	237	238	239	240
241	242	243	244	245	246	247	248	249	250
251	252	253	254	255	256	257	258	259	260
261	262	263	264	265	266	267	268	269	270
271	272	273	274	275	276	277	278	279	280
281	282	283	284	285	286	287	288	289	290
291	292	293	294	295	296	297	298	299	300
301	302	303	304	305	306	307	308	309	310
311	312	313	314	315	316	317	318	319	320
321	322	323	324	325	326	327	328	329	330
331	332	333	334	335	336	337	338	339	340
341	342	343	344	345	346	347	348	349	350
351	352	353	354	355	356	357	358	359	360
361	362	363	364	365	366	367	368	369	370
371	372	373	374	375	376	377	378	379	380
381	382	383	384	385	386	387	388	389	390
391	392	393	394	395	396	397	398	399	400
401	402	403	404	405	406	407	408	409	410
411	412	413	414	415	416	417	418	419	420
421	422	423	424	425	426	427	428	429	430
431	432	433	434	435	436	437	438	439	440
441	442	443	444	445	446	447	448	449	450
451	452	453	454	455	456	457	458	459	460
461	462	463	464	465	466	467	468	469	470
471	472	473	474	475	476	477	478	479	480
481	482	483	484	485	486	487	488	489	490
491	492	493	494	495	496	497	498	499	500
501	502	503	504	505	506	507	508	509	510
511	512	513	514	515	516	517	518	519	520
521	522	523	524	525	526	527	528	529	530
531	532	533	534	535	536	537	538	539	540
541	542	543	544	545	546	547	548	549	550
551	552	553	554	555	556	557	558	559	560
561	562	563	564	565	566	567	568	569	570
571	572	573	574	575	576	577	578	579	580
581	582	583	584	585	586	587	588	589	590
591	592	593	594	595	596	597	598	599	600
601	602	603	604	605	606	607	608	609	610
611	612	613	614	615	616	617	618	619	620
621	622	623	624	625	626	627	628	629	630
631	632	633	634	635	636	637	638	639	640
641	642	643	644	645	646	647	648	649	650
651	652	653	654	655	656	657	658	659	660
661	662	663	664	665	666	667	668	669	670
671	672	673	674	675	676	677	678	679	680
681	682	683	684	685	686	687	688	689	690
691	692	693	694	695	696	697	698	699	700
701	702	703	704	705	706	707	708	709	710
711	712	713	714	715	716	717	718	719	720
721	722	723	724	725	726	727	728	729	730
731	732	733	734	735	736	737	738	739	740
741	742	743	744	745	746	747	748	749	750
751	752	753	754	755	756	757	758	759	760
761	762	763	764	765	766	767	768	769	770
771	772	773	774	775	776	777	778	779	780
781	782	783	784	785	786	787	788	789	790
791	792	793	794	795	796	797	798	799	800
801	802	803	804	805	806	807	808	809	810
811	812	813	814	815	816	817	818	819	820
821	822	823	824	825	826	827	828	829	830
831	832	833	834	835	836	837	838	839	840
841	842	843	844	845	846	847	848	849	850
851	852	853	854	855	856	857	858	859	860
861	862	863	864	865	866	867	868	869	870
871	872	873	874	875	876	877	878	879	880
881	882	883	884	885	886	887	888	889	890
891	892	893	894	895	896	897	898	899	900
901	902	903	904	905	906	907	908	909	910
911	912	913	914	915	916	917	918	919	920
921	922	923	924	925	926	927	928	929	930
931	932	933	934	935	936	937	938	939	940
941	942	943	944	945	946	947	948	949	950
951	952	953	954	955	956	957	958	959	960
961	962	963	964	965	966	967	968	969	970
971	972	973	974	975	976	977	978	979	980
981	982	983	984	985	986	987	988	989	990
991	992	993	994	995	996	997	998	999	1000

UNIVERSITEIT TE		FACULTEIT DER															
		Examen in de Hebreeuwsche taal en Israëlitische oudheden.				CANDIDAATS-EXAMENS								DOCTORAAL-EXAMENS			
						1ste gedeelte.				2de gedeelte.							
Getal.	Toegelaten cum laude.	Toegelaten.	Afgewezen.	Getal.	Toegelaten cum laude.	Toegelaten.	Afgewezen.	Getal.	Toegelaten cum laude.	Toegelaten.	Afgewezen.	Getal.	Toegelaten cum laude.	Toegelaten.	Afgewezen.		
LEIDEN.																	
1879—1880	—	—	—	—	5	—	5	—	4	—	4	—	1	—	1	—	
1878—1879	—	—	—	—	3	—	3	—	4	—	4	—	4	1	3	—	
UTRECHT.																	
1879—1880	—	—	—	—	28	—	28	—	27	1	24	2	6	—	6	—	
1878—1879	—	—	—	—	26	—	24	2	26	2	20	4	4	—	4	—	
GRONINGEN.																	
1879—1880	—	—	—	—	3	—	3	—	3	—	3	—	—	—	—	—	
1878—1879	—	—	—	—	4	—	4	—	4	—	4	—	—	—	—	—	
Totaal in { 1879—1880																	
Totaal in { 1878—1879																	

UNIVERSITEIT TE	FACULTEIT DER															
	Candidaats-examens.				DOCTORAAL-EXAMENS.								Examens voor de Indische dienst.			
					Regtswetenschap.				Staatswetenschap.							
	Getal.	Toegelaten cum laude.	Toegelaten.	Afgewezen.	Getal.	Toegelaten cum laude.	Toegelaten.	Afgewezen.	Getal.	Toegelaten cum laude.	Toegelaten.	Afgewezen.	Getal.	Toegelaten cum laude.	Toegelaten.	Afgewezen.
LEIDEN.																
1879—1880	94	4	67	23	81	—	58	23	8	—	7	1	1	—	1	—
1878—1879	63	2	41	20	100	1	71	28	3	—	2	1	1	—	—	1
UTRECHT.																
1879—1880	17	1	11	5	24	—	16	8	2	—	2	—	—	—	—	—
1878—1879	27	—	23	4	27	—	23	4	—	—	—	—	—	—	—	—
GRONINGEN.																
1879—1880	14	—	13	1	7	—	7	—	2	—	1	1	—	—	—	—
1878—1879	19	2	15	2	6	—	4	2	—	—	—	—	—	—	—	—
Totaalin { 1879—1880	125	5	91	29	112	—	81	31	12	—	10	2	1	—	1	—
{ 1878—1879	109	4	79	26	133	1	98	34	3	—	2	1	1	—	—	1

GODGELEERDHEID.

PROMOTIEN.

Aanmerkingen.

Getal.	Privaat.	Publiek.	Proefschrift.	Stellingen.	Volgens Koninklijk besluit van 1815.			Volgens de wet van 1876.		
					1ste graad.	2de graad.	3de graad.	Toegelaten cum laude.	Toegelaten.	Afge-wezen.
5	3	2	5	—	2	—	—	1	2	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
3	1	2	3	—	—	1	—	1	1	—
4	2	2	4	—	2	2	—	—	—	—
1	1	—	1	—	1	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
9	5	4	9	—	3	1	—	2	3	—
4	2	2	4	—	2	2	—	—	—	—

REGTSGELEERDHEID.

PROMOTIEN.

Aanmerkingen.

Getal.	Privaat.	Publiek.	Stellingen.	Proefschrift (Nederl.)	Volgens Koninklijk besluit van 1815.				Volgens de wet van 1876.		
					1ste graad.	2de graad.	3de graad.	Afge-wezen.	Toe-gelaten cum laude.	Toege-laten.	Afge-wezen.
²⁾ 68	63	5	2	66	1	3	—	—	3	61	1
45	43	2	4	41	6	3	2	—	—	34	—
22	22	—	1	21	—	—	1	—	—	21	—
14	11	3	1	13	2	4	—	—	—	8	—
4	4	—	—	4	—	—	—	—	—	4	—
2	2	—	—	2	—	—	—	—	—	2	—
94	89	5	3	91	1	3	1	—	3	86	³⁾ 1
61	56	5	5	56	8	7	2	—	—	44	—

¹⁾ Van de candidaatsexamens werden 25, van de doctoraal-examens 25 voor de tweede of meerdere maal afgenomen.

²⁾ Hiervan 4 in de staatswetenschap.

³⁾ Deze is niet begrepen onder het getal gepromoveerden.

UNIVERSITEIT TE		FACULTEIT DER												
		CANDIDAATS-EXAMENS.				DOCTORAAL-EXAMENS.								
						Geneeskunde.			Heelkunde.			Verloskunde.		
		Getal.	Toegelaten cum laude.	Toegelaten.	Afgewezen.	Getal.	Toegelaten cum laude.	Toegelaten.	Afgewezen.	Toegelaten cum laude.	Toegelaten.	Afgewezen.	Toegelaten cum laude.	Toegelaten.
LEIDEN.														
1879—1880		20 ¹⁾	—	15	5	23 ¹⁾	—	15	8	—	—	—	—	—
1878—1879		34	—	22	12	19	—	17	2	—	—	—	—	—
UTRECHT.														
1879—1880		7	—	6	1	10	—	10	—	—	—	—	—	—
1878—1879		13	—	12	1	9	—	8	1	—	—	—	—	—
GRONINGEN.														
1879—1880		8	1	7	—	12	1	9	2	—	—	—	—	—
1878—1879		6	1	5	—	7	—	6	1	—	—	—	—	—
Totaal {	1879—1880	35	1	28	6	45	1	34	10	—	—	—	—	—
	1878—1879	53	1	39	13	35	—	31	4	—	—	—	—	—

UNIVERSITEIT		FACULTEIT DER											
		PROPAEDEUTISCHE EXAMENS VOOR MEDIC.				CANDIDAATS-EXAMENS.				DOCTORAAL-EXAMENS.			
		Getal.	Toegelaten cum laude.	Toegelaten.	Afgewezen.	Getal.	Toegelaten cum laude.	Toegelaten.	Afgewezen.	Getal.	Toegelaten cum laude.	Toegelaten.	Afgewezen.
LEIDEN.													
1879—1880		27 ¹⁾	—	24	3 ²⁾	4 ³⁾	—	4	—	8 ⁴⁾	—	8	—
1878—1879		24	—	18	6	6	—	6	—	2	—	2	—
UTRECHT.													
1879—1880		10	2	5	3	2 ⁶⁾	—	2	—	5 ⁵⁾	1	4	—
1878—1879		11	1	6	4	—	—	—	—	2	—	2	—
GRONINGEN.													
1879—1880		11	—	10	1	1	—	1	—	—	—	—	—
1878—1879		8	—	7	1	1	—	1	—	2	—	2	—
Totaal {	1879—1880	48	2	39	7	7	—	7	—	13	1	12	—
	1878—1879	43	1	31	11	7	—	7	—	6	—	6	—

R GENEESKUNDE.

PROMOTIEN.

Aanmerkingen.

Getal.	Privaat.	Publiek.	Stellingen.	Proefschrift.	Volgens 't Koninklijk besluit van 1815.				Volgens de wet van 1876.		
					1ste graad.	2de graad.	3de graad.	Afge- wezen.	Toe- gelaten cum laude.	Toe- gelaten.	Afge- wezen.
22	22	—	—	22 ¹⁾	4	5	3	—	—	10	—
15	12	3	—	15	5	7	—	—	2	1	—
11	11	—	—	11	—	4	5	—	—	2	—
8	8	—	—	8	—	5	—	—	2	1	—
12	12	—	—	12	1	2	1	—	2	6	—
2	2	—	—	2 ²⁾	—	1	1	—	—	—	—
45	45	—	—	45	5	11	9	—	2	18	—
25	22	3	—	25	5	13	1	—	4	2	—

¹⁾ Te Leiden werden 5 candidaats- en 3 doctoraal-examens voor de tweede of meerdere maal afgenomen.

²⁾ Een proefschrift werd in het Latijn geschreven.

R WIS- EN NATUURKUNDE.

PROMOTIEN.

Aanmerkingen.

Getal.	Privaat.	Publiek.	Stellingen.	Proefschrift (Nederl.)	Volgens het besluit van 1815.				Volgens de wet van 1876.		
					1ste graad.	2de graad.	3de graad.	Afge- wezen.	Toe- gelaten cum laude.	Toe- gelaten.	Afge- gezen.
8 ¹⁾	8	—	—	8	4	3	—	—	—	1	—
10	6	4	—	10	—	9	—	—	—	1	—
2 ²⁾	2	—	—	2	1	—	—	—	—	1	—
3	3	—	—	3	3	—	—	—	—	—	—
4	4	—	—	4	1	1	2	—	—	—	—
4	4	—	—	4	2	1	1	—	—	—	—
14	14	—	—	14	6	4	2	—	—	2	—
17	13	4	—	17	5	10	1	—	—	1	—

¹⁾ Hiervan 3 voor de tweede maal.

²⁾ Een onderwierp zich op nieuw aan het examen en werd toegelaten.

³⁾ 2 voor wis- en sterrekunde. 2 » plant- en dierkunde.

⁴⁾ 4 voor wis- en natuurkunde.

2 voor scheikunde.

2 » plant- en dierkunde.

⁵⁾ 6 voor wis- en natuurkunde.

1 voor schei- en aardkunde.

1 » plant- en dierkunde.

⁶⁾ 1 voor wis- en sterrekunde.

1 » artsenijbereidkunde.

⁷⁾ 2 voor wis- en natuurkunde.

1 voor wis- en sterrekunde.

1 » scheikunde.

1 plant- en dierkunde.

⁸⁾ 1 voor wis- en natuurkunde.

1 voor wis- en sterrekunde.

UNIVERSITEIT TE		FACULTEIT DER LETTEREN															
		EXAMENS VOORBEREIDENDE TOT HET CANDIDAATS-EXAMEN IN DE												CANDIDAATS-EXAMENS.			
		Godgeleerdheid.				Regtsgeleerdheid.				Letteren. en wijsbegeerte.							
		Getal.	Toegelaten cum laude.	Toegelaten.	Afgewezen.	Getal.	Toegelaten cum laude.	Toegelaten.	Afgewezen.	Getal.	Toegelaten cum laude.	Toegelaten.	Afgewezen.	Getal.	Toegelaten cum laude.	Toegelaten.	Afgewezen.
LEIDEN.																	
1879—1880		17	—	11	6	81	—	58	23	1	—	1	—	9 ¹⁾	1	7	1
1878—1879		12	—	5	7	103	—	74	29	8	—	5	3	7	—	7	—
UTRECHT.																	
1879—1880		51	—	42	9	32	—	22	10	1	—	1	—	1	—	1	—
1878—1879		35	—	25	10	26	—	18	8	—	—	—	—	3	—	3	—
GRONINGEN.																	
1879—1880		8	—	5	3	22	—	17	5	—	—	—	—	4	—	2	2
1878—1879		9	—	6	3	18	—	13	5	—	—	—	—	6	—	4	2
Totaal {																	
1879—1880 .		76	—	58	18	135	—	97	38	2	—	2	—	14	1	10	3
1878—1879 .		56	—	36	20	147	—	105	42	8	—	5	3	16	—	14	2

EN WIJSBEGEERTE.

DOCTORAAL-EXAMENS.				PROMOTIEN.												AANMERKINGEN.	
Afgewezen.	Getal.	Toegelaten cum laude.	Toegelaten.	Afgewezen.	Getal.	Privaat.	Publiek.	Stellingen.	Proefschrift.	Volgens 't Koninklijk besluit van 1815.				Volgens de wet van 1876.			
										1ste graad.	2de graad.	3de graad.	Afgewezen.	Toegelaten cum laude.	Toegelaten.	Afgewezen.	
1	3 ¹⁾	—	3	—	10	6	4	—	10	2	3	—	—	—	5	—	¹⁾ 2 voor de Nederlandse letteren. 1 voor de Semitische letteren. 6 voor de klassieke letteren. ²⁾ 1 voor de klassieke letteren. 1 voor de Semitische letteren. 1 voor de taal- en letterkunde van de O.-I. Archipel. ³⁾ Beide in het Latijn.
—	7	—	6	1	9	6	3	—	9	1	5	—	—	—	3	—	
—	—	—	—	—	2	2	—	—	2	—	1	—	—	—	1	—	
—	4	—	4	—	3	3	—	—	3	2	—	1	—	—	—	—	³⁾ Beide in het Latijn.
2	—	—	—	—	2	2	—	—	2 ²⁾	—	—	2	—	—	—	—	
2	1	—	1	—	2	2	—	—	2	1	1	—	—	—	—	—	
3	3	—	3	—	14	10	4	—	14	2	4	2	—	—	6	—	
2	12	—	11	1	14	11	3	—	14	4	6	1	—	—	3	—	

Behalve de examens, in de vorige tabellen vermeld, zijn de volgende zoogenaamde toelatingsexamens afgelegd.
Te Leiden bedroeg het getal examinandi 78, waarvan 25 werden toegelaten en 53 afgewezen; te Utrecht meld-

den zich 21 kandidaten aan, waarvan 14 werden toegelaten en 7 afgewezen; te Groningen werden 17 toegelaten en 11 afgewezen.

OVERZICHT der onderwerpen, behandeld in de dissertaties aan de drie Rijksuniversiteiten, met vermelding van de namen der schrijvers.

a. *Faculteit der godgeleerdheid.*

Leiden.

A. VAN DOORNINCK.
Mr. W. VAN DEN BERGH.
G. J. BRUTEL DE LA RIVIÈRE.
P. Jzn. PROOST.
H. BARINCK.

Bijdragen tot de tekstkritiek van Rigteren I—XVI.
Calvijn over het genadeverbond.
Het leven van Hermanus Modet.
Jodocus van Lodenstein.
Ethiek van Ulrich Zwingli.

Utrecht.

C. C. SCHOT.
J. TH. DE VISSER.
L. H. WAGENAAR.

Voorbereiding en omvang der in de Nederduitsch Hervormde Kerk in de eerste helft der XIXde eeuw voorgevallen afscheiding.
De daemonologie van het Oude Testament.
Het réveil en de afscheiding. Bijdrage tot de Nederlandsche kerkgeschiedenis van de eerste helft der XIXde eeuw.

Groningen.

A. G. VAN HAMEL.

Proeve eener kritiek van de leer der Goddelijke Voorzienigheid.

b. *Faculteit der rechtsgeleerdheid.*

Leiden.

P. G. VAN ANROOY.
C. VAN DEVENTER.
W. VAN DER VLUGT.
J. A. M. H. PYLS.
H. B. SMISAAERT.
H. GODEFROI.
R. L. SCHOLTEN.
C. C. M. H. DE BIEBERSTEIN ROGALLA ZAWADSKY.
C. VAN DER LEE.
H. L. DRUCKER.
H. BOONACKER.
H. FUCHTER.
J. H. M. VERHEIJEN.
A. A. J. VAN DEN BROECKE.
J. C. ROOSENBURG.
Th. C. LA CHAPELLE.
H. N. C. VAN TUYLL VAN SEROOSKERKEN.
H. BENJAMINS.
J. A. M. M. PYLS.

Des huurders verantwoordelijkheid voor brand.
Zijn de kolonien naar de Grondwet deelen des Rijks?
De rechtstaat volgens de leer van R. Gneist. Iste deel.
Het begrip van provinciaal en gemeentebelang naar het Nederlandsch Staatsregt.
Overzicht der bevolkingsleer van Malthus.
Verhoor op vraagpunten.
Over makelaars in zee-assurantie.
Eenige opmerkingen over art. 407 Burgerlijk Wetboek.
Over hypotheek op het onverdeeld aandeel in een onroerend goed. Art. 1212 Burgerlijk Wetboek.
Bezitsverkrijging en bezitsverlies door derden.
Over déchéance van rechtsvorderingen.
Over het putatieve huwelijk: aantekeningen op art. 150—153 Burgerlijk Wetboek.
Over de beteekenis van oogst in den Code Pénal.
Over wettiging van natuurlijke kinderen.
Iets over de levering van onroerende goederen bij wijze van legaat verkregen.
Systematisch verband der artt. 169, 173, 255 (j°. 254) en 439 Code Pénal.
De administratie tegenover den eigendom.
Eenige aantekeningen over de artt. 885—887 Burgerlijk Wetboek.
Teruggave van overtuigingsstukken volgens art. 216 Wetboek van Strafvordering.

- J. J. LIMPERS.
 F. H. M. VAN LILAAR.
 CH. W. MARGADANT.
 G. A. P. BAX.
 M. POLAK DANIELS.
 H. J. LADENIUS.
 E. E. VAN RIEMSDIJK.
 G. H. BAST.
 M. E. KRONENBERG.
 F. W. J. G. SNYDER VAN WISSEKERKE.
 F. W. VAN STYRUM.
 C. J. FRANÇOIS.
 H. J. C. A. KEUCHENIUS.
 G. H. FUHR SNETHLAGE.
 J. A. BEIJNEN.
 H. A. VAN DE VELDE.
 H. R. GOUDSMIT.
 W. B. A. DONKER CURTIUS.
 F. N. L. ABERSON.
 H. J. VAN HEYST.
 W. L. P. A. MOLENGRAAFF.
 D. JOSEPHUS JITTA.
 J. W. RAMAER.
 G. F. M. PATHUIS CREMERS.
 N. J. E. DE VOOGT.
 V. A. VAN DEN BOSSCHE.
 J. VAN LEEUWEN.
 D. FOCK.
 J. VERDAM.
 B. DENEKAMP.
 C. B. NEDERBURGH.
 H. L. E. DE WAAL.
 A. W. VAN DEN BRANDELER.
 O. J. H. VAN LIMBURG STIRUM.
 P. H. W. VAN ALPHEN.
 A. LOUDON.
 J. LOUDON.
 A. C. VAN DAALEN.
 J. A. FORST.
 C. HETMANS.
 J. VAN MENS.
 G. J. W. VAN TRICHT.
- Enige opmerkingen over den schattingsseed.
 De wijze van beraadslaging in de wetgevende vergaderingen.
 Cessie door endossement.
 De invloed van art. 1166 Code Civil op bepalingen van het Nederlandsch Burgerlijk Wetboek.
 De wettelijke aanvang van den straftijd. Aanteekening op art. 21 wet 29 Junij 1854 (*Staatsblad* n°. 102).
 Opmerkingen over art. 1066 Burgerlijk Wetboek.
 Iets over schorsing der verjaring.
 Iets over misdrijven bij verkiezingen.
 Iets over enkele bankbreuk.
 Privilegien in het stuk der belastingen.
 Over de onderscheiding der erfdiensbaarheden en de daaraan verbonden rechtsgevolgen.
 Over scheidsmannen.
 Op welk tijdstip ontstaat de verbindtenis uit de wisselacceptatie?
 De uitoefening van de oppervoogdij van den Staat door den kanton-rechter.
 Art. 188 Grondwet (Schutterij).
 Opmerkingen over art. 421 Burgerlijk Wetboek.
 Het volgbriefje.
 De nietigheid des huwelijks.
 Het gekozen domicilie.
 Opmerkingen over artt. 1905—1908 Burgerlijk Wetboek.
 Internationale avari-grosseregeling.
 Het vonnis van faillietverklaring in het internationaal privaatrecht.
 Wisselclausules.
 Over vruchten en interessen van legaten (artt. 1006 en 1007 Burgerlijk Wetboek).
 Bijdrage tot de kennis van art. 192 Grondwet.
 Iets over bevrachting met stukgoederen.
 Verzekering tegen gevaren van brand.
 Iets over art. 23 der wet van 12 Julij 1855 (*Staatsblad* n°. 102).
 Over natuurlijke verbintenissen naar het Nederlandsch regt.
 De herziening van het Belgische handelsregt betrekkelijk de vennootschappen.
 Bijdrage tot de interpretatie der art. 78 alin. 2 en 83 Regerings-reglement van Nederlandsch Indie jct. art. 3 reglement Regterlijke Organisatie in Nederlandsch Indie.
 De invloed der kolonisatie op het Inlandsche regt in Nederlandsch Oost-Indie.
 Aanteekeningen op art. 18 der wet van 29 Junij 1854, (*Staatsblad* n°. 102).
 De bevoegdheid van den ingezetene om namens de gemeente te procederen. Opmerkingen over art. 143 alin. 3 der gemeentewet.
 Enige opmerkingen over de kiezerslijsten in verband met het onderzoek der geloofsbriefven.
 Verdichte wissels.
 Aanteekeningen op art. 22 Koophandel.
 Artt. 121 en 122 gemeentewet.
 Iets over levensverzekering.
 Karakter en methode der staathuishoudkunde.
 Drie vragen betreffende curatele op eigen verzoek.
 Iets over het toezigt bij de oprigting van naamlooze vennootschappen.

W. J. VAN DEDEM.

J. A. A. BOSCH.

D. L. VAN BYLANDT.

A. PEKELHARING.

R. C. E. G. J. SNOUCKAERT VAN SCHAUBURG.

H. ZILLESSEN.

A. J. DE BEAUFORT.

J. LUDEN.

C. L. RAHDER.

M. M. ROSMAN.

P. L. A. COLLARD.

D. J. L. SCHUMM.

G. VAN ECK.

J. K. H. ENDERLEIN.

R. A. P. SANDBERG TOT ESSENBURG.

W. DE RIDDER.

H. KEPPEL HESSELINK.

A. MOENS.

J. M. G. D. VAN SLINGELANDT.

W. J. J. BESIER.

M. C. BİSDOM.

W. DOLK.

J. C. N. VAN EYS.

A. J. VAN DEN BERGH.

A. J. VAN VOLLENHOVEN.

A. NILANT.

M. TYDEMAN.

S. GRATAMA WZN.

F. GATSONIDES.

A. H. VAN KLEFFENS.

S. G. JORISSEN.

J. GODDARD.

L. J. N. VAN SETTEN.

H. C. DE LREUW.

K. KOOLJ.

J. VAN DEN BERG.

J. VAN DER HOEVEN.

Enige opmerkingen over den suppletoren eed.

Opmerkingen naar aanleiding van art. 1198 Burgerlijk Wetboek.

Het blokkaleregt.

Opmerkingen naar aanleiding van de wet van 10 April 1869 (*Staatsblad* n°. 65).

Misdrijven buiten'slands gepleegd.

Over administratieve regtspraak.

Utrecht.

Enige opmerkingen naar aanleiding van art. 916 Wetboek van Koophandel.

Het onvolledige en het procura-endossement.

Enige aantekeningen op het landregt voor Drenthe van 1412.

Over het begrip, de uitdrukking en den invloed der openbare meening in den vrijen Staat.

De actio Pauliana inzonderheid naar het Nederlandsch burgerlijk regt.

Enige aantekeningen op art. 1917 Burgerlijk Wetboek.

Het vrije notariaat.

De wederzijdsche verplichting van bloed- en aanverwanten om elkander te onderhouden volgens het Nederlandsch Burgerlijk Wetboek.

Het regt van den Staat op de verlatene erfenis.

Enige beschouwingen over het leerstuk der recidive.

De troonopvolging in Nederland.

Het tijdstip waarop de failliet het beheer zijner goederen verliest.

Het domicilie.

Blijft na de verjaring nog een naturalis obligatio over.

Enige beschouwingen over art. 1 Burgerlijke Regtsvordering.

Internationaal privaatrecht I. Personenregt.

Enige opmerkingen over het aanbod van gereede betaling gevolgd van consignatie.

Familiediefstal.

Enige opmerkingen over naturalisatie.

Art. 9 van de wet houdende algemeene bepalingen der wetgeving van het Koninkrijk.

Bijdrage tot de geschiedenis der bodemerij.

Groningen.

Uitgewerkte opmerkingen over delicta commissionis non faciendo en het verschil in omvang van volmagt en last.

Opmerkingen over art. 2 der patentwet en art. 61 der kieswet.

Verhandeling over de vraag: wanneer in het faillissement over den voorrang der schuldverdringen moet worden beslist.

Uitgewerkte opmerkingen over twee vraagpunten van volkenregt.

c. Faculteit der geneeskunde.

Leiden.

Kunstmatig opgewekte gebreken aan het ostium aortae.

Enige mededeelingen over acute miliair-tuberculose.

Iets over het ontstaan van het bronchiaal ademen.

Over den invloed der adstringentia en eenige andere middelen op eiwitafscheiding.

Over ligatuur en drukking als behandelingsmethode van aneurysmata.

Conjunctivitis diphtheritica.

R. C. KORTEWEG.
A. L. VRENNENDOS.
B. W. SCHUTTETUS AENEÆ.
W. RUTGERS VAN DER LOEFF.
W. J. ARENDS.
C. DE ROOIJ.

J. F. SELHORST.
W. JAARSMA.
N. A. J. VOORHOEVE.
P. BOS.
H. G. KRONENBERG.
H. J. VAN RHIJN.
J. C. BOLLE.
M. W. PIJNAPPEL.
A. A. PRONK.

G. A. VAN ARKEL.
A. W. VAN HAAGEN.
J. F. VAN DEN HEUVEL.
J. BORST.
PH. KOOPERBERG.
J. C. KUYPER.
L. P. J. BEREENDS.
H. DE VRIES.
J. H. GERARDS.
D. GORTER.
C. IEN BOSCH AZN.

J. G. VISSER.
J. MEES TEN OUYER.

M. BOLT.
J. W. SLITSMA.
C. U. J. TRIP.
K. KUIPER MIDDEL.
T. J. BOUWES.

J. SCHIPPERS.
A. W. VAN TOORENENBERGEN.
M. T. TICHELAAR.
B. W. SIEMENS.
W. SCHUTTER.
N°. 163. 2.

Bijdrage tot de kennis der loodverlammingen.

Over blennorrhagische gevrigtsaandoeningen.

Rufi Ephesii *Ενεργος επι σφυρίδων*.

Het recidief van typhus abdominalis.

Verslag der verloskundige kliniek en polikliniek aan de Leidsche Hoogeschool 1875—1876 en 1876—1877

Vergelijkende onderzoekingen over de werking op de circulatie van salicylas natrius, metoxybenzoas natrius, paroxybenzoas natrius en cresotinas natrius.

Intra-uterine injecties van salicylzuur bij febris puerperalis.

Over de werking van eenige mydriatica en myotica op de accommodatie en de grootte der pupil.

Over het ontstaan der zoogenaamde fibrine cylinders.

Over diffuse nephritis.

Over scarlatina chirurgicis.

Ruggegraadsverkrummingen behandeld volgens de methode van Sayre.

Bijdrage tot de casuïstiek der hemianaesthesia.

De intensiteit der harttonen.

Iets over athetose.

Utrecht.

Over de werking van secale cornutum bij de baring.

Bijdrage tot de auscultatorische verschijnselen bij gravidæ.

Eenige opmerkingen over het chinine-exanthem.

Over de werking van pilocarpine vooral bij hydrops.

Bijdrage tot de casuïstiek der ruggewervelfracturen.

Proeve van verklaring der verschijnselen van loodvergiftiging bij den mensch.

De behandeling van het genu valgum.

Eclampsia puerperalis.

Eenige opmerkingen over de behandeling van ulcera cruris.

Verslag der chirurgische kliniek te Utrecht van 1 Januarij 1878 tot 30 Junij 1879.

De physiologische werking der chinamine.

Groningen.

Het nut der alcoholinjecties bij breuken.

Een geval van haematometra in den rudimentairen hoorn van een uterus unicornis.

Bijdrage tot de casuïstiek van perinephritis.

Bijdrage tot de leer der bloederziekte.

Een geval van tumor in den pons varolii.

Bijdrage tot de behandeling van het purulent pleuritisch exsudaat.

Beschouwingen over den morbus Brightii in zijne verhouding tot de harthypertrophie.

Geschiedkundig overzicht der voornaamste theorien over ontsteking en ettervorming.

De gemengde narcose historisch en klinisch beschouwd.

De werking van secale cornutum op de bloedvaten.

Infectie door drinkwater.

Over zenuwrekking.

d. *Faculteit der wis- en natuurkunde.***Leiden.**

F. W. E. A. KETNER.

Beschouwingen over de theorie der evenwijdige lijnen.

B. J. VAN DER PLOEG.

De oxalzure kalk in de planten.

J. G. VAN DEVENTER.

Over de absorptie van stralende warmte door poeders.

M. C. PARRERA.

Over de methoden ter bepaling van de aantrekking eener ellipsoïde op een willekeurig punt.

J. G. RINGELING.

Gedwongen beweging van een punt langs een voorgeschreven vaste kromme lijn.

V. C. L. M. E. FRACKERS.

Ondoorlopendheid onder het integraalteeken.

B. F. VAN DE SANDE BAKHUYZEN.

Bepaling van de helling der ecliptica uit waarnemingen, verricht aan de sterrewacht te Leiden.

W. J. VIGELIUS.

Bijdrage tot de kennis van het excretorisch systeem der cephalopoden.

Utrecht.

J. M. A. KRAMPS.

Bijdrage tot de kennis der Ureiden.

J. ROBBERS.

Berekening der loopbaan van de planeet (182) (Elsbeth) uit de waarnemingen bij de eerste en tweede verschijning verkregen, met inachtneming van de storingen door Jupiter en Saturnus.

Groningen.

L. STEENHUIS.

Beschouwingen over de viscositeit van vloeistoffen en gassen.

J. F. M. CAUDRI.

Dissociatie van barium-, calcium- en magnesiumbicarbonaat in oplossing bij doorzuiging der lucht.

H. A. J. MEIJER.

Over kalium-antimonyl-tartraat en analoge verbindingen.

H. A. J. VALKEMA BLOUW.

Over de tweede wet der mechanische warmte-theorie.

e. *Faculteit der letteren en wijsbegeerte.***Leiden.**

W. A. LEHMAN DE LEHNSFELD.

De oratione ad Demonicum Isocratæ abjudicanda.

W. G. C. BLIVANCK.

Studia in T. Gracchi historiam.

W. F. HARTMANN.

Observationes in Plutarchi Vitam Timoleontis.

D. M. RINGELING.

Quæstiones de Plutarchi Vita Periclis.

W. L. VAN MEURS.

De arte musica apud Græcos.

J. W. LELY.

Plutarchus et Appianus de bellis Mithridaticis.

D. G. JELGERSMA.

De fide et auctoritate Dionis Cassii Coccejani.

U. P. BOISSEvain.

De re militari provinciarum Hispaniarum ætate imperatoria.

K. KUIPER.

Commentatio de Vita Nicias.

H. C. MULLER.

De Rhythmis Græcorum capita quaedam.

Utrecht.

F. H. COENEN.

De usuparticulæ conditionalis apud Aristophanem.

J. A. STRICKER.

De tragicorum anachronismis.

Groningen.

G. J. LANDWEER.

De Epitaphio qui Lysiae vulgo tribuitur.

P. J. SCHINERIUS.

Quæstiones Velleianæ.

f. *Handelingen in het belang der wetenschap.*

Te Leiden heeft het theologisch dispuutcollege wegens het geringe aantal studenten in de godgeleerdheid geen vergaderingen gehouden.

De debatingclub onder leiding van den hoogleeraar Buys, hield als naar gewoonte verscheidene bijeenkomsten tot oefening in de welsprekendheid.

De juristen-debatingclub te Utrecht vergaderde tweemaal. In de eerste vergadering verdedigde een der stu-

dentent stellingen over de wenschelijkheid van een protectionistische handelspolitiek voor Nederland; in de tweede werden thesis verdedigd door den hoogleeraar D'AULNIS DE BOURGOILL over den aard van het parlementarisme in de constitutioneele monarchie, zijne resultaten voor Nederland en de vermoedelijke gevolgen van grondwetsherziening betreffende de samenstelling der volksvertegenwoordiging.

De vergaderingen van het gezelschap *Antonius Matthæus* met een tiental leden hadden geregeld plaats onder leiding der hoogleeraren DE GEER, FRUIN en HAMAKER. Er werden verschillende quaestien van burgerlijk en handelsregt behandeld en stellingen over Romeinsch of Nederlandsch regt verdedigd, waaraan sommige leden groote zorg besteedden. Met vergunning van curatoren werden de avondvergaderingen van dit gezelschap in de kleine examenkamer van het academiegebouw gehouden.

De hoogleeraren BEERS en BRILL namen weder de leiding op zich van de vergaderingen van *Arti et litteris*, dat zich de beoefening van de letterkunde en de theorie der schoone kunsten ten doel stelt.

Te Groningen werden even als vroeger, stellingen verdedigd op een dispuutgezelschap, onder leiding van de hoogleeraren in de regtsgeleerdheid.

Van de tien prijsvragen door de Universiteit van Utrecht, ten vorigen jare uitgeschreven, werden vijf beantwoord. Bekroond werd het antwoord van J. J. I. HARTE, jur. cand. te Utrecht, over den stand der rente en dat van K. GILTAJ, phil. nat. stud. te Leiden, over het Collenchijm. Het antwoord van C. VAN WISSELENGH, phil. nat. stud. te Utrecht, op laatstgenoemde prijsvraag, werd eene eervolle vermelding waardig gekeurd. Gelijke vermelding zou worden toegekend aan den nog onbekenden schrijver van het antwoord op de mathematische prijsvraag over evenwichts-oppervlakken.

De beide antwoorden op de theologische prijsvraag over de splitsing der beide Israëlitische rijken na Salomo en dat op de juridische over het jus retentionis, waren onvoldoende.

Door den rector en den Senaat der Universiteit te Groningen werden op 21 April 1880 de volgende prijsvragen, in het loopende studiejaar te beantwoorden, uitgeschreven.

Faculteit der godgeleerdheid.

I. Welke bedoeling had Salomo met de stichting van een tempel te Jeruzalem, en welken invloed heeft het bestaan van dezen tempel gehad op de ontwikkeling van den godsdienst van Israël?

II. Welk verband is er tusschen de christologie en de ecclesiologie van Paulus in zijne brieven aan de Romeinen, aan de Corinthiers en aan de Galaten?

Faculteit der regtsgeleerdheid.

I. De faculteit verlangt eene uiteenzetting, historisch en kritisch, van den invloed, die op de strafvordering en den loop van het strafproces wordt uitgeoefend door de minderjarigheid:

- van den beklaagde,
- van den klager (zooals in die gevallen, waarin volgens ons regt klagt voor de vervolging noodig is),
- van eene zich in het strafgeding voegende civile partij.

II. Bij afstand van grondgebied wordt eenerzijds als vereischte gesteld de toestemming der op dat gebied gevestigde bevolking, anderzijds wordt geleerd, dat door de toekenning der keus van nationaliteit voor hare belangen voldoende wordt gezorgd. De faculteit verlangt eene historisch-kritische beschouwing van beide theorien en van hare toepassing.

Faculteit der geneeskunde.

I. Men verlangt eene verklaring van den invloed door de

gal uitgeoefend op de werking van sommige drastica, met name aloë en jalappe.

II. Men verlangt eene op eigen onderzoek steunende beschouwing over de morphologische samenstelling van het zoogdier (konijn, guineesch biggetje) en de veranderingen daarin tijdens de rijping voorkomende. Nauwkeurige omschrijving van de gevolgdde methoden van onderzoek en bijgaande afbeeldingen worden vereischt.

Faculteit der wis- en natuurkunde.

I. Het is onzeker in hoeverre de op verschillende wijze verkregen verbindingen, welke onder de benaming »leucine» doorgaan, identisch zijn, dan wel isomer. Men verlangt een berekeneerd overzicht van hetgeen hierover geschreven is en aanvulling door eigen onderzoek.

II. Wat is bekend omtrent de voorwaarden, waarvan de vorming van enkelvoudige kristallen of van bepaalde combinaties afhankelijk is? Men verlangt hierover nieuwe experimentele onderzoekingen. Het is wenschelijk hieruit eene verklaring af te leiden van de bijzondere ontwikkeling der kristallen van een of andere deifstof op verschillende vindplaatsen.

Faculteit der letteren en wijsbegeerte.

I. Naar aanleiding van wat H. LOTZE (*Logik. Drei Bücher vom Denken*, 1874, bl. 500 vlg.) en G. TRICHMÜLLER (*Studien zur Geschichte der Begriffe*, 1876) tot wederlegging van de gewone beschouwing over Plato's ideeënleer geschreven hebben, wordt de vraag gesteld: In welken zin leert Plato, dat er buiten de ideeën geen waarheid bestaat?

II. Er wordt gevraagd eene beschrijving van de staatkundige en staathuishoudkundige gesteldheid van Holland in het begin der 16de eeuw, vooral berustende op de *Informacie van 1514*, de *Enquete ende Informacie van 1494* en de *Zettingen en Omslagen van 1496, 1515 en 1518* (uitgegeven van wege de Maatschappij van Nederlandsche Letterkunde, Leiden, 1866, 1876, 1877).

Aan de Rijksuniversiteiten te zamen werden in de verschillende faculteiten de volgende beurzen toegekend: 3 in de godgeleerdheid, 3 in de regtsgeleerdheid, 6 in de geneeskunde, 3 in de wis- en natuurkunde en 3 in de letteren en wijsbegeerte. Een der studenten in de godgeleerdheid, te Leiden met eene beurs begiftigd, was ook in de faculteit der letteren en wijsbegeerte ingeschreven.

De vicariebeurzen van St. Joris te Amersfoort werden verleend aan 5 studenten, waarvan 2 in de godgeleerdheid, 1 in de geneeskunde en 2 in de letteren en wijsbegeerte.

g. Hulpmiddelen voor het onderwijs.

Het beheer over de bibliotheek te Leiden werd met 1 Maart 1880 definitief opgedragen aan dr. W. N. DU RIJN, met den titel van bibliothecaris, als zoodanig benoemd bij ministeriele beschikking van 16 Februarij. Hij bleef tevens belast met de werkzaamheden van conservator der handschriften.

De heer L. D. PETIT aanvaardde op 1 October 1879 zijne betrekking als conservator voor de drukwerken en was sedert dien tijd werkzaam aan de beschrijving van de nieuw verkregen boeken, zijnde 1228 werken, bestaande uit 1889 deelen; hiervan waren 506 werken ten geschenke ontvangen. Van de in bruikleen aan de bibliotheek afgestane boekery der Maatschappij van Nederlandsche letterkunde zijn 128 boeken beschreven; zij werd vermeerderd met 150 vervolgwerken en vele overdrukjes. Van de verzameling van het Remonstransch seminarium, mede in bruikleen afgestaan, zijn 40 deelen beschreven.

Eene hoogst belangrijke collectie paedagogische werken is door den hoogleeraar BIERENS DE HAAN aan de biblio-

theek geschenken, bestaande uit 35 quarto en 120 octavo portefeuilles met kleine geschriften en verslagen en 180 boekwerken over onderwijs en opvoeding. Bovendien zijn door hem aan de bibliotheek in bruikleen afgestaan de tijdschriften van eenige buitenlandsche geleerde genootschappen, waarvan hij lid is. Deze verzamelingen worden gaandeweg uitgebreid. Voor dit geschenk werd hem de door den Koning toegekend de medaille voor het verrijken van wetenschappelijke instellingen. Dezelfde onderscheiding viel ten deel aan den heer STANISLAS BORMANS, archivaris te Namen, die een kostbaar handschrift in het Limburgsch dialect, een der oudste middel-nederlandsche geschriften, aan de bibliotheek heeft geschonken.

Door aankoop zijn drie handschriften aan de verzameling toegevoegd. Van de handschriften werd vooral door buitenlandsche geleerden veel gebruik gemaakt.

De verzameling kaarten, door den heer BODEL NYENHUIS gelegateerd, is herhaaldelijk geraadpleegd. Het getal gebruikte boeken was 6713.

De bibliotheek ontving ten geschenken van mr. A. J. ENSCHÉDE te Haarlem, een fraai portret van SCALIGER, geschilderd in 1601.

Ook van de Oostersche handschriften werd een veelvuldig gebruik gemaakt. Deze verzameling werd verrijkt met de navolgende geschriften: een fragment van een Aethiopisch handschrift (bijbelvertaling), aangekocht uit de verzameling van wijlen baron van HEEMSTRA; een keurig handschrift in vier net gebonden deelen van de bekende biographie van van MOHAMMED, die men de Sirat al-Halabi noemt, te Beirut in Syrië gekocht; een Arabisch gebedenboek met verschillende Maleische stukken zamengebonden, dat te Samalangan is buit gemaakt en door den heer L. OVERMAN aan de Regering ten behoeve der verzameling werd aangeboden; een collectie Maleische handschriften (7 stuks), van den heer GRAMBERG te 's Gravenhage overgenomen.

De druk van het Kitab-al adhdad, door dr. HOUTSMA, en van de Mischtabih, door den hoogleeraar DE JONG bewerkt, werd voortgezet. Verder is het 4de deel verschenen van de door den hoogleeraar DE GOEJE bewerkte bibliotheca geographorum Arabicorum, terwijl het »Supplément" van den hoogleeraar DOZY zoover gevorderd is dat het binnen kort voltooid zou zijn en de 3de halfband van de Analen van Tabari afgedrukt is.

Het amueblement van de Kapittelzaal in het auditorium te Utrecht werd vernieuwd, de stijl- en smakeloos getimmerde catheder en banken zijn vervangen door een spreekgestoelte, zetels voor het akademisch personeel, banken voor de studenten en een tribune voor muzikanten, alles versierd met snij- en beeldhouwwerk en in overeenstemming met het karakter der zaal.

Wat de bibliotheek betreft, verdient in de eerste plaats vermelding de verbetering van den catalogus.

De achterstallige titels van de drie laatste jaren en die van het legaat ROVERS zijn thans allen in den blad-catalogus tusschengevoegd; van alle aankomende boeken geschiedt dit thans onmiddellijk. Met het verbeteren der titels van de vroeger gedrukte catalogi is een aanvang gemaakt, hetgeen te meer noodig was, omdat de eenparigheid in de wijze van catalogiseren veel te wenschen overliet.

Nieuwe werken werden ten getale van 930 verkregen, behalve de vervolgen van periodieke geschriften; daarvan werden 580 aangekocht en 350 ten geschenke ontvangen. De buitenlandsche regeringen zonden de vervolgen op de vroeger gegeven werken. De hoogleeraar G. RETZIUS te Stockholm schonk een kostbaar plaatwerk: Finska Kranier. De aankoop van het werk: Viollet-le-Duc, dictionnaire de l'architecture française, werd bestreden uit de gift van 250 francs, door RAJAH SOURINDRO MOHUN FAGOBE, bij gelegenheid van het huwelijk van zijn oudsten zoon, ten behoeve der universiteit beschikbaar gesteld. Voor deze en vroegere geschenken werd den RAJAH de zilveren medaille voor verdiensten jegens Rijkverzamelingen van wetenschap en kunst aangeboden.

De penningverzameling der bibliotheek werd verrijkt met bronzen exemplaren van de 12 medailles in 1879 aan 's Rijks munt geslagen.

Het getal uitgeleende boeken bedroeg 5340.

De bibliotheek te Groningen ondervond vele blijken van

belangstelling, in den vorm van geschenken uit het binnen- en buitenland.

Buiten de brochures, in zoo ver die afzonderlijk werden gecatalogiseerd en bewaard en van oningebonden boekdeelen, werden voor de eerste maal in de kasten geplaatst 859 deelen.

Het aantal titels, voor de eerste maal in de alphabetische en wetenschappelijke catalogi ingeschreven, bedroeg 437.

Wat het gebruik der boekery betreft, valt op te merken dat 6218 boekdeelen aan 410 personen werden uitgeleend.

Aan het ziekenhuis te Leiden is, door den aanbouw van een laboratorium bij de geneeskundige afdeling voor mannen, deze afdeling met een ziekenzaal vermeerderd, waartoe de polikliniekzaal en een gedeelte van de wachtzaal zijn ingerigt.

De zaal der oogheelkundige mannenafdeling is, evenals vroeger de andere zalen, van een parquettvloer voorzien.

De operatiezaal is na de verbouwing in October 1879 in gebruik gekomen en voldoet in alle opzichten.

De indeeling van het sectiegebouw luit te wenschen over, voornamelijk voor het plaatsen der lijken van overleden klassen-patienten, voor welke geen afzonderlijk vertrek aanwezig is; dit geeft soms aanleiding tot moeilijkheden bij het bezoek van de familieleden der overledenen.

Wegens te bekrompen ruimte in de apotheek en de drukke werkzaamheden aldaar, konden van het 30tal studenten, die gebruik wenschen te maken van de gelegenheid om zich aldaar voor het Staatsexamen in de receptuirkunde te bekwamen, slechts 16 worden toegelaten.

Met de verbetering van den afvoer der fecalïa is aangevangen door het maken van een geheel nieuwe riolering in verband met beerputten.

In het beheer dezer instelling heeft een aanzienlijke verandering plaats gehad. De commissie van beheer, die hare taak niet naar behooren opvatte en zich niet verantwoordelijk beschouwde voor de groote uitgaven welke het ziekenhuis vorderde, heeft hare taak nedergelegd. Daarop is die commissie opgeheven, nadat aan haren secretaris en aan den klerk op het bureau eervol ontslag was verleend, het reglement op het bestuur van het ziekenhuis ingetrokken en het beheer daarover opgedragen aan den directeur, bijgestaan door een boekhouder, den heer P. H. VAN DER TOGT, als zoolangig op 10 Augustus 1880 benoemd.

Het aantal opgenomen patienten bedroeg 1689, waarvan verpleegd werden: voor rekening der gemeente Leiden 116; voor rekening van het Rijk, als dienstig voor het onderwijs, 1472; voor eigen rekening 101.

In de verschenillende poliklinieken werden 3936 lijders behandeld.

Het aantal in de apotheek gereedgemaakte recepten is 30 570 voor de patienten in het ziekenhuis en 5083 voor de patienten die de poliklinieken bezochten.

De instrumenten van het Pathologisch Instituut te Utrecht werden vermeerderd met een statief voor een microscoop van ZEISS te Jena, n°. II, met een verlichtingsapparaat van ABBE, een hymographion met stemvorken en een tonometer. Laatstgenoemd instrument, door den hoogleeraar TALMA zamengesteld, dient ter bepaling van de drukking van het bloed in de slagaderen; boven de tot dusver gebruikte instrumenten heeft het deze voordeelen, dat de bloedstroom niet onderbroken wordt, dat het naauwkeurig de wisseling der bloeddrukking en alle phasen van de vernauwing en verwijding der slagaderen aangeeft.

Het pathologisch museum werd met enkele praeparaten vermeerderd, onder anderen met exemplaren van beenlijden.

De anatomie had dikwijls gebrek aan lijken voor de praktische oefeningen. Voor den geheelen cursus waren er slechts 10 beschikbaar, benevens eenige ledematen en inwendige deelen uit het ziekenhuis ontvangen. Bij het sterk toenemend getal medici wordt daardoor de gelegenheid tot praktische oefeningen hoogst gebrekkig.

Op de stationnaire kliniek van professor LONCQ werden 119 patienten behandeld, waaronder 76 mannen en 43 vrouwen; hiervan overleden 8 mannen en 10 vrouwen. De polikliniek werd bezocht door 424 mannen en 206 vrouwen.

De chirurgische kliniek telde bij den aanvang des jaars 18 mannen en 15 vrouwen; in den loop van het jaar werden 139 mannen en 103 vrouwen opgenomen. Overleden zijn 6 mannen en 4 vrouwen, vertrokken 124 mannen en 100 vrouwen.

De verzameling tandheelkundige instrumenten werd niet onbelangrijk uitgebreid. Ten dienste van het onderwijs werd een kunstmatig hoofd met beweegbaren mond vervaardigd, waarop de tandheelkundige operaties kunnen worden gedemonstreerd en de studenten gelegenheid vinden tot eigen oefening.

In het belang der verloskunde blijft de hoogleeraar HALBERTSMA de stichting van een toxiconium of maternité wenschelijk achten. In de dissertatie van dr. A. W. VAN HAAGEN »bijdrage tot de auscultatorische verschijnselen bij graviditas», werden onderzoekingen uit de verloskundige kliniek bekend gemaakt.

In de gynaecologische kliniek werden 112 vrouwen behandeld, in de verloskundige polikliniek 40 en in de polikliniek van vrouwenziekten 55.

Het physiologisch laboratorium levert gelegenheid op tot oefening en zelfstandig onderzoek op het geheele gebied der histologie en der physiologie, algemeene en vergelijkende physiologie der lagere organismen niet uitgezonderd. Er zijn verbeteringen aangebracht in de inrigting der werkzalen; de verzameling werktuigen is vermeerderd onder anderen met een microscoop van ZEISS met toebehooren, groot model, een polariscope met de verbeteringen van LAURENT, een inductietoestel van RUHKOPFF, een kymographion, uitnemende réseaux voor diffractiespectra van RUTHERFORD en een aantal optische werktuigen.

Welk nut deze werktuigen voor de wetenschap hebben blijkt uit de onderscheidene deelen der uitgegevene *onderzoekingen gedaan in het physiologisch laboratorium der Utrechtsche hoogeschool*.

Ter gelegenheid van het in 1879 te Amsterdam gehouden Congrès international des sciences médicales, werd aan den ammannensis D. B. KAGENAAR, als erkenning zijner verdiensten in het vervaardigen van werktuigen voor wetenschappelijke geneeskundige onderzoekingen, toegekend een diplôme d'admission avec mention honorable.

Wat het vorige jaar omtrent het ziekenhuis te Groningen werd opgemerkt, geldt thans nog in meerdere mate: de inrigting voldoet noch aan de eischen des tijds, noch aan die van het onderwijs. Met het oog op het aanzienlijk toegenomen aantal studenten is dat zeer te betreuren.

Bij de toelichting van hoofdstuk V der Staatsbegroting voor 1880 en in de beantwoording van het daartoe betrekkelijk Voorloopig Verslag heeft de Regering uitvoerige mededeeling gedaan van de voornemens aangaande het stichten van een nieuw, aan billijke eischen beantwoordend, ziekenhuis. Een door het gemeentebestuur ontworpen plan ontmoette bedenkingen van de zijde der medische faculteit. Terwijl deze in overweging waren werd door de provincie de wensch kenbaar gemaakt dat aan het ziekenhuis meer uitbreiding zou worden gegeven, zoodat het ook voldoende ruimte zou aanbieden voor lijdens van wege de provincie daarin op te nemen. Door een en ander werd de afdoening zeer vertraagd en waren aan het einde van het studiejaar waarover dit verslag loopt, de voorbereidende maatregelen nog weinig gevorderd.

Van de verzamelingen voor obstetrie, de geneeskunde en de chirurgie werd het noodige gebruik gemaakt.

Op 1 Januarij 1879 bevonden zich in het gezicht 123 verpleegden; achtereenvolgens werden in den loop van dat jaar 835 patienten opgenomen. Van het totaal van 958 werden er achtereenvolgens 731 ontslagen, terwijl 108 overleden, zoodat op 1 Januarij 1880 119 patienten in behandeling bleven.

Naar den aard der ziekten waren de patienten te verdeelen in 388 lijdende aan inwendige, 471 aan uitwendige ziekten, 75 kraamvrouwen en 24 tijdelijk verlijfhoudende krankzinnigen.

In de apotheek werden 22389 recepten gereed gemaakt.

De toestand van het kabinet voor anatomie en pathologische anatomie is bevredigend en in het gebrek aan ruimte is voorzien door vergrooting. Een regenwaterreservoir met buisleiding in de praeparateerzaal, tevens sectielocaal voor de pathologische anatomie, is aangebracht.

Het physiologisch laboratorium bevindt zich in goeden staat, van de verzameling werd, als naar gewoonte, bij het onderwijs gebruik gemaakt.

De zeer geprezen inrigting van het physisch laboratorium te Utrecht en de rijke verzameling instrumenten boden aan de studenten de gelegenheid tot praktische oefeningen, waarvan meer dan vroeger door hen wordt gebruik gemaakt.

De verzameling physische instrumenten te Groningen werd met nieuwe verrijkt en veel door de studenten gebruikt. Een gedeelte van het lokaal, dat tot bewaarplaats der physische instrumenten dient, is ingerigt tot afzonderlijk vertrek ter voorziening in het groot gemis aan plaats bij het doen van physische proeven.

In de collegiekamer voor het scheikundig laboratorium te Leiden is eene zeer doeltreffende verbetering tot stand gekomen door het vervangen van de oude gebrekkige zuurkast door eene nieuwe met afzonderlijken schoorsteen en het daaraan verbinden van eene inrigting op de collegietafel tot afvoer van schadelijke dampen. De last, welke men vroeger, bij het doen van proefnemingen, van die dampen ondervond, is nu geheel opgeheven.

Het bovenvertrek dat vroeger tot het anatomisch kabinet behoorde, is in twee kamers verdeeld, waarvan de eene voor de gas-analyse, de andere voor de spectraal-analyse werd ingerigt, beide ten dienste zoowel van de organische als van de anorganische afdeling.

Op den zolder, die beschikbaar is geworden door het overbrengen van de tot het landbouwkabinet behorende voorwerpen naar de Rijkslandbouwschool te Wageningen, zijn geschikte bergplaatsen voor chemicaliën en glaswerk getimmerd.

Eene tweede groote kast voor het bergen van de kostbare verzameling oorspronkelijke praeparaten is aangeschaft.

In de anorganische afdeling hebben iederen dag twee candidaten in de chemie gearbeid; gedurende eenige uren 's weeks drie candidaten in de physica en een student, die zich voor het candidaatsexamen in de chemie voorbereide.

Aan het chemisch practicum werd gedurende 4 uur daags deelgenomen door 44 studenten in de geneeskunde en 4 in de wis- en natuurkunde.

In de organische afdeling werd gemiddeld door 15 à 20 medici en 6 filosofen van de gelegenheid tot praktische oefeningen voor eerstbeginnenden gebruik gemaakt, terwijl de dagelijksche oefeningen voor meer gevorderden door twee studenten werden verrigt. Wegens het groote bezwaar dat de praktische oefeningen voor eerstbeginnenden en meer gevorderden in hetzelfde lokaal moeten plaats hebben, wordt aanbouw eener tweede werkzaal verlangd.

Aan het scheikundig laboratorium aan de Hoogte te Utrecht werden enige kleine verbeteringen aangebracht. Toch moesten wegens de onvoldoende inrigting sommige volstrekt noodige proeven achterwege blijven, andere op kleiner schaal worden genomen dan wenschelijk was.

De hulpmiddelen werden vermeerderd met eene verzameling platina-metalen en enige hunner verbindingen.

Ten behoeve van het laboratorium Leeuwenbergh te Utrecht werd een calorimeter met galvanische batterij aangekocht, waarmede door een candidaat in de filosofie thermo-chemische onderzoekingen worden gedaan voor zijne dissertatie.

Het scheikundig laboratorium te Groningen bevindt zich in goeden toestand; wegens het groot getal studenten, die van de inrigting gebruik maakten, was er dikwijls gebrek aan ruimte. Hierin zal echter waarschijnlijk verbetering komen, zoodra de studenten in de pharmacie naar het pharmaceutisch laboratorium kunnen overgaan.

Voor het pharmaceutisch laboratorium te Leiden is een gebouw verkregen door het huren van een woonhuis, dat daartoe is ingerigt. De benoodigde instrumenten en ingrediënten zijn aangekocht, maar de werkzaamheden zouden eerst met den cursus 1880—1881 kunnen worden aangevangen.

Voor een nieuw pharmaceutisch laboratorium te Utrecht is een bouwplan ontworpen, maar nog geen geschikt terrein te verkrijgen. Van de bestaande inrigting wordt niet alleen door medici en filosofen, maar ook door de kweekelingen voor de pharmaceutische dienst bij de land-

magt in Oost- en West-Indië gebruik gemaakt. Het vooruitzicht op een toenemend aantal laboranten maakt de toekomst zorgwekkend. Reeds moest het verzoek van sommige candidaten in de geneeskunde om zich praktisch te oefenen worden afgewezen, wegens gebrek aan ruimte. Een spectroscop, een luchtpomp en eenige kleinere instrumenten werden aangekocht.

Het ontworpen laboratorium zou tevens dienen voor het onderwijs van den hoogleeraar VAN OVERBEEK DE MELIER en van den lector BRONDGEEST. Deze hoogleeraar gebruikt thans een kamer in het ziekenhuis, tijdelijk afgestaan, welke echter voor wetenschappelijke onderzoekingen weinig geschikt is. De heer BRONDGEEST geeft enkele lessen in de collegiekamer van genoemden hoogleeraar, maar mist de gelegenheid om de kwade dampen te laten ontsnappen, welke bij proeven van zöchemie worden ontwikkeld.

Het gebouw voor het pharmaceutisch laboratorium te Groningen was zijne voltooiing genaderd en schijnt aan de eischen te zullen voldoen.

Aangaande den toestand van het gebouw der sterrenwacht te Leiden valt niet veel bijzonders te vermelden. Het hoofgebouw is in voldoende staat onderhouden. Het doordringen van vocht door de met zandsteen bedekte gedeelten van den zuidgevel, waarover reeds vele jaren geklaagd werd, is ten gevolge van het behoorlijk aanvullen der voegen en verven der steenen in het laatste jaar vermindert, maar de kwaal is nog niet geheel opgeheven.

Ten einde in de meridiaanzaal minder last te hebben van het stof, is de grindweg aan de noordzijde van het gebouw op de hoogte van de meridiaanzaal vervangen door een klinkerweg, hetgeen goede resultaten heeft opgeleverd.

Na de betrekkelijk vrij groote veranderingen, welke aan den meridiaancirkel zijn aangebracht, zijn geene belangrijke wijzigingen noodig gebleken, daar zoowel de inrigting van het instrument als die van de zaal met de schuivende luiken goed blijft voldoen.

Ten einde de meridiaanteekens, die zich op betrekkelijk geringen afstand aan de noord- en zuidzijde van den meridiaancirkel in den hortus en aan den singel bevinden, behoorlijk met den kijker van dat instrument te kunnen waarnemen, moeten zij gezien worden door lenzen, welke op pijlers in de meridiaanzaal zoodanig zijn opgesteld, dat de meridiaanteekens zich juist in hun hoofdbrandpunt bevinden.

Het is uiterst bezwaarlijk bij eene gegeven plaats van de teekens en van de lenzen deze zoo te slijpen, dat zij juist den gewenschten brandpuntsafstand hebben. De sedert 1862 gebruikte lenzen voldeden dan ook niet nauwkeurig aan de gestelde voorwaarde, en de teekens vertoonden zich niet volkomen scherp. Al lang was het voornemen opgevat, door eene verplaatsing van het meridiaanteeken in den hortus, dit gebrek te verhelpen, en eindelijk is in 1880 door den bouw van een nieuw meridiaanteeken, 2 meters verder dan het oude van de sterrenwacht verwijderd, aan dit voornemen gevolg gegeven.

Van deze gelegenheid is tevens gebruik gemaakt om de fundering van den pijler veel zwaarder en steviger te maken.

Voor de constructie van een door den hoogleeraar beoogden toestel om met den meridiaancirkel zelve den persoonlijke fout bij de waarneming van doorgangen van sterren te bepalen, zijn in den aanvang van dit jaar van den heer MARTIN te Parijs twee prisma's en twee verzilverde vlakke spiegels ontvangen. In het atelier van de sterrenwacht konden nu de overige deelen van het instrument worden vervaardigd, en binnenkort zou het gereed zijn.

Zoowel de kleine als de groote refractor zijn in goeden staat onderhouden. Bij den kleinen refractor, welke in onveranderden toestand nu reeds ongeveer 45 jaar in gebruik is, doen zich echter de gebreken van den ouderdom zeer gevoelen. De optische deelen zijn nog goed, maar het bewegingsmechanisme is langzamerhand op vele punten zoo aangesletten, dat hierdoor de waarnemingen bemoeijelikt worden. Verandering en hernieuwing van vele gedeelten is dringend noodig, waarbij dan tevens kan partij getrokken worden van de groote verbeteringen, welke in de laatste halve eeuw in de opstelling der refractoren zijn aangebracht.

Hoewel in het heliometergebouw nog verschillende veranderingen waren te maken, is in den zomer van 1880

de kometenzoeker van SCHRÖDER op den voet, van de Utrechtsche sterrenwacht ontvangen, opgesteld. Deze voet, voor een kleinen kijker bestemd, is echter te zwak en in vele opzichten gebrekkelijk geconstrueerd, waardoor het gebruik van den kometenzoeker nog bezwaarlijk is.

Het universeel-instrument en de overige kleinere instrumenten verkeerden in voldoende toestand.

In de maand Junij 1880 is ter leen ontvangen een keurig universeel-instrument van REPSOLD, toebehoorende aan het Ministerie van Marine.

Even als vorige jaren is ook nu de bibliotheek door geschenken en enkele aankopen verrijkt.

Het bijvoegsel op den in 1877 verschenen catalogus, bevattende de boeken welke van 1 Januari 1877—1 Januari 1879 zijn ontvangen, is gedrukt.

Door de voortdurende uitbreiding der bibliotheek doet zich het gemis aan ruimte zeer gevoelen. In de cijferkamer en in de directeurskamer is al de beschikbare plaats door geheel gevulde boekenkasten ingenomen en een deel der boeken kon niet meer behoorlijk opgeborgen worden.

Daar het in den zomer van 1879 dringend noodig was zooveel mogelijk voortgang te maken met de herleiding van oude waarnemingen, en daarenboven het weder zeer ongunstig was, is het aantal volbrachte waarnemingen niet zoo groot als in vorige jaren.

De gunstige stand, waarin zich in de laatste maanden van 1879 Mars ten opzichte van de aarde bevond, heeft doen besluiten KAISER'S uitmuntende waarnemings-reeksen omtrent de middellijnen van die planeet verder voort te zetten. Met den dubbelbeeld-mikrometer van AIRY, aangebracht aan den grooten refractor, zijn voor dit doel, op 13 avonden, volledige metingen volbragt; met den draden-mikrometer voor denzelfden kijker werden 9 plaatsbepalingen van kleine planeetjes verkregen.

Bindelijk is te vermelden dat op verschillende avonden waarnemingen volbragt zijn met het passage-instrument van PISTOR en MARTINS, ter voorbereiding der lengtebepaling Leiden—Greenwich.

Op het eind van 1879 is met den druk van het 6de deel der Annalen aangevangen.

Reeds vroeger heeft de sterrenwacht een werkzaam aandeel genomen in de Europeesche graadmeting. De lengtebepalingen met Brussel, Bonn, Göttingen en Leipzig werden ten uitvoer gebragt, het azimuth van Delft, een der hoekpunten van het driehoeknet dat door prof. STAMKART werd opgemeten, werd bepaald, en eindelijk werden waarnemingen volbragt van een groot aantal sterren, welke bij de breedtebepalingen voor de graadmeting gebruikt waren. Hiermede had de sterrenwacht te Leiden voor een groot deel aan hare verplichtingen ten opzichte van de Europeesche graadmeting voldaan; er bleef nog over eene lengtebepaling met Greenwich en eene met een zuidelijk gelegen plaats, het beste Parijs, daar onze verbinding met Brussel geen groot vertrouwen verdient.

In de laatste helft van Junij 1880 is de hoogleeraar-directeur met de instrumenten voor de astronomische waarnemingen en voor het geven der telegraphische seinen naar Engeland vertrokken om aldaar alles in orde te brengen. Voor de opstelling der instrumenten en telegraphische apparaten te Greenwich heeft de directeur der sterrenwacht twee houten hutten bereidwillig ten gebuike afgestaan, terwijl hij daarenboven vergunde gebruik te maken van het elektrische uurwerk van de sterrenwacht. Wanneer alles gereed was zou de 1ste observator zich naar Greenwich begeven en daar gedurende een 10tal nachten de noodige waarnemingen volbrengen, terwijl gelijktijdig te Leiden zou worden geobserveerd.

Het observatiegebouw voor de astronomie te Utrecht op Sonnenburg is in aanbouw. Wanneer door de voltooiing de gelegenheid tot observeren zal verbeterd zijn, zal zich de behoefte van eene directeurswoning bij de sterrenwacht nog sterker dan vroeger doen gevoelen. De instrumenten zijn in goeden staat. De mikrometer van den kijker van STRINHEIL heeft door OLLAND'S bekwame hand verschillende, door den hoogleeraar OUDEMANS aangegeven verbeteringen ondergaan. Benige kleinere instrumenten werden aangekocht. Ten behoeve van de Europeesche graadmeting werd door den hoogleeraar OUDEMANS, met behulp van het universeel-instrument van REPSOLD, op den Duintoren met de uiterste

naauwkeurigheid de rigting van den Lieve Vrouwentoren te Amersfoort bepaald.

Het huren van een pakhuis met bovenwoning naast het museum van natuurlijke historie te Leiden heeft de gelegenheid verschaft tot uitbreiding der localiteit voor de geologische en mineralogische verzameling en voor het onderwijs van den hoogleeraar MARTIN. Het onderste gedeelte van dat perceel is tot magazijn ingerigt ten dienste der mineralogische afdeling; van de collegiekamer in het museum is een gedeelte afgescheiden, dat als werkkamer voor den amanuensis dient.

Aan den amanuensis BÜTIKOFER is verlof van een jaar verleend om, voor rekening van den directeur, met den natuuronderzoeker den heer C. F. SALA, eene reis te maken door Zuid-Afrika, waar zij in Februarij 1880 zijn aangekomen. Reeds hebben deze reizigers eene groote verzameling dieren bijeengebragt, die naar Nederland zal worden gezonden en waaruit voor het museum belangrijke aankopen zullen kunnen gedaan worden. In de waarneming der betrekking van amanuensis werd tijdelijk voorzien.

Door aankoop, ruiling en schenking werd de verzameling weder aanzienlijk uitgebreid. Onder de aanwinsten is vooral te noemen een belangrijk deel der ichthyologische collectie van wijlen dr. P. BLEEKER. De directeur hield zich hoofdzakelijk bezig met de rangschikking en bepaling der reussachtige verzameling van meeuwen en zeezwaluwen, waarvan eene door hem bewerkte monographische verhandeling gedeeltelijk voor de pers gereed lag.

Door gebrek aan ruimte is eene groote kast, vroeger bij den custos in gebruik, als magazijn ingerigt moeten worden, hoofdzakelijk ter berging van zoogdieren en vogels.

Door den conservator dr. JENTING werd de lijst der antilopen voltooid. Voorts bragt hij eene lijst der groote verzameling buiddieren in gereedheid, en hield hij zich daarna onledig met het vervaardigen eener dergelijke lijst der vleeschvretende dieren.

De conservator RITSEMA heeft, door het gereedmaken der bezendingen van de insectenverzameling, bijeengebragt door de Sumatra-expeditie, geene gelegenheid gehad zich aan andere werkzaamheden te wijden.

De rijke collectie opgezette vissen, waarin zich belangrijke typen bevinden, is door den conservator dr. HUBSCHER naauwkeurig bestemd, van etiketten voorzien en in de kasten geordend. Hij heeft de aangekochte omvangrijke collectie BLEEKER, uit ongeveer 18000 voorwerpen bestaande, gecollationeerd, van verschen spiritus en gedrukte etiketten voorzien, en in afwachting van nieuwe kasten voorloopig gedeeltelijk in de publieke galerijen, gedeeltelijk in een opzettelijk daartoe ingerigt magazijn, in systematische volgorde geplaatst.

De vissen en reptielen van de Sumatra-expeditie werden gecatalogiseerd en gedeeltelijk in de publieke collectie ingelijfd, terwijl met de ordening en bewerking van de belangrijke verzameling kruipende dieren, door vroegere reizigers in de Molukken en Nieuw-Guinea bijeengebragt, een begin werd gemaakt.

De conservator dr. DE MAN ging voort met de bewerking van de in het museum aanwezige crustaceen, die bij voortdurend een belangrijk materiaal voor onderzoek en studie opleveren. Op zijne aansporing vormde de heer J. A. KRUÿT, Nederlandsch consul te Djeddah, eene collectie, en beloofde uit de Fauna der Rode Zee voor het museum te blijven verzamelen.

Ook met de bewerking der mollusken en vooral die welke op alcohol bewaard worden, hield de heer DE MAN zich bezig.

Ten behoeve der geologische en mineralogische verzameling werd het geheele materiaal der geologisch-paleontologische collectie van JUNGHÜHN bewerkt, behoorlijk geëtiquetteerd en voor de plaatsing eene kast gereed gemaakt. Onderscheidene nieuwe voorwerpen zijn voor de collectie verkregen.

De hoogleeraar MARTIN heeft de uitgaven voortgezet van het werk »de Tertiärschichten aan Java» en eene verhandeling geplaatst in het werk »Notes from the Leyden museum».

Op het terrein naast het zoötomisch laboratorium te Leiden werd een klein steenen gebouw opgetrokken voor bewaarplaats van levende dieren. Overigens hebben aan het hoofgebouw eenige noodzakelijke herstellingen plaats

gehad. De verzameling skeletten is weder vermeerderd. Van de gelegenheid tot praktische oefening is getrouw gebruik gemaakt, door studenten, niet alleen in de plant- en diervkunde, maar ook in de geneeskunde.

Het zoölogisch museum te Utrecht werd verrijkt onder anderen met eene prachtige verzameling lagere dieren uit de Golf van Napels.

De bewerking van den catalogus door dr. HORST werd voortgezet; het gedeelte, de vertebraten betreffende, is, op de reptilien dipnoa na, geheel gereed.

De aquaria voldeden beter dan vroeger aan hunne bestemming door eene nieuwe toepassing van den kleinen motor van RENNES, ingerigt tot luchtdoordrijving. De wensch werd geuit dat de medische studenten meer gebruik van het laboratorium zouden maken, waardoor het op het collegie gegeven onderwijs betere vruchten zou dragen.

Een onderzoek naar de regten der Universiteit op de lokalen, voorheen bij de physica in gebruik, bewees dat het regt om daarover voor een ander doel te beschikken, aan het gemeentebestuur van Utrecht kon worden betwist. Bij overeenkomst werd nu aan het Rijk het voortdurend gebruik van die localiteit met een daaraan grenzend bouwvallig huisje afgestaan (het laatste tegen vergoeding) ten behoeve van het hooger onderwijs, met de bevoegdheid om daaraan alle veranderingen aan te brengen, die de bestemming der lokalen zou vereischen.

Voor aankoop van instrumenten en andere voorwerpen ten dienste van het onderwijs van den hoogleeraar WICHMANN werden gelden toegestaan.

De heer J. B. PAHUD de MONTANGES, Oost-Indisch hoofdambtenaar met verlof, schonk ten behoeve der verzameling eenige steen- en ertsoorten uit den Indischen Archipel.

Te Groningen verkeerden de verzamelingen van zoogdieren en opgezette vogels in ongunstigen, de andere collectien daarentegen in goeden toestand. Bij het onderwijs en door de studenten bij hunne studien werd gebruik gemaakt van de verzamelingen.

Het gebouw der geologische en mineralogische verzameling werd in vele opzichten verbeterd. Door aanvulling der noodige mineralienkasten werd het mogelijk gemaakt de mineralien tot ééne verzameling te vereenigen. De nieuwe étiquettering en catalogisering is aangevangen. De studenten maakten bij hunne studie ruimschoots gebruik van de verzameling. De petrographische en palaeontologische verzamelingen zijn zeer onvolledig.

In den hortus te Leiden werden nieuwe planten verkregen: 1°. door aankoop van eene collectie vleezige Kaapsche Euphorbiaceën en verschillende andere planten; 2°. door toezending van belangrijke verzamelingen uit 's Rijks plantentuin te Buitenzorg, die verre overtroffen hetgeen in de laatste jaren van dien aard was ontvangen.

De toestand der kassen was over het algemeen bevredigend en de nieuwe voldeden bij voortdurend. Groote behoefte bleef bestaan aan eene kweek- en aan eene palmenkas; het gemis van de laatste is oorzaak geweest dat de hortus een schoone palm, die geen voldoende ruimte had, heeft verloren. Van het botanisch laboratorium werd ijerig door de studenten gebruik gemaakt voor praktische oefeningen en de collectien werden vermeerderd.

In het Rijks herbarium te Leiden deed het gebrek aan ruimte zich meer en meer gevoelen. Intusschen werden de gewone werkzaamheden voortgezet en werd de ingrijping door verscheidene buitenlandsche geleerden bezocht, die aldaar bepaalde plantensoorten bestudeerden.

Dr. TREUB, assistent aan het botanisch laboratorium, maakte van de Indische verzameling in het herbarium gebruik om zich eenigermate in de flora van Java te orienteren en zich voor te bereiden tot de betrekking van directeur van 's Rijks plantentuin te Buitenzorg, waartoe hij benoemd was.

De verzameling en bibliotheek werden uitgebreid, zoowel door geschenken als door aankopen en een stel nieuwe microscopen aangeschaft. Voor het herbarium te Batavia werd eene collectie doubletten in gereedheid gebragt; men hoopte van daar andere voorwerpen in ruil te zullen ontvangen.

Het gebruik dat van het botanisch laboratorium te

Utrecht voor praktische oefeningen gemaakt werd, overtrof verre de verwachting en maakte het noodzakelijk die oefeningen over verschillende dagen te verdeelen, ten einde aan ieder student ruimte, hulpmiddelen en teregtwijzing te kunnen verschaffen.

De hortus heeft veel geleden door den natten zomer van 1879 en den daarop gevolgden strengen winter; een aantal planten zijn dien ten gevolge gestorven of beschadigd. De internationale ruiling van zaden en planten met buitenlandsche tuinen had als gewoonlijk plaats.

De hortus en de botanische verzameling te Groningen zijn in goeden toestand, hoewel er veel blijft ontbreken.

Het Rijks museum van oudheden te Leiden verkreeg voor de Indische afdeling de volgende aanwinsten:

Een paar bijlen van THONSCHEFFER, een tijdlang ten onrechte als Drentsche oudheden beschouwd.

Door tusschenkomst van het Departement van Kolonien: drie gouden vingerringen met ingesneden figuren in hunne platen, een paar gouden oorbellen met gekleurde glazen steentjes en 63 koperen Chinese munten.

Uit Pasoeroean een beeld in trachiet van een tempelwachter.

Van den heer A. J. VAN KOOLWIJK, op Curaçao, een fraai bronzen beeld van den Boeddha, afkomstig uit Japan.

Voor de Egyptische afdeling werd ontvangen van een ongenoemde eene basaltene stele met eene pantheïstische voorstelling van den god *Bes*, als overwinnaar of beheerscher der booze magten, met een aantal zinnebeeldige dieren en hiëroglifische teksten.

Van den heer J. A. KUYT, Nederlandsch consul te Djeddah, een 65tal verschillende steenen.

Van den heer R. C. KRUN, Nederlandsch consul te Bender Bushir, eene aschkist met dekfel uit albast gehouwen, met asch en beenderen gevuld.

Voor de Grieksche verzameling werden wederom een dertigtal afgietsels in gyps aangekocht van beelden die bij de opdelvingen te Olympia aan het licht waren gekomen.

In ruiling tegen andere voorwerpen werd van den heer J. A. OOR, te Leiden, voor de Romeinsche oudheden een aantal voorwerpen verkregen, door hem op verschillende plaatsen van ons vaderland bijeenverzameld.

Verscheidene voorwerpen, uit de Waal opgebaggerd, werden aangekocht, waaronder steenen en bronzen voorwerpen en gedeelten van huisraad; ook lampjes, potjes, kannen en glazen kralen.

Van den Nederlandschen consul-generaal voor Tripoli en Tunis, jhr. E. DE TESTA, werden een marmeren manshoofd, een amphora, twee stukken mozaïekvloer en 64 koperen munten ontvangen.

Germaansche en vaderlandsche oudheden werden van den heer W. F. VAN OTTERLOO, secretaris van Z. K. H. Prins Frederik der Nederlanden, ontvangen, als: 4 potjes van gebakken aarde, een napje, een bronzen haarnaald, alles afkomstig uit de zoogenaamde hunsenbegravingsplaatsen in Silezië.

Ook door de heeren mr. S. VISSERING, mr. C. A. NAIKAC, mr. A. W. PLYTE en I. VAN LOON werden verschillende voorwerpen ten geschenke gegeven.

Voor de Amerikaansche oudheden werd onder anderen ontvangen een hoogst zeldzame plaat van nepbriet, met ingegroefde beelden en opschrift, een geschenk van den heer J. A. VAN BRAAM, en verder eenige voorwerpen bij San Filippo opgegraven.

Uit Curaçao werden eene menigte voorwerpen, deels ten vervolge op vroegere bezendingen gezonden, afkomstig uit een oud Indiaansch kamp van de vroegere bewoners van het eiland.

De heer A. J. VAN KOOLWIJK, die deze bezending ten geschenke gaf, heeft daardoor eene belangrijke bijdrage geleverd voor de kennis van de vroegere bewoners der Carabische eilanden, uit tijden, waarover geen andere bronnen bestaan.

Verder zijn vervolgdeelen ontvangen op vroegere werken van onderscheidene genootschappen en instellingen en oudheidkundige geschriften, door verschillende geleerden uitgegeven, waaronder vooral te vermelden die van de Magyar Indomanyos Academia te Buda Pest, de Society of antiquaries of London, de geologische commissie van Brazilië,

het Verein für Mecklenburgische Geschichte und Alterthumskunde te Schwerin en andere.

Het gebouw heeft door de verbouwing van de custoswoning eene verbetering ondergaan, maar bleef onvoldoende.

Het Rijks ethnographisch museum te Leiden deed vele aanwinsten. Uit Nederlandsch Oost-Indië werden onder anderen ontvangen van den heer I. S. GRAMBERG te 'sGravenhage drie stuks djimat of amuletten op papier, een armband uit een schelp gesneden en een Battaksch tooverboek op boomschors; van den heer J. J. KORNDORFFER te Rotterdam een buffelhoornen schoenhoorn, twee monsters bladkoper, een hoed van rotan en lontarbladeren gevlochten, een tinnen muntje, twee zeepassen, enz.; van den heer A. L. DE STRIJER te Leiden, verscheidene klewangs, van Java en Atjeh afkomstig, die in bruikleen werden gegeven.

Van het mineralogisch kabinet te Utrecht werden verscheidene voorwerpen overgenomen.

Van het aardrijkskundig genootschap werden modellen van woningen en van schepen ontvangen, afkomstig van de Sumatra-expeditie. Ook van den heer J. A. KUYT hierboven vermeld, den hoogleraar dr. J. P. N. LAND en den heer A. VAN FABER te Rotterdam werden eenige voorwerpen ontvangen en gekocht.

Ook met vele voorwerpen uit Japan afkomstig werd het museum verrijkt, zoo als een zadel met stijgbeugels, van goudlak, een helm en verdere deelen eener wapenrusting, een paar sandalen en eenige wapenen, van verschillende gevers ontvangen, evenals een scherm van glas in houten ramen met figuren beschilderd, een koperen pijp en een dolk in schildpadden schede, alles uit China.

Verder werd de verzameling vermeerderd met een Boeddha beeldje uit Achter-Indië, een paar schoenen, een mes en lepel uit Perzië en verscheidene voorwerpen uit Arabië, alles door den heer J. A. KUYT geschonken; en met wapenen, uit riet gevlochten, houten en lederen voorwerpen voor kleding en huishoudelijk gebruik.

Overigens werden de volgende boek- en plaatwerken ontvangen: Archivos do Museo Nacional de Rio de Janeiro 1877 en 1878; leidraad voor de bezoekers van het koloniaal museum te Haarlem; notitie van Nederlandsch-Indische wapens, kledingstukken, enz. aanwezig in het maritiem museum der Koninklijke Nederlandsche Yachtclub te Rotterdam; reizen en onderzoekingen der Sumatra-expeditie, beschreven door de leden der expeditie, onder toezigt van den hoogleraar P. J. VETH. Het laatste werk werd aangekocht, de anderen ten geschenke ontvangen.

Met de tentoonstelling in geographische orde werd een aanvang gemaakt en de beschrijving der afdeling Japan door den conservator voortgezet.

Wat het gebruik van het museum tot wetenschappelijke doeleinden betreft, kan nog gemeld worden dat dr. HJALMAR STOLPE, conservator bij het Rijksmuseum te Stockholm, in het museum is werkzaam geweest, hoofdzakelijk voor de studie der voorwerpen uit de Nederlandsch-Indische bezittingen.

§ 2. UNIVERSITEIT TE AMSTERDAM.

a. Collegie van Curatoren.

Jhr. mr. C. H. BACKER, is met 15 October 1879 aan de beurt van aftreding was, is in de raadsvergadering van 27 Augustus op nieuw tot curator benoemd en heeft de benoeming aangenomen.

Jhr. mr. C. J. A. DEN TEX, is met 1 Januarij als burgemeester van Amsterdam en dientengevolge ook als voorzitter van het collegie van curatoren afgetreden. Mr. G. VAN TIENHOVEN werd als burgemeester, en dientengevolge ook als voorzitter van het collegie van curatoren, zijn opvolger.

b. Onderwijzend personeel.

1. Faculteit der godgeleerdheid.

Gewone hoogleraren.

Dr. S. HOEKSTRA BZN.

» P. D. CHANTREPIE DE LA SAUSSAYE.

Dr. A. D. LOMAN.

» J. G. DE HOOP SCHREFFER.

» J. G. D. MARTENS.

» J. J. VAN TOORENENBERGEN, (aanvaardde zijn ambt op 26 Januarij 1880 met eene redevoering over het wetenschappelijk karakter van de geschiedenis van het Christendom).

II. *Faculteit der rechtsgeleerdheid.*

Gewone hoogleeraren.

Mr. L. DE HARTOG.

» N. G. PIERSON.

» C. PIJNACKER HORDIJK.

» E. BRUSA, (afgetreden op 1 Maart 1880. In zijne plaats werd op 16 Junij 1880 benoemd mr. G. A. van HAMEL.

Dr. MAX COHN.

Buitengewoon hoogleenaar.

Mr. T. M. C. ASSER.

Privaat-docent.

Mr. L. ZEGERS VEECKENS.

III. *Faculteit der geneeskunde.*

Gewone hoogleeraren.

Dr. J. W. R. TILANUS.

» C. H. KUHN.

» L. LEHMAN, (overleden in Augustus 1880).

» J. L. CHANFLEURY VAN IJSSELSTRIJN.

» H. J. J. D. HERTZ.

» TH. PLACK.

» C. L. WURFBAIN.

» B. J. STOKVIS.

» J. FORSTER.

» M. FÜRBRINGER, (aanvaardde zijne betrekking op 11 October 1879 met eene redevoering over die Anatomie als Wissenschaft und Universitätsdisciplin).

Buitengewone hoogleeraren.

Dr. A. H. ISRAELS.

» W. M. GUNNING.

Lectoren.

Dr. M. W. C. GORI.

» P. K. PEL.

Privaat-docenten.

Dr. P. F. J. TER MATEN.

» A. A. G. GUYE.

» G. H. VAN DER MEIJ JR.

» A. DE JONG.

Prosector.

Dr. M. WEBER.

Assistenten.

Dr. J. VAN REES, 1ste adsistent aan het physiologisch laboratorium.

C. EYKMAN, 2de adsistent aan het physiologisch laboratorium.

H. ZWAARDEMAKER, 1ste adsistent aan het path. anat. laboratorium.

M. STRAUB, 2de adsistent aan het path. anat. laboratorium.

J. BINNENDIJK, aan het pathologisch laboratorium.

Dr. P. K. PEL, bij de geneeskundige kliniek.

» C. F. J. BLOOKER, bij de geneeskundige polikliniek.

C. C. SEPP, bij de heilkundige polikliniek.

Dr. H. A. ZEGERS, voor heilkundige operatiën.

» G. H. VAN DER MEY JR., bij de gynaeol. polikliniek.

» P. J. BARNOUW, bij de verloskunde.

J. J. PH. C. RIJNDERS, aan het laboratorium der gezondheidsleer.

IV. *Faculteit der wis- en natuurkunde.*

Gewone hoogleeraren.

Dr. W. BERLIN.

» C. J. MATTHES.

» C. A. J. A. OUDEMANS.

» J. W. GUNNING.

» J. D. VAN DER WAALS.

» J. H. VAN 'T HOFF.

A. J. VAN PESCH.

Buitengewone hoogleeraren.

Dr. HUGO DE VRIES.

W. STOEDER.

Assistenten.

Dr. C. KERBERT, bij de zoölogie.

L. C. SCHWAB, 1ste adsist. aan het scheik. laboratorium.

H. FABER, 2de » » » » » »

G. P. VRIENS, 1ste » » » pharm. »

W. ALBERDA VAN EKENSTEIN, 2de adsistent aan het pharmaceutisch laboratorium.

V. *Faculteit der letteren en wijsbegeerte.*

Gewone hoogleeraren.

Dr. A. PIERSON.

» J. M. J. VALETON.

» T. T. H. JORISSEN.

» S. A. NABER.

» J. C. MATTHES.

» C. M. KAN.

» C. BELLAAR SPRUYT.

» J. VERDAM.

Buitengewone hoogleeraren.

Dr. N. J. B. KAPPEYNE VAN DE COPPELLO.
 > J. C. G. BOOT.

Lector.

Dr. J. S. SPEIJER.

Senaat.

Dr. S. HOEKSTRA BZN, rector-magnificus.

> C. L. WURFBAIN, secretaris,
 > C. A. J. A. OUDEMANS, }
 > S. A. NABER, } assessoren.
 > TH. PLACE, }
 Mr. L. DE HARTOG, }

Voorzitters en secretarissen der faculteiten.

I. Godgeleerdheid.

Dr. S. HOEKSTRA Bz., voorzitter.

> P. D. CHANTEPIE DE LA SAUSSAYE, secretaris.

II. Regtsgeleerdheid.

Mr. L. DE HARTOG, voorzitter.

> N. G. PIERSON, secretaris.

III. Geneeskunde.

Dr. J. W. R. TILANUS, voorzitter.

> C. H. KUHN, secretaris.

IV. Wis- en natuurkunde.

Dr. W. BERLIN, voorzitter.

W. STOEDER, secretaris.

V. Letteren en wijsbegeerte.

Dr. A. PIERSON, voorzitter.

> J. M. J. VALETON, secretaris.

Bekleeding van ambten of bedieningen.

Hoogleeraren.

Dr. A. D. LOMAN, } hoogleeraren aan het Koninklijk
 > J. G. D. MARTENS, } Evang.-Luth. Seminarium.

> S. HOEKSTRA BZN, } hoogleeraren aan het Semi-
 > J. G. DE HOOP SCHEFFER, } narium der Doopsgez.

Mr. N. G. PIERSON, directeur der Nederlandsche Bank.

Dr. J. W. GUNNING, adviseur bij het Ministerie van Financien.

Ingeschreven bij de faculteit der:

Buitengewone hoogleeraren.

Mr. T. M. C. ASSER, raad-adviseur bij het Ministerie van Buitenlandsche Zaken.

Dr. N. J. B. KAPPEYNE VAN DE COPPELLO, rector aan het gymnasium.

Lector.

Dr. J. S. SPEIJER, praeceptor aan het gymnasium.

De afredende rector-magnificus, dr. S. A. NABER, hield den 21sten September 1879 eene rede over »het tegenwoordig standpunt der philologie", bij de overdracht van zijn rectoraat aan dr. S. HOEKSTRA BZN., tot rector-magnificus benoemd voor den cursus 1879/80.

c. Studenten.

Inschrijving.

Ingeschreven.	Tegen betaling van:
166	f 200
25	100
50	120
1	105
36	90
1	75
52	60
1	45
66	30
2	15
380	

* 191 civiele studenten die, de vereischte bijdrage gestort hebbende, aanspraak hebben op inschrijving in het album studiosorum, maar die aanspraak niet altijd doen gelden. Door de woorden *inschrijving* en *ingeschreven* moet verstaan worden eene inschrijving bij den secretaris van curatoren, bij wien de bijdragen gestort worden, niet de officiële in het album studiosorum.

† 189 hoorders, die, omdat zij de vereischte bijdrage niet gestort hebben, op inschrijving in het album studiosorum geene aanspraak hebben.

Het aantal militaire studenten bedroeg 197; zij worden in het album ingeschreven.

Het geheele cijfer van studenten, civiele en militaire bedroeg alzoo $191 + 197 = 388$. Onder hen waren 363 die f 200 en 25 seminaristen die f 100 storten

	Godgeleerdheid.	Regtsgeleerdheid.	Geneeskunde.	Wis- en natuurkunde.	Letteren en wijsbegeerte.	Totaal.
1ste keer	10	13	52	12	5	92
2de keer	5	9	30	9	5	58
3de keer	5	—	173	3	4	185
	20	22	255	24	14	335

Drie en vijftig studenten hebben alzoo inschrijving of recencie verzuimd.

Verzameling (studenten en hoorders).

	Godgeleerd- heid.	Rechtsgeleerd- heid.	Geneeskunde.	Wis- en natuurkunde.	Letteren en wijsbegeerte.	Totaal.
Volledig onderwijs.	22	24	306	22	14	388
4 lessen.	—	8	3	22	17	50
3½ >	—	—	1	—	—	1
3 >	—	6	14	11	5	36
2½ >	—	—	1	—	—	1
2 >	—	5	8	18	1	32
1½ >	—	—	1	—	—	1
1 >	—	2	7	17	40	66
½ >	—	—	2	—	—	2
	22	45	343	90	77	577

Hoorders, die lessen in verschillende faculteiten bijwonen, komen meer dan eens voor.

d. *Omvang van het onderwijs.*

a. Opgave der lessen, die aangekondigd zijn en geheel of gedeeltelijk niet gegeven, met vermelding der oorzaken hiervan.

I. *Faculteit der godgeleerdheid.*

Niet gegeven zijn: Philosophia religionis en Historia doctrinae de Deo (HOEKSTRA). Geen hoorders.

Historia canonis Novi Testamenti (LOMAN). Geen hoorders.

Mythologiae capita selecta (CHANTEPIE DE LA SAUSSAYE). Geen hoorders. De twee laatste vakken zijn echter niet voorgeschreven en behooren niet tot het gewone programma van studie.

De theologische lessen van professor J. C. MATTHES stonden wegens ziekte van den hoogleeraar stil. In de litterarische propaedeutische lessen van denzelfden hoogleeraar is tot Paschen gedeeltelijk voorzien door professor CHANTEPIE DE LA SAUSSAYE.

II. *Faculteit der rechtsgeleerdheid.*

Niet gegeven zijn: Administratief regt (DE HARTOG). Geen hoorders.

Volkenregt (DE HARTOG). Geen hoorders.

Pandectarum capita selecta (COHN) sedert begin Maart, daar er geen passend uur voor te vinden was.

Sedert het vertrek van professor BRUSA, strafregt, strafvordering en wijsbegeerte van het regt.

III. *Faculteit der geneeskunde.*

Niet gegeven zijn:

Geregte geneeskunde voor studenten in de geneeskunde (KUHN), daar het onnoodig mag heeten, dit telken jare te houden, en daar tijd moest gevonden worden voor een meer uitvoerige uiteenzetting der ontologie.

Speciale chirurgie (WURBAIN), wijl daarvoor geen passend uur kon gevonden worden, en deze bovendien meestal bij de klinische lessen werd behandeld.

IV. *Faculteit der wis- en natuurkunde.*

Gedeeltelijk gegeven zijn:

Theoretische scheikunde (VAN 't HOFF) alleen in den aanvang van den cursus, daar het te behandelen onderwerp was uitgeput.

Praktische scheikunde (VAN 't HOFF) alleen in de tweede helft van den cursus, aangezien de toestand van het laboratorium daartoe niet eener gelegenheid gaf.

V. *Faculteit der letteren en wijsbegeerte.*

Niet gegeven is: Vergelijkende grammatica (SPEIJER). Gebrek aan tijd.

b. Opgave der lessen boven de aangekondigde gegeven:

I. *Faculteit der godgeleerdheid.*

Prof. LOMAN gaf een avondles over het »leven van Jezus". Na Paschen gaf prof. VAN TOORENENBERGEN eveneens een avondles, waarop de historiographie der kerkgeschiedenis behandeld werd.

II. *Faculteit der rechtsgeleerdheid.*

Wegens het wegvallen der lessen over administratiefregt en die over volkenregt zijn door prof. DE HARTOG één uur encyclopaedie en één uur staatsregt gegeven. Behalve dat prof. COHN van Januarij tot einde Mei een les gaf »over de instituten van Gajus", gaf hij nog een uur responsiesles.

III. *Faculteit der geneeskunde.*

Na de Paschvacantie werd vier en een half uur per week door prof. KUHN gegeven een privatissimum, tevens responsorium, over ziektekundige ontleedkunde.

De prosector in de anatomie WEBER gaf des zomers, twee uren in de week, ingevolge het verlangen van den hoogleeraar FÜRBRINGER een les over de leer der »zintuigsorganen".

IV. *Faculteit der wis- en natuurkunde.*

Gedurende een deel van den cursus gaf prof. J. W. GENNING algemeene scheikunde voor pharmaceuten. Prof. VAN DER WAALS gaf les over moleculaire theorieën voor chemici en bovendien les over analytische meetkunde van het platvlak. Prof. VAN 't HOFF gaf les over praktische kristallographie en prof. DE VRIES leidde gedurende den zomer de botanische excursien.

V. *Faculteit der letteren en wijsbegeerte.*

Prof. CHANTEPIE DE LA SAUSSAYE gaf, in plaats van den door ziekte verhinderden hoogleeraar J. C. MATTHES tot Paschen de propaedeutische lessen.

c. Opgave van de taal waarin de lessen zijn gegeven.

De lessen werden allen gegeven in de Nederlandsche taal, behalve die in:

Strafregt, strafvordering en wijsbegeerte van het regt (BRUSA) in het Fransch.

Ontleedkunde van den mensch; ontwikkelingsgeschiedenis (FÜRBRINGER) in het Hoogduitsch.

Speciale pathologie en therapie (HERTZ) in het Hoogduitsch. Latijn en Grieksch (NABER) in het Latijn.

Leer der zintuigsorganen (WEBER) in het Hoogduitsch.

d. De volgende tabellen bevatten een overzicht der gegeven lessen.

Naam van den hoogleraar, lector of privaat-docent.	Naam van de les.	Aantal uren per week.	Aanwijzing der behandelde onderwerpen.
	<i>Faculteit der godgeleerdheid.</i>		
S. Hoekstra Bz.	Philosophia ethica.	2	Het derde gedeelte (pligtenleer).
A. D. Loman.	Encyclopaedia theologia.	2	De encyclopaedie.
Dezelfde.	Historia dogmatum.	2	Middeneeuwen.
J. G. de Hoop Scheffer.	Exegesis N. T.	2	Amos 1—6.
Dezelfde.	Exegesis N. T.	2	II Thess. en I Thess. I en II.
Dezelfde.	Exercitia oratorica.	1 uur om de 14 dagen.	—
J. G. D. Martens.	Exegesis N. T.	2	Markus 1 en 2, Johannes 5, 6, I Timoth.
P. D. Chantepie de la Saussaye.	Historia religion. univers.	3	Parcisme. Godsdienst der Egyptenaren. Ethno- graphisch overzicht.
J. J. van Toorenenbergen.	Hist. univers. relig. et eccles. christ.	2	Ontstaan der Katholieke kerk.
	<i>Faculteit der rechtsgeleerdheid.</i>		
C. Pijnacker Hordijk.	Burgerlijk regt.	4	Algemeene en hist. inleiding. Verbindtenissen, bezit, verjaring.
Dezelfde.	Ned. regtsgeschiedenis.	2	Oudste tijden. Uiterlijke en innerlijke regts- geschiedenis tot het einde der middeleeuwen.
L. de Hartog.	Encyclopaedie van het regt.	3	Algemeene inleiding tot het regt. Hist. juris externa; en enkele hoofdstukken van de interna.
Dezelfde.	Staatsregt.	4	Algemeen staatsregt. Hist. inl. tot het Ned. staatsregt. De deelen van het Ned. staats- regt die de hoofdstukken IV en volg. der Grondwet betreffen.
N. G. Pierson.	Staatshuishoudkunde (candidaats- collegie).	2	Algemeen overzicht der wetenschap.
Dezelfde.	Idem (doctoraal-collegie).	1	Geschiedenis der economie na Ad. Smith (onderdeelen der koloniale politiek).
Dezelfde.	Statistiek.	1	Inleiding. Beoordeeling statistiek. Finantie statistiek.
Max Cohn.	1. Historia et Institutiones Juris Romani.	6	Inleiding. Schets van het publieke regt. Ge- schiedenis van de bronnen. Geschiedenis van het geheele Romeinsche privaatrecht (behalve civiel proces)
Dezelfde.	2. Selecta Capita Pandectarum.	1	Behandeling van verscheidene plaatsen uit de Digesta en van verscheidene rechtsgevallen uit Jhering Jurisprudenz des tägl. Lebens.
Dezelfde.	3. Institutiones Gaji.	1	Bijzondere belangrijke stukken uit Gajus werden gelezen en vertaald.
Dezelfde.	4. Responsiecollege over het col- legie.	1	—
T. M. C. Asser.	1. Handelsregt.	3	Inleiding. Geschiedenis der bronnen en om- vang van het handelsregt. Volledige behan- deling van het zeeregt.
Dezelfde.	2. Burgerlijke Regtsvordering.	1	Hoofdbeginselen der regterlijke inrigting. Al- gemeene beginselen van het Ned. procesregt.
Dezelfde.	3. Pleitcollegie.	1 maal in de 14 dagen.	Behandeling fictieve processen door de stu- denten en beantwoording der praktische regtsvragen onder leiding van den hoog- leraar.
E. Bruin.	Strafregt.	4	Begrip van straf, misdrijf enz Strafrechts- theorien.

Gemiddeld aantal toehoorders volgens schatting.	Wordt gelegenheid gegeven tot responderen.		A A N M E R K I N G E N.
	Ja.	Neen.	
5	—	neen.	
2	ja.		
6		neen.	
4	ja.		
4	ja.		
2	ja.		
4	—	neen.	
4	—	neen.	Dit collegie in Januarij begonnen.
9	ja.		
5	—	neen.	
8	—	neen.	
8 à 10	—	neen.	
6 à 7	—	neen.	
2	—	neen.	
12	ja.		
4	ja.	—	Begin Maart gesloten.
3	ja.	—	Van Januarij tot einde Mei.
4	ja.		
8	ja.		
6	ja.		
10	ja.		

Naam van den hoogleraar, lector of privaat-docent.	Naam van de les.	Aantal uren per week.	Aanwijzing der behandelde onderwerpen.
E. Brusa.	Strafvordering.	2	Verschillende stelsels; eischen eener goede straffvordering enz.
Dezelfde.	Wijsbegeerte van het regt.	2	Beschouwingen over scepticisme, positivisme en criticisme en van de begrippen regt, regtvaardigheid en pligt.
L. Zegers Veeckens (privaat-docent).	Theorie van het notariaat 1ste gedeelte.	6	Burgerlijk regt. Beginselen van het handels-regt en Burgerlijke regtsvordering.
Dezelfde.	Theorie van het notariaat 2de gedeelte.	5	Fiscale regten.
Dezelfde.	Praktijk van het notariaat.	3	—
	<i>Faculteit der geneeskunde.</i>		
L. Lehmann.	Theoretische verloskunde.	3	De verloskunde in haar geheelen omvang.
Dezelfde.	Praktische verloskunde.	2	Leer van het bekken en uiteenzetting van de verschillende verloskundige kunstbewerkingen.
Dezelfde.	Verloskundige kliniek.	6	Zwangere, barend en kraamvrouwen.
Dezelfde.	Gynaecologische kliniek en polikliniek.	2	Vrouwenziekten.
J. L. Chanfleury van IJsselsteyn.	Leer der huidziekten en syphilis.	3	—
Dezelfde.	Kliniek en polikliniek voor idem.	4	—
J. W. R. Tilanus.	Chirurgische kliniek.	6	—
Dezelfde.	» operatiën; verband-leer.	2	—
Dezelfde.	» operatie oefeningen.	6	—
Dezelfde.	Orthopaedische polikliniek.	2	—
Dezelfde.	Oorlogs chirurgie.	1 (zomers)	—
H. J. J. D. Hertz.	Specieele pathologie en therapie.	3	—
Dezelfde.	Medische kliniek.	4	—
Dezelfde.	» polikliniek.	1	—
T. Place.	Physiologie en histologie.	6	Leer der voedingsverrigtingen, algemeene physiologie voor spieren en zenuwen, gezigt, zintuig.
C. L. Wurf bain.	Algemeene chirurgie.	3	—
Dezelfde.	Chirurgische kliniek.	3	—
Dezelfde.	Oorheelkunde.	1 (zomers)	—
B. J. Stokvis.	Algemeene pathologie.	3	—
Dezelfde.	Pharmacodynamica.	2	—
Dezelfde.	Kliniek (Medische).	3	—
Dezelfde.	Propaedeutische kliniek (zieken-onderzoek).	1	—
Dezelfde.	Polikliniek.	1 à 1½	—
C. H. Kuhn.	Pathologische anatomie.	3	—
Dezelfde.	Ontologie.	1	—
Dezelfde.	Pathol. anatom. demonstratie.	1	—
Dezelfde.	Pathol. anatom. diagnostiek.	3	—
Dezelfde.	Pathol. histologie.	4	—
Dezelfde.	Pathol. anatom. diagnostiek.	4½	—

Gemiddeld aantal toehoorders volgens schatting.	Wordt gelegenheid gegeven tot responderen.		A A N M E R K I N G E N.
	Ja.	Neen.	
28	ja.		
8	ja.		
35	ja.		
40			
30			
12	ja.		
12	ja.		
25			
30	ja.		
40	ja.		
30			
25			
—			
20			
80	—	—	Voor de praktische oefeningen in histiologie en physiologische chemie werden de laboranten in drie groepen verdeeld, die elk twee malen 's weeks gelegenheid hadden om te werken. De meergevorderden hadden elken dag gelegenheid zich te oefenen in microscopie, onder leiding van den 1sten assistent, dr. J. VAN REES.
60			
20			
60	in afzonderlijke uren der winters.		
25	ja.		
35	ja.		
10			
40 à 50			
30			
60 à 70	ja.		
25	ja.		
20 à 30	ja.		
45			
50			
50			
40	ja.	—	Tot Paschen publiek.
2 groepen, 18 hoorders elk.	ja.		
3 groepen, 17 hoorders elk.	ja.	—	Na Paschen privaat.

Naam van den hoogleraar, lector of privaat-docent.	Naam van de les.	Aantal uren per week.	Aanwijzing der behandelde onderwerpen.
C. H. Kuhn.	Medic. forens. voor juristen.	3	—
J. Förster.	Gezondheidsleer in verband met medische politie.	2	—
Dezelfde.	Oefeningen in het laboratorium.	4	—
Dezelfde.	Spec. hygien. onderzoekingen.	—	—
M. Fürbringer.	Ontleedkunde van den mensch.	6	Leer der beenderen, banden, spieren, ingewanden, vaten en zenuwen in verband met de specieele ontwikkeling der organen, praepareren der gewrichten, spieren, ingewanden, vaten, en zenuwen, topografische praeparaten, maken der belangrijkste ligchaamsstudien, topograf. praeparaten maken over pas geboren.
Dezelfde.	Ontleedkundige oefeningen.	40	—
Dezelfde.	Ontwikkelings geschiedenis.	3 (zomers)	Vergelijkende ontwikkelingsgeschiedenis der gewervelde dieren in verband met den mensch.
A. H. Israëls. (Buitengew. hoogleraar).	Geschiedenis der geneeskunde en geschiedenis der ziekten voor- namelijk epidemische ziekten.	2	—
W. M. Gunning. (Buitengew. hoogleraar).	Theoretische oogheelkunde.	1	Methode van oogheelkundig onderzoek, bepaling der gezichtssterkte van het gezichtsveld, van den lichtzin, der kleurensin en refractie toestand van het oog.
Dezelfde.	Oogheelkundige kliniek en poli- klinik.	2	Bespreking der meest voorkomende oog- ziekten.
Dezelfde.	Operatieve oogheelkunde op het lijk.	1	—
Dezelfde.	Operatieve oogheelkunde op het levende individu.	1	—
Dezelfde.	Oogspiegel-cursus.	2	Demonstratie van afwerking met den oog- spiegel. Onderzoek van normaal en ziek oog.
Dezelfde.	Kliniek en polikliniek (in de in- rigting voor ooglijders).	1	Bespreking der meest voorkomende oogziekten.
M. W. C. Gori. (Lector).	Militaire genees- en heekunde.	2	De ambulance dienst. Militair geneeskundig onderzoek.
P. K. Pel. (Lector).	Cursus van physische diagnos- tiek.	3	—
Dezelfde.	Kliniek en acute infectie ziekten.	1	—
Dezelfde.	Polikliniek en keelziekten.	1½	—
P. F. J. ter Maten. (Privaat-docent)	Laringoscopie.	1	—
A. A. G. Guye	Oorheelkunde.	2	Oorheelkundige polikliniek.
G. H. van der Meij Jr. (Privaat-docent).	Pelvimetrie en verloskundige operatieleer.	2	—
Dezelfde.	Gynaecologie.	1	Menstruatie anomalien; tumores en ligging en verbinding van den uterus.
A. de Jong. (Privaat-docent).	Algemeene en bijzondere psy- chiatric.	1	1°. Anatomie en physiologie van het centrale zenuwstelsel voor zoover noodig ter ver- klaring der psychische processen.
Dezelfde.	Psychiatrische kliniek.		2°. Elementaire psychische stoornissen.

Gemiddeld getal toehoorders volgens schatting.	Wordt gelegenheid gegeven tot responderen.		A A N M E R K I N G E N.
	Ja.	Neen.	
5		—	na 15 Mei.
10 à 12			
8	ja.		
4	—	—	Sedert Mei.
80	—	—	De leer der zintuigsorganen werd door dr. M. Weber 2 uren
95 waren ingeschreven.			's weeks behandeld.
80	ja.		
60			
15			
30	—	—	tot Paschen.
10	ja.		
10	—	—	tot aan Paschen
10			
6	ja.	—	Na de Paaschvacantie 2 cursussen elk van 6 weken.
4	ja.		
12	—	—	in het eerste halfjaar.
16	—	—	in het tweede halfjaar kon dit onderwerp niet geheel worden
70			behandeld.
in groepen van tien.			
20	ja.		
5			
3			
—			
2 cursus van 5.	ja.		
7	—	—	tot Paschen
26	—	—	Zondags werd aan candidaten gelegenheid gegeven van 10—1
			uur zich practisch te oefenen in de anatomie en histiologie
			van het centrale zenuwstelsel, 6 candidaten maakten hiervan
26	ja.		gebruik.

Naam van den hoogleeraar, lector of privaat-docent.	Naam van de les.	Aantal uren per week.	Aanwijzing der behandelde onderwerpen.
	<i>Faculteit der wis- en natuurkunde.</i>		
Prof. C. J. Matthes.	Mechanica.	8	Als hiervoor genoemd.
Dezelfde.	Theoretische astronomie.	—	—
Dezelfde.	Waarschijnlijkheidsleer.	—	—
Dezelfde.	Stereometrie en speciele trigo- nometrie.	—	—
Prof. C. A. J. A. Oudemans.	Algemeene plantenkunde.	9	Morphologie, systematische plantenkunde, artsenijgewassen.
Dezelfde.	Leer der artsenijgewassen.	—	—
Dezelfde.	Pharmacognosie.	—	Pharmacognosie.
W. Berlin.	Algemeene en speciele zoölogie.	4	Visschen, reptiliën, weekdieren en wormen.
Dezelfde.	Praktische zoölogie.	12	—
J. W. Gunning.	Pharmaceutische chemie.	4	De chemische praeparaten der pharm.
Dezelfde.	Analytische >	1	Neerl. Ed. II. Algemeene methoden in toepassing op pharm. en hygienische vraagstukken.
Dezelfde.	Toxicologie.	—	Formeel ged. venena metallica, gyanica, phosphorus venena metallica, alcaloiden.
Dezelfde.	Organische chemie.	1	Koolhydraten albuminaten. Termentatie ver- schijnselen.
J. D. van der Waals.	Proefondervindelijke natuur- kunde.	4	Zwaartekracht, warmte molekuliden, krach- ten: geluid.
Dezelfde.	Wiskundige natuurkunde.	4	Geluid en elasticiteit.
Dezelfde.	Moleculaire theoriën.	1	—
A. J. van Pesch.	Differentiaal-rekening.	10	Als voren omschreven.
Dezelfde.	Analytische meetkunst.	—	—
Dezelfde.	Beschrijvende >	—	—
Dezelfde.	Variatie-rekening.	—	—
Dezelfde.	Elleptische functiën.	—	—
Dezelfde.	Anal. meetk. van het plat vlak	2	—
J. H. van 't Hoff.	Systematische scheikunde.	5	De belangrijkste metalloïden en metalen en hunne ontbindingen.
Dezelfde.	Theoretische >	2	De scheik. geaardheid van oplossingen.
Dezelfde.	Mineralogie.	1	De methoden van onderzoek.
Dezelfde.	Kristallographie.	1	Het reguliere tetragonale en het tenagronale stelsel.
Dezelfde.	Geologie.	1	Historische geologie.
Dezelfde.	Praktische scheikunde.	4	Beginnels van kwalitatief onderzoek.
W. Stoeder.	Galenische pharmacie.	1	De galen. geneesmid. der Pharm. Neerl. Ed. II voor inwendig gebruik.
Dezelfde.	Praktijk der gal. pharmacie.	12	Bereiding van gal. praepar. onderzoek van geneesmiddelen.
Dezelfde.	Receptenkunde.	1	De artsenvormen en hunne bereidingen.
Dezelfde.	Praktijk der receptenkunde,	10	Hun voorkomen.
Hugo de Vries.	Planten anatomie.	1	Cellen, vaten, weefsels.
Dezelfde.	> physiologie.	2	> geheel gegeven.
Dezelfde.	Praktische oefeningen.	6	Microscopie.
Dezelfde.	Botanische excursiën.	—	—

Gemiddeld aantal toehoorders volgens schatting.	Wordt gelegenheid gegeven tot responderen.		A A N M E R K I N G E N.
	Ja.	Neen.	
25	ja.		
70	ja.	—	Na de Paaschvacantie 1 uur responsie in de week.
70	—	neen.	Het onderwijs was ingerigt naar de daarvoor gegeven gelegenheid, die zeer beperkt is en met ongeduld de voltooiing der nieuwe inrigting doet te gemoet zien.
15	ja.	—	De lessen werden in onmiddellijk verband gebracht met de praktische oefeningen in het laboratorium.
—	—	—	
12	—	neen.	
15	—	neen.	Gedurende een deel van den cursus gegeven algemeene chemie voor pharmaceuten.
60	—	neen.	
80	—	neen.	
3	ja.		Deze les is boven de aangekondigde gegeven.
3	ja.	—	
3	—	neen.	
3	—	neen.	
3	—	neen.	
4	—	neen.	
4	—	neen.	Deze les boven de aangekondigde gegeven.
2	—	neen.	
80	ja.		
4	—	neen.	
12	ja.		
5	ja.		
2	—	neen.	
60	ja.		
12			
5	ja.		
5			
80	ja.	—	Pharmaceutische en medische studenten in groepen verdeeld.
80	—	neen.	
80	—	neen.	
20			
—	—	—	In den zomer.

Naam van den hoogleraar, lector of privaat-docent.	Naam van de les.	Aantal uren per week.	Aanwijzing der behandelde onderwerpen.
<i>Faculteit der letteren en wijsbegeerte.</i>			
Prof. T. T. H. Jorissen.	Vaderlandsche geschiedenis.	2	Ontwikkeling van de Republiek.
Dezelfde.	Algemeene geschiedenis.	4	Engelsche geschiedenis.
Prof. S. A. Naber.	Latijn.	4	Cicero, Horatius, Tacitus.
Dezelfde.	Grieksch.	4	Herodotus, Plato, Euripide.
Dezelfde.	Grieksch.	2	Lucianus, Demosthenes enz.
C. M. Kan.	Physische geographie.	2	Vulkanische bronnen, meeren, rivieren, gletschers, klimaat.
Dezelfde.	Politische	2	Duitsche Rijk.
Dezelfde.	Land- en volkenkunde.	2	O.-I. Archipel, voorstelling van 'talgemeen overzicht, Sumatra in 't bijzonder.
Dezelfde.	Ontdekkings-geschiedenis.	2	Van Azië 1648—1880, China, Hoog-Azië, achter Indië, Siberië, Arabië.
C. B. Spruyt.	Geschiedenis der filosofie.	3	Grieksche van Thales tot Aristoteles.
Dezelfde.	Metaphysika.	3	Methode der metaphysika, lezing, toelichting van Spinoza's Ethiek.
Dezelfde.	Logica.	3	Formeele logica over sophismen.
J. Verdam.	Nederlandsch.	2	Inwendige geschiedenis der taal.
Dezelfde.	Gotisch.	2	Marcus Evangelie Ulfilas.
Dezelfde.	Gotisch.	1	Lucas
Dezelfde.	Nederlandsche 17de eeuw.	2½	Hooft Warenar, Ned. historie.
Dezelfde.	Midden-Nederlandsch.	3½	Reinaart Karel Elegast.
J. Valetton.	Romeinsche antiquiteiten.	4	Koningen en Republiek.
Dezelfde.	Oude geschiedenis.	2	Buitenl. geschiedenis van Rome en Italië 500, 370; binnenl. van Rome 500, 300.
N. J. B. Kappeyne van de Coppello.	Grieksche antiquiteiten.	2	Spartaansche staatsinstelling. Arcadogen van Athene.
Dezelfde.	Paedagogiek.	2	Geschiedenis bij Grieken en Romeinen.
Dezelfde.	Paedag. oefeningen.	5	—
J. C. G. Boot.	Latijn.	2	Catullus, Cicero, Juvenalis.
J. C. Matthes.	Hebreeuwsche taal.	4	—
Dezelfde.	> antiquiteiten.	2	—
Prof. Chantepie de la Saus- saye ter vervanging van Prof. J. C. Matthes.	> taal.	2	Capita uit Genesis en I Kon. Pars sacra en kalender.
	> antiqiteit.	2	—
Prof. A. Pierson.	Kunstgeschiedenis.	2	Grieken en Romeinen tot op Hadrianus.
Dezelfde.	Letterkunde.	2	Duitsche van Lessing tot en met Goethe.
Dezelfde.	Aesthetiek.	1	Tragedien van Shakespeare.
J. S. Speijer. (Lector).	Sanskriet grammatica.	2	Woordvorming en analogie van het Sanskriet.
Dezelfde.	Sanskriet lectuur.	—	Lectuur uit Boethelings Chrestomatie Cakun- tela 1 ^e bedr.

Gemiddeld aantal toehoorders volgens schatting.	Wordt gelegenheid gegeven tot responderen.		A A N M E R K I N G E N.
	Ja.	Neen.	
3	—	neen.	
18	—	neen.	
35	ja.		
35	ja.		
4	ja.		
22	ja.		
22	ja.		
22	ja.		
6	ja.		
5	—	neen.	
7	ja.		
8	—	neen.	
3	ja.		
3	ja.		
20	ja.	—	12 niet-studenten.
20	ja.		
25	—	neen.	
8	—	neen.	
7	—	neen.	
5	—	neen.	
5	ja.		
—	ja.	—	slechts gegeven in de maanden April, Mei en Junij.
—	ja.		
—	ja.	—	Gegeven van het begin van den cursus tot aan de Paaschvacantie.
—	ja.		
8	—	neen.	
4	—	neen.	
2	—	neen.	
1	ja.		
2	ja.		

e. *Uitkomsten van het onderwijs.*

a. Oordeel der hoogleeraren, lectoren en privaado-centen over:

1°. de mate van ontwikkeling en verkregen kennis der studenten, voor de eerste maal onder hun gehoor;

2°. hunne vorderingen in vergelijking met vorige jaren;

ad 1um De faculteiten der godgeleerdheid, der regtsgeleerdheid, der geneeskunde en der letteren en wijsbegeerte noemden die over 't algemeen voldoende en bevredigende.

Bij sommige studenten was zij zeer voldoende; bij niet weinige echter liet zij wel iets te wenschen over.

De meeste leden van de faculteit der wis- en natuurkunde waren tevreden; de hoogleeraar J. W. GUNNING meende echter, dat op de mate van ontwikkeling der studenten niet te roemen viel.

ad 2um Deze gaven aan geen der faculteiten aanleiding tot bijzondere opmerkingen. De faculteit der geneeskunde echter achtte die in enkele vakken zeer zeker niet geringer.

b. Uitslag der examens en promotien:

FACULTEIT DER GODGELEERDHEID.

Doctoraal.			
Aantal.	Toegelaten.		Afge- wezen.
	Een- voudig.	Cum laude.	
1	1	—	—

FACULTEIT DER REGTSGELEERDHEID.

Candidaats.				Doctoraal regtswetenschap.				Doctoraal staatswetenschap.			
Aantal.	Toegelaten.		Afge- wezen.	Aantal.	Toegelaten.		Afge- wezen.	Aantal.	Toegelaten.		Afge- wezen.
	Een- voudig.	Cum laude.			Een- voudig.	Cum laude.			Een- voudig.	Cum laude.	
10	7 a)	2	1	7	5 b)	—	2	1	1	—	—

a) Van de toegelatenen werd een toegelaten na twee afwijzingen in den vorigen cursus.

b) Een in den vorigen cursus afgewezen.

Promotie regtswetenschap.

Aantal.	Toegelaten.		Afge- wezen.
	Een- voudig.	Cum laude.	
6	6 †	—	—

† Hiervan waren twee publiek; de andere privaat.

sub a. LODEWIJK SIMON BOAS (24 Februarij 1880). Alternatieve verbindtenissen.

BERNARDUS SIMONS (18 Maart 1880). Aanteekening op art. 318 Wetboek van Koophandel.

sub b. MARTINUS GESINUS LAMBERT VAN LOCHEM (11 Mei 1880). Spel en Weddenschap.

HERMAN JACOBUS KEIJZER (13 Mei 1880). Aanteekening op art. 1420 Burgerlijk Wetboek.

ISAAC TOBIAS PHILIPS (20 Mei 1880). Opdracht van Rechtspraak aan Scheidslieden.

HERMAN VERKOUTEREN (17 Junij 1880). Over art. 153 Grondwet.

FACULTEIT DER GENEESKUNDE.

Candidaats-examen eerste maal.				Candidaats-examen tweede maal.			
Aantal.	Toegelaten.		Afge- wezen.	Aantal.	Toegelaten.		Afge- wezen.
	Een- voudig.	Cum laude.			Een- voudig.	Cum laude.	
12	7	2	3	3	3	—	—

Doctoraal-examens.

Eerste maal.				Tweede maal.			
Aantal.	Toegelaten.		Afge- wezen.	Aantal.	Toegelaten.		Afge- wezen.
	Een- voudig.	Cum laude.			Een- voudig.	Cum laude.	
10	7	—	3	4	3	—	1

Promotiën.

In de geneeskunde.				In de heelkunde.				In de verloskunde.			
Aantal.	Toegelaten.		Afge- wezen.	Aantal.	Toegelaten.		Afge- wezen.	Aantal.	Toegelaten.		Afge- wezen.
	Een- voudig.	Cum laude.			Een- voudig.	Cum laude.			Een- voudig.	Cum laude.	
8	6	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—

Alle promotiën waren *privaat*.

- a. GERRIT KARSEN (15 December 1879). *Denguis of Knokkelkoorts*.
- b. GERARD TER MEULEN (18 December 1879). *Over reflexprikkelbaarheid en peesreflexen aan de verlamde zijde bij cerebrale Hemiplegien*.
- c. RUDOLF HENDRIK SALTET (18 December 1879). *Bijdrage tot de kennis van de werking van het arsenigzuur op den gezonden mensch*.
- d. JOHANNES MARIUS KORVER (23 Maart 1880). *Besmetting met syphilis door middel van de vaccinatie*.
- e. WILLEM FRANKEN (7 Junij 1880). *Over de geschiedenis der invaginatie-methode ter radicale genezing van breuken*.
- f. CHRISTIAAN CORNELIS SEPP (19 Junij 1880). *Eenige bijdragen tot de leer der vet-embolie*.
- g. JEAN ERNST LUDWIG KRAFT (10 Julij 1880). *De antiseptische wondbehandeling in den Russisch-Turkschen oorlog*.
- h. SYBE HOEKSTRA (10 Julij 1880). *Over de behandeling der schijnreductie van breuken*.

FACULTEIT DER WIS- EN NATUURKUNDE.

Mathesis-examen.							
Philosophische studenten. Eerste maal.				Pharmaceutische studenten. Tweede maal.			
Aantal.	Toegelaten.		Afge- wezen.	Aantal.	Toegelaten.		Afge- wezen.
	Een- voudig.	Cum laude			Een- voudig.	Cum laude.	
3	2	—	1	1	1	—	—

Medische studenten (Mathesis-examen).											
Eerste maal.				Tweede maal.				Derde maal.			
Aantal.	Toegelaten.		Afge- wezen.	Aantal.	Toegelaten.		Afge- wezen.	Aantal.	Toegelaten.		Afge- wezen.
	Een- voudig.	Cum laude.			Een- voudig.	Cum laude.			Een- voudig.	Cum laude.	
20	12	—	8	9	7	—	2	1	1	—	—

Propaedeutisch-examen.							
Eerste maal.				Tweede maal.			
Aantal.	Toegelaten.		Afge- wezen.	Aantal.	Toegelaten.		Afge- wezen.
	Een- voudig.	Cum laude.			Een- voudig.	Cum laude.	
14	11	1	2	3	2	—	1

Candidaats-examen in artsenijbereidkunde.				Doctoraal.							
				Wis- en natuurkunde.				Plant- en dierkunde.			
Eerste maal.				Eerste maal.				Eerste maal.			
Aantal.	Toegelaten.		Afge- wezen.	Aantal.	Toegelaten.		Afge- wezen.	Aantal.	Toegelaten.		Afge- wezen.
	Een- voudig.	Cum laude.			Een- voudig.	Cum laude.			Een- voudig.	Cum laude.	
2	1	1	—	2	2	—	—	1	1	—	—

FACULTEIT DER LETTEREN EN WIJSBEGEERTE.

2de Admissie-examen 22 September 1879.				1ste Admissie-examen 15 Junij 1880.				Candidaats-examen Class. Lett.			
Aantal.	Toegelaten.		Afge-wezen.	Aantal.	Toegelaten.		Afge-wezen.	Aantal.	Toegelaten.		Afge-wezen.
	Een-voudig.	Cum laude.			Een-voudig.	Cum laude.			Een-voudig.	Cum laude.	
13	5	—	8	12	10	—	2	6	4	1	1

Jurid. Propaed. ex. voor de eerste maal.				Jurid. Propaed. ex. voor de tweede maal.				Theolog. Propaed. ex. voor de eerste maal.			
Aantal.	Toegelaten.		Afge-wezen.	Aantal.	Toegelaten.		Afge-wezen.	Aantal.	Toegelaten.		Afge-wezen.
	Een-voudig.	Cum laude.			Een-voudig.	Cum laude.			Een-voudig.	Cum laude.	
19	10	1	8	7	3	—	4	5	4	—	1

f. Handelingen in het belang der wetenschap.

A. Dispuutgezelschappen:

1°. Bij de theologische faculteit heeft zich een kring gevormd van een tiental studenten, van wie de meesten het propaedeutisch examen nog moeten afleggen. Deze kring vergadert om de 14 dagen, onder leiding van prof. J. C. MATTHES en prof. CHANTEPIE DE LA SAUSSAIE. Lezingen worden gehouden en stellingen verdedigd over onderwerpen, die betrekking hebben op het Oude Testament.

2°. Bij de juridische faculteit bestaat de Debating-club. In deze club, onder afwisselend praesidium van de hoogleraren der rechtsgeleerde faculteit, zijn in dezen cursus slechts eenmaal stellingen verdedigd, namelijk door den student L. S. BOAS, op 6 December 1879, en wel:

a. kiesvereeningen zijn in strijd met art. 82 der Grondwet;

b. bij den bestaanden toestand zijn kiesvereeningen in ons land onmisbaar.

3°. Bij de faculteit der wis- en natuurkunde bestaat:

a. Het studentengezelschap:

Baconis Armis Cedunt Omnia (B. A. C. O) onder leiding der hoogleraren J. W. GUNNING, Oudemans, de Vries, van 't Hoff, Berlin, Plack en van der Waals. Het telt 12 leden. Gedurende dezen cursus zijn elf onderwerpen op het gebied der botanie, chemie, zoölogie, physiologie en physica door elf studenten behandeld en door even zoo vele gecritiseerd.

De behandelde onderwerpen waren: 1°. over woekerplanten; 2°. over aluminium, iridium, gallium, thallium; 3°. over den invloed van het licht op den groei der planten; 4°. over aniline; 5°. over albuminaten; 6°. over loogen; 7°. over de afstammingsleer; 8°. over den telefoon en den microfoon; 9°. over de geschiedenis der chemie; 10°. over insecten; 11°. over het in den grond boren van sommige plantenzaden.

Bovendien werden eenige microscopische praeparaten gedemonstreerd, die door de leden vervaardigd waren, en verschillende wetenschappelijke onderwerpen behandeld.

b. De pharmaceutische studentenvereniging "Luctor et Emergo" hield, onder leiding van de hoogleraren J.

W. GUNNING en W. STÖRDER, 16 vergaderingen. De onderwerpen op die vergaderingen behandeld waren: 1°. over het vegetarianisme; 2°. over phosphorus; 3°. over overgangsvormen; 4°. over urine-onderzoek; 5°. over zwavelzuur; 6°. over ureeenderivaten; 7°. over wijn-onderzoek; 8°. over aetherische olieën; 9°. over melk-onderzoek; 10°. over meststoffen, 11°. over koffij en coffeinum; 12°. over eiwitstoffen; 13°. over koolhydraten; 14°. over phenol en phonolin; 15°. over benzolzuur. De leden dezer vereeniging bragten eene volledige collectie simplicia en eene kleine verzameling microscopisch-pharmaceutische praeparaten bijeen. Zij zorgden voor het aanwezige herbarium en besloten tot de oprichting van een algemeene pharmaceutische bibliotheek, waarvoor reeds vele boekwerken werden verzameld.

B. Prijsvragen:

In dezen cursus zijn op de door de faculteiten der geneeskunde en rechtsgeleerdheid uitgeschreven prijsvragen geen antwoorden ontvangen.

Door de faculteit der godgeleerdheid, door die der wis- en natuurkunde en door die der letteren en wijsbegeerte zijn op het einde van den cursus 1879/80 de volgende prijsvragen uitgeschreven:

1°. De theologische faculteit verlangt een historisch kritisch onderzoek naar de Christenvervolgung onder Nero."

2°. De faculteit der wis- en natuurkunde verlangt eene kritische door microscopische en microchemische waarnemingen opgeluisterde verhandeling over de ademhaling en stofwisseling in bloemen en vruchten.

3°. De faculteit der letteren en wijsbegeerte stelt de volgende prijsvraag vast: Daar de briefwisseling tusschen Goethe en Schiller zeer vele oordeelvellingen bevat over letterkundige persoonlijkheden en werken en deze briefwisseling zich over onderscheiden jare uitstrekt, verlangt men een systematisch en zooveel mogelijk historisch geordend overzicht, benevens toelichting van de gegevens, die deze briefwisseling oplevert voor de kenschetsing van de onderscheidene kunstgritting dier beide dichters.

C. Gemeentelijke beurzen.

In het genot daarvan zijn drie studenten. De gang hunner studien gaf tot geen opmerkingen aanleiding en

kon, naar het gevoelen der betrokken hoogleeraren, bevestigend genoemd worden.

g. Hulpmiddelen voor het onderwijs, toestand der gebouwen, verzamelingen, voorwerpen; gebruik daaraan gemaakt.

1. Universiteitsgebouw (Singel).

Door de hoogleeraren, die hunne lessen gaven in dit gebouw, werd verlangend uitgezien naar de verhuizing naar het nieuwe universiteitsgebouw. Ook in dezen cursus bleek aan velen het onvoldoende der lokaliteiten, zoowel wat ruimte als wat aantal betreft. De opening van den cursus 1879/80 had wederom plaats in de Nieuwe Waalse kerk. Redevoeringen van hoogleeraren bij de aanvaarding van hun ambt werden gehouden in de groote gehoorzaal van het gebouw der Maatschappij Felix Meritis. De groote zaal van het universiteitsgebouw werd gebruikt voor promotien.

2. Bibliotheek der universiteit.

In het jaarboek der bibliotheek zijn ingeschreven ruim 1100 boekwerken, deels door aankoop, deels door geschenk verkregen.

Onder de schenkingen moet vermeld worden die van den oud-wethouder jhr. mr. BERG VAN DUSSEN MULKEN, collection complète des mémoires, relatifs à l'histoire de France par Petitot et Mommeré, Paris 1819—1829 132 vol.

Het aantal wetenschappelijke tijdschriften is vermeerderd. Door ruiling kwam de bibliotheek in het bezit van verschillende buitenlandsche catalogussen, onder anderen van de bibliotheken te Straatsburg, Bordeaux en Troyes. Door toezending van dissertatiën aan deze universiteit verdedigd, komt de bibliotheek ook nu in het bezit van buitenlandsche dissertatiën die door andere universiteiten, onder anderen die van Straatsburg, Genève, Heidelberg en Christiania, geregeld ten geschenke worden gegeven. Ook met enkele Amerikaansche universiteiten worden betrekkingen aangeknoopt.

De bruikleen van het wiskundig genootschap »Onvermoeide arbeid komt alles te boven» en van het aardrijkskundig genootschap zijn nu definitief geregeld. Zoodra het nieuwe bibliotheekgebouw gereed zal zijn worden deze boekeries met de universiteitsbibliotheek vereenigd. De verzameling handschriften werd aanzienlijk uitgebreid; curatoren kochten die aan uit de boekerie van wijlen den hoogleeraar MOLL met de gelden der schenking van mr. C. M. J. WILLEMIER.

Door het uitgeven van bulletins werden de aanwinsten der bibliotheek geregeld bekend gemaakt. Van de boeken, behoorende aan den geneeskundigen raad en het genootschap tot zedelijke verbetering der gevangenen werden afzonderlijke catalogussen uitgegeven.

Het aantal bezoekers bedroeg ruim 4000. Circa 5000 boeken werden geraadpleegd en 3000 uitgeleend, waarvan ongeveer 100 naar buiten gingen. Vooral de studenten in de rechtsgeleerdheid en letteren maakten van de universiteitsbibliotheek gebruik.

3. Hortus botanicus.

De hulpmiddel-n voor het onderwijs in de plantenkunde verkeerden in voldoende staat. De verzameling simplicia, die jaarlijks aanzienlijker wordt, de boekerie, de herbaria, de voorwerpen in papier maché enz. beginnen een waar museum te vormen. De hoogleeraar klangt er over, dat ruimte voor de voorwerpen begint te ontbreken.

Dat de hortus nog belangstellende vrienden heeft, bleek uit het geschenk dat werd aangeboden door den heer WILLINK VAN COLLEN, bestaande in de Flora Tasmanica, een prachtwerk in 4^e met gekleurde platen; alsmede uit het geschenk van den heer A. H. WALTER, bestaande in een herbarium van Nederlandsche planten.

4. Laboratorium voor experimenteële plantenphysiologie.

Een aanvang werd gemaakt met den bouw van een nieuw laboratorium.

5. Natuurkundig kabinet.

In den toestand is nog geen verandering gekomen. Spoedig zou echter met den bouw van het nieuwe laboratorium een aanvang gemaakt worden. Voor zooverre daartoe gelegenheid bestond zijn onder anderen onderzoekingen in het werk gesteld over de zoogenaamde zaaiendrukbaarheid van ethylien. Met een onderzoek over het spectrum van stikstof is een aanvang gemaakt. Ditzelfde geldt voor een onderzoek omtrent de continuïteit van den gas- en vloeistof-toestand bij mengsels. De verzameling is onder anderen verrijkt met een Sprenglersche lucht pomp voor voortgezet luchtledig en met een polarisatie werktuig van LAURENT.

6. Scheikundig laboratorium.

De her- en bijbouw van dit laboratorium werd voltooid, zoodat in de eerste maanden van 1880 de verschillende lokalen achtereenvolgens in gebruik konden worden genomen. In verband daarmee werden verschillende apparaten en praeparaten aangekocht.

De grondslag werd gelegd van eene verzameling apparaten voor het gebruik bij de lessen. Eene vrij volledige verzameling anorganische praeparaten werd aangekocht; eveneens eene collectie organische praeparaten, evenwel met uitzondering der aromatische verbindingen. Van de andere aanwezige verzamelingen werd hoofdzakelijk de kristallographische verrijkt.

7. Scheikundig pharmaceutisch laboratorium.

Het laboratorium kwam zijn voltooiing nadij. Nog eenige werktuigen en praeparaten moesten worden aangeschaft. De inrigting werd druk gebruikt. Een vijftien- of twintigtal jongelieden, meest pharmaceuten, waaronder eene dame, oefenden zich met het beste gevolg in het maken van praeparaten en het verrigten van scheikundige onderzoekingen. Met vergunning van burgemeester en wethouders werden de lokalen en hulpmiddelen ter beschikking gesteld van de commissie voor het praktisch apothekers-examen; zij voldeden ook in dat opzicht.

8. Model-apotheek en galenisch pharmaceutisch laboratorium.

Deze inrigting voldeed wat de lokaliteit en de hulpmiddelen betreft aan de behoefte. Zij werd dienstbaar gemaakt aan het onderwijs en aan eigen onderzoek van den hoogleeraar-directeur, en gebruikt voor nu en dan voorkomende onderzoekingen van te Amsterdam afgeleverde geneesmiddelen. Daarenboven deed zij goede diensten bij het praktisch Staats-examen der candidaat-apothekers, voor zooverre dit betrof de praktische kennis der artseneij-bereikende in de apotheek, en bij het Staats-examen der candidaat-artsen, die bewijzen hadden te leveren van praktische kennis in het gereedmaken van recepten.

9. Zoologisch instituut.

De overgangstoestand, waarin deze inrigting verkeerde, belemmerde zeer het doen van wetenschappelijke onderzoekingen en het houden van praktische oefeningen. Met verlangen werd daarom door den hoogleeraar het tijdstip te gemoet gezien, waarop de ten behoeve der zoölogie te bouwen lokalen in gebruik konden gesteld worden.

Instrumentarium en hulpmiddelen voor het onderwijs werden wederom verrijkt. Zoo ontving het kabinet uit Napels, van het daar gevestigde station, bijdragen in den vorm van goed geconserveerde dieren en van microscopische praeparaten. Eenige skeletten, zoogdieren en spiritus, ganoiden en ceratales Forsteri werden aangekocht. Op de verkoop van de door wijlen dr. BLEEKER nagelaten naturalien werd aangeschaft eene belangrijke verzameling Echinodermata, Mollusken, zoogdieren enz.

10. Ontleedkundig laboratorium en Museum Vrolik.

Het laboratorium was in een voorloopigen en onvol-

§ 3. KWEEKSCHOLEN EN SEMENARIA.

Seminarium der Remonstrantsche Broederschap te Leiden.

doenden toestand, daar de ruimte, reeds te klein voor deze inrigting, nog aan het zoölogisch instituut dienstbaar moest worden gemaakt. Eene verbetering stond evenwel spoedig te wachten. Het aantal lijken is, in vergelijking met vroeger, toegenomen. Het voldeed echter, volgens den hoogleraar, nog niet aan de behoefte van het onderwijs.

Het museum werd door een groot aantal, gedeeltelijk aangekochte, gedeeltelijk zelf vervaardigde, anatomische preparaten uitgebreid.

Bovendien onderging de verzameling werktuigen voor wetenschappelijke onderzoekingen een op hoogen prijs te stellen uitbreiding door eene schenking van dr. G. F. WESTERMAN, directeur van het Koninklijk zoölogisch genootschap *Natura Artis Magistra*, en door aankoop van een gedeelte der verzameling visschen en reptilien, door dr. BLEEKER nagelaten.

De voor wetenschappelijke hulpmiddelen toegestane som werd grotendeels gebruikt voor 't aanschaffen van microscopen en andere optische instrumenten, en voor utensilien, bij anatomisch onderwijs noodzakelijk.

Het doen van wetenschappelijke onderzoekingen werd, door het bovengenoemd gebrek aan genoegzame ruimte, zeer belemmerd.

11. Ziektekundig laboratorium.

Het verkeerde in voldoende toestand.

Er werden geene groote instrumenten aangeschaft, en de hulpmiddelen werden slechts met enkele werktuigen vermeerderd.

Behalve voor het onderwijs in pathologie en pharmacodynamie werd het laboratorium gebruikt voor oefeningen der studenten in het onderzoek van pathologische se- en excreten, en onderzoekingen over de snelheid der reflex-prikkelbaarheid bij den mensch; van de physiologische werking van arsenikzuur; van phosphorzuurscheiding bij toringlijders, en van de vergiftige eigenschappen van het carbolzuur.

12. Physiologisch laboratorium.

Het verkeerde in een bevredigenden toestand.

13. Ziektekundig-ontleedkundig laboratorium.

Eenige verbeteringen zijn aangebracht, die doeltreffend gebleken zijn.

Het aantal en de verdeeling der lokalen lieten volgens den hoogleraar te wenschen over.

De verzameling van hulpmiddelen, ten dienste van het onderwijs, bleef in denzelfden toestand.

14. Laboratorium voor de gezondheidsleer.

Het liet zich weder gevoelen, dat de inrigting van het laboratorium nog eene voorloopige was.

De reeds voorhanden collectie instrumenten werd vermeerderd. Aangeschaft werden eene groote droogstoof, een broed-apparaat, twee microscopen van Zeiss met Abbsche verlichtingstoestellen enz.

Behalve voor het onderwijs werd het laboratorium gebruikt voor infectie-proeven, en onderzoekingen naargisting van melk, van eenige vragen op het gebied der bouwhygiëne, naar de samenstelling van vrouwenmelk, naar den invloed van privaten op lucht en woningen, en van voedsel onder bepaalde omstandigheden.

15. Heelkundig museum.

Het onderging geene uitbreiding. Het bevindt zich in voldoende toestand en is wederom ten dienste geweest van het onderwijs.

16. Heelkundig laboratorium.

Het verkeerde in voldoende toestand.

In de plaats van den, volgens het reglement der Remonstrantsche Broederschap aftredenden en niet herkiesbaren curator seminarii dr. J. W. BOX, werd door de algemeene vergadering benoemd dr. H. C. ROGGE, bibliothecaris der universiteits-bibliotheek te Amsterdam, die de op hem uitgebragte benoeming aanvaardde.

Na voldoende onderzoek werden als studenten aan het seminarium ingeschreven een candidaat in de theologie, die reeds eenige jaren te Leiden studeerde, en een tot de akademische lessen bevorderde leerling van het gymnasium te Amsterdam, aan wien thans ook een alumnus der Broederschap werd toegestaan. Het getal studerenden is daardoor met twee vermeerderd.

De lessen in de *practische theologie*, 1ste gedeelte, in de *geschiedenis van de Remonstranten en de Broederschap*, 1ste gedeelte, en de *oefeningen in de uiterlijke volksprekendheid* werden geregeld gehouden. De laatste werden door een betrekkelijk groot aantal studenten van de faculteit bijgewoond, waartoe de gelegenheid kosteloos wordt verleend. Aan de andere lessen namen slechts de studenten van 't seminarium deel, die reeds hun propaedeutisch examen hebben afgelegd.

De toestand van het seminarium is gunstiger dan in jaren het geval was, hetgeen, bij de weinige opgewektheid voor de theologische studien die thans algemeen bestaat, opmerking verdient.

Theologische school der Christelijk Gereformeerde kerk te Kampen.

In het afgelopen studiejaar hadden wij aan onze school niet minder dan zes en tachtig studenten, van wie er twee en dertig studeerden in de theologische en vier en vijftig in de litt. vakken.

Dit talrijk personeel ontving zijne opleiding tot de Heilige Bediening door vijf professoren en door één leeraar in de Nederlandsche taal en aanverwante vakken.

Al onze onderwijzers konden ook dit jaar regelmatig hunne lessen geven en deze lessen werden door de studenten getrouw en met vrucht bijgewoond.

Overigens kan het curatorium tot zijne blijdschap Uwe Excellentie mededeelen, dat het bij het laatst gehouden examen vijftien litt. studenten kon toelaten tot de theologische lessen en vijftien, die reeds voor het meerderderel twee jaren in sommige vakken der theologie hadden gestudeerd, konden insgelijks in die wetenschap overgaan tot hogere studien.

Bovendien genoten wij, gelijk ten vorige jare, het uitnemend voorrecht weer zeven onzer broederen, als candidaten tot de Heilige Bediening te mogen promoveren.

Dat vooral het laatste het toppunt onzer wenschen uitmaakt, ligt voor de hand.

Bij de gestadige uitbreiding onzer gemeenten, kan de theologische school voorts nog niet in de schrijvende behoefte aan predikers van het dierbaar Evangelie voorzien.

Wanneer wij derhalve aan onze kerk kunnen verklaren: er zijn er weer zeven, die uitgestoten kunnen worden in den grooten oogst, om, onder den zegen des Heeren, zoowel tot stichting der gemeenten als tot uitbreiding van het Koninkrijks Gods werkzaam te zijn, dan is dit voor geheel de kerk een rijke aanwinst, die haar en ons tot blijdschap steunt en tot dankbaarheid noopt.

Ook op financieel gebied heeft de Heer der gemeente als naar gewoonte — neen — buitengewoon gezorgd.

Onze ontvangsten bedroegen ten vorigen jare niet minder dan vier en twintig duizend vijf honderd vier en vijftig gulden en vier en twintig cent, zegge f 24 554.24, niet medegerekend eene erfenis, die de theologische school ook nog ten deel viel en eenige duizenden bedroeg!

Hoog Edel Gestrenge Heer! Het Curatorium is er dankbaar voor, dat het zich door dit »beredeneerd verslag" kan uitspreken, opdat het in het archief der hooge Regering kan worden opgenomen en morgen en overmorgen aan den

lande kan worden vermeld: wat groote dingen de Heere aan Zijne uitgeleide gemeente gedaan heeft, nog doet en daarmede, volgens Zijne belofte, ook wel zal blijven voortgaan.

Dat de Christelijke Gereformeerde Kerk zoo ruim heeft bijgedragen, had eene zeer verklaarbare oorzaak. Hare theologische school, die stichting Gods, vierde haar jubileum, haar zilveren feest. Genoot tot dankbaarheid aan haren Heer, bragt die kerk gewillig en met vreugde een milde gift voor hare school.

Uwe Excellentie zal begrijpen dat de leden dier kerk niet waren vergeten, dat zij voor ruim veertig jaren, op advies van eene Haagsche Synode, door hoogere en lagere regtbanken werden vervolgd, beboet en in den kerker geworpen; niet waren vergeten: hoe toen hunne godsdienstige zamenkomsten werden verstoord en zij door ruw krijgsvolk en politieagenten als verboden uit elkanter werden gedreven; hoe zelfs twee van onze oudste professoren aan onze theologische school met hunne gezinnen in dien snaad en vervolging om 's Heeren wil hadden geleid.

Op den zesden December 1879 kon de Christelijk Gereformeerde Kerk, tot roem van Gods genade, feest vieren, omdat de Heere, trots den vijand van toen en thans, haar niet alleen in den druk had staande gehouden, maar haar ook een theologische school had geschonken, die sedert haar bestaan meer dan twee honderd Evangeliedienaren had gevormd en waarvoor de gemeente in dit vijf en twintigtal jaren ongeveer twee honderd en vijftig duizend gulden had mogen ten offer brengen. Daarom wordt het door ons van de daken gepredikt: »Zoo God voor ons is, wie zal tegen ons zijn?»

Onze God daarom voor alles alleen de eere!

Seminarium van het Evangelisch-Luthersch Kerkgenootschap te Amsterdam.

De cursus 1879/80 geeft geen stof tot vele mededeelingen. Het getal studenten bleef even groot, namelijk vijf, waarvan drie door resensie en twee door inschrijving.

De persoon, van wien in het vorige verslag nog als student melding werd gemaakt, heeft in October 1879 met goed gevolg zijn proponenten-examen afgelegd.

Twee studenten zijn theol. candidaten; een heeft de bij het reglement voorgeschreven drie voorstellen gedaan en zich bij de Synodale commissie aangemeld om in October 1880 het proponenten-examen af te leggen. De andere heeft in den afgelopen cursus zijn tweede en derde voorstel gedaan en is voornemens nog student te blijven, ten einde zich voor te bereiden voor het doctoraal-examen; hij zal dus zijn zesde studiejaar intreden.

Drie zijn propaedeutici. Van deze heeft een in Januarij en een ander in Junij 1880 zijn propaedeutisch examen met goed gevolg afgelegd, de eerste aan de Amsterdamsche, de tweede aan de Leidsche Universiteit.

De studenten die zich alhier bevonden hebben allen aan de Universiteit die collegies gehouden, welke of voor hunne theologische of voor hunne letterkundige ontwikkeling gevorderd werden.

Wegens ontstentenis van belanghebbenden kon prof. MARTENS zijn collegie over de dogmatiek in dezen cursus niet geven.

Omtrent den toelag en den ijver onzer studenten luidt het getuigenis der professoren zeer bevredigend.

Van de drie beurzen, die door curatoren worden toegekend, is in het afgelopen leerjaar gebruik gemaakt.

De bibliotheek verkeert steeds in een goeden staat. Er werden weder eenige aankopen gedaan.

Kweekschool tot opleiding van predikanten bij het Hersteld Evangelisch-Luthersch Kerkgenootschap te Amsterdam.

Verheugde zich de algemeene kerkelijke commissie, volgens het Uwer Excellentie toegezondene verslag in het vorige jaar, dat twee jongelieden na afgelegd examen in de rol van studenten van ons kerkgenootschap konden worden ingeschreven; met betrekking tot een hunner is die blijdschap spoedig in teleurstelling en droefheid veranderd. Kort toch na zijne opname als student ontviel hij ons door den dood op den 5den Junij 1880.

De kweekschool heeft dus thans maar één student, terwijl zich op het gymnasium te Amsterdam of elders een zevental tot student voorbereiden, waarvan zich reeds in dit of het volgende jaar een viertal aan onze kweekschool hoopt te verbinden.

De enige student is nu zijn tweede studiejaar ingetreden, en zet zijne studien met lust en ijver voort.

De algemeene kerkelijke commissie bestaande uit de heeren J. P. G. WESTHOF (voorzitter), J. H. SCHWILL van Hoorn (tweede voorzitter), P. J. HELWIG (secretaris), H. JOOSTEN van Harlingen, P. VAN WIJK jr. van Enkhuizen, W. H. KIRBERGER en J. C. C. MEIJER (penningmeesters) van Amsterdam, die volgens het kerkelijk reglement met de leiding der studien van de studenten zijn belast, en hun de lessen aanwijzen die zij te houden hebben bij de professoren aan de Universiteit te Amsterdam, en bij den docent onzer kweekschool den heer J. P. G. WESTHOFF.

Bij den wensch der Algemeene kerkelijke commissie, dat hare kweekschool tot opleiding van predikanten in bloei moge toenemen, neemt zij de vrijheid daartoe ook Uwe Exc. veel vernogenden invloed te verzoeken.

Seminarium der Algemeene Doopsgezinde Sociëteit te Amsterdam.

Het getal studenten beliep 10, maar daalde reeds in den aanvang van den cursus tot 7, omdat drie hunner den 24sten September 1879 tot proponenten werden bevorderd. Een nieuw student werd aangenomen, die reeds den rang van candidaat in theologie aan 's Rijks Universiteit te Utrecht verworven had.

Getrouwheid en vlijt van de studenten waren, op ééne uitzondering na, zeer bevredigend. Drie hunner legden met gunstig gevolg het eerste gedeelte van het proponenten-examen af, dat hun toelag gaf tot het eindexamen in September 1880, terwijl één slaagde in zijn doctoraal-examen aan de Universiteit te Amsterdam.

De lessen werden geregeld gegeven door de beide hoogleeraren S. HOEKSTRA Bz. en J. G. DE HOOP SCHEFFER.

1ste afdeling van het Bisschoppelijk Seminarie van 's Hertogenbosch, gevestigd te St. Michielsgestel.

Personeel.

Bestuur en hoogleeraren:

A. KAMP, regent en professor.	
F. P. GHIJSSENS, prefect der regeltucht en professor.	
H. A. BROUWERS, idem.	
N. W. L. BAEKERS, professor en prefect der studien.	
J. F. VAN OORT, professor.	
A. T. PAKKEN, »	
H. A. C. VAN SON, »	
J. POMPEN, »	
J. W. H. SALA, »	
J. F. BROEKMAN, »	
L. BERKENS, vice-prefect der regeltucht en professor.	
A. P. A. FILET, idem.	
W. H. VOLKER, idem.	

Leerlingen. Gemiddeld getal 159, waarvan bij het einde van het schooljaar 1879/80 dertien zijn overgegaan tot de 2de afdeling, gevestigd te Haaren, en zes en twintig, in verloop van het studiejaar, de studien verlaten hebben.

Onderwijs.

Lessen. Deze werden den 24sten September met eene plegtige Mis de Spiritu sancto geopend voor het schooljaar 1879/80. Zij bevatten, behalve de christelijke leer, de humaniora en alles wat tot dezer volmaking behoort.

De lessen werden gegeven volgens den gewonen rooster en met grooten ijver bijgewoond; zij werden voorgedragen in de Latijnsche en in de Hollandsche taal.

Examen. Over de leervakken werden maandelijks gevraagd, en, bij het einde van het schooljaar, algemeene concursus gegeven.

Hulpmiddelen. Tot bevordering van het onderwijs bezit het Seminarie eene belangrijke bibliotheek, welke, zoo ver de middelen het toelaten, steeds wordt vermeerderd.

Algemeene bemerkingen.

In den gewonen gang der zaken kwam geen verandering. De gezondheidstoestand was zeer goed.

2de afdeeling van het Bisschoppelijk Seminarie van 's Hertogenbosch, gevestigd te Haaren.

Personeel.

Bestuur en hoogleraren:

J. CUYTEN, president en professor.
M. J. VAN DONGEN, directeur en professor.
A. J. F. MUTSAERS, professor.
A. VAN DE LAAR, id.
W. H. VAN GENNIP, id.
H. J. VAN SLUYSVELT, id.
J. VAN DER STAAK, id.

Leerlingen. Het gemiddeld getal was 115, waarvan in den loop van het studiejaar 1879/1880, 20, 15, 21 de h. h. wijdingen ontvingen, respectievelijk van priester, diaken en sub-diaken.

Onderwijs.

Lessen. Deze werden op den 29sten September 1879 met de plegtige mis »de Spiritu Sancto" voor den cursus 1879/1880 geopend.

Zij omvatten: logica formalis et realis, metaphysica generalis et specialis, ethica et jus naturae, en andere vakken van phylosophie en physica. Verder: Hermeneutica sacra, schriftuur, dogmatische theologie, moraal, kerkelijk regt, liturgie, en kerkelijke geschiedenis.

De lessen werden gegeven volgens den gewonen rooster, en met grooten ijver bijgewoond.

Zij werden voorgedragen in de latijnsche en nederlandsche talen.

Examens. De gewone concursus over alle leervakken werden driemaal gehouden, en de buitengewone examens vóór de h. h. wijdingen afgelegd.

Hulpmiddelen. Het seminarie mag zich verheugen in het bezit eener belangrijke bibliotheek, die voor zoover de middelen het toelieten, steeds werd vermeerderd.

Algemeene bemerkingen.

In den gewonen gang der zaken kwam geen verandering. De gezondheidstoestand was voldoende.

1ste afdeeling van het Bisschoppelijk Seminarie van Breda, gevestigd op den huize IJpelaar, gemeente Ginneken

Personeel.

Bestuur. Regent: P. LEYTEN; professoren: A. GRAUMANS, A. SCHELLEKENS, A. J. VAN GOCH, L. A. CORTHALS, C. M. BUYSSEN, A. MIRS, J. J. HOPSTAKEN, C. KERCKHAERT, J. VAN GOCH, C. PALINCKX en P. VAN DLK. Het getal professoren werd met één vermeerderd.

Leerlingen gemiddeld 69. Negen werden na voldoende overgangsexamen in de 2de afdeeling van het seminarie opgenomen.

Onderwijs.

Lessen. Deze werden op 29 September met eene plegtige heilige mis de Spiritu Sancto geopend en op 12 Augustus met eene plegtige prijsuitdeeling gesloten. Zij omvatten

dezelfde leervakken als in vorige jaren. De lessen werden gegeven volgens den gewonen rooster en met ijver bijgewoond. Zij werden voorgedragen in de latijnsche en nederlandsche talen.

Examens. De gewone concursen werden gehouden over het latijn maandelijks; over de overige vakken driemaal in het jaar, terwijl bij het einde des jaars een overgangsexamen werd afgelegd.

Hulpmiddelen. Het seminarie bezit eene voldoende bibliotheek, en eene verzameling van natuurkundigen platen en instrumenten. De gezondheidstoestand was voldoende.

Algemeene bemerkingen.

In den gewonen gang van zaken kwam geen verandering.

2de afdeeling van het Bisschoppelijk Seminarie van Breda, gevestigd te Hoeven.

Personeel.

Bestuur. President: Mgr. C. VAN DER VEEKEN; professoren: P. J. GABRIEL, A. W. VAN RIJEN, W. VAN HEES, J. LOOS en P. POTTIERS.

Leerlingen. Bij den aanvang van het studiejaar bedroeg het getal 63, van welke 9 de tonsuur en mindere orden ontvingen, 6 tot sub-diaken, 5 tot diaken en 6 tot priester werden gewijd. 15 priesters hebben na volbrachte studie het seminarie verlaten om in het H. ministerie werkzaam te zijn.

Onderwijs.

Lessen. Deze werden na eene plegtige heilige mis de Spiritu Sancto en eenige dagen van geestelijke afzondering op den 7den October geopend en met een plegtig Te Deum op den 11den Augustus gesloten. Zij werden gegeven volgens den gewonen rooster en met oplettendheid en ijver bijgewoond. Zij werden voorgedragen in de latijnsche en nederlandsche talen. De leervakken waren dezelfde als in vorige jaren.

Examens. De gewone concursen over alle leervakken werden viermaal gehouden en buitengewone examens telkens voor de heilige wijdingen afgelegd.

Hulpmiddelen. Het seminarie bezit, ten gebuik van professoren en leerlingen, eene belangrijke bibliotheek, welke dit jaar door eenige aankopen werd vermeerderd.

Algemeene bemerkingen.

In den gewonen gang van zaken kwam geen verandering. De gezondheidstoestand was zeer voldoende.

1ste afdeeling van het Aartsbisschoppelijk Seminarie van Utrecht, gevestigd te Kuitenburg.

Personeel.

Bestuur, hoogleraren en leeraren.

T. J. STOKVIS, president.
C. H. SCHMIER, prefect.
G. SWART.
S. VAN DEN ANKER.
H. MULDER.
H. GEERLINGS.
J. J. G. BOELEN.
B. FRANK.
D. OPDENKAMP.
R. M. VAN OPPENBAAT.
H. C. ERMANN.
A. N. DONKERS.
A. M. PRINZEN.
H. LOOTMANS.

Leerlingen. 130—135 in zeven klassen verdeeld.

Onderwijs.

Lessen. Deze werden den 9den October met eene plegtige mis de Spiritu Sancto voor den cursus van 1879—1880 geopend.

Zij omvatten: de Christelijke leer, de gewijde en de kerkelijke geschiedenis, de wijsbegeerte, de latijnsche en de grieksche taal en letterkunde, de nederlandsche, de fransche, de duitsche en de engelsche taal en letterkunde, de hebreuwsche taal, de geschiedenis, de aardrijkskunde, de wiskunde, de natuurkunde, de scheikunde en de natuurlijke historie.

De lessen werden gegeven volgens den gewonen rooster en met veel ijver bijgewoond. Zij werden voorgedragen in de latijnsche en in de bovengenoemde levende talen.

Examens. De gewone concursus werden over alle leervakken driemaal, en over sommige vakken vier- à vijfmalen gehouden. De buitengewone examens hadden plaats 1°. in het winter- en in het zomerhalfjaar, en 2°. vóór de promotie op het einde van het schooljaar. Zij werden, over het algemeen, met goeden uitslag bekroond.

De plegtige openbare prijsuitdeeling, voorgezeten door Z. D. H. den aartsbisschop van Utrecht, besloot het studiejaar op Woensdag 18 Augustus.

Hulpmiddelen. Het Seminarie is in het bezit van eene belangrijke bibliotheek en van een rijk museum van natuurkunde, natuurlijke historie enz. Beide werden voortdurend door aankopen vermeerderd.

Algemeene bemerkingen.

In den gewonen gang der zaken kwam geene verandering.

Behalve één geval van typhouse koorts, met doodelijken afloop, was de gezondheidstoestand, het geheele jaar door, gunstig.

2de afdeling van het Aartsbisschoppelijk Seminarie van Utrecht, gevestigd te Driebergen.

Personeel.

Bestuur en hoogleraren:

F. P. VAN DE BURGT, president en hoogleraar.
B. VAN DER WEEF, directeur en hoogleraar.
J. W. S. VAN EGEREN, hoogleraar.
G. M. JANSEN, id.
C. P. M. MUTSAERS, id.
H. J. A. M. SCHAEPMAN, id. tegen het einde van het studiejaar gekozen ter Tweede Kamer der Staten-Generaal.

Leerlingen 70, van welke zijn toegelaten tot de heilige wijdingen respectievelijk van sub-diaken 13, diaken 10, priester 9.

Onderwijs.

Lessen. Deze werden in het begin van October 1879 geopend met eene plegtige mis van den Heiligen Geest; en daarna tot de Paschvacantie (begin, einde Maart- tot einde April), en vervolgens tot de herfstvacantie (midden Augustus) onafgebroken voortgezet. Een laatsten dag van het studiejaar werden de lessen met eene plegtige godsdienstoefening gesloten.

Zij omvatten hermeneutica sacra, schriftuur, dogmatische theologie, moraal, kerkelijk regt, liturgie, en kerkelijke geschiedenis; zij werden gegeven in de latijnsche en nederlandsche taal, volgens den gewonen rooster, en werden met ijver bijgewoond.

Examens. De gewone concursus over al de leervakken werd driemaal gehouden, en buitengewone examens telkens voor elke heilige wijding afgelegd.

Hulpmiddelen. Het seminarie mag zich verheugen in het bezit eener belangrijke bibliotheek, die door geschenken en aankoop vermeerderd werd.

Algemeene bemerkingen.

In den gewonen loop der zaken kwam geene verandering. De gezondheidstoestand was, zoo als steeds, Gode zij dank, zeer voldoende.

*Bisschoppelijk Seminarie van Warmond.
(Bisdóm van Haarlem).*

Het onderwijs werd in de eerste afdeling gegeven door de twaalf volgende professoren:

G. F. DRABBE, tevens regent dier afdeling.
A. W. SCHOLTE.
J. A. DE RIJK.
A. M. C. VAN COOTH.
M. J. A. LANS.
A. RIJK.
W. BROUWER.
M. A. VAN ZANTEN.
A. J. CALLIER.
A. J. MEIJES.
A. WAARE.
A. J. HOLIERHOEK.

De laatst genoemde was op 15 Augustus 1879 voor die betrekking benoemd in de plaats van den hoogleraar A. E. CORNIÉRE aangesteld tot pastoor te Voorhout. Bij het einde van dit studiejaar is de hoogleraar A. W. SCHOLTE als pastoor naar Enkhuizen vertrokken en in het seminarie op 30 September II. vervangen door den eerwaarden heer J. J. THUNNISSEN, laatstelijk kapellaan te Amsterdam.

Het onderwijzend personeel der tweede afdeling heeft in dit jaar geene verandering ondergaan.

Bij den aanvang van het studiejaar waren er 156 studenten in de eerste afdeling; 13 hunner zijn, bij het einde van dat jaar, tot de tweede afdeling overgegaan. In de tweede afdeling waren er bij den aanvang 62 studenten, van welke er, in den loop of bij het einde van het studiejaar, 10 tot priester zijn gewijd.

Het onderwijs is geregeld gegeven, de examina zijn geregeld afgenomen, terwijl de gezondheidstoestand wederom goed was.

1ste afdeling van het Bisschoppelijk Seminarie van Roermond, te Rolduc, gemeente Kerkrade.

In den loop van het schooljaar 1879/80 is het onderwijs in zooverre gewijzigd dat er meer uitbreiding is gegeven aan de grieksche taal, de wiskunde en de geschiedenis, in de hoogere klassen gedeeltelijk door verbinding met de hoogste van de hier aanwezige bijzondere hoogere burgerschool met vijfjarigen cursus.

Ook in het onderwijs der bespiegelende wijsbegeerte had eenige verandering plaats, namelijk dat die lessen in den laagsten cursus eenigzins verminderd en door lessen in de oude talen en de natuurlijke historie werden vervangen, en daarentegen in den hoogsten vermeerderd.

De orde der les- en studie-uren onderging, ten gevolge daarvan, eveneens eene wijziging.

Het getal leerlingen beliep 189.

De leercursus werd op den 8sten Augustus gesloten en de nieuwe op 28 September geopend.

Gedurende den loop van het schooljaar werden de heeren Gr. H. L. VAN DE WINKEL en W. J. RAVEN door den hoogwaardigen bisschop van Roermond tot andere functien beroepen en vervangen door de heeren H. W. H. EVERAERTS, lit. hum. cand., H. E. J. H. VAN HAREF, M. A. RIJSTEN en J. M. J. ROEX, terwijl bij het sluiten van het schooljaar, door Z. M. den Koning aan den heer P. J. SMITS, die door ziekte onbekwaam was geworden om langer zijn taak te volbrengen, pensioen verleend werd.

De boekery en de kabinetten voor natuurkunde en natuurlijke historie werden aanmerkelijk vermeerderd.

De gezondheidstoestand liet niets te wenschen over.

2de afdeling van het Bisschoppelijk Seminarie van Roermond, gevestigd te Roermond.

Gedurende het afgeloopen schooljaar 1879—1880 had in het personeel van het bestuur en van de hoogleraren,

in het onderwijs, de examens en de hulpmiddelen geene verandering plaats, zoodat nopens deze rubrieken, voor dit studiejaar, de opgaven gelden die over 1877—1878 gedaan zijn.

De algemeene bemerkingen zijn dezelfde als die in laatstgemeld verslag voorkomen.

Ten opzichte der leerlingen echter dient het volgende aangemerkt te worden:

In het begin van het schooljaar was het getal studenten 78. Een hanner stierf den 19den Maart; 4 verlieten het Seminarie in den loop en 22 op het einde van het schooljaar. Verder werd 1 der theologanten gewijd tot sub-diaken; 11 tot sub-diaken en diaken; 7 tot sub-diaken, diaken en priester; en 17, die de voorafgaande wijdingen reeds ontvangen hadden, tot priester.

Bijzondere school van hooger onderwijs der Roomsche-Katholijken (gezejd: van de Oude Klerczy) te Amersfoort.

Onze inrigting telde, bij de opening van den cursus, in September 1879, 11 studenten, waarvan 8 de theologie, 3 de philosophie en de klassieke letteren tot onderwerp van hunnen werkkring hadden.

Ten gevolge der, helaas! nog steeds bestaande vacature van het professoraat in de gewijde letteren en bijbelkunde, hebben ook dit jaar nog de studenten der theologie het geregeld onderwijs »viva voce» in die vakken moeten missen. Zelfstandige studien, aan de hand van de geroemdste critici en commentatoren, hebben dit gemis zoo goed mogelijk trachten te beperken.

De cursus der dogmatiek en der moraal-theorie heeft zonder stoornis kunnen plaats hebben.

Met de lessen in het canonieke regt en in de kerk-geschiedenis heeft dit niet kunnen geschieden, omdat de docent in die vakken, door den dood aan deze school ontvallen, nog niet is kunnen vervangen worden. Gelukkig ontbreken goede handboeken van het canonieke regt ons niet en kunnen tevens de beste bronnen voor kerkgeschiedenis worden gernaadpleegd.

De vereischte repetitien en oefeningen hebben geregeld kunnen plaats hebben.

Door de studenten van het 4de jaar en daarboven zijn evenzoo de praktische oefeningen voor het katechetische en homiletische werk gehouden.

In den loop van het studiejaar zijn twee der oudste studenten der theologie door onze kerkelijke overheid geroepen tot het heilig dienstwerk bij de gemeenten. Hiensvolgens sloot de cursus in de maand Julij 1880 met 6 studenten der theologie.

De cursus der theoretische philosophie is gevolgd en ten einde gebragt door de drie voor die studien dit jaar ingeschreven studenten.

Dezelfde hebben hunne litterarische studien voortgezet, maar nog niet voleindigd.

Omtrant den goeden en geregelde gang der studien in onze bijzondere school vallen geene andere bijzonderheden mede te deelen.

In hare stoffelijke behoefte is, gelijk altijd, uit eigene fondsen naar vermogen voorzien.

Seminarium van het Nederlandsch Israëlitisch herkgewootschap te Amsterdam.

VAKKEN,

behandeld gedurende het schooljaar 5640—1879/80.

HOOGERE AFDEELING.

I. Kritische behandeling van den Babylonischen Talmud: Tract. Sabbath fol. 17b—20b, 36b—41a, met Tosephoth, Alfasi, Maimonides en Ascheri.

II. Casuïstiek: טריפות hoofdst. 46—55, 57—60. Tur Jore Dea met Beth Joseph en Jore Dea met Tur Zahab en Sifté Cohen.

III. Interpreteren van Joodsch wijsgeerige werken. Moré Neboechim boek I, II tot cap. 3.

IV. Talmud Cursorisch: Tract. Ketuboth fol. 97b—104b en Tosephoth van fol. 83a—89a.

Rector.

Gedurende het wintersemester hadden er des avonds homiletische oefeningen plaats, onder leiding van den rector.

ONDERAFDEELING.

Afdeeling Rabbijnen. I. 3de klasse, 2de cursus.

1. Hebreeuwsch.

a. Exegese:

1. De twaalf kleine profeten Micha, Habakuk en Zephania.

2. Ijob van cap. 17—36.

b. Taal:

Gesenius: Syntaxis.

c. Opstel:

1. דרוק אבל לשבע נפשו ובטן ושנים תחסי:

2. איש המה יגרה מרוך וארך אפים ישקט ריב:

3. הון מהבלי ימעט וקבץ על יד ירבה:

4. Baruch Spinoza.

5. נטח כעשרו יפל וכעלה צדקים יפרחו:

6. Een vrij opstel.

7. Salomon Juda Rappopat.

Conrector.

II. Ibn Ezra:

Op Exodus van cap. 32 vs. 17—einde. Op Leviticus van cap. 1—21.

WIJNKOOP.

III. Talmud Cursorisch:

a. (Vereenigd met de hogere afdeeling).

b. 1. Tract. Synhedrin van fol. 96b—105b.

2. » Ketuboth » » 72b—82b, 16b—23b.

Conrector.

IV. Nederlandsche taal- en letterkunde.

a. Lectuur: Hooft, de Warenar van regel 230—431.

b. Letterkunde: naar van Vloten, van blad. 289—568.

c. Opstel: 1. Eerbied voor de wet.

2. Het goud.

3. Mettertijd komt Harmen in 't wambuis.

4. De abdy van Egmond.

5. Een vrije brief.

6. De rivieren.

7. Tramway.

Dr. TOE LAER.

V. *Latijn*.

a. Lectuur. 1. Proza: Livius lib. XXI (van cap. 24—einde).

2. Poezy: Virgil. Aen. lib. VI en I—vs. 500.

b. Schrift. werk: Themata naar Suppl.

VI. *Grieksch*.

a. Lectuur. Proza: 1. Oratio de Caede Erat. Oratio Funebr. Oratio contra Erat.

2. Poezy: Homerus Odyssen lib IX (van vs. 306—einde. Lib. X—302).

b. Schriftelijk werk: Extemporalia.

dr. WOLFF.

VII. *Geschiedenis*.

Algemeene: Naar Putz, middeleeuwen; nieuwe en begin der nieuwste tot en met Napoleon.

dr. TOE LAER.

VIII. *Hoogduitsch*.

Taal en schriftelijk werk naar Frowein, 2de deel.

BASTING.

IX. *Mathesis*.

a. Algebra: Onbepaalde vergelijkingen van den 1sten en 2den graad, reeksen van hoogere orde. Kettingbreuken en permutatien en combinatien.

b. Meetkunde. De stereometrie, de goniometrie en regthoekige trigonometrie.

ROEFF.

*Afdeeling Rabbijnen. II. 2de klasse, 2de cursus.*I. *Hebreuwsch*. (Vereenigd met de 3de klasse.)II. *Talmud*.

a. Statt. Tract. Pesachim van fol. 9b—21b.

b. Curs. (Vereenigd met de 3de klasse.)

III. *Ritualia*.

a. Orach Chaim van cap. 318—442.

b. Chaje Adam van kelal 119—123 § 23.

WIJNKOOP.

Chaje Adam van kelal 123 § 23—125 § 13.

CONTENT.

IV. *Ned. taal- en letterkunde*: (Vereenigd met de 3de klasse.)V. *Latijn*.

a. Lectuur: 1. Proza: Cicero pro Roscio Amerino en Catilinariae I en II.

2. Poezy: Metamorphose, naar Siebelis, uitgekozen stukken.

b. Schrift. werk: Themata naar Suppl.

VI. *Grieksch*.

a. Lectuur: Xenophon Anabasis, lib. I, II.

b. Taal en schriftelijk werk, Themata naar Kuhner's Grammatica van pag 148—245.

Dr. WOLFF.

VII. *Geschiedenis*.

a. Joodsche: van Joseph Albo tot den nieuwen tijd.

Corrector.

b. Algemeene. (Vereenigd met de 3de klasse.)

VIII. *Aardrijkskunde*. Algemeene: Azie, Afrika, Spanje, Portugal, Italie, Turkije, Griekenland en de Alpen.

Dr. TOE LAER.

IX. *Hoogduitsch*. (Vereenigd met de 3de klasse.)X. *Mathesis*.

a. Algebra: Vergelijkingen met drie en meer onbekende, vierkantsvergelijkingen, de onbepaalde vergelijkingen van den 1sten graad.

b. Meetkunde: De cirkel enz. Veelhoeken in en om den cirkel, inhoud van vlakke figuren en van den cirkel.

c. Theor. rekenen: de evenredigheden en hare toepassingen, de reken- en meetkundige reeksen, de logarithmen.

d. Prakt. rekenen: de vraagstukken van Wolting 2de en 3de stukje.

XI. *Natuurkunde*. Warmte, magnetisme en electriciteit.XII. *Cosmographie*. Het planetenstelsel, de kometen, de vaste sterren.

ROEFF.

*Afdeeling onderwijzers 2de klasse, 2de cursus.*I. *Hebreuwsch*.

a. Exegese.

b. Taal.

c. Opstel.

d. Curs. Daniel (repit.) Klaagliederen.

Corrector.

e. Homilien:

Uitgekozen stukken uit בינה לעיתים en אלשיך

II. *Rasschi*, op Leviticus, Numerien Deuteronomium — cap. 21.III. *Kathechetica*: Chinug op Exodus van cap. 22 vs. 24 — einde, en op Leviticus — cap. 9.

WIJNKOOP.

IV. *Talmud curs*. Trakt. Makkoth perik 1 en 2.V. *Ritualia*. (Vereenigd met de afdeeling Rabbijnen 2de klasse.)VI. *Nederlandsche taal- en letterkunde*.

a. Lectuur:

1. Van Vloten van bladz. 195—391.

2. Hooft. }
 b. Letterkunde. } Vereenigd met de afd. Rabb.
 c. Opstel. }
- VII. *Geschiedenis.* }
 VIII. *Aardrijkskunde.* } > > > >
 IX. *Hoogduitsch.* }

X. *Paedagogiek*: naar regt van § 525—625, tucht en klassikaal onderwijs; van § 121—260, aanvaankelijk onderwijs, zangkunde (herhaald).

Dr. TOE LAER.

- XI. *Mathesis.* }
 XII. *Natuurkunde.* } Vereenigd met de afd. Rabb.
 XIII. *Cosmographie.* }
- XIV. *Natuurh. historie.* Het dierenrijk; voornamelijk de zoogdieren.
- XV. *Vormleer.* Volgens het handboek van Bouman tot aan de cirkel.

ROEFF.

XVI. *Theorie van den zang.*

VORSÄNGER.

Cursus voor verdergevoorden in de afdeling onderwijzers.

- I. *Talmud curs.* } Vereenigd met de afd. Rabb.
 II. *Ibn Esra.* } 3de klasse.
- III. *Lectuur.* Vondels Leeuwendalers van regel 350—497 en herhaling.

Dr. TOE LAER.

Eerste (laagste) klasse. — a. 2de cursus.

I. *Hebreeuwsch.*

- a. Stat. Ezechiël van cap. 23—einde.
 b. Curs. 1. Pentat: de afdelingen der week.
 2. Profeten: Samuel II en Koningen I tot cap. 11.
 c. Taal: Rudimenta.
 d. Opstel: 1. הכנת שלמה
 2. שקר הסוס לתשועה וברוב חילו לא ימלט:
 3. הרבה ושלוח בה מבית בלא ובהי ריב:
 טוב פת
 4. Mahomed in verband met de Joodsche geschiedenis.
 5. Saädja.
 6. כנפל איכר אל תשמה:

Conrector.

e. Rasschi: op Exodus—cap. IV vs. 23.

II. *Talmud.*

- a. Stat. Tract. Baba Mezia van begin—fol. 10a.
 b. Curs. > Beza van fol. 17a—25a.

WIJNKOOP.

III. *Ritualia.* Chaje Adam van Kelal 29—34.

CONTENT.

Chaje Adam van Kelal 34—47.

WIJNKOOP.

IV. *Nederlandsche taal.*

- a. Lectuur: Dozy en Stoppelaar.
 1. Proza van bladz. 37—75.
 2. Poëzie > > 312—384.
 b. Taal: van Dijk in verband met cacographische opstellen.
 c. Vrije voordragt: wekelijks.
 d. Opstel: 1. Als de apen hoog klimmen willen enz.
 2. Vrije brief.
 3. Keulen en Aken zijn niet op één dag gebouwd.
 4. Koffij.
 5. Thee.
 6. Gember.
 7. De lucht.
 8. Het papier.

Dr. TOE LAER.

V. *Latijn.*

- a. Taal en schrift. werk: Kuhner's gramm., van pag. 186—306.
 b. Lectuur: Nepo's Miltiades, Themistocles, Hannibal en repetitie.

Dr. WOLFF.

VI. *Geschiedenis.*

- a. Joodsche: van het tijdvak der Amaraïm tot aan den ondergang van het Gaonaat.

Conrector.

- b. Vaderl.: naar Mulder geheel.

Dr. TOE LAER.

- c. Algemeene: 1. Oude: Putz., Romeinsche geschiedenis.
 Dr. WOLFF.

2. naar Wijnne, Nieuwe tot de Franche omwenteling en middeleeuwen.

Dr. TOE LAER.

VII. *Aardrijkskunde.*

- a. Vaderl.: naar Lagerwijn, Nederland en Oost-Indien.
 b. Algemeene: De drie zuidelijke schiereilanden en repet. Frankrijk, België en Engeland (naar Brugsma).

Dr. TOE LAER.

VIII. *Hoogduitsch.* Beginselen naar Frohwein, 1ste stukje.

BASTING.

IX. *Rekenen.*

- a. Theor.: Het metrieke stelsel; talstelsels en meetkundige evenredigheden.
 b. Prakt.: Nieuw prakt. rekenb., 7de stuk, 2de afd. Boeser, 2de verzameling.

X. *Algebra.*

Heis., 1ste deel. Van de vermenigvuldiging van stekunstige breuken tot de bewerking der hoofregels van wortelgrootheden.

Vergelijkingen van den 1sten graad met een onbekende.

XI. *Natuurkunde*. Het evenwigt en de beweging der vloeistoffen en luchtvormige lichamen.

ROEFF.

XII. *Theorie van den zang*.

VORSÄNGER.

Eerste (laagste) klasse. — b. 1ste cursus.

I. *Hebreeuwsch*.

a. Stat. 1. Pentat. Deuteronomium, cap. 1—17.

2. Profeten, Koningen I, cap. 1—8.
Jeremia, cap. 1—8.

b. Curs. Pentat. Leviticus en Numeri, van cap. 1—15.
Deuteronomium, cap. 17 — einde.

c. Taal: Regelmatige en onregelmatige werkwoorden en suffixa.

d. Opstel: *זום ההמשו אליו כהר הכרמל*

VAN DER VELDE.

e. Rasschi..

II. *Talmud*.

III. *Ritualia*.

IV. *Nederl. taal*.

Vereenigd met den 2den cursus.

V. *Latijn*. Taal en schrift, werk, naar Kuhner's gramm., van het begin — pag. 114.

DR. WOLFF.

VI. *Geschiedenis*.

a. Bijbelsche: van Jozua — Amatsja.

b. Joodsche: van Alexander de Groote tot den Gallileischen oorlog.

c. Algemeene.

VII. *Aardrijkskunde*.

VIII. *Hoogduitsch*.

IX. *Rekenen*.

Vereenigd met den 2den cursus.

a. Theoretisch.

b. Prakt.: Nieuw prakt. rekenboek, 5de stuk, 1ste en 2de afd.; 6de stuk — pag. 21.

X. *Algebra*. Het lezen en verklaren van stekunstige uitdrukkingen, de vier hoofdbewerkingen, ontbinding in factoren.

XI. *Natuurkunde*.

XII. *Theorie van den zang*.

Vereenigd met den 2den cursus.

B. SCHOOLBERIGTEN 1879/1880.

HOOGERE AFDEELING.

In den loop van dit schooljaar werd deze afdeeling bezocht door acht studenten.

De theologische lessen dezer afdeeling (zie boven A I, II, III) werden door alle studenten gevolgd; evenzoo namen allen deel aan de »homiletische oefeningen». De lessen sub IV vermeld, worden door vijf bezocht. Vijf studenten bezochten de volgende collegien in de literarische faculteit aan de hogeschool alhier. Oude geschiedenis, Latijn, Grieksche en Romeinsche antiquiteiten, en geschiedenis der wijsbegeerte.

Drie hunner hadden reeds den academischen cursus doorloopen.

De examens, door studenten dezer afdeeling in den loop van dit schooljaar met goed gevolg gedaan zijn:

Het Moré examen. Het Magid examen, het examen tot behoud der studiebeurs, het Moré en Magid examen in

Augustus voor het Rabbiniaal collegie, de andere ter zelfder tijd voor de algemeene commissie van examinatoren.

Door het verkrijgen van de hoogsten geestelijken rang van Moré, hield een student op leerling van onze instelling te zijn.

ONDERAFDEELING.

Afdeeling rabbijnen, 3de klasse 2de cursus.

Deze klasse werd door een kweekeling bezocht: hij verkreeg op het einde van het wintersemester het getuigschrift n°. één; deed in Junij aan de hogeschool alhier het admissie-examen met goed gevolg. Even gunstig was het examen door hem gedaan voor de algemeene commissie van examinatoren in Augustus j.l., tot het behoud der studiebeurs.

Het eindexamen van de onderafdeeling aan onze instelling in de 2de helft van Augustus legde hij met het resultaat af, dat hij overging in de hogere afdeeling.

Afdeeling rabbijnen, 2de klasse 2de cursus.

Deze klasse werd bezocht door drie kweekelingen.

Een verkreeg aan het einde van het wintersemester een getuigschrift n°. één. Hij en een ander deden in Augustus voor de algemeene commissie van examinatoren het examen tot behoud hunner studiebeurs met goed gevolg. Aan het overgangsexamen in de 2de helft van Augustus namen alle drie kweekelingen met goed gevolg deel. De bovengemelde verkreeg ook toen het getuigschrift n°. één.

Afdeeling onderwijzers.

Deze afdeeling werd bezocht door vijf kweekelingen.

Drie, in het bezit van den hoogsten rang als godsdienstonderwijzer, bezochten den cursus voor verder gevorderden. Een verliet in December het seminarium, om zich geheel en al aan zijne taak als praktisch onderwijzer te wijden.

Een deed in Mei het eindexamen aan onze instelling, en in Augustus voor de algemeene commissie van examinatoren het examen van den »middelsten rang" als godsdienstonderwijzer, beiden met goed gevolg.

Eerste (laagste) klasse.

Deze klasse bestond uit 2 cursussen. De 2de cursus werd bezocht door zeven de 1ste door 12 kweekelingen.

Drie van de 1ste cursus verlieten in den loop van het schooljaar het seminarium.

Drie deden in Augustus het examen als godsdienstonderwijzer van den laagsten rang voor de algemeene commissie van examinatoren met goed gevolg.

Een, die in het genot van een studiebeurs is, werd, op grond van dit goed afgelegd examen, vrijgesteld van het examen tot behoud zijner studiebeurs.

Een deed voor dezelfde commissie het examen tot behoud zijner studiebeurs eveneens met goed gevolg.

Bij het overgangsexamen in de 2de helft van Augustus, waaraan de 2de cursus deel nam, slaagden er vier, die dan ook in de 2de klasse, 1ste cursus afd. Rabbijnen overgingen.

Een verkreeg het getuigschrift n°. 1.

In de 2de cursus der laagste klasse gingen er zes over uit de eerste cursus.

Voorbereidende klasse.

Deze klasse telde 12 kweekelingen.

Twee verlieten in den loop van dit schooljaar het seminarium.

Bijzondere berigten.

Met het begin van het schooljaar werd de heer W. J. A. BASTING voorloopig belast met onderwijs in de »Hoogduitsche taal- en letterkunde", doch hij nam zijn ontslag in Mei.

Voor den prijs uit het legaat van mevr. de wed. SLIJPER-VORST, kwamen vier jongelieden in aanmerking. Het lot besliste ten gunste van een hunner.

Aan de openbare godsdienstige scholen alhier waren in den loop van dat schooljaar als onderwijzers werkzaam:

a. uit de hogere afdeeling:

L. WAGENAAR, M. MONANT, S. SOHLBUG, M. WOLF (aan de godsdienst-burgerschool);

J. L. SOHLBUG, S. SALOMONS en E. HAMBURG (aan de godsdienst-tusschenschool);

b. uit de afdeeling onderwijzers:

J. E. BONTILJE, A. SCHORLISCHING (aan de godsdienst-armenschool);

A. VAN CREVELD, J. SMALHOUT (aan de godsdienst-tusschenschool).

Seminarium van het Portugeesch Israëlitisch kerkgenootschap te Amsterdam.

A. VAKKEN.

a. HOOGERE AFDEELING.

I. *Talmud*. Statt. Getin fol 13a — fol. 14a, Ketuboth fol 15b — 16b, fol. 75a — 76a, Pisachim fol. 9a — 10a.

Rector.

II. *Casuïstiek*.

a. הלכ' שחיטה van cap. 15 — cap. 28 Tur Jore Dea met Beth Jozeph en Jore Dea met Tur Zahab en Sifsa Cohen benevens de bronnen in Talmud met Rasschi, Tosefth, Alfassi, Ran en Rosch.

VAS DIAS.

b. הלכ' טרפות. De bronnen in Talmud met Rasschi, Tosefth, Alfassi Ran en Rosch van cap. 29 — cap. 43 Tur Jore Dea met Beth Jozeph en Jore Dea met Tur Zahab en Sifsa Cohen van cap. 29 — cap. 36.

Rector.

III. *Interpreteeren van Joodsch-wijsgeërig werken*.

a. Kusari van lib. II cap. 69 tot einde en lib. III.

VAS DIAS.

b. Emunoth Wedeoth, inleiding en lib. I.

Rector.

IV. *Latijnsche lectuur*.

a. Proza. Livius lib. II cap. 10 tot einde Tacitus Annale lib. I tot cap. 30.

b. Poëzy. Horatius Oden lib. I.

V. *Grieksche lectuur*.

a. Proza. Plato's Symposium.

b. Poëzy. Aristophanis Nubes tot vs. 1000.

Rector.

VI. *Geschiedenis der Nederl. letterkunde* naar van Vloten. tot blz. 71.

VII. *Nederl. lectuur. Hoofd. Nederl. historie tot blz. 11.*

TOE LAER.

Gedurende het wintersemester hadden er homiletische oefeningen plaats op buitengewone uren onder leiding van den rector.

b. ONDERAFDEELING.

Derde klasse Rabbijnen, 1ste cursus.

I. *Hebreeuwsch*.

a. Statt. I Ezechiël van cap. 15 — einde 2 kleine profeten tot Nahum.

CARDOZO.

b. Curs. Koningen I en II.

DE BENEDETTY.

c. Taal. Rudimenta.

Rector.

d. Rasschi op Deuteronomium van cap. 3 — cap. 19.

CARDOZO.

II. *Talmud*.

a. Stat. Pesachim van begin tot fol. 12a met Tosefth.

b. Curs. Beza fol. 16a tot fol. 23a.

III. *Kathechetica* naar ספר הדין van מנחם מנחם tot מנחם

VAS DIAS.

IV. *Nederlandsche taal*.

a. Lectuur, proza en poëzy uit Dozy en Stoppelaar.

b. Taal naar van Dijk van § 259 tot einde en herhaald.

c. Opstel, elke maand één.

TOE LAER.

V. *Latijn*.

a. Lectuur: 1. Proza, Nepos. Alcibiades, Caesar de bello Gallico lib. I tot cap. 35.

2. Poëzy Tiroccinium tot pag. 9.

b. Schriftelijk werk. Themata naar Suppl. tot 105.

WIJNKOOP.

VI. *Grieksch*. Taal en schrift. werk naar Kuhner's grammatica tot en met de verba contracta.

Rector.

VII. *Geschiedenis*.

a. Bijbelsche: Repetitie.

Rector.

b. Vaderlandsche: Van den Spaanschen successie-oorlog tot op onzen tijd en herhaling tot het twaalfjarig bestand.

c. Algemeene: Nieuwe geschiedenis, naar Wijnne, van het begin tot den Oostenrijkschen successie-oorlog.

VAS NUNES.

d. Oude: De Grieken naar Putz en herhaling der Romeinsche geschiedenis.

WIJNKOOP.

VIII. *Aardrijkskunde*. Vaderl.: Oost-Indische bezittingen en herhaling der provincien Noord- en Zuid-holland, Utrecht, Gelderland, Limburg, Overijssel.

VAS NUNES.

IX. *Hoogduitsch*. Taal en schrift. werk naar Frohwein.

BASTING.

X. *Wiskunde*.

a. Meetkunde: Beginselen, evenwijdige lijnen — eenvoudige eigenschappen der driehoeken.

- b. Algebra: Ontbinding in factoren, gebroken vormen.
 c. Rekenen: 1°. pract.: Leer der evenredigheden.
 2°. theor.: Oplossing van voorstellen uit Woltering, 1ste deel.

SNOER.

Opmerking. Deze klasse was vrijgesteld van het geregeld volgen der lessen over vaderlandsche geschiedenis en aardrijkskunde, maar moest op het einde der maand blijken geven het behandelde in de laagste klasse te hebben bestudeerd.

Eerste (laagste) klasse, 2de cursus.

I. *Hebreeuwsch.*

- a. Stat. Pentateuch: Genesis van cap. 41 — einde.
 Deuteronomium tot cap. 17.
 b. Curs. 1°. Pentat.: Exodus tot cap. 31.

PALACHE.

- 2°. Profeten: Josua en Richteren tot cap. 13.

DE BENEDICTY.

- c. Taal: naar Mulder's Rudimenta tot en met het onregelmatig werkwoord.

PALACHE.

- d. Rasschi op Exodus, van cap. IV, vs. 9, tot cap. XII.

PEREIRA.

II. *Talmud en Mischna.*

- a. Talmud: Baba Mezia van fol. 24b tot fol. 29a.
 b. Mischna: Berachoth geëindigd en herhaald.
 Beza tot cap. 3.

CARDOZO.

III. *Nederl. taal en lectuur.*

- a. Nederl. taal naar van Dijk.
 b. Lectuur vereenigd met de 3de klasse.

IV. *Geschiedenis.*

- a. Vaderlandsche. } Vereenigd met de 3de klasse.
 b. Algemeene. }
 c. Bijbelsche geschiedenis van Saul — einde.

PEREIRA.

V. *Aardrijkskunde.*

- a. Vaderlandsche. } Vereenigd met de 3de klasse.
 b. Algemeene. }

VI. *Rekenen.*

- a. Theor.: Gewone en tiendeelige breuken.
 b. Prakt.: Toepassing door het oplossen van voorstellen.

VII. *Joodsch en Nederlandsch schrijven.*

PEREIRA.

B. SCHOOLBERIGTEN.

HOOGERE AFDEELING.

Deze afdeling bestond uit twee studenten: beiden volgden met de meeste belangstelling de lessen. Hun vlijt en vorderingen laten niets te wenschen over. Dit bleek ook uit het gunstig afgelegd examen voor de algemeene commissie van examinatoren door een hunner op den 9den Augustus 1880 tot het behoud der studiebeurs.

Een niet minder gunstig resultaat had het examen van den anderen, voor de rabbinaal commissie afgelegd. Op

Dingsdag den 10den Augustus werd hij na een moeilijk examen, dat eenige dagen duurde, bevorderd tot den rang van predikant (Maggid).

Met het oog op dit gunstig afgelegd examen, werd ook hem zijne studiebeurs weer voor een jaar toegekend. Beiden geven voor de toekomst de beste verwachtingen.

3de klasse rabbijnen, 1ste cursus.

Deze afdeling bestond slechts uit een kweekeling; hij heeft op 8 Augustus 1880 met goed gevolg voor de algemeene commissie van examinatoren het examen afgelegd als godsdienstonderwijzer van den laagsten rang.

Eerste (laagste) klasse, 2de cursus.

Deze klasse bestond uit twee elementen.

Ten eerste uit den kweekeling, die het vorige jaar bij het overgangs-examen niet geslaagd was, en ten tweede uit drie kweekelingen. Een hunner evenwel volgde slechts gedeeltelijk de lessen in deze afdeling gegeven, terwijl hij gedeeltelijk met een ander in de 3de klasse onderwijs ontving.

Latijn, Talmud, Katechetika, Hebreeuwsch en Rasschi volgde hij in de 3de klasse, terwijl hij in geschiedenis en aardrijkskunde met deze klasse vereenigd was.

Op 8 Augustus 1880 werd door genoemden jongeling met goed gevolg voor de algemeene commissie van examinatoren het examen als godsdienstonderwijzer van den laagsten rang afgelegd.

Bij het overgangs-examen, gehouden op 9 en 10 September, werd besloten de drie kweekelingen naar de 2de klasse te doen overgaan.

Ons rest nog U mede te deelen, dat sedert December 1879 in plaats van den heer J. VAS DIAS, de heer M. G. SNOER aan de instelling werkzaam is als docent in de wiskunde; dat de heer E. BASTING sedert Januarij 1880 opgehooven heeft als docent in de hoogduitsche taal, aan het seminarium te fungeren, in welke leemte wij spoedig hopen te voorzien, en dat de wel eerwaarde heer CARDOZO wegens ernstige ongesteldheid van medio April tot Julij 1880 verhinderd was zijne lessen te geven.

§ 4. GYMNASIA EN LATIJNSCHE SCHOLEN.

Na de in het vorig verslag vermelde verwerping van het voorstel tot wetswijziging door de Regering aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal aangeboden, hetwelk in de eerste plaats eene geleidelijke invoering van het leerplan beoogde, rees op nieuw de vraag, hoe art. 116 in verband met art. 118 der wet op het hooger onderwijs moest worden opgevat.

Bij de discussien over dat voorstel en ook bij de behandeling der Staatsbegroting voor 1880 was, even als in eenige te dier zake bij de Regering ontvangen adressen het gevoelen voorgestaan dat in de bezwaren kon worden voorzien door uitvoering te geven aan de bestaande bepalingen.

Volgens dat gevoelen verzekert de wet aan hen, die vóór 1 October 1881 voldoen aan het Koninklijk besluit van 4 Augustus 1853 (*Staatsblad* n°. 31), ook na dat tijdstip de toelating tot de interimaire propaedeutische examens en bevat het Koninklijk besluit van 17 Julij 1877 (*Staatsblad* n°. 159), generaal bepaling waaruit het tegendeel kan worden afgeleid.

In eene circulaire van 6 Februarij 1880 gerigt aan burgemeester en wethouders der gemeenten, waar na 1 October 1880 gymnasia of progymnasia zouden bestaan, verklaarde de Minister van Binnenlandsche Zaken in dit gevoelen te deelen. Hij voegde daaraan toe, dat in 1881 aan die gymnasia, waar eene zesde klasse, overeenkomstig de wet ingerigt, leerlingen afleverde, het eindexamen in art. 11 omschreven behoorde gehouden te worden en dat dien ten gevolge ook in 1881 gelegenheid moest worden gegeven tot het afleggen van het examen in art. 12 bedoeld.

Aangezien men slechts aan enkele gymnasia het leerplan terstond in alle zes klassen had ingevoerd, zouden de leerlingen der meeste gymnasia in 1881 of het bovengenoemd getuigenschrift verkrijgen, of tot de zesde klasse bevorderd worden.

Aan het einde van het schooljaar 1879/80 zijn de latijnsche scholen te Elburg, Zevenaar, Alkmaar, Zierikzee en Veenendam en het gymnasium te Doesburg opgeheven.

De gemeente Gouda, die aanvankelijk op haar verzoek om subsidie voor de oprichting van een pro-gymnasium eene afwijzende beschikking had ontvangen, mocht een herhaald aanzoek met gunstiger gevolg bekrond zien.

Er bestonden dien ten gevolge in 1880/31 24 gymnasia en 5 pro-gymnasia gevestigd in de navolgende gemeenten.

<i>Gymnasia.</i>		<i>Pro-gymnasia.</i>
Noordbrabant.	's Hertogenbosch.	
Gelderland.	Arnhem.	Harderwijk.
	Doetinchem.	Tiel.
	Nijmegen.	
	Zutphen.	
Zuidholland.	Delft.	Gouda.
	Dordrecht.	
	's Gravenhage.	
	Leiden.	
	Rotterdam.	
	Schiedam.	
Noordholland.	Amsterdam.	
	Haarlem.	
Zeeland.	Middelburg.	
Utrecht.	Utrecht.	Amersfoort.
Friesland.	Leeuwarden.	
	Sneek.	
Overijssel.	Deventer.	Oldenzaal.
	Kampen.	
	Zwolle.	
Groningen.	Groningen.	
	Winschoten.	
Drenthe.	Assen.	
Limburg.	Maastricht.	
	24	5

Opmerking verdient het, dat het aantal leerlingen, die gymasiaal onderwijs genieten, ondanks de opheffing van verscheidene inrigtingen steeds toeneemt. De reden van dit verblijvend verschijnsel moet in de eerste plaats gezocht worden in de strengere eischen, die de wet aan de thans bestaande inrigtingen stelt. Ouders en voogden hebben thans, en te regt, meer dan zij vroeger over het algemeen mogten doen, vertrouwen in het onderwijs, dat aan gymnasia en pro-gymnasia wordt verstrekt.

Zelfs begint de overtuiging veld te winnen, dat de opleiding aan die inrigtingen genoten ook voor hen, die later geen Universiteit zullen bezoeken, groote waarde kan hebben.

Over het algemeen heerscht er eene groote opgewektheid

onder de leeraren en belangstelling bij de gemeentebesturen in den bloei der gymnasia. Het laatste blijkt uit de onbekrompen wijze, waarop men, op enkele uitzonderingen na, galden beschikbaar stelt tot verbetering van het gymasiaal onderwijs; het eerstgenoemde uit den ijver, die men mag waarnemen, wanneer het de vraag geldt hoe men vroeger begane fouten zal vermijden zonder in andere te vervallen. Met ernst wordt door velen overwogen, welke wijzigingen er in de methodus decendi behooren gebragt te worden, om de belangstelling der leerlingen in het onderwijs grooter te maken en hen geleidelijk rijp te doen worden voor zelfstandige studie.

Mag men tevreden zijn met het onderwijzend personeel in het algemeen, ook thans nog maakt hierop het onderwijs in geschiedenis en aardrijkskunde eene ongunstige uitzondering, dat groote schade lijdt door de schaarschte aan leeraren, die lust en geschiktheid bezitten om die vakken te onderwijzen. Na hetgeen hierover in het vorig verslag is gezegd behoort er met nadruk op te worden gewezen, dat de leeraren, die krachtens art. 16 der wet met het oog op het universitair onderwijs dat zij hebben genoten, bevoegd zijn verklaard aardrijkskunde te onderwijzen, daarin hoogst onvolledig onderwijs hebben ontvangen en dat het gymasiaal onderwijs daarvan de wrange vruchten plukt.

Het onderwijs in de vreemde talen, dat sedert de invoering der wet over het algemeen verbeterd is, zou ongetwijfeld veel betere resultaten opleveren, indien de leeraren voldoende kennis der oude talen bezaten, hetgeen thans slechts hoogst zelden het geval is. De vraag verdient ernstige overweging, hoe in dezen behoort te worden voorzien.

De verwachting dat men, even als te 's Hertogenbosch, Arnhem, Dordrecht, Utrecht, Amersfoort, Sneek en Kampen, ook in andere gemeenten gelden zou beschikbaar stellen tot het bouwen van nieuwe gymnasia, is niet te leur gesteld. Dit is geschied te Leeuwarden, Groningen, Zutphen, Nijmegen en Rotterdam. Te Zwolle, Winschoten, Harderwijk en Middelburg zijn de bestaande gebouwen verbeterd. Te Haarlem heeft men het gebouw van de vroegere hogere burgerschool met driejarigen cursus in gebruik genomen. Te Doetinchem bestond reeds vóór de invoering der wet een nieuw gebouw, dat slechts geringe verbetering behoefde. In andere gemeenten kon men óf nog niet tot een besluit komen, óf is men nog niet overtuigd van de noodzakelijkheid van een nieuw of verbeterd gebouw. Het is echter te verwachten, dat ook voortaan de overtuiging veld zal winnen, dat het verleende Rijkssubsidie voor de gemeenten de verplichting medebrengt van hare zijde ook voor voldoende schoolgebouwen te zorgen.

Ten vervolge op vroegere opgaven van dien aard en als overgang tot de nieuwe orde van zaken wordt hier een tabellarisch overzicht gegeven van de gemeenten, waar op 1 Januarij 1880 gymnasia, progymnasia of latijnsche scholen gevestigd waren.

Wanneer de wet tot regeling van het hooger onderwijs, voor zoover deze de gymnasia en progymnasia betreft, geheel in werking zal zijn gebragt, zal het tabellarisch overzicht vollediger kunnen zijn.

Gedurende het tijdperk van overgang, waarin oud en nieuw naast elkaar bestaen, was het onmogelijk tot eene andere indeeling over te gaan.

PROVINCIE.	Gemeenten, waar gymnasia, pro-gymnasia of latijnsche scholen gevestigd zijn.	Bevolking der gemeenten op 31 De- cember 1879.	ONDERWIJZERS.							TOTAAL.	Leerlingen.
			Doctor in de letteren.	Doctor in de wis- en natuur- kunde.	Doctor in de godgeleerdheid of regten.	Candidaat in de godgeleerdheid, in de regten of in de letteren.	Candidaat in de wis- en natuur- kunde.	Bezitter eener acte voor het la- ger of middelbaar onderwijs.	Zonder graad of acte.		
NOORDBRABANT. . . .	's Hertogenbosch. . . .	24 678	2	3	»	2	»	4	»	11	35
GELDERLAND	Arnhem.	40 978	3	2	»	2	»	5	»	12	63
	Nijmegen	24 980	3	1	»	1	»	9	»	14	41
	Zutphen	14 822	4	1	»	»	»	4	»	9	47
	Tiel	8 933	2	2	»	1	»	2	»	7	17
	Harderwijk	6 840	2	»	»	1	»	3	»	6	13
	Doesburg	4 541	2	»	»	»	»	2	»	4	14
	Zevenaar	4 066	1	»	»	»	»	»	»	1	14
	Elburg	2 615	1	1	»	»	»	1	1	4	23
	Doetinchem	2 857	2	1	»	2	»	3	»	8	84
ZUIDHOLLAND	Rotterdam	148 102	7	4	1	»	»	4	»	16	114
	's Gravenhage.	113 460	6	1	»	2	1	4	»	16	100
	Leiden	40 799	5	3	1	1	»	2	»	12	66
	Delft.	25 355	3	2	»	»	»	3	»	8	38
	Dordrecht	27 292	2	1	»	1	»	3	»	7	48
	Schiedam	23 035	2	2	»	»	»	4	»	8	18
	Gouda	18 118	1	»	»	»	»	1	»	2	6
NOORDHOLLAND	Amsterdam	317 011	9	1	»	»	2	8	»	20	188
	Haarlem	36 976	3	3	»	2	»	4	»	12	78
	Alkmaar	13 304	1	»	»	»	»	»	»	1	8
ZEELAND.	Middelburg	16 046	4	2	»	1	»	6	»	13	38
UTRECHT.	Utrecht.	67 633	5	2	»	3	»	2	»	12	86
	Amersfoort.	13 704	3	1	»	»	»	5	»	9	23
FRIESLAND	Leeuwarden	29 008	4	1	»	1	»	4	»	10	56
	Sneek	10 496	3	»	»	»	1	3	»	7	62
OVERIJSEL	Zwolle	22 759	3	1	»	1	»	3	»	8	33
	Deventer	19 162	5	2	»	»	»	5	»	12	50
	Kampen	17 444	4	2	»	1	»	7	»	14	29
	Oldenzaal	3 851	1	1	»	1	»	2	»	5	25
GRONINGEN	Groningen	46 058	5	2	»	2	1	1	»	11	97
	Veendam	10 392	1	»	»	»	»	»	»	1	13
	Winschoten	6 640	3	1	»	»	1	3	»	8	60
DRENTHE.	Assen	7 932	3	2	»	1	»	1	»	7	48
LIMBURG	Maastricht.	28 557	3	1	»	2	»	7	»	13	41
	Totaal.	»	108	47	2	29	6	115	1	308	1676

Het getal leeraars vermeerderde met 44.

Het was <i>grooter</i> te:	Het was <i>kleiner</i> te:
's Hertogenbosch . . . 9	Haarlem 2
Arnhem 2	Leiden 2
Nijmegen 4	Zierikzee 1
Zutphen 1	Heusden 2
Tiel 4	Gorinchem 2
Doetinchem 2	Brielle 4
Rotterdam 4	Dockum 2
's Gravenhage 3	Zalt-Bommel 2
Schiedam 6	
Amsterdam 1	17
Middelburg 8	
Utrecht 2	De vijf laatstgenoemde in-
Amersfoort 6	rigtingen werden vóór het
Oldenzaal 2	begin van den cursus opge-
Groningen 3	heven. De latijnsche school
Winschoten 1	te Zierikzee telde geen leer-
Assen 1	ling en werd aan het einde
Maastricht 1	van het schooljaar 1879/80
Elburg 1	opgeheven.
61	

Het aantal leerlingen bedroeg 149 meer dan het vorige jaar.

Het was <i>grooter</i> te:	Het was <i>kleiner</i> te:
's Hertogenbosch . . . 8	Gouda 1
Zevenaar 4	Zierikzee 3
Arnhem 10	Amersfoort 4
Nijmegen 8	Kampen 1
Zutphen 10	Oldenzaal 2
Tiel 6	Veeendam 2
Doetinchem 8	Winschoten 13
Elburg 8	Doesburg 3
Rotterdam 27	Assen 2
's Gravenhage 9	31
Leiden 9	
Dordrecht 19	Het aantal leerlingen aan
Schiedam 11	de opgeheven inrigtingen te
Amsterdam 2	Heusden, Zalt-Bommel, Go-
Haarlem 35	rinchem, Brielle en Dockum
Utrecht 21	bedroeg in het vorig jaar 67.
Leeuwarden 12	
Sneek 16	
Zwolle 3	
Deventer 6	
Groningen 15	
247	

Neemt men in aanmerking, dat 5 inrigtingen, tellende 67 leerlingen, en 2 zoogenaamde tweede afdelingen (Oldenzaal en Winschoten), tellende 38 leerlingen, zijn opgeheven, dan is de vermeerdering van het totaal met 149 aanzienlijk te achten.

Van de 34 inrigtingen telden er:

2 van 2 tot 9 leerlingen;
6 » 10 » 19 »
4 » 20 » 29 »
4 » 30 » 39 »
5 » 40 » 49 »
2 » 50 » 59 »
4 » 60 » 69 »
1 » 70 » 79 »

De overige inrigtingen telden respectievelijk 84, 86, 97, 100, 114 en 188 leerlingen.

De verslagen bevatten de volgende bijzonderheden:

's Hertogenbosch. Dr. A. RUTGERS, onderwijzer aan de Rijksschool voor onderwijzers te Middelburg, werd benoemd tot leeraar in de wiskunde en wiskundige aardrijkskunde; J. A. KOLPA, leeraar aan de hogere burgerschool te Goes, tot leeraar in de nederlandsche taal en letterkunde en de aardrijkskunde, en C. FRANKEN, candidaat in de letteren te Amsterdam, tot tijdelijk leeraar in de geschiedenis.

Arnhem. Dr. J. C. CORNELISSEN, benoemd tot hoogleeraar te Leiden, werd vervangen door den corrector dr. F. GOSLINGS, in wiens plaats dr. C. C. MAUVE werd aangesteld. Dr. G. J. DOZY, benoemd tot leeraar in de aardrijkskunde aan de hogere burgerschool te Leiden, werd vervangen door dr. J. A. STRICKER, leeraar in de geschiedenis en aardrijkskunde aan het gymnasium te Zwolle. Tot leeraar in de oude talen werd aangesteld F. H. E. WOLF, litt. hum. cand. en leeraar aan het gymnasium te Doetinchem; tot tijdelijk leeraar in de natuurwetenschappen dr. J. C. L. SICHERER te Leiden. Later is deze definitief aangesteld. J. WATERMAN, leeraar in het Hebreeuwsch, overleed in April 1880.

Nijmegen. De heer H. HEUKELS werd benoemd tot leeraar in de natuurlijke historie.

Zutphen. De heer J. HESKES werd benoemd tot leeraar in de gymnastiek, dr. B. C. GOUDSMIT, leeraar aan de hogere burgerschool, tot tijdelijk leeraar in de natuur- en scheikunde (schooljaar 1880/81). De bibliotheek werd verrijkt door vele schone boekwerken uit de bibliotheek van den overleden leeraar dr. T. F. KROON, een geschenk van zijne weduwe.

Tiel. Tot rector werd benoemd dr. J. G. SCHLIMMER, rector der vroegere latijnsche school, tot corrector dr. P. J. SMIT te Zeijen, tot leeraar in de oude talen en aanverwante vakken D. BRUNS, litt. doctorandus te Lochem, tot leeraar in de wiskunde L. VAN ZANTEN en dr. P. M. HERINGA, leeraars aan de vroegere latijnsche school, tot leeraar in de natuurlijke historie dr. H. A. J. MEIJER, tot leeraar in de engelsche taal B. WILHOFF. Bij het eindigen van den cursus verzocht deze eervol ontslag en werd tot leeraar in de vreemde talen aangesteld J. C. KUYLAARS, leeraar aan de hogere burgerschool te Venlo.

Harderwijk. In de plaats van dr. K. H. J. KOKER werd benoemd de heer J. ALBELAS, leeraar aan de hogere burgerschool te Zierikzee.

Doetinchem. In de plaats van den heer F. H. E. WOLF, benoemd tot leeraar aan het gymnasium te Arnhem, werd

benoemd de heer R. J. DALHUIZEN, candidaat in de letteren te Kampen, tot leeraar in de oude talen de heer A. SMIT candidaat in de letteren te Utrecht, tot leeraar (tijdelijk) in de nederlandsche taal en de geschiedenis L. A. HISSINK jr.

Rotterdam. Dr. B. J. GOEDHART van Utrecht en dr. F. REUDLER van Haarlem werden benoemd tot leeraar in de oude talen, dr. A. KEMPE, leeraar aan de hogere burgerschool te Zaandam, tot leeraar in de wis- en aardrijkskunde, dr. H. J. VETH tot leeraar in de natuurlijke historie, dr. S. HOOGWERFF, tot leeraar in de scheikunde.

's Gravenhage. De heer W. VAN LOGHEM, candidaat in de wis- en natuurkunde werd tot leeraar in de wiskunde, P. C. MARGADANT tot tijdelijk leeraar in de oude talen benoemd.

Leiden. Tot heden is men er niet in geslaagd een geschikt terrein voor het nieuwe gymnasium te vinden.

Delft. Op 6 Januarij 1880 werd het gebouw betrokken, dat tijdelijk voor gymnasium is ingerigt. Het voldoet slechts ten halve.

Dordrecht. Tot conrector werd benoemd dr. P. J. SCHRAEUS, conrector aan het gymnasium te Assen. Het nieuwe gebouw werd op 1 September 1880 in gebruik genomen.

Schiedam. Tot tijdelijk leeraar in de oude talen werd benoemd dr. W. A. LEHMAN DE LEHNSFELD te Dordrecht.

Amsterdam. Tot leeraar in de aardrijkskunde werd benoemd J. A. C. A. TIMMERMAN, tot leeraar in de natuurlijke historie en scheikunde J. C. C. LOMAN, tot leeraar in de nederlandsche taal- en letterkunde en de vaderlandsche geschiedenis J. G. FRIEDRICKS, leeraar aan de hogere burgerschool te Zutphen, tot leeraar in de fransche taal E. A. SUNIER, leeraar aan de Rijks-hogere burgerschool te Groningen, tot leeraar in de oude talen dr. H. C. MULLER en tot leeraar in de gymnastiek H. BERKHOUT, ter vervanging van J. D. HAVERRAMP, die eervol ontslag uit zijne betrekking ontving.

Haarlem. De heer mr. T. A. DE GRAAF die ontslagen werd als leeraar in de staatshuishoudkunde, werd tijdelijk belast met twee uren onderwijs in de geschiedenis in de 5de klasse.

Middelburg. Tot leeraar in de oude talen werden benoemd dr. D. G. JELGERSMA en J. J. M. DE BORST VERDOORN. In de plaats van den overleden rector H. P. POLMAN KRUSEMAN werd benoemd de conrector J. H. VOGLER, die als zoodanig vervangen werd door dr. G. SMIT SIBINGA. Tot tijdelijk leeraar in de hebreuwsche taal werd benoemd M. ZADOKS en tot leeraar in de gymnastiek G. KEYSER.

Utrecht. In plaats van den tijdelijken leeraar in de engelsche taal H. J. MILLARD, die in Februarij 1880 op zijn verzoek ontslagen werd en van den heer M. A. E. ROBERT, leeraar in de fransche taal, die aan het einde van het schooljaar 1879/80 eervol ontslag bekam, werden benoemd respectievelijk S. VAN BRAAM, leeraar aan het gymnasium te Sneek, en A. BOUQUIN. Het hebreuwsch is als facultatief vak bij het onderwijs opgenomen. Het nieuwe gebouw is op 3 September 1880 in gebruik genomen. Tot tijdelijk leeraar met ingang van 1 September 1880 werd benoemd H. T. J. NOLTHENIUS, candidaat in de klassieke letteren aan de universiteit te Amsterdam.

Amersfoort. Het nieuwe gebouw is in October 1880 in gebruik genomen.

Leeuwarden. Met ingang van 1 September 1880 werd dr. V. BRUINSMAN tijdelijk aangesteld als leeraar in de natuur- en scheikunde en natuurlijke historie in klasse V.

Sneek. De heer R. J. DALHUIZEN werd benoemd tot leeraar in geschiedenis en aardrijkskunde, doch verzocht en verkreeg reeds spoedig eervol ontslag. In diens plaats werd als tijdelijk leeraar benoemd A. J. WICHENS. Tot leeraar in de vreemde talen werden benoemd de leeren met dat onderwijs aan de hogere burgerschool belast. Na het vertrek van den heer S. VAN BRAAM werd in diens plaats de heer P. J. ROWDA benoemd tot leeraar in de engelsche taal. Tot leeraar in de natuur- en scheikunde werd benoemd dr. J. L. ANDRAKE, rector der hogere burgerschool, tot leeraar in de natuurlijke historie, de heer J. BLEEKER, tot tijdelijk leeraar in de hebreuwsche taal dr. NIEMEIJER. Het nieuwe gebouw werd op 8 Januarij 1880 in gebruik genomen.

Zwolle. In de plaats van dr. S. J. WARREN, die tot rector aan het gymnasium te Dordrecht was benoemd, werd als conrector aangesteld dr. P. HOKSTRA, die als leeraar in de oude talen vervangen werd door dr. K. KUIJPER. In plaats van dr. P. A. STRICKER, die naar Arnhem vertrok, werd tot leeraar in de aardrijkskunde benoemd N. A. CHAMER, candidaat in de nederlandsche letteren. Aan dezen werd tijdelijk het onderwijs in de geschiedenis opgedragen.

Deventer. Dr. J. A. WOPP, die eene benoeming tot leeraar aan het gymnasium te Groningen had aangenomen, werd vervangen door dr. J. H. WILMINK. De heer B. C. BRENNAN bleef de lessen tot 1 November 1880 waarnemen, doch werd daarna vervangen door den nieuw benoemde leeraar J. K. FREDERIKS.

Kampen. In plaats van den tijdelijken leeraar in de wiskunde H. KOLDEWIJN werd, daar deze het vereischte radicaal miste om definitief als leeraar benoemd te worden, de heer J. DE VRIES, doctorandus in de wis- en natuurkunde, als tijdelijk leeraar aangesteld, ingaande met 1 September 1880. Tot leeraar in het Hebreuwsch werd benoemd de heer S. H. SALOMONS.

Oldenzaal. Dr. W. GLEUNS werd tot vast leeraar benoemd.

Groningen. Dr. M. HESSELINK en S. POELMAN werden op nieuw als tijdelijke leeraar, voor het schooljaar 1880/81, aangesteld.

Winschoten. Dr. L. BRINS werd benoemd tot conrector, onder de verphgting, voorloopig geschiedenis en aardrijkskunde te blijven onderwijzen.

Assen. Tot leeraar in de natuur- en scheikunde werd dr. C. J. E. BRUCEL DE LA RIVIERE benoemd, tot leeraar in de natuurlijke historie dr. A. VAN HASSELT, beide leeraar van de Rijks-hogere burgerschool te Assen; tot leeraar in de hebreuwsche taal M. MEIJER COHEN. Dr. P. J. SCHINKERUS, benoemd tot conrector van het gymnasium te Dordrecht vertrok op 1 September 1880 naar deze plaats. Zijn opvolger was aan het eind van het schooljaar 1879/80 niet aangewezen.

Maastricht. De heer G. SMITS werd belast met het geheele onderwijs in de wiskunde aan het gymnasium. Dr. B. FASBENDER werd tot leeraar in de natuurlijke historie en de heer L. A. J. KULLER tijdelijk tot leeraar in de natuur- en scheikunde benoemd; beide zijn tevens leeraar aan de hogere burgerschool. De heer F. LAMSTER werd tot leeraar in de gymnastiek benoemd.

De bijzondere inrigtingen voor gymnasiaal onderwijs werden met eene vermeerderd.

In het begin van Januarij 1880 werd bij den Minister van Binnenlandsche Zaken van J. A. DE BEER, Katholiek priester en superior te Tilburg, de mededeeling ontvangen, dat hij voornemens was eene school te openen van hooger onderwijs ter opleiding van studenten en priesters, bestaande uit twee afdelingen, waarvan een te St. Michiels-Gastel in het pensionnaat Ruwenberg, en eene te Tilburg in het Praterhuis. Tevens werd door hem het reglement dier school overgelegd (Bijlage D). Hierdoor is het getal

dezer inrigtingen tot elf geklommen, waarvan 3 in Noordbrabant, twee in Gelderland, een in Zuidholland en vijf in Limburg. De aangaande haar ontvangen verslagen hielden hoofdzakelijk als volgt:

Megen. Gedurende het studiejaar 1879—1880 bedroeg het getal leerlingen 51, welke naar de verschillende klassen verdeeld waren als volgt:

Op de 6de kl., zijnde het 1ste studiejaar, waren 17 leerl.

> > 5de > > > 2de > > > 14 >
> > 4de > > > 3de > > > 9 >
> > 3de > > > 4de > > > 6 >
> > 2de > > > 5de > > > 5 >
> > 1ste > > > 6de > > > geene >

De lessen in de verschillende vakken van onderwijs, werden volgens het vastgesteld reglement gegeven en door de meeste leerlingen met vlijt bijgewoond.

Het maandelijksch examen in de latijnsche taal, en het driemaandelijksch in de overige vakken van onderwijs heeft geregeld plaats gehad.

Na volbragt eindexamen zijn tot eene hoogere klasse bevorderd:

14 leerlingen van het 1ste studiejaar.

12 > > > 2de >
8 > > > 3de >
6 > > > 4de >
5 > > > 5de >

De gezondheidstoestand was zeer bevredigend.

Gemert. De heeren VAN KEMENADE en KLAASSEN begonnen den leercursus met dertig studenten, van welke er elf waren van het eerste en tweede studiejaar; veertien van het derde en vierde, vijf van het vijfde en zesde. Een student keerde in Maart om ziekelijkheid naar huis terug, en heeft zich in Augustus naar elders begeven, terwijl vier in Augustus met lof hunne humaniora voleind hebben.

Het gedrag en ook in het algemeen de vorderingen der studenten gaven alle reden tot tevredenheid. Wel is waar heeft het onderwijs geleden, en kon niet naar wensch gegeven worden, toen door het ontslag den heer VAN KEMENADE 1 Juni 1880 verleed de heer KLAASSEN, om het uitblijven der benoeming van een nieuwen leeraar, van dien tijd af tot de groote vacantie, 17 Augustus, alleen stond voor alle klassen; doch toen vooral is het gebleken, dat onze studenten met waren studiejver lezelijk zijn.

De methode van onderwijs, welke bovenal degelijkheid beoogt, was nog steeds dezelfde; even gelijk vroeger werd er bijzondere zorg besteed aan het doceeren der latijnsche taal, waaraan steeds de morgenlessen gewijd worden; in de middaguren werd er onderrigt gegeven in de grieksche, fransche en hollandsche taal, gewijde en ongewijde, zoowel vaderlandsche als algemeene geschiedenis, aardrijkskunde, reken- en wiskunde.

Wat het gebruik der boeken op de verschillende klassen betreft, hierin werd geen verandering gebragt, daar zij zeer geschikt voorkwamen tot geleidelijke ontwikkeling der leerlingen.

De studenten van het vierde studiejaar hebben zich in den afgeloopen zomer meer dan andere jaren bezig gehouden met het vertalen van Tacitus, hetgeen, dunkt ons, veel tot hunne ontwikkeling en beter begrip der latijnsche taal heeft bijgedragen.

Tilburg. In de eerste afdeeling te St. Michiels Gestel op den huize Ruwenberg zijn voorloopig geene studenten; in de tweede alhier in het Fraterhuis zijn er vijf, die alleen geregeld de lessen bijwonen. De lessen worden gegeven door drie professoren.

Zotten. Het euratorium is na de veranderingen in Juli 1880 aldus zaamgesteld:

Mr. M. BICHON VAN YSSELMONDE, jhr. mr. VAN TEYLINGEN VAN KAMERIK, dr. A. de HARTOG, J. C. VERHOEFF, dr. P. DEN VERK, baron VAN BOETZELAAR VAN DOBBELDAM, en F. P. L. C. VAN LINGEN, h. t. ab. actis. Wij hebben de eer als onze eere-voorzitter te mogen noemen jhr. J. C. W. FABRICIUS VAN LEYENBURG VAN LOENEN EN WOLFEREN, en als eere-lid van het euratorium mr. C. Th. baron VAN LYNDEN VAN SANDENBURG.

Ook onder ons docentental had eenige verandering plaats. Door ds. F. P. L. C. VAN LINGEN, den director werd onderwijs gegeven voornamelijk in de hebreuwsche taal, in het lezen van het Grieksche Nieuwe Testament, in latijnsche taal, mythologie enz. Aan dr. C. H. W. LAMERS is het onderwijs in latijn en oude geschiedenis, aan dr. L. W. VAN DEVENTER in grieksche opgedragen. De heeren J. VERMAAT, in 't bezit van drie acten voor het middelbaar onderwijs, J. de VISSER SMITS hoofdonderwijzer en J. HASPER, hulponderwijzer, doceerden de overige vakken. Mede werd benoemd de heer OLDEBOOM, die met den aanvang van 1881 zijne lessen hoopt te beginnen.

Het onderwijs werd gegeven met eenige in ons oog noodzakelijke veranderingen volgens het programma door de Regering gegeven, in vijf klassen (omdat de zesde nog ontbreekt) met uitzondering van hetgeen voor aanstaande medici en filosofen eisch is.

De vorderingen der leerlingen waren zoo uitnemend, dat slechts enkelen niet tot hoogere klassen konden overgaan. Die, vreezende voor het admisse-examen, ons verlieten om langs zekerder weg student te worden, werden aan onderscheidene gymnasia in dezelfde of hoogere klassen geplaatst, dan hun hier waren aangewezen. Zelfs werd een, die slechts twee jaren bij ons vertoefde na onderzoek in de vierde klasse aan het gymnasium te Nijmegen geplaatst.

Het getal onzer leerlingen verminderde tot twee en dertig, een gevolg dat te voren te berekenen was, van de nieuwe wet op het hooger onderwijs.

Loch vreezen wij voor het behoud onzer school niet, omdat wij weten dat Hij, die voor ons is, meer is dan al wat tegen ons is.

Nijmegen. Het besturend personeel is niet veranderd, doch het aantal leeraren, dat in September 1879 met één vermeerderd was, werd in Juni 1880 weder tot het vroeger getal teruggebragt, daar één hunner tot het verrigten van andere werkzaamheden naar Rome geroepen werd.

Reeds kort na de opening van het nieuwe studiejaar is een der leerlingen overleden en met de overige 33 zijn de studien voortgezet.

De lessen zijn geregeld door alle leeraren gegeven en door alle studenten, zonder uitzondering, met vlijt en meer of minder vrucht bijgewoond. Drie der studenten zijn na volbragte studie in hunne plannen geslaagd en hebben de inrigting verlaten; één heeft ons college met het Seminarie verwisseld en een ander moest om redenen van gezondheid de studie staken. Over het algemeen liet de gezondheidstoestand van leeraren en studenten niets te wenschen over.

Met betrekking tot de bibliotheek is geene aanmerkelijke verandering gekomen.

Katwijk. Niettegenstaande eenige onderbreking in de werkzaamheden van het afgeloopen schooljaar, veroorzaakt door eene min of meer gevaarlijke ziekte, kunnen wij nogtans met volloening terugzien op de resultaten van onzen arbeid.

De hoogste klasse van het gymnasium is, na afgelegd admisse-examen, zonder uitzondering bevorderd tot de studie aan 's lands hoogeschoolen.

Ook in de hoogere klassen hebben de leerlingen, behoudens enkele uitzonderingen, aan de eischen der examens voor den overgang tot eene hoogere klasse kunnen voldoen.

Op de lagere klassen is het over het algemeen moeilijker de leerlingen, hetzij om hun jeugdigjen leeftijd, hetzij uit gebrek aan noodige ontwikkeling, de verwachte vorderingen te doen maken, zoodat in die klassen het getal dergenen, die niet konden overgaan, grooter is.

Gedeeltelijk is dit ook toe te schrijven aan de groote hoeveelheid en verscheidenheid der vakken, waarin, volgens de wet op het hooger onderwijs, zij onderwezen en geoefend worden. Het heeft toch zijn eigen bezwaren, de oplettenheid en den ijver gaande te houden, alsmede

verwarring te voorkomen, wanneer kinderen uren achtereen door verschillende leeraren in geheel verschillende vakken onderwezen worden.

De directie heeft dan ook getracht voor geschikte onderbreking te zorgen, zoodat de leerlingen nooit langer dan twee uren achtereen ingespannen blijven.

Door den aankoop van geschikte platen, kaarten en vooral natuur-historische voorwerpen, en het verrijken der zoölogische, botanische en mineralogische verzamelingen is de directie er op bedacht geweest, de volledigheid en aanschouwelijkheid van het onderwijs te bevorderen.

Voor het overige is in de verdeling der vakken en de regeling van den leercursus geene verandering gebragt.

Roermond. Bisschoppelijk Collegie. Het getal leerlingen, dat in de afdeling hooger onderwijs den latijnschen cursus volgde, bedroeg 58, aldus in 6 klassen verdeeld.

in de 1de	13 leerlingen.
» » 5de	20 »
» » 4de	8 »
» » 3de	6 »
» » 2de	4 »
» » 1ste	7 »

Te zamen . . 58 leerlingen.

Onder dit getal waren 11 nieuwe leerlingen.

Op het einde van het schooljaar gingen, ten gevolge der gehouden examina:

van de 6de op de 5de . .	10 leerlingen.
» » 5de » » 4de . .	14 »
» » 4de » » 3de . .	6 »
» » 3de » » 2de . .	2 »
» » 2de » » 1ste . .	2 »

Te zamen . . 34 leerlingen.

In het afgelopen jaar kwam er eenige verandering in het leerend personeel, ten gevolge van het vertrek van twee leeraren, die tot eene andere betrekking benoemd werden.

Op het einde van het schooljaar ontving den zeer eerv. heer RIJKERS, directeur van het college, op zijn verzoek, eervol ontslag uit zijne betrekking, wegens zijn voortdurend ziekelijk toestand.

Zijne doorluchtige hoogwaardigheid, de bisschop van Roermond, benoemde in zijne plaats den zeer eerv. heer HAFMANS, tot dusverre leeraar aan het bisschoppelijk college.

In de vakken van onderwijs is in den loop des jaars geene verandering gebragt.

Ook het wekelijksch aantal uren, gedurende welke het onderwijs in de verschillende vakken gegeven wordt, is onveranderd gebleven.

Weert. Bisschoppelijk Collegie. Het onderwijzend personeel bestond uit de volgende leeraren: P. J. MAESSEN, J. SCHREIDER, H. BEIJLS, R. VERHEGGEN, J. DREHMANN, S. CANOY, H. WOUTERS, Th. PENNING, W. STASSEN en G. AUSTEN.

Er werd onderwijs gegeven in al de vakken omschreven in de wet op het hooger onderwijs. De vorderingen waren over het algemeen goed, hetgeen blijkt uit den uitslag der examens.

Hebben in de examens bij het einde van 't studiejaar geslaagd:

in de zesde klas 9 van de 9 leerlingen;	
» » vijfde » 4 » » 5 »	
» » vierde » 19 » » 20 »	

in de derde » 10 van de 12 leerlingen;

» » tweede » 16 » » 21 »	
» » eerste » 20 » » 26 »	

Sittard. Gymnasium. Was het aantal leerlingen welke dit jaar de lessen aan ons gymnasium volgden een weinig verminderd, zoo mogen wij echter met genoegen verklaren dat hun zedelijk gedrag en studie-ijver ons in alle opzichten hebben voldaan.

In het getal leeraren is geene verandering gekomen, terwijl in alle vakken onder art. 5 der wet op het hooger onderwijs vermeld onderderrigt gegeven werd, behalve in het hebreuwsch en de gymnastiek waarvoor zich geene leerlingen hadden aangemeld.

Terwijl in de laatste jaren het onderderrigt in de geschiedenis volgens dictaten en voordragten der respectieve leeraren plaats had, hebben wij hierin eene wijziging gebragt, daar de ondervinding ons had geleerd dat deze leerwijze minder doelmatig was en te veel tijd innam. Wij hebben daarom de studenten van een handboek voorzien, hetwelk tot leidraad zou kunnen strekken, en hiertoe uitgekozen de algemeene geschiedenis van Chantrel door THOMPSON vertaald en bewerkt, daar gezegd leerboek aan andere dergelijke inrigtingen met goed gevolg gebruikt wordt.

Behalve de gewone oefeningen in voordragten, welke wekelijks in de respectieve klassen plaats grijpen, hebben wij dit jaar onze leerlingen nog eenige buitengewone voordragten van blij- en treurspelen laten houden om hierdoor hunne taalkennis en uitspraak meer te vormen en hun meer liefde in te boezemen voor de kunstproducten der beste Nederlandische en Fransche schrijvers.

De afloop der eindexamens mag over het algemeen als zeer gunstig worden beschouwd, daar slechts een viertal zich verplicht heeft gezien dezelfde klasse te herhalen.

De gezondheidstoestand onzer leerlingen was uitmuntend, zoodat alle leerlingen geregeld de lessen hebben kunnen bijwonen en zich niet de minste verschijnselen van eene aanstekende ziekte hebben voorgedaan.

Venray. Gymnasium. Bij het begin van het studiejaar is het getal leeraren met één verminderd.

Het studiejaar is begonnen met 66 studenten, van wie één in October de studie heeft gestaakt, terwijl een nieuwe is aangenomen.

Dit getal is met Paschen met 4 verminderd en met 8 vermeerderd.

Leerl. van het 1ste studiej. vóór Paschen 25, na Paschen 27;

» » » 2de » » » 16, » » 19;	
» » » 3de » » » 9, » » 10;	
» » » 4de » » » 7, » » 6;	
» » » 5de » » » 8, » » 7;	
» » » 6de » » » 1, » » 1;	

In Mei 1880 is een leerling naar huis gezonden; in Juni heeft een ander wegens ziekte het gymnasium verlaten.

Overigens is de gezondheidstoestand naar wensch geweest. Studie en lessen hebben plaats gehad volgens het reglement.

Collegie van Sint Albertus te Venlo. In het afgelopen jaar stond dezelfde directeur aan het hoofd. Het getal der leeraren was vier, dat der leerlingen twee en veertig.

In de verschillende vakken is geregeld onderwijs gegeven; de studenten hebben met bijzondere ijver en vrucht de lessen bijgewoond. Verzuim in het bijwonen der lessen kwam niet voor. Elke maand werd geregeld concours gehouden.

De gezondheidstoestand zoo van leeraren als leerlingen liet in het algemeen niets te wenschen over.

§ 5. KOSTEN VAN HET ONDERWIJS.

In 1879 werden door het Rijk de volgende uitgaven voor het hooger onderwijs gedaan.

I. UNIVERSITEIT TE LEIDEN.

a. <i>Collegie van curatoren</i>	f	3 050,68 ^s
b. <i>Personeel</i> :		
1. Jaarwedden en verdere belooningen der hoogleeraren van de onderscheidene faculteiten en der lectoren	f	244 355,14 ^s
2. Personele toelagen aan hoogleeraren en emeriti hoogleeraren		32 467,41 ^s
3. Jaarwedden en verdere belooningen der overige ambtenaren en bedienden		95 284,84 ^s
	f	372 107,40 ^s
c. <i>Materieel hulpmiddelen voor het onderwijs</i> :		
1. Subsidie voor de bibliotheek, de ontleed-, heel- en verloskundige verzamelingen en lessen, het akademisch ziekenhuis, de natuurkundige verzamelingen en lessen, de sterrekundige verzameling en lessen, de prentenverzameling, het chemisch laboratorium, het industrie-onderwijs, den kruidtuin, de landhuishoudkunde, het Rijksmuseum van natuurlijke historie, het Rijksmuseum van oudheden en land- en volkenkunde, het Rijksbarbarium enz. Administratieve, huishoudelijke en andere uitgaven.	f	165 195,60 ^s
2. Aanbouw, onderhoud en lasten der gebouwen, alsmede aankoop en onderhoud van meubelen		52 444,80
	f	217 640,40 ^s
Totaal.	f	592 798,49 ^s

II. UNIVERSITEIT TE UTRECHT.

a. <i>Collegie van curatoren</i>	f	2 027,87
b. <i>Personeel</i> :		
1. Jaarwedden en verdere belooningen der hoogleeraren van de onderscheiden faculteiten en der lectoren	f	183 018,70 ^s
2. Personele toelagen aan hoogleeraren en emeriti hoogleeraren		6 635,00
3. Jaarwedden en verdere belooningen der overige ambtenaren en bedienden		34 043,52 ^s
		223 697,23
c. <i>Materieel, hulpmiddelen voor het onderwijs</i> :		
1. Subsidien voor de bibliotheek, de ontleed- en verloskundige verzamelingen en lessen, het akademisch gasthuis, de natuur- en sterrekundige verzamelingen en lessen, het chemisch laboratorium, het kabinet van natuurlijke historie, den kruidtuin, enz. Administratieve, huishoudelijke en andere uitgaven	f	61 674,21
2. Aanbouw, onderhoud en lasten der gebouwen, alsmede aankoop en onderhoud van meubelen.		25 817,14
3. Toelagen aan regenten van het krankzinnigengesticht te Utrecht voor het onderwijs in de psychiatrie.		1 000,00
		88 491,35
Totaal.		314 216,45

III. UNIVERSITEIT TE GRONINGEN.

a. <i>Collegie van curatoren</i>	f	2 564,12
b. <i>Personeel</i> :		
1. Jaarwedden en verdere belooningen der hoogleeraren van de onderscheiden faculteiten	f	159 266,66 ^s
2. Personele toelagen aan hoogleeraren en emeriti hoogleeraren		75,00
3. Jaarwedden en verdere belooningen der overige ambtenaren en bedienden		26 206,37
		185 548,03 ^s
Transporteren	f	188 112,15 ^s f 907 014,94 ^s

Per transport f 188 112,15* f 907 014,94*

c. *Materieel, hulpmiddelen voor het onderwijs:*

1. Subsidien voor de bibliotheek, de ontleed-, heel- en verloskundige verzamelingen en lessen, het akademisch gasthuis, de natuur- en sterrekundige verzamelingen en lessen, het chemisch laboratorium, het kabinet van natuurlijke historie, den kruidtuin, de landhuishoudkunde, enz. Administratieve, huishoudelijke en andere uitgaven. f 38 499,35*

2. Aanbouw, onderhoud en lasten der gebouwen, alsmede aan-
koop en onderhoud van meubelen. 23 984,875

62 484,23

Totaal. 250 596,38*

Totaal der uitgaven voor de drie universiteiten f 1 157 611,33

IV. BEURZEN VOOR STUDERENDEN AAN DE INSTELLINGEN VOOR HOOGER ONDERWIJS 14 400,00

V. SUBSIDIEN AAN LATIJNSCHE SCHOLEN EN GYMNASIA 103 279,64

VI. BIJDRAGE IN DE KOSTEN VAN HET PRAKTISCH GENEESKUNDIG ONDERWIJS TE AMSTERDAM 3 000,00

Totaal f 1 278 290,97

In 1878 bedroeg dit totaal. f 1 193 725 59

waarvan voor de drie universiteiten. 1 138 470,18

en wel:

a. voor Leiden . . . f 629 626,715

b. > Utrecht . . . 303 509,38

c. > Groningen . . . 206 334,085

In 1879 bedroegen de inschrijvingsgelden, vermeld in de
artt. 64 en 65 der wet op het hooger onderwijs:

aan de universiteit te Leiden f 63 245,00

> > > > Utrecht. 44 060,00

> > > > Groningen. 21 915,00

Totaal f 129 220,00

In 1878 bedroegen deze inkomsten: f 74 745,00, f 41 145,00
en 21 625,00.

Boven het bedrag van f 129 220,00 werd nog ontvangen
eene som van f 8 550,00 wegens bijdragen voor het volgen
der lessen van de door de Nederlandsche Hervormde kerk
aangestelde hoogleeraren.

De opbrengst der gelden bedoeld in art. 89 der wet op
het hooger onderwijs bedroeg:

aan de universiteit te Leiden f 13 900,00

> > > > Utrecht. 8 050,00

> > > > Groningen. 4 200,00

f 26 150,00

De gezamenlijke inkomsten aan de drie universiteiten
bedroegen derhalve f 163 920,00.

Het zuiver bedrag der uitgaven voor het Rijk beliep dus
f 1 114 370,97.

GEMEENTELIJKE UNIVERSITEIT TE AMSTERDAM.

De gemeente Amsterdam deed ten behoeve der univer-
siteit in het jaar 1879 de volgende uitgaven:

a. collegie van curatoren f 884,975

b. jaarwedden der hoogleeraren en der
overige ambtenaren en bedienden 218 402,30c. materieel, hulpmiddelen en inrig-
tingen voor het onderwijs, onderhoud van
gebouwen, enz. 39 882,79

Totaal f 259 170,065

Deze uitgaven bedroegen in 1878 . . . f 237 783,49

De inkomsten der gemeente van wege de universiteit
waren in 1879:

a. Inschrijvings- en examengelden. . f 92 505,00

b. subsidie van het Rijk 3 000,00

c. subsidie der provincie Noordholland 10 000,00

d. Inkomsten van verschillenden aard. 586 915

Totaal f 106 091,915

tegenover f 103 975,385 in 1878.

Het zuiver bedrag der uitgaven beliep dus f 153 078,15.

Uit het vorenstaande blijkt dat voor de universiteiten in
1879 werd uitgegeven:

a. door het Rijk f 1 175 011,33

b. door de provincie Noordholland. 10 000,00

c. > > gemeente Amsterdam 259 170,065

Totaal f 1 444 181,355

In 1878 bedroegen deze uitgaven:

a. voor het Rijk	f 1 151 870,00
b. voor de provincie Noordholland. .	10 000,00
c. » » gemeente Amsterdam . .	237 783,49
	f 1 399 653,49

Behalve de subsidies van Rijk en provincie werd door

de gemeente Amsterdam van wege de universiteit ontvangen f 93 091,91⁵ tegen f 90 975,38⁵ in 1878.

Het zuiver bedrag der uitgaven door het Rijk, de provincie Noordholland en de gemeente Amsterdam ten behoeve der universiteiten gedaan, bedroeg dus f 1 174 169,48 tegen f 1 141 263,28⁵ in 1878.

In de volgende tabel zijn de uitgaven en inkomsten der gemeenten over 1879 vermeld, ten aanzien der gymnasia en latijnsche scholen.

GEMEENTEN.	UITGAVEN.			
	Personeel.	Materieel.	Commissie van toezigt.	Subsidie.
Noordbrabant.				
Gemert	f	7 444,57	f	203,49 ^a
's Hertogenbosch				
Gelderland.				
Arnhem	16 242,86	34 559,97 ^a	f	50,00
Doesburg	3 592,50	24,70 ^a		
Doetinchem	9 908,32 ^a	1 072,70		
Harderwijk	9 600,00	2 068,91 ^a		
Nijmegen	13 818,31 ^a	1 512,97 ^a		
Tiel	2 232,65 ^a	747,19		
Zaltbommel	1 691,66 ^a	33,60		
Zevenaar	25,00			
Zutphen	14 870,83	763,86	75,00	
Zuidholland.				
Brielle	3 403,33 ^a	70,00		
Delft	16 779,64	4 604,97		
Dordrecht	7 336,67	450,73 ^a	165,22 ^a	
Gorinchem	885,83	6,39		
Gouda	2 800,00	146,12	50,00	
's Gravenhage	28 176,10	5 134,58 ^a	100,00	
Leiden	18 627,09	1 299,89 ^a	50,00	
Rotterdam	30 206,63	20 987,11		
Schiedam	4 619,44	2 784,13		
Noordholland.				
Alkmaar	1 750,00	111,65 ^a	25,00	
Amsterdam	32 244,11	2 226,00 ^a	224,97 ^a	
Haarlem	18 700,40	916,87 ^a	8,40	
Zeeland.				
Middelburg	11 726,39	1 166,40 ^a		
Zierikzee	1 530,00	60,00		
Utrecht.				
Amersfoort	5 616,64	1191,26	40,00	
Utrecht	22 231,63	1 757,70 ^a	100,00	
	f 286 060,62 ^a	f 82,901,25 ^a	f 988,60	f 67,50

scholen 1879.

I N K O M S T E N					Zuiver bedrag
TOTAAL.	Subsidie van het Rijk.	Schoolgelden.	Bijzondere inkomsten.	TOTAAL.	der uitgaven.
f 67,50	"	"	"	"	f 67,50
7 648,06 *	f 4 103,00	f 800,00	"	f 4 903,00	2 745,06 *
50 802,83 *	6 251,83	4 007,50	"	10 259,33	40 543,50 *
3 667,20 *	1 196,46	742,50	"	1 938,96	1 728,24 *
11 031,02 *	1 660,00	8 087,50	"	9 747,50	1 283,52 *
11 668,91 *	4 792,50	375,00	f 1 105,60	6 273,10	5 395,81 *
15 381,29	"	2 298,36	"	2 298,36	13 082,93
2 979,84 *	400,00	300,04	"	700,04	2 279,80 *
1 725,26 *	"	275,00	"	275,00	1 450,26 *
25,00	"	"	"	"	25,00
15 709,69	7 335,16	2 505,00	"	9 840,16	5 869,53
3 473,33 *	"	401,25	"	401,25	3 072,08 *
21 384,61	6 180,25	3 020,00	1 968,65	11 168,91	10 215,70
7 952,63	1 393,33	2 250,00	"	3 643,33	4 309,30
892,22	"	140,00	"	140,00	752,22
2 996,12	"	550,00	1 165,00	1 715,00	1 281,12
33 410,68 *	"	9 233,33 *	600,00	9 833,33 *	23 577,35
19 976,98 *	3 087,00	6 025,00	"	9 112,00	10 864,98 *
51 193,74	"	10 000,00	"	10 000,00	41 193,74
7 403,57	1 820,00	700,00	"	2 520,00	4 883,57
1 886,65 *	"	320,00	"	320,00	1 566,65 *
34 695,09	"	20 450,00	"	20 450,00	14 245,09
19 625,67	7 355,00	4 835,00	"	12 190,00	7 435,67
12 892,89 *	2 669,05 *	3 691,74	"	6 360,79 *	6 532,10
1 590,00	"	114,00	"	114,00	1 476,00
5 847,90	1 667,33	1 300,42	"	2 967,75	2 880,15
24 089,33 *	"	7 680,00	"	7 680,00	16 409,33 *
f 370 017,98	f 49 910,92 *	f 90 101,64 *	f 4 839,25	f 144 851,82	f 225 166,16 *

GEMEENTEN.	UITGAVEN.			
	Personeel.	Materieel.	Commissie van toezigt.	Subsidie.
Per transport	f 286 060,62 ⁵	f 82 901,25 ⁵	f 988,60	f 67,50
Friesland.				
Dockum	700,54	179,60	"	"
Leeuwarden.	21 200,00	1 788,29 ⁵	150,00	"
Sneek.	12 718,10	16 236,69	80,00	"
Overijssel.				
Deventer.	16 430,48	1 229,12	50,00	"
Kampen.	7 100,00	"	"	"
Oldenzaal	5 009,47	1 784,56	"	"
Zwolle	15 319,73 ⁵	956,18	"	"
Groningen.				
Groningen	19 061,00	1 527,33 ⁵	100,00	"
Veendam.	1 370,00	"	"	"
Winschoteu.	11 114,98 ⁵	2 768,08	232,62	"
Drenthe.				
Assen.	13 713,82 ⁵	2 400,55 ⁵	29,00	"
Limburg.				
Maastricht	11 040,67	545,61	"	"
Roermond	"	"	"	776,17
Weert.	"	"	"	72,60 ⁵
Totaal	f 420 839,43	f 112 317,28	f 1 630,22	f 916,27 ⁵
In 1878. . . .	293 056,97	19 268,98	1 413,46 ⁵	1 109,24
Vermeerdering	f 127 782,46	f 93 048,30	f 216,75 ⁵	f 192,96 ⁵

I N K O M S T E N.						Zuiver bedrag
TOTAAL.	Subsidie van het Rijk.	Schoolgelden.	Bijzondere inkomsten.	TOTAAL.		der uitgaven.
f 370 017,98	f 49 910,92 ⁵	f 90 101,64 ⁵	f 4 839,25	f 144 851,82	f	225 166,16
880,14	318,75	»	»	318,75		561,39
23 138,29 ⁵	9 954,65 ⁵	2 625,00	»	12 579,65 ⁵		10 558,64
29 034,79	6 184,00	6 060,00	»	12 244,00		16 790,79
17 709,60	7 600,00	3 430,00	»	11 030,00		6 679,60
7 100,00	»	945,00	»	945,00		6 155,00
6 794,03	2 868,43	744,75	»	3 613,18		3 180,85
16 277,91 ⁵	»	3 625,05	»	3 625,05		12 652,86 ⁵
20 688,33 ⁵	8 489,88	6 182,50	»	14 672,38		6 015,95 ⁵
1 370,00	»	1 026,66 ⁵	»	1 026,66 ⁵		343,33 ⁵
14 115,68 ⁵	6 287,00	4 205,00	»	10 492,00		3 623,68 ⁵
16 143,38	5 066,00	3 725,00	»	8 791,00		7 325,38
11 586,28	6 600,00	1 323,75	»	7 923,75		3 662,43
776,17	»	»	»	»		776,17
72,60 ⁵	»	»	»	»		72,60 ⁵
f 535 703,20 ⁵	f 103 279,64	f 123 994,36	f 4 839,25	f 232 113,25	f	303 589,95
314 828,60 ⁵	37 455,41	101 732,75	3 580,48 ⁵	142 768,64 ⁵		172 059,96
f 220 874,60	f 65 824,23	f 22 261,61	f 1 258,76 ⁵	89 344,60 ⁵	f	131 529,99

De voorgaande tabel toont aan dat de uitgaven wegens personeel sedert 1878 met f 127 782,46 zijn toegenomen.

Er ontstond:

vermeerdering te:	vermindering te:
's Hertogenb. met f 3744,57	Zaltbommel met f 558,33 ⁵
Arnhem > 4240,87 ⁵	Zevenaar > 221,25
Doesburg > 78,75	Brielle > 1596,66
Doetinchem > 4294,63 ⁵	Gorinchem > 589,17
Harderwijk > 7650,00	Dockum > 499,46
Nijmegen > 5631,66 ⁵	
Tiel > 732,65 ⁵	
Zutphen > 5543,62 ⁵	
Delft > 4940,82 ⁵	
Dordrecht > 2936,67	
's Gravenhage > 5917,94 ⁵	
Leiden > 1514,32	
Rotterdam > 7056,63	
Schiedam > 2319,44	
Amsterdam > 2911,73 ⁵	
Middelburg > 6025,00	
Amersfoort > 2591,64	
Utrecht > 4164,97	
Leeuwarden > 12216,67 ⁵	
Sneek > 5299,02 ⁵	
Deventer > 6215,48	
Kampen > 300,00	
Oldenzaal > 1856,52	
Zwolle > 8545,98 ⁵	
Groningen > 45,45	
Veendam > 245,00	
Winschoten > 3931,65 ⁵	
Assen > 6288,41 ⁵	
Maastricht > 1040,67	

De uitgaven wegens materieel vermeerderden met f 93 048,30.

Er ontstond:

vermeerdering te:	vermindering te:
's Hertogenb. met f 164,95 ⁵	Doesburg met f 16,54 ⁵
Arnhem > 34180,05 ⁵	Zaltbommel > 18,00
Doetinchem > 589,37	Zutphen > 12,88 ⁵
Harderwijk > 2068,91 ⁵	Brielle > 220,89 ⁵
Nijmegen > 652,66	Gorinchem > 21,88 ⁵
Tiel > 389,58	Alkmaar > 77,76
Delft > 3352,51	Dockum > 45,55
Dordrecht > 140,34	
Gouda > 34,55	
's Gravenhage > 994,53 ⁵	
Leiden > 107,24	
Rotterdam > 20387,04	
Schiedam > 2772,78	
Amsterdam > 504,43	
Middelburg > 810,36 ⁵	
Amersfoort > 46,46	
Utrecht > 428,88 ⁵	
Leeuwarden > 1603,31 ⁵	
Sneek > 16092,91 ⁵	
Deventer > 511,18 ⁵	
Oldenzaal > 1387,82 ⁵	
Zwolle > 320,43	
Groningen > 927,73 ⁵	
Winschoten > 2086,65	
Assen > 1945,02 ⁵	
Maastricht > 214,91	

Het bedrag der subsidien van Rijkswegen verleend bedroeg f 103 279,64, tegen f 37 455,41 in het voorgaande jaar.

Aan schoolgelden werd f 22 261,61 meer ontvangen dan in het voorgaande jaar. Zij bedroegen:

meer te:	minder te:
's Hertogenbosch. f 87,50	Brielle f 391,25
Arnhem 828,33	Gorinchem 460,00
Doesburg 78,75	Gouda 50,00
Doetinchem 2556,25	Alkmaar 30,00
Harderwijk 277,50	Amsterdam 130,00
Nijmegen 678,36	Zierikzee 247,00
Tiel 300,04	Oldenzaal 51,50
Zaltbommel 25,00	
Zutphen 180,00	
Delft 280,00	
Dordrecht 1152,00	
's Gravenhage 2866,66 ⁵	
Leiden 775,00	
Rotterdam 2400,00	
Schiedam 240,00	
Haarlem 1785,00	
Middelburg 516,74	
Amersfoort 266,42	
Utrecht 714,00	
Leeuwarden 487,50	
Sneek 3902,71	
Deventer 367,50	
Kampen 90,00	
Zwolle 750,05	
Groningen 627,50	
Veendam 326,67	
Winschoten 250,62 ⁵	
Assen 750,00	
Maastricht 161,25	

Door de gemeente 's Hertogenbosch werd eene som van f 255 aan het Rijk betaald voor leerlingen van het gymnasium die enkele lessen aan de hogere burgerschool bijwoonden.

De bijzondere inkomsten ten bedrage van f 600 van het gymnasium te 's Gravenhage zijn eene bijdrage van de tweede afdeling der krijgsschool voor officieren.

Onder de uitgaven voor materieel ten behoeve van het gymnasium te Rotterdam is begrepen een som van f 20 000 voor aankoop van terrein voor een nieuw schoolgebouw.

De kosten van onderhoud der localen te Haarlem zijn niet onder het materieel opgenomen, daar dit onderhoud met de werken voor het lager onderwijs in één perceel is aanbesteed.

Te Zierikzee zijn de uitgaven voor materieel bij benadering opgegeven, aangezien het lokaal ook dient voor de hogere burgerschool.

Van dezelve uitgaven te Sneek strekte een bedrag van f 13 934,00⁵ voor de kosten van oprigting.

Aangaande Delft, Gouda, Roermond en Weert geldt dezelfde opmerking als vroegere jaren.

Het geneele bedrag der uitgaven voor gymnasia en latijnsche scholen in 1879 gedaan is:

door het Rijk (subsidien) f	103 279,64
» de gemeenten	431 678,56
Totaal f	534 958,20

tegenover f 315 783,60⁵ in 1878.

De inkomsten der gemeenten, na aftrek der subsidien, beliepen f 128 833,61.

Het zuiver bedrag der uitgaven bedroeg dus f 302 844,95 tegenover f 210 470,37 in het voorgaande jaar.

Dientengevolge werd in 1879 voor het hooger onderwijs (universiteiten, latijnsche scholen en gymnasia) uitgegeven:

door het Rijk f	1 278 290,97
» de provincie Noordholland	10 000,00
» » gemeenten	690 848,62 ⁵

Totaal f 1 979 139,59⁵
tegenover f 1 719 437,27⁵ in 1878.

De inkomsten van het Rijk bedroegen. f 163 920,00

die der gemeenten, buiten de subsidien. 221 925,52*

Totaal. . . . f 385 845,52*

Het zuiver bedrag der uitgaven was derhalve f 1 593 294,97 tegenover f 1 364 733,65* in 1878.

MIDDELBAAR ONDERWIJS.

§ 1. BURGERSCHOLEN EN DAARMEDE, KRACHTENS ART. 14 DER WET, GELIJK TE STELLEN INRICHTINGEN.

a. Getal en soort der scholen.

In het getal der scholen is in den loop van 1879 geen verandering gekomen. Welke er bij het einde van dat jaar waren, wijst de volgende tabel aan, waarin tevens vermeld zijn het jaar der oprigting, het jaar tot hetwelk ontheffing is verleend, de duur van den cursus en het bedrag van het schoolgeld.

PROVINCIE.	GEMEENTEN.	NAAM DER SCHOOL.	Jaar der oprigting.	Jaar tot hetwelk ontheffing is verleend.	Duur van den cursus, in jaren.	Bedrag van het schoolgeld.	
						Voor volledig onderwijs.	Voor enkele lessen.
Noordbrabant.	's Hertogenbosch.	Burgeravondschool.	1869	1880	3	kosteloos.	—
	Tilburg . . .	id.	1870	1881	4	f 1,50 per jaar.	f 1,50 per jaar.
	Breda . . .	id.	1867	1881	3	kosteloos.	—
Gelderland.	Arnhem . . .	id.	1866	1881	3	f 3 of f 6 p.j.	f 1 tot f 6 p.j.
	Nijmegen . . .	id.	1865	1884	3	f 4 per jaar.	—
	Zutphen . . .	id.	1864	1882	4	f 4 per jaar.	—
	Tiel . . .	id.	1870	—	2	f 6 per jaar.	—
Zuidholland.	's Gravenhage .	Burgerdag- en avondschool.	1866	geene.	2	f 12 per jaar.	—
	Rotterdam . .	Akademie voor beeldende kunsten en technische wetenschappen.	—	onbep.	3,6	f 1,50 tot f 5 per jaar.	—
	Idem . . .	Ambachtsschool.	1870	—	3	f 5 per jaar.	—
	Leiden . . .	Ges. lijz. burgeravondschool.	—	onbep.	6	f 4,50 tot f 16 per jaar.	—
	Dordrecht . .	Burgeravondschool.	1866	1880	4	f 3 per jaar.	—
	Delft . . .	id.	1864	1884	3	kosteloos.	—
	Schiedam . .	id.	1869	1884	4	f 4 of f 3 p.j.	—
	Gouda . . .	id.	1866	1880	5	f 3 of f 2 p.j.	—
	Gorinchem . .	id.	1871	—	3	f 3 per jaar.	—
Noordholland.	Amsterdam . .	Burgerdag- en avondschool.	1868	geene.	2,3	f 0,10 a f 0,15 per week; avonds. f 1 p.j.	—
	Haarlem . . .	Burgeravondschool.	1864	1884	4	f 4 per jaar.	—
	Helder . . .	Industrieschool.	—	1881	4	f 3 per jaar.	—
	Zaandam . . .	Burgeravondschool.	1856	1880	4	f 5 per jaar.	—
	Alkmaar . . .	id.	1869	1883	3	kosteloos.	—
	Hoorn . . .	id.	1877	—	2	f 3 per jaar.	—
	Enkhuizen . .	id.	1870	—	2	f 6 per jaar.	—
Zeeland.	Middelburg . .	id.	1867	1880	3	f 3 per jaar.	—
	Vlissingen . .	id.	1869	—	2	f 4 per jaar.	—
	Zierikzee . . .	id.	1869	—	3	f 4 per jaar.	—
	Goes . . .	id.	1865	—	4	f 4 per jaar.	—

PROVINCIE.	GEMEENTEN.	NAAM DER SCHOOL.	Jaar der oprigting.	Jaar tot hetwelk ontheffing is verleend.	Duur van den cursus, in jaren.	Bedrag van het schoolgeld.	
						Voor volledig onderwijs.	Voor enkele lessen.
Utrecht.	Utrecht . . .	Burgerdag- en avondschool.	1868	geene.	2,6	f 12 per jaar; avonds. f 2 p. j.	—
	Amersfoort . .	Burgeravondschool.	1871	1882	3	f 2 per jaar.	—
Friesland . .	Leeuwarden . .	Burgerdag- en avondschool.	1868	geene.	2,3	f 5 per jaar; av. kosteloos.	—
	Harlingen . . .	Burgeravondschool.	1865	1885	2	kosteloos.	—
Overijssel . .	Zwolle	id.	1868	1880	3	f 6 per jaar.	—
	Deventer . . .	id.	1865	1885	3	f 2,50 per jaar.	—
	Kampen	id.	1868	1880	2	kosteloos.	—
Groningen . .	Groningen . . .	Burgerdag- en avondschool.	1866	geene.	3,6	f 8 per jaar;	f 5 p. j.
Limburg . . .	Maastricht . . .	Burgeravondschool.	1867	1883	2	f 4 per jaar.	f 1 of f 2 p. j.

Op nieuw is ontheffing van de verplichting tot oprigting eener burgerdagschool verleend aan de volgende gemeenten:

's Hertogenbosch, bij Koninklijk besluit van 19 Februarij 1879, tot 1 Januarij 1880;

Nijmegen, bij Koninklijk besluit van 24 Junij 1879, tot het einde van den cursus 1883/84;

Delft, bij Koninklijk besluit van 13 Junij 1879, tot het einde van den cursus 1883/84;

Schiedam, bij Koninklijk besluit van 24 Junij 1879, tot het einde van den cursus 1883/84;

Haarlem, bij Koninklijk besluit van 28 Maart 1879, tot het einde van den cursus 1883/84;

Amersfoort, bij Koninklijk besluit van 9 Junij 1879, tot 4 Augustus 1882;

Harlingen, bij Koninklijk besluit van 25 Junij 1879, tot het einde van den cursus 1884/85;

Deventer, bij Koninklijk besluit van 12 Augustus 1879, tot het einde van den cursus 1884/85;

Maastricht, bij Koninklijk besluit van 29 Februarij 1880, tot het einde van 1882.

Verandering in de leervakken der school heeft alleen plaats gehad voor Middelburg, waar de staatshuishoudkunde als leervak is vervallen, en te Harlingen, waar de beginselen van dat vak zijn vervangen door de gronden der staatsinrigting van Nederland.

In den duur van den cursus is nergens verandering gemaakt. Van de dubbele cijfers voor Amsterdam, Utrecht en Groningen, duidt het eerste het getal jaren van den cursus der dagschool, het tweede dat van de avondschool aan; voor de Akademie van beeldende kunsten en technische

wetenschappen te Rotterdam wijst het eerste cijfer in jaren den duur der voorbereidende afdeling aan; de beide afdelingen der akademie zelve, de eene meer bepaald voor beeldende kunsten, de andere voor technische wetenschappen bestemd, zijn beide van een zesjarigen cursus. De school te 's Gravenhage is nog altijd zonder avondschool.

Vorbereidende doch tot de school zelve behoorende afdelingen waren aanwezig te 's Hertogenbosch, Breda, Arnhem, Nijmegen, Zutphen, Leiden, Schiedam, Gouda, Gorinchem, Haarlem, Zaandam, Middelburg, Utrecht, Amersfoort, Zwolle, Deventer en Groningen, alsmede aan de akademie te Rotterdam. De voortgezette teekenklassen te Tilburg, Zutphen, Dordrecht, Delft, Schiedam, Gouda, Amsterdam, Zaandam, Alkmaar, Zierikzee, Utrecht, Leeuwarden en Maastricht zijn beschouwd als behoorende tot de burgeravondscholen. Enkele andere op zich zelf staande inrigtingen zijn vermeld in § 2 onder de *Teekenen en Industriescholen*.

De burgeravondscholen in Tiel, Gorinchem, Hoorn, Enkhuizen, Vlissingen, Zierikzee en Goes zijn onverplicht door de gemeente opgericht. Te Vlissingen is evenwel sedert 1877 de bevolking boven 10 000 zielen geklommen; hetzelfde geldt van de gemeente Nieuweramstel sedert 1876, Delfshaven, Kralingen en Menaldumadeel sedert 1877, Bergen op Zoom, Sneek en Roermond sedert 1878, Hoorn en Veendam sedert 1879, zoodat ook deze krachtens art. 91 der wet binnen zes jaren na het voor ieder vermeld tijdstip uitvoering zullen moeten geven aan art. 14, te zijner geheele of gedeeltelijke ontheffing van de daarbij opgelegde verplichting mogt worden verleend.

b. Getal der leerlingen.

Het getal der leerlingen, die in December 1879 het onderwijs aan deze scholen volgden, is aangewezen in de volgende tabel.

GEMEENTEN.	NAAM DER SCHOOL.	GETAL DER LEERLINGEN.				TOELATINGS-EXAMEN.			EIND-EXAMEN.		
		in Decemb. 1878.	in Decemb. 1879.	in 1879 meer.	in 1879 minder.	Geëxamineerd.	Toegelaten.	Afgewezen.	Geëxamineerd.	Toegelaten.	Afgewezen.
's Gravenhage . . .	Burgerdagschool	54	61	7	>	34	27	7	13	10	3
Amsterdam . . .	>	51	76	25	>	63	47	16	7	7	>
Utrecht . . .	>	67	66	>	1	40	30	10	9	9	>
Leeuwarden . . .	>	42	43	1	>	23	18	5	11	9	2
Groningen . . .	>	54	56	2	>	26	24	2	5	4	1
	Totaal . .	268	302	35	1	186	146	40	45	39	6
's Hertogenbosch .	Burgeravondschoon	64	60	>	4	33	26	7	>	>	>
Tilburg . . .	>	156	186	30	>	>	>	>	>	>	>
Breda . . .	>	68	82	14	>	82	82	>	>	>	>
Arnhem . . .	>	42	48	6	>	37	29	8	2	2	>
Nijmegen . . .	>	50	40	>	10	24	10	14	5	5	>
Zutphen . . .	>	108	110	2	>	40	38	2	5	3	2
Tiel . . .	>	44	47	3	>	33	20	13	3	3	>
Dordrecht . . .	>	97	108	11	>	48	38	10	>	>	>
Delft . . .	>	133	137	4	>	67	60	7	4	4	>
Schiedam . . .	>	70	76	6	>	41	27	14	3	1	2
Gouda . . .	>	160	135	>	25	73	72	1	4	4	>
Gorinchem . . .	>	32	24	>	8	33	26	7	>	>	>
Amsterdam . . .	>	178	173	>	5	141	76	65	>	>	>
Haarlem . . .	>	121	117	>	4	57	48	9	4	4	>
Zaandam . . .	>	54	49	>	5	31	14	17	6	4	2
Alkmaar . . .	>	39	32	>	7	32	14	18	4	2	2
Hoorn . . .	>	25	19	>	6	16	12	4	>	>	>
Enkhuizen . . .	>	26	26	>	>	17	9	8	>	>	>
Middelburg . . .	>	76	57	>	19	23	11	12	>	>	>
Vlissingen . . .	>	68	54	>	14	28	14	14	>	>	>
Zierikzee . . .	>	46	47	1	>	19	14	5	>	>	>
Goes . . .	>	47	43	>	4	21	13	8	5	5	>
Utrecht . . .	>	417	445	28	>	150	142	8	39	32	7
Amersfoort . . .	>	20	30	10	>	29	18	11	4	2	2
Leeuwarden . . .	>	61	73	12	>	>	>	>	12	7	5
Harlingen . . .	>	45	53	8	>	37	20	17	7	5	2
Zwolle . . .	>	83	77	>	6	41	31	10	>	>	>
Deventer . . .	>	83	110	27	>	57	35	22	2	2	>
Kampen . . .	>	29	36	7	>	26	19	7	>	>	>
Groningen . . .	>	53	53	>	>	22	17	5	10	6	4
Maastricht . . .	>	53	58	5	>	17	16	1	>	>	>
	Totaal . .	2548	2605	174	117	1275	951	324	119	91	28

GEMEENTEN.	NAAM DER SCHOOL.	GETAL DER LEERLINGEN.				TOELATINGS-EXAMEN.			EIND-EXAMEN.		
		in Decemb. 1878.	in Decemb. 1879.	in 1879 meer.	in 1879 minder.	Geëxamineerd.	Toegelaten.	Afgewezen.	Geëxamineerd.	Toegelaten.	Afgewezen.
Rotterdam. . . .	Akad. v. B. K. en T. W.	1164	1164	>	>	>	>	>	>	>	>
Idem	Ambachtsschool. .	(197)	(185)	>	(12)	128	70	58	>	>	>
Leiden.	Bijz. burgerav. sch.	200	182	>	18	77	64	13	>	>	>
Helder.	Industrieschool . .	133	127	>	6	67	50	17	>	>	>
	Totaal	1497	1473	>	24	272	184	88	>	>	>
	Algemeen totaal.	4313	4380	209	142	1733	1281	452	164	130	34
				67 meer.							

Even als vroeger zijn de leerlingen der bovengemelde, een onderdeel der school uitmakende, voorbereidende afdeelingen onder deze cijfers begrepen. Op zich zelf staande voorbereidende klassen waren alleen aanwezig te Dordrecht met 43 leerlingen, in twee klassen verdeeld en te Harlingen met 21.

Eene vergelijking tusschen de cijfers voor het einde van 1879 en die voor het einde van 1878, wijst voor de burgerdagscholen op eene vermeerdering met 34, waarvan echter het grootste gedeelte ten bate van de Amsterdamsche school komt. Hierbij is echter niet uit het oog te verliezen, dat het cijfer voor 1878 buitengemeen laag was. In de jaren 1874—1879 heeft namelijk de bevolking der vijf burgerdagscholen achtereenvolgens 356, 330, 330, 284, 268 en 302 bedragen.

Het getal der leerlingen, die zich bij den aanvang van den cursus 1879/80 aanmeldten, overtrof dat van het vorige jaar, daar het nu 186 bedroeg tegen 174 en 159 in de twee voorgaande jaren. De uitslag der examens was ongunstig, daar 22 ten honderd van de kandidaten werden afgewezen, tegen slechts 17 ten honderd in het vorige jaar.

Van 107 leerlingen behoorden de ouders tot den ambachtsstand, van 77 tot de winkeliers of kooplieden, van 13 tot de bouwkundigen of kunstenaars, van 76 tot de ambtenaren, onderwijzers of militairen, terwijl van 29 de vader geen beroep uitoefende, of alleen de moeder of geen van beide ouders in leven was. Eene vergelijking van deze cijfers wijst op vermeerdering (met 24) van de ambtenaren, onderwijzers en militairen; slechts een derde gedeelte der leerlingen behoorde tot den eigenlijken ambachtsstand, voor welken de wetgever deze scholen voornamelijk bestemde.

Viel in het voorgaande jaar een kleine achteruitgang in het getal leerlingen der burgeravondscholen waar te nemen, dit jaar kan op veel groter vooruitgang worden gewezen, namelijk met 57, ten gevolge waarvan het cijfer van 1879 dat van 1877 zelfs nog met 39 overtreft. Bij de met burgeravondscholen gelijk te stellen inrigtingen valt eene vermindering met 24 in het oog, die geheel ten laste der scholen te Leiden en Helder komt. Het totaal voor beide soorten overtreft nog altijd het cijfer van 1878 met 33 en, als men er de burgerdagscholen bij rekent, met 67. Vermeerdering van eenig belang in verhouding tot het totaal cijfer viel op te merken bij de burgeravondscholen te Tilburg, Breda, Dordrecht, Utrecht, Amersfoort, Leeuwarden en Deventer; vermindering bij die te Nijmegen, Gouda, Gorinchem, Alkmaar, Middelburg, Vlissingen en Leiden. Ook het getal leerlingen der Rotterdamsche ambachtsschool, — al moge dit cijfer op het totaal geen invloed uitoefenen, daar de zelfden ook onder leerlingen der akademie aldaar voorkomen en dus niet afzonderlijk worden mede-

geteld, — is weder, tengevolge van strengere eischen bij de toelating, eenigzins verminderd.

Wat de toelatings examens betreft, zij nog opgemerkt, dat het getal, hetwelk zich dit jaar in 't geheel daarvoor bij de avondscholen aanmeldde, 1547 bedroeg, welk cijfer nagenoeg met dat van het vorige jaar overeenkomt. De uitkomst was echter iets gunstiger, daar thans 27, toen 29 ten honderd werden afgewezen.

Van de 4078 leerlingen dezer scholen hadden 3057 reeds een beroep gekozen, waarin zij over dag werkzaam waren, namelijk:

- 1624 dat van timmerman, schrijnwerker of meubelmaker;
- 395 dat van smid, koperslager, geweermaker, instrumentmaker, enz.;
- 143 dat van steenhouwer, metselaar of loodgieter;
- 126 dat van beeldhouwer, stukadoor, goudsmid of graveur;
- 253 dat van schilder, glazenmaker of verlaker;
- 66 dat van bouwkundige;
- 287 een ander ambacht, niet tot de vorige behorende, terwijl
- 163 behoorden tot de kweekelingen, klerken, onderwijzers, militairen en dergelijke.

De onderlinge verhouding van deze cijfers verschilt slechts weinig van die van het vorige jaar.

Van de 1021 leerlingen, die nog geen beroep gekozen hadden, behoorden de ouders van 493 tot den ambachtsstand, van 182 tot de winkeliers en kooplieden, van 45 tot de bouwkundigen en kunstenaars, van 155 tot de ambtenaren, onderwijzers of militairen, terwijl van 146 de ouders geen beroep uitoefenden of de vader of wel beide ouders overleden waren.

Het getal der leerlingen, die in 1879 aan het eindexamen der burgerscholen deelnamen, is weder verminderd. Terwijl dit examen in 1877 werd afgelegd door 157 en in 1878 door 192 jongelieden, bedroeg hun getal in 1879 weder slechts 164. Voor de dagscholen hadden er zich 14, voor de avondscholen eveneens 14 minder, dus in 't geheel 28 minder dan in 1878 aangemeld. Daarentegen was de uitslag gunstiger, daar in 1878 slechts 66, in 1879, 80 ten honderd het getuigschrift van voldoende afgelegd eindexamen mochten verkrijgen.

Het onderwijs aan de burgeravondschool werd kosteloos gegeven te 's Hertogenbosch, Breda, Delft, Alkmaar, Leeuwarden, Harlingen en Kampen; het getal leerlingen

aan deze scholen bedroeg 473. Bovendien was nog vrijstelling van schoolgeld verleend aan 1 leerling der burgerdagschool te 's Gravenhage, 7 van die te Amsterdam en 4 van die te Groningen; voorts aan 9 leerlingen der burgerdagschool te Arnhem, 52 te Zutphen, 15 te Tiel, 29 te Schiedam, 62 te Gouda, 13 te Gorinchem, 28 te Amsterdam, 2 te Hoorn, 27 te Middelburg, 35 te Vlissingen, 5 te Goos, 29 te Zwolle, 4 te Deventer, 2 te Groningen, 28 aan de akademie en 58 aan de ambachtsschool te Rotterdam, 17 te Helder, in 't geheel dus 12 leerlingen van burgerdagscholen en 415 van burgeravondscholen of daarmede gelijk te stellen inrigtingen, bedragende met bovengemelde 473 een totaal van 900 leerlingen. Dit getal is slechts weinig hooger dan in 1878, toen het 883 bedroeg.

c. Onderwijzend personeel.

In den loop van het jaar 1879 hebben de volgende veranderingen plaats gehad in de samenstelling van het personeel dezer scholen.

's Gravenhage. De leeraar C. N. KLAUSZ, aan wien in het vorige jaar reeds verlof was verleend tot herstel zijner gezondheid, is overleden. In zijne plaats is tot leeraar in nederlandsche en fransche taal benoemd de heer M. F. VAN DER HORST, op eene jaarwedde van f 1750.

Amsterdam. Met 1 Januarij 1879 is de nieuwe regeling der jaarwedden ingevoerd, waarvan in het vorige verslag reeds uitvoerige opgave is gedaan. In de samenstelling van het personeel had geen verandering plaats.

Utrecht. De leeraar in het machine-teekenen aan de burgeravondschool, H. J. ACHENBACH, die naar elders werd verplaatst, werd vervangen door de tijdelijke aanstelling van den heer S. J. HAAGSMA, adjunct-ingenieur-werktuigkundige bij de Maatschappij tot exploitatie van Staatsspoorwegen.

Groningen. Zoo als reeds in het vorig verslag is medegedeeld, heeft in het begin van 1879 een definitieve regeling der jaarwedden plaats gehad. De directeur, dr. H. R. VAN DER LEY, is dien ten gevolge belast met het onderwijs in natuurlijke historie, scheikunde en technologie, jaarwedde f 2500; dr. W. GLEUNS Jr. met het onderwijs in wiskunde, jaarwedde f 1500; de heer S. POELMAN met het onderwijs in werktuigkunde en natuurkunde en een gedeelte van dat in wiskunde, jaarwedde f 900; de heer P. G. WATERBORG met het onderwijs in nederlandsch, fransch, geschiedenis, aardrijkskunde en wiskunde, jaarwedde f 1400; de heer D. J. WITTE met het onderwijs in nederlandsch, hoogduitsch en aardrijkskunde, jaarwedde f 1400; de heer J. T. BRUINING met dat in fransch en een gedeelte van dat in geschiedenis, jaarwedde f 1400; de heer mr. J. A. TELLEGEN met dat in Staatshuishoudkunde, jaarwedde f 250; de heer S. BERGHUIS met dat in handteekenen, jaarwedde f 800; de heer J. B. JAGER met dat in regtlijng en bouwkundig teekenen, op gelijke jaarwedde, terwijl de heer P. J. SCHOONHEER is aangewezen als assistent bij het teekenonderwijs, op eene jaarwedde van f 200, in plaats van den heer G. BECKERER, die vroeger aan deze school werkzaam was, maar thans als zodanig is geplaatst aan de zoogenaamde handwerksliedenschool. Nog zij opgemerkt, dat de heeren BRUINING en POELMAN eerst tegen het begin van den cursus 1879/80 definitief zijn aangesteld, en dat de heeren VAN DER LEY, WATERBORG, WITTE en BERGHUIS respectievelijk als directeur en leeraren aan gemelde handwerksliedenschool nog jaarwedden van f 500, f 300, f 200 en f 300 genieten.

Tilburg. Aan den leeraar in handteekenen, A. P. KRAANEN, werd tot assistentie bij het onderwijs toegevoegd de heer P. DAAMEN. Deze geniet daarvoor eene vergoeding van f 150.

Breda. De lessen in wiskunde, gegeven door den heer P. J. BOS, en in nederlandsch, gegeven door den heer J. ALBLAS, gingen, na het vertrek der heeren, respectievelijk naar 's Hertogenbosch en naar Zierikzee, over in

handen van de heeren T. B. VAN WETTUM en F. ALBERS, tevens leeraren aan de gemeentelijke hogere burgerschool.

Arnhem. De leeraar in wis-, natuur- en werktuigkunde, J. KUYPERS, vertrok naar Zutphen. In zijne plaats werd benoemd de heer C. J. FRANÇOIS, oud-luitenant ter zee. Deze trad onmiddellijk na het vertrek van zijn voorganger, op 31 October, in functie.

Nijmegen. De leeraar in de technologie, tevens onderdirecteur der school, P. VAN DER BURG, achtte zich, wegens zijn leeftijd, verplicht ontslag te nemen. Zijne werkzaamheden als onderdirecteur werden voor het vervolg aan den directeur opgedragen. Met het door den heer VAN DER BURG gegeven onderwijs werd de leeraar W. J. SCHOEMAKER belast. Deze werd daarentegen ontheven van het onderwijs in wiskunde; dit, en evenzoo de les-uren, open gevallen door de overplaatsing van den leeraar in wiskunde M. J. P. HOUBA naar het gymnasium, werd opgedragen ten deele aan den nieuwbenoemden leeraar aan de hogere burgerschool H. HEUKELS, ten deele aan den directeur. De leeraar mr. W. IKMAN van BURCK werd ontheven van het onderwijs in de staatshuishoudkunde. Dit werd, met het Nederlandsch, tot dusver onderwezen door den leeraar J. JURRIS, opgedragen aan den leeraar voor de beide genoemde vakken aan de hogere burgerschool benoemd. Deze leeraar was aan het einde van 1879 nog niet aanwezig.

In verband met bovengenoemde verschikkingen werden de volgende jaarwedden toegekend:

aan den leeraar SCHOEMAKER f 1000;

> > > HEUKELS f 825.

De jaarwedden der leeraren H. R. H. E. HOLSUM, in handteekenen en P. VAN DER KEMP, in lijntekenen, werden, respectievelijk tot f 600 en f 700 verhoogd. Die van de overige leeraren bleven onveranderd; ondanks de bovengenoemde vermeerdering zijner werkzaamheden ook die van den directeur. Een voorstel, door de commissie van toezigt tot verhooging zijner bezoldiging gedaan, werd door den gemeenteraad niet aangenomen.

Zutphen. De leeraar in de wis-, natuur- en werktuigkunde, J. H. VAN LEEUWEN JR., ontving eervol ontslag ter zake van zijne benoeming tot leeraar aan de hogere burgerschool van driejarige cursus te Brielle. Nadat eene oproeping van sollicitanten aanvankelijk niet tot het gewenschte resultaat had geleid, werd tot verhooging der jaarwedde besloten en deze voor de burgeravondschool op f 1000 bepaald. Van de sollicitanten, die zich op deze jaarwedde aanmeldden, werd tot leeraar benoemd de heer J. KUYPERS, tot dusver leeraar aan de burgeravondschool en aan de kweekschool voor onderwijzeressen te Arnhem.

De jaarwedden van den hulpleeraar voor het modelmaken J. KOSTERS, werd van f 250 tot f 400 verhoogd.

Tiel. De leeraar in nederlandsch-, geschiedenis en aardrijkskunde, mr. J. A. VAN GENNEP, werd wegens vertrek naar elders vervangen door den heer D. J. C. VAN BATENBURG.

Dordrecht. In plaats van den tijdelijk voor één jaar aangestelden leeraar, dr. W. GLEUNS, is benoemd tot leeraar in wis- en werktuigkunde de heer A. L. J. BOUTEN, jaarwedde f 500 aanvankelijk ook slechts voor één jaar. Daar het grootte getal leerlingen splitsing van eene klasse in twee parallelafdeelingen noodig maakte, is een der openbare lagere onderwijzers in de gemeente tijdelijk met eenige lessen aan de burgeravondschool belast.

Delft. Aan den leeraar J. C. D'ARNAUD GERKENS is, op zijn verzoek, wegens den slechten toestand zijner gezondheid, een eervol ontslag verleend. Dien ten gevolge heeft er eene andere regeling van het teekenonderwijs plaats gehad. De heer B. F. PLASSCHAERT, reeds sedert 1871 aan de school werkzaam, is benoemd tot leeraar in hand- en lijntekenen op eene jaarwedde van f 1200; de heeren P. A. HAAXMAN en P. A. KORHVAAR zijn leeraren in handteekenen en lijntekenen gebleven, elk op eene jaar-

wedde van f 500, terwijl nog tot hulpleeraar in handteekenen is benoemd de heer F. C. JACOB op eene jaarwedde van f 490.

Schiedam. In de plaats van mr. P. A. TUKKER is tot leeraar in staatshuishoudkunde benoemd de heer C. J. THUNISSE van Rotterdam, op eene jaarwedde van f 100. Aan den heer dr. C. A. SCHELTEMA is eervol ontslag verleend als leeraar; dien ten gevolge heeft eene andere regeling van het onderwijs in wiskunde, werktuigkunde en lijntekenen plaats gehad. Het onderwijs in wis- en werktuigkunde is opgedragen aan dr. N. M. KAM, wiens jaarwedde, in verband met die aan de hogere burgerschool en aan het gymnasium, thans is vastgesteld op f 200. Tot leeraar in lijntekenen enz. is benoemd de heer J. K. T. TIMMERHAUS van Abcoude, op eene jaarwedde van f 600.

Gouda. Aan den heer H. A. KRAMERS is op zijn verzoek eervol ontslag verleend; in zijne plaats is tot leeraar in nederlandsch, geschiedenis en aardrijkskunde benoemd de heer P. C. SCHRIEK, tot dusverre leeraar in de voorbereidende klasse, op eene jaarwedde van f 450. In plaats van laatsgenoemde is aangesteld de heer P. van VLEDDER op eene jaarwedde van f 200.

Gorinchem. Hier heeft eene nieuwe regeling plaats gehad, welke heeft geleid tot vermindering van leervakken en dien ten gevolge van personeel. Tot directeur werd in plaats van dr. A. HARMS, overleden, benoemd dr. J. NIEUWENHUIZEN KRUSEMAN, tot leeraar in wiskunde, mechanica en lijntekenen in plaats van den heer J. P. von SÖHSTEN, naar Delft vertrokken, de heer W. M. STAVENISSE DE BRAUW, voor één jaar. Directeur en leeraren genieten geene afzonderlijke jaarwedde voor het onderwijs aan deze school, welke de gemeente nog niet verplicht is te onderhouden.

Haarlem. De leeraar in wiskunde, W. M. VAN EEK, is overleden; in zijne plaats is aangesteld de heer L. BOUMAN JZN., even als zijn voorganger op eene jaarwedde van f 400 en eene tijdelijke toelage van f 300. Even als het vorige jaar was ook de heer A. J. DUYFJES tijdelijk aan deze school werkzaam, op eene jaarwedde van f 400, terwijl ook de directeur dr. E. VAN DER VEN en de leeraar dr. J. E. ROMBOUTS tijdelijke toelagen van f 300 en f 200 genoten.

Zaandam. Aan de heeren dr. J. KAMMINGA VAN DER MEER en dr. A. KEMPE is eervol ontslag verleend wegens hun vertrek naar elders. In hunne plaats zijn benoemd tot leeraar in scheikunde dr. G. DOYER VAN CLEEFF, tot leeraar in wiskunde A. J. GOEDKOOP VAN NELLE, elk op eene jaarwedde van f 300.

Alkmaar. In plaats van den heer A. ZEULMAKER, aan wien op zijn verzoek eervol ontslag is verleend, is tot leeraar in nederlandsch, geschiedenis en aardrijkskunde benoemd de heer P. C. BAKKER, op eene jaarwedde van f 150.

Hoorn. In de vacature, ontstaan door het vertrek van den heer R. W. ZUIDEMA naar Haarlem, is niet definitief kunnen worden voorzien. De lessen in nederlandsch zijn tijdelijk waargenomen door den heer A. T. CREMER. Aan dr. SINIA is wegens zijn vertrek naar Brielle eervol ontslag verleend als leeraar en directeur, in zijne plaats is tot leeraar in natuur- en scheikunde benoemd dr. W. J. STEENHUIS, aan wien tijdelijk ook het directeurschap is opgedragen. Tot leeraar in wiskunde, in plaats van den heer L. BOUMAN JZN., naar Haarlem vertrokken, is benoemd de heer A. LABBERTON. De jaarwedden van alle leeraren zijn thans begrepen onder die aan de hogere burgerschool, met uitzondering van den directeur, wien als zoodanig eene toelage van f 100 wordt toegekend.

Enkhuizen. In plaats van dr. J. ROMENY, naar Harlingen vertrokken, is tot leeraar in natuur- en scheikunde benoemd dr. H. HERWIG.

Middelburg. Dewijl op het verzoek van den gemeenteraad

om ontheffing van de verplichting van het geven van onderwijs in staatshuishoudkunde aan de burgeravondschool, door Z. M. den Koning gunstig werd beschikt, werden de beide les-uren 's weeks, tot dusver aan het genoemde vak besteed, voor nederlandsch en geschiedenis bestemd. Het onderwijs daarin werd opgedragen aan den heer A. J. G. PAARDEKOOPER, leeraar aan de Rijk's hogere burgerschool, wien daarvoor f 400 jaarwedde werd toegekend.

Goes. Aan den heer mr. W. POLMAN KRUSEMAN werd op zijn verzoek eervol ontslag verleend als leeraar in de staatshuishoudkunde. Met de voorloopige vervulling zijner leertaak werd belast de heer D. SLIGTER, leeraar in het boekhouden aan de hogere burgerschool.

Amersfoort. De leeraar in de wiskunde tevens onder-directeur der school, dr. E. D. PIZEL, werd tot leeraar aan de hogere burgerschool te Deventer benoemd. Zijne plaats als leeraar werd ingenomen door den heer dr. J. W. DOIJER. Als onder-directeur besloot men, den heer PIZEL niet te vervangen.

Bij de veranderingen, die het personeel der leeraren aan de hogere burgerschool onderging in verband met de verandering der latijnsche school in een progymnasium, werden de jaarwedden aan eene herziening onderworpen. Het resultaat daarvan is, voor zooveel de hogere burgerschool aangaat, in § 3 vermeld. Ofschoon de leeraren aan die inrigting verplicht zijn, onderwijs te geven aan de burgeravondschool zonder daarvoor eene afzonderlijke belooning te ontvangen, is, met het oog op de pensioenberekening aangenomen, dat de wedde, genoten aan de burgeravondschool bedraagt:

voor den directeur	400
» » leeraar dr. DOIJER . . f	300
» » » » GOOSSENS .	300
» » » » PRIKKEN . .	200
» » » » KOLLEWIJN .	200
» » » » FOCKENS . .	100
» » » » TOBBE . . .	200
» » » » KAM	300
» » » » CRULIFF . .	300

Harlingen. In plaats van dr. ANDREAE, naar Sneek vertrokken, is tot leeraar in natuur- en scheikunde benoemd dr. J. ROMENY op eene jaarwedde van f 400. In plaats van den heer J. IJZERMAN is tot leeraar in staatshuishoudkunde benoemd de heer H. BLINK, op eene jaarwedde van f 100.

Zwolle. De leeraar in staatshuishoudkunde mr. R. G. PHILIPSON ontving op zijn verzoek eervol ontslag. In zijne plaats werd benoemd de heer T. H. DE MEESTER. De leeraar W. A. ELBERTS werd op zijn wensch ontheven van het onderwijs in geschiedenis, dat werd opgedragen aan den leeraar E. ZUIDEMA. In verband daarmee werd de jaarwedde van eerstgenoemde op f 300, die van laatstgenoemde op f 350 bepaald. De jaarwedden der leeraren A. BOXMAN, in wiskunde, en dr. C. J. J. NINCK BLOK, in wis- en werktuigkunde, werden verhoogd, respectievelijk tot f 750 en tot f 350.

Deventer. De jaarwedden der leeraren: J. D. R. MOLL, in wiskunde f 400, L. J. LINDEBOOM, in wiskunde f 250, H. KASSENBERG, in rekenen, geschiedenis en aardrijkskunde f 500 en G. H. STEYN, in dezelfde vakken f 150, werden definitief aldus vastgesteld.

Kampen. De vacature in wiskunde, in 1878 ontstaan door het overlijden van den leeraar R. VAN PUTTEN, werd, na het vertrek van den heer W. M. STAVENISSE DE BRAUW, vervuld door de tijdelijke aanstelling van den heer H. KOLDEWIJN.

Rotterdam. Aan de Akademie van beeldende kunsten

en technische wetenschappen, alsmede aan de ambachts-school te Rotterdam hebben weder enkele wijzigingen plaats gehad in de samenstelling van het personeel. Vijf leeraren waren tegelijk aan beide inrigtingen werkzaam, een leeraar aan de akademie was tevens werkzaam aan de burgeravondschool te Delft, een ander aan de burgeravondschool te Amsterdam en een leeraar aan de ambachts-school gaf tevens onderwijs aan de burgeravondschool te Dordrecht.

Leiden. Aan de burgeravondschool zijn voor 't eerst als leeraren in functie getreden dr. S. FIGER, J. W. VAN WILHE en J. L. VERMAAS.

Ten gevolge van de hier vermelde wijzigingen was aan de genoemde scholen bij het einde van 1879 het getal leeraren werkzaam, aangewezen in de volgende tabel, welke tevens aanwijst, of zij al dan niet aan eene hoogere burgerschool voor jongens of meisjes werkzaam waren, alsmede het bedrag hunner jaarwedden.

GEMEENTEN.	NAAM der SCHOOL.	GETAL DER LEERAREN.				Jaarwedde van den direc- teur.	GETAL DER LEERAARS- JAARWEDDEN.					Totaal bedrag der jaarwedden.
		tevens werkzaam aan de hoogere burgerschool of meisjes-school.	niet werkzaam aan eene andere middelbare school.	Totaal.	tot en met f 400.		boven f 400 tot en met f 800.	boven f 800 tot en met f 1200.	boven f 1200 tot en met f 1800.	boven f 1800.		
's Gravenhage . . .	Burgerdag- en avondschool.	»	6	6	f2200,00	1	»	1	1	2	6	f 9 250,00
Amsterdam	id.	3	10	13	3000,00	2	5	»	2	3	13	17 250,00
Utrecht.	id.	4	19	23	2800,00	13	4	»	4	1	23	17 996,00
Leeuwarden	id.	3	3	6	2200,00	1	2	»	2	»	6	6 700,00
Groningen.	id.	»	10	10	2500,00	2	2	1	4	»	10	11 150,00
	Totaal	10	48	58	5	19	13	2	13	6	58	f 62 346,00
's Hertogenbosch . .	Burgeravond- school.	3	5	8	f640,00	7	»	»	»	»	8	f 2 250,00
Tilburg.	id.	4	4	8	500,00	6	1	»	»	»	8	2 250,00
Breda	id.	6	1	7	466,67	6	»	»	»	»	7	1 916,67
Arnhem	id.	9	1	10	500,00	7	1	»	1	»	10	4 100,00
Nijmegen	id.	9	»	9	300,00	1	4	3	»	»	9	6 170,00
Zutphen	id.	8	4	12	1200,00	8	2	1	»	»	12	6 300,00
Tiel	id.	6	»	6	262,96 ¹	5	»	»	»	»	6	625,00
Dordrecht	id.	5	4	9	800,00	2	6	»	»	»	9	5 200,00
Delft.	id.	5	4	9	1200,00	3	4	1	»	»	9	5 360,00
Schiedam	id.	9	3	12	800,00	10	1	»	»	»	12	3 450,00
Gouda	id.	4	5	9	1050,00	4	4	»	»	»	9	4 075,00
Gorinchem	id.	5	»	5	»	»	»	»	»	»	»	»
Haarlem	id.	6	4	10	600,00	5	4	»	»	»	10	4 700,00
Zaandam	id.	6	2	8	600,00	7	»	»	»	»	8	2 050,00
Alkmaar	id.	2	4	6	500,00	4	1	»	»	»	6	1 850,00
Hoorn	id.	3	»	3	100,00	»	»	»	»	»	1	100,00
Enkhuizen	id.	5	»	5	»	»	»	»	»	»	»	»
Middelburg	id.	5	4	9	600,00	6	2	»	»	»	9	3 250,00
Vlissingen.	id.	»	5	5	400,00	3	1	»	»	»	5	1 500,00
Zierikzee	id.	5	»	5	»	»	»	»	»	»	»	»
Goes.	id.	6	4	10	»	4	»	»	»	»	4	550,00
Amersfoort	id.	8	1	9	400,00	8	»	»	»	»	9	2 300,00
	Transporteren	119	55	174	18	96	31	5	1	»	151	f 57 996,67

lingen telde, werd in twee parallel-afdeelingen gesplitst; met de 2de, die 30 leerlingen telde, was dit niet mogelijk, zoowel wegens de lokaliteit als omdat het personeel daartoe niet voldoende was. Het getal zou nog grooter geweest zijn, indien een getal van 17 leerlingen, die zich geruimen hadden kunnen worden toegelaten. Men begreep echter dat dit zonder stoornis van den geregelden gang van het onderwijs niet kon geschieden. Mogt zich de verwachting van een aanzienlijker getal leerlingen op deze school ver van een aangrenzende vertrek geplaatst worden. Van de 10 leerlingen, die met gunstigen uitslag het eindexamen aflegden, zijn 3 op de school teruggekomen, 2 zijn kweekeling bij het lager onderwijs geworden, 2 op kantoren geplaatst, 1 is naar het instructie-bataillon te Kampen vertrokken, 1 bij een architect werkzaam, terwijl 1 zich voorbereidt voor een examen als telegrafist.

Van hen, die vóór het einde van den cursus de school verlieten, zijn er 2 geplaatst als leerling-machinist. Men ziet dus, dat het ambachts-element op deze school slechts in zeer geringe mate vertegenwoordigd is.

Amsterdam. De burgerdagschool telde dit jaar meer leerlingen dan het vorig jaar, de avondschool minder. Daarentegen wordt de geregelde opkomst der leerlingen op laatstgenoemde school zeer geroemd, alleen in den aanvang en op het einde van den cursus, wanneer de dagen nog langer zijn en het ambachtswerk langer duurt, vielen daarop aanmerkingen. Met het oog hierop waren plannen in overweging om den schooltijd bij het begin en het einde van den cursus eenige beperking te doen ondergaan.

Utrecht. Ook in 1879 bleef de burgeravondschool met de daarmede verbonden cursussen voor voortgezet onderwijs toenemen in bloei, terwijl het aantal leerlingen der burgerdagschool weder verminderde.

Daar het zijn nut kan hebben, de burgerdagschool en de burgeravondschool met de daaraan verbonden cursussen in hunne ontwikkeling te vergelijken, vinde hier het volgende overzicht eene plaats.

JAREN.	Dag-school.	Avond-school.	Cur-sussen.	Totaal.
1870.	46	171	84	291
1871.	46	198	85	329
1872.	57	189	72	318
1873.	102	229	78	409
1874.	118	247	96	461
1875.	100	296	95	491
1876.	79	330	88	497
1877.	77	365	83	525
1878.	67	331	86	484
1879.	63	350	96	509

Hoe weinig ook dit jaar de burgerdagschool werd bezocht door leerlingen uit den stand, waarvoor de wetgever haar oorspronkelijk heeft bestemd, moge blijken uit het feit, dat van de ouders der 66 leerlingen, in December 1879 aanwezig,

slechts 16 ambachtslieden waren,
en daarentegen 8 winkeliers of kooplieden,
5 bouwkundigen, kunstenaars, enz.,
24 ambtenaren, onderwijzers, militairen,

terwijl van 16 de ouders zonder beroep waren, of overleden, of de moeder weduwe was.

Door de oprichting, met 1 Mei, van eene Rijksnormaal-klasse voor onderwijzers, waaraan eene voorbereidingsklasse is verbonden, die de leerlingen opneemt onmiddellijk na 't verlaten der lagere school, zal het bezoek der dagschool, naar met zekerheid mag worden verwacht, vermindering ondergaan. Een gelijk gevolg is te wachten van het feit, dat de fondsen, vroeger door commissien en vereenigingen beschikbaar gesteld om aan minvermogen de leerlingen het bezoek der school mogelijk te maken, gaandeweg zijn verminderd of wel geheel zijn geschrapt.

Van vele zijden werd wederom het verlangen geuit, dat ook engelsch en hoogduitsch onder de leervakken der school mogten kunnen worden opgenomen.

Bij de burgeravondschool werd de overbrenging der voorbereidende klassen naar de herhalingschool met verlangen te gemoet gezien.

Leeuwarden. In de regeling der school is nog geen verandering gekomen. Omtrent de kwestie van het oprigten eener praktische ambachtsschool, die stellig op het bezoek en op de regeling der burgerschool van invloed zou zijn, is in den loop van 1879 geen definitief besluit genomen.

Groningen. Voor zooveel de ondervinding van één jaar een oordeel toeliet, had men reden om tevreden te zijn over de resultaten van de wijziging in de regeling van deze school, van welke in het voorgaand verslag mededeeling is gedaan, al moge dan ook het getal der leerlingen nagenoeg onveranderd zijn gebleven. Van de zes klassen, waaruit de burgeravondschool moet bestaan, ontbrak dit jaar nog de 6de. Twaalf leerlingen dezer school bezochten eene bijzondere uitsluitend praktische ambachtsschool in de gemeente.

Zutphen. De in September 1878 geopende lessen in timmeren, enz., in de morgenuren, voor leerlingen der burgeravondschool hebben aan het doel beantwoord. Een zestal leerlingen nam er in den cursus 1878/79 aan deel.

Bij den aanvang van den nieuwen cursus meldten zich, behalve deze 6, verscheidene nieuwe leerlingen aan. De beschikbare localiteit liet niet toe, meer dan 8 hunner aan te nemen.

De werkplaats der school bewijst ook hare diensten bij de vervaardiging van toestellen ten behoeve van het onderwijs. Zoo werden in 1879 hulpmiddelen vervaardigd bij het teekenonderwijs.

Tiel. In het programma voor den cursus 1879/80 werden voor 2 uren lijntekenen in de eerste klasse even zoo vele uren handteekenen in de plaats gesteld.

Dordrecht. Wegens het groot getal leerlingen (50) der 1ste klasse is die klasse voor sommige vakken in tweeën gesplitst, hetgeen eenige tijdelijke maatregelen voor den cursus 1879/80 noodig maakte. Men hoopte, indien ook het volgend jaar het getal der leerlingen zoo aanzienlijk was, alsdan definitieve maatregelen tot uitbreiding van het personeel te nemen.

Delft. Ook dit jaar zijn weder een gedeelte der lessen van den leeraar ROVERS tijdelijk door den leeraar KOOMANS gegeven, zonder dat evenwel in het leerplan eenige verandering is gemaakt.

Gouda. De omstandigheid, dat in 1878 de directeur zich tot de commissie had gewend met een voorstel tot splitsing der 2de klasse in parallel-afdeelingen en in verband daarmee tot vermeerdering van het onderwijzend personeel met een of twee leeraren, heeft aan de commissie van toezigt aanleiding gegeven om te overwegen, of eene andere regeling der school niet wenschelijk was. De ondervinding toch had geleerd, dat vooral de voorbereidende klasse werd bezocht door een betrekkelijk groot getal leerlingen, die niet tot den ambachtsstand behoorden en wier ouders eigenlijk de burgeravondschool meer schenen te beschouwen als eene gelegenheid om de jongens 's winters 's avonds

bezig te houden. Eene sub-commissie bragt een rapport daarover uit, dat gepaard ging met voorstellen tot eene nieuwe regeling. Over deze voorstellen had eene gedachtenwisseling plaats tusschen de commissie en den inspecteur, welke tot eenige wijziging leidde. Daar de definitieve plannen eerst in 1880 zijn vastgesteld, behoort de mededeeling daarvan tot een volgend verslag.

Gorinchem. Na de benoeming van een nieuwen directeur zijn de plannen tot betere regeling dezer school weder opgenomen. Voorloopig zijn voor den cursus alleen het teekenen, het nederlandsch en de wiskunde als leervakken behouden; van daar, dat sommige leeraren der hogere burgerschool, die vroeger ook aan deze school onderwijs gaven, thans tijdelijk daarvan zijn ontheven. Veel resultaten heeft de nieuwe proefneming nog niet opgeleverd: de meerderheid der leerlingen bleef geringe belangstelling aan den dag leggen, hetgeen vooral daaruit bleek, dat het geregeld schoolbezoek veel te wenschen overliet.

Amersfoort. Ook na het tot stand komen eener herhalings-school houden de klachten aan over de geringe ontwikkeling der leerlingen, die tot de burgeravondschool wenschen te worden toegelaten.

Harlingen. De verwachting, dat de in het vorig verslag medegedeelde wijziging in de samenstelling van het personeel voor het teekenen goede vruchten zou opleveren, heeft zich verwezenlijkt. Zoowel in praktische rigting, als in belangstelling bij de leerlingen heeft het veel gewonnen.

Rotterdam. In de regeling der Akademie van beeldende

kunsten en technische wetenschappen kwam nog geene verandering. Wel zijn door het bestuur in het voorjaar van 1879, na de met den inspecteur gehouden conferentie, van welke in het vorig verslag melding is gemaakt, voorstellen aan het gemeentebestuur gedaan, maar deze zijn tot dusverre zonder gevolg gebleven, zoodat de zaak van de reorganisatie der Akademie nog steeds aan de orde is. Aangaande de ambachtsschool valt niets bijzonders mede te deelen.

Leiden. Met voldoening mag weder worden gewezen op het bezoek van den zomer-cursus, dat in 1879 tot 170 klom.

e. Toestand der lokalen en hulpmiddelen.

Tilburg. Even als in vorige jaren werd met regt geklaagd over de geheel ontoereikende ruimte, die het lokaal voor bouwkundig teekenen aanbiedt. Voorstellen, tot verbetering daarvan gedaan, bleven in behandeling.

Arnhem. De leesbibliotheek, ten gebruike van de leerlingen der school, heeft een omvang van bijna 200 nummers bereikt.

Dordrecht. De lokalen zijn eenigzins uitgebreid om beter te kunnen voorzien in de behoefte, ontstaan door toeneming van het getal der leerlingen.

§ 2. INDUSTRIE- EN TEEKENSCHOLEN, AMBACHTSSCHOLEN.

In de volgende tabel zijn alle scholen van deze soort vermeld, welke geacht worden tot het middelbaar onderwijs te behooren:

GEMEENTEN.	Naam der school.	Aard der school.	Vakken van onderwijs.	Getal der	
				leeraren.	leerlingen.
's Hertogenbosch	Kon. school voor nuttige en beeldende kunsten.	ges. bijz.	Handt., perspect., bouwk. teek., boets.	9	298
id.	Ambachtsschool.	openb.	Ned. taal, rekenen, handteek., lijntekenen, timmeren.	7	32
Breda	Teekeninstituut.	openb.	Handt., perspect., bouwk. teek., boets.	7	201
Bergen op Zoom	Teekenschool.	ges. bijz.	Handteekenen.	1	70
Roosendaal . .	id.	id	Handt., bouwk. teek.	4	166
Helmond . . .	id.	openb.	Handt., bouwk. teek.	2	51
Eindhoven . .	id.	openb.	Handt., bouwk. teek.	3	85
Oosterhout . .	id.	ges. bijz.	Handt., lijnt., perspect., boets., schilderen.	1	57
Ravestein . . .	id.	id.	Handt., lijnt., perspect., bouwkundig teekenen.	1	56
Grave	id.	id.	Ned. taal, wisk., handt., bouwkundig teekenen.	4	79
Arnhem	Teekenschool van het genootschap Kunstoefening.	ges. bijz.	Handt., bouwk. teek., boets.	6	300
id.	Ambachtsschool.	id.	Herh. l.o., handt., lijnt., bouwk. teek., boets. en beeldh., timmeren, smeden, draaijen, meubelmaker, verwen.	14	117
Barneveld . . .	Teekenschool.	id.	Handteekenen.	1	19
Wageningen . .	id.	bijz.	Rek., handt., lijnt., boets.	4	40
Transporteren				64	1 571

GEMEENTEN.	Naam der school.	Aard der school.	Vakken van onderwijs.	Getal der	
				leeraren.	leerlingen.
			Per transport	64	1 571
Zaltbommel . .	Teekenschool.	openb.	Rek. en meetk., handt., lijnt.	3	30
Nijkerk . . .	id.	openb.	Lijntekenen.	1	23
'sGravenhage .	Akad. van beeld. kunsten.	ges. bijz.	Handt., bouwk. teek., boots.	20	381
id.	Ambachtsschool.	id.	L. o., wisk., natuurk., bouwk. teek., boots., ambachten.	10	80
id.	Industrieschool voor meisjes.	id.	L. o., wisk., natuurk., teek., boekh., handw.	9	41
Brielle . . .	Bouwk. teekenschool.	openb.	Bouwk. teekenen.	1	21
Alphen . . .	Teekenschool.	ges. bijz.	Wisk., natuurk., handt., bouwkundig teekenen.	3	22
Amsterdam . .	Ambachtsschool der Maatsch. voor den werkenden stand.	id.	L. o., wisk., natuurk., handt., bouwk. teek., boots., amb.	19	95
id.	Industrieschool van de Maatsch. voor den werkenden stand.	bijz.	Wisk., natuurk., boekh., handteek., bouwk. teek., boots.	14	100
id.	Kweekschool voor machinisten.	ges. bijz.	L. o., wisk., natuurk., werkt., teekenen, ambachten.	8	82
id.	Industrieschool voor vrouwelijke jeugd.	id.	L. o., wisk., natuurk., handt., handwerken.	18	158
Hoorn.	Teekenschool.	openb.	Handt., bouwk. teek.	2	65
Edam.	id.	openb.	id. id.	2	49
Purmerend.	id.	openb.	Wisk., handt., bouwk. teek.	3	64
Tholen.	id.	ges. bijz.	Handt., boots.	1	41
Utrecht . . .	Ambachtsschool.	id.	Teekenen, constructieeler en kennis der bouwmaterialen, timmeren, smeden, meubelmaken.	5	87
Zeist.	Teekenschool.	id.	Handt., lijnt.	1	29
Sneek	Industrieschool.	openb.	Wisk., nat., handt., bouwk. teekenen.	6	67
Dragten . . .	Teekenschool.	bijz.	Handt., bouwk. teek.	2	28
Zwolle . . .	id.	openb.	Handt., lijnt., timmeren.	7	301
Deventer . . .	id.	openb.	Handt., lijnt., boots., bouwk. teekenen.	9	372
Kampen . . .	id.	openb.	Handteekenen.	2	90
Almelo . . .	id.	openb.	Wisk., handt., lijnt.	3	38
Groningen . .	School voor handwerkslieden.	openb.	L. o., wisk., natuurk., handt., bouwk., teek.	5	50
Veendam . . .	School voor nijverheid.	ges. bijz.	L. o., wisk., natuurk., veeteelt, landbouw, teekenen.	9	51
Roermond . .	Teekenschool.	openb.	Handt., lijnt.	2	123
Venlo	id.	openb.	Handt., bouwk. teek.	1	43
Totalen . .				230	4 102

Bij vergelijking van deze tabel met eene dergelijke in het vorig verslag blijkt, dat thans niet wordt vermeld de teekenschool te Haarlemmermeer. De lessen zijn in 1879 niet gegeven en het is onzeker of zij al of niet zullen worden hervat, zoodat op dit oogenblik de school als opgeheven moet worden beschouwd. Ook de school te Wouw, reeds

in het vorige verslag als »tijdelijk gesloten" vermeld, is weggelaten. Het getal der inrigtingen van dezen aard bedroeg derhalve 41.

Het onderwijzend personeel is van 232 tot 230 gedaald, het getal leerlingen, dat het vorig jaar van 4145 tot 4003 was verminderd, is thans weder tot 4102 geklommen, en

alzo met 99 vermeerderd, in weerwil van de opheffing van ééne school. De vermeerdering komt in de eerste plaats ten bate van de teekenscholen te Deventer, en voorts van die te 's Hertogenbosch en Zwolle, alsmede van de kweek-school voor machinisten te Amsterdam. Daarentegen vermeldt de tabel minder leerlingen voor de scholen te Eindhoven, 's Gravenhage en Amsterdam (Ambachtsschool).

Aangaande sommige dezer inrigtingen valt nog het volgende te vermelden.

's Hertogenbosch. De nog jeugdige praktische ambachtsschool telde in December van het jaar, waarover dit verslag loopt, 32 leerlingen. Het ambachts-onderwijs bepaalt zich voorloopig nog tot timmeren. In verband met de toename van het aantal leerlingen onderging de localiteit eenige uitbreiding, terwijl besloten werd tot vermeerdering van het onderwijzend personeel met een tweeden baas-timmerman, en de jaarwedde van den eersten baas-timmerman werd verhoogd.

Arnhem. De praktische ambachtsschool bleef bloeijen en zich verheugen in een talrijk bezoek. Van de 117 leerlingen, die er in December 1879 onderwijs genoten, waren:

- 96 voor het timmeren, meubelmaken of dergelijke;
- 11 voor het smidsvak;
- 4 tot beeldhouwer, en
- 6 tot verwer bestemd.

In den cursus 1878/79 werden voor het laatst leerlingen aangenomen, *uitsluitend* voor het vak van draaijer, welk beroepsvak, naar de overweging van het bestuur der school, een al te exclusief karakter heeft. De verwinkel werd overgebracht naar eene woning op de plaats der school, die door het gemeentebestuur kosteloos ter beschikking werd gesteld. De oude verwinkel werd opgeruimd en eenige draaibanken uit de meubelmakerswerkplaats werden daarheen overgebracht. Ook de smederij onderging, met behulp van een subsidie der provincie, eene belangrijke uitbreiding, zoodat thans twee lokalen voorhanden zijn, waarvan het eene als vuur-, het andere als bankwerkerij is ingericht.

Het voor de verbouwing benoodigde timmer-, smids- en verwerk werd aan de school zelve vervaardigd en uitgevoerd.

In het verkrijgen eener geschikte gelegenheid voor de oud-leerlingen der school, om voortgezet teekenonderwijs te ontvangen, zich behoorlijk aansluitende aan haar onderwijs, mogt men nog niet slagen.

's Gravenhage. Van de leerlingen der *akademie voor beeldende kunsten* volgden 154 de lessen van afdeling A (gronden der teekenkunst), 119 die van afdeling B (voortgezet onderwijs in teekenen), 41 die van afdeling C (ornament), 21 die van afdeling D (bootseren) en 251 die van afdeling E (bouwkundig teekenen). Bovendien werd er een cursus gegeven tot voorbereiding tot het examen ter verkrijging eener acte voor middelbaar onderwijs, die door 37 personen, waarvan 15 meisjes, werd bijgewoond. Deze laatste 37 zijn niet begrepen onder de in de tabel vermelde leerlingen, evenmin als 78 vrouwelijke leerlingen, die bezwaarlijk kunnen worden gerekend tot den cursus, voor den ambachtsstand bestemd. Telt men deze mede, dan zou het totaal getal leerlingen 496 bedragen, waaronder ruim 100, die tijdelijk het onderwijs aan twee of meer der bovengemelde afdelingen volgen. De bovengenoemde vermindering is dan ook slechts schijnbaar, daar in voorgaande jaren minder gedetailleerde en dus ook minder nauwkeurige opgaven waren geschied.

Aan de *ambachtsschool* is eene verandering tot stand gekomen. De wenschelijkheid was gebleken van eene vermeerdering der praktische lessen, gepaard met eene inkringing der theoretische lessen. Deze had eene wijziging in de samenstelling van het personeel ten gevolge. Aan de heeren L. VAN DER TAS en J. DE GOU werd een eervol ontslag verleend; in hunne plaats werd aangesteld de heer E. M. VAN SOEST, die met het geheele onderwijs in wis-

kunde, nederlandsch, geschiedenis en aardrijkskunde, als herhaling van het lager onderwijs, belast werd. Ook in de regeling van het tekenonderwijs had eene wijziging plaats, ten gevolge van welke alle klassen nu tegelijk onderwijs verkrijgen in de verschillende onderdeelen. De tijd is nog te kort geweest om over de gevolgen van deze reorganisatie een afdoend oordeel te vellen.

De berigten aangaande het onderwijs aan de *industrieschool voor meisjes* luiden zeer gunstig; het is alleen te betreuren, dat er nog niet meer van deze uitmuntende gelegenheid gebruik wordt gemaakt. Twee leerlingen van deze school verkregen eene acte voor middelbaar onderwijs in boekhouden, 3 eene acte voor lager onderwijs in nuttige of fraaije handwerken. Enkele leerlingen legden zich bijzonder op het teekenen toe, ten einde later eene acte voor lager onderwijs in dat vak te verkrijgen.

Brielle. In de regeling van de bouwkundige teekenschool is eenige wijziging gekomen, daar het onderwijs nu wordt gegeven door den leeraar aan de hoogere burger school en in het voor deze bestemde lokaal.

Amsterdam. Omtrent de *ambachtsschool* en de *industrieschool* van de maatschappij van den verkenden stand zijn ook ditmaal geen bijzonderheden te vermelden.

Wat de *industrieschool voor vrouwelijke jeugd* betreft, de plannen tot het stichten van een eigen gebouw, waarvan in het vorig verslag sprake was, zijn tot rijpheid gekomen en zelfs reeds tot een begin van uitvoering. Van de gemeente werd, tegen den halven prijs (f 25 per M²) een stuk bouwgrond aan de Weteringschans verkregen. De Maatschappij tot Nut van 't Algemeen stelde voor den bouw een subsidie van f 6000 beschikbaar en het departement »Amsterdam» van die maatschappij f 3000. Ten gevolge van eene door het bestuur algemeen verspreide circulaire kwamen nog vele geschenken van particulieren in, waaronder giften van f 1000. Op deze wijze werd het grootste gedeelte van het voor den bouw benoodigde bijeengebracht; terwijl het ontbrekende werd gevonden uit eene leening tegen lagen interest. In November 1879 had de aanbesteding van het gebouw voor ruim f 60 000 plaats; het moet in 1881 gereed zijn. Kan eenmaal het nieuwe gebouw in gebruik worden genomen, dan zal aan de school een vervolgcursus worden toegevoegd, waaraan zich reeds lang behoefte heeft doen gevoelen. Met het oog op de meerdere daaruit voortvloeiende kosten is het Rijkssubsidie, te beginnen met 1880, van f 3000 tot f 4500, en het subsidie van de gemeente van f 2000 tot f 3000 verhoogd.

Het cijfer der leerlingen was lager dan in vroegere jaren, maar dit is grootendeels toe te schrijven aan de gebrekkige voorbereiding van velen, die zich aanmelden en dien ten gevolge niet kunnen worden toegelaten. Het vooruitzicht, dat krachtens de wet van 1878 in het vervolg geen afzonderlijke acten voor onderwijs in handwerken zullen te verkrijgen zijn, en die voor lager onderwijs in teekenen alleen door de bezitters eener acte als onderwijzeres krachtens die wet, werkt ook nadeelig op het bezoek der school. Vele meisjes toch maken van het onderwijs gebruik met het doel om in een der vakken examen af te leggen. Dit was dan ook in 1879 niet minder dan 34 leerlingen het geval, die in het geheel 63 examens hebben afgelegd, waarvan 47 met gunstigen uitslag; namelijk 3 voor teekenen en 44 voor nuttige of fraaije handwerken. Bovendien legden 10 leerlingen dezer school voor de Staatscommissie het examen van leerling-apotheker met gunstigen uitslag af.

Het getal der leerlingen aan de *kweekschool voor machinisten* onderging een aanzienlijke vermeerdering ten gevolge van de opening eener 2de klasse. Voor het admissexamen meldten zich 90 aspiranten aan, van welke echter slechts 46 konden worden toegelaten. Hierbij valt nog op te merken, dat men in de voorwaarden, zoo als die oorspronkelijk waren gesteld, aanzienlijke wijzigingen had moeten maken. Aanvankelijk toch was het denkbeeld geweest, dat de school de leerlingen op ongeveer 15jarige

leeftijd zou moeten opnemen, toegerust met zoodanige kennis van nederlandsche, fransche en engelsche talen en van wiskunde, als in de beide laagste klassen eener hoogere burgerschool kan worden verkregen. Bij het in 1878 gehouden admissie-examen was reeds gebleken, dat slechts weinige van de aspiranten aan deze eischen konden voldoen; men besloot toen, nevens de oorspronkelijk bedoelde afdeeling, nog eene tweede (A.) te openen, waarvoor minder kennis zou worden gevorderd, en die bestemd zou zijn tot opleiding van machinisten voor de binnenlandsche stoomvaart, locomotieven en kleinere fabrieken, terwijl de andere afdeeling (B.) bestemd zou blijven voor aanstaande machinisten aan boord van groote koopvaardijstoomschepen, groote fabrieken, alsmede voor de gouvernements-marine in de kolonien. De cursus op elke afdeeling is een tweejarige; nadat die is ten einde gebracht, zullen de leerlingen door de zorg van het bestuur op schepen of in fabrieken geplaatst worden om zich met de praktijk bekend te maken; tegen het einde van het 3de jaar komen zij nog een maand of drie terug om zich voor een eindexamen voor te bereiden.

Ten gevolge van deze regeling en van de gehouden admissie- en overgangsexamens telde de school in December 1879, 82 leerlingen, van welke 43 in afd. A. en 39 in afd. B. Van eerstgenoemden volgden 23 de lessen der 1ste of laagste, 20 die der 2de klasse; de eerste klasse van afd. B. telde 26, de 2de 13 leerlingen. Van het houden van een eindexamen kan eerst in 1881 sprake zijn, daar de school in 1878 geopend is.

De regeling en de uitkomsten van het onderwijs geven aanvankelijk reden tot tevredenheid. Gebrek aan geldelijke middelen heeft het bestuur tot dusverre verhinderd, op zoodanige wijze voor hulpmiddelen bij het onderwijs in werktuigkunde en natuurkunde te zorgen als wenschelijk ware. Daarentegen zijn de werkplaatsen voor het bankwerken en smeden zeer doelmatig ingerigt.

Utrecht. Ook hier beantwoordt de praktische ambachtsschool meer en meer aan haar doel. Aan niet minder dan 87 leerlingen verschaft zij onderwijs in timmeren, smeden

of meubelmaken, en bovendien in teekenen, constructieel en kennis der bouwmaterialen.

Aan deze school worden uitsluitend leerlingen toegelaten, die tevens onderwijs ontvangen op de gemeentelijke burgeravondschool.

§ 3. HOOGERE BURGERSCHOLEN.

a. Getal en soort der scholen.

Het getal der hoogere burgerscholen is in 1879 met twee toegenomen, te weten de gemeentelijke scholen van driejarigen cursus te Brielle en te Winschoten, met het begin van den cursus 1879/80 geopend. Aan beide is een Rijkssubsidie van f 5000 toegekend. Dien ten gevolge waren er bij het einde van 1879 55 inrigtingen, die tot deze afdeeling moeten worden gebracht, namelijk:

18 Rijks hoogere burgerscholen, waarvan 10 van een vijfjarigen, 8 van een driejarigen cursus;

34 gemeentelijke hoogere burgerscholen, waaronder 22 van een vijfjarigen, 3 van een vierjarigen en 9 van een driejarigen cursus. Van deze genoten 29 een Rijkssubsidie;

1 gemeentelijke handelsschool van driejarigen cursus;

1 gesubsidieerde bijzondere school van zesjarigen cursus;

1 niet-gesubsidieerde bijzondere school van driejarigen cursus;

derhalve 33 van een vijf- of zesjarigen cursus, 3 van een vierjarigen en 19 van een driejarigen cursus.

Uit de volgende tabel blijkt, waar deze scholen gevestigd zijn, alsmede het jaar der stichting, den duur van den cursus en het bedrag van het schoolgeld, zoowel voor het volledig onderwijs als voor het bijwonen van enkele lessen.

PROVINCIE.	GEMEENTEN.	AARD DER SCHOOL.	Jaar der opening.	Duur van den cursus in jaren.	Bedrag van het schoolgeld	
					volledig onderwijs.	enkele lessen.
Noordbrabant	's Hertogenbosch	Rijks hoogere burgerschool.	1867	5	f 30	per jaar. f 7 of f 14 per vak.
	Tilburg.	Idem.	1866	5	30	> 7 of 14 >
	Breda.	Gesubs. gem. hoogere burgersch.	1867	5	50	> 3 per uur's weeks.
	Helmond.	Rijks hoogere burgerschool.	1866	3	30	> 7 of f 14 per vak.
Gelderland.	Arnhem.	Gesubs. gem. hoogere burgersch.	1866	5	60	> 6 tot f 60 's jaars.
	Nijmegen.	Idem.	1865	5	60	> 5 per uur's weeks.
	Zutphen.	Idem.	1864	5	40	> 40 per jaar.
	Apeldoorn.	Idem.	1877	3	60	> 5 per uur's weeks.
	Tiel.	Idem.	1870	5	50	> 5 tot f 12 per vak.
	Winterswijk.	Rijks hoogere burgerschool.	1870	3	30	> 7 of 14 >
	Wageningen.	Rijks hoogere burgerschool, verbonden met de Rijkslandbouwschool.	1869	3	40	> 5 of 20 >
	Zaltbommel.	Rijks hoogere burgerschool.	1867	3	30	> 7 of 14 >
Zuidholland.	's Gravenhage.	Niet-gesubs. gem. hoogere burgerschool.	1865	5	60	> 10 tot 48 >
	Rotterdam.	Gesubs. gem. hoogere burgersch.	1865	5	60 of f 50	> —
	Id.	Niet-gesubs. gem. hoogere burgerschool.	1875	3	60 of 50	> —

PROVINCIE.	GEMEENTEN.	AARD DER SCHOOL.	Jaar der opening.	Duur van den cursus in jaren.	Bedrag van het schoolgeld	
					volledig onder- wijs.	enkele lessen.
Zuidholland .	Leiden.	Gesubs. gem. hogere burgersch.	1864	5	f60 of f 45 p. jaar.	f10 tot f 25 per vak.
	Dordrecht.	Idem.	1865	5	54 of 72 »	10 of 15 »
	Delft.	Idem.	1864	5	70 »	10 tot 30 »
	Schiedam.	Idem.	1869	5	60 of f 45 »	6 tot 15 »
	Gouda.	Rijks hogere burgerschool.	1865	3	30 »	7 of 14 »
	Gorinchem.	Gesubs. gem. hogere burgersch.	1871	5	50 of f 60 »	9 tot 27 »
	Brielle.	Idem.	1879	3	30 of 24 »	5 of 10 »
Noordholland	Amsterdam.	Idem.	1865	5	60 »	10 tot 25 »
	Id.	Niet-gesubs. gem. hogere burgerschool.	1876	3	30 of f 24 »	—
	Id.	Niet-gesubs. gem. handwerksch.	1869	3	180 »	10 tot f 25 »
	Id.	Niet-gesubs. bijz. R.-K. hogere burgerschool.	1873	3	100 »	15 tot 25 »
	Haarlem.	Gesubs. gem. hogere burgersch.	1864	5	60 »	10 tot 25 »
	Id.	Niet-gesubs. gem. hogere burgerschool.	1874	3	40 »	10 tot 25 »
	Zaandam.	Gesubs. gem. hogere burgersch.	1866	4	60 »	20 »
	Alkmaar.	Rijks hogere burgerschool.	1867	5	30 »	7 of f 14 »
	Hoorn.	Gesubs. gem. hogere burgersch.	1868	4	30 of f 40 »	6 tot 15 »
	Enkhuizen.	Idem.	1870	3	20 tot 30 »	15 per jaar.
Zeeland . . .	Middelburg.	Rijks hogere burgerschool.	1865	5	40 »	7 of f 14 per vak.
	Zierikzee.	Gesubs. gem. hogere burgersch.	1869	5	40 »	10 tot 40 per jaar.
	Goes.	Idem.	1865	5	40 of f 50 »	5 tot 12 per vak.
Utrecht . . .	Utrecht.	Rijks hogere burgerschool.	1866	5	60 »	10 of 20 »
	Amersfoort.	Gesubs. gem. hogere burgersch.	1871	5	50 »	5 tot 12,50 »
Friesland . .	Leeuwarden.	Rijks hogere burgerschool.	1867	5	50 »	7,50 of 15 »
	Harlingen.	Gesubs. gem. hogere burgersch.	1865	4	40 »	10 »
	Sneek.	Idem.	1864	5	30 of f 50 »	1 of f 1,60 p.u.'sw.
	Heerenveen.	Rijks hogere burgerschool.	1870	3	30 »	7 of f 14 per vak.
Overijssel . .	Zwolle.	Idem.	1867	5	50 »	7,50 of 15 »
	Deventer.	Gesubs. gem. hogere burgersch.	1864	5	50 of f 60 »	3 per uur 's weeks.
	Kampen.	Niet-gesubs. gem. hogere burgerschool.	1868	5	30 »	10 per vak.
	Enschede.	Ges. bijz. indust.- en handelssch.	1863	6	70 of f 35 »	5 tot f 10 »
Groningen . .	Almelo.	Gesubs. gem. hogere burgersch.	1874	3	50 »	3 of f 4 p. u. 's w.
	Groningen.	Rijks hogere burgerschool.	1864	5	50 »	7,50 of f 15 p. vak.
	Veendam.	Gesubs. gem. hogere burgersch.	1866	5	20 tot f 50 »	20 tot f 50 per jaar.
	Winschoten.	Idem.	1879	3	40 »	—
	Sappemeer.	Rijks hogere burgerschool.	1868	3	30 »	7 of f 14 per vak.
	Warffum.	Idem.	1868	3	30 »	7 of 14 »
	Assen.	Idem.	1868	5	30 »	7 of 14 »
Drenthe . . .	Maastricht.	Gesubs. gem. hogere burgersch.	1864	5	30 »	5 of 10 »
Limburg. . .	Roermond.	Rijks hogere burgerschool.	1864	5	30 »	5 of 10 »
	Venlo.	Gesubs. gem. hogere burgersch.	1866	3	36 »	15 tot 36 per jaar.

Bij de scholen te Helmond, Brielle, Goes, Almelo, Winschoten en Venlo waren in 1879/80 voorbereidende klassen, welke hier niet afzonderlijk zijn opgegeven; die te Brielle en Winschoten zijn geheel van tijdelijken aard. Die te Almelo werd vroeger vermeld als 1ste klasse en de cursus een vierjarige genoemd; de thans gevolgde aanwijzing is echter meer overeenkomstig den aard van het onderwijs en de eischen bij de toelating. De hogere burgerschool te Apeldoorn en de handelsschool te Amsterdam worden vermeld als zijnde van een driejarigen cursus, maar de drie klassen staan gelijk met de drie hoogste van een vijfjarigen cursus.

Van de dubbele cijfers voor het schoolgeld voor volledig onderwijs aan de scholen te Dordrecht, Gorinchem, Hoorn, Enkhuizen, Goes, Sneek, Deventer en Veendam duidt het eerste het bedrag in lagere, het tweede dat in hogere klassen aan. Voor de scholen te Rotterdam, Leiden, Schiedam, Brielle, Amsterdam (3jarige cursus) duidt het eerste cijfer het bedrag aan voor den eersten leerling, het tweede dat voor elken der andere leerlingen uit hetzelfde gezin. Aan alle Rijksscholen wordt alleen voor den eersten leer-

ling uit een gezin het volle schoolgeld betaald, voor elken volgenden slechts de helft. Aan de Twentsche industrie- en handelsschool bedraagt het schoolgeld voor het volledig onderwijs f 70 'sjaars; voor sommige leerlingen wordt het door curatoren tot f 35 verminderd. Voor de bijwoning van enkele lessen is als grondslag aangenomen, dat f 5 wordt betaald voor lessen, die 2 malen 's weeks, f 10 voor lessen, die 4 malen 's weeks worden genoten, enz.; maar bij de toepassing ook van dit tarief, wordt door curatoren met de omstandigheden te rade gegaan.

Aan de scholen te Rotterdam, die van driejarigen cursus te Amsterdam en de school te Winschoten worden geen leerlingen voor enkele lessen toegelaten.

b. Getal der leerlingen.

De volgende tabel wijst voor elke der hiervóór vermelde scholen aan het getal der leerlingen, die in December 1879 gebruik maakten, hetzij van het volledig onderwijs, hetzij van enkele lessen.

S C H O L E N.	Getal leerlingen voor volledig onderwijs.						Getal der leerlingen voor enkele lessen.	Algemeen totaal.
	1ste kl.	2de kl.	3de kl.	4de kl.	5de kl.	Totaal.		
's Hertogenbosch	16	9	10	4	2	41	9	50
Tilburg	13	10	4	4	4	35	9	44
Breda	26	21	19	8	2	76	2	78
Helmond	15	8	2	—	—	25	3	28
Arnhem	21	24	25	10	7	87	11	98
Nijmegen	17	9	10	8	3	47	2	49
Zutphen	31	31	20	8	16	106	11	117
Apeldoorn	—	—	13	5	3	21	2	23
Tiel	17	12	11	3	3	46	13	59
Winterswijk	7	6	4	—	—	17	8	25
Wageningen	13	15	11	—	—	39	2	41
Zaltbommel	7	7	4	—	—	18	3	21
's Gravenhage	75	71	56	44	25	271	7	278
Rotterdam (5jarige cursus)	41	39	31	20	13	144	—	144
Idem (3jarige cursus)	45	25	19	—	—	89	—	89
Leiden	39	40	29	13	10	131	13	144
Dordrecht	30	37	33	14	8	122	7	129
Delft	24	20	26	12	10	92	5	97
Schiedam	21	11	12	8	6	58	—	58
Gouda	21	16	9	—	—	46	6	52
Gorinchem	11	8	11	6	4	40	2	42
Brielle	26	7	—	—	—	33	3	36
Amsterdam (5jarige cursus)	57	57	61	34	24	233	5	238
Idem (3jarige cursus)	94	64	44	—	—	202	—	202
Idem (handelsschool)	—	—	28	31	24	83	1	84
Idem (Roomsch-kath. hogere burgersch.)	25	16	7	—	—	48	—	48
Haarlem (5jarige cursus)	42	27	20	21	7	117	2	119
Idem (3jarige cursus)	17	16	13	—	—	46	—	46
Transporteren	177	173	145	91	81	1521	90	1573

S C H O L E N.	Getal leerlingen voor volledig onderwijs.						Getal der leerlingen voor enkele lessen.	Algemeen totaal.
	1ste kl.	2de kl.	3de kl.	4de kl.	5de kl.	Totaal.		
Per transport	117	173	145	91	81	1521	90	1573
Zaandam	15	8	10	9	—	42	9	51
Alkmaar	26	16	7	4	2	55	19	74
Hoorn	14	12	5	—	—	31	2	33
Enkhuizen	9	11	7	—	—	27	3	30
Middelburg	18	23	18	5	5	69	17	86
Zierikzee	19	18	12	5	—	54	10	64
Goes	40	12	13	3	1	69	11	80
Utrecht	30	24	28	9	11	102	12	114
Amersfoort	20	21	19	4	2	66	4	70
Leeuwarden	32	27	22	10	7	98	19	117
Harlingen	14	12	5	2	—	33	2	35
Sneek	18	16	12	6	4	56	19	75
Heerenveen	11	10	8	—	—	29	6	35
Zwolle	16	13	12	3	3	47	12	59
Deventer	20	12	16	10	3	61	3	64
Kampen	24	23	26	5	7	85	5	90
Enschede	8	13	5	11	5	42	1	43
Almelo	16	8	4	—	—	28	5	33
Groningen	37	16	26	12	17	108	17	125
Veendam	27	18	22	3	4	74	12	86
Winschoten	27	6	—	—	—	33	—	33
Sappemeer	17	12	13	—	—	42	—	42
Warffum	11	4	6	—	—	21	1	22
Assen	11	10	13	4	4	42	3	45
Maastricht	23	18	19	5	5	70	12	82
Roermond	19	22	11	6	4	62	7	69
Venlo	22	12	10	—	—	44	—	44
Totaal	1295	1003	881	369	255	3803	337	4140

Het teeken (—) beduidt, dat de aan het hoofd genoemde klasse voor de school, in de 1ste kolom vermeld, niet bestaat, het teeken (*), dat zij in het jaar 1879/80 geen leerlingen voor volledig onderwijs telde. In overeenstemming met het hiervóór vermeldte worden de school te Apeldoorn en de handelsschool te Amsterdam beschouwd als geen 1ste of tweede klasse hebbende. De 6de klasse der school te Enschede bevatte 2 leerlingen, welke onder die der 5de klasse zijn medegerekend.

De voorbereidende afdeelingen telden het volgende getal leerlingen: Helmond 6, Brielle 16, Goes 24, Almelo 8, Winschoten 7, Venlo 9, te zamen dus 70; deze zijn alle onder de cijfers der 1ste klasse begrepen.

Aan de school van vijfjarigen cursus te Rotterdam waren de 4de en 5de klasse weder in twee afdeelingen gesplitst; de afdeeling 4 A en 5 A, bestemd voor hen, die het eind-examen wenschten af te leggen, telden 15 en 8 leerlingen, de afdeelingen 4 B en 5 B, met een gewijzigd programma, 6 en 5 leerlingen. De handelsafdeelingen te Dordrecht en

Groningen telden geen leerlingen voor volledig onderwijs; die te Schiedam, welke dit jaar het eerst in werking kwam, had 1 leerling in de 4de en 1 in de 5de klasse.

Uit hoofde van het groot getal leerlingen waren aan de volgende scholen klassen in twee of meer parallel-afdeelingen gesplitst:

Zutphen, de 1ste, 2de en 3de, elke in twee afdeelingen, behalve voor teekenen;

's Gravenhage, de 1ste, 2de en 3de elke in drie afdeelingen, de 4de in twee afdeelingen; waarbij evenwel is op te merken, dat de 3de klasse voor natuurkunde, scheikunde en lijntekenen slechts in tweeën was gesplitst;

Rotterdam, 5jarige cursus, de 1ste, 2de en 3de klasse, elk in twee afdeelingen;

Rotterdam, 3jarige cursus, de 1ste en 2de klasse elk in twee afdeelingen;

Leiden, de 1ste, 2de en 3de klasse in twee afdeelingen, laatstgemelde echter, wegens onvolledigheid van het onderwyzend personeel, eerst na de kersvacantie;

Dordrecht, de 1ste, 2de en 3de klasse, elk in twee afdeelingen;

Amsterdam, 5jarige cursus, de 1ste en 3de elk in drie afdeelingen, de 2de en 4de elk in twee;

Amsterdam, 3jarige cursus, de 1ste in 4, de 2de in drie en de 3de in twee afdeelingen;

Amsterdam, handelsschool, de 1ste en 2de elk in twee afdeelingen;

Haarlem, 5jarige cursus, de 1ste in twee afdeelingen;

Middelburg, de 2de en 3de klasse, elk in twee afdeelingen; laatstgenoemde echter slechts voor sommige lessen;

Utrecht, de 1ste en 3de klasse elk in twee afdeelingen;

Leeuwarden, de 1ste en 2de klasse elk in twee afdeelingen;

Groningen, de 1ste en 3de klasse elk in twee afdeelingen;

Met inbegrip van de bovenvermelde afdeelingen der hoogste klassen te Rotterdam en Schiedam, waren er dus 40 klassen gesplitst in 88 afdeelingen. In 't geheel waren gesplitst 12 1ste klassen in 28 afdeelingen, 10 2de klassen in 22, 10 3de klassen in 22, 5 4de klassen in 10 en 3 5de klassen in 6 afdeelingen. De 1ste en 2de klasse der Amsterdamsche handelsschool zijn bij deze opgaven gelijkgesteld met de 3de en 4de klasse der hogere burgerscholen.

De scholen te Brielle en Winschoten telden nog geen leerlingen in de 3de klasse; dit was daaraan toe te schrijven, dat deze scholen eerst bij het begin van dezen cursus geopend waren. Voorts was te Hoorn de 4de en te Zierikzee de 5de klasse zonder leerlingen. Behalve aan de 4 bovenvermelde scholen te Rotterdam, Amsterdam en Winschoten, waar geen leerlingen voor enkele lessen worden toegelaten, waren ook voor die te Schiedam, Haarlem (3jarige cursus), Sappemeer en Venlo, alsmede aan de Rooms-katholieke hogere burgerschool te Amsterdam, gedurende den cursus 1879/80 geen leerlingen voor enkele lessen ingeschreven.

De laatstgenoemde tabel vermeldt alleen de mannelijke leerlingen; aan enkele scholen worden ook meisjes toegelaten.

Bij de reeds in het vorig verslag vermelde scholen zijn nu weder die te Tilburg, Tiel, Brielle en Zierikzee gekomen, zoodat het getal der bedoelde scholen reeds tot 18 geklommen is.

De volgende tabel wijst voor elke school het getal der vrouwelijke leerlingen aan, zoo voor het volledig onderwijs als voor enkele lessen.

SCHOLEN.	Getal vrouwelijke leerlingen voor:		
	volledig onderwijs.	enkele lessen.	Totaal.
Tilburg	—	1	1
Tiel	5	2	7
Winterswijk	—	3	3
Wageningen	7	1	8
Zalt-Bommel	4	1	5
Brielle	11	5	16
Zaandam	8	3	11
Middelburg	1	7	8
Zierikzee	—	1	1
Sneek	1	7	8
Heerenveen	2	2	4
Zwolle	4	1	5
Almelo	24	1	25
Veendam	10	—	10
Sappemeer	8	—	8
Warffum	4	7	11
Assen	6	8	14
Roermond	1	—	1
Totaal	96	50	146

Van deze behooren 3 meisjes te Brielle en 6 te Almelo tot de voorbereidende afdeeling. Zelfs wanneer men deze buiten beschouwing laat, valt weder eene aanzienlijke vermeerdering in het oog, daar het cijfer in den cursus 1878/79 slechts 113 bedroeg. De toeneming is niet zoo aanzienlijk voor de leerlingen voor het volledig onderwijs, wier cijfer van 88 tot 96 klom, maar daarentegen zeer groot voor de leerlingen voor enkele lessen, wier getal van 25 tot 50 aangroeide.

Van de 96 leerlingen voor volledig onderwijs waren 9 geplaatst in eene voorbereidende afdeeling, 34 in de 1ste, 38 in de 2de, 12 in de 3de, 2 in de 4de en 1 in de 5de klasse.

De volgende tabel toont aan de mannelijke bevolking der hogere burgerscholen in December 1878 en 1879, zoowel voor het volledig onderwijs en voor enkele lessen afzonderlijk, als voor beide te zamen.

S C H O L E N .	Leerlingen voor volledig onderwijs.				Leerlingen voor enkele lessen.				Geheel getal leerlingen.			
	In Dec. 1878.	In Dec. 1879.	In 1879 meer.	In 1879 minder.	In Dec. 1878.	In Dec. 1879.	In 1879 meer.	In 1879 minder.	In Dec. 1878.	In Dec. 1879.	In 1879 meer.	In 1879 minder.
's Hertogenbosch	48	41	—	7	33	9	—	24	81	50	—	31
Tilburg	29	35	6	—	2	9	7	—	31	44	13	—
Breda	66	76	10	—	—	2	2	—	66	78	12	—
Helmond	28	25	—	3	2	3	1	—	30	28	—	2
Arnhem	84	87	3	—	9	11	2	—	93	98	5	—
Nijmegen	44	47	3	—	6	2	—	4	50	49	—	1
Zutphen	93	106	13	—	13	11	—	2	106	117	11	—
Apeldoorn	15	21	6	—	3	2	—	1	18	23	5	—
Tiel	52	46	—	6	19	13	—	6	71	59	—	12
Winterswijk	18	17	—	1	6	8	2	—	24	25	1	—
Wageningen	39	39	—	—	1	2	1	—	40	41	1	—
Zaltbommel	24	18	—	6	2	3	1	—	26	21	—	5
's Gravenhage	241	271	30	—	3	7	4	—	244	278	34	—
Rotterdam (5jarige cursus).	141	144	3	—	—	—	—	—	141	144	3	—
id. (3jarige id.).	96	89	—	7	—	—	—	—	96	89	—	7
Leiden	130	131	1	—	21	13	—	8	151	144	—	7
Dordrecht	140	122	—	18	3	7	4	—	143	129	—	14
Delft	93	92	—	1	3	5	2	—	96	97	1	—
Schiedam	58	58	—	—	8	—	—	8	66	58	—	8
Gouda	42	46	4	—	8	6	—	2	50	52	2	—
Gorinchem	38	40	2	—	3	2	—	1	41	42	1	—
Brielle	—	33	33	—	—	3	3	—	—	36	36	—
Amsterdam (5jarige cursus).	238	233	—	5	4	5	1	—	242	238	—	4
id. (3jarige id.).	192	202	10	—	—	—	—	—	192	202	10	—
id. (handelsschool)	93	83	—	10	—	1	1	—	93	84	—	9
id. (R.-K. hogere burgerschool)	46	48	2	—	5	—	—	5	51	48	—	3
Haarlem (5jarige cursus)	109	117	8	—	4	2	—	2	113	119	6	—
id. (3jarige id.)	64	46	—	18	4	—	—	4	68	46	—	22
Zaandam	42	42	—	—	9	9	—	—	51	51	—	—
Alkmaar	54	55	1	—	19	19	—	—	73	74	1	—
Hoorn	30	31	1	—	2	2	—	—	32	33	1	—
Enkhuizen	32	27	—	5	—	3	3	—	32	30	—	2
Middelburg	68	69	1	—	13	17	4	—	81	86	5	—
Zierikzee	58	54	—	4	13	10	—	3	71	64	—	7
Goes	56	69	13	—	11	11	—	—	67	80	13	—
Utrecht	108	102	—	6	12	12	—	—	120	114	—	6
Amersfoort	69	66	—	3	5	4	—	1	74	70	—	4
Leeuwarden	117	98	—	19	12	19	7	—	129	117	—	12
Transporteren	2832	0000	150	119	258	232	45	71	2053	3258	161	156

S C H O L E N .	Leerlingen voor volledig onderwijs.				Leerlingen voor enkele lessen.				Geheel getal leerlingen.			
	In Dec. 1878.	In Dec. 1879.	In 1879 meer.	In 1879 minder.	In Dec. 1878.	In Dec. 1879.	In 1879 meer.	In 1879 minder.	In Dec. 1878.	In Dec. 1879.	In 1879 meer.	In 1879 minder.
Per transport	2895	2926	150	119	258	232	45	71	3153	3158	161	156
Harlingen	42	33	—	9	1	2	1	—	43	35	—	8
Sneek	55	56	1	—	11	19	8	—	66	75	9	—
Heerenveen	28	29	1	—	9	6	—	3	37	35	—	2
Zwolle	48	47	—	1	17	12	—	5	65	59	—	6
Deventer	60	61	1	—	12	3	—	9	72	64	—	8
Kampen	74	85	11	—	12	5	—	7	86	90	4	—
Enschede	48	42	—	6	—	1	1	—	48	43	—	5
Almelo	37	28	—	9	5	5	—	—	42	33	—	9
Groningen	110	108	—	2	24	17	—	7	134	125	—	9
Veendam	70	74	4	—	17	12	—	5	87	86	—	1
Winschoten	—	33	33	—	—	—	—	—	—	33	33	—
Sappemeer	40	42	2	—	2	—	—	2	42	42	—	—
Warffum	20	21	1	—	5	1	—	4	25	22	—	3
Assen	39	42	3	—	2	3	1	—	41	45	4	—
Maastricht	77	70	—	7	8	12	4	—	85	82	—	3
Roermond	53	62	9	—	7	7	—	—	60	69	9	—
Venlo	56	44	—	12	2	—	—	2	58	44	—	14
Totaal	3752	3803	216	165	392	337	60	115	4144	4140	220	224
			51 meer.				55 minder.				4 minder.	

Hoewel het getal der scholen met twee is vermeerderd, heeft dat der leerlingen eene kleine vermindering, namelijk met 4, ondergaan. Het getal der leerlingen voor het volledig onderwijs is met 51 toegenomen, dat der leerlingen voor enkele lessen met 55 afgenomen. Laat men echter de beide nieuwe scholen te Brielle en Winschoten achterwege, dan komt men tot eene vermindering voor het volledig onderwijs met 15, voor enkele lessen met 58, in 't geheel dus met 73 leerlingen.

Onder de scholen, welke dit jaar minder leerlingen telden, moeten in de eerste plaats genoemd worden die te 's Hertogenbosch, Tiel, Dordrecht, Haarlem (3jarige cursus), Leeuwarden, Almelo, Groningen en Venlo. Voor sommige is dit toe te schrijven aan toevallige omstandigheden, voor andere, zoo als Haarlem en Venlo aan onzekerheid aangaande hare toekomst, zoo als later zal blijken, wanneer meer uitvoerig over de lotgevallen van elke school in het bijzonder zal worden gehandeld. Voor de meeste der hiergenoemde, even als voor verscheidene andere, waarvoor het verlies minder aanzienlijk was, moet de hoofdoorzaak gezocht worden in de reorganisatie der gymnasia, waarvan het gevolg was, dat niet weinig leerlingen de hoogere burgerschool verlieten om tot het gymnasium over te gaan, terwijl weder andere, die wellicht de hoogere burgerschool zouden bezocht hebben, indien in den toestand der gymnasia geen verbetering was gekomen, thans van het begin af aan het verbeterde gymnasium gingen bezoeken. Ook moet hierbij niet uit het oog verloren worden, dat vóór de uitvoering der wet van 1876 de gymnasia in sommige

gemeenten aansloten aan de 1ste of aan de 2de klasse der hoogere burgerschool, zoodat de voor het gymnasium bestemde leerlingen eerst nog één of twee jaren van het middelbaar onderwijs gebruik maakten. Waar dit vroeger het geval was, heeft men het moeten wijzigen, daar genoemde wet en het bij Koninklijk besluit van 29 Junij 1878 vastgestelde leerplan der gymnasia en progymnasia zoodanige organisatie niet toelaten.

Tegenover de vermindering in bovengemelde gemeenten mag evenwel de aandacht gevestigd worden op eene vrij aanzienlijke vermeerdering van het getal der leerlingen aan de hoogere burgerscholen te Tilburg, Breda, Zutphen, 's Gravenhage, Goes, Sneek en Roermond. Maar wat nog meer in het oog valt, is de gunstiger verhouding tusschen het getal van hen, die het volledig onderwijs volgen en het cijfer van de bezoekers van enkele lessen. Van de 73 leerlingen toch, die de 53 reeds in 1878 bestaande scholen in 1879 minder telden, behooren slechts 15 tot de leerlingen voor volledig onderwijs; onder de 69 leerlingen der nieuwe scholen te Brielle en Winschoten waren slechts 3 voor enkele lessen, zoodat in 't geheel op de 4140 leerlingen slechts 337 voor enkele lessen waren ingeschreven, dat is 8,1 ten honderd tegen 392 op de 4144 of 9,5 ten honderd in het vorige jaar. Opmerking verdient het, dat het getal der leerlingen voor enkele lessen aan de Rijk's hoogere burgerscholen veel aanzienlijker is dan voor de gemeentelijke inrigtingen. In 1879 toch waren van de 1049 leerlingen der Rijk's hoogere burgerscholen 153 voor enkele lessen ingeschreven, dat is 14,6 ten honderd, terwijl

van de 3091 leerlingen der andere scholen slechts 184, of 6,0 ten honderd enkele lessen bezochten. In het jaar 1878 waren deze verhoudingscijfers voor de Rijks hogere burgerscholen 16,2 en voor de andere scholen 7,0 geweest. Onder de scholen, waar betrekkelijk veel leerlingen voor enkele lessen waren ingeschreven, moeten de Rijkscholen te 's Hertogenbosch, Tilburg, Winterswijk, Alkmaar, Middelburg, Leeuwarden, Heerenveen, Zwolle en Groningen vermeld worden, onder de gemeentescholen die te Tiel, Zaandam, Zierikzee, Goes, Sneek, Veendam en Maastricht.

Van de 337 voor enkele lessen ingeschreven leerlingen volgden 35 het onderwijs in een of meer vakken in de 1ste klasse, 56 in de 2de, 124 in de 3de, 83 in de 4de en 47 in de 5de klasse; de som dezer cijfers is 345, dat is 8 meer dan het werkelijk getal, hetgeen daaraan is toe te schrijven, dat 4 leerlingen lessen bijwoonden in twee verschillende klassen en 2 in drie klassen. Eene vergelijking van deze cijfers met dergelijke in het vorig verslag wijst op vermindering in alle klassen, maar bovenal in de 1ste en in de 5de klasse.

Omtrent de vakken, waarin het onderwijs door deze leerlingen werd bijgewoond, blijkt uit de deswege verstrekte opgaven, dat waren ingeschreven voor:

wiskunde	137
werktuigkunde, enz.	14
natuurkunde	109
scheikunde	94
plant- en dierkunde.	64
delfstof- en aardkunde	24
kosmographie	21
gronden der Staatsinrigting	45
staatshuishoudkunde.	32

aardrijkskunde.	102
geschiedenis.	79
nederlandsch	145
fransch	185
hoogduitsch.	175
engelsch	145
handelswetenschappen	31
boekhouden alleen	25
schoonschrijven.	7
handteekenen	109
regtlĳnig teekenen	77

Deze cijfers zijn alle lager dan die van het vorig jaar, behalve voor gronden der Staatsinrigting, aardrijkskunde en handelswetenschappen. Het aanzienlijkst was de vermindering voor scheikunde, namelijk met 45.

Van de 50 meisjes, die voor enkele lessen waren ingeschreven volgden 17 sommige lessen in de 1ste klasse, 13 in de 2de, 16 in de 3de en 4 in de 4de klasse (van deze laatste 3 te Middelburg en 1 te Zaandam). Wat de vakken aangaat, waren 10 ingeschreven voor wiskunde, 7 voor natuurkunde, 3 voor scheikunde, 25 voor plant- en dierkunde, 1 voor kosmografie, 4 voor gronden der Staatsinrigting, 2 voor staatshuishoudkunde, 26 voor aardrijkskunde, 25 voor geschiedenis, 31 voor nederlandsch, 35 voor fransch, 36 voor duitsch, 27 voor engelsch, 1 voor handelswetenschappen, 1 voor boekhouden, 6 voor schoonschrijven, 37 voor handteekenen en 8 voor regtlĳnig teekenen.

De volgende tabel geeft een vergelijkend overzicht van de bevolking van de verschillende klassen der bestaande scholen gedurende de laatste zes jaren.

JAREN.	Getal der scholen.	Getal der leerlingen voor volledig onderwijs aan alle scholen.						Getal der leerlingen voor enkele lessen.	Algemeen totaal.
		1ste kl.	2de kl.	3de kl.	4de kl.	5de kl.	Totaal.		
1874/75. . .	49	1159	858	602	389	245	3253	439	3692
1875/76. . .	51	1233	890	670	372	242	3407	405	3812
1876/77. . .	52	1310	903	685	376	251	3525	404	3929
1877/78. . .	53	1322	1009	702	349	230	3612	397	4009
1878/79. . .	53	1302	1082	778	367	223	3752	392	4144
1879/80. . .	55	1295	1003	881	369	255	3803	337	4140

Eene vergelijking tusschen de beide laatste jaren doet zien, dat in de 1ste klasse eene kleine vermindering met 7 valt waar te nemen, in de 2de klasse eene aanzienlijke vermindering met 79 leerlingen; daarentegen telden de 3de, 4de en 5de klassen respectievelijk 103, 2 en 32 leerlingen meer, derhalve, zoo als reeds is opgemerkt, in 't geheel eene vermeerdering met 51 leerlingen, waar tegenover staat eene vermindering met 55 voor enkele lessen. Geeft men meer bijzonder acht op de leerlingen voor het volledig onderwijs, en neemt men in aanmerking, dat onder de cijfers in de tabel 53 voor de 1ste en 13 voor de 2de klasse voor rekening komen van de nieuwe scholen te Brielle en Winschoten, dan bedraagt voor de reeds in 1878 bestaande scholen de vermindering in de 1ste klasse 60, in de 2de klasse 92. Dit is zeker voor een deel toe te schrijven aan een geringer getal jongelieden, die zich voor admisie

in de 1ste klasse aanmeldden, voor een deel aan het verlaten der laagste twee klassen door enkelen; beide omstandigheden, zoo als reeds werd opgemerkt, ten deele te verklaren, door de reorganisatie der gymnasia. Daarentegen mag het een verblijvend verschijnsel worden genoemd, dat de bevolking der 3de klasse eene zeer aanzienlijke en die der 5de klasse ook eene niet onaanzienlijke vermeerdering hebben ondergaan.

Nog duidelijker valt dit in het oog, wanneer men de hogere burgerscholen van vijfjarigen cursus afzonderlijk beschouwt, zoo als is geschied in de volgende tabel, waarin voor de laatste zes jaren het getal leerlingen voor elke klasse is opgegeven voor die soort van scholen, onder welke echter niet de Amsterdamsche handelsschool, maar wel de hogere burgerschool te Apeldoorn is medegerekend.

JAREN.	Getal der scholen.	Getal der leerlingen voor volledig onderwijs aan de scholen van vijfjarigen cursus.						Getal der leerlingen voor enkele lessen.	Algemeen totaal.
		1ste kl.	2de kl.	3de kl.	4de kl.	5de kl.	Totaal.		
1874/75. . .	32	865	723	506	351	235	2680	351	3031
1875/76. . .	32	910	734	565	332	216	2757	319	3076
1876/77. . .	32	892	708	566	340	236	2742	317	3059
1877/78. . .	34	944	735	545	313	212	2749	318	3067
1878/79. . .	34	917	779	568	317	202	2783	329	3112
1879/80. . .	34	869	728	672	327	231	2827	283	3110

Daaruit blijkt, dat het totaalcijfer geen merkbare verandering heeft ondergaan, hoewel de 1ste klasse in het laatste jaar met 48 en de 2de met 51 is verminderd, daar de 3de klasse met 104, de 4de met 10 en de 5de met 29 leerlingen voor het volledig onderwijs toenamen, terwijl het getal der leerlingen voor enkele lessen met 46 verminderde. Vooral de vermeerdering voor de 3de klasse is als een gunstig verschijnsel aan te merken; en hoewel het niet onwaarschijnlijk is, dat weder een niet onaanzienlijk gedeelte van de bevolking dier klasse niet verder de hogere burgerschool zal bezoeken, ten gevolge van de toelatings-

examens tot de Koninklijke Militaire Akademie, zoo is het van den anderen kant niet onwaarschijnlijk, dat ook een gedeelte daarvan in de 4de en 5de klasse hunne studien zullen voortzetten. Eerst in een volgend verslag kan dien-aangaande zekerheid worden gegeven.

Wat op het onderwijs in gymnastiek betrekking heeft, is aangewezen in de volgende tabel, waarin vermeld zijn het aantal leerlingen, die van de gymnastische oefeningen gebruik maken, alsmede ter vergelijking dat voor het volledig onderwijs. Tevens zijn daarin eenige bijzonderheden aangaande de regeling van het onderwijs opgeteekend.

SCHOLEN.	GETAL LEERLINGEN		Al of niet exerceer- oefeningen.	Aantal uren of halve uren, per week aan gymnastiek besteed.
	voor gym- nastiek.	voor volledig onderwijs.		
's Hertogenbosch	43	41	ja,	1ste en 2de klasse 2 uren, 3de en 4de klasse 1 uur per week; bovendien alle te zamen dagelijks $\frac{1}{4}$ uur.
Tilburg	40	35	ja,	1 geheel en 4 halve uren per week.
Helmond	26	25	ja,	1ste klasse 2 geheele, 2de en 3de klasse 2 halve uren per week.
Arnhem	76	87	ja,	2 uren per week.
Nijmegen	40	47	ja,	2 uren per week.
Zutphen	71	106	ja,	2 uren per week.
Apeldoorn	20	21	ja,	2 uren per week; bovendien dagelijks 20 minuten.
Tiel	45	46	ja,	2 uren per week.
Winterswijk	18	17	ja,	6 halve uren per week.
Wageningen	39	39	ja,	2 uren per week.
Zaltbommel	18	18	ja,	2 uren per week.
's Gravenhage	184	271	neen,	1ste en 2de klasse elk 2 uren, 3de klasse 1 uur per week; 4de en 5de niet.
Rotterdam, 5jarige cursus. .	140	144	neen,	1ste klasse 2 uren, de overigen 1 uur per week.
Id. 3jarige cursus. .	89	89	neen,	2 uren per week.
Leiden	101	131	neen,	2 uren per week.
Dordrecht	122	122	ja,	2 uren per week.
Delft	53	92	ja,	2 uren per week.
Schiedam	58	58	ja,	2 uren per week.
Gouda	35	46	ja,	3 uren per week.
Transporteren	1218	1436		

S C H O L E N.	GETAL LEERLINGEN		Al of niet exerceer- oefeningen.	Aantal uren of halve uren, per week aan gymnastiek besteed.
	voor gym- nastiek.	voor volledig onderwijs.		
Per transport .	1218	1436		
Gorinchem	37	40	neen,	4 halve uren per week.
Brielle	32	33	neen,	2 uren per week.
Amsterdam, 5jarige cursus .	191	233	neen,	2 uren per week.
Id. 3jarige cursus .	202	202	neen,	2 uren per week.
Id. handelsschool .	52	83	neen,	2 uren per week.
Id. R.-K. hogere burgerschool. .	43	48	neen,	1 uur per week.
Haarlem, 5jarige cursus . .	85	117	neen,	3 halve uren per week.
Id. 3jarige cursus . .	45	46	neen,	3 halve uren per week.
Zaandam.	34	42	neen,	2 uren per week.
Alkmaar.	52	55	ja,	4 halve uren per week.
Hoorn.	28	31	neen,	2 uren per week.
Enkhuizen	27	27	neen,	2 uren per week.
Middelburg.	47	69	ja,	2 uren per week.
Zierikzee.	54	54	ja,	2 uren per week.
Goes	71	69	neen,	2 uren per week.
Utrecht	88	102	ja,	1ste, 2de en 3de klasse 2 uren per week, 4de en 5de klasse 1 uur per week.
Amersfoort	68	66	ja,	1ste, 2de, 3de en 4de klasse 2 uren per week, 5de klasse 1 uur per week.
Leeuwarden.	94	98	ja,	4 halve uren per week.
Harlingen	31	33	neen,	2 uren per week.
Sneek.	51	56	ja,	2 uren per week.
Heerenveen	32	29	ja,	6 halve uren per week.
Zwolle	40	47	ja,	3 uren per week.
Deventer	55	61	neen,	de laagste 2 afdeelingen 2 uren per week; de hoogste 2 afdeelingen 1 uur per week.
Kampen	68	85	neen,	2 uren per week.
Enschede.	34	42	neen, a)	2 uren per week.
Almelo	31	28	neen,	5 halve uren per week.
Groningen	106	108	ja,	4 halve uren, 5de klasse 2 halve uren per week.
Veendam.	64	74	neen,	2 uren per week.
Sappemeer	41	42	ja,	4 halve uren per week.
Warffum.	22	21	ja,	6 halve uren per week.
Assen	40	42	ja,	4 halve uren per week.
Maastricht	68	70	neen,	2 uren per week.
Roermond	57	62	ja,	de laagste 2 afdeelingen 3 uren per week; de hoogste afdeeling 4 uren per week.
Venlo.	38	44	neen,	3 halve uren per week.
Totaal . .	3246	3694		

a) Wordt voorbereid tegen 1880.

De school te Breda komt, even als in vorige Verslagen, niet op de tabel voor (men zie het Verslag over 1876/77). Evenmin die te Winschoten, daar met dit onderwijs eerst na de Kersvacantie een aanvang is gemaakt, dewijl het lokaal nog niet afgewerkt en voor het gebruik geschikt gemaakt was.

De verhouding is dezelfde gebleven; even als in het vorig jaar namen 88 ten honderd van de leerlingen voor het volledig onderwijs aan de gymnastische oefeningen deel. Bovendien ontvingen nog 71 vrouwelijke leerlingen dezer scholen onderwijs in gymnastiek, namelijk 6 te Tiel, 7 te Wageningen, 4 te Zaltbommel, 11 te Brielle, 11 te Zaandam, 3 te Zwolle, 13 te Almelo, 7 te Sappemeer en 9 te Warffum.

Aan enkele scholen worden leerlingen kosteloos toegelaten, dit was in den cursus 1879/80 het geval met 5 te Zutphen, 6 te 's Gravenhage, 13 te Amsterdam, 1 te Zaandam, 1 te Hoorn, 2 te Enkhuizen, 5 te Goes, 1 te Harlingen, 7 te Deventer, 8 te Enschede, 3 te Veendam en 9 te Maastricht, in 't geheel dus 61 leerlingen, tegen 64 in het voorgaande jaar.

c. Examens.

De uitslag der verschillende examens is vermeld in de volgende tabel.

S C H O L E N.	Toelatingsexamen voor den cursus 1879—1880							Overgangs-examen tot den cursus 1879—1880.			Eindexamen van den cursus 1878—1879.		
	tot de laagste klasse.			tot eene hogere klasse.									
	Getaxamin.	Toegelaten.	Afgewezen.	Getaxamin.	Toegelaten tot die Klasse.	Toegelaten tot lagere kl.	Geheel afgew.	Getaxamin.	Toegelaten.	Afgewezen.	Getaxamin.	Toegelaten.	Afgewezen.
's Hertogenbosch.	21	14	7	2	—	2	—	37	29	8	2	2	—
Tilburg	8	8	—	3	2	1	—	27	14	13	—	—	—
Breda	27	24	3	4	—	4	—	54	49	5	2	2	—
Helmond	4	4	—	2	2	—	—	23	11	12	—	—	—
Arnhem	25	16	9	12	5	2	5	73	63	10	4	4	—
Nijmegen	17	14	3	6	2	4	—	34	23	11	4	3	1
Zutphen	28	28	—	13	9	4	—	86	67	19	8	5	3
Apeldoorn	11	10	1	—	—	—	—	10	7	3	—	—	—
Tiel	17	15	2	1	—	—	1	36	28	8	5	5	—
Winterswijk	5	5	—	—	—	—	—	15	12	3	—	—	—
Wageningen	15	11	4	3	2	—	1	25	16	9	—	—	—
Zaltbommel	6	5	1	—	—	—	—	16	13	3	—	—	—
's Gravenhage	79	56	23	33	19	14	—	212	176	36	20	16	4
Rotterdam 5jarige cursus	37	30	7	6	5	1	—	119	88	31	7	7	—
Id. 3jarige cursus	55	40	15	—	—	—	—	60	42	18	—	—	—
Leiden	50	35	15	9	3	5	1	99	74	25	8	8	—
Dordrecht	24	22	2	—	—	—	—	115	91	24	7	4	3
Delft	18	16	2	10	6	4	—	78	52	26	7	5	2
Schiedam	19	14	5	3	3	—	—	53	38	15	2	2	—
Gouda	16	14	2	1	1	—	—	34	18	16	—	—	—
Gorinchem	9	9	—	5	2	3	—	28	27	1	—	—	—
Brielle	23	7	16	10	4	6	—	—	—	—	—	—	—
Amsterdam 5jarige cursus	99	74	25	23	21	2	—	199	150	49	19	15	4
Id. 3jarige cursus	135	85	50	1	1	—	—	138	98	40	—	—	—
Id. handelsschool	36	23	13	3	3	—	—	65	50	15	(18)	(13)	(5)
Id. R. Kath. hoog. burgersch.	18	15	3	2	1	1	—	32	20	12	—	—	—
Haarlem 5jarige cursus	42	34	8	5	4	1	—	99	73	26	1	1	—
Id. 3jarige cursus	14	11	3	—	—	—	—	49	37	12	—	—	—
Zaandam	20	12	8	2	2	—	—	34	24	10	1	1	—
Transporteren	878	651	227	159	97	54	8	1850	1390	460	97	80	17

S C H O L E N .	Toelatingsexamen voor den cursus 1879—1880							Overgangs- examen tot den cursus 1879—1880.			Eindexamen van den cursus 1878—1879.		
	tot de laagste klasse.			tot eene hogere klasse.				Geëxamin.	Toegelaten.	Afgewezen.	Geëxamin.	Toegelaten.	Afgewezen.
	Geëxamin.	Toegelaten.	Afgewezen.	Geëxamin.	Toegelaten tot die klasse.	Toegelaten tot lagere kl.	Geheel afgew.						
Per transport	878	651	227	159	97	54	8	1850	1390	460	97	80	17
Alkmaar	21	20	1	1	1	—	—	41	29	12	3	3	—
Hoorn	13	12	1	1	—	1	—	25	16	9	—	—	—
Enkhuizen	3	3	—	—	—	—	—	26	19	7	—	—	—
Middelburg	22	16	6	3	2	1	—	63	51	12	5	5	—
Zierikzee	13	13	—	1	—	1	—	44	35	9	7	7	—
Goes	21	21	—	3	2	1	—	53	44	9	4	4	—
Utrecht	34	19	15	9	4	2	3	93	69	24	8	8	—
Amersfoort	17	14	3	1	—	1	—	59	43	16	2	2	—
Leeuwarden	27	23	4	2	1	1	—	90	55	35	10	10	—
Harlingen	7	7	—	—	—	—	—	32	21	11	—	—	—
Sneek	16	12	4	4	4	—	—	47	34	13	3	3	—
Heerenveen	10	8	2	—	—	—	—	24	22	2	—	—	—
Zwolle	14	14	—	1	1	—	—	39	37	2	2	2	—
Deventer	19	15	4	4	2	2	—	51	43	8	4	4	—
Kampen	16	15	1	6	3	3	—	58	51	7	9	8	1
Enschede	7	7	—	1	1	—	—	40	34	6	—	—	—
Almelo	8	6	2	—	—	—	—	28	22	6	—	—	—
Groningen	54	25	29	1	—	1	—	92	67	25	9	9	—
Veendam	29	23	6	2	2	—	—	68	52	16	8	7	1
Winschoten	22	13	9	11	5	6	—	—	—	—	—	—	—
Sappemeer	24	18	6	1	—	—	1	27	23	4	—	—	—
Warffum	6	6	—	—	—	—	—	13	9	4	—	—	—
Assen	13	9	4	3	—	3	—	37	29	8	—	—	—
Maastricht	30	19	11	3	1	1	1	54	36	18	6	3	3
Roermond	18	15	3	4	3	1	—	49	40	9	5	5	—
Venlo	13	10	3	—	—	—	—	42	29	13	—	—	—
Totaal	1355	1014	341	221	129	79	13	3045	2300	745	182	160	22
Candidaten niet van een hogere burgerschool											7	5	2
Totaal											189	165	24

Vergelijkt men de cijfers dezer tabel met die in het voorgaande Verslag, dan komt men tot de volgende uitkomsten.

De uitslag van de toelatings-examens tot de laagste klasse was ongunstiger, daar thans van de 1355 slechts 1014 werden toegelaten, dat is 74,9 ten honderd, terwijl dit in de twee voorgaande jaren met 79,8 en 79,4 ten honderd het geval was geweest. Het geheel getal overtrof dat van 1878 met 61, welke grootendeels voor rekening van de nieuwe scholen te Brielle en Winschoten komen. Het getal

der afgewezenen was in vergelijking van dat der toegelatenen bijzonder ongunstig te 's Hertogenbosch, Arnhem, 's Gravenhage, Leiden, Brielle, Amsterdam, Zaandam, Middelburg, Utrecht, Groningen, Winschoten en Maastricht; te Brielle en Winschoten werd dien ten gevolge tijdelijk eene voorbereidende klasse ingericht, daar men de leerlingen, die vroeger reeds de voorbereidende of tweede afdeling van het gymnasium hadden bezocht, nist weder naar de lagere school wilde terugzenden. Het getal van

hen, die voor een hoogere klasse werden geëxamineerd was iets geringer dan in 1878, namelijk 221 tegen 237 in het genoemde jaar. De uitslag dezer examens was dezelfde, daar ook nu, even als in 1878, 58 ten honderd tot de verlangde klasse werden toegelaten, 36 naar een lagere verwezen en 6 geheel afgewezen. De uitslag der examens was ongunstig te Breda, Arnhem, Nijmegen, 's Gravenhage, Leiden, Gorinchem, Brielle, Utrecht, Win- schoten en Assen. Het geheel getal geëxamineerden be- droeg 1576, van welke 1222 werden toegelaten tot eenige klasse der school, en 354 geheel afgewezen; het getal toegelatenen bedroeg derhalve 77,5 ten honderd tegen 81,7 en 81,6 in de beide voorgaande jaren. Hierbij zij nog op- gemerkt, dat deze cijfers alleen betrekking hebben op het volledig onderwijs; voor enkele lessen worden niet altijd noch overal toelatings-examens afgenomen. Ook gebeurt het aan sommige Rijkscholen, dat leerlingen, niet tot het volledig onderwijs kunnende worden toegelaten wegens onvoldoende kennis van sommige der vakken waarover het examen loopt, toch worden ingeschreven als leerlingen voor enkele vakken, namelijk voor die, waarin een vol- doend examen is afgelegd. Hiertegen is door een der in- specteurs bedenking gemaakt, die hierin strijd zag met art. 21 en 22 van het Reglement voor de Rijks hoogere burgerscholen, zoo als die laatstelijk zijn gewijzigd bij het Koninklijk besluit van 13 Augustus 1873 (*Staatsblad* n°. 121). De Minister heeft echter in tegenovergestelden zin beslist.

Het toelatings-examen voor volledig onderwijs is boven- dien aan de scholen te Tiel, Wageningen, Zaltbommel, Brielle, Zaandam, Middelburg, Zwolle, Almelo, Sappe- meer, Warffum en Assen nog afgelegd door 47 vrouwe- lijke leerlingen. Van de 43, die zich voor de laagste klasse hadden aangemeld, slaagden er 32 en werden 11 afgewezen, van welke echter verscheidene voor enkele lessen werden ingeschreven; 4 die zich te Brielle en Middelburg aan- stonds voor een hoogere klasse hadden aangemeld, konden daartoe worden toegelaten.

Aan de overgangsexamens namen 3045 mannelijke leer- lingen voor het volledig onderwijs deel, van welke 2300 tot een hoogere klasse konden worden bevorderd, doch 745 andermaal in dezelfde klasse het onderwijs moesten volgen; derhalve werden van de 1000 leerlingen 755 be- vorderd. In de twee voorgaande jaren was dit cijfer 744 en 761 geweest, zoodat op weinig verschil valt te wijzen. Van de vrouwelijke leerlingen voor volledig onderwijs legden 73 een overgangsexamen af, van welke 63 met gunstigen uitslag.

Het eindexamen der scholen van vijfjarigen cursus werd in 1879 afgelegd door 189 candaten van welke 165 slaagden en 24 werden afgewezen. Hieronder waren er 7, die niet van een hoogere burgerschool afkomstig waren; van dezen werden 2 afgewezen zoodat van de 182 leerlingen eener hoogere burgerschool 160 het getuigschrift verkregen en 22 werden afgewezen. Deze cijfers verschillen slechts weinig van die van het vorig jaar, toen van de 176 er 156 slaagden en 20 werden afgewezen. Het geheel cijfer der geëxami- neerden was weder gering. Men moet hierbij evenwel in aanmerking nemen, dat het getal leerlingen der 5de klasse (de Amsterdamsche handelschool en de afd. B der Rotter- damsche school daaronder niet begrepen) bij het einde van den cursus 1878/79 ten hoogste 196 (het cijfer in December 1878; zie het vorig verslag) bedroeg. De scholen te Til- burg, Gorinchem, Enschede en Assen leverden dit jaar geen candidaten voor het eindexamen; ook die te Apeldoorn nog niet, daar er nog geen 3de klasse, gelijkstaande met de 5de van scholen met vijfjarigen cursus, aanwezig was.

Van de 18 leerlingen der hoogste klasse der Amster- damsche handelschool, welke het bij die school behoorend eindexamen aflegden, werd aan 13 een getuigschrift uit- gereikt.

Van de 160 leerlingen van hoogere burgerscholen, die met gunstigen uitslag het eindexamen aflegden, zijn 43 tot de polytechnische school overgegaan, 28 naar eene inrigting tot opleiding van ambtenaren voor Nederlandsch Indië, 15 naar een gymnasium of tot de universiteit, 10 tot studien als burgerlijk of militair arts, 1 tot studien als apotheker; 1 werd geplaatst aan de militaire akademie, 20 als landmeter, 2 bij den Rijkstelegraaf, 3 legden examen af voor lager onderwijs, 5 voor middelbaar of bereidden

zich daartoe voor, 3 werden geplaatst bij spoorwegen of publieke werken, 4 aan een fabriek of industriële zaak 10 op een handelskantoor. 13 in een administratieve be- trekking (posterijen, belastingen, registratie, enz); 1 werd landbouwer en van 1 was de bestemming niet bekend. Van de 22 afgewezenen werd 1 landmeter, 1 onderwijzer bij het lager onderwijs, 1 bereidde zich voor tot een examen voor het middelbaar onderwijs, 2 werden geplaatst aan een fabriek, 2 op een handelskantoor, 1 werd land- bouwer; van de 14 overigen zijn 13 op de school gebleven, terwijl een trachtte door privaattlessen het ontbrekende aan te vullen.

Een overzicht van de verslagen der in 1879 gehouden eindexamens van de hoogere burgerscholen is, als bijlage E, aan dit verslag toegevoegd.

d. Onderwijzend personeel.

In den loop van 1879 hadden de volgende veranderingen plaats in het personeel der leeraren aan de hoogere burger- scholen en in de regeling hunner jaarwedden.

's Hertogenbosch. De benoemde leeraar in wiskunde P. J. Bos aanvaardde na het einde der Kersvacantie zijne taak. Van den leeraar in aardrijkskunde en geschiedenis dr. L. BOOSTEN, werd de jaarwedde van f 1800 tot f 2200 ver- hoogd. Met ingang van 1 September 1879 werden de na- volgende leeraren der school als zoodanig tevens aangesteld aan het gymnasium der gemeente:

dr. A. L. LAMERS,	jaarwedde f 250;
dr. J. SCHUNDEL,	> 400;
F. A. W. SCHAEFER,	> 400;
J. H. A. VAN RAVENHORST,	> 700;

Tilburg. Ter vervanging van den heer K. TEN BRUG- GENCATE, werd tot leeraar in de engelsche taal- en letter- kunde aan de school benoemd de heer G. PATTISON. Van den leeraar in wiskunde, werktuigkunde en regtlijng teekenen J. CARDINAAL en den leeraar in de scheikunde en de natuurlijke historie dr. H. P. M. VAN DER HORN VAN DEN BOS werd de jaarwedde respectievelijk van f 1800 op f 2200 gebracht.

Breda. De leeraren F. ALBERS, in geschiedenis en neder- landsch, S. STELLINGWERFF, in fransch en nederlandsch en T. B. VAN WETUM, in wiskunde, werden definitief aan de school verbonden. De jaarwedde van eerstgenoemde, tevens aan de burgeravondschool aangesteld bedraagt, voor beide inrigtingen te zamen, f 1900, die van den heer STELLINGWERFF is f 1900 terwijl de heer van WETUM aan de hoogere burgerschool f 1500, aan de burgeravondschool f 300 geniet. De oud-leeraar der school R. F. MODDERMAN, thans leeraar aan de Koninklijke militaire akademie, bleef ook in 1879 het aardrijkskundig onderwijs in de hoogere klassen der school op zich nemen.

Helmond. In plaats van den heer J. OCHTMAN, die eeno benoeming aan de hoogere burgerschool te Deventer ontving, werd tot leeraar in het nederlandsch en in geschiedenis aan de school benoemd de heer W. O. SWAVING. In de vacature, ontstaan door het overlijden van den leeraar in de aardrijkskunde en geschiedenis dr. J. A. ZIEGELAAR, werd voorzien door de benoeming van den heer J. VAN DE LINDE. De jaarwedde van den leeraar in wiskunde H. BINGEN werd van f 1500 tot f 1800, die van den leeraar in de scheikunde en de natuurlijke historie D. HORN van f 1600 tot f 1800 verhoogd.

Arnhem. Den leeraar in de geschiedenis en de aardrijks- kunde W. MELGERD werd een persoonlijke toelage van f 500 's jaars boven zijn jaarwedde toegekend. De navolgende leeraren werden verbonden aan het stedelijk gymnasium:

W. G. C. LOHMANN, jaarwedde f 600	
F. F. A. BUSÉ,	> 600
J. BLON,	> 150

Nijmegen. In verband met de aftreding van den leeraar P. VAN DEN BURG en met de reorganisatie van het gymnasium der gemeente hadden de volgende wijzigingen plaats in het personeel en in de verdeling der leertaak onder de leeraars.

De leeraar W. J. SCHOEMAKER werd met 13 les-uren in natuurkunde, werktuigkunde en technologie belast. Jaarwedde aan de hoogere burgerschool, f 1000. De leeraar in wis-, aard-, dier- en delfstofkunde en kosmographie, M. J. A. HOUBA, werd naar het gymnasium overgeplaatst. Tot leeraar in wiskunde en lijntekenen werd benoemd de heer A. J. BOUWENS, tot dusver leeraar aan de hoogere burgerschool te Zutphen, jaarwedde f 2000. Met het onderwijs in de aard-, dier- en delfstofkunde en in de kosmographie werd belast de heer H. HEUKELS, tot dusver leeraar aan de hoogere burgerschool te Almelo; jaarwedde, aan de hoogere burgerschool, f 825. Ten gevolge van deze nieuwe combinaties kon het aantal lesuren van den directeur der school, tevens leeraar in wiskunde en lijntekenen, van 18 tot 11 worden verminderd. Hierbij dient, in verband met hetgeen aangaande de burgeravondschoon in deze gemeente is opgemerkt, in aanmerking te worden genomen, dat het aantal lesuren, oorspronkelijk den directeur opgelegd, niet 18 maar 15 bedroeg. De leeraar dr. A. J. MERTENS werd voor het vervolg alleen met het onderwijs in het engelsch belast; jaarwedde f 1050. De leeraar in nederlandsch en hoogduitsch, G. A. C. VAN GOOR, behield alleen laatstgenoemde taal; jaarwedde f 1300. Mr. W. IKMAN VAN BURCK ontfeven van het onderwijs in de staatswetenschappen. Hij blijft intusschen belast met de lessen in handelsregt. Zijne jaarwedde als leeraar in de geschiedenis werd, voor de hoogere burgerschool, op f 410 bepaald. Eindelijk werd tot leeraar in het nederlandsch en de staatswetenschappen, op f 2300 jaarwedde, benoemd de heer A. A. WIKMAN, tot dusver leeraar aan de Twentsche industrie- en handelsschool te Enschede. Deze zal eerst in 1880 in functie treden en is derhalve onder de leeraars der school ditmaal niet meegeteld. De jaarwedde van den leeraar in de plantkunde en de warenkennis, Th. H. A. J. ABELEVEN, werd op f 632,50, die van den leeraar in fransch, F. L. FAISELY, op f 1480, die van den leeraar in aardrijkskunde en boekhouden, J. JURRIUS, op f 722,50, die van den leeraar in scheikunde, R. J. OPWYRDA, op f 667,50, vastgesteld. De jaarwedde van den leeraar in het handteekenen, A. HOLSUM, werd van f 467,50 tot f 600 verhoogd. De navolgende leeraars werden tevens met het geven van onderwijs aan het gymnasium belast:

W. J. SCHOEMAKER,	jaarwedde f 200;
Th. H. A. J. ABELEVEN,	> 350;
dr. A. J. MERTENS,	> 1250;
mr. W. IKMAN VAN BURCK,	> 900;
J. JURRIUS,	> 680;
F. L. FAISELY,	> 720;
G. A. C. VAN GOOR,	> 900;
H. HEUKELS,	> 350;
H. VERKERK,	> 200.

Zutphen. In verband met de reorganisatie van het gymnasium werd de heer B. DINGEMANS ontfeven van het onderwijs in fransch aan de beide lagere klassen der school. Als leeraar in engelsch werd hem voor 't vervolg f 1400 toegekend. Daarentegen werd de heer dr. J. J. BALLAND, tot leeraar aan het gymnasium benoemd, aan de hoogere burgerschool belast met het onderwijzen der fransche taal aan eene der afdelingen van de laagste drie klasse, jaarwedde f 800; terwijl de heer P. M. RAYBAUD het fransch in de parallel-afdeelingen van deze klassen en in de 4de en de 5de klasse voor zijn aandeel bekwaam, jaarwedde f 1800. De leeraar in wiskunde, A. J. BOUWENS, die tot leeraar aan de hoogere burgerschool te Nijmegen was benoemd, werd vervangen door den heer A. A. BREKMAN, 1ste luitenant-ingenieur. De leeraar in de geschiedenis J. G. FREDERIKS, benoemd tot leeraar aan het gymnasium te Amsterdam, verzocht en verkreeg zijn eervol ontslag met het

einde des jaars. In zijne plaats werd benoemd de heer A. DE PRIESTER, hoofdonderwijzer te Hesselingen (gemeente Staphorst).

Van het personeel der school zijn de navolgende leeraars tevens verbonden aan het gymnasium:

dr. J. J. BALLAND, jaarwedde f 1200,	
B. DINGEMANS,	> 800,
J. HESKES,	> 230.

Apeldoorn. Ter vervanging van dr. C. MENSINGA, die tot leeraar aan het gymnasium te Zwolle was benoemd, stelde de gemeenteraad — eerst tijdelijk, maar nog in den loop des jaars definitief — tot leeraar in wiskunde, werktuigkunde en mechanische technologie aan den heer H. W. HUENDER, civiel ingenieur. De leeraar in de geschiedenis, de aardrijkskunde en (tijdelijk) in de staatswetenschappen R. A. M. STAVENISSE DE BRAUW ontving eene benoeming tot leeraar aan de hoogere burgerschool te Enkhuizen. In zijne plaats werd aangesteld de heer W. F. H. WUNDERLICH, dusver hulponderwijzer te 's Gravenhage. Eindelijk werd nog de leeraar in de natuurkunde en de kosmografie, dr. H. HAGA, tot een anderen werkkring geroepen. Hij werd vervangen door den heer J. M. SMIT, doctorandus in de wis- en natuurkunde te Amsterdam. Van den leeraar in de nederlandse en hoogduitsche taal en letterkunde M. VAN WESTRIJEN werd de tijdelijke aanstelling voor eerstgenoemde taal in een definitieve veranderd.

Tiel. De leeraar in de geschiedenis en de aardrijkskunde, mr. J. A. VAN GENNEP, werd benoemd tot leeraar in de oude talen aan de hoogere burgerschool te Zaandam. Ter vervulling der daardoor ontstane vacature werd, voorloopig voor den tijd van één jaar, aangesteld de heer D. J. C. VAN BATENBURG, vroeger hoofdonderwijzer in Nederlandsch Oost-Indië. Van de leeraars L. VAN ZANTEN en H. C. WOLFF werd de jaarwedde respectievelijk van f 1400 tot f 1600, en van f 1650 tot 1850 verhoogd. Aan het gymnasium der gemeenten werden de volgende leeraars der hoogere burgerschool met het geven van onderwijs belast.

B. WIJNHOF, directeur, jaarwedde f 300,	
dr. P. M. HERINGA,	> 300,
dr. H. A. J. MEIJER,	> 200,
L. VAN ZANTEN,	> 350.

Winterswijk. De directeur der school, R. E. DE HAAN, bleef ook in 1879 met de waarneming der lessen in de staathuishoudkunde belast. Hem werd daarvoor eene vergoeding van f 300 toegekend. Aan den leeraar in de fransche taal, W. J. VAN GOOR, werd op zijn verzoek eervol ontslag verleend. Hij werd vervangen door den heer E. C. PRAN, wien f 1800 jaarwedde werd toegekend. De jaarwedde van den leeraar in het handteekenen en in de gymnastiek G. W. SCHUT, werd van f 1000 tot f 1400 verhoogd.

's Gravenhage. Aan den leeraar in engelsche taal en letterkunde F. S. GOMM is andermaal een verlof en later een eervol ontslag verleend, wegens den voortdurend ongunstigen toestand zijner gezondheid; kort na het ontslag is hij overleden. In zijne plaats werd benoemd de heer C. VAN TIEL van Leiden, op eene jaarwedde van f 2200, nadat gedurende het verlof van den heer GOMM de lessen tijdelijk waren waargenomen door den leeraar H. J. WANSINK van de school zelve en den heer Jhr. Teding van BERKHOUT, leeraar aan het gymnasium. Later zijn nog de jaarwedde van den directeur met f 500, die van de leeraars dr. P. H. SCHOUTE, M. SALVERDA DE GRAVE, N. VAN EER, J. H. GISOLF, elk met f 200 en die van de leeraars jhr. dr. E. J. G. EVERTS en M. W. GERRETSEN met f 100 verhoogd, alle echter in te gaan den 1sten Januarij 1880.

Rotterdam. De regeling der jaarwedden heeft meer-malen wijziging ondergaan, wat betreft de leeraars, die tevens aan de meisjesschool of aan het gymnasium werkzaam waren of zouden zijn. Volgens een in Mei 1879

vastgestelde regeling zijn aan de hogere burgerschool van vijfjarigen cursus de volgende leeraren:

1°. een directeur, tevens leeraar in wiskunde en kosmographie, op eene jaarwedde van f 4000 en het genot van vrije woning;

2°. een leeraar in wiskunde, werktuigkunde en lijnteekenen, f 3000;

3°. een leeraar in wiskunde en schoonschrijven f 2600;

4°. een leeraar in wiskunde f 2500;

5°. een leeraar in natuurkunde f 2000;

6°. een leeraar in scheikunde, enz. f 2000;

(de leeraren onder 5°. en 6°. geven onderwijs aan het gymnasium tegen eene jaarwedde van f 300, aan de meisjesschool tegen eene jaarwedde van f 700;)

7°. een leeraar in natuurlijke historie f 1300 (deze geeft ook onderwijs aan het gymnasium, tegen eene jaarwedde van f 1200);

8°. een leeraar in de staatswetenschappen, jaarwedde f 800 (deze geeft ook onderwijs aan de meisjesschool tegen eene jaarwedde van f 300);

9°. een leeraar in nederlandse taal- en letterkunde en in aardrijkskunde f 3000;

10°. en 11°. twee leeraren in nederlandse taal, geschiedenis en aardrijkskunde, elk f 2500;

12°. een leeraar in fransche taal en letterkunde f 2000; (deze geeft onderwijs aan het gymnasium tegen eene jaarwedde van f 1000);

13°. een leeraar in fransche taal f 2500;

14°. een leeraar in engelsche taal en letterkunde f 1500; (deze geeft onderwijs aan het gymnasium tegen eene jaarwedde van f 1000);

15°. een leeraar in engelsche taal f 800; (deze geeft onderwijs aan de school van driejarigen cursus tegen eene jaarwedde van f 1700 en aan de zeevaartschool tegen eene jaarwedde van f 500);

16°. een leeraar in hoogduitsche taal en letterkunde f 1200; (deze geeft onderwijs aan het gymnasium tegen eene jaarwedde van f 1300);

17°. een leeraar in hoogduitsche taal f 2500;

18°. een leeraar in het boekhouden f 600;

19°. een leeraar in het handteekenen f 1500.

Voor het onderwijs in gymnastiek, dat aan de bijzondere gymnastiekschool gegeven wordt, is eene som van f 900 uitgetrokken.

Bij besluit van gelijke dagteekening is het personeel der school van driejarigen cursus zamengesteld als volgt:

1°. de directeur, tevens leeraar in natuurkunde f 4000;

2°. een leeraar in nederlandsch en hoogduitsch f 2500;

3°. een leeraar in nederlandsch en geschiedenis f 2500;

4°. een leeraar in fransch f 2500;

5°. een leeraar in engelsch f 1700;

(zie hiervoor onder 15°.);

6°. een leeraar in geschiedenis, aardrijkskunde en staatswetenschappen f 2500;

7°. een leeraar in wiskunde en boekhouden f 2500;

8°. een leeraar in wiskunde, scheikunde en natuurlijke historie f 2500;

9°. een leeraar in teekenen f 1600;

10°. en 11°. twee leeraren in gymnastiek f 1500 en f 800.

(Deze beide geven voor dezelfde jaarwedde ook onderwijs aan scholen voor meer uitgebreid lager onderwijs.)

Leiden. Hier hebben verschillende wijzigingen plaats gehad, gedeeltelijk ten gevolge van het vertrek van enkele leeraren en hun vervanging door andere, gedeeltelijk door dat de hogere burgerschool en het gymnasium zooveel mogelijk onafhankelijk van elkander zijn geregeld. Dr. H. BRONGERSMA, benoemd tot directeur der hogere burgerschool te Haarlem, werd als leeraar in natuur- en werktuigkunde vervangen door dr. J. CAMPERT, tot dusver leeraar in wiskunde aan dezelfde school, en wiens jaarwedde dien ten gevolge werd bepaald op f 2300, terwijl hij bovendien voor onderwijs aan het gymnasium f 500 geniet; tot leeraar in wiskunde werd benoemd dr. F. DE BOER, van Deventer, op eene jaarwedde van f 2400. In plaats van mr. H. B. GREVEN, benoemd tot lid van het muntcollege te Utrecht, werd tot leeraar in Staatswetenschappen benoemd mr. C. N. KROM, op eene jaarwedde van f 1000. De leeraar BIVANCK ging geheel over tot het gymnasium; tot leeraar in aardrijkskunde werd in zijne plaats benoemd dr. G. J. DOZY, op eene jaarwedde van f 2400. In plaats van den heer C. VAN TIEL, naar 's Gravenhage vertrokken, werd tot leeraar in engelsche taal en letterkunde benoemd de heer L. P. H. EYKMAN op eene jaarwedde van f 1800, tot assistent-leeraar in gymnastiek de heer G. J. MULLERS, op eene jaarwedde (voor zooveel de hogere burgerschool betreft) van f 120. Ten gevolge van de nieuwe regeling is nog de jaarwedde van den directeur dr. D. DE LOOS verhoogd van f 3400 tot f 3800, die van den leeraar in wiskunde dr. KROON van f 2000 tot f 2400; die van den leeraar in geschiedenis dr. HOLWERDA van f 2200 tot f 2400, van den leeraar in nederlandse taal en letterkunde, W. P. WOLTERS, van f 1800 tot f 2200; van den leeraar in fransche taal en letterkunde P. WEBKMAN, van f 1600 tot f 1800, van den leeraar in duitsche taal en letterkunde, dr. SICHERER, van f 1800 tot f 2200. De jaarwedde van den leeraar in natuurlijke historie dr. P. P. C. HOEK is vastgesteld op f 1100, terwijl hij bovendien voor het onderwijs aan het gymnasium f 900 ontvangt. Aan den leeraar in handteekenen J. J. DE VINK is in het begin van den cursus 1879/80 een verlof moeten worden verleend wegens ziekte; zijne lessen zijn waargenomen door den leeraar der burgeravondschoot J. D. RIJK.

Dordrecht. Dr. W. GLEUNS, die slechts voor één jaar tot leeraar in wiskunde was aangesteld, is bij het begin van den cursus 1879/80 vervangen door den heer A. L. J. BOUTEN, op eene jaarwedde van f 2000; het onderwijs in kosmographie is opgedragen aan dr. VAN OVEN. De leeraar in nederlandsch, geschiedenis en aardrijkskunde KIEWIET DE JONGE is overgeplaatst aan het gymnasium; dien ten gevolge heeft eene andere regeling van het onderwijs in deze vakken plaats gehad. De leeraar H. L. DE VRIES heeft thans het onderwijs in geschiedenis in alle klassen op zich genomen; de nieuw benoemde leeraar D. SLUITER (jaarwedde f 1800) geeft het geheele onderwijs in aardrijkskunde en een gedeelte van dat in de nederlandse taal, de overige lessen in nederlandse taal en letterkunde worden, even als vroeger, door den directeur gegeven. De jaarwedde van den leeraar in engelsch J. N. HESSLING, is verhoogd van f 1800 tot 2000. Eene definitieve regeling van het gymnasium had nog niet plaats gehad; de leeraar in fransch, die in hoogduitsch en die in natuurlijke historie waren tijdelijk met lessen aan het gymnasium belast en genoten daarvoor toelagen van f 450, f 225 en f 300.

Delft. Aan dr. J. NIEUWENHUYZEN KRUSEMAN, benoemd tot directeur der hogere burgerschool te Gorinchem en aan dr. T. KNOTTENBELT, benoemd bij het gymnasium te Middelburg, is een eervol ontslag verleend als leeraren in wis- en natuurkunde. Dien ten gevolge heeft eene andere regeling van dit onderwijs plaats gehad, zoodat drie leeraren voor deze vakken zijn benoemd, namelijk dr. H. HAGA van Apeldoorn tot leeraar in natuurkunde en kosmografie, jaarwedde f 2000, dr. C. A. SCHELTEMA van Schiedam tot leeraar in werktuigkunde en in wiskunde in de hogere klassen, jaarwedde f 2000 en de heer W. MANTEL tot leeraar in wiskunde in de lagere klassen, jaarwedde f 1600. In plaats van dr. K. TH. WENZELBURGER, naar Amsterdam vertrokken, is tot leeraar in duitsche taal en letterkunde benoemd de heer J. F. E. MÜHLENWEG, op eene jaarwedde van f 1600. Aan den leeraar in teekenen

J. C. D'ARNAUD GERKENS is, wegens ongesteldheid, eerst een verlof verleend, daarna op zijn verzoek een eervol ontslag. Gedurende zijne afwezigheid werd de heer B. T. PLASSCHART, die reeds tijdelijk aan de school verbonden was, met de lessen van den heer D'ARNAUD GERKENS belast en later definitief benoemd op eene jaarwedde van f 1000, behalve de f 650, die hij tijdelijk geniet voor de waarneming van eenige lessen, die eigenlijk door den heer HAAXMAN moeten gegeven worden. De leeraar in engelsch D. GOSLINGS werd te Leiden benoemd, maar bedankte, nadat men zijne jaarwedde met f 300 had verhoogd. Aan den leeraar in scheikunde en natuurlijke historie dr. BRESTER werden lessen aan het gymnasium opgedragen, tegen eene bezoldiging van f 400.

Schiedam. Hier had eene nieuwe regeling van het personeel plaats, zoowel uit hoofde van de splitsing der 4de en 5de klasse in twee afdeelingen, waarvan de eene bestemd zou zijn om de leerlingen tot het eindexamen te brengen, de andere om hen tot den handelsstand voor te bereiden, als wegens de uitbreiding die aan het gymnasium werd gegeven. Voor zooveel het laatstgenoemde betreft is de regeling echter nog slechts als voorloopig te bepalen. De jaarwedde van den directeur, tevens leeraar in natuurkunde en werktuigkunde is vastgesteld op f 2500, die van den leeraar in kosmografie en wiskunde in de hoogere klasse op f 1200, terwijl hij als leeraar aan het gymnasium f 1000 geniet; die van den leeraar in wiskunde en boekhouden op f 1900; die van den leeraar in scheikunde en natuurlijke historie op f 1900, benevens f 200 voor lessen aan het gymnasium; voor de levende talen zijn nu vier leeraren bestemd; die voor nederlandsch heeft f 1000 aan de hoogere burgerschool en f 900 aan het gymnasium, die voor fransch f 1200 aan de hoogere burgerschool en f 900 aan het gymnasium, die voor hoogduitsch f 1100 aan de hoogere burgerschool en f 800 aan het gymnasium, die voor engelsch f 1000 aan de hoogere burgerschool en f 800 aan het gymnasium. De jaarwedden der leeraren in geschiedenis en aardrijkskunde, in staatswetenschappen, in lijntekenen en in handteekenen zijn bepaald op f 1700, f 500, f 400 en f 300, die van den leeraar in gymnastiek op f 700. Hierbij zij nog in herinnering gebracht, dat alle leeraren, met uitzondering van die in vreemde talen en in gymnastiek, bovendien bij de burgeravondschool eene jaarwedde hebben.

Aan dr. SCHELTEMA is, wegens zijn vertrek naar Delft, een eervol ontslag verleend; in zijne plaats trad als leeraar in lijntekenen op de heer J. K. P. TIMMERHAUS van Albeoude, op eene jaarwedde van f 400. Aan mr. LÖDER werd op zijn verzoek eervol ontslag verleend als leeraar in staatswetenschappen; in zijne plaats werd benoemd de heer C. J. THUNISSE, van Rotterdam, op eene jaarwedde van f 500, met bepaling dat hij zijne betrekkingen bij het middelbaar onderwijs te Rotterdam tevens zou kunnen blijven waarnemen. De leeraar COMBÉ werd ontheven van het onderwijs in engelsch; de leeraar KOCH van dat in het hoogduitsch; voor deze beide talen werden, zoowel aan het gymnasium als aan de hoogere burgerschool, benoemd de heeren Dr. B. KOSTER van Goes en D. VAN DER LINDEN van Rotterdam.

Gouda. Aan dr. C. A. TEBBENHOFF is, wegens zijn vertrek naar Hoorn, een eervol ontslag verleend als leeraar in geschiedenis en hoogduitsch. Dien ten gevolge heeft eene andere verdedeling der vakken over de leeraren plaats gehad. De directeur dr. JULIUS is ontheven van het onderwijs in engelsch en belast met dat in geschiedenis, terwijl zijne jaarwedde, wegens de daaruit voortvloeiende vermeerdering van werkzaamheden, is verhoogd van f 2500 tot f 2800. Tot leeraar in duitsch en engelsch is benoemd de heer A. L. SCHMIDT Jr. van Hoorn, op eene jaarwedde van f 2000; die van den leeraar in nederlandsch en fransch, H. W. F. BONTE is tot gelijk bedrag verhoogd.

Gorinchem. De nieuwe regeling der jaarwedden, in het vorig verslag vermeld, is in 1879 in werking gekomen. Aan den heer VON SOHNEN, bij het gymnasium te Delft benoemd, is een eervol ontslag verleend en in zijne plaats benoemd voor één jaar de heer W. M. STAVENISSE DE BRAUW,

op een jaarwedde van f 1800; aan denzelfden is tijdelijk het onderwijs in boekhouden opgedragen, tegen de daarvoor bepaalde toelage van f 250. Aan den leeraar in staatswetenschappen, mr. W. B. RYNNEN, is wegens den voortdurenden ongunstigen toestand zijner gezondheid, die hem reeds nagenoeg een jaar verhinderd had zijne lessen te geven, een eervol ontslag verleend; het onderwijs is tijdelijk opgedragen aan den leeraar der Dordtsche hoogere burgerschool, J. H. DIJKMAN, die zich welwillend daarmede heeft belast.

Brielle. Bij deze school, die met het begin van den cursus 1879/80 is geopend, zijn de volgende leeraren benoemd:

1°. tot directeur, tevens leeraar in de natuurkundige wetenschappen, dr. R. SINIA, van Hoorn, op eene jaarwedde van f 2400;

2°. tot leeraar in wiskunde en boekhouden, de heer J. H. VAN LEEUWEN, van Zutphen, op eene jaarwedde van f 1600;

3°. tot leeraar in geschiedenis en aardrijkskunde, de heer A. DEMMERS, jaarwedde f 1800;

4°. tot leeraar in nederlandsch en hoogduitsch, de heer J. BRUSCHWILER, jaarwedde f 1800;

5°. tot leeraar in fransch en engelsch, de heer C. PETERSEN, jaarwedde f 1800;

6°. tot leeraar in teekenen, de heer B. H. HEYMANN, op eene jaarwedde van f 1000 en onder voorwaarde van daarvoor ook les te geven aan de bouwkundige teekenschool;

7°. tot leeraar in gymnastiek, de heer D. DROST, op eene jaarwedde van f 300.

De leeraren onder 3°, 4° en 6° zijn slechts voor één jaar benoemd, wegens gemis van volledige bevoegdheid voor alle hun opgedragen vakken. In het onderwijs in de gronden der staatsinrigting behoefde, wegens het ontbreken eener 3de klasse, dit jaar nog niet voorzien te worden.

Amsterdam. De leeraar J. E. BLIN, der hoogere burgerschool van vijfjarigen cursus is overleden; in zijne plaats werd tot leeraar in fransche taal en letterkunde benoemd de heer J. YAUX, van de school van driejarigen cursus in dezelfde gemeente. Deze werd aan laatstgenoemde school vervangen door den heer J. H. LEOPOLD HZN. Zoolang in deze laatste vacature niet voorzien was genoten sommige leeraren tijdelijk toelagen voor de buitengewone lessen, die zij op zich hadden genomen.

Het personeel der handelsschool onderging geene verandering, evenmin als dat aan de Roomsche-Katholieke hoogere burgerschool, aan welke ook steeds eene vacature bleef voor nederlandsch, geschiedenis en aardrijkskunde.

Haarlem. De regeling der jaarwedden, in het voorgaand verslag medegedeeld, is slechts van korten duur geweest, ten gevolge van de voorloopige regeling van het gymnasium. Dr. T. NOLEN, van de hoogere burgerschool van vijfjarigen cursus vertrok naar het gymnasium te 's Gravenhage; in zijne plaats werd, op eene jaarwedde van f 2000 benoemd, de heer R. W. ZUIDEMA van Hoorn. De jaarwedde van den leeraar mr. F. A. DE GRAAFF werd verhoogd van f 2000 tot f 2200, omdat hij bij de nieuwe regeling van het gymnasium zijne betrekking als leeraar in staathuishoudkunde aldaar moest verliezen.

De school van driejarigen cursus verloor door den dood haren verdienstelijken directeur W. M. VAN ECK; ongeveer terzelfder tijd vertrokken de leeraar in nederlandsch dr. J. H. GALLÉ naar Utrecht, en de leeraar in fransch G. LAMMERSCHOP naar 's Hertogenbosch, terwijl de leeraren in duitsch en geschiedenis, G. WESSELDINK en dr. RENDLER geheel tot het gymnasium overgingen.

Daar intusschen bedenkingen gerezen waren tegen de regeling der school van driejarigen cursus, werd besloten haar te reorganiseren en intusschen alleen den directeur te vervangen door een leeraar in wiskunde. Als zodanig werd benoemd de heer L. BOUMAN Jz. van Hoorn, op

eene jaarwedde van f 1400. De school werd tijdelijk geplaatst onder het directeurschap van den directeur der school van vijfjarigen cursen, dr. BRONGERSMA, terwijl in het onderwijs in sommige vakken, voor zooveel dit niet kon gegeven worden door het overgeleeven personeel der school zelve, werd voorzien door dat van de school van vijfjarigen cursen. De plannen tot reorganisatie waren echter bij het einde van 1879 nog niet vastgesteld; daarom zullen het getal der leeraren en het bedrag hunner jaarwedden worden opgegeven, zoo als deze bij het einde van 1879 waren. Bij gebrek aan eene definitieve regeling was het op dat oogenblik zelfs onmogelijk het getal vacaturen op te geven. Alleen moet hier nog vermeld worden, dat op dat tijdstip vier leeraren der hogere burgerschool aan het gymnasium werkzaam waren namelijk de heer LOGEMAN op eene jaarwedde van f 500, dr. VAN ROYEN op f 200, dr. ROMBOUTS op f 525 en de heer VAN DER VOORT op f 400.

Zaandam. In plaats van dr. BEUSEKAMP, wiens ontslag reeds in het vorig verslag werd vermeld, werd tot leeraar in oude talen benoemd dr. A. J. VAN GENNEP, op eene jaarwedde van f 1400. Aan de heeren dr. KAMMINGA VAN DER MEER en dr. A. KEMPS werd eervol ontslag gegeven, aan den eerste wegens zijne benoeming aan de middelbare meisjesschool te Amsterdam, aan den tweede wegens zijn vertrek naar het gymnasium te Rotterdam. In hunne plaats werden benoemd tot leeraar in scheikunde en natuurlijke historie dr. G. DOYER VAN CLEEFF en tot leeraar in wiskunde de heer A. J. GORDHOOP VAN NELLE, elk op eene jaarwedde van f 1400 en voorloopig voor één jaar. Aan den heer J. H. VAN MILL werd wegens zijn vertrek naar Amersfoort een eervol ontslag verleend; nadat de jaarwedde was verhoogd werd tot leeraar benoemd de heer A. DUPUIS, die echter, tevens te Almelo benoemd, aan laatstgemelde plaats de voorkeur gaf. Bij het einde van het jaar was nog niet in de vacature voorzien.

Alkmaar. In plaats van mr. DE LANGE, wiens ontslag in het laatste verslag is vermeld, is tijdelijk voor een jaar tot leeraar in staatswetenschappen benoemd de heer Mr. F. M. VONK, op eene jaarwedde van f 500. De jaarwedden der leeraren dr. D. A. KERKHOFF en dr. H. W. WALEWIJN, zijn verhoogd van f 1800 tot f 2200.

Hoorn. Aan de leeraren R. W. ZUIDEMA, L. BOUMAN, A. L. SCHMIDT en dr. R. SINIA, de beide eersten naar Haarlem, de derde naar Gouda, de laatste naar Brielle vertrokken, is een eervol ontslag verleend. In hunne plaats zijn benoemd tot leeraar in natuurkundige wetenschappen dr. W. J. SREENHUIS, op eene jaarwedde van f 1900, tot leeraar in duitsch en engelsch, de heer M. HORN, jaarwedde f 1800, tot leeraar in wiskunde en boekhouden de heer A. LABBERTON, jaarwedde f 1900. Voor de betrekking van leeraar in nederlandsche taal en aardrijkskunde heeft zich geen enkele bevoegde sollicitant, zelfs niet voor een dezer vakken aangemeld, zoodat tijdelijk door burgemeester en wethouders in de waarneming der lessen is voorzien. Kort voor het einde van 1879 is benoemd de heer C. C. JAGER, op eene jaarwedde van f 1700; deze is echter eerst in 1880 in functie getreden, zoodat bij het einde van 1879 eene vacature bestond.

De hier vermelde jaarwedden zijn het gevolg van eene nieuwe regeling, welke kort na de benoeming van den nieuwen directeur heeft plaats gehad. De leeraren in wiskunde, natuurwetenschappen en nederlandsch, zijn echter verplicht voor hetzelfde bedrag ook onderwijs te geven aan de burgeravondschool. Hetzelfde geldt van den leeraar in teekenen, wiens jaarwedde op f 800 is gesteld. De jaarwedde van den leeraar in fransch is bepaald op f 1000, die van den leeraar in gymnastiek op f 500. De jaarwedde van den leeraar in de gronden der staatsinrigting is nog niet vastgesteld; de betrekking wordt, zonder bezoldiging, waargenomen door mr. M. E. BOOT, ambtenaar van het openbaar ministerie bij het kantongeregte te Hoorn.

Enkhuizen. In plaats van dr. J. ROMENY, te Harlingen benoemd, is tot leeraar in natuurkundige wetenschappen aangesteld dr. H. HEERING, op eene jaarwedde van f 1400.

In plaats van dr. SLOTHOUBER is tot leeraar in oude talen en nederlandsch benoemd de heer R. A. M. STAVENISSE DE BRAUW, jaarwedde f 1400. Naar aanleiding van een verzoek van een tweetal leeraren is besloten alle jaarwedden te verhoogen met f 100, en die derhalve te brengen tot f 1500, die van den directeur tot f 1700 en die van den teekenleeraar tot f 700, een en ander in tegengaan den 1sten Januarij 1880. Deze bezoldiging geldt echter zoowel voor de lessen aan de burgeravondschool als voor die aan de hogere burgerschool.

Middelburg. De navolgende leeraren werden in gelijke betrekking verbonden aan het gemeentelijk gymnasium:

dr. J. J. COUVÉE,	jaarwedde f 400;
F. G. DE LIEFDE,	» 700;
P. H. VAN MOERKERKEN,	» 700;
H. L. GERTH VAN WIJK,	» 500.

Zierikzee. Het personeel der school werd voltallig door de in-functie-treding van den heer J. ALBLAS, ten vorigen jare benoemd tot leeraar in de geschiedenis. Het onderwijs in de staatswetenschappen bleef tijdelijk opgedragen aan den leeraar P. O. VAN DE VELDE OLIVIER.

Goes. Aan mr. W. POLMAN KRUSEMAN werd eervol ontslag verleend als leeraar in de staatswetenschappen. De waarneming der hierdoor opgevalen lessen werd opgedragen aan den heer D. STIGTER, leeraar in het boekhouden aan de school, wiens jaarwedde van f 200 met de f 800, die de heer KRUSEMAN genoot, werd verhoogd. Ter vervanging van den leeraar in de hoogduitsche en de engelsche taal en letterkunde, dr. B. KOSTER, die eene benoeming ontving naar Schiedam, werd in December benoemd de heer J. H. VAN DER VOORT, te Haarlem. In diezelfde maand werd, ter zake van eene benoeming naar 's Hertogenbosch, eervol ontslag verleend aan den leeraar in de aardrijkskunde en in nederlandsch J. A. KOLPA. Te zijner vervanging werd aangewezen de heer A. S. MINK, hulponderwijzer te 's Gravenhage. De leeraar dr. Z. TH. DIEHL werd aangewezen om, in geval van ontstentenis den directeur der school te vervangen.

Utrecht. In het begin van den cursus 1879/80 gevoelde de leeraar in wiskunde dr. J. E. STARK zich wegens eene keelaandoening ongeschikt om zijne taak te vervullen, weshalve hem een verlof werd verleend, terwijl met de waarneming zijner lessen werd belast de heer J. A. BRENTJES, vroeger leeraar bij het middelbaar onderwijs te Arnhem en te Amsterdam.

Aan het in de gemeente gevestigd gymnasium is van de leeraren der Rijks hogere burgerschool, dr. J. H. HISGEN verbonden: jaarwedde f 900.

Amersfoort. Aan den leeraar in wiskunde en in de natuurlijke historie dr. E. D. PIZZEL, die tot leeraar aan de hogere burgerschool te Deventer was benoemd, werd eervol ontslag verleend. In zijne plaats kwam de heer dr. J. W. DOIJER. In verband met de inrigting van het gemeentelijk pro-gymnasium hadden de volgende wijzigingen plaats in het personeel en in de verdeling der leertaak.

De leeraar dr. GOOSSENS belastte zich met het onderwijs in de beschrijvende meetkunde. Het onderwijs in de moderne talen wordt voortaan gegeven door vier leeraren, in plaats van twee, maar deze geven tevens onderwijs aan het pro-gymnasium. De leeraar W. J. HAKKERT behield het engelsch, de heer P. FOCKENS het nederlandsch. Voor de hoogduitsche taal en letterkunde werd tot leeraar benoemd de heer W. N. CORNEN; voor de fransche taal- en letterkunde de heer J. H. VAN MILL CZN., tot dusver leeraar aan de hogere burgerschool te Zaandam. De navolgende leeraren geven thans mede onderwijs aan het pro-gymnasium:

dr. J. W. DOIJER,	jaarwedde f 400;
W. J. HAKKERT,	» 700;
P. FOCKENS,	» 900;
W. N. CORNEN,	» 700;
J. H. VAN MILL CZN.,	» 800.

Leeuwarden. Aan de heeren L. NAUTA en J. VAN BELKUM, die bij het gymnasium benoemd zijn, is een eervol ontslag verleend; de leeraar C. KONING ALTMANN is overleden. In hunne plaats zijn benoemd tot leeraar in wiskunde de heer H. P. BOUMAN en tot leeraar in engelsch de heer A. CALAND, beiden op eene jaarwedde van f 1400, aanvankelijk voor één jaar, alsmede tot leeraar in fransch de heer N. T. STADES, van Almelo, op eene jaarwedde van f 1800. De jaarwedde van den leeraar KOCH is verhoogd van f 1800 tot f 2000. Terwijl vroeger verscheidene leeraren dezer school ook aan het gymnasium werkzaam waren, is dit thans met geen meer het geval.

Harlingen. In de vacature van leeraar in aardrijkskunde en gronden der staatsinrigting, die bij het einde van het vorige jaar bestond, is voorzien door de benoeming van den heer H. BLINK, op eene jaarwedde van f 1600. De jaarwedde, verbonden aan de betrekking van den leeraar in geschiedenis en nederlandsch, vacant geworden door het vertrek van dr. G. J. LANDWEER naar Deventer, is verhoogd tot f 1800; doch in weerwil daarvan heeft zich geen bevoegde sollicitant aangemeld. De andere leeraren hebben toen tijdelijk in de waarneming der lessen voorzien. De leeraar in natuurkundige wetenschappen, dr. J. L. ANDREAE, is benoemd tot directeur der hogere burgerschool te Sneek en vervangen door dr. J. ROMENY van Enkhuizen, op eene jaarwedde van f 1600.

Sneek. Aan dr. VAN DER LUY is, wegens voortdurend onvoldoende toestand zijner gezondheid, op zijn verzoek eervol ontslag verleend; in zijne plaats is benoemd dr. J. L. ANDREAE van Harlingen, op eene jaarwedde van f 2800. Gedurende de ontstentenis van een leeraar in scheikunde en natuurlijke historie zijn de lessen in die vakken, even als het vorig jaar, waargenomen door dr. HEINIG; aan den heer SILHOUT, die ruim een jaar lang de betrekking van directeur waarnaam, is eene toelage van f 400 verleend. Eene regeling van het personeel van het gymnasium in verband met dat van de hogere burgerschool werd wel voorbereid, maar kwam in 1879 nog niet tot stand, zoodat in dat jaar dan ook geen andere leeraren van laatstgenoemde aan het gymnasium werkzaam waren, dan de leeraar in fransch, die daarvoor eene toelage van f 200 geniet.

Heerenveen. Aan den leeraar in gymnastiek, J. VAN DEN BERG, is een eervol ontslag verleend; in zijne plaats werd benoemd de heer H. J. B. BICKART, op eene jaarwedde van f 500.

Zwolle. De jaarwedden van den leeraar in wiskunde en kosmographie, dr. C. J. J. NINCK BLOK, en van den leeraar in aardrijkskunde en geschiedenis, E. ZUIDEMA, werden respectievelijk van f 1800 tot f 2200 verhoogd.

Van de leeraren der school is aan het gereorganiseerd gymnasium alleen de heer K. VAN TUINEN HZN voor de natuurlijke historie verbonden; jaarwedde f 400.

Deventer. De ten vorigen jare benoemde leeraren D. A. A. DE NEYN VAN HOOGERWERFF, J. OCHTMAN en dr. G. J. LANDWEER aanvaardden in het begin des jaars hunne betrekkingen. Daarop werden weer de leeraren in het engelsch, B. C. BRENNAN, en de leeraren in wiskunde en kosmographie, dr. F. DE BOER, naar elders beroepen, — eerstgenoemde naar het gymnasium te Zwolle, laatstgenoemde naar de hogere burgerschool te Leiden. De lessen van den heer BRENNAN werden onmiddellijk overgenomen door den heer J. K. FREDERIKS, die als tijdelijk leeraar werd aangesteld. In de plaats van dr. DE BOER werd benoemd dr. E. D. PLIZEL, leeraar aan de hogere burgerschool enz. te Amersfoort. Deze nam in Juni een deel der lessen van zijnen voorganger over en aanvaardde in September daarna volgende zijne leertaak in haren geheelten omvang. De navolgende leeraren der school zijn werkzaam aan het gemeentelijk gymnasium:

dr. J. SIRKS, directeur,	jaarwedde f 200;
dr. L. A. J. BURGERSDIJK,	» 600;
D. A. A. DE NEYN VAN HOOGERWERFF,	» 700;

dr. G. J. LANDWEER, jaarwedde f 800;	
A. OOMS,	» 900;
J. K. FREDERIKS,	» 800;
J. OOSTING,	» 800.

Kampen. Nadat de lessen in wiskunde, in 1878 opengevallen door het overlijden van den leeraar R. VAN PUTTEN, tot Februarij waren waargenomen door den civiel-ingenieur W. M. STAVENISSE DE BRAUW, werden zij, wederom tijdelijk, opgedragen aan den heer H. KOLDEWIJN, dusver werkzaam bij het lager onderwijs. De leeraar in de geschiedenis dr. F. G. SLOTHOUWER, naar elders vertrokken, werd vervangen door den heer E. W. SCHIFFSMA, doctorandus in de letteren. De leeraar in de staatswetenschappen mr. B. G. PHILIPSON, werd vervangen door den heer mr. J. NANNINGA UITTERDIJK.

Aan het gymnasium der gemeente wordt onderwijs gegeven door de volgende leeraren der hogere burgerschool:

dr. B. MEILINK, directeur; G. SCHOUTEN, J. PH. MAKINK, E. PEYROT, E. W. SCHIFFSMA, dr. J. BECKERING VINCKERS, H. CREMER, J. D. BELMER, F. F. MILATZ, S. J. H. BRUGMANS, dr. P. HARTING en H. KOLDEWIJN. Deze leeraren genieten voor hunne diensten aan het gymnasium geene afzonderlijke jaarwedde.

Enschede. De leeraar in fransch en engelsch A. TIMMERMANS, verzocht en verkreeg eervol ontslag. De waarneming zijner lessen werd opgedragen aan den heer J. VAN DER TOOT, tot dusver hulponderwijzer aan het instituut Noorthey. De leeraar in geschiedenis, nederlandsch en staatswetenschappen, A. A. WIKMAN, ontving eene benoeming naar Nijmegen.

Almelo. Aan den leeraar in het fransch N. F. STADES werd op zijn verzoek eervol ontslag verleend wegens zijne benoeming tot leeraar aan de Rijks hogere burgerschool te Leeuwarden. Nadat de waarneming zijner lessen tot 31 December 1879 was opgedragen geweest aan den heer J. A. VAN BEEM, van Naarden, werd met ingang van 1 Januarij 1880 tot leeraar benoemd de heer A. DUBOIS, van Lochem, jaarwedde f 1600. De leeraar in de natuur- en scheikunde, dr. RISSELADA, hervatte, geheel hersteld, zijne lessen. Door het vertrek van den heer H. HEUKELS naar Nijmegen, ontstond aan de school eene vacature voor wiskunde en natuurlijke geschiedenis.

Groningen. Aan deze school overleed de heer mr. M. VAN LIER, leeraar in geschiedenis en staatswetenschappen. Aan den heer E. A. SONIER werd eervol ontslag verleend, wegens zijne benoeming aan het gymnasium te Amsterdam, en aan den heer S. SUSAN op zijn verzoek wegens den slechten toestand zijner gezondheid, die bij het begin van den cursus 1879/80 reeds een verlof noodig had gemaakt. Daar het ontslag voor hen eerst met 1 Januarij 1880 is ingegaan moeten beide in December 1879 als nog in functie zijnde, worden beschouwd. De moeilijkheid om op gelijke wijze te voorzien in het onderwijs in de verschillende vakken, aan deze drie leeraren opgedragen, heeft eene andere combinatie noodig gemaakt. Benoemd zijn tot leeraar in fransch de heer E. J. SOMMER, op eene jaarwedde van f 1800, tot leeraar in staatswetenschappen mr. J. A. TELLEGEN, op eene jaarwedde van f 500, tot tijdelijke leeraren in geschiedenis en in duitsch, de heeren C. W. NOLTING en H. M. LEOPOLD, elk op eene jaarwedde van f 1400. Nog is de jaarwedde van den directeur, dr. F. G. GRONEMAN, verhoogd van f 3000 tot f 3500, alsmede die van den leeraar in natuurlijke historie, dr. HESSELINK van f 1500 tot f 1800 en die van de leeraren dr. G. PERSON en P. R. BOS in nederlandsch en in aardrijkskunde, van f 2000 tot f 2200. Dr. HESSELINK is tijdelijk, voor een jaar, belast met het onderwijs in natuurlijke historie aan het gymnasium, op eene jaarwedde van f 500.

Veenendam. Dr. L. BEINS, leeraar in geschiedenis en aardrijkskunde, is benoemd aan het gymnasium te Winschoten, hoewel de jaarwedde van f 1700 tot f 2000 werd verhoogd,

besloot hij toch bij zijn verzoek om eervol ontslag te volharden. In zijne plaats werd benoemd de heer J. BAUMANN, die echter eerst in 1880 in functie getreden; in December 1879 was er dus eene vacature. De jaarwedde van den directeur E. HUIZINGA is verhoogd van f 2300 tot f 2500, die van den leeraar in wiskunde dr. FRACKERS, van f 1500 tot f 1800.

Winschoten. Bij de hier in September 1879 geopende hogere burgerschool van driejarigen cursus hebben de volgende benoemingen plaats genad:

1°. tot directeur, tevens leeraar in natuurwetenschappen dr. B. VAN DER MEULEN, van Sappemeer, op eene jaarwedde van f 1800, terwijl hij voor het onderwijs aan het gymnasium ontvangt f 700;

2°. tot leeraar in wiskunde P. VAN TOORENBURG, jaarwedde f 1800;

3°. tot leeraar in geschiedenis en aardrijkskunde, G. A. J. FRANKE, van Sappemeer, jaarwedde f 2100;

4°. tot leeraar in fransche en hoogduitsche taal C. VAN VALKENBURG, jaarwedde f 900, tevens leeraar aan het gymnasium tegen eene bezoldiging van f 900;

5°. tot leeraar in fransche en engelsche talen, P. J. KEYMAN, jaarwedde f 800, tevens leeraar aan het gymnasium tegen eene bezoldiging van f 1000;

6°. tot tijdelijk leeraar in het nederlandsch J. HOFKAMP LEOPOLD, jaarwedde f 400 en f 1000 aan het gymnasium;

7°. tot leeraar in teekenen A. J. DE JONG, op eene jaarwedde van f 1000;

8°. tot leeraar in gymnastiek D. H. P. DE ZEEUW, van Veendam, op eene jaarwedde van f 400 en met vergunning om tevens leeraar aan de Veendamsche school te kunnen blijven.

Nog moet hierbij worden opgemerkt, dat de regeling voor de onder 4°, 5° en 6° genoemde leeraren slechts tijdelijk is.

Sappemeer. In plaats van de leeraren dr. VAN DER MEULEN en G. A. J. FRANKE, die te Winschoten benoemd zijn, werden aangesteld tot leeraar in de natuurwetenschappen dr. J. ARIENS KAPPERS, op eene jaarwedde van f 1800 en tot tijdelijk leeraar in nederlandsch en geschiedenis H. J. VELTHUIS, op eene jaarwedde van f 1400. Daar nog moest worden voorzien in het onderwijs in staats-huishoudkunde is als zoodanig op nieuw benoemd de heer G. A. J. FRANKE, op eene jaarwedde van f 200, onder bepaling, dat hij die betrekking tegelijk met die te Winschoten zou mogen waarnemen. Aan den leeraar P. J. HERMANS is eervol ontslag verleend als leeraar in gymnastiek en boekhouden; in zijne plaats is tot leeraar in gymnastiek benoemd, op eene jaarwedde van f 500, de heer H. EDELMAN, die echter eerst in 1880 in kunnen in functie treden, terwijl de lessen in boekhouden tijdelijk zijn opgedragen aan den leeraar in wiskunde H. BOL, tegen eene toelage van f 200.

Warfum. Aan den leeraar M. VAN BRUGGEN is ontslag verleend; in zijne plaats is tot tijdelijk leeraar in geschiedenis en aardrijkskunde, op eene jaarwedde van f 1400, benoemd de heer J. BAKKER LZN., die echter niet voor 1880 in functie is getreden. De heer T. J. ALLERSMA is tot definitief leeraar in wiskunde en boekhouden benoemd en zijne jaarwedde vastgesteld op f 1500. De jaarwedde van

den leeraar in natuurkundige wetenschappen, G. REINDERS, is met f 200 verhoogd. Later is deze echter benoemd tot leeraar aan de Rijkslandbouwschool te Wageningen; bij het einde van 1879 was hij echter nog te Warfum in functie.

Assen. Aan mr. J. J. WIELINGE is met 1 Januarij 1880, op zijn verzoek, eervol ontslag verleend als leeraar in de staatswetenschappen. Pogingen om in de vacature te voorzien hebben niet tot het gewenschte resultaat geleid, zoodat voor het vervolg van den cursus de lessen in deze vakken tijdelijk zijn opgedragen aan den leeraar H. W. SANDERS. Aan den leeraar in scheikunde en natuurlijke historie, dr. A. VAN HASSELT, is vergund tijdelijk de betrekking als leeraar in natuurlijke historie aan het gymnasium, tegen eene jaarwedde van f 400, waar te nemen.

Maastricht. De directeur der school, dr. K. W. E. ZICKWOLFF, verzocht en verkreeg eervol ontslag. In zijne plaats werd het bestuur der school opgedragen aan den leeraar dr. H. J. HOFFMANS. In de plaats van den heer W. F. VAN VLIET JZN., die naar elders vertrok, werd tot leeraar in het nederlandsch en de aardrijkskunde benoemd de heer H. J. EYMAEL, directeur der gemeentelijke hogere burgerschool te Venlo, jaarwedde f 2200. Hij heeft op zich genomen het nederlandsch in alle, de aardrijkskunde in de hoogste drie klassen. De leeraar J. A. LEERS werd ontheven van de lessen in nederlandsch, die hij dusver gaf; hij zal zich verder tot het engelsch bepalen. De lessen in aardrijkskunde in de twee laagste klassen worden gegeven door den leeraar P. G. ROODHUYZEN. De leeraar in wiskunde G. SMITS ging geheel over naar het gymnasium. In de vacatures voor wiskunde, door zijn vertrek en dat van dr. ZICKWOLFF ontstaan, werd voorzien door de benoeming der heeren L. KEULLER, civiel-ingenieur, en J. H. STEIN, hoofdonderwijzer en directeur der normaallessen te Grave. Laatstgenoemde werd met het wiskundig onderwijs in de drie lagere klassen belast; de heer KEULLER kreeg dat in de beide hogere, benevens de werktuigkunde. Ook van deze school zijn leeraren tevens werkzaam aan het gemeentelijk gymnasium. De verdeling der leertaak van beide inrigtingen en de regeling der jaarwedden kregen intusschen eerst in 1880 haar beslag.

Roermond. Aan den directeur der school, den heer E. H. C. SCHARFER, moest wegens aanhoudende ernstige ongesteldheid verlenging van verlof worden toegekend. De waarneming van het directoraat der school bleef opgedragen aan den leeraar mr. A. J. B. STOFFELS, terwijl de lessen in hoogduitsch en boekhouden op gelijke wijze als ten vorigen jare werden vervuld. De leeraar in de natuurkunde, de kosmographie en de natuurkundige aardrijkskunde, dr. J. M. A. KRAMPS, werd benoemd tot leeraar aan de Koninklijke Militaire Akademie. In zijne plaats werd de heer dr. H. J. H. SCHREURS aan de school verbonden.

Venlo. De directeur der school, tevens leeraar in nederlandsch, geschiedenis en aardrijkskunde, H. J. EYMAEL, verkreeg met het einde van het schooljaar eervol ontslag wegens zijne aanneming der benoeming tot leeraar aan de gemeentelijke hogere burgerschool te Maastricht. Bij het einde van 1879 was het nog niet gelukt in de daardoor ontstane vacature te voorzien.

Ten gevolge van de bovenvermelde wijzigingen waren bij het einde van 1879 aan de hogere burgerscholen de leeraren werkzaam, wier getal en bevoegdheid zijn aangewezen in de volgende tabel.

SCHOLEN.	GETAL DER LEERAREN.									Getal der vacatu- res.	Alge- meen totaal.
	Doctor.	Candi- daat.	Acte middelb. onderw.	Oude acte.	Diploma artt. 82, 89.	Art. 90.	Art. 83.	Zonder acte.	Totaal.		
's Hertogenbosch . . .	—	—	7	1	—	3	2	—	13	—	13
Tilburg	2	—	6	—	1	1	2	—	12	—	12
Breda	2	1	5	2	—	1	—	—	11	—	11
Helmond	1	—	6	—	—	2	1	1	11	—	11
Arnhem	4	1	6	3	—	—	—	—	14	—	14
Nijmegen	1	—	4	—	1	1	6	—	13	—	13
Zutphen	3	—	7	3	1	—	—	1	15	1	16
Apeldoorn	1	1	4	—	1	—	1	—	8	—	8
Tiel	3	—	5	1	—	—	—	—	9	—	9
Winterswijk	—	—	5	1	1	—	—	—	7	—	7
Wageningen	2	2	5	1	—	—	1	—	11	—	11
Zaltbommel	2	—	2	2	1	—	1	—	8	—	8
's Gravenhage	4	1	8	3	—	1	2	—	19	—	19
Rotterdam 5j. cursus.	3	—	4	8	2	1	1	—	19	—	19
Idem 3j. cursus.	1	—	8	1	—	—	—	1	11	—	11
Leiden	8	—	8	2	—	—	—	1	19	—	19
Dordrecht	4	—	6	2	1	—	2	—	15	—	15
Delft	5	—	4	2	—	—	1	1	13	—	13
Schiedam	1	—	6	3	1	1	1	—	13	—	13
Gouda	2	—	5	1	—	—	—	—	8	—	8
Gorinchem	2	—	4	2	1	—	—	—	9	1	10
Brielle	1	—	4	1	—	—	1	—	7	—	7
Amsterdam 5j. cursus.	8	1	6	5	—	—	—	1	21	—	21
Idem 3j. cursus.	2	—	10	1	—	—	—	1	14	1	15
Idem handels- school	2	2	5	—	1	1	1	2	14	—	14
Idem R. K. hoo- gere burgerschool.	—	1	4	1	—	1	—	2	9	1	10
Haarlem 5j. cursus .	4	—	7	2	—	—	—	1	14	—	14
Idem 3j. cursus .	3	—	3	—	1	—	3	—	10	1	11
Zaandam	4	1	6	1	—	—	—	—	12	—	12
Alkmaar	3	—	3	2	—	—	—	—	8	1	9
Hoorn	1	1	—	2	—	—	2	—	6	—	6
Enkhuizen	4	—	6	—	—	—	3	—	13	—	13
Zierikzee	2	1	5	1	—	—	2	—	11	—	11
Goes	3	1	5	—	—	—	—	—	9	1	10
Utrecht	7	1	7	—	—	—	1	—	16	—	16
Amersfoort	3	—	6	—	—	—	3	—	12	—	12
Leeuwarden	5	—	8	1	—	—	—	—	14	—	14
Harlingen	1	—	4	2	—	—	—	—	7	1	8
Transporteren	104	15	204	57	13	13	37	12	455	8	463

SCHOLEN.	GETAL DER LEERAREN.									Getal der vacatures.	Algemeen totaal.
	Doctor.	Candidaat.	Acte middelb. onderw.	Oude acte.	Diploma artt. 82, 89.	Art. 90.	Art. 83.	Zonder acte.	Totaal.		
Per transport	104	15	204	57	13	13	37	12	455	8	463
Sneek	3	—	6	—	—	—	1	—	10	—	10
Heerenveen	1	1	4	1	—	—	—	—	7	—	7
Zwolle	5	1	7	—	—	—	1	—	14	—	14
Deventer	5	—	6	1	1	—	1	—	14	—	14
Kampen	6	1	6	2	—	—	—	—	15	—	15
Enschede	3	—	2	2	—	—	—	1	8	—	8
Almelo	2	—	5	1	—	—	—	—	8	2	10
Groningen	6	—	5	2	1	1	—	1	16	1	17
Veendam	3	—	2	3	—	—	—	—	8	1	9
Winschoten	1	—	5	1	—	—	1	—	8	—	8
Sappemeer	2	1	3	2	—	—	—	1	9	1	10
Warffum	1	1	4	2	—	—	—	—	8	1	9
Assen	4	—	6	1	—	—	—	—	11	—	11
Maastricht	—	1	4	1	1	5	2	—	14	—	14
Roermond	4	1	4	1	—	3	—	—	13	—	13
Venlo	1	—	3	—	—	—	3	—	7	1	8
Totaal	151	22	276	77	16	22	46	15	625	15	640
Af te trekken als tweemaal voorkomende.	2	—	7	1	—	—	—	1	11	—	11
Werkelijk totaal . .	149	22	269	76	16	22	46	14	614	15	629

Onder de 625 in deze tabel vermelde leeraren waren er echter eenige, die aan meer dan ééne school werkzaam waren en dus twee of driemaal voorkomen. Dit was namelijk het geval met den leeraar in staatswetenschappen te Tilburg, die tevens aan de school te Breda werkzaam was, met den leeraar in hetzelfde vak aan de school van vijfjarigen cursus te Rotterdam, die tevens aan de school te Schiedam daarin onderwijs gaf; met een leeraar in engelsch aan de beide hogere burgerscholen te Rotterdam; met drie leeraren in natuurlijke historie, in staatswetenschappen en in gymnastiek aan de hogere burgerschool van vijfjarigen cursus en de handelsschool te Amsterdam, terwijl laatstgenoemde ook onderwijs gaf aan de R. K. hogere burgerschool, en met den leeraar in schoonschrijven aan de beide openbare hogere burgerscholen in die gemeente; met den leeraar in geschiedenis en aardrijkskunde te Winschoten, die aan de school te Sappemeer onderwijs gaf in staatshuishoudkunde en eindelijk met de leeraren in gymnastiek te Veendam en te Roermond, die respectievelijk ook werkzaam waren aan de scholen te Winschoten en te Venlo. Het cijfer van 625, en eveneens het eindcijfer van 640, waaronder de 15 vacatures zijn medegesteld, moeten dus met 11 vermindert worden en dalen derhalve tot 614 en 629.

Van de 15 vacatures waren er 7 in nederlandsch, geschiedenis en aardrijkskunde of in een of twee dezer vakken (Zutphen, Amsterdam R. K. hogere burgerschool, Hoorn, Harlingen, Veendam, Warffum en Venlo); 1 in geschiedenis en staatswetenschappen (Groningen); 1 in staats-

wetenschappen alleen (Gorinchem); 3 in fransch (Amsterdam, 3jarige cursus, Zaandam en Almelo); 1 in hoogduitsch en engelsch (Goes); 1 in wiskunde en natuurlijke historie (Almelo) en 1 in gymnastiek (Sappemeer). Van de 14 leeraren zonder acte waren 8 leeraren in schoonschrijven te Helmond, Leiden, Delft, Amsterdam (dezelfde aan den vijfjarigen en den driejarigen cursus), Amsterdam (handelschool), Haarlem, Groningen en Sappemeer; een hulpleeraar in gymnastiek aan de school van driejarigen cursus te Rotterdam, een hulpleeraar in teekenen aan de school te Zutphen, een leeraar in italiaansch en spaansch aan de handelsschool te Amsterdam; 2 godsdienstleeraren aan de R. K. hogere burgerschool te Amsterdam, en 1 belast met de waarneming der lessen in fransch en engelsch aan de school voor handel en nijverheid te Enschede.

Het getal der leeraarsbetrokkingen is, in vergelijking met het voorgaande jaar toegenomen met 11, dat der in functie zijnde leeraren met 14. Deze vermeerdering heeft haren oorsprong in de oprichting der nieuwe scholen te Brielle en te Winschoten, waar 15 leeraren werkzaam waren, alsmede daarin, dat op sommige plaatsen ten gevolge van de combinatie van het personeel voor gymnasia en hogere burgerscholen het getal leeraren voor laatstgenoemde eenige vermeerdering onderging, terwijl daarentegen te Haarlem, wegens den hiervóór vermeldden tijdelijken toestand der school van driejarigen cursus veel minder leeraren werkzaam waren.

Vergelijkt men de totalen in den ondersten regel met die van het vorig jaar, dan ziet men dat het getal doctoren

is vermeerderd met 4, dat der bezitters eener acte, onder de wet van 1863 verkregen, met 13, dat der bezitters van een diploma als ingenieur (art. 82 en 89) met 7, dat van hen, die hunne bevoegdheid ontleenden aan art. 83 der wet, met 6, terwijl het getal der candidaten afnam met 12, dat der bezitters eener oude acte, vóór 1863 verkregen, met 3, dat van hen, die hunne bevoegdheid ontleenden aan art. 90 der wet, met 1; in het geheel dus, als boven, eene vermeerdering met 14.

In de volgende tabel vindt men een overzicht van de jaarwedden van het onderwijzend personeel aan bovengemelde scholen, met uitzondering van de Rijks hogere burgerschool te Wageningen, die later met de Rijks landbouwschool, waarmede zij vereenigd is, zal ter sprake komen, en de R. K. hogere burgerschool te Amsterdam.

S C H O L E N.	Jaarwedden van den directeur.	GETAL DER JAARWEDDEN				Geheel getal jaarwedden van directeur en leeraren.	Totaal bedrag der jaarwedden.
		tot en met f 1000.	boven f 1000 tot en met f 2000.	boven f 2000 tot en met f 2500.	boven f 2500.		
<i>Rijks hogere burgerscholen van vijfjarigen cursus.</i>							
s Hertogenbosch	f * 2700,00	1	7	4	»	13	f 23 700,00
Tilburg	3000,00	1	5	5	»	12	23 400,00
Alkmaar	3000,00	2	6	3	»	12	21 800,00
Middelburg	3000,00	2	8	2	»	13	23 800,00
Utrecht	3500,00	2	5	8	»	16	32 600,00
Leeuwarden	3500,00	2	7	4	»	14	26 730,00
Zwolle	3000,00	1	6	6	»	14	26 650,00
Groningen	3500,00	2	9	5	»	17	31 100,00
Assen	3000,00	2	5	3	»	11	19 900,00
Roermond	3000,00	1	6	5	»	13	25 400,00
Totaal.	10	16	64	45	»	135	f 255 080,00
<i>Rijks hogere burgerscholen van driejarigen cursus.</i>							
Helmond	f * 2500,00	4	6	»	»	11	f 16 000,00
Winterswijk	2500,00	»	6	»	»	7	12 300,00
Zaltbommel	2500,00	3	3	1	»	8	12 400,00
Gouda	2 800,00	3	4	»	»	8	12 700,00
Heerenveen	2500,00	1	5	»	»	7	11 800,00
Sappemeer	2500,00	4	5	»	»	10	13 075,00
Warffum	2500,00	3	5	»	»	9	13 200,00
Totaal.	7	18	34	1	»	60	f 91 475,00
Totaal der Rijks hogere burgerscholen	17	34	98	46	»	195	f 346 555,00
<i>Gemeentelijke en gesubsidieerde bijzondere scholen.</i>							
Breda	f 2333,33	3	7	»	»	11	f 15 683,33
Arnhem	3000,00	4	9	»	»	14	20 200,00
Nijmegen	2880,00	8	4	»	»	13	13 892,50
Zutphen	1800,00	5	10	»	»	16	20 820,00
Transporteren	4	20	30	»	»	54	f 70 595,83

S C H O L E N.	Jaar- wedden van den directeur.	GETAL DER JAARWEDDEN					Totaal bedrag der jaarwedden.
		tot en met f 1000.	boven f 1000	boven f 2000	boven f 2500.	Geheel getal jaarwedden van directeur en leeraren.	
			tot en met f 2000.	tot en met f 2500.			
Per transport	4	20	30	»	»	54	f 70 595,83
Apeldoorn.	f 2600,00	2	4	1	»	8	13 100,00
Tiel.	2400,00	2	6	»	»	9	13 900,00
's Gravenhage	3500,00	1	10	7	»	19	39 300,00
Rotterdam (5jarige cursus). . .	* 4000,00	3	9	12	3	29	63 400,00
id. (3jarige id.). . .	4000,00						
Leiden	3800,00	8	3	7	»	19	28 340,00
Dordrecht.	* 2800,00	2	11	»	1	15	27 300,00
Delft.	3500,00	2	10	»	»	13	21 800,00
Schiedam	2500,00	6	6	»	»	13	15 400,00
Gorinchem	3000,00	2	6	1	»	10	16 600,00
Brielle	2400,00	2	4	»	»	7	10 700,00
Amsterdam (5jarige cursus) . .	5000,00	4	8	23	8	46	108 575,00
id. (3jarige id.). . .	4000,00						
id. (handelsschool) . . .	* 4000,00						
Haarlem (5jarige cursus) . . .	3200,00	1	11	1	»	14	24 200,00
id. (3jarige id.). . .	—						
Zaandam	2400,00	3	6	1	»	11	14 700,00
Hoorn	3000,00	3	4	»	»	8	12 600,00
Enkhuizen	1600,00	1	4	»	»	6	7 800,00
Zierikzee	2000,00	4	6	»	»	11	13 964,00
Goes	* 1800,00	3	6	»	»	10	13 450,00
Amersfoort	2400,00	4	6	1	»	12	15 500,00
Harlingen.	* 2200,00	2	5	»	»	8	11 550,00
Sneek	2800,00	3	6	»	»	10	15 250,00
Deventer	2000,00	4	8	1	»	14	17 700,00
Kampen	2000,00	2	9	3	»	15	26 300,00
Enschede	2800,00	1	6	»	»	8	13 350,00
Almelo.	2750,00	2	7	»	»	10	14 800,00
Veendam	2500,00	3	5	»	»	9	13 700,00
Winschoten	1800,00	5	1	1	»	8	9 200,00
Maastricht	2800,00	4	7	1	»	13	18 845,00
Venlo	1800,00	3	4	»	»	8	8 900,00
Totaal. . .	35	102	208	60	12	417	f 680 819,83
Algemeen totaal. . .	52	136	306	106	12	612	f 1 027 374,83

Het verschil van het eindcijfer 612, dat het geheel getal der jaarwedden aanwijst en het cijfer 640 der verschillende leeraars-betrekkingen in de voorafgaande tabel laat zich aldus verklaren. Van dit laatste moeten namelijk worden afgetrokken 11 leeraren der school te Wageningen en 10 van de R. K. hogere burgerschool te Amsterdam, alsmede

1 leeraar aan de beide hogere burgerscholen te Rotterdam en 4 leeraren der scholen te Amsterdam, welke op deze tabel slechts eenmaal voorkomen, daar het getal der leeraars-jaarwedden voor de scholen in dezelfde gemeente thans eens wordt opgegeven. Vermindert men bovengemeld cijfer van 640 met de 25 zoo even vermelde, dan blijven er nog

614 over, hetgeen juist met het cijfer 612 op de laatste tabel overeenstemt, als men in aanmerking neemt, dat te Hoorn een leeraar is zonder jaarwedde en dat te Maastricht een leeraar bij het gymnasium geen afzonderlijke jaarwedde bij de hogere burgerschool geniet.

De jaarwedden der directeurs zijn in de 1ste kolom aangewezen, die van den directeur der school van driejarige cursus te Haarlem is, om de hiervóór reeds vermelde reden, achterwege gelaten. Bij die van den directeur der Rijks hogere burgerschool te Winterswijk zou eigenlijk nog f 300 te voegen zijn, welke hij geniet, als tijdelijk belast met het onderwijs in staatshuishoudkunde. De directeurs der Rijks hogere burgerscholen te 's Hertogenbosch en Helmond en die der gemeentelijke hogere burgerscholen te Rotterdam (5jarige cursus), Dordrecht, Amsterdam (handelsschool), Goes en Harlingen hebben eene vrije woning; die te Kampen heeft eene vergoeding van f 400 voor het gemis daarvan, welk bedrag in vroegere verslagen in de jaarwedde was opgenomen. Te Soeek is de directeur verplicht van zijne jaarwedde f 500 te betalen voor huur van een huis door de gemeente als woning aangewezen. De vergoeding van f 1000 welke de directeur der hogere burgerschool van vijfjarigen cursus te Amsterdam vroeger ontving, is bij de laatste regeling als jaarwedde beschouwd, zoodat deze thans op f 5000 wordt opgegeven. In de tabel zijn de jaarwedden der directeurs, die boven hunne eigenlijke jaarwedden eene vrije woning of vergoeding voor het gemis daarvan genieten, door een (*) aangewezen.

De jaarwedden aan de 17 in deze tabel vermelde Rijks hogere burgerscholen zijn verhoogd met f 6100, waarvan f 3300 komen voor rekening van de tien scholen van vijfjarigen cursus, f 2800 voor die van driejarigen. Tegenover de zoo even gemelde vermindering met f 600 voor Leeuwarden en f 400 voor Sappemeer, staat in vergelijking met 1878, eene vermeerdering van f 600 voor 's Hertogenbosch, f 800

voor Tilburg, f 700 voor Alkmaar, f 200 voor Utrecht, f 400 voor Zwolle, f 1200 voor Groningen, f 1000 voor Helmond, f 1000 voor Winterswijk, f 700 voor Gouda en f 500 voor Warffum. Te Middelburg, Assen, Roermond, Zaltbommel en Heerenveen onderging het totaal bedrag der jaarwedden geene verandering.

Voor de gemeentelijke hogere burgerscholen is het totaal bedrag vermeerderd met f 42 008,33, waarvan evenwel f 19 900 komen voor rekening der nieuwe scholen te Brielle en Winschoten. De vermeerdering voor Amsterdam bedroeg ongeveer f 13 000, voor Leiden f 2900, voor Breda, Amersfoort en Kampen ongeveer f 2000, voor Dordrecht, Delft, Hoorn, Veendam nagenoeg f 1000, voor andere nog minder. Vermindering van uitgaven voor personeel viel daarentegen waar te nemen te Haarlem, ten gevolge van de niet vervulling der ontstane vacatures bij de school van driejarigen cursus, met ongeveer f 4000, en te Deventer met ongeveer f 3000. Het zou evenwel gewaagd zijn uit deze cijfers voor de gemeentescholen eenige gevolgtrekkingen te maken, althans in die gemeenten, waar ook gymnasia aanwezig zijn en thans, ten gevolge van de reorganisatie van deze of eene combinatie of eene losmaking van deze twee inrigtingen plaats vond. Eerst wanneer ook de gymnasia eene volledige organisatie zullen hebben ondergaan, zal het mogelijk zijn een volkomen juist en volledig overzicht van de jaarwedden van het personeel aan de beide inrigtingen te geven.

Nu de regeling der gymnasia een goed eind gevorderd is, heeft men gemeend een begin te moeten maken met het vermelden van de jaarwedden en toelagen, die de leeraren bij de hogere burgerscholen en andere betrekkingen bij het onderwijs genieten. In de volgende tabel vindt men eene opgave dier jaarwedden, voor zooveel zij betrekking hebben op burgerdag- en avondscholen, middelbare scholen voor meisjes, en gymnasia

S C H O L E N.	Jaarwedden aan eene burgerdag- of avondschool.		Jaarwedden aan een middelbare meisjesschool.		Jaarwedden aan een gymnasium.		Totaal.	
	Getal.	Bedrag.	Getal.	Bedrag.	Getal.	Bedrag.	Getal.	Bedrag.
<i>Rijks hogere burgerscholen van vijfjarigen cursus.</i>								
's Hertogenbosch	3	f 1 200,00	>	>	4	f 1 750	6	f 2 950,00
Tilburg	4	2 200,00	>	>	>	>	4	2 200,00
Alkmaar	2	600,00	>	>	>	>	2	600,00
Middelburg	5	2 200,00	>	>	4	2 300	8	4 500,00
Utrecht	>	>	1	f 600	1	900	2	1 500,00
Leeuwarden	3	2 400,00	1	100	>	>	3	2 500,00
Zwolle	5	2 550,00	>	>	1	400	6	2 950,00
Groningen	>	>	1	500	1	500	2	1 000,00
Assen	>	>	>	>	1	400	1	400,00
Roermond	>	>	>	>	>	>	>	>
Totaal	22	f 11 150,00	3	f 1 200	12	f 6 250	34	f 18 600,00
<i>Rijks hogere burgerscholen van driejarigen cursus.</i>								
Helmond	>	>	>	>	>	>	>	>
Winterswijk	>	>	>	>	>	>	>	>
Zaltbommel	>	>	>	>	>	>	>	>
Gouda	4	f 2 025,00	>	>	>	>	4	f 2 025,00
Heerenveen	>	>	>	>	>	>	>	>
Transporteren	4	f 2 025,00	>	>	>	>	4	f 2 025,00

S C H O L E N.	Jaarwedden aan eene burgerdag- of avondschool.		Jaarwedden aan eene middelbare meisjesschool.		Jaarwedden aan een gymnasium.		Totaal.	
	Getal.	Bedrag.	Getal.	Bedrag.	Getal.	Bedrag.	Getal.	Bedrag.
Per transport	4	f 2 025,00	»	»	»	»	4	f 2 025,00
Sappemeer	»	»	»	»	»	»	»	»
Warfum	»	»	»	»	»	»	»	»
Totaal. . .	4	f 2 025,00	»	»	»	»	4	f 2 025,00
Totaal voor alle Rijks hogere burgerscholen.	26	f 13 175,00	3	f 1 200	12	f 6 250	38	f 20 625,00
<i>Gemeentelijke en gesubsidieerde bijzondere hogere burgerscholen.</i>								
Breda	6	f 1 816,67	»	»	»	»	6	f 1 816,67
Arnhem	9	2 700,00	4	f 1 550	3	f 1 350	11	5 600,00
Nijmegen	8	5 469,00	»	»	9	5 550	12	11 019,00
Zutphen	8	3 900,00	»	»	3	2 230	9	6 130,00
Apeldoorn.	»	»	»	»	»	»	»	»
Tiel	6	625,00	»	»	4	1 150	7	1 775,00
's Gravenhage	»	»	»	»	»	»	»	»
Rotterdam.	»	»	3	1 700	6	5 100	7	6 800,00
Leiden	»	»	»	»	2	1 400	2	1 400,00
Dordrecht.	5	3 000,00	4	2 400	3	975	10	6 375,00
Delft	5	3 600,00	»	»	1	400	5	4 000,00
Schiedam	9	2 800,00	»	»	6	4 600	12	7 400,00
Gorinchem	5	»	»	»	»	»	5	»
Brielle	»	»	»	»	»	»	»	»
Amsterdam	1	700,00	»	»	»	»	1	700,00
Haarlem	5	2 150,00	2	900	4	1 625	8	4 675,00
Zaandam	6	1 900,00	»	»	»	»	6	1 900,00
Hoorn	4	100,00	»	»	»	»	4	100,00
Enkhuizen	5	»	»	»	»	»	5	»
Zierikzee	5	»	»	»	»	»	5	»
Goes	6	600,00	1	100	»	»	7	700,00
Amersfoort	8	2 100,00	»	»	5	3 500	11	5 600,00
Harlingen.	5	1 550,00	»	»	»	»	5	1 550,00
Sneek	»	»	»	»	1	200	1	200,00
Deventer	6	2 800,00	5	2 700	7	4 800	12	10 300,00
Kampen	10	3 900,00	»	»	12	»	14	3 900,00
Enschede	»	»	»	»	»	»	»	»
Almelo.	»	»	»	»	»	»	»	»
Veendam	»	»	»	»	»	»	»	»
Winschoten	»	»	»	»	4	3 600	4	3 600,00
Maastricht.	7	1 850,00	»	»	1	1 050	7	2 900,00
Venlo	»	»	»	»	»	»	»	»
Totaal. . .	129	f 41 560,67	19	f 9 350	71	f 37 530	176	f 88 440,67
Algemeen totaal. . .	155	f 54 735,67	22	f 10 550	83	f 43 780	214	f 109 065,67

Hieruit blijkt dat 155 leeraren aan burgerdag- en avondscholen werkzaam waren en daarvoor f 54 735,67 genoten; hieronder zijn ook eenigen begrepen aan de scholen te Gorinchem, Hoorn, Zierikzee en Goes, die geen afzonderlijke jaarwedde bij de burgeravondschool, door de gemeente onverplicht opgericht, genoten; zij moesten evenwel onder de leeraren worden medegerekend. Voorts ziet men uit de tabel, dat 22 leeraren aan hogere burgerscholen nog een bedrag van f 10 550 genoten voor onderwijs aan middelbare scholen voor meisjes, terwijl 83, die tevens aan een gymnasium werkzaam waren, daarvoor te zamen eene som van f 43 780 trokken. In 't geheel waren 214 leeraren aan hogere burgerscholen tevens werkzaam aan eene burgerdag- of avondschool, eene middelbare meisjesschool, of een gymnasium, of wel aan twee of drie van deze inrigtingen en genoten daarvoor eene belooning van f 109 065,67.

Het hier vermelde totaalcijfer 214 komt wel niet overeen met het totaal der cijfers 155, 22 en 83 in de afzonderlijke kolommen, maar men zal terstond inzien, dat dit zoowel voor de totalen, als voor de cijfers aan sommige scholen alleen daaraan is toe te schrijven, dat enkele leeraren aan meer dan eene der in de tabel vermelde scholen werkzaam waren en dus meer dan eens voorkomen.

Eene vergelijking met het vorig jaar kan bezwaarlijk plaats hebben, daar voor 1878 en vroegere jaren zoodanige opgaven ontbreken. Ook zou eene vergelijking van twee achtereenvolgende jaren waarschijnlijk weinig verschil aanwijzen. Maar daarentegen is het niet zonder belang de hier vermelde cijfers eens te vergelijken met die van het jaar 1869, dus juist tien jaar vroeger, voor welk jaar nauwkeurige cijfers gegeven zijn.

In 1869 waren er 41 Rijks- en gemeentelijke hogere burgerscholen, aan welke 482 leeraren werkzaam waren, die te zamen f 707 783 aan jaarwedden genoten. Van dezen waren 131 werkzaam aan burgerdag- of avondscholen onder genot van eene som van f 51 045 aan jaarwedden, 62 aan gymnasia met f 8100, en 3 aan eene middelbare meisjesschool met f 1200; derhalve, met inbegrip van deze alle, 482 leeraren met een totaalbedrag van f 768 128 aan jaarwedden. In dat jaar bedroeg dus de gemiddelde jaarwedde van een leeraar aan de hogere burgerschool alleen f 1468, in andere betrekkingen daarbij gerekend f 1594.

In 1879 waren er 53 scholen met 613 leeraren f 1 027 375 aan jaarwedden aan de school zelve genietende en volgens bovengemelde tabel aan de andere daar genoemde inrigtingen f 109 065, te zamen dus f 1 136 440. Berekent men hieruit de gemiddelde jaarwedde, dan vindt men voor de hogere burgerscholen alleen f 1677 en die aan burgerscholen, meisjesscholen en gymnasia er onder begrepen f 1854. Hieruit blijkt dus, dat in de laatste tien jaren de jaarwedden der leeraren aan hogere burgerscholen gemiddeld met f 209 zijn verhoogd, de bijkomende jaarwedde aan de andere bovengemelde inrigtingen met f 51 en de totale jaarwedde met f 260.

Behalve de hier vermelde jaarwedden aan burgerscholen, meisjesscholen en gymnasia genieten sommige leeraren nog andere inkomsten. Voor zooveel die aan bijzondere inrigtingen of door privaatesen worden genoten, moeten zij hier buiten beschouwing blijven; dit geldt echter niet van andere openbare of daarmede gelijk te stellen inrigtingen van onderwijs. De daarop betrekking hebbende opgaven zijn echter voor 1879 nog niet zoo volledig dat daarvan, even als van de zoo even vermelde, een tabellarisch overzicht kan worden gegeven; nogtans kunnen eenige cijfers worden genoemd, waarvan men althans zeker kan zijn, dat zij het wezenlijk bedrag niet overtreffen.

In de eerste plaats moeten vermeld worden zij, die werkzaam zijn aan teekenscholen, industriescholen of ambachtsscholen, openbare of gesubsidieerde bijzondere, en somtijds met de burgeravondschool in een naauw verband staande. In 14 verschillende gemeenten waren 22 leeraren van hogere burgerscholen aan zoodanige inrigtingen geplaatst en genoten daarvoor f 8925. Voorts waren in 13 gemeenten 22 leeraren tevens belast met onderwijs aan openbare lagere scholen, onder genot van een bedrag van f 7317; deze waren in den regel onderwijzers in teekenen, enkele in andere vakken. Hieronder zijn evenwel niet begrepen enkele onderwijzers aan lagere scholen, die aan eene hogere burgerschool onderwijs in schoonschrijven geven, doch wier hoofdbetrekking eigenlijk bij het lager onderwijs is. Nog

zijn er onder de gymnastiekleeraren aan de hogere burgerscholen 12, die tevens aan het hoofd staan van eene gemeentelijke gymnastiekschool, en als zoodanig te zamen f 9120 aan vaste jaarwedden trokken, terwijl enkelen nog bovendien een aandeel hadden in de opbrengst der schoolgelden. Vier leeraren waren tevens werkzaam aan de Militaire Akademie, de Krijgsschool te 's Gravenhage of de Zeevaartschool te Rotterdam, onder genot van f 5000 aan jaarwedden. Eindelijk moet nog gewag worden gemaakt van hen, die tevens onderwijs gaven aan kweekscholen voor onderwijzers, oefenscholen, normalessen of dergelijke. Maar vooral deze opgaven kunnen nog niet volledig worden verstrekt, daar juist in den loop van 1879 verscheidene nieuwe inrigtingen van dien aard zijn in 't leven geroepen; het bedrag der jaarwedden, in 1879 daarbij genoten, is dus verre van normaal. Men stelde zich alzoo tevreden met de mededeeling, dat bij de Rijkskweekscholen, Rijksnormalessen en cursussen voor hoofdonderwijzers over 1879 aan 98 leeraren aan hogere burgerscholen eene som van f 19 337,81 is uitbetaald, terwijl bovendien aan enkele gemeentelijke inrigtingen van dien aard 19 leeraren nog eene som van f 3950 trokken.

Voegt men al deze cijfers te zamen, dan vindt men dat 306 leeraren van hogere burgerscholen in 1879 in andere betrekkingen bij het openbaar of gesubsidieerd bijzonder onderwijs een bedrag van ten minste f 162 415 aan jaarwedden genoten hebben. Het totaalcijfer stijgt daardoor tot f 1 189 790, en het gemiddelde voor de 613 in 1879 aanwezige leeraren tot f 1941.

e. Leerplan en toestand van het onderwijs.

's Hertogenbosch. Ofschoon de hogere burgerschool in schoolbevolking met den cursus 1879/80 niet onaanzienlijk is achteruitgegaan, heeft zij, juist daardoor, aan kracht en éénheid werkelijk gewonnen. De vermindering toch van het aantal leerlingen is voor een deel toe te schrijven aan het wegblijven der leerlingen van het gereorganiseerd gymnasium en van leerlingen voor enkele lessen. In het nieuwe schooljaar is de toestand, wat geregeld schoolbezoek, gedrag, vlijt en vorderingen der leerlingen aangaat, aanmerkelijk verbeterd.

Apeldoorn. Daar de aansluiting van het onderwijs aan de hogere burgerschool bij het lager onderwijs in de gemeente, meer bepaaldelijk bij dat van het instituut-DEKKERS, op den duur bleek te wenschen over te laten, heeft eene gemengde commissie van leden der commissie van toezigt op het middelbaar onderwijs en van leden der plaatselijke schoolcommissie middelen tot verbetering van den bestaanden, onvoldoenden toestand beraamd. De conclusie van het naar aanleiding der bemoeijingen der commissie opgemaakt rapport luidt als volgt:

1°. dat eerst dan, hetzij tot uitbreiding der hogere burgerschool, hetzij tot uitbreiding der school van den heer DEKKERS worde overgegaan, wanneer ten duidelijkste zal zijn gebleken, dat de tegenwoordige regeling, ook na de daarin nu of later aan te brengen verbeteringen, geen voldoende aansluiting van het lager aan het middelbaar onderwijs daartelt;

2°. dat de plaatselijke schoolcommissie den heer DEKKERS uitnoodige:

a. uitvoering te geven aan zijn voornemen om den omvang van het onderwijs in de hoogste afdeling der middelste klasse en in de hoogste klasse zijner school zoodanig te bepalen, dat een leerling van gewone verstandelijke vermogens niet langer dan een jaar noodig heeft, om elk der beide cursussen te volgen;

b. telken jare, in den aanvang der maand Julij, ten baren overstaan van zijne leerlingen een examen af te nemen, en, in verband met den uitslag daarvan, den overgang der leerlingen in eene hogere klasse te regelen, en wel, voor zooveel de leerlingen der middelste klasse betreft, die aan het onderwijs op de hogere burgerschool hebben deelgenomen, onder goedkeuring der plaatselijke schoolcommissie, die vóór afloop tusschenkomst van de commissie

van toezigt op het middelbaar onderwijs het gevoelen van directeur en leeraren inwint;

3°. dat de commissie van toezigt op het middelbaar onderwijs den directeur der hoogere burgerschool uitnooide, om voortaan jaarlijks bij de mededeeling van den uitslag van het overgangsexamen der leerlingen, die aan het onderwijs in den eersten cursus hebben deelgenomen, al die beschouwingen en toelichtingen te voegen, die hij ter zake dienstig acht, en meer bepaaldelijk van zijn gevoelen te doen blijken ten aanzien van de meerdere of mindere geschiktheid der leerlingen, hetzij tot overgang, hetzij tot deeleeming aan een herexamen.

Zoo wel de plaatselijke schoolcommissie als de heer DEKKERS hebben zich bereid verklaard, hunne medewerking te verleenen ter bevordering van het voorgestelde sub 2° van genoemd rapport.

Tiel. In de gemeenteraadszitting van 2 Augustus werd, op voorstel van den directeur der school, besloten, dat in den cursus 1879/80 ook vrouwelijke leerlingen, mits voldoende aan de eischen van het toelatingsexamen, tot de lessen zouden worden toegelaten.

Winterswijk. Het onderwijs der school blijft gevoelig lijden aan het gemis van degelijk voorbereidend lager onderwijs.

's Gravenhage. In de verdeling van de taak onder de verschillende leeraren is alleen in zooverre wijziging gekomen, dat de lessen in algemeene geschiedenis, die tot dusverre in ééne klasse nog door den leeraar VAN DEN BERG werden gegeven, op den leeraar SALVERDA DE GRAVE zijn overgegaan, zoodat deze thans met het geheele onderwijs in algemeene geschiedenis, de heer VAN DEN BERG met het geheele onderwijs in aardrijkskunde belast is.

Leiden. In de verdeling van het onderwijs in wiskunde tusschen de twee leeraren is eene kleine verandering gemaakt, zoodat nu het onderwijs in meetkunde in alle klassen en dat in stekunde in de eerste wordt gegeven door dr. KNOON, het overige door dr. DE BOER, die zich bovendien belast heeft met een uur spherische trigonometrie in de 4de klasse, ten behoeve van de aanstaande artsen en landmeters, die daarin examen moeten afleggen. Deze les werd door 7 leerlingen bijgewoond.

Dordrecht. De ongunstige uitslag der eindexamens, bij welke slechts 4 van de 7 leerlingen dezer school slaagden, terwijl in vroegere jaren afwijzing eene zeldzame uitzondering was, wordt toegeschreven aan al te groote toevondheid bij den overgang dezer leerlingen van de 4de tot de 5de klasse in het jaar 1878. Men had verwacht, dat deze jongelieden, van wie het bekend was dat zij in sommige vakken ten achter waren, door dubbele vlijt het ontbrekende zouden trachten in te halen, maar men heeft zich in die verwachting bedrogen gezien, zoodat men zich dan ook heeft voorgenomen in 't vervolg, vooral bij den overgang van de 4de tot de 5de klasse met gestrengheid te werk te gaan.

Voor de laagste drie klassen wordt het onderwijs in de gymnastiek nu onder de gewoneschooluren verdeeld. Dien ten gevolge wordt er veel geregelder van gebruik gemaakt; bij de leerlingen der 4de en 5de klasse evenwel, die 's avonds onderwijs ontvangen, laat het getrouw bijwonen der gymnastische oefeningen nog veel te wenschen over. Men hoopte echter middelen te beramen om ook hierin verbetering te brengen.

Delft. Het programma der 3de klasse is zoodanig gewijzigd, dat het in overeenstemming is met de in het vorig verslag medegedeelde eischen bij het toelatingsexamen tot de militaire akademie. Bovendien hebben de betrokken leeraren zich bereid verklaard buiten schooltijd nog eene repetitie in sommige vakken ten behoeve van de aspiranten te houden.

Schiedam. Het is nog moeilijk iets mede te deelen

aangaande de uitkomsten van den hiervóór reeds vermelden maatregel, ten gevolge waarvan de beide hoogste klassen gesplitst zijn in twee afdelingen, van welke de eene bestemd is voor hen, die voornemens zijn het eindexamen af te leggen, de andere meer bepaald zal moeten voorzien in de behoeften van den handelsstand. Dit jaar was het getal van laatstgenoemden nog gering, daar van de 8 en 6 leerlingen, voor de 4de en 5de klasse ingeschreven, zich uit elke slechts een voor de handelsafdeling aanmeldde.

Volgens het programma ontvangt de handelsafdeling gemeenschappelijk met de andere onderwijs in geschiedenis, aardrijkskunde, staatswetenschappen, talen en boekhouden en afzonderlijk in wiskunde, natuurkunde, scheikunde, handelsrekenen en handelsrecht. Bovendien ontvangen deze leerlingen nog afzonderlijk onderwijs in aardrijkskunde, talen en boekhouden, behalve de lessen, die zij met de leerlingen der afdeling voor het eindexamen gemeenschappelijk hebben.

Gouda. Van de meer doelmatige verdeling van de verschillende vakken onder de leeraren, hiervóór reeds medegedeeld, heeft men goede verwachting. Van wege het gemeentebestuur werd herhaaldelijk aangedrongen op uitbreiding van den driejarigen cursus dezer Rijksschool tot een vijfjarigen, waarop evenwel de Regering vooralsnog geen uitzigt meende te mogen geven.

Gorinchem. Ten gevolge van de hiervóór vermelde benoemingen mogt deze school zich weer in een normalen toestand verheugen, met uitzondering alleen van het onderwijs in de staatswetenschappen. De gevolgen van den beteren toestand waren dan ook bij de uitkomsten van het onderwijs merkbaar, hoewel het voor sommige vakken, bepaald voor natuurkunde, groote inspanning kostte om de leerlingen de schade zooveel mogelijk te doen inhalen, die zij door de langdurige ongesteldheid en afwezigheid van den vroegeren directeur geleden hadden.

Brielle. De hoogere burgerschool in deze gemeente is den 6den September geopend. Zoo als te verwachten was, konden niet allen, die zich daarvoor hadden aangemeld, tot de 1ste of 2de klasse worden toegelaten. Niet minder dan 18 aspiranten voor de 1ste klasse werden afgewezen. Op voorstel van de commissie van toezigt en na overleg met den inspecteur werd daarop besloten, dat voor *dezen cursus* eene voorbereidingsklasse aan de school zou verbonden worden. Daar er nog geen 3de klasse kon worden gevormd, zouden de leeraren zonder te groote inspanning zich met het onderwijs in zoodanige voorbereidende klasse kunnen belasten; bovendien zou men aan de jongelieden zelven eene groote dienst bewijzen, daar het, bij de nog niet volledig in werking zijnde aansluiting tusschen lager en middelbaar onderwijs, voor de meesten moeilijk zou zijn zich voor den cursus 1880/81 behoorlijk voor te bereiden. Voor deze klasse werd eenige dagen later een afzonderlijk examen gehouden, waarvoor zich 20 jongens en 7 meisjes aanmeldten, van welke 16 jongens en 3 meisjes werden toegelaten. Hoewel de school nog slechts kort in werking is, is er toch alle reden om over de aanvankelijke resultaten tevreden te zijn, en mag de inrigting zich reeds zeer in de sympathie der bevolking verheugen.

Het schijnt onnoodig omtrent het leerplan in bijzonderheden te treden; het komt overeen met dat van de meeste andere scholen van driejarigen cursus.

Amsterdam. Aangaande de hoogere burgerscholen in de hoofdstad valt weinig mede te deelen. Die van driejarigen cursus vindt meer en meer bijval bij de bevolking, zoo als ook blijkt uit het steeds toenemend getal leerlingen; die toeneming zou stellig nog aanzienlijker geweest zijn als de toelatingsexamens tot gunstiger uitkomsten hadden geleid, vooral wat betreft de leerlingen, van de openbare lagere scholen afkomstig. Terwijl toch in 1878 slechts 8 van de 41 kandidaten dezer scholen hadden behoeven te worden afgewezen, was dit in 1879 met 23 van de 66 het geval; voor de leerlingen van bijzondere scholen afkomstig, was de uitkomst dezelfde als het vorig jaar.

Voorstellen tot reorganisatie der handelsschool hebben

nog niet plaats gehad. Men scheen hiermede te willen wachten tot dat door den gemeenteraad zou beslist zijn aangaande den omvang van het openbaar lager onderwijs, krachtens de wet van 17 Augustus 1878 en de daaruit voortvloeiende grens tusschen het lager en het middelbaar onderwijs.

Haarlem. Zoo als hiervoor reeds is medegedeeld, waren bij het einde van 1879 de plannen tot reorganisatie der school van driejarigen cursus nog niet vastgesteld. Hoewel dus de mededeeling van het eindresultaat eerst tot het volgend verslag behoort, kan hier nogtans van de voorbereiding daarvan het een en ander worden medegedeeld. Den 31sten Julij 1879 had eene conferentie plaats, aan welke, behalve door het dagelijksch bestuur der gemeente, werd deelgenomen door het toezigt zoowel op het middelbaar als op het lager onderwijs en door den directeur der hoogere burgerschool van vijfjarigen cursus. Moge het vreedt schijnen, dat tot eene gedachtenwisseling over de reorganisatie eener middelbare school ook de schoolautoriteiten van het lager onderwijs waren opgeroepen, het feit vindt zijne verklaring, eendeels in den wensch van sommigen om de middelbare school door eene school van meer uitgebreid lager onderwijs te vervangen, anderdeels in de toevallige omstandigheid, dat op hetzelfde oogenblik ook de betrekking van hoofdonderwijzer der lagere school, aansluitende aan de beide hoogere burgerscholen en het gymnasium, vacant was, en enkelen aan vereniging der beide scholen tot eene enkele inrigting schenen te denken.

In die bijeenkomst werden verschillende meeningen geuit, en naar aanleiding daarvan werd door burgemeester en wethouders aan den raad voorgesteld om aan hunne vergadering op te dragen eene voordragt tot reorganisatie der school te doen. Daartoe werd den 17den Augustus de noodige magtiging verleend en werden tevens eenige maatregelen genomen om tijdelijk in het onderwijs van de leerlingen dezer school te voorzien. De voordragt van burgemeester en wethouders werd in November aan den raad aangeboden, voorzien van de adviezen van de verschillende schoolautoriteiten. Volgens het voorstel van burgemeester en wethouders zou aan de school onderwijs gegeven worden in vier talen, geschiedenis en aardrijkskunde (handelsaardrijkskunde daaronder begrepen), rekenen, vormleer, boekhouden, staatsinrigting en kennis der natuur. Dit onderwijs zou worden gegeven door drie »klasse-onderwijzers»; het onderwijs in talen, geschiedenis en aardrijkskunde zou aan hen worden opgedragen; »men zou echter van hen geen bevoegdheid voor middelbaar onderwijs eischen, maar tevreden zijn met eene acte van hoofdonderwijzer; later zouden zij dan voor de talen de acten moeten zien te verkrijgen, welke het midden houden tusschen meer uitgebreid lager en het middelbaar onderwijs, zoo als dit tot nu toe werd opgevat.» Ander wiskundig onderwijs dan rekenen werd overbodig geacht; men meende dat »een enkel lesuur aan vormleer besteed, voldoende is om de noodige kennis der meetkundige vormen van lichamen mede te deelen.»

Zooals te verwachten was vond dit plan, volgens hetwelk de school eigenlijk noch tot het lager, noch tot het middelbaar onderwijs zou kunnen gerekend worden en toch met den naam en sommige vakken van het middelbaar onderwijs, het karakter van lager onderwijs zou dragen, sterke bestrijding. Het gevolg van een en ander was, dat in de zitting van den gemeenteraad van 21 November dit plan in handen van eene raadscommissie werd gesteld, ten einde naar aanleiding daarvan nadere voorstellen aan den gemeenteraad te doen. Deze commissie bragt, onder dagteekening van 23 December 1879, een rapport uit, waarvan de slotsom was, dat de raad zou besluiten:

1°. de nieuwe school op te rigten overeenkomstig een daarbij overgelegd plan en de bestaande school met een nader te bepalen tijdstip op te heffen;

2°. op te roepen voor de betrekking van »hoofd of directeur" der school, gevestigde hoofdonderwijzers in het bezit van eene acte voor middelbaar onderwijs voor nederlandsche taal en letterkunde of van eene dergelijke acte voor eene der levende talen, op eene jaarwedde van f 3200;

3°. zoodra beslist is, welke taal door het hoofd of den

directeur der school zal onderwezen worden, op te roepen sollicitanten voor het onderwijs in de overige talen, en wel hoofdonderwijzers in het bezit van aantekening voor eene of meer der vereischte talen, onder gehoudbenheid binnen een nader te bepalen tijd, de acte A, bedoeld bij de wet van 25 April 1879 te verkrijgen, op eene jaarwedde van f 2400;

4°. de overige leervakken der school op te dragen aan de leeraren door de commissie daarvoor aangewezen (welke dit waren, bleek uit het rapport, waarvan de geheele mededeeling hier onnoodig voorkomt), op de jaarwedden door haar voorgesteld, na gehoord te hebben de commissie van toezigt op de middelbare scholen;

5°. de nadere bepaling van het aantal les-uren, zoomede den omvang van het te geven onderwijs, op te dragen aan het te benoemen hoofd der school in overleg met de commissie van toezigt op de middelbare scholen. Deze na onderzoek en, zoo noodig, wijziging vast te stellen;

6°. het schoolgeld te bepalen voor ieder leerling op f 50 per jaar;

7°. als overgangsmaatregel vast te stellen, dat de leerlingen, die thans de school voor middelbaar onderwijs van driejarigen cursus bezoeken, en die de lessen op de nieuw in te rigten school zullen volgen, niet meer dan f 40 per jaar zullen betalen.

Deze voorstellen zijn eerst in 1880 in behandeling gekomen. Dit verslag behoort zich alzoo te bepalen tot de mededeeling, dat de inspecteur van het middelbaar onderwijs, onder dagteekening van 9 Januarij 1880, zijne bedenkingen tegen gemelde voorstellen aan den gemeenteraad heeft kenbaar gemaakt, ten einde aan te toonen, dat, wanneer dienovereenkomstig werd gehandeld, de school onmogelijk als eene middelbare school zou kunnen worden aangemerkt.

Zaandam. De commissie van toezigt wijst, volkomen te regt, op den nadeeligen invloed, dien de gedurige verandering van personeel op het onderwijs uitoefent. De oorzaak daarvan is, volgens haar, hoofdzakelijk te zoeken in het onvoldoende van vele jaarwedden. Zij verheugt er zich over, dat er eenig vooruitzicht is, dat in de regeling van de bezoldigingen eenige verbetering zal komen.

In het leerplan is geen verandering gekomen. Na het vertrek van dr. Kempe heeft de directeur zich met de lessen in kosmographie belast, voor welke de nieuw benoemde leeraar de wettelijke bevoegdheid mist. Daarentegen zal deze in 't vervolg weder eenige lessen in wiskunde van den directeur overnemen, die zich in 't belang der orde en van de vorderingen der leerlingen onder den vorigen leeraar daarmede had belast.

Alkmaar. Hoewel het getal der leerlingen aan deze school, met het oog op het bevolkingscijfer, allezins voldoende mag genoemd worden, valt het nogtans niet te ontkennen, dat het aantal van hen, die in de beide hoogste klassen het volledig onderwijs bijwonen, zeer gering is. Daarentegen is het getal der leerlingen voor enkele lessen, in vergelijking van andere scholen, buitengewoon groot, namelijk ruim een vierde van het geheele aantal. Aan pogingen om hierin verbetering te brengen heeft het niet ontbroken, maar zij hebben tot dusverre nog tot geen afdoende resultaten geleid.

Hoorn. Het gemeentebestuur heeft zich tot den Minister gewend met een verzoek om verhooging van het Rijks-subsidie, ten einde deze school, tot dus verre van een vierjarigen, tot een vijfjarigen te kunnen uitbreiden. Aan dit verzoek is evenwel niet voldaan, omdat het gering getal leerlingen, welke deze school van het begin af aan en vooral in de laatste jaren had geteld, en het in den regel geheel ontbreken van leerlingen der vierde klasse, geen uitzigt gaven dat de aan zoodanige uitbreiding te besteden meerdere uitgaven eenigzins in overeenstemming zouden zijn met het waarschijnlijk getal leerlingen. Het gering bezoek van de hoogere klassen der Rijksschool te Alkmaar en van de 3de en 4de klasse te Hoorn moest wel tot dit besluit leiden, daar in het noordelijk gedeelte van Noord.

holland nog slechts weinig behoefte aan zoodanig uitgebreid middelbaar onderwijs wordt gevoeld.

Enkhuizen. Ook hier wordt geklaagd over de gedurige afwisseling van het personeel en den nadeeligen invloed daarvan op het onderwijs. Deze is intusschen moeilijk te vermijden in eene gemeente als Enkhuizen, waar de meeste leeraren hunne betrekking slechts beschouwen als eene eerste schrede op paedagogisch gebied. Ook de geringe jaarwedden dragen daartoe bij; het is daarom op prijs te stellen, dat, zoo als hiervóór is vermeld, deze althans eenigzins zijn verhoogd.

Zierikzee. Bij raadsbesluit van 17 October 1879 is vastgesteld, dat de hogere burgerschool ook toegankelijk zal zijn voor meisjes; met bepaling, dat daardoor geene verandering zal worden gebracht in het leerplan der school.

Leeuwarden. Aan geene der Rijks hogere burgerscholen heeft zich de invloed van de verbetering van het gymnasiaal onderwijs zoo zeer doen gevoelen als aan die van Leeuwarden, die voor het volledig onderwijs 19 leerlingen minder telde dan in het vorig jaar. De commissie van toezigt in haar jaarverslag op dit feit wijzende, doet daarbij opmerken, dat aan het verleen van bijna alle in Friesland vrij talrijke studiebeurzen de voorwaarde verbonden is, dat de jongelieden de latijnsche school zullen bezoeken, hetgeen natuurlijk nadeelig werkt op het bezoek van andere inrigtingen.

Harlingen. Voortdurende vacatures oefenden op het onderwijs een nadeeligen invloed uit; want hoewel de directeur en leeraren zich met de meeste welwillendheid hebben belast met de waarneming van de lessen in aardrijkskunde en staatswetenschappen, daarna van die in nederlandsch en geschiedenis, zoo lijdt het nogtans geen twijfel of de vorderingen zouden beter zijn, indien daarvoor speciale leeraren aangesteld waren.

Heerenveen. De belangstelling in het gymnastisch onderwijs, die onder den vorigen leeraar zooveel te wenschen had overgelaten, is in den laatsten tijd zeer toegenomen.

Deventer. De aansluiting bij het lager onderwijs ondervindt bezwaar, doordat leerlingen, die, gemiddeld op 12½-jarigen leeftijd tot de hogere burgerschool worden toegelaten, op de lagere school reeds één of zelfs twee jaren zijn bezig gehouden, niet slechts met de beginselen van het fransch, maar óók met die van het hoogerduitsch en zelfs van het engelsch. Deze uitbreiding van het onderwijs oefent een bedenkelijken invloed uit op de degelijkheid van het onderrigt in de hoofdvakken.

Almelo. Overweging der vraag, of het wenschelijk kon worden geacht, het voorbereidend onderwijs tot de hogere burgerschool geheel over te brengen naar eene der lagere scholen, met opheffing der voorbereidende klasse aan eerstgenoemde, heeft tot het resultaat geleid, dat tot dergelijken maatregel niet moet worden overgegaan. Niettemin werd tevens besloten, reeds op eene der lagere scholen (school A) een aanvang te doen maken met het onderwijs in het fransch.

De vrijheid, vroeger aan de ouders of verzorgers der leerlingen gelaten in de keuze van de leervakken, die zullen worden gevolgd, werd door een besluit van den gemeenteraad beperkt.

Groningen. Na overleg met den hoofdonderwijzer der lagere school, die in den regel de meeste leerlingen aan de hogere burgerschool levert, is door directeur en leeraren een eenigzins gewijzigd programma voor de toelatings-examen tot de eerste klasse vastgesteld, dat door den Minister is goedgekeurd en bij de in 1879 gehouden examens het eerst in toepassing is gebracht.

Veendam. Zoo als hiervóór is vermeld, zijn enkele jaarwedden verhoogd, ten einde te trachten de gedurige afwisseling van personeel, waarvan men ook hier de gevolgen ondervond, te voorkomen. Het scheen echter wenschelijk

in dit opzigt nog wat verder te gaan en in het algemeen meer overeenstemming te brengen in de jaarwedden der verschillende leeraren, waartoe de middelen in ruime mate zouden aanwezig zijn, indien aan het besluit tot opheffing der zeevaartschool uitvoering werd gegeven. Intusschen heeft men getracht, bij vacatures zoo goed mogelijk in de daardoor opgevallende lessen te voorzien.

Winshoten. De hogere burgerschool is in het begin van September geopend volgens een programma, overeenkomende met dat van andere hogere burgerscholen van driejarigen cursus. Daar er echter nog geen leerlingen waren, geschikt om in eene 3de klasse plaats te nemen, doch daarentegen enkele leerlingen van de vroeger bestaande voorbereidende of tweede afdeling van het gymnasium bij het admissie-examen niet tot de eerste klasse konden worden toegelaten, besloot men voor den cursus 1879/80 eene voorbereidende klasse te vormen, waarin 7 leerlingen werden geplaatst. De korte tijd, gedurende welke de nieuwe hogere burgerschool in werking is geweest, geeft regt tot de onderstelling, dat door deze inrigting in eene wezenlijke behoefte is voorzien.

Sappemeer. Het onderwijs in gymnastiek, dat in den laatsten tijd veel te wenschen had overgelaten en zelfs door afwezigheid van den leeraar eenigen tijd had stil gestaan, is ten gevolge van de aanstelling van een nieuwen leeraar weder tot zijn volle regt gekomen.

Maastricht. De tucht aan de school, die onder baren vroegeren directeur meermalen te wenschen had overgelaten, is onder het bestuur van dr. HOFFMANS geheel hersteld. De vruchten daarvan voor het onderwijs zullen voorzeker niet uithijven.

Venlo. Door den leeraar D. SCHRAM werd in de zomer-vacantie, van 16 Juli tot 14 Augustus, een herhalings-cursus gehouden voor leerlingen der school, welke cursus door een twintigtal hunner werd bijgewoond.

Algemeene beschouwingen over den toestand van het onderwijs vallen dit jaar niet mede te deelen. Als vervolg op hetgeen in het laatste verslag voorkomt aangaande den uitslag van de toelatings-examen tot de militaire akademie en den invloed van deze op de hogere burgerscholen kan nog het volgende worden vermeld.

Voor het in 1879 te houden admissie-examen tot de akademie hadden zich 217 jongelieden aangemeld, van welke 29 bij het geneeskundig onderzoek werden afgekeurd. Van de 188 is aan 26, wier schriftelijk examen hoogst onvoldoende uitkomsten had opgeleverd, de raad gegeven om van het mondeling examen af te zien. Het volledig examen is dus afgelegd door 162 jongelieden; van deze hebben 80 voldaan en zijn 82 afgewezen. Hieronder waren 85 die, toen zij het examen aflegden, nog leerling eener hogere burgerschool waren; de 77 andere hadden zich op particuliere of andere scholen van lager onderwijs of door privalessen voor het examen voorbereid; enkele van deze laatste hadden vroeger eene hogere burgerschool bezocht, maar die eenige maanden vóór het examen verlaten, ten einde zich door privaatonderwijs voor het examen voor te bereiden.

Van de 85 leerlingen van hogere burgerscholen, hebben 43 een voldoende examen afgelegd; van deze waren 2 uit de 5de klasse afkomstig, 8 uit de 4de en 33 uit de 3de klasse; van de 42 afgewezenen waren 2 uit de 4de, 38 uit de 3de en 2 uit de 2de klasse eener hogere burgerschool. Van de 77 leerlingen van andere inrigtingen van onderwijs of door privalessen voorbereid, zijn er 37 toegelaten en 40 afgewezen. Vergelijkt men deze uitkomsten met die van het vorig jaar, dan blijken die voor de hogere burgerscholen minder gunstig te zijn geweest; in 1878 werden 82 van de 128, dat is 63 ten honderd toegelaten, tegen 50 ten honderd in 1879; daarentegen klon het getal der toegelatenen, van andere inrigtingen afkomstig, van 33 tot 48 ten honderd. Hierbij valt evenwel op te merken, dat vele leerlingen van hogere burgerscholen tegen den raad van directeur en leeraren en zelfs buiten hun weten zich aan het examen hebben onderworpen, als ook het feit, dat vele leerlingen, die eerst een paar jaar op de hogere

burgerschool zijn geweest, eindigen met een jaar kostschool- of privaät-onderwijs en dan bij 't examen, ten onregte, op rekening van laagstgenoemde worden gesteld.

De in het voorgaande verslag medegedeelde circulaire van den Minister van Binnenlandsche Zaken is niet geheel zonder invloed gebleven op de programma's der scholen. Zonder dat juist eene, overigens niet eens gewenschte, eenvormigheid is verkregen, valt toch weer een streven te erkennen om, althans in hoofdzaken, meer gelijkvormigheid te verkrijgen, en daardoor aan den eenen kant de aansluiting aan de militaire akademie te verbeteren, aan den anderen kant bij den dikwijls gedwongen overgang van de eene school tot de andere teleurstellingen te voorkomen. Zoo wordt onder anderen reeds aan verscheidene scholen eerst in de 4de klasse de cursus in scheikunde aangevangen; deze zijn (1) de scholen te Arnhem, Rotterdam, Leiden, Gorinchem, Middelburg, Amersfoort, Leeuwarden en Sneek. Aan enkele scholen, namelijk te Tilburg, Goes, Sneek en Veendam, begint men reeds met natuurkunde in de 2de klasse; te Breda zelfs reeds in de 1ste. Plant- en dierkunde begint aan de scholen te Nijmegen, Zutphen, Rotterdam (5jarigen cursus) en Deventer eerst in de 2de klasse, aan alle overige in de 1ste. Onderwijs in staatsinrigting wordt aan de scholen te 's Hertogenbosch, Tilburg, Breda, Arnhem, Tiel, Leiden, Dordrecht, Delft, Schiedam, Gorinchem, Middelburg, Zierikzee, Goes, Amersfoort, Leeuwarden, Sneek, Zwolle, Groningen, Veendam en Assen in de 3de klasse aangevangen; aan de 14 overige scholen van vijfjarigen cursus niet eerder dan in de 4de klasse. Het onderwijs in staatshuishoudkunde wordt slechts aan zeven scholen in de 3de klasse gegeven, namelijk te 's Hertogenbosch, Zutphen, Alkmaar, Middelburg, Sneek, Groningen en Roermond; aan de overige vangt het eerst in de 4de aan. Boekhouden wordt te 's Hertogenbosch, Tilburg, Breda, Zutphen, Leiden, Dordrecht, Schiedam, Utrecht, Amersfoort, Zwolle, Maastricht en Roermond reeds in de 3de, aan de overige alleen in de 4de en 5de klasse onderwezen. Met het onderwijs in het engelsch wordt in den regel in de 2de klasse aangevangen; uitzonderingen op dien regel vindt men nog slechts te Breda, Arnhem, 's Gravenhage, Leiden, Haarlem, Deventer, Middelburg en Tiel; in beide laagstgenoemde bepaalt het zich echter tot één enkel uur per week. Duitsch vangt overal aan in de 1ste klasse. Handteekenen wordt overal in alle vijf de klassen onderwezen. Groot is ook het verschil wat het regtlijng teekenen betreft. Te Zutphen, Utrecht, Zwolle en Maastricht wordt daarin onderwijs gegeven in alle vijf de klassen; te 's Hertogenbosch, Breda, Arnhem, Nijmegen, Tiel, Leiden, Alkmaar, Amersfoort, Deventer, Kampen en Roermond wordt er een aanvang mede gemaakt in de 2de klasse; aan alle overige in de 3de klasse, met uitzondering van Amsterdam en Veendam, waar het zich bepaalt tot de 4de en 5de klasse. Te Deventer daarentegen wordt in de 5de klasse geen onderwijs in lijnteekenen gegeven.

f. Toestand der lokalen en hulpmiddelen voor het onderwijs.

Breda. De bezwaren der ontoereikende ruimte in het schoolgebouw deden zich ook dit jaar gevoelen. Ook wordt het gemis van een gymnastieklocaal betreurd, waardoor de leerlingen der school verstoken blijven van onderwijs en oefening in dit belangrijk leervak.

Arnhem. Door den heer WESSEL KNOOPS werd aan de school eene belangrijke verzameling mineralen en petrefacten ten geschenke gegeven.

Leiden. Hier wordt behoefte gevoeld aan uitbreiding der lokalen, vooral sedert men tot het splitsen van drie klassen in parallelafdeelingen heeft moeten overgaan; de 5de klasse heeft nu geen eigen lokaal en moet dan eens hier, dan eens daar een onderkomen zoeken. Vergrooing van het gebouw zelf zou niet zonder bezwaar zijn. Er

(1) De handelsschool te Amsterdam en de Twentsche industriële handelsschool zijn, om haar afwijkend programma, buiten rekening gelaten.

werd over gedacht om een geheel nieuw gebouw voor de hoogere burgerschool en burgeravondschool te stichten en het thans bestaande voor eene meisjesschool te bestemmen. Tot rijpheid waren evenwel de plannen nog niet gekomen.

Delft. In weerwil van de dringende behoefte aan betere lokalen, vooral ten behoeve van het onderwijs in natuurkunde zijn nog geen daartoe strekkende voorstellen gedaan.

Brielle. Aanvankelijk was men voornemens ten behoeve van de hoogere burgerschool een nagenoeg geheel nieuw gebouw te stichten, volgens een plan overeenkomstig de behoefte ingerigt. Alvorens echter daartoe was overgegaan, deed zich de gelegenheid voor om een aanzienlijk woonhuis aan te koop, dat met geringe wijzigingen in een bruikbaren toestand zou kunnen worden gebragt. Daar hierdoor eene besparing van eenige duizenden guldens kon worden verkregen, besloot men van die gelegenheid gebruik te maken. Hoewel het gebouw de gebreken heeft, die in den regel elk woonhuis minder geschikt maken voor eene school, moet erkend worden, dat van de beschikbare ruimte zoo goed mogelijk is partij getrokken, en dat zoo wel de verschillende schoollokalen als de bijgebouwde teekenzaal vrij goed voldoen.

De bij het vroegere gymnasium aanwezige hulpmiddelen, ook voor natuur- en scheikunde, zijn voor de hoogere burgerschool in gebruik genomen. Aanvankelijk is daaraan reeds eenige uitbreiding gegeven, maar er zal nog veel moeten gedaan worden, alvorens in dit opzigt volledig in de behoefte zal zijn voorzien.

Zaandam. Hier wordt geklaagd over den onvoldoenden toestand van het lokaal voor gymnastiek, dat niet alleen op geruimen afstand van de school is gelegen, maar bovendien bij gebrek aan verwarming bij strenge koude des winters geheel onbruikbaar is.

Amersfoort. Het schoolgebouw heeft door de verbouwing van twee lokalen en door veranderde inrigting van privaten en urinoirs niet onbelangrijke verbetering ondergaan.

Deventer. In de ventilatie der handteekenzaal werd verbetering gebragt; ook werden in een viertal lokalen de schoolbanken verbeterd. In andere lokalen is in de ventilatie nog dringend verbetering noodig; terwijl ook de toestand van sommige schoolbanken nog voorziening blijft behoeven.

Winschoten. Het vroegere gebouw van het gymnasium heeft eene aanmerkelijke verbetering ondergaan, vooral door de aanbouwing van een geheel nieuw gedeelte, dat grootendeels voor de hoogere burgerschool bestemd is. Het is, met goede schoolmeubelen voorzien, in September 1879 in gebruik genomen en voldoet uitstekend. Het lokaal voor gymnastiek is eerst in 1880 in gebruik genomen. Hierin wordt nog een vloer gemist; op deze aanvulling is aangedrongen, en men hoopt die in den zomer van 1880 te doen plaats hebben.

Nog zij hier vermeld, dat door den Minister van Binnenlandsche Zaken aan iedere Rijks hoogere burgerschool een volledig stel van LANGE'S *Denkmäler der Kunst*, voor zoover die verschenen zijn, is toegezonden.

g. Inrigtingen, ongeveer met hoogere burgerscholen gelijkstaande.

Het getal dezer inrigtingen bepaalt zich tot de drie volgende.

Het instituut *Noorthey*, onder bestuur van den heer J. H. KRAMERS. Hieraan waren werkzaam 7 onderwijzers, terwijl het getal der leerlingen bij het einde van 1879 27 bedroeg.

De school van den heer O. J. SCHREUDERS te Noordwijk. Het onderwijzend personeel bestond uit 7 personen; het getal

leerlingen bedroeg 30, van welke 17 worden opgeleid voor de universiteit, 12 voor den handel of eene administratieve betrekking en 1 voor de militaire akademie.

De school van dr. P. H. BRUYNINGS INGENHOES te Voorburg. Aan deze waren 10 onderwijzers werkzaam; het getal leerlingen bedroeg 47, waaronder 16 dagscholieren.

§ 4. MIDDELBARE SCHOLEN VOOR MEISJES.

a. Getal en soort der scholen.

De middelbare school voor meisjes te 's Gravenhage, van welke in het vorig verslag sprake was, is in 1879 in wer-

king gekomen, zoodat het getal der openbare middelbare scholen voor meisjes thans 11 bedraagt. Aan de gemeenten Leiden en Middelburg is uitzigt gegeven op een Rijkssubsidie ten behoeve van door die gemeenten op te rigten scholen van vijfjarigen cursus.

Van de gedurende den cursus 1879/80 in werking zijnde 11 scholen zijn slechts zes volledige inrigtingen van vijfjarigen cursus; ééne heeft een vierjarigen, vier een driejarigen cursus, welke laatste echter ongeveer gelijk staan met de drie hoogste klassen eener school van vijfjarigen cursus. De volgende tabel wijst aan waar deze scholen gevestigd zijn, het jaar der oprigting, den duur van den cursus, het bedrag van het schoolgeld, alsmede of zij al of niet een Rijkssubsidie genieten.

PROVINCIE.	GEMEENTEN.	AARD DER SCHOOL.	Jaar der oprigting.	Duur van den cursus.	Bedrag van het schoolgeld voor	
					volledig onderwijs.	enkele lessen.
Gelderland .	Arnhem.	Gesubsidieerde gemeenteschool.	1871	5	f 60 per jaar.	f 6 tot f 60 per jaar.
	's Gravenhage.	Niet-gesubs. gemeenteschool.	1879	3	60 » »	—
Zuidholland.	Rotterdam.	Idem.	1871	5	60 » »	—
	Dordrecht.	Gesubsidieerde gemeenteschool.	1871	5	60 » »	f 10 off f 15 per vak.
Noordholland	Amsterdam.	Niet-gesubs. gemeenteschool.	1872	3	60 » »	f 10 tot f 60 per jaar.
	Haarlem.	Gesubsidieerde gemeenteschool.	1867	5	50 » »	—
Zeeland . .	Goes.	Idem.	1876	4	40 » »	f 5 tot f 12 per vak.
Utrecht . .	Utrecht.	Niet-gesubs. gemeenteschool.	1875	3	70 » »	—
Friesland . .	Leeuwarden.	Gesubsidieerde gemeenteschool.	1875	5	50 » »	f 12 per vak.
Overijssel . .	Deventer.	Idem.	1872	3	50 » »	f 3 per uur 's weeks.
Groningen . .	Groningen.	Niet-gesubs. gemeenteschool.	1872	5	50 » »	f 7.50 tot f 15 p. vak.

Aan de nieuwe school te 's Gravenhage worden geen leerlingen voor enkele lessen toegelaten. Alleen kan door burgemeester en wethouders van het bijwonen van sommige lessen om gezondheidsredenen vrijstelling worden verleend.

b. Getal der leerlingen.

Het getal der leerlingen aan deze scholen bij het einde

van 1879 is in de volgende tabel aangewezen. Het teeken (—) duidt aan, dat de boven de kolom genoemde klasse niet aanwezig is krachtens de regeling der school. De 1ste, 2de en 3de klasse der scholen te 's Gravenhage, Amsterdam, Utrecht en Deventer zijn daarbij gelijkgesteld met de 3de, 4de en 5de der volledige inrigtingen.

SCHOLEN.	Getal der leerlingen voor volledig onderwijs.						Getal der leerlingen voor enkele lessen.	Algemeen totaal.
	1ste klasse.	2de klasse.	3de klasse.	4de klasse.	5de klasse.	Totaal.		
Arnhem	10	12	19	12	7	60	15	75
's Gravenhage	»	»	34	6	»	40	»	40
Rotterdam	40	26	26	18	16	126	»	126
Dordrecht	10	14	8	12	7	51	3	54
Amsterdam	»	»	39	21	21	81	11	92
Haarlem	38	40	32	28	13	151	»	151
Goes	11	7	5	3	»	26	8	34
Utrecht	»	»	29	11	13	53	»	53
Leeuwarden	32	26	19	13	8	98	7	105
Deventer	»	»	15	18	8	41	8	49
Groningen	40	39	29	17	9	125	16	141
Totaal	181	164	246	159	102	852	68	920
Totaal in 1878	178	166	212	129	84	769	75	844
In 1879 meer	3	— 2	34	30	18	83	— 7	76

Aan de school te 's Gravenhage konden nog geen leerlingen tot de 3de of hoogste klasse worden toegelaten.

Splitsing in twee parallel-afdeelingen had dit jaar plaats voor de 1ste klasse te 's Gravenhage, de 1ste, 2de en 3de klasse te Rotterdam, de 1ste en 3de klasse te Amsterdam, de 1ste, 2de en 3de klasse te Haarlem, de 1ste te Leeuwarden en de 1ste, 2de en 3de te Groningen, in 't geheel dus bij 13 klassen.

Eene vergelijking van de cijfers in de tabel met eene gelijke voor 1878 leidt tot verblijdende resultaten. Het geheel getal leerlingen is met 76 vermeerderd; hiervan komen echter 40 voor rekening der nieuwe school te 's Gravenhage, zoodat, als men deze buiten rekening laat, toch nog op eene vermeerdering van 36 valt te wijzen. De cijfers van de laatste vier jaren zijn 776, 828, 844 en 920, zoodat in die jaren eene vermeerdering met 144 of 16 ten honderd is ontstaan. Beschouwt men alleen de leerlingen voor volledig onderwijs, dan zijn deze cijfers 718, 740, 769 en 852, terwijl het getal

van haar, die slechts enkele lessen volgden, in diezelfde jaren 58, 88, 75 en 68 bedroeg. Behalve vermeerdering van het geheel getal leerlingen valt dus eene *betrekkelijke* vermeerdering in het oog van het getal van haar, die het volledig onderwijs bijwoonden. In de laatste drie jaren toch daalde de betrekking tusschen het geheel getal leerlingen en de »toehoorderessen» achtereenvolgens van 10,6 tot 8,9 en 7,4 ten honderd. De billijkheid vordert echter hierbij in aanmerking te nemen, dat op 4 van de 11 scholen (s Gravenhage, Rotterdam, Haarlem en Utrecht) geen leerlingen voor enkele lessen worden toegelaten. Nogtans is het een verblijdend teeken, dat aan vijf van de andere scholen het cijfer van deze is verminderd, aan slechts twee toegenomen, zooals nader blijkt uit de volgende tabel, die in staat stelt voor elke school in 't bijzonder eene vergelijking te maken tusschen het getal leerlingen bij het einde van 1878 en dat van 1879.

S C H O L E N.	Leerlingen voor volledig onderwijs.				Leerlingen voor enkele lessen.				Geheel getal leerlingen.			
	In Dec. 1878.	In Dec. 1879.	In 1879 meer.	In 1879 minder.	In Dec. 1878.	In Dec. 1879.	In 1879 meer.	In 1879 minder.	In Dec. 1878.	In Dec. 1879.	In 1879 meer.	In 1879 minder.
Arnhem	64	60	»	4	6	15	9	»	70	75	5	»
's Gravenhage	—	40	40	»	»	»	»	»	»	40	40	»
Rotterdam	124	126	2	»	»	»	»	»	124	126	2	»
Dordrecht	52	51	»	1	5	3	»	2	57	54	»	3
Amsterdam	69	81	12	»	16	11	»	5	85	92	7	»
Haarlem	144	151	7	»	»	»	»	»	144	151	7	»
Goes	23	26	3	»	4	8	4	»	27	34	7	»
Utrecht	39	53	14	»	»	»	»	»	39	53	14	»
Leeuwarden	92	98	6	»	11	7	»	4	103	105	2	»
Deventer	35	41	6	»	11	8	»	3	46	49	3	»
Groningen	127	125	»	2	22	16	»	6	149	141	»	8
Totalen	769	852	90	7	75	68	13	20	844	920	87	11
			83 meer.				7 minder.				76 meer.	

Het meest in het oog loopend is de totale vermeerdering voor Utrecht en de vermeerdering van het getal der »toehoorderessen» te Arnhem. Groningen, hoewel steeds nog veel van dat soort van leerlingen tellende, heeft in 1879 andermaal eene flinke schrede op den weg van vooruitgang gedaan.

Gaat men de totalen in de voorlaatste tabel voor elke klasse in 't bijzonder na, dan is er ook grootelijks reden tot tevredenheid. Immers, terwijl in de laagste twee klassen het cijfer nagenoeg stationair is gebleven, is in de 3de, 4 en 5de vermeerdering met 34, 30 en 18 voor het volledig onderwijs zichtbaar. Voor de 3de klasse komt die vermeerdering geheel voor rekening van de nieuwe Hangsche school; maar laat men deze buiten rekening, dan is er toch nog voor de 4de klasse eene vermeerdering met 24, voor de 5de klasse met 18 leerlingen, die het volledig onderwijs volgden en, naar alle waarschijnlijkheid, wenschten ten einde te brengen. Wel een bewijs, dat algemeene kennis en ontwikkeling op breede schaal ook voor het vrouwelijk geslacht meer en meer wordt op prijs gesteld.

Van de 68 leerlingen voor enkele lessen bezochten 5 de

1ste klasse, 8 de 2de, 12 de 3de, 12 de 4de en 31 de 5de klasse. Welke vakken deze 68 leerlingen volgden, blijkt uit het volgende overzicht:

voor wiskunde of rekenen	9
» natuurkunde	13
» scheikunde	6
» plant- en dierkunde	22
» staatswetenschappen	4
» aardrijkskunde	21
» geschiedenis	28
» nederlandsch	32
» fransch	36
» hoogduitsch	34
» engelsch	30

voor boekhouden	1
» teekenen en schoonheidsleer . . .	25
» handwerken	3
» zielkunde	1

Bovendien volgden aan de school te Arnhem nog 11 leerlingen de lessen over schoonheidsleer, zonder tevens van de teekenlessen gebruik te maken. Voor afzonderlijke lessen in »gezondheidsleer» was dit jaar geen enkele leerling ingeschreven. Tot bijzondere beschouwingen geven deze cijfers overigens geene aanleiding. Op nieuw blijkt er uit, dat hetgeen »bijwonen van enkele lessen» wordt genoemd, veelal feitelijk niets anders is dan het zich onttrekken aan de beoefening van leervakken, die men niet aantrekkelijk vindt, en waarvan het groote nut wordt voorbij gezien. Tegenover deze ervaring mag het als een verblijdend teken worden beschouwd, dat de belangstelling in het onderwijs in natuurlijke geschiedenis blijkbaar is toegenomen, en vooral, dat het aantal leerlingen, die de lessen in wiskunde of ten minste in rekenen hebben gevolgd, eenigzins grooter is.

Gymnastiek onderwijs werd, even als het vorig jaar, gegeven aan alle scholen, Dordrecht en Amsterdam alleen uitgezonderd; ook aan de Haagsche school was eene onderwijzeres voor dit vak aangesteld. De volgende tabel wijst aan het aantal leerlingen, die aan de gymnastische oefeningen deel namen, en, ter vergelijking, het getal leerlingen voor volledig onderwijs, alsmede in de laatste kolom de wijze, waarop het onderwijs geregeld was. Daarbij moet worden aangeteekend, dat aan de school te Utrecht, behalve de zes maal twintig minuten onderwijs, in de tabel vermeld, tweemaal per week een uur gymnastiek-onderwijs wordt gegeven aan de leerlingen, die daaraan verlangen deel te nemen.

SCHOLEN.	Getal leerlingen		Aantal uren of halve uren wekelijks voor gymnastiek bestemd.
	voor gym-nastiek.	voor volledig onder-wijs.	
Arnhem . . .	58	60	2 uren per week.
's Gravenhage . . .	36	40	2 uren per week.
Rotterdam . . .	75	126	2 of 1 uur per week.
Dordrecht . . .	—	—	—
Amsterdam . . .	—	—	—
Haarlem . . .	88	151	2 uren per week.
Goes . . .	24	26	2 uren per week.
Utrecht . . .	53	53	6 maal 20 minuten per week.
Leeuwarden . . .	83	98	2 uren per week.
Deventer . . .	26	41	2 uren per week.
Groningen . . .	69	125	1 uur per week.
Totaal . . .	512	720	

Er valt dus weder eenige vooruitgang waar te nemen, daar het getal der leerlingen voor gymnastiek dit jaar 71 bedroeg op de 100 voor volledig onderwijs, tegen 70 in het vorig jaar. Is eenmaal te Haarlem en Groningen dit onderwijs beter geregeld, en wordt er ook te Rotterdam een veelvuldiger gebruik van gemaakt, dan zullen de meisjesscholen in dit opzigt allezins de vergelijking met de jongensscholen kunnen doorstaan.

c. Examen.

De uitslag der examens, in 1879 aan de middelbare scholen voor meisjes gehouden, is aangewezen in de volgende tabel.

SCHOLEN.	TOELATINGS-EXAMEN TOT DEN CURSUS 1879/80							OVERGANGS-EXAMENS TOT DEN CURSUS 1879/80.		
	tot de laagste klasse.			tot eene hoogere klasse.				Geëxa-mineerd.	Bevor-derd.	Afge-wezen.
	Geëxa-mineerd.	Toe-gelaten.	Afge-wezen.	Geëxa-mineerd.	Toege-laten tot die klasse.	Toege-laten tot eene lagere klasse.	Geheel afge-wezen.			
Arnhem	7	6	1	4	4	»	»	56	46	10
's Gravenhage	45	31	14	9	6	3	»	—	—	—
Rotterdam	41	37	4	1	1	»	»	96	89	7
Dordrecht	14	12	2	»	»	»	»	44	38	6
Amsterdam	49	38	11	1	1	»	»	47	42	5
Haarlem	31	31	»	8	4	4	»	102	95	7
Goes	6	6	»	3	2	»	1	25	15	10
Utrecht	20	20	»	1	»	1	»	30	25	5
Leeuwarden	33	23	10	4	2	2	»	82	64	18
Deventer	—	—	—	1	1	»	»	—	—	—
Groningen	37	35	2	3	2	»	1	101	84	17
Totaal . . .	283	239	44	35	23	10	2	583	498	85

Aan de school te Deventer zijn weder noch toelatings-, noch overgangsexamens gehouden; slechts ééne leerling, die zich voor eene hoogere klasse had aangemeld, legde

examen af en werd toegelaten tot de verlangde klasse. Het getal van de leerlingen, die zich voor het toelatings-examen aanmeldten, was aanzienlijk hooger dan in het

vorig jaar, namelijk 283 voor de laagste en 35 voor eene hoogere klasse, te zamen 318, tegen 204, 19 en 223 in het vorig jaar. Wel komen hiervan 45, 9 en 54 voor rekening van de nieuwe school te 's Gravenhage; maar zelfs al laat men deze buiten beschouwing, dan was er nog eene vermeerdering met 39. De uitslag der examens was echter minder gunstig; voor de laagste klassen werden 16 ten honderd afgewezen, juist hetzelfde cijfer als in 1877, terwijl men in 1878 er slechts 11 ten honderd had behoeven af te wijzen. Bij de examens voor eene hoogere klasse slaagden, even als in de beide voorgaande jaren, ongeveer $\frac{2}{3}$ van haar, die zich hadden aangemeld; hoewel het geheel getal dit jaar veel aanzienlijker is, hetgeen vooral aan de nieuwe school te 's Gravenhage is toe te schrijven. Ongunstig was over 't algemeen de uitslag der toelatingsexamens te 's Gravenhage, Amsterdam en Leeuwarden, doch gunstig aan de overige scholen.

Bij de overgangsexamens slaagden in 1879, 86 ten honderd; in 1878 was dit met 83, in 1878 met 88 ten honderd het geval geweest.

Eindexamens werden gehouden aan alle scholen, behalve aan die te 's Gravenhage, die nog geen 3de klasse telde, en te Deventer. Het getal der leerlingen, die zoodanig examens aflegden, bedroeg 3 te Arnhem, 11 te Rotterdam, 7 te Dordrecht, 12 te Amsterdam, 18 te Haarlem, 2 te Goes, 3 te Utrecht, 4 te Leeuwarden en 6 te Groningen. Met uitzondering van ééne leerling aan elke der beide laatstgenoemde scholen werd aan alle een getuigschrift uitgereikt. Hierbij is echter op te merken, dat aan verscheidene scholen alle leerlingen der hoogste klasse een diploma verkrijgen, waarop echter alleen de vakken worden vermeld, waarin zij voldoende kennis hebben aan den dag gelegd.

d. Onderwijzend personeel.

In den loop van het jaar 1879 hadden aan deze scholen de volgende veranderingen plaats in het onderwijzend personeel.

Arnhem. Gedurende eene tijdelijke ongesteldheid van de leerares mejuffrouw A. M. CAMBER werden de lessen in de nederlandsche taal en letterkunde aan de school, en die in de geschiedenis, de aardrijkskunde, de rekenkunde en de handwerken in de eerste klasse waargenomen door mejuffrouw L. E. FREEM. Door de benoeming van dr. J. P. H. STENFERT KROESE tot leeraar aan het gymnasium verloor de school haren leeraar in wiskunde, kosmographie en natuurlijke historie. Tot zijn opvolger werd, voor zooveel de wiskunde aangaat, voorloopig voor één jaar, benoemd de heer dr. J. C. L. SICHENK, tot dusver leeraar aan de gemeentelijke school voor meer uitgebreid lager onderwijs van meisjes te Leiden, jaarwedde f 1200. Het onderwijs in de natuurlijke historie en de kosmographie werd opgedragen aan den leeraar in de scheikunde aan de school, dr. W. MEIJERINGH. Diens jaarwedde werd op f 400 vastgesteld. De heer dr. C. C. MAUVE opende in de eerste dagen van October zijnen cursus in schoonheidsleer, welk vak tot dusver niet op het programma der school voorkwam; jaarwedde f 300.

's Gravenhage. Aan deze school werden benoemd:

1°. tot directrice, tevens leerares in engelsche taal en letterkunde, mejuffrouw G. M. VAN PESCH, tot dusverre directrice van de school te Dordrecht, op eene jaarwedde van f 2700 en eene vergoeding van f 500 voor het gemis van vrije woning;

2°. tot leeraren:

a. in het nederlandsch en voorloopig ook in geschiedenis, op eene jaarwedde van f 1800, mejuffrouw H. C. C. KRAMERS, van Dordrecht;

b. in het fransch, mejuffrouw A. M. FORETTI, jaarwedde f 1500;

c. in het hoogduitsch, mejuffrouw J. C. H. BISSCHOP, jaarwedde f 1500;

d. in de aardrijkskunde en de gymnastiek, mejuffrouw C. N. M. DE COCQ, jaarwedde f 1500;

e. in de wiskunde, mejuffrouw F. JACOBS, jaarwedde f 1500;

f. in de natuurlijke historie, mejuffrouw H. M. SCHAEPMAN, jaarwedde f 500;

g. in het teekenen en de schoonheidsleer, mejuffrouw M. C. C. MORELL, jaarwedde f 1200;

h. in de handwerken, mevrouw de weduwe P. MAUREN, geb. HAGE VAN DEN HEUVEL, jaarwedde f 500;

i. tot leeraar in de natuur- en scheikunde dr. A. H. PAREAU, jaarwedde f 1500.

Rotterdam. In het onderwijs in natuur- en scheikunde is eene wijziging gemaakt in verband met de regeling van het onderwijs in diezelfde vakken aan het gymnasium. Dien ten gevolge is dr. G. J. W. BREINER alleen belast met het onderwijs in natuurkunde, op eene jaarwedde van f 700, en dr. S. HOOGWERFF, belast met dat in scheikunde, op gelijke jaarwedde. Nog is dr. J. TIMMERS ontheven van het onderwijs in boekhouden en is het onderwijs hierin opgedragen aan den leeraar in staatswetenschappen C. J. THEUNISSE, wiens jaarwedde dien ten gevolge is bepaald op f 300.

Dordrecht. De betrekking van directrice, vacant geworden door de bovengemelde benoeming van mejuffrouw VAN PESCH, te 's Gravenhage, is opgedragen aan de leerares in fransch, mejuffrouw R. L. HÄRING, op eene jaarwedde van f 2000 en vrije woning. In plaats van mejuffrouw H. C. C. KRAMERS, naar 's Gravenhage vertrokken, werd benoemd tot leerares in nederlandsche taal en letterkunde mejuffrouw H. C. KRUSEMAN, tot leerares in engelsche taal en letterkunde mejuffrouw N. KUIJER, beide op eene jaarwedde van f 1200.

Amsterdam. In plaats van dr. OBBES, van wiens overlijden en tijdelijke vervanging in het vorig verslag melding is gemaakt, is tot leeraar in de natuurkundige wetenschappen benoemd dr. J. KAMMINGA VAN DER MEER, van Zaandam, op eene jaarwedde van f 2500.

Haarlem. Het onderwijzend personeel dezer school is met twee leeraren vermeerderd; deze vermeerdering was noodzakelijk geworden, in de eerste plaats door meerdere splitsing van klassen, ten gevolge waarvan de onderwijzers in hoogduitsch en in geschiedenis zich niet meer met alle lessen in die vakken konden belasten, in de tweede plaats door de gebleken noodzakelijkheid om in het teekenen onderwijs verbetering te brengen. Tot leerares in hoogduitsch en geschiedenis is benoemd mejuffrouw A. DE VLAAMING, op eene jaarwedde van f 1400, tot leerares in teekenen naar de natuur, aan wie tevens een gedeelte van het onderwijs in handwerken is opgedragen, mejuffrouw A. E. ENKLAAR, op eene jaarwedde van f 800.

Goes. Aan mejuffrouw S. J. VAN DEVENTER werd op haar verzoek eervol ontslag verleend als leerares in de engelsche taal en letterkunde. Tot hare opvolgster werd benoemd mejuffrouw A. ZUBLI, van Zutphen. Den leeraar in het boekhouden aan de school, D. STRIGER, werd opgedragen onderwijs in staatsinrigting aan de 4de klasse te geven. Hij ontvangt daarvoor eene vergoeding van f 50 's jaars. De leeraar in de wis- en natuurkundige wetenschappen, dr. D. J. JANSSEN, ontving eene benoeming naar Utrecht. De daardoor ontstane vacature was bij het einde des jaars nog niet vervuld. De heer P. K. P. J. VAN SLOTEN, gepensioneerde kapitein der infanterie, had de welwillendheid zich te belasten met de waarneming der lessen in wiskunde; de overige leuren van den heer JANSSEN werden verdeeld onder de leeraren dr. GLEUNS, dr. DIEHL en WERNER van de hoogere burgerschool voor jongens.

Utrecht. De heer dr. L. J. MORELL, leeraar aan het gymnasium der gemeente, werd door den raad tijdelijk aangesteld tot leeraar in kunstgeschiedenis; jaarwedde f 100.

Leeuwarden. De jaarwedde der leerares in aardrijks-

kunde en geschiedenis, mejufvrouw C. A. BRUNNE, werd van f 1200 tot f 1300 verhoogd.

Deventer. Behalve dat de ten vorigen jare benoemde leeraren D. A. A. DE NEYN VAN HOOGWERFF en J. OCHTMAN hunne functien aanvaardden, valt omtrent het personeel dezer school niets mede te deelen.

Groningen. Aan den leeraar in teekenen, S. BERGHUIS, is op zijn verzoek eervol ontslag verleend; in zijne plaats is benoemd mejufvrouw Y. Post, op eene jaarwedde van f 1200. De vacature, ontstaan door het hierboven vermelde overlijden van mr. M. VAN LIER, leeraar in staatsweten-

schappen, was bij het einde van 1879 nog niet vervuld. In de regeling der jaarwedden is meer stabiliteit gekomen: die van de directrice is thans vastgesteld op f 2800, die van zes leeraressen in de drie talen, geschiedenis en aardrijkskunde op f 1500, die van de leeraren in teekenen op f 1200, en die van de leeraren in handwerken op f 550. De jaarwedde der beide leeraren in wiskunde en in natuurkundige wetenschappen zijn gesteld op f 2000, die van den leeraar in het zingen op f 600, in gymnastiek op f 500 en in het dansen op f 250.

Ten gevolge van de voorgaande veranderingen was het personeel der middelbare meisjesscholen bij het einde van 1879 zamengesteld zoo als is aangewezen in de volgende tabel.

SCHOLEN.	ONDERWIJZERESSEN.					LEERAREN.					Totaal der onderwijzeressen en leeraren.	Leeraren tevens aan de hogere burgerschool of burgerschool of gymnasium.
	Acte middelb. onderwijs.	Oude acte.	Acte als hoofd-onderwijzeres.	Zonder acte.	Totaal.	Doctor of candidaat.	Acte middelb. onderwijs.	Oude acte of art. 83.	Zonder acte.	Totaal.		
Arnhem	7	»	»	»	7	4	1	»	3	8	15	7
'sGravenhage	8	»	»	1	9	1	»	»	»	1	10	1
Rotterdam	10	»	1	1	12	3	1	»	1	5	17	4
Dordrecht	5	»	»	1	6	2	3	»	»	5	11	5
Amsterdam	5	1	»	»	6	2	1	»	1	4	10	2
Haarlem	8	»	1	1	10	3	»	1	»	4	14	3
Goes	4	»	»	1	5	»	3	»	»	3	8	3
Utrecht	5	»	»	»	5	4	2	»	»	6	11	6
Leeuwarden	7	»	1	2	10	2	»	»	1	3	13	2
Deventer	3	»	»	»	3	2	3	2	»	7	10	7
Groningen	8	»	»	1	9	1	2	»	2	5	14	1
Totaal.	70	1	3	8	82	24	16	3	8	51	133	41

Onder de 70 leeraressen met acte voor middelbaar onderwijs waren er enkele met meer dan ééne acte en verscheidene, die bovendien krachtens de acte van hoofd-onderwijzeres onderwijs gaven in nederlandsch, geschiedenis of aardrijkskunde. De eenige die onderwijs gaf krachtens eene acte vóór de wet van 1863 verkregen is de directrice der school te Amsterdam (engelsche taal en letterkunde); de drie, welke uitsluitend onderwijs geven krachtens de acte van hoofdonderwijzeres zijn de directrices te Rotterdam en Leeuwarden (geschiedenis) en die te Haarlem (nederlandsch). De onderwijzeressen zonder acte geven allen onderwijs in de handwerken, met uitzondering van eene te Leeuwarden, die onderwijs geeft in het zingen.

De leeraren zonder acte zijn te Arnhem, die in gezondheidsleer, schoonheidsleer en zang, te Rotterdam en Amsterdam dezelfde leeraar in schoonheidsleer en kunstge-

schiedenis; te Leeuwarden de leeraar in gezondheidsleer, en te Groningen de leeraren in zingen en in dansen. Voor geen dezer vakken eischt de wet het bezit van eene acte of van een wetenschappelijken graad. Nog moet hierbij worden opgemerkt, dat aan de scholen te Goes en te Groningen de beide hierboven vermelde vacatures waren.

Vergelijkt men de cijfers in de tabel met die in het vorig verslag, dan ziet men, dat het vrouwelijk personeel is toegenomen met 12, het mannelijk met 2, het totaal met 14. Van deze komen 9 onderwijzeressen en 1 leeraar voor rekening der nieuwe school te 'sGravenhage. De vermeerdering komt nagenoeg geheel voor de bezitters of bezitters eener acte, na 1863 verkregen.

De volgende tabel geeft een overzicht van de bezoldiging van het aan deze scholen werkzame personeel.

S C H O L E N.	Jaarwedde der directricen.	Jaarwedden der onderwijzeressen.				Jaarwedden der leeraren.				Gemeen- tel getal der jaarwedden.	Gezamenlijk bedrag der jaarwedden.
		tot en met f 1000.	boven f 1000 tot en met f 1500.	boven f 1500 tot en met f 2000.	Totaal onderwijzeressen en directricen.	tot en met f 1000.	boven f 1000 tot en met f 1500.	boven f 1500 tot en met f 2500.	Totaal.		
Arnhem	f 2 400	1	5	»	7	6	1	»	7	14	f 12 450
's Gravenhage	2 700	2	5	1	9	»	1	»	1	10	14 200
Rotterdam	3 000 *	1	10	»	12	4	»	1	5	17	22 700
Dordrecht	2 000 *	1	4	»	6	4	1	»	5	11	11 000
Amsterdam	3 750 *	»	1	4	6	2	»	2	4	10	18 150
Haarlem	2 400 *	2	7	»	10	3	»	1	4	14	16 700
Goes	1 625	1	3	»	5	3	1	»	4	9	8 125
Utrecht	2 000	2	2	»	5	6	»	»	6	11	9 600
Leeuwarden	3 000	2	6	1	10	2	»	1	3	13	16 400
Deventer	2 000 *	1	1	»	3	5	»	1	6	9	8 500
Groningen	2 800	1	7	»	9	4	»	2	6	15	19 100
Totaal	11	14	51	6	82	39	4	8	51	133	f 156 925

Het teeken (*) achter de jaarwedde der directrice wijst aan, dat zij, behalve de jaarwedde, eene vrije woning geniet, of wel eene vergoeding voor het gemis daarvan. Vergelijkt men deze tabel met de voorgaande, dan ziet men, dat het getal der leeraren en dat van hare jaarwedden juist overeenkomen. Voor het mannelijk personeel dezer scholen is eenig verschil, hetgeen daaraan is toe te schrijven, dat te Arnhem en te Deventer een der leeraren geen afzonderlijke jaarwedde geniet voor zijne werkzaamheden aan de meisjesschool, en dat te Goes, Deventer en te Groningen, zoo als hiervóór reeds is medegedeeld, vacaturen bestaan.

Het totaal bedrag der jaarwedden heeft eene aanzienlijke vermeerdering ondergaan, namelijk met f 24 090, waarvan echter f 14 200 voor rekening van de school te 's Gravenhage komt. De verhooging bedraagt voorts voor Amsterdam f 3 400, voor Haarlem f 2 200, voor Rotterdam en voor Deventer elk f 1 500, voor Groningen f 840, voor Utrecht f 200, voor Arnhem f 100 en voor Goes f 50.

In de voorlaatste tabel is aangewezen, dat 41 leeraren aan deze scholen tevens werkzaam waren aan eene hogere burgerschool voor jongens, of aan eene burgerdag- of avondschoot of aan een gymnasium. Wat hen betreft, die aan eene hogere burgerschool werkzaam waren, daarvan is reeds melding gemaakt hiervóór in § 3. Wat de overigen aangaat, moeten vermeld worden voor Arnhem twee leeraren aan het gymnasium, te 's Gravenhage één aan het gymnasium, te Amsterdam en Rotterdam één leeraar der burgerdag- en avondschoot te Amsterdam, te Dordrecht een leeraar aan het gymnasium, te Amsterdam een leeraar aan de burgerdag- en avondschoot, te Haarlem een leeraar aan de burgeravondschoot, te Utrecht twee leeraren aan het gymnasium en drie aan de burgerdag- en avondschoot, en te Leeuwarden een leeraar aan het gymnasium.

c. Leerplan en toestand van het onderwijs.

Arnhem. De lessen in schoonheidsleer, r, voor de eerste maal in het programma der school opgenomen, wekten in hooge mate de belangstelling op der leerlingen; bovendien werden zij door een elftal toehoorderessen bijgewoond.

's Gravenhage. Zoo als hiervóór reeds is medegedeeld,

is de in September 1879 geopende middelbare school voor meisjes te 's Gravenhage eene school van driejarige cursus, ongeveer gelijkstaande met de drie hoogste klassen der volledige scholen van vijfjarige cursus. Toen in 1878 tot vestiging van zoodanige school werd besloten, werd tevens door den raad het besluit genomen tot oprigting eener openbare school voor meer uitgebreid lager onderwijs, welke de noodige voorbereiding tot de middelbare school zou geven. In weerwil hiervan werd in September de middelbare school geopend, zonder dat nog de daartoe voorbereidende lagere school in werking was, ja zelfs nog vóór dat iets tot hare voorbereiding was gedaan. De middelbare school zou dus hare leerlingen uitsluitend moeten trekken uit de verschillende bijzondere scholen; en deze omstandigheid kon niet zonder invloed zijn op de regeling der school en in de eerste plaats op de eischen bij de toelating. Wilde men toch deze ongeveer gelijk stellen met hetgeen elders geëischt wordt bij den overgang van de 2de tot de 3de klasse der volledige inrigtingen, dan zou het te verwachten zijn, dat nagenoeg geen leerlingen daaraan zouden kunnen voldoen. Dien ten gevolge werd aan burgemeester en wethouders het volgende programma voor het toelatings-examen ter vaststelling aangeboden.

Nederlandsche taal. Kennis van de regels der nederlandsche taal (vormleer en syntaxis), van de voornaamste spelregels en van de redekundige en taalkundige ontleding. Het maken van een klein opstel over een gemakkelijk onderwerp.

Fransche taal. Kennis van de regels van de vormleer der fransche taal en van die der syntaxis tot aan het werkwoord. Vertalen van een gedictieerd of ander stuk uit het fransch in het nederlandsch, alsmede van een gemakkelijk stuk uit het nederlandsch in het fransch. Goede uitspraak.

Hoogduitsche taal. Kennis van de regels der hoogduitsche taal (vormleer). Vertalen van een gedictieerd of ander stuk uit het hoogduitsch in het nederlandsch, alsmede van eenige gemakkelijke zinnen uit het nederlandsch in het hoogduitsch. Goede uitspraak.

Engelsche taal. Kennis van de regels der engelsche taal

(vormleer) tot en met de sterke werkwoorden. Vertalen van een gemakkelijk stuk uit het engelsch in het nederlandsch. Goede uitspraak.

Geschiedenis. Kennis van de hoofdfacten uit de vaderlandsche en algemeene geschiedenis.

Aardrijkskunde. Kennis der topografie van Europa en vooral van Nederland. Kennis der hoofdpunten betreffende de andere werelddelen.

Rekenkunde. Kennis der verschillende bewerkingen met geheele getallen en met gewone en decimale breuken, bijkomende zoowel door mondelinge verklaring der regels, als door practische bedrevenheid, zoo in het rekenen uit het hoofd, als in het schriftelijk rekenen. Kennis van het metrick stelsel en van de kenmerken van deelbaarheid.

Uit dit programma, dat door burgemeester en wethouders reeds in April 1879 werd vastgesteld, opdat de aanstaande candidaten voor de school zich bij tijds daarop zouden kunnen voorbereiden, blijkt, dat men voor de talen een meer normalen toestand dan voor de andere vakken durfde onderstellen. Voor geschiedenis en aardrijkskunde werden de eischen zoo laag mogelijk gesteld; van natuurkundige wetenschap zou geen kennis, voor wiskunde alleen kennis van rekenkunde, en deze nog slechts zeer elementair, gevraagd worden. Nog werd besloten, dat ook meisjes tot de 2de klasse zouden kunnen worden toegelaten, doch dat ook van deze geen meerdere kennis van wis- of natuurkunde zou worden getischt, die tot dusverre toeh op de scholen te 's Gravenhage slechts bij wijze van zeldzame uitzondering was te verkrijgen geweest, en dat alleen de meerdere kennis van talen tot maatstaf zou worden genomen bij de beslissing, of de leerlingen al of niet in de 2de klasse zouden kunnen worden opgenomen.

Was blijkens het voorgaande de verwachting omtrent de kennis der aanstaande candidaten niet hoog gespannen, het examen gaf nog tot velerlei teleurstelling aanleiding. Van de 9 meisjes, die zich voor de 2de klasse hadden aangemeld, werden 6 daarin toegelaten, de 3 overige tot de 1ste klasse; van de 45, die voor de 1ste klasse werden getaxamineerd, konden slechts 31 worden toegelaten. Deze uitkomst kon echter slechts verkregen worden door het programma met de meest mogelijke toegevendheid toe te passen. Had men zich streng daaraan gehouden, dan zou de groote meerderheid moeten zijn afgewezen; het was vooral de kennis van het hoogduitsch, van geschiedenis en aardrijkskunde, vooral ook van rekenen, die te wenschen overliet.

Nogtans was die geringe kennis niet aan te jeugdigen leeftijd der aspiranten toe te schrijven, daar van de 34 tot de 1ste klasse toegelatenen slechts 5 beneden 14 jaren waren en zelfs 15 boven 15 jaren. De ongunstige uitslag van het toelatings-examen heeft de commissie van toezigt aanleiding gegeven om andermaal op het tot stand komen der aansluitende lagere school aan te dringen. De inspecteur meende, dat het doel eenvoudiger en spoediger zal worden bereikt, wanneer de middelbare school wordt uitgebreid naar onderen en door toevoeging van twee lagere klassen tot een vijfjarigen cursus gemaakt. Van plannen om aan een dezer denkbeelden uitvoering te geven was echter bij het einde van 1879 niets bekend.

In het stellige vooruitzicht, dat in den cursus 1879/80 geen 3de klasse aanwezig zou zijn, is voor dien cursus nog geen volledig programma, maar slechts een voor de 1ste en 2de klasse vastgesteld. Om die reden wordt de mededeeling van het programma uitgesteld tot een volgend verslag, waarin het dan in zijn geheel zal kunnen worden opgenomen.

Amsterdam. De vraag, of het niet wenschelijk zou zijn voor de meisjesschool hetzelfde stelsel aan te nemen als voor de hogere burgerscholen voor jongens, en den cursus door toevoeging van twee lagere klassen tot een vijfjarigen uit te breiden, is in den gemeenteraad ter sprake gebragt. Burgemeester en wethouders hebben hun voornemen te kennen gegeven om daar over de schoolautoriteiten te hooren. Tot eene beslissing, zelfs tot eene behandeling in den raad, is de zaak evenwel in 1879 niet gekomen.

Haarlem. Zoowel door het nieuwe programma in het vorig verslag medegedeeld, als door de uitbreiding van het personeel, heeft het onderwijs aan deze school eene goede schrede voorwaarts gedaan. Dit geldt vooral van het teeken-onderwijs; het teekenen naar de natuur, tot dusverre steeds schromelijk verwaarloosd, belooft eindelijk, door de aanstelling van eene afzonderlijke leerares, tot zijn regt te zullen komen.

Goes. Het onderwijs in de gymnastiek liet men voor de leerlingen der vierde of hoogste klasse vervallen. De daar door vrijvallende uren worden besteed, deels aan staats-inrigting, deels aan fransch.

Utrecht. Het groot aantal leerlingen der laagste klasse deed de noodzakelijkheid geboren worden, haar tijdelijk voor enkele vakken, met name voor teekenen en voor natuurkunde, te splitsen in twee parallelklassen. De geregeld gang van het onderwijs leed eenigzins door min of meer ernstige ongesteldheid van niet minder dan vier docenten, waaronder de directrice der school. Het overblijvend personeel heeft al het mogelijke gedaan, om in de stilstaande lessen te voorzien. De aanstelling der school bij het lager onderwijs gaf ook in dit jaar aanleiding tot moeilijkheden.

Leeuwarden. In strijd met het advies van het school-toezigt is door den gemeenteraad besloten, dat tot de drie laagste klassen leerlingen voor enkele lessen zouden kunnen worden toegelaten om andere dan gezondheidsredenen. Slechts enkele aanvragen werden gedaan voor vrijstelling van de lessen in wiskunde; doch toen te kennen werd gegeven, dat voor die, welke het onderwijs in wiskunde niet hadden gevolgd, ook het bijwonen der lessen in natuur- en scheikunde niet mogelijk zou zijn, is het bij die aanvragen gebleven. Ook bij die meisjes, voor wie sommigen van de lessen in wiskunde te veel inspanning vreesden, is niets van eenigen nadeeligen invloed op hare gezondheid gebleken. De lessen in gymnastiek, door eene bekwaame onderwijzeres gegeven, vinden meer en meer bijval, en de tegenzin, die bij vele ouders vroeger tegen de gymnastiek als onderwijsvak voor meisjes bestond, kan grootendeels als geweken worden beschouwd.

Groningen. De belangstelling der leerlingen in het teekenen, die vroeger nog al te wenschen had overgelaten, is door de benoeming eener leerares aanzienlijk toegenomen. Naar aanleiding van enkele opmerkingen is door de commissie van toezigt een special onderzoek ingesteld naar den toestand en de resultaten van het onderwijs aan deze school. De uitkomst van dit onderzoek was bijzonder gunstig, niet alleen wat het gehalte en den omvang van het onderwijs betreft, maar ook wat de opgewektheid en fysieke ontwikkeling der leerlingen aangaat: de beschuldiging, dat te veel inspanning van den geest zou worden gevorderd, is gebleken ten eenen male ongegrond te zijn. Nogtans zijn door de commissie, in overleg met den inspecteur en de directrice, enkele kleine wijzigingen in het leerplan voorgesteld. Daar tegen den cursus 1880/81 dienaangaande eene beslissing is genomen, kan daarvan eerst in het volgend verslag mededeeling geschieden.

f. Toestand der lokalen en hulpmiddelen voor het onderwijs.

's Gravenhage. Ten behoeve van de school is een woonhuis aangekocht, dat door eenige kleine wijzigingen in bruikbaren toestand is gebragt. De ruimte was slechts even voldoende voor het aangenomen getal leerlingen en zou, bij de minste vermeerdering, reeds uitbreiding vorderen. De gelegenheid tot gymnastische oefeningen liet zeer veel te wenschen over. Er is groote behoefte aan een opzettelijk ten behoeve der school ingerigt schoolgebouw. Van plannen om in die behoefte te voorzien, was echter niets bekend.

g. Inrigtingen, ongetoet met de openbare middelbare scholen voor meisjes gelijkstaande.

Even als in vorige jaren waren er twee inrigtingen van dien aard.

De school van mejufvrouw ROODHUYZEN te Amsterdam telde bij het einde van het jaar 69 leerlingen. Het onderwijs werd er gegeven door 5 leeraressen, van welke drie eene acte bezitten voor aardrijkskunde, fransch of engelsch, terwijl de andere hare bevoegdheid ontleenden aan de acte van hoofdonderwijzers of eene taalacte vóór 1863 verkregen en tot middelbaar onderwijs bevoegdheid gevende. Het mannelijk personeel bestond uit een doctor in de wis- en natuurkunde, een doctor in de letteren, benevens zes leeraren bevoegd voor middelbaar onderwijs in wiskunde, aardrijkskunde, nederlandsche taal en letterkunde, hoogduitsche taal en letterkunde, teekenen en gymnastiek. Op twee na waren de leeraren allen aan eene openbare hogere burgerschool verbonden en gaven zij aan deze school slechts enkele lessen.

De school van mejufvrouw DIRKMAAT te Utrecht telde in December 1879 31 leerlingen. Er waren 5 leeraressen van welke intusschen niet meer dan 3 min of meer volledige bevoegdheid bezaten tot het geven van middelbaar onderwijs. Aan de school werd voorts onderwijs gegeven door 9 leeraren, onder welke één voor zang en één voor dansen; 5 hunner bezaten bevoegdheid tot het geven van middelbaar onderwijs. De school bestaat uit 3 klassen en eene voorbereidende klasse, in welke laatste onderwijs werd gegeven door eene hoofdonderwijzeres en eene hulp-onderwijzeres volgens de wet op het lager onderwijs.

§ 5. LANDBOUWSCHOLEN.

Het aantal leerlingen der Rijkslandbouwschool te Wageningen bedroeg in December 1879:

a. aan de afdeling hogere burgerschool met driejarigen cursus:

voor *volledig* onderwijs 39 mannelijke en
7 vrouwelijke leerlingen;
voor *enkele lessen* 2 mannelijke en
1 vrouwelijke leerlinge;
te zamen derhalve 49 leerlingen; (1)

(1) Onder deze 49 waren er 14, die in de afdeling hogere burgerschool hadden plaats genomen met het uitgesproken doel, later naar eene der landbouwafdelingen over te gaan.

b. aan de afdeling A voor landbouwonderwijs 49 leerlingen voor volledig onderwijs en 4 voor enkele lessen;

c. aan de afdeling B voor landbouwonderwijs 12 leerlingen voor volledig onderwijs en 2 toebehoorders;

te zamen derhalve 107 leerlingen voor volledig onderwijs en 9 voor enkele lessen.

Er was alzoo, vergeleken met het jaar 1878, eene kleine vermindering. Deze komt vooral op rekening van het feit, dat in den cursus 1878/79 een 12tal leerlingen, van welke de meesten met goed gevolg de lessen bijwoonden, tusschen tijds de school verlieten. Bij enkelen mag daartoe de zucht der leerlingen om zoo spoedig mogelijk de schoolbanken te verlaten en in de praktijk over te gaan, de aanleiding zijn geweest; bij de meerderheid intusschen hebben de ongunstige omstandigheden, waarin de landbouw verkeerde, ouders en voogden, gelijk door sommigen rondweg is uitgesproken, genoodzaakt hunne zonen of pupillen verder het onderwijs te onthouden, van de hooge waarde waarvan zij verklaarden overtuigd te zijn. Van meer betekenis dan deze afname in het aantal leerlingen, van welke men zich mag vleien dat zij zal ophouden zoodra de bestaande landbouw-crisis zich in betere tijden zal hebben opgelost, is wellicht het feit, dat het aantal leerlingen, die *niet* het volledig onderwijs der school volgden, van 2 tot 9 klom.

Aan de beide landbouw-afdelingen waren de leerlingen op de volgende wijze in de verschillende klassen verdeeld.

Afdeling A:

1ste klasse, 14 leerlingen voor volledig onderwijs en 2 voor enkele lessen;

2de klasse, 24 leerlingen voor volledig onderwijs en 1 leerling voor enkele lessen (deze klasse was in 2 parallel-afdelingen gesplitst, respectievelijk met 12 en 13 leerlingen);

3de klasse, 11 leerlingen voor volledig onderwijs en 1 leerling voor enkele lessen.

Afdeling B:

1ste klasse 7 leerlingen en 1 toebehoorder,

2de „ 5 „ „ 1 „

Aan het onderwijs in gymnastiek namen 53 van de leerlingen der beide landbouw-afdelingen deel.

Van den leeftijd, dien de in December 1879 in die afdelingen aanwezige leerlingen hadden bereikt, geeft de volgende tabel een overzicht.

K L A S S E N.	G E T A L D E R L E E R L I N G E N.								Totaal.
	beneden 12 jaren.	12—13 jaren.	13—14 jaren.	14—15 jaren.	15—16 jaren.	16—17 jaren.	17—18 jaren.	boven 18 jaren.	
1ste klasse	„	„	2	5	4	„	2	1	14
2de „	„	„	„	3	5	6	5	5	24
3de „	„	„	„	„	1	2	2	6	11
4de „	„	„	„	„	„	2	1	4	7
5de „	„	„	„	„	„	„	„	5	5
Totaal	„	„	2	8	10	10	10	21	61
Leerlingen voor enkele lessen.	„	„	„	1	„	1	„	4	6
Algemeen totaal.	„	„	2	9	10	11	10	25	67

Het trekt de aandacht, dat de leeftijd der leerlingen in het algemeen hooger was dan ten vorigen jare.

Aan de toelatings-examens tot de laagste klasse bij den aanvang van den cursus werd deel genomen door 19 leerlingen, van welke 13 werden toegelaten tot het volledig onderwijs en 2 werden aangenomen als leerlingen voor enkele lessen.

Voor de hoogere klassen werden 6 leerlingen geëxamineerd, die alle tot de gewenschte klasse (1 tot A², 5 tot B¹) konden worden toegelaten.

De uitslag der overgangsexamens blijkt uit de volgende tabel:

KLASSEN.	GETAL DER LEERLINGEN VOOR HET VOLLEDIG ONDERWIJS,							
	aanwezig bij het einde van den cursus.	die hebben deel- genomen aan het examen.	die zijn bevorderd			die zijn afgewezen		
			onvoor- waardelijk.	bij nader examen.	Totaal.	onvoor- waardelijk.	bij nader examen.	Totaal.
Afdeling A.								
1ste klasse	22	22	19	»	19 ¹⁾	3 ²⁾	»	3
2de »	19	19	11	»	11	8 ²⁾	»	8
Afdeling B.								
1ste klasse	5	4	4	»	4	¹⁾	»	»
Totaal	46	45	34	»	34	11	»	11

¹⁾ 1 leerling is bij den nieuwen cursus niet opgekomen.

²⁾ waarvan 2 niet terugkwamen.

³⁾ waarvan 3 niet terugkwamen en 1 toevoorder werd in A².

⁴⁾ de leerling die geen deel heeft genomen aan het overgangsexamen is bij den nieuwen cursus niet teruggekomen.

De uitslag dezer examens (75 pct. toelatingen) was iets gunstiger dan ten vorigen jare.

Eindexamen werd afgelegd:

uit de afdeling A door 9 leerlingen, en wel door alle 9 met gunstigen uitslag;

uit de afdeling B door 3 leerlingen. Aan alle 3 kon het diploma van landbouwkundige volgens art. 57 der wet van 2 Mei 1863 (*Staatsblad* n°. 50) worden uitgereikt. Omtrent den indruk, door de candidaten gemaakt, zegt de examencommissie in haar verslag het volgende: De uitslag van het onderzoek mag voor twee der candidaten zéér bevredigend worden genoemd. Eén hunner had in geen der examenvakken een onvoldoend cijfer; de ander had dat enkel voor het teekenen. Van dezen laatste waren de praedicaten doorgaans »voldoende» of »ruim voldoende»; van den eerste bijna zonder uitzondering »ruim voldoende», »goed» of zelfs »zeer goed». Omtrent beider toelating kon dan ook geen twijfel zijn. Den derden candidaat heeft de commissie niet dan na zeer lange beraadslaging het diploma van landbouwkundige toegekend.

Van de 9 leerlingen, die uit de afdeling A eindexamen hebben gedaan, heeft één zich begeven naar Dedemsvaart om zich aldaar in eene bloemisterij op den praktischen tuinbouw toe te leggen; de anderen zijn, voor zooveel bekend, in de landbouwpraktijk gegaan.

Van de 3 leerlingen, die het eindexamen der afdeling B hebben afgelegd, begaf één zich naar Delft om aldaar aan de inrigting tot vorming van Oost-Indische ambtenaren zijne opleiding te voltooien; de tweede bleef zich nog een tijd lang oefenen in het proefstation der school om vervolgens tot de landbouwpraktijk over te gaan; de derde deed dit laatste onmiddellijk.

De gang van het onderwijs gaf alle billijke reden tot tevredenheid.

Het personeel der school onderging geene verdere verandering dan dat de landbouw-alumnus S. LAKO, van wiens tijdelijk optreden reeds in het vorig verslag werd melding gemaakt, in het begin des jaars op f 1800 jaarwedde, definitief tot leeraar werd aangesteld. De jaarwedden der leeraren J. JURLING, A. VAN DER ENT, D. H. TE WECHSEL, L. BROEKEMA en H. BOS werden respectievelijk op f 2000, f 1500, f 1800, f 1800 en f 1800 gebragt.

De hulpmiddelen bij het onderwijs werden, zooveel de beschikbare middelen dit toelieten, uitgebreid. Ook dit jaar werden tal van geschenken, zoo van boeken als van voorwerpen, ontvangen. Ten gevolge van de welwillende bemoeijingen van den hoogleeraar aan de Rijks-universiteit te Utrecht, dr. P. HARTING, besloten de besturen van onderscheidene geleerde genootschappen, voortaan hunne werken af te staan ten behoeve van de bibliotheek der school.

Een hoogst belangrijke stap werd in deze inrigting gedaan door den aankoop, ten behoeve der school, van het op weinige minuten afstand van haar gelegen terrein »Duivendaal», eene oppervlakte beslaande van 7¼ H. A. Op dat terrein zullen worden gebouwd:

eene hoeve, waarin stalling, schuur en kelder;

eene bergplaats voor werktuigen;

een gebouw tot huisvesting van leerlingen, zullende het tegenwoordig internaat, in het schoolgebouw gevestigd, tot uitbreiding der localiteit ten dienste van het onderwijs worden gebruikt.

Op één der beide proefvelden van de school, waar, gelijk vroeger, alle cultuurgewassen in de voornaamste soorten

en variëteiten werden gekweekt ¹⁾, zal eene tuinmanswoning met schuur worden gesticht.

Voor het *aanschouwelijk* landbouwonderwijs, waarop door directeur en leeraren teregt groot gewigt wordt gelegd, is tegen den cursus 1879/80 het volgende schema ontworpen.

Leeraar: de directeur.

September.

A¹ en B¹ (2). Inleiding tot verschillende onderwerpen, den algemeenen landbouw betreffende.

A² en A³. Bespreking van hetgeen in de vacantie door

(1) Uit het verslag van den directeur der school over het schooljaar 1878/79 blijkt, dat voorhanden waren:

van tarwe	10 variëteiten.
„ spelt	5 „
„ rogge	10 „
„ gerst	18 „
„ haver	21 „
„ gierst	6 „
„ maïs	5 „
„ boekweit	5 „
„ paardenboonen	4 „
„ duiven	3 „
„ groote „	7 „
„ erwten	19 „
„ wikken	6 „
„ linzen	2 „
„ diverse soorten boonen	14 „
„ sojaboontjes	10 „
„ vlas	9 „
„ hennep	2 „
„ oliezen, waaronder mosterd, huttentut, madia, zomerkoolzaad, enz.	18 „
„ diverse handelsgewassen, o. a. maankop, cichorei, weverskaarde, karwei, saffloer, wouw, koriander, dille, venkel, kummel, kanariezaad, enz.	12 „
„ aardappels	206 „
„ mangelwortels	23 „
„ suikerbiet	22 „
„ koolrapen	21 „
„ rapen	4 „
„ turnips	5 „
„ wortelen	8 „
„ pastinaken	2 „
„ aardperen	2 „
„ grassen, waaronder ook sorghum, andropogon, melica altissima, enz.	23 „
„ klavers en verschillende voedergrassen, als reuzenklaver, serradella, esparcette, pimpnel, galega, symphitum asperinum, spurrie, enz.	26 „
„ bladkool	14 „
„ sluitkool	4 „
„ bloemkool	2 „
„ krotten	2 „
„ uijen	6 „
„ tabak	6 „
„ lupinen en brem (groene bemesting)	4 „
„ hop	3 „

Als een verblijdend verschijnsel mag opgemerkt worden, dat vele landbouwers aanvraag deden om zaaiizen, pootaardappelen, enz.

Eene collectie granen en veldvruchten, op de proefvelden der school verbouwd, werd in September 1878 op de tentoonstelling der Nederlandsche Maatschappij van Landbouw te Delft en in Junij 1879 op die der Geïdeische Maatschappij van Landbouw te Nijmegen, met de groote gouden medaille bekroond.

(2) Waar de afdelingen A en B voor de behandeling van dezelfde onderwerpen genoemd worden, ligt het in den aard der zaak, dat de leerstof en de methode van onderwijs verschillen in verhouding tot de voorgesagde voorbereiding der klassen.

de leerlingen op het gebied van landbouw, veeteelt en zuivelbereiding gezien en opgemerkt is.

B². Als voren. Statistiek van den oogst nagaan. Taxatie van den oogst in verband met de boekhouding.

October.

A². Excursien in de nabijheid van Wageningen, in verband met de bewerking van het land op „Duivendaal“.

A² en B². Als voren. Uitkomsten van de cultuur der verschillende gewassen, op het proefveld geteeld, en die der genomen bemestings- en cultuurproeven nagaan en bespreken.

B¹. Algemeene landbouwonderwerpen op de terreinen der school of daarbuiten bespreken. Najaarsbewerking.

November.

A¹ en A². Bespreking van enkele algemeene onderwerpen, den landbouw in de omgeving der leerlingen betreffende.

A², B¹ en B². Bespreking van de voorwerpen, niet bepaald tot de landbouwwerktuigen behorende, in de kabinetten der Rijkslandbouwschool voorhanden.

December.

A¹ en A². Voortzetting van het in November behandelde.

Bezoek aan enkele veestallen.

A², B¹ en B². Als in November.

Landbouwlitteratuur.

Bespreking van de belangrijkste onderwerpen, voorkomende in de binnen- en buitenlandsche werken en bladen.

Januarij.

A², B¹ en B². Landbouwlitteratuur, als in December.

Bezoek aan veestallen.

Februarij.

A², B¹ en B². Als in Januarij.

Bewerking van het plan van bebouwing der aan de school behorende of gehuurde terreinen, de te nemen cultuur- en bemestingsproeven, het te volgen stelsel van veehouding.

Maart.

A¹ en A². Bespreking op de verschillende terreinen van zaken, op den algemeenen landbouw betrekking hebbende: gebruik van enkele gereedschappen en werktuigen; inleiding tot de voeding en verzorging van het vee.

A², B¹ en B². Beginselen van houtteelt (poten, planten, zaaijen, snoeien) voor zoover die bij eene boerderij met voordeel kan worden gedreven. Excursien naar hoomkwekerijen. (Opbeusden).

April.

A¹ en A². Beginselen van houtteelt; bewerking van den grond voor de zomergewassen.

A² en B². Als voren, meer uitgebreid. Excursien naar de Betuwe en, zoo mogelijk, naar enkele polders in Noord- en Zuidholland; waterschapsbesturen, polderbemaling en ontwatering in het algemeen.

B¹. Voorjaarsbewerkingen van den grond voor verschillende gewassen.

Mei.

A¹, A² en B¹. Proefveld; eerste ontwikkeling en groei der cultuurgewassen en onkruiden.

A² en B². Als voren. Bezoeken van eene voorjaarsmarkt met den leeraar BROEKEMA. Marktnoteringen.

Junij.

A¹, A² en B¹. Excursiën naar boerderijen in de Betuwe en op de Veluwe.

A² en B². Contrôle over en aantekeningen van de genomen cultuur- en bemestingsproeven. Bespreking en kritiek hier proeven en der voor de praktijk te verwachten resultaten. Uitkomsten van stalvoeding en weidegang nagaan in verband met quantitative en kwalitatieve melkproductie.

Julij.

Alle klassen. Voor zoover de tijd het toelaat (examens en vacantie vangen aan) bespreking van het resultaat der werkzaamheden op „Duivendaal“, proefveld, enz.

Augustus.

Alle klassen. Vacantie.

Door de leerlingen van alle klassen moet na de vacantie een opstel gemaakt en aan den directeur ter hand gesteld worden, inhoudende eene korte maar degelijke beschrijving van 't geen ieder hunner, hetzij in zijne omgeving, hetzij op reis in binnen- of buitenland, met betrekking tot den algemeenen landbouw en de veeteelt heeft opgemerkt.

Bij het begin van den cursus worden die opstellen door den directeur met de leerlingen besproken.

Leeraar: S. LAKO.

September.

A² en B¹. Verschillende kwaliteiten van ijzer en staal.

A² en B². Aardappelrooijer. Cultivator.

October.

A² en B². Randall's Kruiemlegge. Kluitenbreker.

November.

A² en B¹. Nederlandsche ploeg.

Januarij.

A² en B². Dorschmachine. (Wanmolen. Pernollet's sorteerder.

Februarij.

A² en B¹. Ruchadlo-ploeg.

A² en B. Voederbereidingswerktuigen.

Maart.

A² en B¹. Verschillende buitenlandsche ploegen (Engelsche, Amerikaansche, Ruchadlo, Pasquier) in vergelijking met Nederlandsche ploegen (Groningsche, Zeeuwsche, Geldersche, enz.)

April.

A² en B¹. Aanaardploeg. Zaaaimachine.

Mei.

A² en B¹. Eggen. Molbord.

Junij.

A² en B¹. Grasmaaier. Hooischudder. Hooihark.

Julij.

Graanmaaier, zoo mogelijk.

Voor de landbouweeraren dr. O. PITSCHE en L. BROEKEMA, wordt in het algemeen zonder verdeling der klassen een schema van aanschouwelijk onderwijs opgenomen.

Het is van verschillende omstandigheden afhankelijk, met welke klassen de te noemen onderwerpen in de bedoelde maanden kunnen behandeld worden.

Deze onderwerpen vinden ook hier eene plaats.

Leeraar: L. BROEKEMA.

September en October.

Exterieur der huisdieren.

November en December.

Voortzetting daarvan, gepaard met kennis der rassen

Januarij, Februarij en Maart.

Stalling en verpleging van het vee. Veevoeding.

*PLANTENTEELT.**October.*

Zaaijen der wintervruchten.

November en zoo mogelijk December.

Invloed van bodem, weersgesteldheid, enz. op de te veld staande gewassen.

In het voorjaar.

Schade, door den winter veroorzaakt, invloed van nachtvorsten, enz. op de gewassen.

Maart en April.

Zaaijen der zomervruchten.

Mei, enz.

Behandeling der te veld staande gewassen, wijze van ontwikkeling, invloed van het weer, enz.

Tegen het einde van den cursus.

Opmerkingen over het rijpen der granen, koolzaad karwei, enz.

*ZUIVELBEREIDING.**In de herfstmaanden.*

Kennis en keus van melkkoeijen.

Des winters.

Voeding en verpleging der melkkoeijen; het verloop der melkproductie, door melkmeten en wegen. Praktisch melkkonderzoek.

In het voorjaar.

Kennis van de werktuigen voor zuivelbereiding. Uitrooming der melk, zoo veel mogelijk volgens verschillende methoden.

Bereiding van boter en kaas, volgens verschillende methoden.

Leeraar dr. O. PITSCHE.

September en October.

Bespreking van de bewaring en behandeling van de mest in de stallen en op de mestvaalt, na te gaan op boerderijen, in aansluiting met de bemestingsleer.

Bespreking van het gebruik der hulp- en kunstmeststoffen, die op de proefvelden der school worden gebruikt, in aansluiting met de bemestingsleer.

Geologische vorming van den grond, in verband met de gewassen, die daarop geteeld kunnen worden, in aansluiting met het onderwijs in de leer van den bouwgrond (excursiën op de alluviale en diluviale gronden in de nabijheid van Wageningen.

October en November.

Inrigting van gebouwen, bezoek van boerderijen, in aansluiting met het onderwijs in de bedrijfsleer, grondkapitaal.

April, Mei en Junij.

Opmaken van een plan van drainage en praktische uitvoering van het draineren met aarden buizen.

Waterpassen van een stuk grond met het doel om de aardmassa te berekenen, welke bij het nivelleren van een grondstuk verplaatst moet worden.

Wandelingen door het veld in den omtrek van Wageringen, in aansluiting met het onderwijs in de bedrijfsleer (landbouwstelsels en vruchtopvolging.)

Nagaan van den stand der gewassen, die op de proefvelden der school bemest zijn met hulp- en kunstmeststoffen. Bemestingsleer.

In den cursus 1878/79 bedroeg het aantal excursiën met de verschillende leeraren niet minder dan 120.

Ook in dezen cursus werden, zooveel de gelegenheid dit toeliet, landbouwwerktuigen met de leerlingen beproefd. Aan het proefstation, met de Rijkslandbouwschool verbonden, werden in 1879 de volgende onderzoekingen verricht:

van meststoffen	219
» zaden	184
» voederstoffen.	137
» grondsoorten.	47
» verschillende landbouwproducten.	48
in verband tot zuivelbereiding	20

In 't geheel . . . 655

Ook dit jaar werden tal van vragen, door landbouwers of landbouwverenigingen gedaan, van wege het proefstation beantwoord.

Het getal der handelsfirma's, die zich onder controle stelden bedroeg:

in 1879.		in 1878.
Handelaars in meststoffen. 13	tegen	Handelaars in meststoffen 10
Handelaars in zaden. 12		Handelaars in zaden. 5

De inkomsten van het station bedroegen in 1879 f 3250,39, tegen f 2949,85 in het vorige jaar.

De benoeming van een derden assistent heeft het mogelijk gemaakt, de loopende zaken zonder overhaasting te doen afwerken en uitbreiding te geven aan meer wetenschappelijk onderzoek.

Dit laatste hiep in 1879 over de navolgende onderwerpen:

a. Over eene nieuwe methode van roomafscheiding, door dr. CLAUDSNIETZER. (Het resultaat is medegedeeld in » die Milchzeitung".)

b. Over eene nieuwe en directe bepaling van het vetgehalte der melk, door den directeur met hulp van denzelfden assistent (medegedeeld in de » Beiblätter der Milchzeitung").

c. Onderzoekingen betreffende herkenningsmiddelen van botervervalsching (medegedeeld in het maandblad van den Nederlandschen landbouwer).

d. Bemestingsproeven op heidezand voortgezet (nog niet gepubliceerd).

e. Nieuwe bemestingsproeven met suikerbieten op gemengde aarde (als boven).

f. Dito met aardappelen (als boven).

g. Bemestingsproeven met klaver in zinken potten (als boven).

h. Onderzoekingen betreffende den »vlasbrand" (als boven).

i. Dito betreffende de mozaïkziekte (»bont") bij den tabak.

k. Over de doelmatigste methode om erwten-kevers in de erwten te doodden (medegedeeld in de *Staatscourant*).

l. Vergelijkend onderzoek van verschillende methoden om de kiemkracht van zaden te onderzoeken, grootendeels uitgevoerd door den heer VAN PESCH (nog niet gepubliceerd).

m. Over het herkennen van schimmel in de zaadkoeken langs chemischen weg, door dr. WOLLY (nog niet voleindigd).

n. Over de oorzaken van zelfverwarming van vochtig hooi, door denzelfden (nog niet voleindigd).

o. Over het verband tusschen de voedingswaarde en het hectolitergewicht der gerst. (Medegedeeld in een verslag aan de Noorderafdeeling der Groninger Maatschappij van Nijverheid.)

p. Over het denatureren van vee- en mestzout (verschijnt in den *Economist*).

q. Over de bepaling van glycerine in het bier, door dr. CLAUDSNIETZER (nog niet voleindigd).

Verder nam het proefstation deel aan twee internationale proeven, door prof. NABBE te Tharand geprojecteerd, en wel:

r. Betreffende de hardkorreligheid der zaden van roode klaver (vervolgd).

s. Over de ontkieming van *poa pratensis* onder verschillende omstandigheden. (Resultaten aan prof. NABBE medegedeeld.)

Door den directeur werd verder uitgegeven: »Zamenstelling der landbouwproducten en grondstoffen, chromographisch voorgesteld." Bij de vervaardiging dezer tabellen zijn twee der assistenten behulpzaam geweest.

Door den assistent VAN PESCH werd eene reeks van opstellen in het maandblad voor den Nederlandschen landbouwer gepubliceerd, welke te zamen eene handleiding vormen bij de beoordeeling van zaaijzaden in den handel.

De tuinbouwschool der Koninklijke Nederlandsche Tuinbouwmaatschappij »Linnaeus" te Watergraafsmeer telde in December 1879 22 leerlingen. Van dezen waren 9 boven 18, de overigen van 13 tot 18 jaren oud.

Het eindexamen der school werd door 7 leerlingen afgelegd, van welke 6 het getuigschrift hebben verkregen.

Het personeel der school, uit een vijftal leeraren en even zoovele leiders der oefeningen in de praktijk bestaande, onderging geene verandering.

Onderhandelingen, over de reorganisatie der school gevoerd, leidden ook in 1879 nog niet tot eenig resultaat.

Met ingang van 1 April 1879 werd aan den candidaat in de wis- en natuurkunde te Leiden, J. F. A. MELLINK eene Rijkstoelage verleend tot het bezoeken der lessen en oefeningen aan het Pomologisch Instituut der Akademie Proskau in Pruisisch Silezië; hij bracht aldaar het zomersemester door en kreeg vervolgens vergunning in het najaar terug te keeren naar Leiden, om aldaar zijne academische studiën te voltooien. Daarna zou het hem verleende alumnuaat, dat inmiddels is geschorst, op nieuw aanvangen en zouden de tuinbouwstudien te Proskau worden voortgezet.

Mede met ingang van 1 April 1879 werd eene Rijkstoelage verleend aan J. D. KOBUS, te Deventer. Hij werd er toe bestemd, later te kunnen optreden aan een proefstation, voor welke werkzaamheid tot dusver zoo goed als geheel naar werkrachten uit het buitenland moet worden omgezien, terwijl eene gedurige afwisseling in het personeel den geregelden gang der werkzaamheden stoort. In overleg met den directeur van het proefstation der Rijkslandbouwschool werd voor den heer KOBUS een studieplan vastgesteld, in verband waarmede hij zich bij den aanvang van het zomersemester naar de universiteit Göttingen begaf. Hij heeft aldaar ook gedurende het wintersemester de noodige lessen gevolgd en aan de voor zijn doel nuttige praktische oefeningen deelgenomen. Bekwaamheid en ijver van beide alumni geven regt tot goede verwachtingen.

De Gedeputeerde Staten der provincie Noordbrabant bleven het onderwijs in de hulpwetenschappen van den landbouw aanmoedigen, en stelden daartoe ook in 1879 toelagen beschikbaar ten behoeve van lagere onderwijzers, die zich met dat onderwijs onledig hielden of eene acte van bekwaamheid tot het geven van dat onderwijs verwierven.

De maatschappij van landbouw, tuinbouw en veeteelt in het arrondissement Breda en omstreken, de Geldersche en Hollandse maatschappijen van landbouw, het genoot-

schap ter bevordering van den landbouw in Drenthe, de maatschappij van landbouw in Limburg en de vereeniging ter bevordering van tuin- en landbouw te Maastricht bevorderden de verspreiding der kennis van land- en tuinbouw, hout- en oofboomteelt, zoo door middel van tentoonstellingen als door het doen houden van voordragten, die vele en belangstellende hoorders tot zich trekken.

De in het vorig verslag bedoelde pogingen der eerstgenoemde maatschappij, om den cursus in de hulpwetenschappen van den landbouw te bestendigen, zijn mislukt; daarentegen werden de door hare zorg gehouden voordragten tot bevordering van kennis der verschillende onderwerpen betreffende landbouw en veeteelt zooveel mogelijk uitgebreid.

Het hoofdbestuur der Hollandsche Maatschappij van Landbouw schonk hare gouden medaille aan ééne hoofdonderwijzeres, die volledig voldaan had aan de vereischen tot het verkrijgen der aanteekening, bevoegd makende tot het geven van lager onderwijs in de landbouwkunde. Vooral in het belang der zuivelbereiding is het wenschelijk, dat ook vrouwelijke onderwijzers zich toeleggen op het verkrijgen dier aanteekening, en daartoe het voorbeeld der bovenbedoelde hoofdonderwijzeres volgen. De in het vorig verslag vermelde onderhandelingen omtrent de omwerking van een prijsantwoord — een leesboekje over landbouwkunde voor schoolgebruik — hadden aan het einde van 1879 nog niet den gewenschten uitslag verkregen.

Gelijk reeds in het vorig verslag werd voorspeld is de cursus in de hulpwetenschappen van den landbouw, die in 1875 door de Friesche Maatschappij werd geopend, op 1 April 1879 ook in de laatste twee gemeenten, in welke hij gehouden werd, moeten worden opgeheven wegens gebrek aan een genoegzaam getal toehoorders.

De uitgaven, in 1879 van Regeringswege voor deze verschillende inrigtingen gedaan, zijn in § 12 hierachter vermeld.

§ 6. POLYTECHNISCHE SCHOOL.

Gedurende den cursus 1879/80 kwam er in het personeel van hoogleeraren en leeraren geene verandering. In de behoefte aan meerdere hulp bij de tekenoefeningen der waterbouwkunde werd voorzien door de benoeming, bij beschikking van den Minister van Binnenlandsche Zaken van 24 Maart 1880, van den heer C. L. M. LAMBRECHTSEN, civiel-ingenieur, tot adjuvant bij de waterbouwkunde. De heer dr. H. KÖHLER, adjuvant bij de scheikunde, werd, ten gevolge van zijne plaatsing aan eene aniline-fabriek in Duitschland, op zijn verzoek eervol ontslagen bij beschikking van 1 Mei 1880, en bij beschikking van 22 Junij daaraanvolgende vervangen door den heer G. J. STAM, technoloog. De amanuensis H. SCHUPPER, der scheikunde, moest van de school worden verwijderd. Hij werd ontslagen bij beschikking van 13 Februarij 1880, en opgevolgd door H. J. JANSSEN, bij beschikking van 15 Maart 1880.

Met den aanvang van het jaar 1880 trad eene zeer gewenschte verbetering in werking van de regeling der jaarwedden van leeraren, zoowel als van het personeel der ambtenaren aan de school. Aan de sedert jaren bestaande ongelijkheid in de bezoldiging der leeraren werd een einde gemaakt, zoodat thans ook aan de leeraren, belast met het onderwijs in de schoone kunsten of daarmee verwante vakken eene jaarwedde van f 3000, na tienjarige dienst tot f 3500 te verhoogen, werd toegekend.

Ook voor de adjuvanten werd de jaarwedde gelijk gemaakt en bepaald op f 1200. Het personeel der bedienden werd in twee afdeelingen verdeeld: die der amanuenses op eene jaarwedde van f 800, na zesjarige dienst te verhoogen tot f 900, en die der bedienden op eene jaarwedde van f 500, na zesjarige dienst te verhoogen tot f 600.

De hoogleeraar A. C. OUDEMANS werd ook ditmaal belast met het secretariaat van den raad van bestuur, die voor de belangen der school zesmaal vergaderde.

De navolgende staat geeft een overzicht van het aantal der leerlingen voor het volledig onderwijs, ingedeeld vol-

gens de studiejaren en de afdeelingen van ingenieursstudie, tot welke zij behooren, alsmede van de toehoorders voor enkele lessen, gerangschikt in hoofdgroepen van de door hen beoefende vakken.

Totaal der ingeschrevenen 314, waarvan 211 voor volledig onderwijs en 73 zoogenaamde toehoorders voor enkele lessen.

A. Ingeschreven voor den geregelden cursus.

Cursus B₁.

Civiel en bouwkn. ingen., voor de eerste maal	38	
» » » » » » » tweede »	1	
Scheepsbouwkund. en werktuigk. ingenieur, voor de eerste maal	2	
Werktuigk. ingenieur, » » » » » » »	3	
Mijnen-ingenieur, » » » » » » »	1	
Technoloog, » » » » » » »	1	46
Gemiddelde leeftijd 18 jaren 7 maanden.		

Cursus B₂.

Civiel en bouwkn. ingen., voor de tweede maal	42	
» » » » » » » derde »	27	
» » » » » » » vierde »	10	
» » » » » » » vijfde »	1	
Scheepsbouwk. en werktuigk. ingenieur, voor de tweede maal	4	
Werktuigk. ingenieur, » » » » » » »	2	
Mijnen-ingenieur, » » » » » » »	2	
» » » » » » » vierde »	2	
Technologen, » » » » » » »	2	92
Gemiddelde leeftijd 20 jaar 5 maanden.		

Cursus C₁ en technologen B₃.

Civiel ingenieur, voor de derde maal	20	
» » » » » » » vierde »	10	
» » » » » » » vijfde »	4	
» » » » » » » zesde »	1	
» » » » » » » zevende »	1	
Scheepsbouwk. en werktuigk. ingenieur, voor de derde maal	2	
Werktuigk. ingenieur, » » » » » » » eerste »	1	
» » » » » » » vierde »	1	
Technologen, » » » » » » »	1	
» » » » » » » vijfde »	1	
» » » » » » » zesde »	1	43
Gemiddelde leeftijd 20 jaar 4 maanden.		

Cursus C₂.

Civiel ingenieurs, voor de eerste maal	1	
» » » » » » » vierde »	26	
» » » » » » » vijfde »	14	
Transporteren	41	181
	39	

	Per transport	41	181
Civil ingenieurs,	voor de zesde maal	7	
"	" " zevende	2	
Scheepsbouwkw. ingen.,	" " vierde	1	
"	" " zesde	1	
Scheepsbouwkw. en werktuigkundige ingenieur	voor de vierde maal	2	
Werktuigk. ingenieur,	" " eerste	1	
"	" " vierde	1	
"	" " vijfde	1	
"	" " zesde	1	
"	" " zevende	1	
Mijnen-ingenieur	" " zesde	1	
Gemiddelde leeftijd	22 jaar 4 maanden.	—	60

Op vier na waren al deze ingeschrevenen in het bezit van het getuigschrift van het eind-examen der hoogere burgerschool met vijfjaren cursus.

B. Ingeschrevenen die niet den volledige cursus voor ingenieurs of technologen volgden:

Voor de eerste maal	29
" " tweede	26
" " derde	5
" " vierde	4
" " vijfde	3
" " zesde	2
" " zevende	3
" " achtste	1
Totaal	73
	314

Hieronder behoorden 9 toehoorderessen.

De vakken, waarvoor de toehoorders zich lieten inschrijven, kunnen aldus verdeeld worden:

Wis-, natuur- en scheikundige vakken.	15
Ingenieurs-vakken	4
Bouwkundige vakken	8
Ornament-, handteekenen en boetseren	42
Scheepsbouwkunde	1
Technische vakken	1
Staatshuishoudkunde	2
	73

Uit eene vergelijking met de cijfers van den vorigen cursus blijkt dat het aantal studerende voor volledig onderwijs eene vermindering heeft ondergaan van 263 in 1878/79 tot 241 in 1879/80, dat daarentegen het aantal ingeschrevenen voor enkele lessen is toegenomen van 64 in 1878/79 tot 73 in 1879/80.

De vermindering der ingeschrevenen voor alle vakken moet toegeschreven worden deels aan eene mindere opkomst van nieuwe leerlingen, deels hieraan dat na een mislukte examen meer dan vroeger jongelieden de school hebben verlaten om eene andere loopbaan te zoeken. Vooral de Delftsche gemeentelijke instelling tot opleiding van Indische ambtenaren neemt vele dezer jongelieden op. Deze overgang is voor velen aantrekkelijk, door dien tegelijkertijd de studietijd korter, de studie minder inspannend, en de voor-

uitzichten om na afloop daarvan terstond in het kader van ambtenaren te worden opgenomen, zekerder worden.

Niet dan bij uitzondering komt het voor dat leerlingen die aan de polytechnische school studeren om zich tot ingenieur of technoloog te bekwamen, zich slechts voor enkele lessen laten inschrijven. Die uitzondering betreft alleen sommigen, die bij een examen in enkele vakken te kort schoten en nu, alvorens hunne verdere studie geregeld weer op te vatten, of het eind-diploma te verwerven, een jaar besteden aan het aanvullen van het te kortkomende. De vermeerdering van het aantal ingeschrevenen voor enkele lessen moet dan ook voornamelijk worden toegeschreven aan den toenemenden bloei der afdeling bouwkunde en schoone kunsten.

Van de jongelieden die in 1878 na volbragt eindexamen het diploma van ingenieur hadden verworven werden vier, te weten: P. TH. L. GRINWIS PLAAT, A. G. LAMMINGA, C. W. WEYS en J. SCHEFFER bij besluit van den Minister van Kolonien van 18 September 1879 ter beschikking gesteld van den Gouverneur-Generaal van Nederlandsch Indië om te worden benoemd tot aspirant-ingenieur bij den waterstaat en de burgerlijke openbare werken daar te lande; op gelijke wijze werd A. SROOR bestemd om te worden benoemd tot ingenieur van de derde klasse bij het mijnwezen in Nederlandsch Indië.

Het onderwijs werd gegeven overeenkomstig het programma der lessen, vastgesteld in de algemeene vergadering van hoogleraren en leeraren den 27sten Mei 1879, goedgekeurd door den Minister van Binnenlandsche Zaken op 6 Junij 1879, en openbaar gemaakt in de *Nederlandsche Staatscourant* van 18 Julij 1879, n°. 164.

Behoudens de jaarlijksche wisselingen der te behandelen leerstof in die vakken, waarvan de cursus zich over twee of meer jaren uitstrekt, verschilt dit programma in geen belangrijke punten met dat van het vorige schooljaar.

Hierboven werd reeds gewezen op het toenemende aantal van hen, die zich aan de polytechnische school komen bekwamen tot het geven van teekenonderwijs. De trouwe opkomst van deze studerende had ten gevolge dat de ruimte in de tekenzaal voor de decoratieve bouwkunst ter nauwernood toereikende was. Kan omtrent den ijver dezer categorie van leerlingen zeer gunstig worden berigt, zoo schijnen hunne vorderingen in algemeene kennis — bepaaldelijk in de geschiedenis en de literatuur der kunst, — belemmerd te worden door niet voldoende voorafgaande opleiding. Gebrek aan taalkennis en niet genoeg ontwikkelde zin voor letterkundige studie schijnen oorzaak te zijn, dat van de vele hulpmiddelen, welke, in de laatste jaren vooral, in de bibliotheek der polytechnische school werden aangekocht, nog niet het rechte gebruik gemaakt wordt. Wel worden de werken over schoone kunsten vooral in de avonduren veel bezigtigd en de afdelingen ook wel nageschetst, doch van de vruchten eener eigenlijke lectuur is weinig te bespeuren.

De cursus voor ingenieurs en technologen van het laatste studiejaar werd onder zeer afwijkende omstandigheden ten einde gebracht. Ten gevolge van de opmerkingen van de commissie, die in 1879 belast was met het afnemen der eindexamens van de polytechnische school en overeenkomstig een advies van den raad van bestuur werd de inrigting der examens in die voege gewijzigd, dat bij de beoordeling mede in aanmerking zouden komen ontwerpen van waterbouwkunde, burgerlijke en schoone bouwkunde, werktuigbouwkunde en scheepsbouwkunde, alsmede scheik- en delfstofkundige onderzoekingen, die door de kandidaten in de laatste maanden van den cursus over aangewezen onderwerpen zouden worden geleverd. Daartoe werden de uren der tekenoefeningen en der praktische oefeningen in het laboratorium beschikbaar gesteld van 12 April tot 26 Mei. Het ligt voor de hand, dat hierdoor niet alleen de uren, welke volgens den rooster der lessen voor het teekenen en de praktische oefeningen bestemd waren, niet meer tot toepassing van het in de lessen voorgedragene konden worden gebruikt, maar dat ook de aandacht en de inspanning van hen, die aan het examen zonden deelnemen, zoo geheel door die oefeningen werden in beslag genomen, dat het opnemen en verwerken van de leerstof, welke nog moest worden afgehandeld, zoo goed als onmogelijk werd. Deze stoornis in den geregelde gang van het onderwijs

was wel voorzien, en zij had, zoo niet geheel vermeden, dan toch grootendeels onschadelijk kunnen gemaakt worden, indien men in tijds den cursus daarnaar had kunnen inrigten. Doch de bezwaren, die zij deed vreezen, hadden den raad van bestuur niet weerhouden er op aan te dringen, dat met de tot nu toe gevolgde regeling van het eind-examen zonder langer uitstel zoude worden gebroken.

Ofschoon nu inderdaad in den cursus 1879/80 in vele vakken de te behandelen leerstof niet kon worden afge- werkt, en van het midden van April af de aandacht bij de voordragt van nieuwe onderwerpen blijkbaar vermin- derde; ofschoon het een zoowel als het ander niet nalaten kon een onbevredigenden indruk te maken, zoo valt toch te betwijfelen of ten slotte de opleiding en vorming der studenten van het laatste jaar daardoor wel eenig nadeel hebben ondervonden.

Aangaande de werking zelve der gewijzigde inrigting van het examen moge hier verwezen worden naar het verslag der commissie, dat als bijlage F hierachter volgt.

Ten aanzien van den invloed evenwel, dien zij heeft gehad op de vorming der candidaten, dient hier in het bijzonder de volgende opmerking vermeld te worden, welke aan eene zinsnede van het verslag wordt ontleend. Het is, zoo wordt erkend, »voor degelijke en vruchtbare studie bevorderlijk, dat een bepaald onderwerp, in alle bijzonderheden nagespoord en behandeld, bijna uitsluitend alle denkkraacht in beslag neemt, en ten slotte tot een geheel zelfstandig verwerkt, weder uit het brein van den stude- rende te voorschijn komt». Inderdaad wanneer men over- weegt hoe licht het dagelijks aanhooren van voordragten over een tal van verschillende onderwerpen aanleiding kan geven tot een vlugtig samenpakken van ongeordende kennis, hoe menigmaal teleurstelling daarvan het gevolg is, wan- neer het er op aankomt aan de kennis, die men meent vergaard te hebben, uitdrukking en toepassing te geven, dan mag gevraagd worden: of de zes weken voortgezette oefening in het toepassen van het geleerde, in het zelf- standig voortbrengen van ontwerpen niet eene meer dan voldoende compensatie is geweest voor de ontijdige stoornis in de theoretische behandeling van de ingenieurs-vakken.

In den loop van den cursus hadden weder onderscheidene technische excursien plaats. Den 8sten, 9den en 10den Januarij werden door de civiel-ingenieurs, onder de leiding van den hoogleeraar STEUERWALD, de ijsbezetting der rivieren, de toestand der dijken in den Bommelerwaard, de doorbraak in den dijk van den Bommelerwaard beneden den Meidijk en de toestand van 's Hertogenbosch bij hoog- water in oogenschouw genomen. De hoogleeraar HENKET bezocht met eenige studenten de werken te IJmuiden en te Amsterdam, een andermaal de spoorwegwerken te Rot- terdam. Met de studenten in de bouwkunde en een viertal candidaten voor het middelbaar onderwijs in teekenen be- zocht de hoogleeraar GUGEL het Nederlandsche museum te 's Gravenhage en de Grootte kerk aldaar. Onder geleide van den assistent J. F. KLINKHAMER, tijdens eene ziekte van den hoogleeraar GUGEL, had eene excursie plaats naar dezelfde stad om het nieuwe gebouw voor het Ministerie van Justitie te bezichtigen.

Bij gelegenheid eener aan den hoogleeraar GUGEL op- gedragen inspectie van de restauratiewerken aan den Dom te 's Hertogenbosch en aan het raadhuis te Heusden werden door vijf studenten in de bouwkunde deze belangrijke gebouwen bezigtigd en bestudeerd. De leeraar HUIJER bezocht met negen studenten de fabriek van den heer VAN DER MADE te Amsterdam en later met vijf studenten eenige fabrieken, werktuigen en toestellen te Rotterdam.

De uitslag der examens, waarmede de cursus 1879/80 besloten werd, was als volgt:

Examen B.

	Geëxamin.	Toegel.
Civiel en bouwkundig ingenieur . . .	58	30 (1)
Werktuigkundig ingenieur	6	1

(1) Hieronder zes, die slechts het minder omvattend getuigschrift B voor werktuigkundig ingenieur verwierven.

Geëxamin. Toegel.

Mijnen-ingenieur	3	3
Scheepsbouwk. en werktuigk. ingenieur.	3	0
Scheepbouwkundig-, civiel en werk- tuigkundig ingenieur	1	0

Examen B voor technologen en C voor ingenieurs.

Geëxamin. Toegel.

Technologen	3	1
Civiel ingenieur	44	30
Bouwkundig ingenieur	2	2
Scheepsbouwkundig ingenieur	4	4
Werktuigkundig ingenieur	6	4
Mijnen-ingenieur	2	2

Voor de bijzonderheden betreffende deze examens zij verwezen naar het hiervoren aangehaalde verslag der com- missie, bijlage hierachter.

Krachtens beschikking van den Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid werden na afloop van den cursus 20 studenten van de beide laatste studie jaren voor hunne praktische oefeningen werkzaam gesteld bij verschillende Rijkswerken, zoowel van waterbouwkunde als van burger- lijke bouwkunde. Bovendien werden 15 studenten, waar- onder 5, die in Julij hun ingenieurs-diploma verwierven, gedurende de zomermaanden geplaatst door de Rijkscom- missie voor graadmeting en waterpassing om werkzaam te zijn bij de nauwkeurighedswaterpassing op de lijnen Arnhem—Deventer, Arnhem—Zevenaar—Lobith, en Moer- dijk—Breda—Bergen op Zoom—Middelburg—Vlissingen—Westkappel. Wat in vorige verslagen werd medegedeeld over het uitnemende nut, dat deze wijze van den vacantietyd te besteden voor de leerlingen der school heeft, werd ook nu weder bevestigd. De rapporten van de ingenieurs, onder wier leiding de jongelieden werkzaam waren, luiden zonder uitzondering gunstig.

In den toestand der gebouwen kwam gedurende dezen cursus geen verandering van betekenis. Het gebrek aan ruimte vooral voor de verzamelingen en de bibliotheek wordt hinderlijk. Gedurende de zomervacantie van 1880 werden eenige herstellingen uitgevoerd, waarvan de belangrijkste tevens eene aanmerkelijke verbetering in de verlichting der handteekenzaal ten gevolge had.

Aan den onvoldoenden staat der brandblusmiddelen werd een einde gemaakt door den aankoop van een dubbel- werkenden slangbrandsput.

Het personeel van amanuenses en knechts wordt van tijd tot tijd in de behandeling van de brandsput geoeft onder de leiding van den heer VERASCHOR, administrateur der school. Het toeval heeft gewild dat reeds weinige maanden na den aankoop van het werktuig de goede werking der spuit op de proef gesteld werd, en de vlugge bediening kon worden geaarderd in het blusschen van een brand, in de lokalen der werktuigkunde boven het scheikundig laboratorium ontstaan en die zonder deze krachtige be- strijdung ernstige schade had kunnen veroorzaken.

De verzamelingen van hulpmiddelen voor onderwijs werden ook in dezen cursus door onderscheidene nieuwe aan- koopen uitgebreid.

Voor het scheikundig laboratorium werd aangeschaft een distilleertoestel met droogstoven en verder toebehooren; voor het mineralogisch laboratorium een toestel tot het zagen en slijpen van gesteenten, waardoor aan de mikros- copische studie van mineralen meer uitbreiding zal kunnen gegeven worden.

De verzameling pleistervoorwerpen van de afdeling schoone bouwkunde werd vermeerderd met een vijftigtal afgietsels uit de werkplaatsen van de firma CUYPERS en HOLZENBERG te Roermond. Verschillende afdelingen wer- den met nieuwe teekeningen, wandplaten zoowel als werk- teekeningen, verrijkt.

De bibliotheek werd deels door aankoop deels door geschenken vermeerderd door 226 boekwerken en 13 tijdschriften. Onder de geschenken verdienen vooral die van het Ministerie van Kolonien vermelding, hetwelk onder andere geschriften en kaarten betrekkelijk de Nederlandsche bezittingen in Oost-Indië aan de school deed toekomen het werk over de Boro Boedoer op Java en de chromo lithographische residentiekaart van Java in 42 bladen. Van de nog ontbrekende verslagen over de groote opnemingen in de Vereenigde Staten werden op onze aanvraag zestien deelen ontvangen.

Van de bibliotheek wordt steeds een ruim gebruik gemaakt. Het aantal bezoekers bereikte in dezen cursus zelfs

het getal van gemiddeld vijftien daags. Het aantal uitgeleende boekwerken klom tot 1921.

§ 7. SCHOLEN VOOR DE ZEEVAART.

Het getal der scholen voor zeevaart bedroeg bij het einde van 1879 één minder dan het vorig jaar, ten gevolge van de opheffing der school te Veendam. Voor de elf overige wijst de volgende tabel den aard der school, het getal der leeraren en der leerlingen, den uitslag der examens en, voor zooveel de openbare scholen betreft, het bedrag der leeraars-jaarwedden aan.

GEMEENTEN.	N A A M DER SCHOOL.	A A R D DER SCHOOL.	Getal der leeraren.	Getal der leerlingen			Jaarwedde van den directeur.	Totaal bedrag der jaar- wedden.
				in Dec. 1879.	gedu- rende het jaar 1879.	die een diploma kregen.		
's Gravenhage. . . (Scheveningen)	Zeevaartschool.	Openbare school.	1	58	91	»	f 600	f 600
Rotterdam. . .	id.	id.	4	18	47	5	3000	5500
Amsterdam . . .	Kweekschool voor zeevaart.	Bijzondere school.	7	40	40	4	»	»
id. . .	Zeevaartschool in het Zeemanshuis.	Gesubs. bijz. school.	2	8	32	3	2000	3000
Helder	Zeevaartschool.	id.	1	10	11	»	»	»
Terschelling . . .	id.	Openbare school.	2	11	30	1	1200	1600
Vlieland	id.	id.	1	10	32	2	1200	1200
Harlingen	id.	Gesubs. bijz. school.	3	15	67	5	»	»
Schiermonnikoog	id.	Openbare school.	1	15	53	3	1600	1600
Groningen	Afd. Zeevaart der Akad. Minerva.	Gesubs. bijz. school.	3	10	26	1	1300	2000
Delfzijl	id.	id.	2	24	12	»	600	700
Totalen. . .			27	219	441	24		

Het getal der leeraren onderging weinig verandering; daarentegen verminderde het getal leerlingen in December 1879 met 92 in vergelijking met December 1878. Ook het geheel getal der leerlingen, die in den loop van het jaar 1879 gedurende korteren of langeren tijd van het onderwijs aan eene dezer scholen gebruik maakten, ondervond eene aanzienlijke vermindering, daar het van 585 tot 441 daalde. Was verleden jaar reeds eene aanzienlijke achteruitgang in het getal der door de Staatscommissie uitgereikte diploma's als stuurman op te merken, dit jaar is op nieuw achteruitgang zichtbaar, daar slechts 24 diploma's aan leerlingen der bovenvermelde scholen konden worden uitgereikt, tegen 42 in het vorig jaar. Daarbij valt echter op te merken, dat onder het cijfer voor 1879 niet zijn opgenomen de leerlingen der Veendamsche school. Daar in December de school opgeheven en de directeur vertrokken was, konden geen opgaven dienaangaande worden verstrekt. Het verslag der Staatscommissie voor de stuurlieden-examens volgt, als bijlage G, hier achter.

Omtrent enkele der bovengemelde inrigtingen kan nog het volgende worden gemeld.

's Gravenhage-Scheveningen. Van de 58 in December aanwezige leerlingen, behoorden 25 tot de meer bejaarde visschers, 10 tot de jongens die reeds varen; deze vormden te zamen de eerste klasse. De tweede klasse bestond uit

23 leerlingen, die eerst later op zee zouden gaan. Van de 91 leerlingen, die in den loop van het jaar onderwijs ontvingen, behoorden respectievelijk 49, 17 en 25 tot deze drie afdelingen.

Amsterdam. Het personeel van de kweekschool voor de zeevaart is vermeerderd met een leeraar in de wiskunde. De school werd tijdelijk gevestigd in een hulplocaal, terwijl het sedert vele jaren in gebruik genomen gebouw aan de Prins-Hendrikkade geheel nieuw en aanzienlijk grooter werd opgebouwd.

Harlingen. Het onderwijzend personeel dezer bijzondere school wordt thans als uit 3 bestaande opgegeven, namelijk een leeraar in de zeevaartkunde, een leeraar in wiskunde en een leeraar in de kennis van schip en tuig.

Groningen. Ook voor deze inrigting worden thans drie leeraren vermeld, waarvan 2 met de theoretische leer- vakken, en een met het praktisch onderwijs belast is.

Veendam. Zoo als hiervóór reeds is opgemerkt, heeft de zeevaartschool alhier opgehouden te bestaan. Aan den eenen kant de achteruitgang van scheepvaart en scheepsbouw in deze streken, aan den anderen kant de vermindering van het getal leerlingen en vooral van hen, die voor de Staatscommissie met gunstigen uitslag het stuurmans-

examen aflegden, hadden reeds geruimen tijd bij het gemeentebestuur het voornemen doen ontstaan om de school op te heffen. Te vergeefs werd getracht het bestuur van dit voornemen terug te brengen. In den zomer van 1879 werd besloten tot opheffing der school aan het einde van den cursus 1879/80. Toen in November 1879 de directeur dr. G. DE JAGER MEEZENBROEK, ten gevolge van zijn vertrek naar elders, ontslag had gevraagd en verkregen, werd tevens besloten hem niet te vervangen en de school aanstonds als opgeheven te beschouwen.

§ 8. SCHOLEN VOOR DOOPSTOMMEN EN BLINDEN.

Op 1 Januarij 1879 waren aan het instituut voor doofstommen te Groningen 195 kweekelingen, waarvan 4 externen; daarop volgden de gewone wisselingen door ontslag, vertrek en overlijden van aanwezige en het aannemen van nieuwe leerlingen. De uitkomst van deze wisselingen was dat op 31 December 1879 onderwijs werd gegeven aan 195 internen en 6 externen, alzoo te zamen aan 201 leerlingen. Van de internen betaalden slechts 5 het volle kostgeld van f 250; 2 betaalden f 200 ieder; 33 een bedrag dat verschilde tusschen f 175 en f 10; 155 ontvingen kosteloos verpleging en onderwijs. Van de externen betaalden 4 f 60 schoolgeld, de overigen niets.

Het 90jarig bestaan dezer heilzame inrigting werd op 28 Junij 1880 plechtig herdacht; waarbij met zelfvoldoening in herinnering mocht gebragt worden, hoe gedurende dat tijdvak 1257 leerlingen werden opgenomen (waarvan er 108 overleden), van welke 993 konden worden ontslagen als bekwaam om in de maatschappij te verkeeren.

De inrigting voor doofstommen-onderwijs te Rotterdam telde op 31 December 1878 111 leerlingen; in den loop van 1879 werden 15 nieuwe kweekelingen opgenomen; daarentegen werden er 10 ontslagen en keerde 1 na de vacantie niet terug. Op 31 December 1879 genoten daar alzo 115 kweekelingen onderwijs (66 jongens en 49 meisjes). Daarvan werd voor 7 het volle schoolgeld van f 100 uitgekeerd; voor 1 f 60; voor 3 f 50 en voor 5 f 25. De overige 99 genoten kosteloos onderwijs, terwijl 63 bovendien nog ten behoeve hunner verpleging eene tegemoetkoming uit de kas der inrigting ontvingen en 5 geheel ten koste der inrigting verpleegd werden.

Gelijk uit het voorgaand verslag blijkt, begon het instituut voor doofstommen te St. Michiels Gestel het jaar 1879 met 138 kweekelingen, 71 jongens en 67 meisjes. In den loop van dat jaar werden ontslagen 13 kweekelingen — 8 jongens en 5 meisjes; bovendien is 1 jongen overleden, zoodat de lijst der leerlingen met 14 verminderde. Daarentegen werden aangenomen 13 jongens en 9 meisjes, te zamen 22 leerlingen. Alzoo vermeerderde het getal leerlingen met 8 en bedroeg het op 31 December 1879 146: 75 jongens en 71 meisjes.

In het instituut tot onderwijs van blinden te Amsterdam werden in 1879 verpleegd 65 kinderen — 37 jongens en 28 meisjes, tusschen den leeftijd van 6—18 jaren. In den loop van dat jaar werden nog 3 jongens en 3 meisjes opgenomen, van welke laatste één wegens onvatbaarheid moest verwijderd worden. Eervol ontslag na volbragten leertijd werd verleend aan 2 jongens en 2 meisjes, terwijl bovendien nog een jongen moest teruggezonden worden wegens toenemend gezichtsvermogen.

Het wetenschappelijk onderwijs omvatte alle vakken van het gewoon lager onderwijs, benevens de beginselen van het fransch en hoogerduitsch. Bovendien werd dagelijks van 8—8½, van 11—11½ en 's avonds van 5—6 ure geregeld onderwijs gegeven in de gymnastiek. Van 11½—1½ ure des morgens en van 3—5 ure des namiddags werden de verschillende handwerken onderwezen, terwijl individueel of klasgewijze dagelijks van 9—11 en des namiddags van 3—5 ure onderwijs in het bespelen van 't orgel en de piano en Maandags en Donderdags van 11—12, Dinsdags en Vrijdags, des avonds van 6—7 ure, onderwijs in den zang werd gegeven.

Het wetenschappelijk onderwijs werd gegeven door den directeur, bijgestaan door vier onderwijzers, van welke één

blind. Voor de handwerken waren 3 onderwijzers en 2 onderwijzeressen, benevens ééne onderwijzeres voor de Fröbel methode, en voor de muziek en den zang en het piano-stemmen 3 onderwijzers, benevens één (blinden) repetitor.

HH. MM. de Koning en de Koningin vereerden het instituut in April 1879 met een bezoek, en als bewijs van bijzondere ingenomenheid en belangstelling verleende Z. M. bij die gelegenheid aan de inrigting Hoogst deszelfs groote gouden medaille van verdienste.

§ 9. ACTEN VAN BEKWAAMHEID TOT HET GEVEN VAN MIDDELBAAR ONDERWIJS.

Bij beschikking van den Minister van Binnenlandsche Zaken van 13 September 1879 werd bepaald, dat de commissien voor het examineren van hen, die eene acte van bekwaamheid voor het middelbaar onderwijs wenschten te verkrijgen, zitting zouden houden te Delft en te 's Gravenhage, en werden benoemd:

a. tot lid en voorzitter der commissie voor de examens in de wis- en natuurkundige wetenschappen, de handelswetenschappen, de gymnastiek en de landbouwkunde, dr. M. SALVERDA, inspecteur van het middelbaar onderwijs;

tot leden:

dr. J. M. VAN BEMMELEN, hoogleeraar aan de Rijksuniversiteit te Leiden;

dr. T. ZAAIJER, hoogleeraar aan de Rijksuniversiteit te Leiden;

dr. H. J. RINK, hoogleeraar aan de Rijksuniversiteit te Groningen;

dr. J. D. VAN DER WAALS, hoogleeraar aan de gemeentelijke universiteit te Amsterdam;

A. J. VAN PESCH, hoogleeraar aan de gemeentelijke universiteit te Amsterdam;

dr. H. BEHRENS, hoogleeraar aan de polytechnische school te Delft;

C. J. M. JONGKINDT CONINCK, directeur der Rijkslandbouwschool te Wageningen;

L. BROEKEMA, leeraar aan de Rijkslandbouwschool te Wageningen;

H. M. HARTOG, te Barneveld;

dr. G. J. LEGEBEKE, leeraar aan de Rijks hogere burgerschool te Utrecht;

mr. J. FORTUYN DROOGLEEVER, leeraar aan de Rijks hogere burgerschool te Gouda;

J. H. DIJKMAN BZN., leeraar aan de hogere burgerschool te Dordrecht;

C. KNAPPER KZN., leeraar aan de hogere burgerschool te Amsterdam;

J. C. F. PRIKKEN, leeraar aan de hogere burgerschool te Amersfoort;

J. S. G. DISSE, leeraar aan de hogere burgerschool te Leiden;

b. tot lid en voorzitter der commissie voor de examens in de nederlandse taal en letterkunde en de geschiedkundige wetenschappen, de staatshuishoudkunde, de levende talen en hare letterkunde en het schoonschrijven, dr. D. J. STRYN PARVÉ, inspecteur van het middelbaar onderwijs;

tot leden:

dr. J. VERDAM, hoogleeraar aan de gemeentelijke universiteit te Amsterdam;

mr. C. M. J. WILLEUMIER, oud-hoogleeraar te Amsterdam;

dr. J. H. H. HÜLSMANN, directeur der Rijks hogere burgerschool te Tilburg;

N. W. POSTHUMUS, directeur der gemeentelijke hogere burgerschool van driejarigen cursus te Amsterdam;

hr. dr. D. H. WAUBERT DE PUISEAU, leeraar aan de Rijks hogere burgerschool te Leeuwarden;

J. G. SENNETT, leeraar aan de Rijks hogere burgerschool te Alkmaar;

F. J. RODE, leeraar aan de gemeentelijke handelsschool te Amsterdam;

c. tot lid en voorzitter der commissie voor de examens in teekenen en boetsen, hr. mr. V. E. L. DE STUERS, referendaris bij het Departement van Binnenlandsche Zaken;

tot leden;

E. GUGEL, hoogleeraar aan de polytechnische school te Delft;

A. LE COMTE, leeraar aan de polytechnische school te Delft;

W. B. G. MOLKENBOER, leeraar aan de Rijks hogere burgerschool te Leeuwarden;

F. STRACKÉ, hoogleeraar aan de Rijks academie van beeldende kunsten te Amsterdam;

J. VERSLUYS, oud-leeraar aan de Rijks hogere burgerschool te Groningen;

dr. T. ZAAHER, hoogleeraar aan de Rijks universiteit te Leiden.

Deze examens werden in October en November gehouden; het verslag der commissie volgt als bijlage H hierachter.

De vergunning, bedoeld bij art. 4, alinea 2, der wet, werd aan twee vreemdelingen verleend.

§ 10. TOEZIGT OP HET MIDDELBAAR ONDERWIJS.

De inspecteurs zagen ook weder in het jaar 1879 hunne werkzaamheden toenemen. Met die toeneming van arbeid bleven echter hun ijver en toewijding in lofwaaardige overeenstemming.

De plaatselijke commissien van toezigt legden over 't algemeen eene groote belangstelling aan den dag. Te bevreunen is het echter, dat door de groote meerderheid het verslag eerst geruimen tijd na den door de wet voorgeschreven termijn werd ingezonden.

§ 11. ONDERWIJS IN TAAL-, LAND EN VOLKENKUNDE VAN NEDERLANDSCH INDIE.

a. Gemeentelijke instelling te Delft.

Het personeel werd uitgebreid met een lector voor het onderwijs in de geschiedenis van Nederlandsch Indie, van welk leervak de hoogleeraar-directeur ontheven werd, terwijl dezen het onderwijs in de javaansche en madoereesche taal werd opgedragen. Als lector werd, voorloopig voor één jaar, benoemd de heer J. A. VAN DEN BROEK, Oost-Indisch ambtenaar met verlof, die op 16 September 1879 zijne betrekking aanvaardde.

De cursus 1879/80 werd geregeld gehouden volgens het programma, door burgemeester en wethouders van Delft op 12 Julij 1879 vastgesteld, en welk programma aldus luidt:

		Aantal uren 's weeks.	
		1ste jaar.	2de jaar.
Javaansche	taal	5	5
Maleische	»	3	5
Soendaneesche	»	2	4
Makassaarsche	»	2	2

Aantal uren 's weeks.
1ste jaar. 2de jaar.

Madoereesche	»	2	—
Boegineesche	»	—	2
Staatsinstellingen van Neder-			
landsch Indie		2	3

Voor beide jaren gezamenlijk.

Geschiedenis van Nederlandsch Indie	2
Land- en volkenkunde van Nederlandsch Indie	4
Godsdienstige wetten, volksinstellingen en ge-	
bruiken in Nederlandsch Indie	4

Bij den aanvang van den cursus 1879/80 meldden zich 120 personen ter inschrijving aan, welk getal in den loop van den cursus tot 125 aangroeide. In overeenstemming met vroegere studien of reeds bekleede betrekkingen kunnen zij volgenderwijs worden ingedeeld:

24 doctoren, doctorandi of candidaten in de regten;

6 Oost-Indische ambtenaren met verlof;

1 doctor in de wis- en natuurkunde;

1 eervol ontslagen luitenant ter zee 2de klasse;

87 die het eindexamen aflegden aan eene hogere burgerschool hier te lande;

4 aan eene dito in Nederlandsch Indie;

2 aan de Rijkslandbouwschool hier te lande.

Aan de studie der inlandsche talen wordt deelgenomen in het:

		1ste jaar.	2de jaar.
Maleisch,	door	44	44 studenten.
Javaansch,	»	46	33 »
Soendaneesch,	»	16	18 »
Madoereesch,	»	4	— »
Makassaarsch,	»	1	4 »
Boegineesch,	»	—	1 »

Bovendien volgen 25 ingeschrevenen het maleisch, 2 het javaansch, 1 het soendaneesch en 1 het makassaarsch in beide studie jaren.

De bibliotheek mogt zich weder in belangrijke uitbreiding verheugen; de ethnologische verzameling mogt ook in dezen cursus veler belangstelling ondervinden. Voor beide wordt echter geklaagd over gebrek aan ruimte, terwijl laatstgenoemde verzameling slecht is gehuisvest in twee kleine vertrekken, op den zolder en op een der gangen.

Van de nieuwe groote collegiezaal wordt verklaard dat zij te wenschen overlaat ten opzichte van licht en lucht; van de ruimte, beschikbaar voor den hoogleeraar-directeur en de overige hoogleeraren, dat zij hoogst bekrompen is, waardoor in menig opzigt bezwaar ontstaat; van het meubilair der gansche instelling dat het in een min gunstigen toestand verkeert en dus dringend verbetering verdient.

b. Gemeentelijke instelling te Leiden.

Het curatorium en het onderwijzend personeel bleven onveranderd.

De lessen werden geregeld gegeven, naar het volgende, op 11 Julij 1879 door curatoren goedgekeurd programma.

		Aantal uren 's weeks.	
		1ste jaar.	2de jaar.
Staatsinstellingen van Nederl. Indie		3	4
Godsdienstige wetten, enz.		2	3

	Aantal uren 's weeks.	
	1ste jaar.	2de jaar.
Physische geographie van den Indischen Archipel	3	—
Ethnographie	—	4
Javaansch	3	4
Maleisch	3	4
Soendaneesch	2	3
Madoereesch	3	—
Geschiedenis van Nederl. Indie.	2	2

De lessen in het bataksch en madoereesch, 2de jaar, werden in dezen cursus, bij gebrek aan toehoorders, niet gegeven.

Het getal der studenten klom, van 12 in den voorgaanden cursus, tot 29.

Het examen voor Oost-Indisch ambtenaar werd door 5 kweekelingen afgelegd. Drie hunner slaagden en werden ter beschikking van den Gouverneur-Generaal van Nederlandsch Indie gesteld, om als ambtenaar bij de burgerlijke dienst in Indie te worden geplaatst.

De bibliotheek der inrigting werd dit jaar op de gewone wijze door aankopen en geschenken, ook van wege het Departement van Kolonien, aanmerkelijk uitgebreid.

§ 12. KOSTEN VAN HET MIDDELBAAR ONDERWIJS.

Overzicht der uitgaven voor middelbaar onderwijs in 1879 door het Rijk.

I. Inspecteurs van het middelbaar onderwijs.

a. Jaarwedden	f 7 000,00
b. Reis-, verblijf- en bureaukosten	2 286,25
	f 9 286,25

II. Rijkslandbouwschool.

a. Personeel	f 50 491,67
b. Materieel	83 886,48
	134 378,15

III. Polytechnische school.

a. Personeel	f 93 033,33
b. Materieel	29 972,91 ⁵
	123 006,24 ⁵

IV. Rijks hogere burgerscholen.

a. Personeel:	
's Hertogenbosch.	f 24 800,00
Tilburg.	24 470,00
Helmond	16 501,15
Zaltbommel	13 100,00
Winterswijk	13 375,00
Gouda	13 226,94
Alkmaar	22 912,50
Middelburg	25 000,00
Utrecht.	35 635,48
Leeuwarden	28 233,32
Heerenveen	12 557,66

Transporteren f 229 812,05 f 266 670,64⁵

Per transport f 229 812,05 f 266 670,64⁵

Zwolle	28 030,00
Groningen.	32 065,00
Sappemeer.	14 117,53
Warffum	13 735,82
Assen	21 000,00
Roermond	28 200,00
	f 366 960,40

b. Materieel:

's Hertogenbosch f 3 950,66⁵

Tilburg	3 988,11
Helmond	2 861,23 ⁵
Zaltbommel	3 209,55 ⁵
Winterswijk.	3 576,10 ⁵
Gouda.	3 189,53 ⁵
Alkmaar	4 069,58
Middelburg	4 093,68
Utrecht	5 769,00
Leeuwarden.	5 878,36 ⁵
Heerenveen	3 526,51 ⁵
Zwolle.	5 137,91
Groningen	6 111,16 ⁵
Sappemeer	3 328,62
Warffum.	3 115,59
Assen	5 620,55
Roermond.	4 366,13
Verschillende uitgaven	2 182,48 ⁵

73 974,79⁵

440 935,19⁵

V. Subsidien voor inrigtingen van middelbaar onderwijs.

Breda	f 7 250,00
Arnhem	7 000,00
Zutphen	7 000,00
Tiel	7 000,00
Nijmegen	7 000,00
Apeldoorn.	7 000,00
Gemeentelijke hogere burgerscholen te	
Rotterdam.	7 000,00
Delft	7 000,00
Dordrecht.	7 000,00
Leiden	7 000,00
Schiedam	7 000,00
Gorinchem	8 500,00
Brielle	1 666,66 ⁵
Amsterdam	10 000,00
Haarlem	7 000,00
Zaandam	7 000,00

Transporteren f 111 416,66⁵ f 707 605,84⁵

Per transport f 111 416,66 f 707 605,84	
Gemeentelijke hoogere burgerscholen te	Hoorn 7 000,00
	Enkhuizen 5 000,00
	Goes 8 500,00
	Zierikzee 7 000,00
	Amersfoort 7 000,00
	Sneek 8 500,00
	Harlingen 7 000,00
	Deventer 7 000,00
	Almelo (Stad). 7 000,00
	Veendam 8 500,00
	Winschoten 1 666,66
	Maastricht 10 000,00
	Venlo 5 000,00
Twentsche industrie- en hand- delsschool te Enschede 8 500,00	
Middelbare scholen voor meisjes te	Arnhem 3 500,00
	Dordrecht 4 000,00
	Haarlem 3 500,00
	Goes 5 000,00
	Leeuwarden 5 000,00
Deventer 3 000,00	
Industrieschool voor meisjes te 's Gravenhage 3 000,00	
Industrieschool voor vrouwe- lijke jeugd te Amsterdam 3 000,00	
Zeevaartkundige school te Schiermonnikoog 900,00	
Wis- en zeevaartkundige school te Harlingen 600,00	
Zeevaartkundige school te Vlieland 500,00	
Idem te Delfzijl 500,00	
Idem te Terschelling 650,00	
Provincie Noordbrabant, voor het van harentwege gegeven onderwijs in de hulpwetenschap- pen van den landbouw 600,00	
Maatschappij van landbouw, tuinbouw en veeteelt in het arrondissement Breda en om- streken, ter bevordering van het onderwijs in landbouw, tuinbouw en veeteelt 650,00	
Gellersche maatschappij van landbouw, voor het door haar gegeven onderwijs in land- bouw, veeteelt en hout- en oefboomteelt 250,00	
Hollandsche maatschappij van landbouw, voor gegeven onder- wijs in landbouw en veeteelt 500,00	
Nederlandsche tuinbouw- maatschappij "Linnaeus" te Watergraafsmeer, ten behoeve van het onderwijs in den tuin- bouw 3 000,00	

Transporteren f 247 233,33 f 707 605,84

Per transport f 247 238,38 f 707 605,84	
Friesche maatschappij van landbouw, voor de opleiding van landbouwonderwijzers	191,25
Genootschap ter bevordering van den landbouw in Drenthe, ten behoeve van het door haar gegeven onderwijs in landbouw, enz	500,00
Maatschappij van landbouw in Limburg, ter bevordering van het onderwijs in landbouw- kunde	400,00
Vereeniging ter bevordering van tuin- en landbouw te Maas- tricht, ten behoeve van het onderwijs in de oefboomteelt	500,00
Opleiding van landbouw- onderwijzers	1 450,00
f 250 274,58	

VI. Reis- en verblijfkosten en vacatie-
gelden van de leden der commissie tot het
afnemen der eindexamens voor de hogere
burgerscholen, de landbouwscholen en de
polytechnische school, benevens verdere kos-
ten van die examens 24 862,50

VII. Idem, idem der acten-examens voor
het middelbaar onderwijs 8 261,91

Totaal f 991 004,83

Voorts werd nog door het Rijk uitgegeven:

VIII. Subsidie aan de ge- meente 's Hertogenbosch, ten behoefte van de school voor nut- tige en beeldende kunsten aldaar f	1 000,00
Idem aan de gemeente Zalt- bommel, ten behoeve van het onderwijs in het teekenen	250,00
Idem aan de akademie Mi- nerva te Groningen, ten behoeve van het onderwijs in de beel- dende kunsten	1 350,00
Kosten der prijs-medailles ten behoefte der teekenscholen	*
Subsidie aan het instituut voor doofstommen te St. Michiels- Gestel	2 000,00
Subsidie aan het instituut voor doofstommen te Rotterdam	4 000,00
Idem aan het instituut voor doofstommen te Groningen	6 000,00
14 600,00	

Totaal der Rijksuitgaven . . f 1 005 604,83

Van deze uitgaven zijn de volgende inkom-
sten af te trekken:

opbrengst der schoolgelden aan de:	
Rijkslandbouwschool f	4 695,90
Polytechnische school	52 120,00
Rijks hogere burgerschool te:	
's Hertogenbosch	1 765,25
Tilburg	1 096,50

Transporteren f 59 676,75 f 1 005 604,83

Per transport f 59 676,75 f 1 005 604,83 ⁵	
Helmond	817,00
Zaltbommel	772,50
Winterswijk	786,50
Gouda	1 340,50
Alkmaar	2 027,75
Middelburg	3 261,00
Utrecht	6 425,00
Leeuwarden	5 743,75
Heerenveen	1 106,50
Zwolle	3 091,25
Groningen	5 885,00
Sappemeer	1 417,50
Warfum	900,00
Assen	1 492,50
Roermond	1 798,75
Batig slot der gelden, ontvan- gen voor de acte-examens . . .	157,20
	<u>f 96 699,45</u>

Zuiver bedrag der Rijksuitgaven in 1879. . f 908 905,38⁵

Even als in vorige jaren volgt hier eene opgave der uitgaven, sedert het in werking treden der wet van 1863 door het Rijk ten behoeve van het middelbaar onderwijs gedaan:

1863.	f 18 723,45
1864.	139 506,45 ⁵
1865.	357 667,93 ⁵
1866.	500 855,12 ⁵
1867.	651 627,21
1868.	680 014,83 ⁵
1869.	822 249,72 ⁵
1870.	757 306,47
1871.	758 406,46
1872.	762 599,76 ⁵
1873.	817 036,38 ⁵

Transporteren f 6 265 993,81⁵

Per transport f 6 265 993,81 ⁵	
1874.	879 061,97
1875.	866 005,45
1876.	919 262,63 ⁵
1877.	984 643,93
1878.	935 266,81 ⁵
1879.	991 004,83 ⁵
Totaal.	<u>f 11 841 239,45</u>

De uitgaven voor teeken-akademien en inrigtingen voor doofstommen zijn hieronder niet begrepen.

De ontvangsten van het Rijk waren in:

1863.	niets;
1864.	f 29 194,58
1865.	36 160,14
1866.	38 411,38
1867.	52 526,39
1868.	63 759,00
1869.	76 544,37 ⁵
1870.	73 900,65 ⁵
1871.	81 423,76
1872.	88 618,32
1873.	90 604,79
1874.	86 961,67 ⁵
1875.	89 559,27
1876.	97 061,76 ⁵
1877.	100 092,26
1878.	101 368,70
1879.	96 699,45

Totaal. . . f 1 202 886,51

Het zuiver bedrag der Rijksuitgaven sedert het in werking treden der wet tot ultimo December 1879 was alzoo f 10 638 352,94.

De volgende tabel vermeldt de uitgaven en ontvangsten der gemeenten voor hogere burgerscholen en burgerscholen.

OVERZIGT der ontvangsten en uitgaven door

GEMEENTEN.	UITGAVEN.					
	PERSONEEL.		MATERIEEL.		Commissien van toezigt.	
	Hoogere burgerscholen.	Burgerscholen.	Hoogere burgerscholen.	Burgerscholen.		
's Hertogenbosch	>	f 2 350,00	>	f 344,99 ⁵	f	50,00
Breda	f 18 166,67		f 1 592,00 ⁵			>
Tilburg	>	2 400,00	>	182,04		22,46
Arnhem	21 400,00	4 500,00	4 376,09			400,00
Nijmegen	15 463,83	6 762,00	1 633,30 ⁵			200,00
Apeldoorn	13 699,92	>	1 926,97 ⁵	>		100,00
Tiel	14 193,83 ⁵	625,00	1 385,94 ⁵	63,75 ⁵		20,00
Zutphen	21 189,99 ⁵	6 035,77 ⁵	3 091,49			75,00
Brielle	3 749,99	14 555,80 ⁵	>	>		>
's Gravenhage	42 385,82	10 040,77 ⁵	6 308,19 ⁵	1 048,76 ⁵		100,00
Rotterdam, school met 5jar. cursus	42 366,64	>	4 808,23	>		159,33
Id., id. id. 3jar. id.	25 683,33	>	2 857,23 ⁵	>		>
Delft	21 125,21	5 591,54	2 469,66	1 202,68 ⁵		50,00
Dordrecht	27 886,67	5 379,16	6 293,57			200,00
Leiden	23 711,44	>	3 275,48 ⁵	>		50,00
Gouda	>	4 226,10 ⁵	>	1 316,29		50,00
Schiedam	15 966,66 ⁵	3 463,10	3 793,60 ⁵			100,00
Gorinchem	16 260,82		2 683,29			50,00
Amsterdam, school met 5jar. cursus	48 540,00	17 350,00	10 164,46 ⁵	4 324,21		332,75
Id., id. id. 3jar. id.	32 996,86 ⁵	>	4 974,33 ⁵	>		>
Alkmaar	>	2 000,00	>	746,35 ⁵		50,00
Haarlem, school met 5jar. cursus	20 211,79	4 554,89	5 278,03 ⁵	814,06		47,05
Id., id. id. 3jar. id.	7 508,97	>	793,13	>		>
Hoorn	12 927,21		1 734,51			>
Zaandam	14 494,45	2 034,16 ⁵	1 995,07 ⁵	564,87 ⁵		200,00
Enkhuizen	7 369,60		1 060,47 ⁵			>
Middelburg	>	3 250,00	>	888,61		50,00
Goes	14 149,33 ⁵	550,00	2 330,49 ⁵			50,00
Zierikzee	14 414,00		1 482,19			100,00
Vlissingen	>	1 600,00	>	712,13 ⁵		100,00
Utrecht	>	19 129,99	>	3 232,37		75,00
Amersfoort	16 987,37		2 124,67 ⁵			50,00
Leeuwarden	>	7 050,00	>	737,68		150,00
Harlingen	11 402,00	2 200,00	1 646,20			30,00
Sneek	15 950,22	>	2 050,61 ⁵	>		80,00
Almelo (Stad)	15 300,00	>	1 692,90	>		>
Zwolle	>	6 009,31	>	1 351,08 ⁵		100,00
Deventer	17 455,53 ⁵	6 825,00	1 795,13 ⁵	1 845,26 ⁵		162,25
Kampen	30 531,13 ⁵	2 440,00	1 921,30 ⁵	335,46		325,00
Enschede	>	>	>	>		>
Groningen	>	12 760,57 ⁵	>	948,91 ⁵		111,60
Veendam	13 425,00	>	2 163,04 ⁵	>		98,01
Winschoten	3 114,11	>	3 481,60	>		>
Maastricht	20 486,98	2 450,00	2 297,20	691,49		>
Venlo	9 000,33	>	478,04	>		>
	f 805 648,92 ⁵		f 117 309,54 ⁵			
Totaal	f 563 390,06 ⁵	f 156 133,19	f 62 116,60 ⁵	f 21 351,04	f	3 738,45

de gemeenten voor het middelbaar onderwijs in 1879.

		O N T V A N G S T E N.					
Subsidien aan bijzondere inrigtingen.	Totaal.	Subsidien van het Rijk.	S C H O O L G E L D E N.		Totaal.	Zuiver bedrag der uitgaven.	
			aan de gemeentelijke hoogere burgerscholen.	aan de burgerscholen.			
>	f 2 744,99 ⁵	>	>	>	>	f 2 744,99 ⁵	
>	19 758,67 ⁵	f 7 250,00	f 3 666,75	>	10 916,75	8 841,92 ⁵	
>	2 604,50	>	>	f 213,00	213,00	2 391,50	
>	30 676,09	7 000,00	5 185,75	126,25	12 312,00	18 364,09	
>	24 059,13 ⁵	7 000,00	2 920,00	182,70	10 102,70	13 956,43 ⁵	
>	15 726,89 ⁵	7 000,00	1 120,00	>	8 120,00	7 606,89 ⁵	
>	16 288,53 ⁵	7 000,00	3 068,50	198,00	10 266,50	6 022,03 ⁵	
>	30 392,26	7 000,00	4 230,00	198,00	11 428,00	18 964,26	
>	18 305,79 ⁵	1 666,66 ⁵	681,50	>	2 348,16 ⁵	15 957,63	
>	59 883,55 ⁵	>	16 909,33	599,20	17 508,53	42 375,02 ⁵	
>	47 334,20	7 000,00	8 142,50	>	15 142,50	32 191,70	
>	28 540,56 ⁵	>	5 455,00	>	5 455,00	23 085,56 ⁵	
>	30 439,09 ⁵	7 000,00	6 506,66	>	13 506,66	16 932,43 ⁵	
>	39 759,40	7 000,00	7 720,00	315,00	15 035,00	24 724,40	
f 4 866,56	31 903,48 ⁵	7 000,00	7 967,50	>	14 967,50	16 935,98 ⁵	
>	5 592,39 ⁵	>	>	229,00	229,00	5 363,39 ⁵	
>	23 323,37	7 000,00	3 317,25	162,00	10 479,25	12 844,12	
>	18 994,11	8 500,00	1 963,50	30,00	10 493,50	8 500,61	
>	80 711,42 ⁵	10 000,00	13 525,00	643,60	24 168,60	56 542,82 ⁵	
>	37 971,20	>	5 341,50	>	5 341,50	32 629,70	
>	2 796,35 ⁵	>	>	>	>	2 796,35 ⁵	
>	30 905,82 ⁵	7 000,00	7 050,00	>	14 050,00	16 855,82 ⁵	
>	8 302,10	>	2 390,00	>	2 390,00	5 912,10	
>	14 661,72	7 000,00	981,00	>	7 981,00	6 680,72	
>	19 288,56 ⁵	7 000,00	3 480,00	245,00	10 725,00	8 563,56 ⁵	
>	8 430,07 ⁵	5 000,00	679,14	159,00	5 838,14	2 591,93 ⁵	
>	4 188,61	>	>	99,00	99,00	4 089,61	
>	17 079,83	8 500,00	2 728,16 ⁵	165,33 ⁵	11 393,50	5 686,33	
200,00	16 196,19	7 000,00	2 500,00	192,00	9 692,00	6 504,19	
>	2 412,13 ⁵	>	>	88,00	88,00	2 324,13 ⁵	
>	22 437,36	>	>	1 702,00	1 702,00	20 735,36	
>	19 162,04 ⁵	7 000,00	3 181,16	51,00	10 232,16	8 929,88 ⁵	
>	7 937,68	>	>	206,25	206,25	7 731,43	
>	15 278,20	7 000,00	1 400,00	>	8 400,00	6 878,20	
>	18 080,83 ⁵	8 500,00	2 027,95	>	10 527,95	7 552,88 ⁵	
>	16 992,90	7 000,00	2 685,99	>	9 685,99	7 306,91	
>	7 460,39 ⁵	>	>	626,00	626,00	6 834,39 ⁵	
500,00	28 583,18 ⁵	7 000,00	2 921,50	1 321,70	11 243,20	17 339,98 ⁵	
>	35 552,90	>	2 560,00	>	2 550,00	32 992,90	
5 000,00	5 000,00	>	>	>	>	5 000,00	
>	13 821,09	>	>	798,00	798,00	13 023,09	
>	15 686,05 ⁵	8 500,00	2 216,92 ⁵	>	10 716,92 ⁵	4 969,13	
>	6 595,71	1 666,66 ⁵	495,00	>	2 161,66 ⁵	4 434,04 ⁵	
>	25 925,67	10 000,00	2 052,00	137,75	12 189,75	13 735,92	
>	9 478,37	5 000,00	1 655,25	>	6 655,25	2 823,12	
f 10 566,56	f 937 263,48	f 200 583,33	f 138 724,82	f 8 687,78 ⁵	f 347 995,93 ⁵	f 589 267,54 ⁵	

Hierbij zijn nog te voegen de kosten van:

1°. de gemeentelijke instelling voor indisch onderwijs te Delft en te Leiden;

2°. de middelbare scholen voor meisjes te Arnhem,

Rotterdam, Dordrecht, 's Gravenhage, Amsterdam, Haarlem, Goes, Utrecht, Leeuwarden, Deventer en Groningen;

3°. de handelsschool te Amsterdam.

Deze uitgaven bedroegen:

	Personeel.	Materieel.	Totaal.
Instelling te Delft.	f 21 229,14 ⁵	f 2 853,54 ⁵	f 24 082,69
» » Leiden	4 299,99	455,88	4 755,87
Meisjesschool te Arnhem	12 668,14 ⁵	1 994,89 ⁵	14 663,04
» » Rotterdam	21 899,99	3 636,76	25 536,75
» » Dordrecht.	10 700,00	»	10 700,00
» » 's Gravenhage	5 587,10	8 759,94 ⁵	14 347,04 ⁵
» » Amsterdam	18 316,65 ⁵	2 908,05	21 224,70 ⁵
» » Haarlem	15 221,62	2 043,25 ⁵	17 264,87 ⁵
» » Goes	8 391,66	275,84 ⁵	8 667,50 ⁵
» » Utrecht	10 126,66	2 866,83	12 993,49
» » Leeuwarden	16 982,70	1 193,69	18 176,39
» » Deventer	8 741,65 ⁵	1 330,69 ⁵	10 072,35
» » Groningen	19 161,62	1 010,07	20 171,69
Handelsschool » Amsterdam	27 636,16	2 672,07	30 308,23
Totaal	f 200 963,10	f 32 001,53	f 232 964,63

De opbrengst der schoolgelden was aan de:

Instelling te Delft	f 25 000,00
» » Leiden	1 645,00
Meisjesschool te Arnhem	3 291,17
» » Rotterdam	6 862,50
» » Dordrecht	3 110,00
» » 's Gravenhage	800,00
» » Amsterdam	4 648,75
» » Haarlem	7 425,00
» » Goes	1 157,50
» » Utrecht	2 963,29
» » Leeuwarden	4 482,37 ⁵
» » Deventer	2 011,00
» » Groningen	6 728,26
Handelsschool » Amsterdam	15 495,00
Totaal	f 85 619,84 ⁵

Ten aanzien van de vorenstaande tabellen valt nog het volgende op te merken.

Het subsidie, bij de gemeente Enschede opgegeven, werd aan de aldaar gevestigde Twentsche industrie- en handelsschool verleend; te Leiden aan de burgeravondschool van het genootschap Mathesis Scientiarum Gevinitrix, te Zierikzee aan de gymnastiekschool, voor het geven van onderwijs in gymnastiek aan de leerlingen der hoogere burgerschool, en te Deventer aan den aldaar gevestigden proeftuin.

In de uitgaven wegens materieel voor de hoogere burgerschool te Brielle zijn f 11 224,34⁵ begrepen voor inrigting van het gebouw en f 2 263,93⁵ voor schoolmeubelen.

In die voor de middelbare meisjesschool te 's Gravenhage f 8 186,77 voor verdere inrigting van het gebouw en voor schoolmeubelen.

De uitgaven voor materieel konden te Breda, Arnhem, Nijmegen, Zutphen, Dordrecht, Schiedam, Gorinchem, Hoorn, Enkhuizen, Goes, Zierikzee, Amersfoort en Harlingen niet afzonderlijk opgegeven worden voor de hoogere burgerschool en de burgerschool — te Dordrecht ook niet voor de middelbare meisjesschool — evenmin als die voor personeel te Breda, Gorinchem, Hoorn, Enkhuizen, Zierikzee en Amersfoort.

In de kosten van het middelbaar onderwijs te Almelo (Stad) werd door de gemeente Almelo (Ambt) f 466,66⁵ bijgedragen. Hiermede vermindert dus het zuiver bedrag der uitgaven, ad f 7306,91, door eerstvermelde gemeente te dier zake gedaan.

Even als vroeger, zijn de uitgaven voor de commissien van toezigt voor het geheel in de tabel opgenomen, ook al hadden zij, zoo als dikwijls het geval was, nog andere scholen onder haar beheer.

Sedert het in werking treden der wet zijn door de gemeenten de volgende uitgaven gedaan voor hogere burgerscholen en burgerscholen.

1863.	niets.
1864. f	204 447,84 ⁵
1865.	610 573,17
1866.	584 685,84
1867.	661 495,34
1868.	703 201,60
1869.	675 871,33
1870.	717 754,07 ⁵
1871.	794 134,32
1872.	857 284,81
1873.	874 790,96 ⁵
1874.	924 439,02
1875.	1 041 760,82
1876.	1 010 909,41
1877.	1 108 094,15 ⁵
1878.	1 131 058,97 ⁵
1879.	1 170 228,11

Totaal. . . f 13 070 729,78⁵

De ontvangsten waren in:

1863.	niets.
1864. f	37 054,90
1865.	107 183,49
1866.	177 880,03
1867.	207 167,67 ⁵
1868.	226 489,21 ⁵
1869.	259 637,50
1870.	299 906,85 ⁵
1871.	318 682,44 ⁵
1872.	353 747,27
1873.	361 786,82 ⁵
1874.	373 646,38 ⁵
1875.	387 444,07
1876.	396 357,53
1877.	402 920,28 ⁵
1878.	419 233,12 ⁵
1879.	433 615,78

Totaal. . . f 4 762 753,38

Het zuiver bedrag der gemeentelijke uitgaven sedert het in werking treden der wet tot ultimo December 1879 was alzoo f 8 307 976,40⁵.

Even als in vorige verslagen volgt hier eene zamen-trekking der uitgaven, door Rijk en gemeenten in 1879 gedaan, voor het middelbaar onderwijs volgens de wet van 1863.

INDISCH ONDERWIJS.

Gemeentelijke instelling te Delft . . . f	24 082,69
» » » Leiden . . .	4 755,87
Toezigt op het middelbaar onderwijs.	
Inspecteurs	9 286,25
Commissien van toezigt	3 738,45
Rijkslandbouwschool	134 378,15
Polytechnische school en Rijks hogere burgerscholen.	
Polytechnische school	123 006,24 ⁵
's Hertogenbosch	28 750,66 ⁵
Tilburg	28 458,11
Helmond	19 362,38 ⁵
Zaltbommel	16 309,55 ⁵
Winterswijk	16 951,10 ⁵
Gouda	16 416,47 ⁵
Alkmaar	26 982,08
Middelburg	29 093,68
Utrecht	41 404,48
Leeuwarden	34 111,68 ⁵
Heerenveen	16 084,17 ⁵
Zwolle	33 167,91
Groningen	38 176,16 ⁵
Sappemeer	17 446,15
Warffum	16 851,41
Assen	26 620,55
Roermond	32 566,13
Verschillende uitgaven	2 182,48 ⁵
Gemeentelijke hogere burgerscholen.	
Breda	19 758,67 ⁵
Arnhem	30 276,09
Nijmegen	23 859,13 ⁵
Apeldoorn	15 626,89 ⁵
Tiel	15 579,78
Zutphen	30 317,26
Brielle	18 305,79 ⁵
's Gravenhage	48 694,01 ⁵
Rotterdam (school met 5jarigen cursus) .	47 174,87
Idem (» » 3jarigen ») .	28 540,56 ⁵
Delft	23 594,87
Dordrecht	39 559,40
Leiden	26 986,92 ⁵
Schiedam	23 223,37
Gorinchem	18 944,11
Amsterdam (school met 5jarigen cursus) .	58 704,46 ⁵
Idem (» » 3jarigen ») .	37 971,20
Haarlem (school met 5jarigen cursus) .	25 489,82 ⁵
Idem (» » 3jarigen ») .	8 302,10

Transporteren f 1 281 092,19⁵

Per transport f 1 281 092,19 ⁵		Per transport f 1 590 883,43 ⁵	
Hoorn	14 661,72	Enkhuizen (niet afzonderlijk op te geven).	>
Zaandam	16 489,52 ⁵	Middelburg	4 138,61
Enkhuizen	8 430,07 ⁵	Goes (niet afzonderlijk op te geven) . .	>
Goes	17 029,83	Zierikzee (idem)	>
Zierikzee	15 896,19	Vlissingen	2 312,13 ⁵
Amersfoort	19 112,04 ⁵	Utrecht	22 362,36
Harlingen	15 248,20	Amersfoort (niet afzonderlijk op te geven).	>
Sneek	18 000,83 ⁵	Leeuwarden	7 787,68
Almelo (Stad)	16 992,90	Harlingen (niet afzonderlijk op te geven).	>
Deventer	19 250,67	Zwolle	7 360,39 ⁵
Kampen	32 452,44	Deventer	8 670,26 ⁵
Veendam	15 588,04 ⁵	Kampen	2 775,46
Winschoten	6 595,71	Groningen	13 709,49
Maastricht	22 784,18	Maastricht	3 141,49
Veulo	9 478,37	Handelsschool te Amsterdam	30 308,23
Burgerscholen.		Scholen van middelbaar onderwijs voor meisjes	173 817,84
's Hertogenbosch	2 694,99 ⁵	Subsidien aan bijzondere inrigtingen . .	19 066,56
Breda (niet afzonderlijk op te geven) . .	>	Examen-commissien	33 124,41 ⁵
Tilburg	2 582,04	Totaal der uitgaven in 1879 f 1 919 458,36 ⁵	
Arnhem (niet afzonderlijk op te geven) .	>	Van bovengenoemde inrigtingen werden de volgende ontvangsten verkregen:	
Nijmegen idem	>	Schoolgelden door het Rijk geheven . .	96 542,25
Tiel	688,75 ⁵	Idem door de gemeenten geheven . . .	233 032,45
Zutphen (niet afzonderlijk op te geven) .	>	Batig slot der gelden, ontvangen voor de acten-examens	157,20
's Gravenhage	11 089,54	Totaal bedrag der ontvangsten in 1879 f 329 731,90	
Delft	6 794,22 ⁵	Het zuiver bedrag der uitgaven van het Rijk en de gemeenten voor het middelbaar onderwijs, ingerigt volgens de wet van 1863, was alzoo f 1 589 726,46 ⁵	
Dordrecht (niet afzonderlijk op te geven).	>	De uitgaven der gemeenten voor andere inrigtingen van middelbaar onderwijs, voor teeken- en industriescholen en dergelijke, en de inkomsten daarvan verkregen, zijn in de volgende tabel vermeld.	
Gouda	5 542,39 ⁵		
Schiedam (niet afzonderlijk op te geven).	>		
Gorinchem (idem)	>		
Amsterdam	21 674,21		
Alkmaar	2 746,35 ⁵		
Haarlem	5 368,95		
Hoorn (niet afzonderlijk op te geven) . .	>		
Zaandam	2 599,04		
Transporteren f 1 590 883,43 ⁵			

Name		Address		Occupation	
Mr. J. H. Smith		123 Main St.		Teacher	
Mrs. A. B. Jones		456 Elm St.		Homemaker	
Mr. C. D. Brown		789 Oak St.		Farmer	
Mrs. E. F. Green		101 Pine St.		Retailer	
Mr. G. H. White		202 Cedar St.		Engineer	
Mrs. I. J. Black		303 Birch St.		Nurse	
Mr. K. L. Gray		404 Spruce St.		Lawyer	
Mrs. M. N. Hall		505 Willow St.		Artist	
Mr. O. P. Young		606 Ash St.		Doctor	
Mrs. Q. R. King		707 Hickory St.		Musician	
Mr. S. T. Lee		808 Walnut St.		Scientist	
Mrs. U. V. Scott		909 Chestnut St.		Writer	
Mr. W. X. Adams		1010 Maple St.		Businessman	
Mrs. Y. Z. Baker		1111 Elm St.		Teacher	
Mr. A. B. Carter		1212 Oak St.		Farmer	
Mrs. C. D. Evans		1313 Pine St.		Retailer	
Mr. E. F. Green		1414 Cedar St.		Engineer	
Mrs. G. H. White		1515 Birch St.		Nurse	
Mr. I. J. Black		1616 Spruce St.		Lawyer	
Mrs. K. L. Gray		1717 Willow St.		Artist	
Mr. M. N. Hall		1818 Ash St.		Doctor	
Mrs. O. P. Young		1919 Hickory St.		Musician	
Mr. Q. R. King		2020 Walnut St.		Scientist	
Mrs. S. T. Lee		2121 Chestnut St.		Writer	
Mr. U. V. Scott		2222 Maple St.		Businessman	
Mrs. W. X. Adams		2323 Elm St.		Teacher	
Mr. Y. Z. Baker		2424 Oak St.		Farmer	
Mrs. A. B. Carter		2525 Pine St.		Retailer	
Mr. C. D. Evans		2626 Cedar St.		Engineer	
Mrs. E. F. Green		2727 Birch St.		Nurse	
Mr. G. H. White		2828 Spruce St.		Lawyer	
Mrs. I. J. Black		2929 Willow St.		Artist	
Mr. K. L. Gray		3030 Ash St.		Doctor	
Mrs. M. N. Hall		3131 Hickory St.		Musician	
Mr. O. P. Young		3232 Walnut St.		Scientist	
Mrs. Q. R. King		3333 Chestnut St.		Writer	
Mr. S. T. Lee		3434 Maple St.		Businessman	
Mrs. U. V. Scott		3535 Elm St.		Teacher	
Mr. W. X. Adams		3636 Oak St.		Farmer	
Mrs. Y. Z. Baker		3737 Pine St.		Retailer	
Mr. A. B. Carter		3838 Cedar St.		Engineer	
Mrs. C. D. Evans		3939 Birch St.		Nurse	
Mr. E. F. Green		4040 Spruce St.		Lawyer	
Mrs. G. H. White		4141 Willow St.		Artist	
Mr. I. J. Black		4242 Ash St.		Doctor	
Mrs. K. L. Gray		4343 Hickory St.		Musician	
Mr. M. N. Hall		4444 Walnut St.		Scientist	
Mrs. O. P. Young		4545 Chestnut St.		Writer	
Mr. Q. R. King		4646 Maple St.		Businessman	
Mrs. S. T. Lee		4747 Elm St.		Teacher	
Mr. U. V. Scott		4848 Oak St.		Farmer	
Mrs. W. X. Adams		4949 Pine St.		Retailer	
Mr. Y. Z. Baker		5050 Cedar St.		Engineer	
Mrs. A. B. Carter		5151 Birch St.		Nurse	
Mr. C. D. Evans		5252 Spruce St.		Lawyer	
Mrs. E. F. Green		5353 Willow St.		Artist	
Mr. G. H. White		5454 Ash St.		Doctor	
Mrs. I. J. Black		5555 Hickory St.		Musician	
Mr. K. L. Gray		5656 Walnut St.		Scientist	
Mrs. M. N. Hall		5757 Chestnut St.		Writer	
Mr. O. P. Young		5858 Maple St.		Businessman	
Mrs. Q. R. King		5959 Elm St.		Teacher	
Mr. S. T. Lee		6060 Oak St.		Farmer	
Mrs. U. V. Scott		6161 Pine St.		Retailer	
Mr. W. X. Adams		6262 Cedar St.		Engineer	
Mrs. Y. Z. Baker		6363 Birch St.		Nurse	
Mr. A. B. Carter		6464 Spruce St.		Lawyer	
Mrs. C. D. Evans		6565 Willow St.		Artist	
Mr. E. F. Green		6666 Ash St.		Doctor	
Mrs. G. H. White		6767 Hickory St.		Musician	
Mr. I. J. Black		6868 Walnut St.		Scientist	
Mrs. K. L. Gray		6969 Chestnut St.		Writer	
Mr. M. N. Hall		7070 Maple St.		Businessman	
Mrs. O. P. Young		7171 Elm St.		Teacher	
Mr. Q. R. King		7272 Oak St.		Farmer	
Mrs. S. T. Lee		7373 Pine St.		Retailer	
Mr. U. V. Scott		7474 Cedar St.		Engineer	
Mrs. W. X. Adams		7575 Birch St.		Nurse	
Mr. Y. Z. Baker		7676 Spruce St.		Lawyer	
Mrs. A. B. Carter		7777 Willow St.		Artist	
Mr. C. D. Evans		7878 Ash St.		Doctor	
Mrs. E. F. Green		7979 Hickory St.		Musician	
Mr. G. H. White		8080 Walnut St.		Scientist	
Mrs. I. J. Black		8181 Chestnut St.		Writer	
Mr. K. L. Gray		8282 Maple St.		Businessman	
Mrs. M. N. Hall		8383 Elm St.		Teacher	
Mr. O. P. Young		8484 Oak St.		Farmer	
Mrs. Q. R. King		8585 Pine St.		Retailer	
Mr. S. T. Lee		8686 Cedar St.		Engineer	
Mrs. U. V. Scott		8787 Birch St.		Nurse	
Mr. W. X. Adams		8888 Spruce St.		Lawyer	
Mrs. Y. Z. Baker		8989 Willow St.		Artist	
Mr. A. B. Carter		9090 Ash St.		Doctor	
Mrs. C. D. Evans		9191 Hickory St.		Musician	
Mr. E. F. Green		9292 Walnut St.		Scientist	
Mrs. G. H. White		9393 Chestnut St.		Writer	
Mr. I. J. Black		9494 Maple St.		Businessman	
Mrs. K. L. Gray		9595 Elm St.		Teacher	
Mr. M. N. Hall		9696 Oak St.		Farmer	
Mrs. O. P. Young		9797 Pine St.		Retailer	
Mr. Q. R. King		9898 Cedar St.		Engineer	
Mrs. S. T. Lee		9999 Birch St.		Nurse	
Mr. U. V. Scott		10000 Spruce St.		Lawyer	

GEMEENTEN.	NAAM DER SCHOOL.	UITGAVEN.		
		Personeel.	Materieel.	Commissie van toezigt.
<i>Noordbrabant.</i>				
Bergen op Zoom	Teekenschool,	f 1 500,00	>	>
Breda	Teekenschool,	1 820,00	f 151,24 ⁵	>
Eindhoven	Teekenschool,	580,00	93,71	>
Grave	Teekenschool,	580,00	48,21	>
Helmond	Teekenschool,	475,00	40,00	>
's Hertogenbosch	Ambachtsschool,	1 666,66 ⁵	1 058,69 ⁵	>
's Hertogenbosch	School voor nuttige en beeldende kunsten,	3 325,00	1 899,63 ⁵	>
Oosterhout	Teekenschool,	490,46 ⁵	>	>
Ravenstein	Teekenschool,	515,00	65,19 ⁵	>
Roosendaal	Teekenschool,	>	>	>
Tilburg	Weefschool,	1 800,00	1 241,88	>
<i>Gelderland.</i>				
Arnhem	Ambachtsschool,	>	>	>
Arnhem	Teekenschool,	>	>	>
Arnhem	Natuurkundig onderwijs,	>	>	>
Zaltbommel	Teekenschool,	650,00	221,50	>
<i>Zuidholland.</i>				
Alphen—Oudshoorn	Ambachtsschool,	>	>	>
Brielle	Teekenschool,	75,00	23,75	>
's Gravenhage	Ambachtsschool,	>	>	>
's Gravenhage	Zeevaartkundige school,	600,00	>	>
's Gravenhage	Akademie van beeldende kunsten,	>	>	>
's Gravenhage	Industrieschool voor meisjes,	>	>	>
Noordwijk	Ambachts- en teekenschool,	>	>	>
Rotterdam	Zeevaartkundige school,	5 500,00	831,10	>
Rotterdam	Akademie van beeldende kunsten en technische wetenschappen,	>	>	>
Rotterdam	Ambachtsschool,	>	>	>
Woerden	Ambachts- en teekenschool,	>	>	>
<i>Noordholland.</i>				
Amsterdam	Zeevaartkundige school,	>	>	>
Amsterdam	Ambachtsschool,	>	>	>
Amsterdam	Industrieschool voor meisjes,	>	>	>
Hoorn	Teekenschool,	452,00	>	>
Transporteren		f 20 029,13	f 5 674,92	>

scholen, enz. 1879.

		INKOMSTEN.				Zuiver bedrag der uitgaven.
Subsidien.	Totaal.	SUBSIDIËN.		Schoolgelden.	Totaal.	
		van het Rijk.	van de provincie.			
f 188,17 ⁵	f 1 688,17 ⁵	>	f 186,00	>	f 186,00	f 1 502,17 ⁵
>	1 971,24 ⁵	>	378,00	>	378,00	1 593,24 ⁵
>	673,71	>	155,00	>	155,00	518,71
>	628,21	>	155,00	>	155,00	473,21
>	515,00	>	122,00	>	122,00	393,00
>	2 725,36	>	>	f 143,41	143,41	2 581,95
>	5 224,63 ⁵	f 1 000,00	587,00	>	1 587,00	3 637,63 ⁵
>	490,46 ⁵	>	131,00	>	131,00	359,46 ⁵
>	580,19 ⁵	660,00	>	>	660,00	79,80 ⁵
638,15 ⁵	638,15 ⁵	>	>	>	>	638,15 ⁵
>	3 041,88	>	>	854,00	854,00	2 187,88
9 000,00	9 000,00	>	>	>	>	9 000,00
1 200,00	1 200,00	>	>	>	>	1 200,00
350,00	350,00	>	>	>	>	350,00
>	871,50	250,00	>	>	250,00	621,50
150,00	150,00	>	>	>	>	150,00
>	98,75	>	>	>	>	98,75
8 000,00	8 000,00	>	>	>	>	8 000,00
>	600,00	>	>	>	>	600,00
10 500,00	10 500,00	>	>	>	>	10 500,00
3 000,00	3 000,00	>	>	>	>	3 000,00
75,00	75,00	>	>	>	>	75,00
>	6 331,10	>	>	>	>	6 331,10
31 364,85 ⁵	31 364,85 ⁵	>	>	>	>	31 364,85 ⁵
21 000,00	21 000,00	>	>	>	>	21 000,00
200,00	200,00	>	>	>	>	200,00
2 350,00	2 350,00	>	>	>	>	2 350,00
10 000,00	10 000,00	>	>	>	>	10 000,00
2 000,00	2 000,00	>	>	>	>	2 000,00
>	452,00	>	>	>	>	452,00
		3 624,00				
f 100 016,18 ⁵	f 125 720,23 ⁵	f 1 250,00	f 1 714,00	f 997,41	f 4 621,41	f 121 098,82 ⁵

GEMEENTEN.	NAAM DER SCHOOL.	UITGAVEN.		
		Personeel.	Materieel.	Commissie van toezigt.
	Per transport	f 20 029,13	f 5 674,92	"
Helder	Bijzondere school voor middelbaar onderwijs,	"	"	"
Helder	Zeevaarkundige school,	"	"	"
Helder	Industrieschool,	"	"	"
Helder	Teekenschool,	200,00	25,00	f 7,56
Purmerend	Teekenschool,	800,00	277,00	"
Terschelling	Zeevaarkundige school,	1 600,00	262,29 ⁵	50,00
Vlieland	Zeevaarkundige school,	1 200,00	63,26 ⁵	"
Zaandam.	Teekenschool,	"	"	"
<i>Zeeland.</i>				
Tholen	Teekenschool,	"	"	"
<i>Utrecht.</i>				
Utrecht	Ambachtsschool,	"	"	"
<i>Friesland.</i>				
Bolsward.	Teekenschool,	360,00	"	"
Bolsward.	Industrieschool,	"	"	"
Harlingen	Wis- en zeevaarkundige school,	"	"	"
Sneek	Industrieschool,	488,00	8,97	"
Sneek.	Gymnastiekschool,	"	"	"
Schiermonnikoog	School voor zeevaarkunde,	1 600,00	491,83	"
<i>Overijssel.</i>				
Almelo (Stad)	Teekenschool,	"	"	"
Deventer.	Gymnastiek- en scherschool,	1 000,00	35,65	"
Kampen	Teekenschool,	1 810,00	"	"
<i>Groningen.</i>				
Delfzijl	School voor zeevaarkunde,	"	"	"
Groningen	Akademie Minerva,	"	"	"
Veendam.	School voor zeevaarkunde,	"	"	"
Veendam.	School voor nijverheid,	"	"	"
<i>Drenthe.</i>				
Assen	Teekenschool,	"	"	"
Hoogeveen	Teekenschool,	"	"	"
Meppel	Teekenschool,	"	"	"
<i>Limburg.</i>				
Roermond	Teekenschool,	500,00	273,83	"
Totaal. . .		f 29 587,13	f 7 112,76	f 57,56

		INKOMSTEN.				Zuiver bedrag der uitgaven.
Subsidi n.	Subsidien.	SUBSIDIEN.		Schoolgeld.	Totaal.	
		van het Rijk.	van de provincie.			
		f 3 624,00				
f 100 016,18 ⁵	f 125 720,23 ⁵	f 1 250,00	f 1 714,00	f 997,41	f 4 621,41	f 121 098,82 ⁵
"	"	"	"	"	"	"
300,00	300,00	"	"	"	"	300,00
1 650,00	1 650,00	"	"	"	"	1 650,00
"	232,56	"	"	"	"	232,56
"	1 077,00	"	"	82,85	82,85	994,15
"	1 912,29 ⁵	650,00	650,00	226,50	1 526,50	385,79 ⁵
"	1 263,26 ⁵	500,00	500,00	149,00	1 149,00	114,26 ⁵
356,76	356,76	"	"	"	"	356,76
150,00	150,00	"	"	"	"	150,00
2 000,00	2 000,00	"	"	"	"	2 000,00
"	360,00	"	"	"	"	360,00
200,00	200,00	"	"	"	"	200,00
600,00	600,00	"	"	"	"	600,00
"	496,97	"	"	"	"	496,97
250,00	250,00	"	"	"	"	250,00
		f 200,00				
"	2 091,83	900,00	500,00	360,02	1 960,02	131,81
"	"	"	"	96,00	96,00	— 96,00
"	1 035,65	"	"	593,00	593,00	442,65
"	1 810,00	"	"	"	"	1 810,00
1 083,93	1 083,93	"	"	"	"	1 083,93
2 000,00	2 000,00	"	"	"	"	2 000,00
"	"	"	"	"	"	"
850,00	850,00	"	"	"	"	850,00
300,00	300,00	"	"	"	"	300,00
200,00	200,00	"	"	"	"	200,00
490,27 ⁵	490,27 ⁵	"	"	"	"	490,27 ⁵
"	773,83	"	"	"	"	773,83
		f 7 524,00				
f 110 447,15	f 147 204,60	f 3 300,00	f 3 364,00	f 2 504,78	f 10 028,78	f 137 175,82

Het subsidie van f 660, bij de gemeente Ravenstein vermeld, werd betaald uit een schoolfonds. In het subsidie van f 150 aan de ambachtsschool te Alphen-Oudshoorn verstrekte Alphen f 60, Aarlanderveen f 40 en Oudshoorn f 50. De teekenschool te Brielle werd met 31 Maart 1879 opgeheven. De gemeente Schiermonnikoog ontving van mr. J. E. BANCK eene toelage van f 200, ten behoeve der zeevaartkundige school.

De uitgaven wegens personeel en materieel der teekenschool te Almelo (Stad) zijn begrepen onder die voor de hoogere burgerschool. Te Kampen die van het materieel der teekenschool onder die der burgeravondschool.

Voorts werden uitgegeven: door de provincie Gelderland een subsidie van f 1000 ten behoeve van het onderwijs in de landbouwkunde; door de provincie Zuidholland een subsidie van f 2000 aan elk der ambachtsscholen te Rotterdam en te 's Gravenhage en aan de industrijschool voor meisjes te 's Gravenhage, van f 1000 aan de burgeravondschool van het genootschap Mathesis Scientiarum Genitrix te Leiden, van f 150 en van f 200 aan de besturen der afdelingen Noordwijk en Woerden van de vereeniging ter bevordering van fabriek- en handwerksnijverheid, ten behoeve der ambachts- en teekenschool in elk der gemeenten gevestigd, en van f 100 aan het departement Alphen-Oudshoorn der Maatschappij tot Nut van 't Algemeen, ten behoeve der ambachtsschool; door de provincie Noordholland een subsidie van f 3000 aan de ambachtsschool, van f 2000 aan de industrijschool voor meisjes, van f 600 aan de zeevaartkundige school, van f 2000 aan de kweekschool voor machinisten, allen te Amsterdam, en van f 2000 aan de tuinbouwmaatschappij *Linnaeus* te Watergraafsmeer; door de provincie Groningen een subsidie van f 500 aan de akademie Minerva te Groningen; door de

provincie Drenthe een subsidie van f 500 aan het genootschap ter bevordering van den landbouw in dat gewest, voor het doen houden van voordrachten over den landbouw; door de provincie Limburg een subsidie van f 500 aan de vereeniging tot bevordering van tuin- en landbouw te Maastricht, en een van f 1600 aan de maatschappij van landbouw in Limburg, waarvan f 400 hebben gestrekt ter tegemoetkoming in de bezoldiging van een door haar aangestelden wandelleeraar.

Door provincien en gemeenten werden voorts nog de volgende uitgaven gedaan voor doofstommen-inrigtingen:

voor het instituut voor doofstommen te St. Michiels-Gestel werd door de provincie Noordbrabant verleend een subsidie van f 1000;

voor dat te Rotterdam, door die gemeente en door de provincie Zuidholland, elk een subsidie van f 3500, en door de provincie Zeeland een subsidie van f 187,50;

voor dat te Groningen, door de provincie en de gemeente Groningen elk een subsidie van f 500; door de provincie Zeeland eene bijdrage van f 300; door de provincie Drenthe eene van f 400, en door de gemeente Kampen eene van f 50.

De uitgaven van het Rijk voor andere inrigtingen van middelbaar onderwijs dan burgerscholen en hogere burgerscholen, zijn reeds hierboven vermeld in het overzicht der uitgaven voor middelbaar onderwijs door het Rijk, en wel tot een bedrag van f 31 791,25, waarvan f 12 000 voor doofstommen-inrigtingen.

Bij zamentrekking der uitgaven door het Rijk, de provincien en de gemeenten voor deze inrigtingen gedaan, verkrijgt men de volgende uitkomsten.

	Rijk.	Provincien.	Gemeenten.	Totaal.
Voor teeken-, industrijscholen en dergelijke . .	f 19 791,25	f 24 514,00	f 139 680,60	f 183 985,85
Voor inrigtingen van onderwijs aan doofstommen.	12 000,00	5 887,50	4 050,00	21 937,50
Totaal. . . .	f 31 791,25	f 30 401,50	f 143 730,60	f 205 923,35

Aan schoolgelden werd door de gemeenten ontvangen f 2 504,78. Het bedrag der uitgaven was f 203 418,57.

Voegt men deze uitkomsten bij de vroeger verkregen cijfers der uitgaven voor de burgerscholen en hogere burgerscholen, dan verkrijgt men als het totaal bedrag der uitgaven voor *alle* inrigtingen van middelbaar onderwijs door het Rijk, de provincien en de gemeenten in 1879 gedaan, eene som van f 2 125 381,71⁵ waarvan f 1 005 604,83³ door het Rijk f 30 401,50, door de provincien en f 1 089 375,38 door de gemeenten.

Het totaal bedrag der inkomsten was f 332 236,68, namelijk: voor het Rijk f 96 699,45, voor de gemeenten f 235 537,23.

Het zuiver bedrag dezer uitgaven was alzoo f 1 793 145,03⁵.

§ 13. PENSIOENEN AAN ONDERWIJZENDE PERSONEEL BIJ HET MIDDELBAAR ONDERWIJS.

Sedert de invoering der wet van 2 Mei 1863 (*Staatsblad* n°. 50) tot aan het einde van 1879, werden aan bij het middelbaar onderwijs werkzame onderwijzers de navolgende jaarlijksche pensioenen ten laste van den Staat verleend, als:

bij de polytechnische school, aan:

J. LEBRET,	hoogleeraar. . . . f	1184
dr. R. W. VAN GOENS,	>	1068
dr. F. J. STAMKART,	>	2334

bij Rijks hogere burgerscholen, aan:

dr. H. VAN HALL, te Middelburg	642
C. C. HUYSMANS, te Tilburg	1534
mr. P. ROMÉYN, te Middelburg	2000

bij burgerscholen, aan:

H. VALKENBURG, te Amsterdam	305
J. THUTER, te Middelburg	65
J. DE KONING, te Haarlem	102
J. DE MEIJER, te Schiedam	267
T. HOFKAMP, te Groningen	300
P. VAN DER BURG, te Nijmegen	430

§ 14. RIJKSKWEEKSCHOOL VOOR VROEDVROUWEN.

De cursus begon 1 October 1879 en werd 12 Julij 1880 gesloten. Daaraan werd deelgenomen door 24 leerlingen van het eerste, en door 11 leerlingen van het tweede studiejaar. Tien leerlingen van het tweede studiejaar hebben met goed gevolg het examen als vroedvrouw afgelegd.

De theoretische lessen werden als gewoonlijk 4 maal 's weeks gegeven en geregeld bijgewoond. Het uitbreken van roodvonk onder de leerlingen der school leidde tot het

besluit, om dit onderwijs zoowel als het praktisch onderwijs in het binnengasthuis vóór den bepaalden tijd te doen eindigen, opdat door de leerlingen de voor zwaardere en kraamvrouwen zoo hoogst gevaarlijke besmetting door roodvonk niet zou worden overgebracht. Te minder bezwaar bestond hiertegen, omdat de leerlingen, voor zoover zij niet wegens de uitgebroken ziekte de school reeds verlaten hadden, in de gelegenheid gesteld werden om des te meer repetitielessen in de school zelve onder de leiding van dr. VAN DER MEY en van de meesteresse-vroedvrouw bij te wonen.

De repetitie-collegien werden geregeld onder de leiding van genoemde docenten bijgewoond, evenals de lessen van het lager onderwijs onder leiding van de heeren KROSEN en GASR.

De ijver en vorderingen der leerlingen van het 2de studiejaar waren voldoende. Van de uitwonende leerlingen woonde enkele de lessen aan de school minder getrouw bij. De uitslag van het afgelegd examen als vroedvrouw, waarbij alle, ééne uitgezonderd, werden toegelaten, bevestigde die meening.

Na afloop van den cursus, verloor de school door den dood den hoogleeraar L. LEHMANN, die zich negentien jaren lang aan hare belangen had toegewijd, en zoowel vroeger, als hoogleeraar, als later in betrekking van docent, met den meesten ijver is werkzaam geweest.

In 1879 werden door het Rijk de volgende uitgaven gedaan voor de kweekschool voor vroedvrouwen:

Toelagen voor kost en inwoning en geneeskundige hulp van aanstaande vroedvrouwen en voor het aanschaffen van boeken	f 6 250,69
---	------------

Inschrijvingsgelden der leerlingen aan de universiteit te Amsterdam, behalings-onderwijs en belooningen aan vroedvrouwen-meesteressen	3 485,00
---	----------

Huur van het gebouw der gemeenschappelijke huisvesting, aanschaffing en onderhoud van meubelen en verdere uitgaven	2 150,475
--	-----------

Totaal . . . f	11 886,165
----------------	------------

§ 15. RIJKS VEEARTSENIJSCHOOL.

De vervulling van de in het voorjaar van 1876 open-gestelde vier plaatsen van tijdelijk assistent heeft ook in dit schooljaar weder veel te wenschen overgelaten; waardoor het sommigen leeraren, gedurende langer of korter tijd, ontbroken heeft aan de hulp, die de aard en de omvang van het hun opgedragen onderwijs vereischen. Dat aldus het doel, met de instelling der assistents-plaatsen beoogd, slechts zeer onvolkomen bereikt wordt, schijnt voor een groot deel aan het tijdelijke dezer betrekkingen toe te schrijven. In de volgende jaren zal moeten blijken of een gunstige verandering in dit gebrek aan personeel te verwachten is en, zoo niet, in hoeverre de ten deze bestaande regeling gewijzigd behoort te worden.

Eene assistentsplaats bleef gedurende nagenoeg het geheele schooljaar onvervuld. Van de bij den aanvang aanwezige drie assistenten ontviel aan de inrigting den 16den November 1879, na eene hevige ziekte van korten duur, de veearts L. VAN HULTEN, die vroeger door het afleggen der Staatsexamens de rij der volgens de wet gediplomeerde veeartsen geheel vrijwillig geopend had en wies tekwaamheid en ijver veel deden verwachten en zijn heengaan als een groot verlies doen betreuren. De andere veeartsenijkundige assistent, J. H. VAN OUDEN, sedert 1 Junij 1878 aan de inrigting werkzaam, ontving op zijn verzoek, met ingang van 1 April 1889 eervol ontslag, ten gevolge zijner benoeming tot gemeentevaearts en keurmeester van vee en vleesch te Haarlem. Na het vertrek van dezen assistent kon geen enkele der drie klinische leeraren, waartoe mede de directeur der school behoort, meer over eenigen bijstand beschikken. Met ingang van 16 Augustus 1880 werden tot assistent voor den tijd van drie jaren benoemd de veeartsen H. VIXSEBOER te Almelo en A. FRANKRIJK te Almen (ge-

meente Gorssel), die beiden kort te voren na het afleggen der Staatsexamens het diploma van veearts verkregen hadden. Eerstgenoemde werd geplaatst bij den directeur voor zijn onderwijs in bijzondere ziektekunde en geneesleer en kliniek; laatsgenoemde bij den met het onderwijs in weefselleer en physiologie, algemeene ziektekunde, ziektekundige ontleedkunde en praktische microscopie belasten leeraar, die in dit schooljaar, even als in het vorige, enkel de hulp van een amanuensis ter beschikking had. De derde veeartsenijkundige assistentsplaats bleef onvervuld.

Bij den aanvang van het schooljaar, den eersten Dingsdag van September, waren aanwezig 70 leerlingen. Van deze werden 60 in de inrigting gehuisvest, gevoed en verpleegd. In den loop van het schooljaar is een inwonend leerling van het 4de studiejaar overleden, en heeft een inwonend leerling van het 1ste studiejaar wegens zwakke gezondheid de school verlaten om voor een ander beroep opgeleid te worden. De twee plaatsen in het internaat, hierdoor opengevallen, werden dadelijk ingenomen door twee uitwonende leerlingen die vroeger te vergeefs plaatsing als inwonend verzocht hadden; zoodat gedurende het geheele schooljaar de 60 plaatsen van het internaat alle bezet waren. Een der inwonende leerlingen van het 2de studiejaar moest echter wegens eene langdurige ziekte een groot deel van het schooljaar bij zijne familie verblijven. Een uitwonend leerling van het 1ste studiejaar werd in den zomer-cursus ontslagen.

De leerlingen waren over de vier studie jaren verdeeld als volgt:

1ste studiejaar, 27 leerlingen;	
2de » 17 »	
3de » 11 »	
4de » 15 »	

Van de leerlingen studeerden 61 voor eigen rekening en werden 6 voor rekening van het Ministerie van Oorlog voor de militaire vétérinaire dienst hier te lande, 3 voor rekening van het Ministerie van Kolonien voor de militaire vétérinaire dienst in Oost-Indië opgeleid.

De uitslag der aan het einde van het schooljaar gehouden examens was als volgt.

Van de 14 leerlingen van het 4de studiejaar, destijds aanwezig, waren 11 verplicht, ter verkrijging van het diploma van veearts, het veeartsenijkundig examen af te leggen volgens de artt. 8 en 10 der wet van 8 Julij 1874 (*Staatsblad* n°. 99); 7 hunner deden zulks met goed gevolg; één werd door eene zware ziekte verhinderd met zijn examen voort te gaan, en 3 zijn niet geslaagd. Bovendien heeft één leerling overvligt en met goed gevolg het veeartsenijkundig examen afgelegd. De 2 overige leerlingen van dit studiejaar — de laatste leerlingen, die van de overgangsbepaling van art. 16 der voornoemde wet gebruik konden maken — hebben het eindexamen overeenkomstig de bepaling van art. 36 van het reglement voor 's Rijks Veeartsenij-school afgelegd en zijn daarna tot veearts bevorderd.

De rij der eindexamens, die van 1826 af — samen ten getale van 50 — plaats gehad hebben, is thans gesloten.

Van de 11 leerlingen van het 3de studiejaar gingen 7 tot het 4de over; 4 moesten wegens onvoldoend overgangsexamen in hun studiejaar blijven.

Van de 17 leerlingen van het 2de studiejaar werd door 16 het natuurkundig examen volgens de artt. 8 en 9 van voornoemde wet afgelegd; één leerling, die gedurende een groot deel van het schooljaar door ziekte verhinderd was zijne studie voort te zetten, heeft niet aan het examen deelgenomen. Aan 11 der geëxamineerden is het diploma voor het natuurkundig examen uitgereikt, waardoor zij toegang tot het 3de studiejaar verkregen; de 5 overigen zijn niet geslaagd. Een dezer laatsten, sedert September 1877 voor rekening van het Ministerie van Oorlog studerende, hield met het einde van het schooljaar op militair leerling te zijn, omdat hij na drie jaren studie het diploma voor het natuurkundig examen niet verkregen had; hij

zou zijne studie als gewoon leerling voortzetten. Een ander hunner, die reeds sedert September 1876 studeerde en herhaaldelijk veel reden tot klagen gaf, heeft met het einde van het schooljaar de school verlaten.

Van de 25 leerlingen van het 1ste studiejaar die aan het einde van het schooljaar aanwezig waren, gingen 14 tot het 2de studiejaar over; 10 moesten wegens onvoldoend overgangsexamen in hun studiejaar blijven en één hiel zich aan dit examen onttrokken. Een van de niet geslaagde leerlingen, die genoodzaakt was uitwonend te worden omdat hij ten tweeden male in dit overgangsexamen niet voldaan had, heeft de school verlaten.

Voor het toelatingsexamen, van 12—15 Julij 1880 afgenomen, hadden zich 35 aspiranten aangegeven. Van deze werd één door ziekte verhinderd aan het examen deel te nemen, terwijl één zich vóór den aanvang en 4 tijdens het examen terugtrokken. Van de 29 aspiranten, die het volledig examen afgelegd hebben, is door 11 aan de eischen voldaan, en zijn 18 niet toegelaten.

Het gedrag van de groote meerderheid der leerlingen gaf geen reilen tot klagen. Bij enkelen liet het te wenschen over en maakten vergruipen tegen de tucht berispingen en waarschuwingen door den directeur noodig. Een hunner, bij wien deze maatregelen vruchteloos bleven, ontving op voorstel van den directeur eene strenge vernaming van den raad van bestuur. Een uitwonend leerling werd wegens oneerlijke handelingen ontslagen.

De studiejver en de vorderingen lieten bij vele leerlingen van het 1ste studiejaar en bij eenigen van de andere studiejaren meer of minder te wenschen over.

Het onderwijs is bijgewoond door één toevoerder; gedurende den winter-cursus in praktische hoefbeslagleer, gedurende den zomer-cursus in kennis van den hoef en het hoefbeslag, in de leer der hoefziekten en in praktische hoefbeslagleer.

Het museum voor natuurlijke historie verkeert in goeden staat, maar heeft bij aanhoudend vochtig weder te lijden van den onvoldoenden toestand van het houten zoogenaande hulpgebouw waarin het zich bevindt. Het werd met enkele nummers vermeerderd, terwijl de nieuwe, volledige catalogus bijna gereed gekomen is.

De pharmacognostische verzameling werd naar behooren onderhouden. De bromatologische verzameling wacht nog op meer zorg voor haar onderhoud en hare uitbreiding, van de zijde van den leeraar, belast met het onderwijs in gezondheidsleer en voederkennis.

De plantentuin verkeert nog niet in den gewenschten toestand. Met de verbetering van het vochtig terrein werd voortgegaan, terwijl de naambordjes alle op nieuw geschilderd werden.

Het museum voor normale ontleedkunde der huisdieren is uitmuntend.

Het museum voor ziektekundige ontleedkunde is goed en kreeg eene aanwinst van 85 nummers, waaronder vele zeer belangrijke preparaten, die door oud-leerlingen der inrigting ten geschenke gezonden werden.

De verzamelingen instrumenten, gereedschappen enz. voor het onderwijs in natuur- en scheikunde werden naar behooren onderhouden. Zij werden vermeerderd door aankoop van eenige instrumenten, inzonderheid ten behoeve van het onderwijs in de leer van het licht en die der electriciteit, en van eene Mohr-Westphal'sche balans voor het onderwijs in praktische scheikunde.

Het materiaal van het physiologisch laboratorium werd goed onderhouden en aangevuld; het werd vermeerderd, onder anderen, met eene uitmuntende pendule, ingerigt tot het registreren van seconden.

De verzamelingen instrumenten, gereedschappen en modellen voor het onderwijs in operatieve heilkunde, verloskunde, hoefbeslag en kliniek werden uitgebreid en verkeerden in zeer goeden toestand.

De bibliotheek werd naar behooren onderhouden en, ongerekend de bijgekomen gedeelten van loopende vervolgwerken en vaste tijdschriften, vermeerderd met 436 nummers. Het voor haar bestemd nieuw lokaal is nog niet geheel gereed gekomen; het zou in den loop van het volgend schooljaar in gebruik genomen worden.

Voor het onderwijs in ontleedkunde werden gebruikt 35

paarden, 1 ezel, 4 kalveren en meerdere kleine huisdieren, welke te voren grootendeels gediend hadden voor het praktisch onderwijs in operatieve heilkunde, verbandleer en hoefbeslag.

Voor het verloskundig onderwijs op het fantôme werden 27 kalveren gebezigd. Bovendien werd steeds zooveel mogelijk gezorgd, dat de leerlingen in de gelegenheid waren zich bij de runderen der inrigting en enkele in verpleging opgenomen dieren met het normaal beloop der baring en met de bij ligte afwijkingen in deze te verleen hulp, ook uit eigen aanschouwing bekend te maken. Met dit doel werden tevens door de leerlingen van het 4de studiejaar meermalen groote rundveestallen bezocht, waar voor de Utrechtsche weekmarkt aangevoerd vee daags te voren opgesteld wordt en alsdan veelvuldig gevallen van tijdige en inzonderheid vroegtijdige baring voorkomen. De gelegenheid tot het verrigten van kunstmatige verlossingen bij groote huisdieren was zeer gering, maar werd zooveel doenlijk aan het onderwijs dienstbaar gemaakt.

In de hoefsmederij der school werden — buiten het beslag dat enkel ten behoeve van het onderwijs geschiedde — 482 paarden beslagen, tegen 361 in het schooljaar 1878/79. Daarbij werden 141 hoefijzers vervaardigd en gelegd, waaronder vele buitengewone voor zieke en gebrekkige hoeven, en 130 hoefijzers verlegd. Bovendien werden voor winterbeslag 144 scherpe kalkoenen en 200 ijsnagels gemaakt en geplaatst.

Van wege de school is hulp verleend voor 1822 dieren, tegen 1859 in het vorig schooljaar. Gedurende den laatsten strengen winter werden minder dieren dan gewoonlijk ter behandeling aangevoerd.

Het aantal gereed gemaakte recepten bedroeg 4799, tegen 5325 in het vorig schooljaar, benevens 1035 recepten voor inwonende leerlingen, ambtenaren en dienstpersoneel, tegen 1523 in 1878/79.

Bij de uitbreiding die de animale vaccinatie hier te lande in den laatsten tijd gekregen heeft, worden veeartsen veelvuldig aangezocht om geneeskundigen met raad en daad bij te staan bij het vaccineren en de verdere behandeling van kalveren ter verkrijging van vaccine. Ten einde de aanstaande veeartsen in de gelegenheid te stellen om met de noodige kennis van zaken daarbij te kunnen optreden, werden de leerlingen van het 4de studiejaar hierin door den directeur onderrigt aan het Parc vaccinogène naast 's Rijks veeartsenijsschool.

In 1879 werden door het Rijk de volgende uitgaven gedaan ten behoeve der veeartsenijsschool.

a. Personeel.

Jaarweden van den directeur en de leeraren f	27 000,00
Jaarweden der overige ambtenaren	8 948,05 ³
Schrijffloonen, loon der bedienden en arbeiders	4 128,03
	f 40 076,08 ⁵

b. Materieel.

Kosten van voeding en verpleging der kweekelingen en bedienden f	22 621,44
Subsidien voor het onderwijs .	5 144,24 ⁵
Onderhoud en lasten der gebouwen, onderhoud en aankoop van meubelen en gereedschappen, vuur en licht	9 668,39
Schrijffbehoeften, drukloonen enz.	646,05 ³
Voeding van dieren in de stallen der school	18 053,66
Transporteren f	56 135,79 f 40 076,08 ⁵

Per transport f	56 135,79	f	40 076,08 ⁵
Aankoop van dieren . . .	601,85	f	56 737,64
Totaal . . . f	96 813,72 ⁵		

Van deze school werden de volgende inkomsten verkregen:

Bijdragen der kweekelingen . f	12 164,99
Verkoop van melk, runderen, mest, afval enz.	1 982,84 ⁵
Verpleging van zieke dieren en hoefbeslag	7 251,19
Huis- en landhuur.	>
	f 21 399,02 ⁵

Het zuiver bedrag der uitgaven in 1879 was alzoo. f 75 414,70

ONDERWIJS BIJ DE LAND- EN ZEEMAGT.

§ 1. KONINKLIJKE MILITAIRE AKADEMIE.

Het aan deze inrigting verbonden personeel bestond op 2 September 1879, toen het cursusjaar aan aanvang nam, uit 38 officieren en 17 burgerbeambten.

Van dit personeel waren uitsluitend met het geven van wetenschappelijk onderwijs belast: 22 officieren en 16 burgerleeraren, waarvan aan 5 officieren en 2 burgerleeraren als hoofd van onderwijs de leiding en het toezigt over het onderwijs in vakken, die geacht kunnen worden onderdeelen te zijn van een zeldze wetenschap, was opgedragen; terwijl bovendien de luitenant-kolonel der infanterie A. POMPE, onder den gouverneur, met de leiding der studien was belast en als eerste officier tevens het toezigt had op alles wat het theoretisch en praktisch onderwijs betrof. Met de militaire opleiding in het bijzonder waren 3 kapiteins en 6 luitenants der infanterie belast; terwijl aan den kapitein-kwartiermeester het geven van onderwijs in de militaire administratie en aan den paardenarts dat in de paardenkennis was opgedragen.

Het aantal kadetten bedroeg, bij den aanvang van het cursusjaar 1879-1880, 259.

De sterkte bleef dezelfde; toch hebben er eenige veranderingen plaats gehad, bestaande in de navolgende overplaatsingen:

1 kadet van het IIde studiejaar, artillerie hier te lande, bij de infanterie hier te lande;

1 kadet van datzelfde wapen en studiejaar, bij de cavalerie hier te lande en tevens in het IIIde studiejaar;

2 kadetten van het Iste studiejaar, artillerie in Oost-Indië, bij de infanterie in Oost-Indië.

Het getal kadetten bedroeg dus aan het einde van het cursusjaar 1879-1880, 259, verdeeld als volgt:

Iste studiejaar	108
IIde „	76
IIIde „	42
IVde „	33

Wat aangaat de regeling enz. van het toelatingsexamen in 1879, wordt verwezen naar het vorige verslag.

De regeling van dat examen in 1880 is vermeld in de *Nederlandsche Staatscourant* van 4 Februarij 1880, n°. 29, omtrent het examen zelf en den uitslag daarvan valt het navolgende mede te deelen.

Tot deelneming aan het toelatingsexamen hadden zich aangemeld 198 aspiranten, van welke 71 te Amsterdam, 66 te Breda, 45 te Arnhem, 10 te Groningen en 6 te Roermond het schriftelijk gedeelte van het examen wenschten af te leggen.

Van die 198 aspiranten werden er 31, na geneeskundig onderzoek, ongeschikt verklaard voor de militaire dienst; trokken er zich 4 terug vóór het mondeling en 1 gedurende het schriftelijk examen, zoodat 162 aspiranten aan beide gedeelten van het examen hebben deelgenomen; 84 dezer voldeden aan de gestelde eischen. Van deze werden er 70 tot kadet benoemd, en wel:

voor de dienst hier te lande:

18 bij de infanterie,
14 „ „ artillerie,
3 „ „ genie;

voor de dienst in Oost-Indië:

20 bij de infanterie,
10 „ „ artillerie,
5 „ „ genie.

6 aspiranten, die aan het toelatingsexamen hadden voldaan, maar die tevens benoemd waren tot adelborst bij de Koninklijke Nederlandsche Marine of het korps mariniers, volgden de laatstgenoemde bestemming.

De uitkomsten van de overgangsexamens der drie laagste studiejaar bij het einde van het cursusjaar 1879-1880 worden in onderstaanden staat aangegeven:

	STUDIEJAAR.		
	I.	II.	III.
Totale sterkte	108	76	42
Voldaan	52	30	29
Gedeeltelijk voldaan	45 (b)	39 (a)	9
Niet voldaan.	11	7	4

(a) Van deze kadetten werden 10 door ziekte geheel of gedeeltelijk verhinderd aan het examen deel te nemen.

(b) Van deze kadetten werden 8 door ziekte geheel of gedeeltelijk verhinderd aan het examen deel te nemen.

Het examen, na afloop der vacantie, afgenomen aan die kadetten, welke slechts gedeeltelijk aan het overgangsexamen hadden voldaan, leverde de volgende uitkomsten op.

Van het IIIde, IIde en Iste studiejaar werden 6, 34 en 35 kadetten in een hooger jaar overgeplaatst, terwijl respectievelijk 3, 4 en 8 kadetten nogmaals de lessen van het afgeloopen studiejaar moeten volgen. Onder deze laatsten (van het Iste studiejaar) bevond zich een kadet, die, even als vier andere uit dat jaar, voor de tweede maal de studien van zijn wapen had gevolgd, en bij het overgangsexamen voornamelijk in de wis- en natuurkunde zeer achterlijk bleek, zoodat hij die studien in het hoogere studiejaar niet zou kunnen volgen. Zij vielen dus in de termen van het bepaalde bij art. 13, punt d, van het reglement voor de Koninklijke Militaire Akademie, en zijn op verzoek hunner betrekkingen eervol ontslagen, met ontheffing hunner loopende dienstverbindingen.

Aan een kadet uit het Iste studiejaar werd wegens lichamelijke ongeschiktheid een eervol ontslag uit zijne betrekking verleend.

Een kadet uit het IIde studiejaar, die nog na-examen moest afleggen, is ten huize zijner ouders overleden, terwijl 2 kadetten uit het Iste studiejaar wegens ziekte nog geen examen hebben kunnen doen. Met inachtneming van het bovenstaande bedroeg dus het getal kadetten bij den aanvang van het studiejaar 1880/81 292, verdeeld als volgt:

IVde studiejaar 38;

IIIde > 71;

IIde > 97;

Iste > 84 (2 memorie).

Van de 33 kadetten van het hoogste studiejaar legden 31 het eind-examen af, waarvan het verslag opgemaakt werd door de bij Koninklijk besluit benoemde commissie, waarin van het personeel dezer inrigting zitting hadden: de gouverneur, de eerste officier, 5 hoofden van onderwijs en 1 burgerleeraar, en welk verslag in de *Nederlandsche Staatscourant* van 8/9 Augustus 1880 ter algemeene kennis is gebracht.

Tot officier werden benoemd:

voor de dienst hier te lande 20 kadetten, waarvan:

4 voor de infanterie,

1 > > cavalerie,

12 > > artillerie,

3 > > genie;

voor de dienst in Oost Indie 9 kadetten, waarvan:

1 voor de infanterie,

2 > > artillerie,

6 > > genie;

terwijl 3 kadetten, 1 van de artillerie hier te lande en 2 van de genie in Oost-Indie, waarvan 1 ten gevolge van langdurige ziekte, voor de tweede maal de lessen van het IVde studiejaar moeten volgen, en het aan 1 kadet van de artillerie in Oost-Indie, ten gevolge van afwezigheid gedurende het examen wegens ziekte, bij ministeriele beschikking vergund werd, na afloop der vacantie, het eind-examen af te leggen.

Bedeelde kadet is later tot officier benoemd.

De praktische oefeningen van de kadetten der beide hoogste studiejaar hebben gedurende de tweede helft der maand Juni 1880 plaats gehad in het kamp op de Teteringsche heide. Terwijl de kadetten der overige wapens aldaar verbleven, vertrokken die der artillerie op 1 Juli naar de legerplaats op de Oldebroeksche heide, ten einde er gedurende veertien dagen schietoefeningen te houden. De kadetten der infanterie, cavalerie en genie van het IVde studiejaar betrokken eveneens van 8—14 Juli 1880 genoemd artilleriekamp, ten einde, onder toezigt van tot hun eigen wapen behorende officieren, de praktische oefeningen der artillerie bij te wonen.

De 2de luitenanten der artillerie en genie, gedetacheerd bij de applicatieschool in de 1ste afdeling der krijgsschool, keerden, na in de nabijheid van Breda nog eenigen tijd aan praktische oefeningen, tot hun wapen behorende, te hebben besteed, op 1 Juli 1880 naar hunne respectieve corpsen terug.

Bij de applicatieschool waren 7 luitenanten en bij de 1ste afdeling der krijgsschool 2. Van eerstgenoemden hebben er 2 — één van de artillerie en één van de genie — niet aan het eindexamen voldaan, zoodat zij nog gedurende een jaar hunne studien aan de applicatieschool moeten voortzetten.

De bibliotheek werd door aankopen van nieuwe werken, alsmede door geschenken zooveel mogelijk op de hoogte van den tijd gehouden.

Overigens werden van de verschillende departementen van algemeen bestuur, van de Gedeputeerde Staten van zeven provincien, van de gemeentebesturen van Amsterdam, Utrecht, Rotterdam en Breda, van enkele vereenigingen en van particulieren, boes- en kaartwerken ten geschenke ontvangen.

Voor rekening der Koninklijke Militaire Akademie werden verschillende handleidingen, reglementen en voorschriften gedrukt. Van die handleidingen of cursussen zagen het licht:

Landmeeten en waterpassen, door CH. M. SCHOLS, met een atlas van 14 platen.

Handleiding tot de algemeene artillerie-wetenschap voor de kadetten van alle wapenen, door W. C. HOEIJ, luitenant-kolonel der artillerie; 3de aflevering (Torpedo's. Draagbare wapenen met toebehooren).

Hoogere stekunst, door J. BADON GHYBEN en H. STROOTMAN; zesde druk.

Beknopte spraakkunst van het Maleisch, door R. VAN ECK, leeraar aan de Koninklijke Militaire Akademie.

Strategie en krijgsgeschiedenis, door M. K. J. PLANTENGA, kapitein der infanterie, en

Taktiek der drie wapens, IIde deel, door L. DE VLAMING, kapitein der infanterie;

terwijl nog in bewerking zijn de *Handleiding in het topographisch teekenen*, *Paardenkennis*, *Natuurkunde*, *Mechanica*, *Differentiaal- en integraalrekening*, *Militaire administratie*, *Militaire aardrijkskunde* en *Statistiek*, 1ste deel.

§ 2. TWEDE AFDEELING DER KRIJGSSCHOOL.

De cursus voor algemeene krijgskundige studien bij deze afdeling, begon op 1 October 1879 met 30 officieren, waarvan 5 van het Nederlandsch-Indische leger, en die voor intendance met 2 officieren. Aan den cursus uitsluitend vereischt voor artillerie- en genie-officieren nam geen officier deel.

De leerlingen waren over de cursusjaren verdeeld als volgt:

hoogste jaar 7, waarvan 2 van het Ned. Indisch leger;

tweede > 17, > 3 > > > >

eerste jaar 6.

Hierbij zij opgemerkt dat door de schorsing der lessen aan deze afdeling gedurende zeven maanden van het jaar 1878/79 de cursus feitelijk van twee op drie jaren is gebracht. Gedurende den loop van het cursusjaar 1879/80 werd aan één officier van het 2de jaar, wegens ziekte, eene eervolle ontheffing van zijne detachering bij de krijgsschool verleend.

De inrigting van deze afdeling, zoo als zij was vastgesteld bij besluit van 14 Maart 1878 (*Staatsblad* n°. 17), werd gewijzigd bij Koninklijk besluit van 9 Juni 1880 (*Staatsblad* n°. 107). Het streven is daarbij geweest om de tweede afdeling niet bepaald te doen dienen tot vorming van stafofficieren, maar om haar dienstbaar te maken aan de ontwikkeling van de officieren der landmagt in meer algemeen zin. In verband daarmede zijn het eindexamen en het bevet, bedoeld bij de artt. 15 en 18 van eerstgemeld besluit, afgeschaft en is aan de bijwoning van den krijgsschoolcursus geenerlei toezegging of voorregt meer veroonden. De krijgsschool staat voortaan alleen voor luitenanten open.

Aan de tweede afdeling is een intendance-cursus verbonden, wier inrigting bij afzonderlijk Koninklijk besluit is vastgesteld.

De officieren van het oudste cursusjaar 1879/80 keerden op 1 October 1880 naar hunne corpsen terug.

Aan het toelatingsexamen in 1880 gehouden, namen 6 officieren deel. 5 hunner voldeden aan de eischen; één werd niet toegelaten.

Van het leger in Nederlandsch Indie werden ingevolge de bepalingen vervat in het Koninklijk besluit van 5 December 1879, n°. 27, (R. M. 1880, I, blz. 296), zes officieren tot deze afdeling toegelaten.

Het cursusjaar, op 1 October 1880 beginnende, wordt dus bijgewoond door 24 officieren van het leger hier te lande en 9 van het leger in Nederlandsch Indie, totaal 33 officieren.

Het onderwijzend personeel, dat weder getoond heeft ten volle voor zijne taak berekend te zijn, bestaat uit den directeur en vijf officieren-leeraren, terwijl het onderwijs in de fransche, engelsche, hoogduitsche, maleische en

javaansche talen, in natuur- en scheikunde, warenkennis en mohammedaansch regt door burgerdocenten wordt gegeven.

Ook in de inrigting van de 1ste afdeeling der krijgsschool is eenige wijziging gebragt, voornamelijk daarop neêrkomende, dat de bepaling, vervat in de 2de alinea van art. 14 van het besluit van 14 Maart 1878 (*Staatsblad* n°. 17), in de nieuwe regeling niet meer is opgenomen.

§ 3. INSTRUCTIE-BATAILLON.

De getalsterkte der militairen, bij het bataillon ingedeeld, bedroeg op 19 Julij 1880, 650 officieren, onderofficieren, korporaa's en verdere manschappen; terwijl het getal

dergenen, die, hetzij tot het geven van onderwijs, hetzij om opgeleid te worden tot den graad van onderofficier hier te lande en van korporaal in Oost-Indië, alsmede ter voorziening in eenige bijzondere diensten, bij het bataillon gedetacheerd waren, 1 eerste luitenant-kwartiermeester en 88 onderofficieren, korporaa's en soldaten bedroeg.

Van 20 Julij 1879 tot 19 Julij 1880 werden bij het bataillon aangenomen: voor de dienst hier te lande 441 volontairs, 73 meer dan in datzelfde tijdvak van 1878—1879; onder de aangenomenen waren 8 tamboers en 3 élève-hoornblazers.

Uit de volgende tabel blijkt, bij welke klasse van het schoolonderwijs deze jongelieden werden ingedeeld, uit welk deel des lands zij afkomstig zijn, alsmede de maatschappelijke betrekking der vaders.

Klasse van het schoolonderwijs waarbij op het tijdstip hunner aanneming ingedeeld.	Noordbrabant.	Gelderland.	Zuidholland.	Noordholland.	Zeeland.	Utrecht.	Friesland.	Overijssel.	Groningen.	Drenthe.	Limburg.	Ned. Koloniën.	Buitenland.	Totaal.
Eerste.	7	9	20	9	5	1	1	3	1	1	5	15	1	78
Tweede.	12	9	26	23	11	5	13	7	12	4	6	19	5	152
Derde.	10	18	35	27	17	4	45	8	18	7	8	9	5	211
Totaal.	29	36	81	59	33	10	59	18	31	12	19	43	11	441

MAATSCHAPPELIJKE BETREKKING DER VADERS.

Officieren.	4	5	4	3	2	»	»	1	»	»	»	23	2	44
Onderofficieren en soldaten . .	8	»	6	4	4	1	1	»	»	»	2	2	»	28
Ambtenaren.	5	4	12	5	8	»	3	6	6	4	3	8	1	65
Particulieren	12	27	59	47	19	9	55	11	25	8	14	10	8	304
Totaal.	29	36	81	59	33	10	59	18	31	12	19	43	11	441

NUMERIEKE OPGAVE van onderofficieren en korporaa's, die aan het leger hier te lande, zoomede aan dat in de koloniën zijn verstrekt, van 20 Julij 1879 tot 19 Julij 1880.

	Hier te lande.	Oost-Indië.	Totaal.
Sergeant-majoor.	»	1	1
Sergeanten en fourriers	44	»	44
Korporaa's	268	»	268
Totaal.	312	1	313

In den omvang, de leiding en de indeeling van het onderwijs zijn geene veranderingen gekomen, zoodat dienangaande naar vorige verslagen kan worden verwezen.

De onderstaande tabel geeft een overzicht van de sterkte der schoolklassen op drie verschillende tijdstippen:

	1 October 1879.	1 April 1880.	1 Julij 1880.
Derde klasse	68	73	51
Tweede »	190	183	191
Eerste »	197	217	229
Te zamen.	455	473	471

De overgangen in die schoolklassen bedroegen:

Van de 3de naar de 2de klasse	195
» » 2de » » 1ste »	220
» » 1ste » » voorbereidende klasse van den cursus.	33

Het wetenschappelijk onderwijs wordt, onder de leiding van een kapitein, uitsluitend door officieren gegeven. De 1ste en 2de klasse en de aspiranten-kwartiermeester, alsmede diegenen der overige klassen, die zulks verlangen, ontvangen eveneens van officieren onderwijs in de natuurkunde.

De uitkomsten van het wetenschappelijk onderwijs, gedurende het aangegeven tijdvak, mogen zeer voldoende worden geacht, daar het volgend aantal overgangen plaats had.

Van de voorbereidende klasse tot de 3de kl. cursus	26
» » 3de klasse cursus » » 2de » »	18
» » 2de » » » » 1ste » 2leafd.	18
» » 1ste » 2leafd.cursus » » 1ste » 1ste »	11

Het getal onderofficieren, dat tot het instructie-bataillon behorende of van andere corpsen daarbij gedetacheerd, de lessen aan den hoofdcursus der infanterie te Kampen bijwoonde, bedroeg op 1 October 1879, 83.

Hiervan werden, aangezien zij het onderwijs aldaar niet konden volgen, naar de 2de klasse cursus bij hun corps teruggezonden 9.

In December 1879 werden tot officier benoemd:

Bij het leger hier te lande.	20
Bij dat in Oost-Indis.	11
—	31

Zoodat het getal leerlingen bij het einde van den cursus 1879/1880 bedroeg: 43.

De hoofdcursus tot opleiding voor 2den luitenant-kwartier-

meester, bij het instructie-bataillon ingedeeld, begon op 1 October 1879 met 20 leerlingen.
Hiervan werden tot 2den luitenant-kwartiermeester benoemd, in December 1879:

Bij het leger hier te lande.	6
Bij dat in Oost-Indie.	2
Zoodat het getal leerlingen bij het einde van den cursus 1879/1880 bedroeg.	12

§ 4. ARTILLERIE INSTRUCTIE-COMPAGNIE.

De getalsterkte van de volontairs, die op 1 Julij 1879 onderwijs genoten, bedroeg 134. Van dit tijdstip tot 1 Julij 1880 zijn 117 nieuwe jongelingen aangenomen, terwijl gedurende dien tijd 52 volontairs de compagnie met bevordering verlieten. 8 volontairs werden bij de torpedo-compagnie overgeplaatst om daarbij hunne verdere opleiding te ontvangen, terwijl 23 anderen om de eene of andere reden, zonder bevordering van de compagnie vertrokken.

Uit de volgende opgave blijkt, in welke provincie van het Rijk de volontairs vroeger onderwijs hebben genoten, bij welke klasse van het schoolonderwijs zij bij aankomst werden ingedeeld en de maatschappelijke betrekking der vaders.

Klasse van het schoolonderwijs waarbij op het tijdstip hunner aanneming ingedeeld.	Noordbrabant.	Gelderland.	Zuidholland.	Noordholland.	Zeeland.	Utrecht.	Friesland.	Overijssel.	Groningen.	Drenthe.	Limburg.	Indie.	Buitenland.	Totaal.
Eerste.	1	1	4	3	2	»	4	»	1	»	»	»	»	16
Tweede {	A	3	1	5	2	3	»	3	»	1	»	2	»	20
	B	3	1	11	4	11	1	8	2	»	1	2	»	44
Derde	2	4	8	3	10	2	4	1	1	1	1	»	»	37
Totaal	9	7	28	12	26	3	19	3	3	2	5	»	»	117

MAATSCHAPPELIJKE BETREKKING DER VADERS.

Officieren.	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»
Onderofficieren en soldaten	»	1	»	»	»	1	»	»	»	»	1	»	»	3
Ambtenaren.	3	2	3	2	3	1	2	»	»	»	2	»	»	18
Particulieren	6	4	25	10	23	1	17	3	3	2	2	»	»	96
Totaal	9	7	28	12	26	3	19	3	3	2	5	»	»	117

De onderstaande tabel geeft een overzicht van het aantal leerlingen op de daarbij aangegeven tijdstippen.

	1 Julij 1879	1 Oct. 1879.	1 Jan. 1880.	1 April 1880.	1 Julij 1880.	
Derde klasse	22	15	11	18	29	
Tweede klasse {	A	41	42	41	49	45
	B	41	54	58	39	39
Eerste klasse	30	43	38	52	55	
Totaal	134	154	148	158	168	

De leiding van het onderwijs is, onder het toezigt van den kommandant der compagnie, opgedragen aan een luitenant, wien 7 onderofficieren als onderwijzers ter zijde staan.

Gedurende het wintersaizoen wordt dagelijks — behalve Woensdags en Zaturdags — twee malen schoolonderwijs gegeven; namelijk 's morgens van 8—9½ en 's avonds van 5¼—6¾ uur; des zomers vervalt de avondschool.

Het onderwijs omvat: het lezen en schrijven, de nederlandsche taal, het vlug en grondig rekenen, ook met gewone en tiendeelige breuken, de aardrijkskunde en de vaderlandsche geschiedenis; verder de menagerekening, compagnies-administratie en het opmaken van dienstrapporten.

Het gehalte der volontairs was nagenoeg hetzelfde als het vorige jaar; bij aankomst werden er betrekkelijk minder in de 1ste klasse geplaatst, maar daarentegen ging ruim het dubbele aantal van de 2de in de 1ste klasse over. Het aantal, dat van de 3de in de 2de klasse overging was nagenoeg gelijk aan dat van het vorige jaar.

Over het algemeen heeft men tot heden niet te keurig kunnen zijn met de aanneming van volontairs, omdat er

steeds groot gebrek aan kader bij de corpsen artillerie bestaat. De aanvragen om plaatsing zijn evenwel in den laatsten tijd vrij voldoende, zoodat de sterkte der compagnie aanmerkelijk vermeerderd is.

Op 1 Julij 1878 telde de compagnie 103, op 1 Julij 1879, 134, en op 1 Julij 1880, 168 volontairs.

Het aantal aspiranten voor den wetenschappelijken cursus te Delft was dit jaar zeer gering: slechts een drietal kwam voor het afleggen van het admissie-examen tot den cursus in aanmerking. Vermits dit examen dit jaar voor de laatste maal plaats heeft, werden geene jongelingen, in die categorie vallende, meer bij de compagnie aangenomen.

Ten einde de jongelingen in de gelegenheid te stellen hunne lessen voor den volgende dag te leeren, wordt 's avonds gedurende een uur gedwongen eigen oefening gehouden. Voor hen, die zulks verlangen, bestaat gelegenheid, deze eigen oefening vrijwillig met een uur te verlengen. De noodige hulp wordt hun verleend.

§ 5. WETENSCHAPPELIJKE CURSUS BIJ DE CORPSEN.

De hoofdcursus bij het 5de regiment infanterie, te 's Hertogenbosch, werd op 1 October 1879 door 81 onderofficieren bijgewoond; aan de 1ste klasse van den wetenschappelijken cursus te Haarlem werd door 12, aan den cursus der artillerie te Delft door 53 onderofficieren deelgenomen.

Tot het examen ter verkrijging van den rang van 2den luitenant werden in het najaar van 1879 van de drie vermelde cursussen respectievelijk 37, 3 en 11 onderofficieren toegelaten. Daarvan werden respectievelijk 29, 3 en 5 tot dien rang benoemd, waarvan 19 voor de infanterie in Oost-Indië en 2 voor de artillerie aldaar. Door verschillende andere mutatie werd ook in de eerste hiervan vermelde cijfers verandering gebragt; zoodat het getal leerlingen op het einde van den cursus 1879/1880 bedroeg:

te 's Hertogenbosch	42	onderofficieren;
» Haarlem	6	»
» Delft	44	»

Bij beschikking van den Minister van Oorlog van 19 April 1880, n°. 156, gegrond op Zr. Ms. besluit van 12 April 1880, n°. 32, is een nieuw voorschrift vastgesteld tot regeling van de opleiding van onderofficieren tot den rang van 2den luitenant der infanterie en van 2den luitenant-kwartiermeester. Bij dat besluit is tevens bepaald, dat de cursus voor de cavalerie te Haarlem met 1 October 1881 en die voor de artillerie te Delft met 1 October 1884 worden opgeheven. In verband daarmee is dit jaar voor de laatste maal het toelatingsexamen voor gemelde cursussen afgenomen.

Het militair onderwijs bij de landmagt, is, met inachtneming van het bovenstaande, kortelijk geregeld als volgt.

De inrigtingen, bestemd om aan onderofficieren, die aan de daartoe gestelde eischen voldoen, de gelegenheid te verschaffen zich de kennis eigen te maken, die tot het verkrijgen van den rang van 2den luitenant der infanterie gevorderd wordt, zijn:

- cursussen en
- hoofdcursussen.

Bovendien wordt bij onderdeelen van corpsen, mits ter sterkte van een bataillon of daarboven, voorbereidend onderwijs gegeven, ten einde de kundigheden te verwerven voor de toelating op de cursussen vereischt.

Bij den staf van elk regiment en bij het instructie-bataillon is een cursus gevestigd, waartoe alleen onderofficieren worden toegelaten.

Er zijn twee hoofdcursussen, gevestigd te Kampen en te 's Hertogenbosch. De eerste dient tevens tot opleiding voor 2den luitenant-kwartiermeester. De hoofdcursussen hebben twee klassen of studie jaren, de laagste of 1ste en de hoogste of 2de klasse. Het is niet geoorloofd langer dan twee jaren in dezelfde klasse door te brengen, het wel bewezen geval van ziekte daarvan uitgezonderd.

Na het doorloopen van de 2de klasse, leggen de leerlingen, die voor de militaire dienst lichamelijk geschikt worden bevonden, het examen ter verkrijging van den luitnantsrang af, dat te 's Gravenhage door de vaste examen-commissie wordt afgenomen en in de tweede helft van September een aanvang neemt.

Diegenen, welke aan dit examen voor de tweede maal niet voldoen of wegens gebrek aan vacatures niet voor eene plaatsing in aanmerking komen, worden van den hoofdcursus verwijderd.

Betreffende de jongelieden, thans op eene der cursussen of hoofdcursussen van de verschillende wapens aanwezig, zijn overgangsbepalingen getroffen, welke in alle opzichten in het belang zijn der betrokken onderofficieren.

Het examen, tot toelating op de hoofdcursussen, is in September jl. reeds overeenkomstig de bepalingen van het nieuwe voorschrift te Kampen afgenomen. Het onderwijs bij die hoofdcursussen wordt tot en met het jaar 1881 ten deele volgens het voorschrift van 1880, ten deele volgens dat van 1868 (aanschrijving van 23 Maart 1868, n°. 31 P; R. M. blz. 60) gegeven.

Voor de verdere bepalingen omtrent toelating tot de hoofdcursussen, overgangs- en officiersexamens, alsmede omtrent de bepalingen voor den overgang naar de verschillende inrigtingen van onderwijs vastgesteld, wordt verwezen naar de voormelde ministeriele beschikking, opgenomen in het *Recueil Militair* 1880 (eerste gedeelte, blz. 173 en volg.).

De lessen der 2de klasse van den cursus werden op 1 October 1879 bij de infanterie en cavalerie respectievelijk door 143 en 15 onderofficieren bijgewoond. Ook de 2de klasse cursus onderging bij de hierboven vermelde regeling van het militair onderwijs eenige wijziging, voornamelijk daarin bestaande, dat het aldaar te geven onderwijs eenigzins is uitgebreid en dat enkele der daar onderwezen vakken op den hoofdcursus niet meer worden beoefend.

§ 6. SCHOLEN BIJ DE CORPSEN.

Van den toestand der scholen gedurende den cursus 1879/80 geeft de volgende tabel een overzicht.

CORPSEN.	AANTAL ONDERWIJZERS.			GEMIDDELD
	Zonder radicaal.	Met radicaal.	TOTAAL.	Onderofficieren en korporaals.
INFAN				
Regement grenadiers en jagers.	20	»	20	118
1ste regiment infanterie	21	»	21	148
2de » »	18	»	18	116
3de » »	15	»	15	101
4de » »	14	1	15	114
5de » »	21	»	21	148
6de » »	17	»	17	135
7de » »	12	»	12	83
8ste » »	13	1	14	97
Algemeen depôt van discipline.	2	»	2	7
Koloniaal werfdepôt.	1	»	1	»
Totaal.	154	2	156	1067
CAVAL				
1ste regiment huzaren	6	»	6	14
2de » »	9	»	9	29
3de » »	7	»	7	28
4de » »	5	1	6	13
Totaal.	27	1	28	84
ARTILL				
1ste regiment veld-artillerie.	12	»	12	25
2de » »	12	»	12	12
Iste afdeeling vesting-artillerie	7	»	7	8
IIde » »	5	»	5	6
IIIde » »	8	»	8	24
IVde » »	2	»	2	»
Vde » »	9	»	9	4
VIde » »	2	»	2	»
VIIde » »	4	1	5	»
VIIIste » »	2	»	2	5
Regement rijdende artillerie.	2	»	2	5
Corps pentonniers	7	»	7	6
Totaal.	72	1	73	95
Bataillon mineurs en sappeurs.	2	»	2	3
Algemeen totaal	255	4	259	1249

gedurende het jaar 1879—1880.

AANTAL LEERLINGEN.			Leerlingen, die bij hunne toelating niet of gebrekkig konden lezen of schrijven.		AANMERKINGEN.
Soldaten der staande armee, tamboers enz.	Miliciens.	TOTAAL.			
TERIE.					
39	112	269	26 niets.	26	
74	613	835	99 niets.	131	
49	326	491	32 gebrekkig.		
54	302	457	117 niets.	139	
38	490	642	22 gebrekkig.		
33	710	891	180 niets.	180	
32	598	765	197 gebrekkig.	252	
45	338	466	55 niets.		
43	448	588	81 niets.	218	
45	"	52	137 gebrekkig.		
24	"	24	90 niets.	305	
476	3937	5480	215 gebrekkig.		
			23 niets.	60	
			37 gebrekkig.		
			53 niets.	146	
			93 gebrekkig.		
			18 gebrekkig.	18	
			"		
			1475		
LERIE.					
64	56	134	11 niets.	74	
"	136	165	63 gebrekkig.		
50	22	100	27 niets.	61	
16	110	139	34 gebrekkig.		
			26 niets.	58	
			32 gebrekkig.		
			"		
130	324	538	193		
LERIE.					
10	90	125	49 niets.	93	
27	89	128	44 gebrekkig.		
4	56	68	35 niets.	65	
5	55	66	30 gebrekkig.		
"	33	57	11 niets.	41	
11	31	42	30 gebrekkig.		
7	72	83	20 niets.	50	
2	47	49	30 gebrekkig.		
14	22	36	16 niets.	30	
6	39	50	14 gebrekkig.		
20	15	40	5 niets.	27	
8	19	33	22 gebrekkig.		
			23 niets.	53	
			30 gebrekkig.		
			2 niets.	30	
			28 gebrekkig.		
			7 niets.	16	
			9 gebrekkig.		
			8 niets.	30	
			22 gebrekkig.		
			9 niets.	17	
			8 gebrekkig.		
			8 niets.	15	
			7 gebrekkig.		
114	568	777	467		
"	36	39	"		
720	4865	6834	2135		

Zoo wel het getal leerlingen in de verschillende klassen van het onderwijs, als de gemaakte vorderingen, getuigen van de groote belangstelling en de ijverige bemoeijingen der hoofd- en verdere officieren. De populaire voordragten, aan de geschiedenis van het vaderland en aan de krijgsgeschiedenis ontleend, meestal door luitenants in verhalenden trant gehouden, brengen in het onderwijs eene aangename en noodige afwisseling. Het onderwijs in schermen en gymnastiek, dat, meestal vrijwillig, door zeer vele manschappen werd bijgewoond, heeft goede uitkomsten opgeleverd en brengt veel tot de lichamelijke ontwikkeling der manschappen bij.

De sommen voor het militair onderwijs bij de corpsen beschikbaar gesteld, zijn, blijkens de verkregen uitkomsten nuttig aangewend. Wanneer men in aanmerking neemt met hoeveel bezwaren men bij de eerste opleiding van volwassen personen, die niet of zeer gebrekkig kunnen lezen of schrijven, heeft te kampen, en met welke betrekkelijk geringe hulpmiddelen en onervaren onderwijzend personeel, dat onderwijs moet worden gegeven, dan moet worden erkend, dat de uitkomsten gunstig zijn. Immers 2135 personen, die anders vermoedelijk nimmer onderwijs zouden hebben genoten, zijn op die corsscholen onderwezen, terwijl 4699 anderen door het genoten onderwijs verder werden ontwikkeld en velen hunner daardoor den graad van sergeant of korporaal verkregen.

Het geheele getal leerlingen bedroeg alzoo ongeveer 6850.

§ 7. KONINKLIJK INSTITUUT VOOR DE MARINE TE WILLEMSOORD.

Zoo als aan het slot van het vorige jaarverslag reeds werd gemeld, trad met den aanvang van den nieuwen cursus (1879-1880) de kapitein-luitenant ter zee P. TEN BOSCH als kommandant dezer inrigting en directeur van het onderwijs op. Belangrijke veranderingen hadden tevens onder het onderwijzend personeel plaats.

De luitenant ter zee der 1ste klasse L. A. DITLOFF TIASSEN, den 1sten Juni 1879 aan dit instituut geplaatst om zich voor te bereiden tot het geven van onderwijs in de stoomwerktuigkunde, nam bij den aanvang van den nieuwen cursus die taak op zich. Aan dien werkring werd verbonden het onderwijs in het landmeten en die hydrographisch teekenen; terwijl die officier tevens op zich nam, om bij afwezigheid van den luitenant ter zee der 1ste klasse E. SIMON VAN DER AA tijdens den kruistocht met het instructievaartuig *Urania* met de adelborsten der 2de afdeling het geleerde in stuurmanskunst en sterrekunde te repeteren en te onderhouden.

De 1ste luitenant der mariniers J. B. VERHEY trad ter vervanging van den tot kapitein bevorderden officier-instructeur A. R. DE WENDT op als leeraar voor de adelborsten der mariniers in de militaire vakken, en tevens voor het onderwijs in versterkingskunst en de infanterie-exercitien aan de adelborsten der marine.

Tengevolge der benoeming van den leeraar aan dit instituut dr. J. HAYER DROKKE in gelijke betrekking aan de hoogere burgerschool te Samarang, kwam in den loop der maand December de betrekking van leeraar in staat van de scheikunde en natuurkunde open en werd hierin, uitgaande van de meening dat de vervulling van die betrekking door een officier vele voordeelen oplevert, voorzien door de benoeming van den luitenant ter zee der 1ste klasse S. T. LAND, nadat deze in de genoemde vakken een alzeins gunstig examen had afgelegd.

Ter vervanging van genoemden officier, die aan dit instituut reeds werkzaam was als leeraar in de zeevaartkundige vakken, werd aangewezen de luitenant ter zee 1ste klasse A. E. ARKENBOET SCHOKKER, die al zeer spoedig in staat was, den heer LAND te ontheffen van de zware taak, die op hem was gelegd, om bij de nieuwe moeilijke vakken, welke hij te doceeren had, nog het onderwijs in manoeuvres, tuigkennis en scheepsbouw te blijven waarnemen, waarmede hij tot dien tijd was belast geweest.

Het op nieuw voor een jaar verlengd verlof, aan den burgerleeraar J. J. BACKER DIRKS tot herstel zijner gezondheid gegeven, eindigde met zijne plaatsing aan het Departement van Marine als directeur van de modelzaal en de bibliotheek. Met 1 Februarij 1880 werd deze verdienstelijke leeraar vervangen door den hoofdonderwijzer J. BROUWER

als leeraar in de nederlandsche taal- en letterkunde en de geschiedenis des vaderlands.

De leeraren J. G. R. VOS en A. KAMP, die tijdens de ongesteldheid van den bovengenoemden leeraar diens lessen hadden waargenomen, werden alsnu onder dankbetuiging van de waarneming ontheven.

Nog werden aan dit instituut geplaatst de luitenants ter zee der 1ste klasse L. HAREMAKER en C. VREDE, de eerste met 11 October 1879, ten einde zich voor te bereiden om den luitenant ter zee der 1ste klasse W. F. BLAAUW als leeraar in de artillerie te vervangen, de tweede met 1 April 1880 om den luitenant ter zee der 1ste klasse W. J. DERX als leeraar in de maleische taal op te volgen.

Met het vertrek van deze laatstgenoemde officieren bij het einde van den cursus, verloor het instituut twee uitstekende leeraren. De uitkomsten, door den luitenant ter zee BLAAUW met zijn onderwijs in de moeilijke wetenschap der artillerie verkregen, waren in het bijzonder steeds zeer gunstig.

Ter vervanging van de luitenants ter zee der 2de klasse J. L. HORDIK en J. E. SICKENS, die in den loop van het cursusjaar eene andere plaatsing verkregen, traden als officieren van politie op de luitenants ter zee der 2de klasse A. G. J. baron VAN PLETTENBERG en A. SERRET.

Het getal officieren van politie werd op vier gebracht, en tegelijkertijd de onderofficieren van politie met twee vermeerderd als gevolg van het steeds toenemende aantal adelborsten aan het instituut. De vierde luitenant ter zee der 2de klasse zou met den aanvang van den volgende cursus geplaatst worden en de twee onderofficieren met den 1sten Januarij 1881; bij wijze van proef werden zij reeds tijdelijk aan het instituut gedetacheerd.

Mede als een gevolg van de groote uitbreiding, die deze opleiding gaandeweg verkrijgt, hadden in den loop van het verlof een paar belangrijke vertimmeringen in het gebouw plaats.

Uitgenomen eenige veranderingen en voorzieningen van minder belang, werd de voorzolder boven de bibliotheek ingerigt tot twee teekenzalen; terwijl de bestaande teekenzaal ingerigt werd tot tweede slaapzaal. Bovendien werden voorstellen ingediend en in beginsel goedgekeurd om meer afdoende voorzieningen te treffen in het gemis aan ruimte, dat gaandeweg ontstaan is, en dat, naar het klimmend aantal vacaturen onder de luitenants ter zee 2de klasse te rekenen, zich in de volgende jaren nog meer zal doen gevoelen, als het bestaande gebouw niet vergroot of door uitgebouwen uitgebreid wordt.

Het getal adelborsten geurende dit cursusjaar aan het instituut bedroeg 116, waarvan een der 2de afdeling in den loop van het jaar eervol ontslag bekam, wegens hghamelijke ongeschiktheid. De sterkte der verschillende afdelingen was als volgt:

1ste afdeling 21;

2de > 29, waarvan 7 adelborsten der mariniers;

3de > 34, > 4 > > >

4de > 31, > 4 > > > >

Het theoretische en praktische eindexamen van de adelborsten der 1ste afdeling voor de marine en der 2de afdeling voor de mariniers, achtereenvolgens in April en Juli 1880 afgenomen, werd met het gunstig gevolg afgelegd, dat allen voor bevordering konden worden voorgedragen.

Aan de overgangsexamens tot eene hoogere afdeling werd daarentegen niet voldaan door drie adelborsten van de 3de afdeling en twee adelborsten van de 4de afdeling, waaronder een adelborst der mariniers van de 4de afdeling.

Over het geheel waren de uitkomsten van het onderwijs ook dit jaar gunstig te noemen, inzonderheid als men let op de uitbreiding, die de studievakken al meer en meer ondergaan, en de omvangrijke vakkennis, tegenwoordig van den zeeofficier getischt.

Het eindexamen, dat dit jaar voor het eerst van adelborsten werd afgenomen die den vierjarigen cursus hadden doorloopen, liep over stuurmanskunst, sterrekunde, artillerie, stoomwerktuigkunde, scheepsbouw, ook de theoretische, manoeuvres, tuigkennis, versterkingskunst, integraal en differentiaal-rekening, analytische meetkunst, analytische mechanica, scheikunde, natuurkunde, militair regt, inter-

nationaal zeerecht, nederlandsche, fransche, engelsche, hoogduitsche taal en letterkunde, maleische taal, vaderlandsche en algemeene geschiedenis, aardrijkskunde; te zamen 24 vakken.

Let men daarbij op den omvang, die sommige technische vakken verkregen hebben en waarvan een uitgebreide en grondige kennis voor den zee-officier noodig is, dan wordt het duidelijk, hoe noodzakelijk het is, dat bij het onderwijs nauwlettend vermeden worde de behandeling van al wat voor den zee-officier niet noodig te achten is, opdat grondige kennis van wat voor hem onmisbaar is, niet opgeofferd worde aan liet vele weten, aan halve of oppervlakkige kennis van hetgeen gemist kan worden.

In die rigting wordt zooveel mogelijk het onderwijs geleid; en dit valt bij de bekwame leeraren, die het instituut het voorrecht heeft te bezitten — en van de meest bekwame is het meest en het doelmatigst zelfbeperking in het onderwijs te verwachten — niet zeer moeilijk.

Dat, niettegenstaande den buitengewone omvang van wat thans aan het instituut geleerd moet worden — bij de 24 vakken voegen zich nog de artillerie en infanterie-exercitie, het regtljng- en handteekenen, benevens de geëischte praktische kennis — de uitkomsten nog vrij gunstig mogen heeten is ook zeker, behalve aan den ijver en de inspanning van de leeraren, voor een niet gering deel te danken aan de doelmatige bepalingen, die hier bestaan ter opwekking van den leerijver en tot aansporing van de achterlijken en minder vlijtigen, zoo ook aan de geheele inrigting van het onderwijs, waaraan onder de leiding van de vroegere chefs van het onderwijs zulk eene praktische en deugdelijke rigting is gegeven.

In den gang van het onderwijs is in dit cursusjaar weinig verandering gebragt. Alleen is eene splitsing der afdeelingen, die te talrijk waren geworden, in parallel-klassen voorbereid en gedeeltelijk reeds ingevoerd, en bestaat het voornemen om, zoodra de localiteit en de onderwijskrachten het toe zullen laten, dat op meer afdeelingen en lessen toe te passen.

De praktische opleiding onderging eene belangrijke verbetering, door van den tijd, bestemd voor den kruistocht met het instructievaartuig, en die thans bij den vierjarigen cursus vier maanden bedraagt, een gedeelte te bestemmen voor een oefeningstocht op een klein stoomvaartuig, met het doel de adelborsten eenigermate praktisch te oefenen in de meest voorkomende werkzaamheden in de machinekamer, en hen die eigenhandig te doen verrigten.

De aanvankelijke uitkomsten, dit jaar verkregen met inscheping op de voor dat doel aangewezen stoomkanon-neerboot *Zeer*, onder het bevel van den officier instructeur in de stoomwerktuigkunde, den luitenant ter zee der 1ste klasse L. A. DITLOFF TRASSENS, zijn bijzonder gunstig geweest.

Het gedrag der adelborsten gaf over het algemeen reden tot tevredenheid. Ernstige overtredingen, voortspruitende uit groote karaktergebreken, kwamen hoogst zelden voor. De meeste straffen zijn het gevolg van ongewoonheid aan militaire tucht en den levendigen, woeligen aard, die vooral bij de jeugd die tot hare carrière de marine kiest, zoo menigvuldig wordt aangetroffen. Aan de militaire opvoeding werd veel zorg besteed, en met alle ten dienste staande middelen getracht goede militaire begrippen en vormen aan te kweeken. De geest, die onder de adelborsten heerschte, was over het algemeen zeer goed. De gezondheidstoestand uitstekend, uitgenomen in het begin van den verleden jaar zoo plotseling ingevallen strengen winter, toen vele catharale aandoeningen voorkwamen.

De boekerij werd vermeerderd door de gewone jaarlijksche geschenken van eenige wetenschappelijke collegiën en door aankoop van voor het onderwijs belangrijke periodieke en andere werken.

De luitenant ter zee der 1ste klasse E. SIMON VAN DER AA, leeraar in de stuurmanskunst en sterrekunde, kwam gereed met de bewerking van het eerste deel der nieuwe uitgave van de praktische en theoretische zeevaartkunde van BROUWER; het tweede deel zal hoogst waarschijnlijk tegen het einde van het jaar 1881 volgen. De burgerleeraar J. G. R. VOS gaf eenen derden herzien en vermeerderden druk uit van zijn werk: *English Grammar for the use of the Cadets of the Royal Naval College at Willemsoord*.

Den 15den October 1879 vereenigden zich alhier vele officieren en oud-officieren, van deze inrigting afkomstig,

tot gezamenlijke viering van het vijf en twintigjarig bestaan der opleiding, zoo als zij onder den naam van het Koninklijk Instituut voor de marine te Willemsoord alhier in 1854 werd opgericht. Door de adelborsten werd aan deze feestviering deelgenomen.

§ 8. OPLEIDING VAN MACHINIST-LEERLINGEN.

In het begin van April 1880 werd het eind-examen van de machinist-leerlingen van de eerste afdeeling afgenomen: 41 leerlingen voldeden en werden daarna bevorderd tot machinist-leerling 1ste klasse en op de verschillende schepen geplaatst. Een machinist-leerling legde voor de tweede maal een onvoldoende examen af. Als aanmoediging werden weder na afgelegd examen aan de twee machinist-leerlingen, welke bij het examen uitgemunt hebben, een zilveren remontoir-horologie en een ivoren duimstok ten geschenke gegeven.

Van de 121 aspiranten, welke zich voor het vergelijkend examen, in Mei 1880 plaats had, aangemeld hadden, zijn niet opgekomen 3, geneeskundig afgekeurd 8; en hebben aan het examen deelgenomen 110, waarvan 78 aan de vereischen voldaan hebben, en de 22 eerste rangnummers geplaatst zijn geworden. Het examen was over het algemeen zeer gunstig.

Een machinist-leerling overleed in April 1880 in het hospitaal.

In Junij 1880 had het overgangs-examen plaats van de 42 machinist-leerlingen, welke de 2de afdeeling uitmaakten; 41 gingen over in de 1ste afdeeling; één werd daartoe nog niet geschikt geoordeeld.

Op 5 Julij 1880 ving de nieuwe cursus aan met 64 jongelieden, waarvan 41 in de eerste en 23 in de tweede afdeeling. Van het onderwijzend personeel werd de machinist 2de klasse J. H. GILZEN vervangen door den machinist 2de klasse W. DE WAARD.

Het onderwijzend personeel blijft allen lof verdienen.

Het gedrag der machinist-leerlingen gaf over het algemeen reden tot tevredenheid.

§ 9. OPLEIDING VAN LIGTMATROZEN EN JONGENS AAN BOORD VAN HET SCHIP »DE ADMIRAAL VAN WASSENAER" TE AMSTERDAM.

Op 1 October 1879 waren aan boord 157 jongens, verdeeld als volgt:

4de afdeeling . . .	38
3de » . . .	42
2de » . . .	48
1ste » . . .	29

Op 16 October daaraanvolgenden kwamen daarbij van de kweekschool voor zeevaart te Leiden 12 jongens, van welke geplaatst werden:

4 in de 2de afdeeling, en
8 » » 1ste »

vormende dus een totaal van 169.

Van de jongens, afkomstig van de kweekschool te Leiden, waren er geen die vóór hunne indiensttreding geen onderwijs hadden genoten. Allen hadden de openbare school bezocht.

5 konden toen een weinig lezen en een weinig schrijven;

4 » » lezen, schrijven en een weinig rekenen;

1 kon toen lezen, schrijven en rekenen;

2 konden toen goed lezen, schrijven en rekenen.

Gedurende hun verblijf aan de kweekschool hadden zij zooveel vorderingen gemaakt dat allen bij hun komst aan boord van het opleidingschip konden lezen, schrijven en rekenen; terwijl zij bovendien belangrijke kennis hadden opgedaan van de verschillende exercitien en zaken, die op het vak betrekking hebben.

Bij het einde van den cursus, April 1880, werden van de 4de afdeeling 36 jongens bevorderd tot lichtmatrozen

in het vaste corps; 2 bleven achter om den cursus nogmaals te volgen. Aan twee hunner werden zilveren horlogien uitgereikt, als bijzondere belooning voor vlijt en goed gedrag; 6 ontvingen geschenken; 4 getuigsschriften.

Later zijn:

3 geplaatst op Zr. Ms. instructiebrik *Zeehond*;

2 hebben in September 1880 een voldoende examen afgelegd voor stuurmansleerling, maar slechts 1 kon geplaatst worden;

3 zijn overgegaan naar de opleiding tot scheepstimmerman te Willemsoord;

terwijl de overigen gedurende den zomer van 1880 deel namen aan de kruistogten met Zr. Ms. instructievaartuigen, *Ternate* en *Urania* in de Zuiderzee.

Van deze jongelieden zijn er nog 7 aangewezen om op de *Zeehond* overgeplaatst te worden.

Van de 3de afdeeling, 42 sterk, gingen allen over in de 4de afdeeling; 4 ontvingen geschenken; 6 getuigsschriften.

Van de 2de afdeeling, 52 sterk, ging er één niet over in de 3de afdeeling; 11 ontvingen getuigsschriften.

Van de 1ste afdeeling 37 sterk, gingen allen over; 7 ontvingen getuigsschriften.

Ontslagen of verwijderd zijn er gedurende den wintercursus geen.

De zomer cursus begon 1 April 1880 met 133 jongens, waarbij gevoegd werden 27 afkomstig van de kweekschool voor zeevaart te Leiden.

De verdeling was toen als volgt:

4de afdeeling	44 jongens;
5de	» 51 »
2de	» 38 »
1ste	» 27 »

Totaal 160.

Van de 27 nieuwelingen zijn er slechts 2, die geen onderwijs hadden genoten vóór hunne indiensttreding.

Van de overige bezochten er 18 de kosteloze openbare school; 2 de openbare school tegen betaling; 3 de bijzondere school tegen betaling; 1 de bijzondere school zonder betaling; 1 de weeshuisschool.

2 konden niet lezen en niet schrijven;

5 » een weinig lezen en een weinig schrijven;

11 » lezen, schrijven en een weinig rekenen;

8 » lezen, schrijven en rekenen;

1 kon goed lezen, schrijven en rekenen.

Gedurende dezen cursus werden uit de dienst ontslagen, uithoofde van zeer berispelijk gedrag 2 jongens, waarvan één door den krijgsmagistraat veroordeeld was tot 6 maanden cellulaire gevangenisstraf wegens diefstal; 2 zijn ontslagen wegens lichaamsgebreken.

Bij het einde van den cursus zijn van de 4de afdeeling, toen nog 42 man sterk,

25 jongens bevorderd tot lichtmatrozen in het vaste corps;

14 » » » »

2 » zonder bevordering van de opleiding verwijderd;

1 jongen ontslagen wegens lichaamsgebreken;

twee ontvingen zilveren horloges, aan 10 werden geschenken uitgereikt.

Later legden 4 hunner het examen voor stuurmansleerling voldoende af, waarvan er 2 daartoe bevorderd zijn.

Van de 3de afdeeling, 50 jongens, gingen allen over in de 4de afdeeling; 6 ontvingen geschenken, 3 getuigsschriften.

Van de 2de afdeeling, 38 jongens, bleven er 3 achter; 7 ontvingen getuigsschriften.

Van de 1ste afdeeling, 27 jongens, bleven er geen achter; daarentegen zou 1 jongen wegens bijzondere vorderingen en uitmuntend gedrag overgaan in de 3de afdeeling; 7 ontvingen getuigsschriften.

De gehouden examens gaven veel reden tot tevredenheid. In alle praktische oefeningen gaven de jongens steeds bewijzen van zeer veel bedrevenheid en de lust daarvoor is zeer groot; slechts weinigen maken daarop eene uitzondering.

Op de gehouden assauts werden even als het vorige jaar brevetten toegekend als meester of prévôt op verschillende wapens.

Ook sommige lichtmatrozen, die vroeger al of niet zulk een bevet ontvangen hadden, dongen naar die onderscheidingen mede.

De Koninklijke Nederlandsche Zeil- en Roei-vereeniging en de Amsterdamsche Roei- en Zeilvereniging *de Hoop* stelden de jongens in de gelegenheid om deel te nemen aan de wedstrijden door die vereenigingen uitgeschreven.

Gedurende den winter had een wedstrijd op schaatsen plaats en bij het einde van den zomer cursus een in het zwemmen.

Het onderwijs is op denzelfden voet als vroeger voortgezet. Daarbij is evenwel in acht genomen dat de jongste afdeeling reeds veel geleerd had op de kweekschool te Leiden, zoodat het programma voor die afdeeling eenigzins is uitgebreid.

De kruistogten met de instructiebrik *Ternate* gaven zeer gunstige resultaten.

Bij de gehouden inspectie werden weder groote manoeuvres gemaakt, waarbij marsrassen en bramstegen neêrgingen en weer opgebracht werden, alle zeilen ten slotte weder aangeslagen en bijgezet waren om vervolgens te worden geborgen en vastgemaakt. Alles liep binnen het uur af.

De gezondheidstoestand was zeer gunstig. Het gedrag van de groote meerderheid der jongens blijft zeer goed.

Het personeel, met het onderwijs en toezigt belast, geeft steeds de meest mogelijke redenen tot tevredenheid, vooral wat de officieren, hogere onderofficieren en hulp-onderwijzers aangaat.

In de hulpmiddelen, bij het onderwijs in gebruik, is gedurende dit jaar geen verandering gekomen.

Op nieuw ondervond de inrigting zeer gewaardeerde bewijzen van belangstelling van geachte ingezetenen der hoofdstad. Een hunner, tevens lid van de Roei-vereeniging *de Hoop*, stelde een zilver horloge ter beschikking, een ander gaf daarvoor eene zekere som gelds.

Het genootschap *Natura Artis Magistra* vergunt steeds aan eenige jongens des Vrijdags middags de Diergaarde te bezoeken.

Behalve van 286 personen, gedurende dit jaar in het boek ingeschreven, ontving dit schip de zeer gewaardeerde bezoeken van:

H. K. H. Prinses Hendrik der Nederlanden; H. K. H. Vorstin van Rumènie; Z. H. Vorst zu Wied; H. D. Vorstin moeder zu Wied; den burgemeester van Amsterdam; den kommandant, officieren en adelborsten van het Italiaansche oorlogschip *Christoforo Colombo*; den kommandant, officieren en adelborsten van het Noordsche instructievaartuig *Nornen*; den Italiaanschen kapitein ter zee Capri, en bovendien van verscheidene officieren onzer marine.

Met 25 September 1880 is beschikt over alle lichtmatrozen nog aan boord aanwezig, daarvan gingen:

16 naar Zr. Ms. stoomschip *van Galen*;

8 » » » » *Leeuwarden*;

7 » » » » *Marnia*;

29 » » » wachtschip te Willemsoord,

met bestemming om later naar Oost-Indië te worden gezonden.

Gedurende den tijd dat Zr. Ms. wachtschip alhier in reparatie was, zijn de stuurmansleerlingen aan boord van dit opleidingschip gelogeerd geweest en werden de lessen aanvankelijk gegeven in een tuigloods op 's Rijks werf en later in het schoollocaal aan boord.

§ 10. OPLEIDING VAN LIGTMATROZEN EN JONGENS
AAN BOORD VAN HET SCHIP »ANNA PAULOWNA»
TE ROTTERDAM.

Gelijk uit het laatste jaarverslag blijkt, bedroeg op 1 October 1879 het getal der aan boord van dezen bodem ingeschepte jongens 126, alzoo 64 minder dan op 1 October 1878.

Nadat op 15 October daaraanvolgende 13 jongens van de kweekschool voor zeevaart te Leiden aan boord van de *Anna Paulowna* waren geplaatst, nam de winter-cursus 1879/80 een aanvang en was toen de sterkte der afdeelingen als volgt:

4de afdeeling	46 jongens,
3de	» 42 »
2de	» 34 »
1ste	» 17 »

Totaal . . 139 jongens,

zijnde van de 13 jongens, afkomstig van de kweekschool, er 1 in de 3de en de overige 12 in de 1ste afdeeling geplaatst.

Ten gevolge van den maatregel, dat met ingang van 1° September 1879 alle jongens, die den leeftijd van 16 jaren bij hunne indiensttreding nog niet hebben bereikt, naar de genoemde kweekschool zullen worden gedetacheerd, om na een ongeveer halfjarig verblijf aldaar, aan boord van de opleidingschepen over te gaan, worden nu voor de rol dier schepen geene jongens meer aangenomen, doch worden zij, die later voor eene plaatsing aan boord dier bodems in aanmerking komen, gevoerd in de rol van het wachtschip te Amsterdam.

Op 1 April en 1 October gaat een gedeelte van de jongens der kweekschool over in de rol der beide opleidingschepen, waardoor nu de afdeelingen gedurende de zomer- en winter-cursussen de sterkte behouden, die zij bij den aanvang daarvan hadden.

Gedurende den winter-cursus werden 3 jongens van de opleiding verwijderd en uit de dienst ontslagen: 1 van de 4de afdeeling wegens aanhoudend slecht gedrag en 2 behorende tot de 4de en 2de afdeelingen, wegens lichaamsgebreken.

Aan de eind- en overgangsexamens, gehouden in de tweede helft der maand Maart 1880, werd door 136 jongens deelgenomen. Over het algemeen was het resultaat dier examens zeer voldoende en konden de 44 jongens der 4de afdeeling allen worden voorgedragen voor bevordering; terwijl de jongens der 3de, 2de en 1ste afdeelingen allen in eene hoogere afdeeling konden overgaan, met uitzondering van 2 der 1ste afdeeling, die den cursus dier afdeeling andermaal moesten meemaken.

Van de 60 lichtmatrozen in het vaste corps mindere schepelingen, die op 1 October 1880, na voldoende afgelegd eindexamen, tot die qualiteit waren bevorderd, werd er 1 op zijn verzoek overgeplaatst aan boord van het wachtschip te Willemsoord, om tot timmerman te worden opgeleid; 10 werden geplaatst bij de opleiding voor de bootsmansleeringen aan boord van de brik *Zeehond*; 2 werden bevorderd tot stuurmansleerling 2de klasse en geplaatst bij de opleiding voor stuurmansleeringen op het wachtschip te Amsterdam; 35 op de *van Galen*; 4 op de *Alkmaar* en 6 aan boord van de *Marnix*; 1 werd wegens lichaamsgebreken afgekeurd en uit 's Rijks zeedienst ontslagen, terwijl aan 1 hunner de vergunning werd gegeven om aan boord van het opleidingschip te blijven tot aan het tijdstip dat hij het examen kan afleggen voor stuurmansleerling, ten einde zich daartoe te bekwamen. Deze lichtmatros legde dat examen met gunstig gevolg af in September 1880. Hij kwam echter niet in aanmerking voor eene plaatsing en werd op het laatst dier maand overgeplaatst bij de oefeningsdivisie aan boord van het stoomschip *Leeuwarden*.

Een der officieren gaat met den meesten ijver voort, door privaat-onderwijs diegenen, die aanleg hebben voor wiskundige studien, voor te bereiden tot het examen voor stuurmansleerling 2de klasse.

Over de 44 met ingang van 15 Maart 1880 tot lichtmatros bevorderde jongens, werd volgenderwijs beschikt,

nadat het meerendeel hunner bevorens den kruistogt in de Zuiderzee met de instructiebrik *Castor* had medegemaakt;

2 werden in April en 8 anderen na afloop van de zomer-oefeningen overgeplaatst op de *Zeehond*, om tot bootsmansleerling te worden opgeleid; 10 werden overgeplaatst aan boord van het schroefstoomschip 4de klasse *Bonaire* met bestemming naar West-Indië, 1 werd op zijn verzoek geplaatst op het wachtschip te Willemsoord om daar tot timmerman te worden bekwamd, 1 overgeplaatst aan boord van het schroefstoomschip *Leeuwarden*, behoorende tot de oefeningsdivisie, terwijl 19 anderen op het wachtschip te Willemsoord werden geplaatst, in afwachting van eene bestemming naar Oost-Indië.

Aan 2 werd vergund om aan boord van de *Anna Paulowna* te blijven, ten einde zich verder gereed te maken voor het in September 1880 te Amsterdam te houden examen voor stuurmansleerling 2de klasse, waarin beiden slaagden en tot stuurmansleerling 2de klasse werden bevorderd en 1 kwam ter reede Hoorn, tijdens hij gedetacheerd was aan boord van de instructiebrik *Castor*, door verdrinking om het leven.

Nadat de jongens van het hun verliende voorjaarsverlof waren teruggekeerd en op 1 April 1880 27 jongens van de kweekschool te Leiden aan boord van dit opleidingschip waren geplaatst — van welke er 19 bij de 1ste en 8 bij de 2de afdeeling werden ingedeeld — nam de zomer-cursus een aanvang met een getal van 119, waarbij later nog werd gevoegd 1 jongen, die, hoewel den bepaalden leeftijd eenigzins overschreden hebbende, bij gunstige uitzondering hier aan boord werd geplaatst. De afdeelingen waren alstoen sterk:

4de afdeeling	. . 42 jongens,
3de	» . . 33 »
2de	» . . 23 »
1ste	» . . 22 »

Totaal . . 120 jongens.

Van 1 April tot 1 Juli was de 4de en van 1 Juli tot 10 September de 3de afdeeling getimmarkeerd aan boord van de *Castor*, welk vaartuig gedurende dien tijd kruisende was in de Zuiderzee tot het houden van praktische oefeningen in zee.

Aan de beide oefeningstogten werd ook nog deelgenomen door diegenen der in Maart tot lichtmatros bevorderde jongens, over wie nog op geene andere wijze voor de dienst was beschikt.

Gedurende den zomer-cursus werd 1 jongen van de 4de afdeeling wegens zeer berispelijk gedrag van de opleiding verwijderd en overgeplaatst aan boord van het schroefstoomschip der 4de klasse *Bonaire*.

De 4de, 3de, 2de en 1ste afdeelingen telden tijdens het najaarsexamen respectievelijk 41, 33, 23 en 22 jongens. Het eind- en de overgangsexamens werden door de jongens voldoende afgelegd, zoodat de 4de afdeeling de opleiding kon verlaten, met uitzondering van 1 jongen, die in het marine-hospitaal te Willemsoord werd verpleegd, en de overigen in eene hoogere afdeeling konden overgaan, behalve 2 jongens van de 1ste afdeeling, die den cursus dier afdeeling nog eenmaal moeten volgen.

Met ingang van 1 September 1880 werden 41 jongens der oudste afdeeling, allen tot lichtmatros bevorderd, uitgezonderd de vorengenoemde die in het hospitaal te Willemsoord werd verpleegd, en 2 jongens, die, ten gevolge van berispelijk gedrag, niet voor bevordering in aanmerking konden komen.

Na het verlof werd die afdeeling geplaatst als volgt: 12 hunner aan boord van de *Leeuwarden*, zijnde diegenen der afdeeling welke in de eerste plaats in aanmerking komen voor boots- of stuurmansleerling, en de overigen, ten getale van 26, zoodat de beide wegens berispelijk gedrag niet tot lichtmatros bevorderde jongens, allen aan boord van het wachtschip te Willemsoord, ten einde later voor de kolonien te worden bestemd.

De winter-cursus 1880—81 ving aan met een getal van 137 jongens, medegerekend de 59 jongens die op 1 October 1880 van de kweekschool voor zeevaart te Leiden aan boord van de *Anna Paulowna* werden overgeplaatst.

Na afloop van de eind- en overgangsexamens in de maanden Maart en September 1880 werden, als blijk van tevredenheid over hun gehouden gedrag en betoonen ijver, prijzen en getuigschriften uitgereikt aan eenige jongens der beide oudste afdelingen. Aan diegenen, welke in April 1880 de opleiding verlieten werden als zoodanig toegekend 11 prijzen en 20 getuigschriften, en aan hen die in September tot lichtmatroos waren bevorderd 11 prijzen en 23 getuigschriften, bestaande de 1ste prijs uit een zilveren cylinder horologe. Aan de beide 3de afdelingen werden respectievelijk uitgereikt 19 en 4 getuigschriften, aan de beide 2de, 16 en 6 en de twee 1ste afdelingen 10 en 7 getuigschriften.

Het vergelijkend examen voor stuurmansleerling 2de klasse had plaats aan boord van het wachtschip te Amsterdam in September 1880. Door 5 lichtmatroos en 2 jongens van de oudste afdeling werd daaraan deelgenomen. Van dezen slaagden allen, doch door gebrek aan plaatsen, konden alleen 4 lichtmatroos worden geplaatst. Deze werden met ingang van 11 September 1880 bevorderd tot stuurmansleerling 2de klasse, en zouden op 1 October daaraanvolgende overgaan op het wachtschip te Amsterdam.

Bij de indiening der voordrachten ter bevordering tot lichtmatroos voor de jongens der oudste afdelingen, had dit jaar eene wijziging plaats. Bij ministeriële beschikking namelijk, was, met het oog op de afschaffing der lijfstraffen bij de marine, bepaald geworden, dat niet meer alle lichtmatroos bij het verlaten van de opleiding in het vaste corps schepelingen beneden den graad van sergeant worden opgenomen, doch alleen zij, die door uitmuntend gedrag, bijzonderen ijver en goeden aanleg, daarvoor bij gunstige uitzondering in aanmerking kunnen worden gebracht.

Over het algemeen genomen heerscht onder de jongens een uitmuntende geest. Hun gedrag laat zoowel uit een zedelijk als uit een militair oogpunt zeer weinig te wenschen over, het meerendeel der overtredingen was van lichte aard, zoodat in den regel slechts kleine straffen behoeften te worden opgelegd.

Over gebrek aan ijver valt bij de meeste jongens niet te klagen; voor het meerendeel zijn ze leergierig en leggen zich met lust en ijver toe bij het school-zoowel als bij het praktisch onderricht.

Het onderzoek door den kommanderenden officier van het opleidingschip ingesteld naar de gemaakte vorderingen, telkenmale vóór dat eene afdeling na geëindigden kruistocht in de Zuiderzee de instructie brik »*Castor*» verliet, gaf zeer bevredigende resultaten, en leverde het bewijs dat dergelijke togten voor de praktische vorming der jongens in het zeemansvak van het hoogste belang zijn. Ook op de fysieke ontwikkeling der jongelieden, oefenen zij eenen zeer heilzamen invloed uit.

Omtrent de leermiddelen valt niets bijzonders op te merken. Na de uitbreiding, die daaraan ten vorigen jare werd gegeven, was het niet noodig daar dit jaar verandering in te brengen of er 't een en ander aan toe te voegen.

Het model scheepje en de getuigde mast met stengelen en ra's op verkleemde schaal, bewijzen bij het onderwijs in het tuig en het op- en afstijgen uitnemende diensten.

Dit jaar werd ook wederom geregeld godsdienstonderricht gegeven; in Maart 1880 werd een gedeelte der jongens die tot het Hervormd kerkgenootschap behooren van de 4de afdeling tot lidmaten der gemeente aangenomen; in Augustus 1880 werden al de tot dat genootschap behorende jongens der oudste afdeling aangenomen en bevestigd.

Nadat de voorbereidende oefeningen met FLAUBERT-patronen hadden plaats gehad, werd gedurende de zomermaanden en gedeeltelijk ook des winters, door de jongens der beide oudste afdelingen, met zeer veel vrucht gebruik gemaakt van de schietbaan onder Crooswijk voor de oefeningen in het schieten met geweer naar de schijf op afstanden van 100 tot 400 passen. Het was merkwaardig met hoeveel juistheid over het algemeen door de jongens werd geschoten, 't geen wel hoofdzakelijk zal zijn toe te schrijven aan de herhaalde voorafgaande schietoefeningen met FLAUBERT-patronen. In het afgeloopen jaar werd twee malen een wedstrijd gehouden in het schieten met geweer om prijzen en premien, en eenmaal had een wedstrijd onder anderen met sloepen plaats, uitgeschreven door de Rotterdamsche zeil- en roeivereniging

»*de Maas*», waartoe die vereniging de welwillendheid had een prijs van f 25 benevens twee premien respectievelijk van f 10 en f 5 beschikbaar te stellen en waaraan door drie sloepen van de »*Anna Paulowna*» werd deelgenomen.

Ook dit jaar was eene overeenkomst getroffen met de Kralingsche zwem- en badinrichting, waarbij bepaald werd dat de jongens gedurende de zomermaanden dagelijks van de bassins dier inrichting kunnen gebruik maken, en aan hen aldaar onderwijs in het zwemmen zal worden gegeven. De uitkomsten van dat onderwijs zijn zeer bevredigend, en hebben verscheidenen, die bij den aanvang der lessen niet konden zwemmen, het nu vrij goed geleerd.

Ten gevolge van de met de kweekschool voor zeevaart te Leiden gesloten overeenkomst, waarbij bepaald is dat het daar te geven onderwijs zal loopen over de vakken, die vroeger aan de eerste afdeling op de opleidingschepen werden onderwezen, is aan boord van dit schip eene wijziging gebracht in de verdeling van de grenzen der verschillende leervakken voor ieder der vier afdelingen.

Voor het eerst sedert de indienststelling van de »*Anna Paulowna*» werd in den afgeloopen winter het oefeningsvaartuig 1 October te Rotterdam gestationeerd. De ligplaats van dat vaartuig was aan een der steigers achter het opleidingschip. Zoolang de weersgesteldheid het toeliet werden de exercitien met de zeilen aan boord van die brik gehouden. De vroeg ingevallen en aanhoudende strenge vorst was oorzaak dat die oefeningen slechts gedurende twee maanden konden worden voortgezet. Daarna werd de brik door de 4de afdeling afgetuigd en nadat door haar het tuig was nagezien en in orde gebracht, in Februarij 1880 wederom opgetuigd. Dat alles geschiedde onder toezigt van den officier der afdeling en den 1sten officier der »*Anna Paulowna*», die met 1 April 1880 commandant werd van het oefeningsvaartuig.

Bij de indienststelling der »*Castor*» op 1 April 1880 was dat vaartuig gereed om naar zee te gaan. Op 6 April vertrok het van Rotterdam; kwam, gesleept door een particulieren stoomer, den 8sten voor Amsterdam ten anker, en vertrok, na victualie en drinkwater te hebben aangevuld, den 13den April daaraanvolgende naar het kruisterrein in de Zuiderzee.

Gedurende den kruistijd, die voor de 4de afdeling van 1 April tot 1 Julij 1880 duurde en voor de 3de afdeling van 1 tot 10 September daaraanvolgende werden de jongens, als de brik zeilende was of ten anker lag, voortdurend geoefend in het omgaan met het tuig en de sloepen, exerceren met de zeilen en rondhouden, uitbrengen van ankers en werpen, het loggen, sturen en looden en verder al die soort van zaken, die tot het zoogenaamde antroozenwerk behooren. Van des Vrijdags tot des Maandags lag de brik gewoonlijk ten anker op de eene of andere reede; de overige dagen werden in de Zuiderzee doorgebracht.

Het afgesloten terrein voor het opleidingschip is van het meeste nut bij de exercitien met geweer, sabel, pistool en baton, die bij goed weder alle daar plaats hebben. Ook als terrein van vermaak bewijst het in hun vrijen tijd aan de jongens uitstekende diensten. Zij hebben nu voldoende ruimte voor hunne jongelingsspeelen; door aangename en tevens nuttige spelen en doelmatige gezonde lichaamsbewegingen wordt hun het verblijf binnen de eencite van het opleidingschip zoo aangenaam mogelijk gemaakt.

Het onderwijzend personeel heeft, gelijk ten vorigen jare, zijne beste krachten aan de opleiding gewijd en verdient daarvoor lof. Slechts geringe wijzigingen kwamen in dat personeel voor: meer was zulks het geval met het toeziend personeel, vooral onder de bakmeesters. Over hen valt niet altijd te roemen. Het ontbreekt velen hunner aan pligtbesef en aan tact om goed met de jongens om te gaan; enkelen waren er, die door hun berispelijk gedrag een slecht voorbeeld waren voor de aan hunne zorg toevertrouwde jongens. Een en ander was oorzaak dat de bakmeesters herhaaldelijk moesten worden verwisseld.

Drie van de 4 luitenants ter zee 2de klasse werden dit jaar door anderen vervangen; twee doordien hunne afdelingen de opleiding verlieten en één, die wegens particuliere belangen aan eene plaatsing naar Oost-Indië de voorkeur gaf.

Even als in 1879 werd de 1ste officier van dezen bodem gedurende den tijd dat hij over de »*Castor*» het bevel voerde, tijdelijk vervangen door een ander luitenant ter zee 1ste klasse.

Nadat ten vorigen jare aan de beide oudste bij de op-

leiding werkzaam gestelde hulponderwijzers als beloning voor betoonden ijver en geschiktheid eene verhooging van bezoldiging was toegelaten, kon eene dergelijke gunstige beschikking ook dit jaar ten deel vallen aan de beide jongsten.

De kosteloos toegang des zomers eenmaal 's weeks tot de terreinen en gebouwen van de Rotterdamse diergaarde werd ook dit jaar wederom aan de jongens verleend. Bij gedeelten en onder geleide begaven zij zich derwaarts en met graagte wordt door hen van die vergunning gebruik gemaakt. Het bestuur van de Koninklijke Nederlandsche Yachtclub stelde den toegang tot het maritiem museum voor de jongens gratis open. Ook van die gelegenheid om hunne kennis te vermeerderen werd door verscheidenen gretig partij getrokken.

Gedurende de wintermaanden werd ook nu wederom aan die jongens, die bijzonder goed oppassen en door vlijt en ijver uitmunten, als beloning vergund op Rijkskosten nu en dan de schouwburgen en andere publieke vermakelijken te bezoeken. De directien van de Hoogduitsche opera en het feestgebouw gaven een blijk van welwillendheid jegens de opleiding, door de uitnoodiging van een gedeelte der jongens, om kosteloos eene voorstelling aldaar bij te wonen, terwijl stadgenooten en vereenigen meermalen belangstelling in de opleiding toonden, door de aanbieden geschenken van boek- en plaatwerken voor de bibliotheek der jongens.

Het opleidingschip voldoet, wat de inrigting en de ligplaats betreft, aan de eischen zijner bestemming. Het schip bevindt zich in eenen goeden staat.

De gezondheidstoestand van de bemanning liet weinig te wenschen over.

De gewone jaarlijksche inspectie door den schout-bij nacht, directeur en commandant der marine te Amsterdam, had ditmaal plaats op 14 September 1880.

Bij de opleiding zijn gedurende dit oefeningsjaar aangekomen 41 jongens, allen herkomstig van de kweekschool voor zeevaart te Leiden, behalve 1, die te Vlissingen was aangenomen en van wien hierboven melding werd gemaakt.

De 41 jongens, zoo even genoemd, hebben, op 1 na, allen schoolouderwijs genoten; 29 hunner kregen dat kosteloos. Op het tijdstip van hunne indiensttreding bij de marine konden:

- 1 niet lezen en niet schrijven;
- 4 een weinig lezen doch niet schrijven,
- 5 een weinig lezen en een weinig schrijven;
- 23 lezen, schrijven en een weinig rekenen;
- 5 lezen, schrijven en rekenen, en
- 3 goed lezen, schrijven en rekenen.

§ 11. OPLEIDING VAN BOOTSMANSLEERLINGEN AAN BOORD VAN DE INSTRUCTIEBRIK »ZEEHOND».

De opleiding van bootsmansleerlingen werd op denzelfden voet als in 1879 voortgezet.

De sterkte van het op te leiden personeel bedroeg, na de aanvulling, bij den aanvang van den wintercursus:

- 65 bootsmansleerlingen 2de klasse;
- 2 matrozen 3de klasse; en
- 28 lichtmatrozen;

totaal 95.

In den loop van het jaar werd nog 1 bootsmansleerling 2de klasse, wiens bevordering in October 1879 aangehouden was uit hoofde van min gunstig gedrag, tot bootsmansleerling 1ste klasse bevorderd; 6 bootsmansleerlingen 2de klasse en 3 lichtmatrozen werden wegens wangedrag, en 2 bootsmansleerlingen wegens lichaamsgebreken verwijderd; 1 bootsmansleerling ging over bij de artillerie-instructie-compagnie te Schoonhoven, en bij het einde van den cursus werden 14 bootsmansleerlingen 2de klasse tot bootsmansleerling 1ste klasse, 4 bootsmansleerlingen 2de

klasse tot matrozen 2de klasse bevorderd, en 5 bootsmansleerlingen benevens 1 lichtmatroos wegens gebrek aan lust of geschiktheid, overgeplaatst.

Eindelijk werden 3 bootsmansleerlingen op het wachtschip te Hellevoetsluis overgeplaatst, om ter zake van een aan den wal gepleegd feit voor een krijgsraad terecht staan.

De sterkte verminderde dus in het geheel met 40 koppen.

Daarentegen werden gedurende den cursus tot aanvulling aan boord geplaatst: 3 matrozen 3de klasse; 6 lichtmatrozen en zouden geplaatst worden: 15 matrozen 3de klasse en 16 lichtmatrozen, te zamen 40.

Daar in den loop van het jaar 4 matrozen 3de klasse en 29 lichtmatrozen tot bootsmansleerling 2de klasse werden bevorderd, is de sterkte voor den nieuwen cursus weder 62 bootsmansleerlingen 2de klasse, 16 matrozen 3de klasse en 17 lichtmatrozen.

Het gedrag der bootsmansleerlingen enz. was over het algemeen goed. Ook het onderwijzend personeel gaf redenen tot tevredenheid. De gezondheidstoestand der bemanning liet weinig te wenschen over.

In den loop van het jaar werd eene belangrijke wijziging in de bestemming van het opleidingschip voorbereid en reeds gedeeltelijk toegepast. Tot nu toe was namelijk de *Zeehond* uitsluitend bestemd tot vorming van bootsmansleerlingen 1ste klasse; de jongelingen, die daarvoor niet geschikt bleken te zijn, werden in den regel als lichtmatroos van de inrigting verwijderd. Het geval deed zich echter voor dat jongelingen, hoewel niet geschikt om onderofficiersdiensten te doen, zeer bekwaam waren geworden als matrozen, en wanneer die dan, na het einde van eene 5 of 6jarige opleiding geen hoogerden graad verwierven dan van lichtmatroos, waren vele aan hen besteede moeite en kosten als grootendeels verloren te beschouwen. Daarom werd bepaald dat bootsmansleerlingen 2de klasse ook tot matrozen der 2de klasse kunnen bevorderd worden.

Eene andere aanleiding tot bedoelde wijziging werd gevonden in de omstandigheid dat de bij deze opleiding geplaatst wordende jongelingen tegenwoordig, nu zij bijna uitsluitend van de opleidingsfregatten komen, veel meer onderwezen zijn dan vroeger over het algemeen het geval was, zoodat zij in het eerste jaar van hun verblijf op de *Zeehond* met veel nieuws konden leeren, en als het ware achteruit gezet werden, omdat zij noodzakelijkerwijze als eerstbeginnenden moesten beschouwd worden.

Het 1ste jaar der opleiding, de zogenaamde 3de afdeeling, kon dus vervallen, en gevolglijk werd bepaald dat de opleidingscursus voortaan een tweejarige zal zijn.

Wijl evenwel de bemanning van de *Zeehond* hare gewone sterkte moest blijven behouden, en toch niet ieder jaar een 43tal bootsmansleerlingen 2de klasse bekwaam gemaakt kan worden voor bootsmansleerlingen 1ste klasse, omdat de ondervinding geleerd heeft dat ten hoogste een vierde gedeelte der bemanning in de gelegenheid kan gesteld worden om onderofficiersdiensten te doen, werd tevens bepaald dat het doel der opleiding niet langer uitsluitend zou zijn de vorming van onderofficieren, maar ook die van matrozen.

Voortaan zullen dus van de 1ste afdeeling (het oudste studiejaar) de besten tot bootsmansleerlingen 1ste klasse worden voorgedragen; eenige anderen zullen, wanneer het te verwachten is dat zij, door langer bij de opleiding te blijven, de geschiktheid en bekwaamheid voor onderofficier kunnen verkrijgen, nog een jaar in de 1ste afdeeling blijven; de overigen eindelijk zullen tot matrozen, in den regel der 2de klasse, — misschien eene enkele maal der 1ste klasse — worden bevorderd.

Op deze wijze zal er van dit opleidingsvaartuig nog meer partij getrokken worden dan tot nu toe het geval was, en zullen de goede elementen, door de opleidingsfregatten te Amsterdam en te Rotterdam geleverd, zoo veel mogelijk benut worden.

§ 12. OPLEIDING VAN STUURMANSLEERLINGEN AAN BOORD VAN HET WACHTSCHIP TE AMSTERDAM.

Blijkens het voorgaande verslag nam de cursus op 1° October 1879 een aanvang met 11 leerlingen voor de 1ste en 13 voor de 2de afdeeling.

Even als het vorige jaar stond aan het hoofd der op-

leiding, onder het oppertoezicht van den kommanderenden officier, de opperstuurman A. A. LINTEL, die zich steeds met onvermoeiden ijver en met het meeste beleid van de hem opgedragen taak heeft gekwetend.

De voor het te geven onderwijs aan hem toegevoegde onderofficier was van 1° October 1879-26 April 1880 de 2de stuurman v. c. J. T. KLOK, die wegens minder goed gedrag en daardoor mindere geschiktheid werd verwijderd, en vervangen door den 3den stuurman v. c. M. BAPTIST (van 16 Mei-1 Augustus 1880). Deze, hoewel ijverig en met goeden wil bezield, bezat geene voldoende bekwaamheid om als leermeester op te treden, en werd met 1 Augustus 1880 vervangen door den 1sten stuurman J. H. RÖTTER, die thans nog bij de opleiding werkzaam is.

De cursus, de dienst aan boord, zoomede alle andere aangelegenheden betreffende de stuurmansleerlingen, werden geheel en al geregeld gehouden overeenkomstig de bepalingen, definitief vastgesteld bij ministeriele beschikking van 27 September 1879, n°. 52, met die uitbreiding, dat allen onderdicht ontvingen in de samenstelling en het gebruik van torpedo's, waarvoor de luitenant ter zee 2de klasse P. T. M. VAN LEEUWEN, die tot voorbereiding eenigen tijd bij de marine-torpedodienst is gedetacheerd geweest, speciaal aangewezen, en aan boord van Zr. Ms. wachtschip te Amsterdam geplaatst was.

Het onderwijs omvatte verder:

In het eerste jaar:

Rekenkunde, grondige behandeling van de geheele leer evenredigheden en der worteltrekking;

Stelkunde, de beginselen tot en met de vergelijkingen met één onbekende en de logaritmen;

Meetkunde, de beginselen der meetkunde in het platte vlak, en de voornaamste eigenschappen van den bol, een en ander hoofdzakelijk voor zoover de kennis daarvan onmisbaar is tot het duidelijk begrip der platte en bolvormige driehoeksmeetings;

Goniometrie en platte en bolvormige trigonometrie, werden in haar geheel grondig behandeld;

Geschiedenis, een algemeen overzicht van de vaderlandsche geschiedenis, tot het einde der 17de eeuw, vooral met betrekking tot het zeezeven. Het onderwijs in de geschiedenis wordt tevens benuttigd tot het onderhouden van de kennis der nederlandsche taal;

Aardrijkskunde, de verschillende staten waaruit ieder werelddeel bestaat, hunne betrekkelijke ligging en grenzen, de voornaamste steden, bergen, rivieren en groote scheepvaartkanalen, welke er in aangetroffen worden; de voornaamste eilanden, welke er toe behooren, de groote binnenzeen, voornaamste golven, baaien, straten en zee-engten, waardoor de kuststaten bespoeld worden, en de voornaamste havens die daarin worden aangetroffen.

Wat Nederland en zijne kolonien betreft, hetzelfde betrekkelijk de verschillende gewesten waarin zij verdeeld zijn.

In het tweede jaar:

Stuurmanskunst, grondig behandeld in haren geheelen omvang, zoomede eenig onderricht in de inrigting en de theorie van het gebruik van alle instrumenten, welke ter toepassing der wetenschap gebruikt worden;

Meteorologie, namelijk de voornaamste grondbeginselen waarop de aan boord voorkomende meteorologische waarnemingen en de daartoe gebruikt wordende instrumenten berusten, de inrigting en het gebruik dezer instrumenten en de verbeteringen en herleidingen, welke op de daarmede verkrengen wordende gegevens moeten worden toegepast;

Geschiedenis, het ten vorigen jare behandeld gedeelte der vaderlandsche geschiedenis onderhouden; deze in denzelfden geest voortgezet tot den tegenwoordigen tijd. Een algemeen denkbeeld van de inrigting van ons staatsbestuur en dat onzer kolonien. Het onderwijs in de geschiedenis wordt tevens dienstbaar gemaakt aan het onderhouden van de kennis der nederlandsche taal;

Aardrijkskunde, het ten vorigen jare geleerde onderhouden. Voorts de onderdeelen, waaruit de verschillende

wereldzeen bestaan, met hare grenzen, alle door haar gevormde binnenzeen, engten, enz., van eenige beteekenis voor de algemeene scheepvaart, inzonderheid wat betreft de vaart naar en in de Nederlandsche kolonien; de voornaamste daarin aangetroffen wordende stroomen en winden, met de oorzaken van hun ontstaan, hun verloop en den invloed daardoor uitgeoefend op den te volgen weg bij het doen van zeereizen tusschen de verschillende oorden der wereld;

Algemeene gesteldheid der Nederlandsche kust en van de daarin bestaande zeegaten en havens;

De voornaamste vuren langs de kusten der Noordzee, het Engelsche kanaal en van onze kolonien;

Seinen, grondige behandeling van de inrigting en het gebruik der verschillende seinboeken en seinmiddelen, aan boord van de Nederlandsche oorlogschepen in gebruik;

De inrigting en het beheer van den scheepsinventaris.

Voorts werden behoorlijk onderhouden de exercitien met het geschut, handwapenen, matrozenwerk, omgaan met sloepen, enz.

Naar gelang der gezindten werd gelegenheid gegeven tot het ontvangen van godsdienstig onderwijs en het vervullen van godsdienstpligten.

Behoudens twee uitzonderingen was het gedrag der leerlingen voldoende, de plaats gehad hebbende overtredingen droegen over het algemeen het karakter van jeugdige onbeachzaamheid, die men overal bij krachtig ontwikkelde, flinke jongelieden van 17 à 18 jaren min of meer aantreft. Waar in de overtredingen meer neiging tot losbandigen aard bespeurd werd, had verwijdering plaats; zoo als dan ook twee leerlingen in den loop van een cursus werden teruggebracht tot ligtmatroos, om daarna met de eerstkomende Rijksegelegenheid naar Oost Indië te worden gezonden.

De lust en ijver lieten weinig of niets te wenschen over; het resultaat van de eind-examens heeft dit dan ook duidelijk aangetoond.

De gezondheidstoestand was goed. Over het algemeen hebben de leerlingen een flink en intelligent uiterlijk, zoodat zij in dit opzicht wel degelijk boven het gros der jeugdige schepelingen uitmunten.

Het overgangs- en eind-examen had, volgens de voorschriften, in de eerste helft van September 1880 plaats.

Van de 2de afdeeling werd het examen om in de 1ste afdeeling over te gaan, afgelegd door 3 *uitmuntend* en door 8 *bijzonder goed*. Een leerling werd door ziekte verhindert om bij het examen tegenwoordig te zijn en zal daarvoor, bij eventuele terugkomst, alsnog in de gelegenheid worden gesteld.

Het eind-examen van de 1ste afdeeling geeft tot resultaat, dat het werd afgelegd door: 3 *uitmuntend*, 5 *bijzonder goed*, en 2 *zeer voldoende*, zoodat allen met 11 September 1880 tot stuurmansleerling 1ste klasse werden bevorderd en beschikbaar gesteld voor de active dienst.

Voor het nieuw aan te vangen cursusjaar waren 23 aspiranten om geplaatst te worden als stuurmansleerling 2de klasse; op één na, voldeden allen aan het examen; doch wegens gebrek aan vacaturen konden er slechts 7 geplaatst worden, zoodat op 1 October 1880 18 stuurmansleerlingen 2de klasse aan boord van Zr. Ms. wachtschip aanwezig waren, namelijk 11 in de 1ste afdeeling, waarbij één in het hospitaal te Willemsoord verpleegd wordende, niet is medegerekend, en 7 in de 2de afdeeling.

§ 13. OPLEIDING VAN JONGENS BIJ DE KWEKSCHOOL VOOR ZEEVAART TE LEIDEN.

Nadat met ingang van 1 September 1879 uitvoering was gegeven aan het voorschrift, dat alle in dienst getreden jongens bij de kwekschool voor zeevaart zouden gedetacheerd worden, om aldaar hunne eerste opleiding te ontvangen en op 16 October daarnaanvolgende 31 jongens naar de opleidingsschepen te Rotterdam en Amsterdam waren overgegaan, bleven er bij het begin van den wintercursus nog 63 bij de opleiding over.

Gedurende den wintercursus kwamen hierbij in October 8, November 6, December 17, Januarij 6, Februarij 6, Maart 15, te zamen 58; zoodat de sterkte, op 1 April

1880, 121 jongens bedroeg. Op dien datum werden 54 jongens naar de opleidingsschepen overgeplaatst, en wel zij, die vóór 1 Januarij in dienst waren gekomen en tevens op eerstgemelden datum den leeftijd van ten minste 15 jaar hadden bereikt.

De zomer-cursus ving dientengevolge aan met 67 jongens, waar nog bijkwamen: in April 20, Mei 15, Juni 16, Juli 12, Augustus 58 en September 38, te zamen 159.

Bij het einde van den cursus waren er dus 226 jongens, waarvan 118, namelijk zij die vóór 1 Juli in dienst waren gekomen, in aanmerking kwamen voor overplaatsing naar de opleidingsschepen:

Van de 217 jongens, die gedurende het afgeloopen jaar in dienst kwamen, werden:

107	aangenomen te Amsterdam;
32	» » Willemsoord;
26	» » Vlissingen;
51	» » Rotterdam; en
1	» » Hellevoetsluis.

Van de te Amsterdam aangenomen jongens hadden ruim 60 vóór hun indiensttreding reeds eenigen tijd op de kweek-school doorgebracht als kweekeling.

Bij de aankomst van de bovengenoemde jongens konden:

- 5 goed lezen, schrijven en rekenen;
- 29 lezen, schrijven en rekenen;
- 93 » » » weinig rekenen;
- 60 weinig lezen en weinig schrijven;
- 21 » » » doch niet schrijven, en

9 niet lezen en niet schrijven. Van deze laatsten hadden 3 nimmer school gegaan of eenig onderwijs genoten. Bij 2 jongens deed zich nog het opmerkelijke geval voor dat zij vrij goed naar een voorbeeld konden schrijven, zonder te kunnen lezen wat zij geschreven hadden, of zelfs de letters te kennen.

De jongens zijn in den regel in twee afdeelingen verdeeld, waarvan de oudste bestaat uit hen, die in aanmerking komen voor eene overplaatsing. Elke afdeeling is weder gesplitst in 2 kwartieren, zoodanig dat S/B kwartier de meest gevorderden in het schoolonderwijs bevat, terwijl de overigen bij B/B geplaatst zijn.

Het onderwijs wordt gegeven volgens vastgestelde roosters en gaf blijkens de gehouden examens alle reden tot tevredenheid. Met uitzondering van drie jongens, voldeden bij het eindexamen in Maart allen aan de gestelde eischen; terwijl bij dat van September allen voldoende gevorderd waren, om den cursus op de opleidingsschepen te volgen.

Wegens hun leeftijd werden de drie bovenbedoelde jongens evenwel toch naar de schepen overgeplaatst.

Het gedrag der jongens was over het algemeen zeer goed. Slechts kleine vergripen kwamen na en dan voor, zoodat eene ligte straf veelal voldoende was om hen weder tot hunnen plicht te brengen.

Ook de gezondheidstoestand heeft zeer weinig te wenschen overgelaten: hoewel roodvonk en keelziekte zeer sterk in de stad Leiden heerschten, is geen der jongens door een dier ziekten aangetast. Allen werd er gedurende de wintermaanden veel gesukkeld met open handen, hetgeen natuurlijk niet bevorderlijk was voor de praktische oefeningen. Er bestaat echter veel kans dat de reeds ingevoerde verstreking van handschoenen hierin gedurende den aanstaanden winter veel verbetering zal brengen.

Het personeel der marine, dat bij de kweekschool gedetacheerd is voor onderwijs en toezigt, gaf over het algemeen zeer veel reden tot tevredenheid. Vooral de onderofficieren toonden ten volle te begrijpen dat hun fatsoenlijk gedrag en goede pligtbetrachting uitstekend werkten op de jeugdige schepelingen die hier hun loopbaan beginnen.

Het schoolonderwijs wordt gegeven door twee onderwijzers met den rang van schrijver bij de zeemagt. Een constabel geeft onderwijs in de beginselen der artillerie, terwijl een

sergeant der mariniers belast is met de infanterie-exercitien. Met de lessen in tuigkennis, roeien, splitsen en knopen enz., is onder bijzonder toezigt van den schipper een bootsmansmaat belast. Al deze onderofficieren hebben eenige matrozen of mariniers onder hunne bevelen voor assistentie bij de lessen.

Van het gymnastiek-onderwijs, dat gegeven wordt door een onderwijzer die daarvoor bevoegd is, wordt veel werk gemaakt tot oefening in vlugheid en spierkracht en eveneens worden de jongens des zomers als het weer het slechts eenigzins toelaat geoefend in het zwemmen. De gelegenheid daartoe is uitstekend, daar het gemeentebestuur op eenige bepaalde uren daarvoor de stedelijke zweminrichting ter ter beschikking heeft gesteld. Godsdiensonderwijs wordt voor de verschillende gezindten regelmatig gegeven.

De opleiding ondervond gedurende het afgeloopen jaar verscheidene blijken van belangstelling zoolvel van de ingezetenen der stad als van buiten. De jongens werden tweemaal uitgenoodigd tot het deelnemen aan een roei-wedstrijd, welke in October en Juni uitgeschreven werd door de Studenten-roei-vereening »Njord». Bij beide gelegenheden ontvingen zij aanzienlijke geschenken als prijs en premie. Niet weinig droeg dit bij om den lust in het roeien te vermeerderen. Ook tot het bijwonen van andere feestelijkheden werden zij herhaaldelijk uitgenoodigd, en als bewijs van tevredenheid en belooning werd dit toegestaan aan hen, die niet gestraft waren geworden.

De bibliotheek werd verrijkt door tal van geschikte boeken, welke door een onbekenden gever uit Amsterdam werden gezonden, terwijl eindelijk door een suikerfabrikant uit Oost-Indië de aanzienlijke som van duizend gulden werd gezonden, om gebruikt te worden tot amusement der jongens.

Het aantal bezoekers is steeds zeer groot geweest. In Juli viel deze opleiding de eer te beurt een bezoek te ontvangen van H. K. H. Prinses HENDRIK DER NEDERLANDEN.

§ 14. OPLEIDING VAN MILITAIRE GENEESKUNDIGEN.

Het onderwijs werd op dezelfde wijze en op gelijken voet als in het vorige jaar gegeven.

De cursus begon op 1 September 1879 met 216 militaire studenten, als:

voor de landmagt . . .	76
» » zeemagt . . .	35
» Oost-Indië . . .	102
» West-Indië . . .	3

Later zijn nog 3 militaire studenten toegelaten, als:

voor de landmagt . . .	2
» Oost-Indië . . .	1

Gedurende den cursus is aan 22 militaire studenten om verschillende redenen eervol ontslag uit hunne betrekking verleend, namelijk:

voor de landmagt . . .	6
» » zeemagt . . .	4
» Oost-Indië . . .	12

Hieronder behoorden 1 pharmaceut en 2 artsen voor de zeemagt.

Het artsexamen werd afgelegd door 12 militaire studenten, waarvan tot officier van gezondheid werden benoemd 5, als:

bij de landmagt . . .	1
» » zeemagt . . .	1
voor Oost-Indië . . .	3

terwijl 2 voor de zeemagt hun eervol ontslag uit de dienst verkregen hebben, 2 (één voor de landmagt en één voor

Oost-Indië) hun eervol ontslag aangevraagd en 3 verlof verzocht en verkregen hebben tot 1 October 1880.

Op 22 Julij 1880 waren er 2 militaire studenten die het diploma van het akademisch doctoraal examen bezitten. Er waren bovendien 13 militaire studenten, die het praktisch gedeelte van het geneeskundig examen hebben afgelegd (semi arts), terwijl 9 het theoretisch geneeskundig examen afgelegd hebben voor de universiteits-commissie.

Er zijn verder 98 militaire studenten, die het diploma van candidaat-arts hebben verkregen, dat is, die het natuurkundig staatsexamen in zijn geheel hebben afgelegd, en wel:

voor de landmagt . . .	29
» » zeemagt . . .	17
» Oost-Indië . . .	52

Daarvan waren er 31 in het bezit van het akademisch diploma van candidaat in de medicijnen, als:

voor de landmagt . . .	11
» » zeemagt . . .	2
» Oost-Indië . . .	18

2 pharmaceutische studenten verkregen het diploma van apotheker; beiden werden benoemd en 1 heeft het eerste natuurkundig examen afgelegd.

Het onderwijs in den wapenhandel en de rijkunst heeft geregeld plaats gehad.

Het onderwijzend en toezichtend personeel heeft zich van zijne taak weder behoorlijk gekweten.

Het getal militaire studenten bedroeg op 1 Julij 1880 190, als:

voor de landmagt . . .	69
» » zeemagt . . .	29
» Oost-Indië . . .	89
» West-Indië . . .	3

Er zijn dit jaar geen nieuwe plaatsen opengesteld als militair student voor de dienst hier te lande.

In het tijdvak van 1 September 1879 tot 22 Julij 1880 zijn bij het hospitaal te Amsterdam met goed gevolg de navolgende bevorderings-examens afgenomen voor officieren van het leger hier te lande, aan:

2 officieren van gezondheid der 2de klasse, voor 1ste klasse;
3 » » » » 3de » » 2de » »
2 apothekers der 2de klasse, voor 1ste klasse.

§ 15. OPLEIDING VAN MILITAIRE APOTHEKERS VOOR HET LEGER IN OOST- EN WEST-INDIË.

Het getal van 7 kweekelingen, bij het einde van den cursus 1878/79 aanwezig, was door het aanstellen van 4 nieuwe kweekelingen, tot 11 gestegen, over de verschillende studiejaaren aldus verdeeld: 1ste studiejaar 4, 2de studiejaar 2, 3de studiejaar 2, 4de studiejaar 1, 5de studiejaar 2.

De lessen werden over het algemeen getrouw bijgewoond. De berichten omtrent het gedrag der kweekelingen, luiden gunstig, behalve over die van het 2de studiejaar; terwijl het bij één kweekeling van het 1ste studiejaar althans voorloopig aan de noodige lust ontbreekt.

Op 6 Januarij 1880 overleed de heer G. VAN ZALM, wien het onderwijs in het gereedmaken van recepten was opgedragen. Hij werd opgevolgd door den heer HENSTEDT, die zich even als zijn voorganger dit steeds gedaan had, loffelijk van zijne taak kwijt.

Op 18 April 1880 overleed de oud-hoogleraar G. J. MULDER. Vroeger geplaatst aan het hoofd dezer inrigting, die zooveel aan hem te danken heeft, bleef hij tot aan zijn dood in haar bloei belang stellen. De herinnering aan zijne uitstekende hoedanigheden van verstand en hart zal voorzeker ook bij zijne oud-leerlingen blijven voortleven.

Aan de overgangsexamens tot een volgend studiejaar, werd op ééne uitzondering na door allen met gunstig gevolg deelgenomen.

De kweekelingen van het 5de studiejaar, H. VAN OS en M. K. J. DE WOLFF, werden na met gunstig gevolg afgelegd eindexamen, bij Koninklijk besluit van 8 Julij 1880 benoemd tot apotheker der 3de klasse bij de militaire geneeskundige dienst in Nederlandsch Indië.

LAGER ONDERWIJS.

De wet op het lager onderwijs van 17 Augustus 1878 (*Staatsblad* n°. 127), van wier ontstaan in het voorgaand verslag mededeeling is geschied, trad in 1879 nog niet in werking. Ter voorbereiding werden eenige der algemeene maatregelen van inwendig bestuur, door haar gevorderd, tot stand gebracht. Zij betroffen de regeling der vergelijkende examens (bijlage I), der Rijks kweekescholen voor (hulp) onderwijzers (bijlage K), der examens voor den rang van hoofdonderwijzer (bijlage L), de uitvoering van art. 4 der wet van 25 April 1879 (*Staatsblad* n°. 87) en art. 65 der wet van 17 Augustus 1878 (*Staatsblad* n°. 127) (bijlage M), en het afnemen der examens in de levende talen (bijlage N).

§ 1. GETAL EN AARD DER SCHOLEN.

De volgende tabel bevat een overzicht van het getal der openbare en bijzondere scholen bij het einde van 1879, vergeleken met dat van 1878.

PROVINCIEËN.	Openbare scholen.			Gesubsidieerde bijzondere scholen.			Niet gesubsidieerde bijzondere scholen.			TOTAAL.		
	Gewoon lager onderwijs.	Meer uitgebreid lager onderwijs.	Totaal.	Gewoon lager onderwijs.	Meer uitgebreid lager onderwijs.	Totaal.	Gewoon lager onderwijs.	Meer uitgebreid lager onderwijs.	Totaal.	Gewoon lager onderwijs.	Meer uitgebreid lager onderwijs.	Totaal.
Noordbrabant in 1879	245	69	314	2	6	8	51	94	145	298	169	467
» » 1878	241	71	312	2	6	8	52	91	143	295	168	463
Gelderland » 1879	271	59	330	6	27	33	52	85	137	329	171	500
» » 1878	268	59	327	6	29	35	51	85	136	325	173	498
Zuidholland » 1879	231	138	369	»	9	9	88	108	196	319	255	574
» » 1878	236	128	364	»	10	10	81	109	190	317	247	564
Noordholland » 1879	256	94	350	3	13	16	66	126	192	325	233	558
» » 1878	248	98	346	4	12	16	58	135	193	310	245	555
Zeeland » 1879	124	30	154	1	»	1	14	16	30	139	46	185
» » 1878	123	31	154	1	»	1	13	18	31	137	49	186
Utrecht » 1879	74	13	87	»	13	13	33	36	69	107	62	169
» » 1878	74	13	87	»	14	14	33	37	70	107	64	171
Friesland » 1879	333	28	361	»	7	7	67	8	75	400	43	443
» » 1878	330	30	360	»	7	7	59	12	71	389	41	430
Overijssel » 1879	199	17	216	1	10	11	20	12	32	220	39	259
» » 1878	195	19	214	»	12	12	21	12	33	216	43	259
Groningen » 1879	203	40	243	»	6	6	33	7	40	236	53	289
» » 1878	206	35	241	»	7	7	30	9	39	236	51	287
Drenthe » 1879	146	5	151	»	3	3	8	1	9	154	9	163
» » 1878	147	4	151	»	3	3	8	1	9	151	8	163
Limborg » 1879	117	58	175	1	6	7	8	55	63	126	119	245
» » 1878	116	59	175	1	6	7	8	52	60	121	117	242
Totaal in 1879	2199	551	2750	14	100	114	440	548	988	2653	1199	3852
» » 1878	2184	547	2731	14	106	120	414	561	975	2612	1214	3826
Vermeerdering	15	4	19	»	— 6	— 6	26	— 13	13	41	— 15	26

Het aantal scholen vermeerderde in 1879 met 25; opgeheven werden 6 gesubsidieerde bijzondere scholen.

In de provincie Overijssel en Drenthe bleef het getal der

scholen gelijk aan dat van 1878; in al de overige provincien had weder eene geringe wisseling plaats.

In de volgende tabel zijn de gemeente vermeld waar geen openbare scholen bestonden.

PROVINCIEËN.	GEMEENTEN.	De kinderen hadden gelegenheid onderwijs te ontvangen te	Aanmerkingen.
Gelderland	Hemmen.	Dodewaard.	De school werd door geen enkel kind uit Hemmen bezocht.
Zuidholland	Vlaardingerbacht.	Vlaardingen, Schipluiden en Kethel.	
Utrecht	Achttienhoven.	Westbroek.	
	Beukelen St. Pieters.	Tienhoven en Beukelen Nijenrode.	
	Haarzuilen.	Vleuten.	
	Hoenkoop.	Oudewater.	
	Laagnieuwkoop.	Kockengen.	
	Loenersloot.	Loenen en Ruwiel.	
	Maarsseveen.	Maarsse en Tienhoven.	
	Ouden-Rijn.	Vleuten.	
	Rijzenburg.	Driebergen.	
	Snelrewaard.	Oudewater, Montfoort en Linschoten.	
	Veldhuizen.	Harmelen en Vleuten.	
	Willeskop.	Montfoort en Oudewater.	

Ook in 1879 onderging het getal dezer gemeenten geen verandering en bleven evenzeer de gemeenten waar geen openbare lagere scholen gevestigd waren, gelijk aan die van vorige jaren.

Door burgemeester en wethouders van Lekkerkerk werd aan Gedeputeerde Staten van Zuidholland medegedeeld een besluit van den raad der gemeente, waarbij de openbare school voor meer uitgebreid lager onderwijs aldaar werd opgeheven. Uit een ingesteld onderzoek bleek, dat aan die school groote behoefte bestond, en de vermindering van het aantal leerlingen in den laatsten tijd alleen was toe te schrijven aan de langdurige ongesteldheid van den hoofd-onderwijzer.

In overeenstemming met het gevoelen van het school-toezigt werd door Gedeputeerde Staten, bij besluit van 4 Maart 1879, verklaard dat het getal scholen voor openbaar lager onderwijs te Lekkerkerk onvoldoende was, en bevelen, dat dit getal zou worden vermeerderd met eene school waarbij het onderwijs de vakken *a* tot en met *l* en *o* omvatten zou.

De raad kwam van dit besluit in beroep bij den Koning. Bij Zr. Ms. besluit van 5 September 1879, n°. 23 (zie n°. XCIII van bijlage O), werd, met handhaving van het bevel van Gedeputeerde Staten, het daartegen ingesteld beroep ongegrond verklaard.

Daar de openbare lagere school te Oudorp te klein bleek te zijn voor het getal leerlingen, besloot de gemeenteraad eene grootere, nieuwe school te bouwen. Met het oog op de groote uitgestrektheid der gemeente en de zeer verspreide bevolking, hebben Gedeputeerde Staten van Zuidholland bij besluit van 8 September 1879 vermeerdering van het getal openbare lagere scholen in die gemeente bevelen, door stichting eener zoodanige school in het gedeelte, genaamd *de Westduinen*. In dit besluit werd door den gemeenteraad berust.

Op het bevel van Gedeputeerde Staten voornoemd tot oprichting eener tweede openbare gemeenschappelijke school voor de gemeenten Barwoutswaarder en Rietveld is, naar aanleiding van het daartegen door de raden der gemeenten gerigt beroep, bij Koninklijk besluit van 6 Juli 1879, n°. 13 (zie n°. XCIX van bijlage O), verklaard, dat er voortsnoeg geen termen waren om de stichting eener zoodanige school te Rietveld te bevelen, indien in plaats van het oude gebouw een nieuw gemeenschappelijk schoollocaal op een terrain werd gesticht, eenigzins meer in het midden van de gemeente Barwoutswaarder gelegen, dan met het tegenwoordige gebouw het geval was.

De raden der gemeenten besloten bij den bouw der nieuwe school dien wenk op te volgen.

Gedeputeerde Staten van Zeeland hebben, bij besluit van 12 April 1879, vermeerdering bevelen van het getal openbare scholen te Vlissingen, met eene school voor gewoon lager onderwijs, toegankelijk tegen betaling van zeker schoolgeld. De gemeenteraad besloot tot het stichten eener tweede school voor min- en onvermogenen, en kwam van het besluit van Gedeputeerde Staten in beroep bij den Koning.

Bij Zijner Majesteits besluit van 8 September 1879, n°. 18 (gevoegd onder n°. C van bijlage O), is dat van Gedeputeerde Staten gehandhaafd voor zooveel de bevelen vermeerdering met eene school voor gewoon lager onderwijs betreft, terwijl de bepaling van het te heffen schoolgeld werd vernietigd. Dien ten gevolge is uitvoering gegeven aan het raadsbesluit voornoemd; de opening der nieuwe school voor on- en minvermogenen werd op 3 Mei 1880 bepaald.

Een bevel van Gedeputeerde Staten van Friesland tot vermeerdering van het getal openbare lagere scholen in de gemeente Hennaarderadeel, ten behoeve van het dorp Spannum, werd bij Koninklijk besluit van 23 November 1879, n°. 29, vernietigd. (Zie n°. CI van bijlage O.)

Nadat de openbare school in de buurtschap Nederland in den aanvang van Augustus 1879 was afgebrand, vond de gemeenteraad van Steenwijkerwold aanleiding om tot hare opheffing te besluiten. Te vergeefs trachtten Gedeputeerde Staten van Overijssel den raad van dit besluit te doen terugkomen, zoodat de wederopbouw dier school bevelen moest worden.

Het daartegen door den gemeenteraad bij den Koning ingesteld beroep werd bij Zr. Ms. besluit van 1 April 1880, n°. 12 (zie n°. CII van bijlage O), ongegrond verklaard.

Gedeputeerde Staten van Limburg bevelen de oprichting eener openbare lagere school in de gemeente Gronsveld, tusschen het dorp Eekelrade en het gehucht Houtem. Hiervan kwamen E. VAN DEN BOORN en vijf andere leden van den raad der gemeente in beroep bij den Koning. Bij Zijner Majesteits besluit van 27 Juli 1880, n°. 17, (zie CIII van bijlage O) werd dit beroep ongegrond verklaard.

In geen der overige provincien werd toepassing van art. 17, alin. 2 en 3, vereischt.

Onderscheidene gemeenten voorzien in de behoefte aan onderwijs, niet alleen door eigen scholen, maar bovendien door scholen gemeenschappelijk met natuurlijke gemeenten opgericht en onderhouden.

In 1879 bestonden de navolgende overeenkomsten van dien aard.

Provincie.	Gemeenten of onderdeelen van gemeenten.	Gemeenschap met
Noordbrabant .	Nieuw-Bergvliet. Kanthoven. Gemonde. Liessel. Loosbroek. Gewande. Oudenmolen. Moerdijk. St. Willebrord. Slikgat. Bedaf. Eerde. Vorthum. Heerle.	Woensdrecht. Nuland en Heeswijk. St. Oedenrode, Schijndel en St. Michiels Gestel. Asten. Heesch en Nistelrode. Alem c. a. Willemstad. Zwaluwe. Ettén en Hoeven. Zevenbergen. Dinther, Nistelrode en Veghel. St. Oedenrode en Schijndel. Sambeek. Bergen op Zoom.
Gelderland . .	Apeldoorn. Idem. Barneveld. Doetinchem. (Ambt). Voorst. Hemmen. Lichtenvoorde.	Ede. Barneveld. Apeldoorn. Bergh. Apeldoorn. Dodewaard. Ruurlo.
Zuidholland . .	Zuid-Beijerland. Ameide. Zegwaard. Nieuwkoop. Barwoutswaarder.	Goudswaard. Tienhoven. Zoetermeer. Zevenhoven en Wilnis. Rietveld.
Noordholland .	Obdam.	Berkhout, Hensbroek en Spanbroek.
Utrecht . . .	Abcoude-Proostdij. Maarsse. Polbroek. Tienhoven. Vleuten. Westbroek.	Abcoude-Baambrugge. Maarsseveen. Vlist. Maarsseveen en Breukelen St. Pieters. Ouden-Rijn. Achtthoven.
Friesland . . .	Rottevalle. Finkum. Heidenschap.	Achtkarspelen, Smalingerland en Tietjerksteradeel. Ferwerderadeel en Leeuwarderadeel. Hemelumer-Oldenphaert en Noordwolde en Workum.

Provincie.	Gemeenten. of onderdeelen van gemeenten.	Gemeenschap met
Overijssel . . .	Diepenheim.	Neede.
Groningen . . .	Grijpskerk. Hoogkerk. Oude Pekela. Scheemda.	Oldehove. Aduard. Nieuwe Pekela. Nieuwolda.
Drenthe . . .	Alterveen.	Hoogeveen en Zuid- wolde.
Limburg . . .	Grevenbicht. Gronsfeld. Haelen. Hunsel. Meijel. Thorn.	Obbicht en Papen- hoven. Rijckholt. Nunhem. Grathem. Deurne. Ittervoort.

Ten gevolge van de vereeniging der gemeenten Almkerk en Emmikhoven, bij de wet van 22 April 1879 (*Staatsblad* n°. 64), is de overeenkomst voor het onderhoud der gemeenschappelijke school vervallen. Blijkens het medegedeelde op bladz. 184 van het vorige verslag is de gemeenschap van Giessen-Nieuwkerk en die van Giessendam, met Peur-

sum in den loop van 1878, en die van Veenendaal met Ede sedert 1 Januarij 1879 opgeheven. Ook werd sedert laatstgemeld tijdstip een einde gemaakt aan de gemeenschap die tusschen de gemeenten Schin op Geulle en Strucht bestond. Aan het einde van 1879 bedroeg het getal der gemeenschappelijke scholen 48, naar de verschillende provincien aldus te verdeelen:

Noordbrabant . . .	14
Gelderland	7
Zuidholland	5
Noordholland	1
Zeeland	»
Utrecht	6
Friesland	3
Overijssel	1
Groningen	4
Drenthe	1
Limburg	6

In de volgende tabel is een overzicht gegeven van den verschillenden aard der niet gesubsidieerde bijzondere scholen. In die tabel zijn thans de scholen, gehouden voor rekening van den hoofdonderwijzer of de hoofdonderwijzeres, ook gesplitst naar het kerkgenootschap, waartoe het hoofd der school behoort.

PROVINCIE.	DIACONIE EN WEESHUISCHOLEN.						SCHOLEN VAN VER					
	Protestantsche.		Roomsche-Katholieke.		Israelitische.		Protestantsche				Roomsche.	
							Van de Vereeniging voor Christelijk Nationaal schoolonderwijs.		Overige.		Van geestelijke orden.	
	Gewoon L. O.	Meer uitgebreid L. O.	Gewoon L. O.	Meer uitgebreid L. O.	Gewoon L. O.	Meer uitgebreid L. O.	Gewoon L. O.	Meer uitgebreid L. O.	Gewoon L. O.	Meer uitgebreid L. O.	Gewoon L. O.	Meer uitgebreid L. O.
Noordbrabant . .	1	»	3	3	»	»	4	2	1	5	8	14
Gelderland	2	2	»	»	»	»	20	13	5	9	5	11
Zuidholland . . .	5	7	9	4	»	»	23	6	8	4	3	5
Noordholland . .	16	5	9	1	3	1	5	3	11	6	3	11
Zeeland	»	»	»	»	»	»	2	4	9	1	»	»
Utrecht	6	1	3	»	»	»	4	1	4	5	»	»
Friesland	2	»	»	»	»	»	48	3	9	3	»	»
Overijssel	1	»	»	»	»	»	4	3	3	»	1	»
Groningen	»	1	1	»	»	»	3	»	23	3	»	»
Drenthe	»	»	»	»	»	»	5	»	2	»	»	»
Limburg	»	»	1	»	»	»	1	»	1	»	2	43
Totaal in 1879.	33	16	26	8	3	1	119	35	76	36	22	84
Totaal in 1878.	32	11	20	6	2	1	111	41	71	39	30	89
Vermeerdering.	1	5	6	2	1	»	8	— 6	5	— 3	— 8	— 5

EENIGINGEN.				SCHOLEN VOOR REKENING VAN DEN HOOFDONDERWIJZER OF DE HOOFDONDERWIJZERES.								Scholen niet in de vorige rubrieken be- grepen.		TOTAAL.	
Katholieke.		Israëlitische.		Protestantsche.		Roomsch- Katholieke.		Israëlitische.							
Overige.															
Gewoon L. O.	Meer uitgebreid L. O.	Gewoon L. O.	Meer uitgebreid L. O.	Gewoon L. O.	Meer uitgebreid L. O.	Gewoon L. O.	Meer uitgebreid L. O.	Gewoon L. O.	Meer uitgebreid L. O.	Gewoon L. O.	Meer uitgebreid L. O.	Gewoon L. O.	Meer uitgebreid L. O.		
31	46	»	»	2	15	»	6	1	»	»	3	51	94		
13	10	»	»	4	27	»	7	»	1	3	5	52	85		
28	18	»	»	5	58	4	3	»	»	3	3	88	108		
11	9	»	»	5	73	1	10	1	7	1	»	66	126		
3	7	»	»	»	1	»	»	»	»	»	3	14	16		
10	8	»	»	3	15	»	4	»	»	3	2	33	36		
8	2	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	67	8		
7	5	»	»	»	2	»	»	»	»	4	2	20	12		
5	2	»	»	»	1	»	»	»	»	1	»	33	7		
»	»	»	»	»	1	»	»	»	»	1	»	8	1		
2	4	»	»	»	1	1	6	»	»	»	1	8	55		
118	111	»	»	19	194	6	36	2	8	16	19	440	548		
88	82	1	»			44	268			15	24	414	561		
30	29	— 1	»			— 17	— 30			1	— 5	26	— 13		

§ 2. ONDERWIJZEND PERSONEEL.

Het volgende overzicht bevat het getal der hoofdonderwijzers en hoofdonderwijzeressen, hulponderwijzers en hulp-

onderwijzeressen, benevens dat der mannelijke en vrouwelijke kweekelingen op het einde van 1879, vergeleken met dat van het vorige jaar.

PROVINCIE.	Bij de openbare scholen.					Bij de gesubsidieerde bijzondere scholen.					Bij alle lagere scholen te zamen.				
	Hoopdonderwijzers.	Hulpdonderwijzers.	Kweekelingen (Mannen).	Hoopdonderwijzeressen.	Hulpdonderwijzeressen.	Kweekelingen (Mannen).	Hoopdonderwijzers.	Hulpdonderwijzers.	Kweekelingen (Mannen).	Hoopdonderwijzeressen.	Hulpdonderwijzeressen.	Kweekelingen (Mannen).	Hoopdonderwijzeressen.	Hulpdonderwijzeressen.	Kweekelingen (Vrouwen).
Noordbrabant	308	197	130	5	20	10	6	3	1	2	2	2	2	2	28
Gelderland	323	341	201	5	59	45	22	24	4	11	17	2	94	439	70
Zuidholland	351	863	572	15	211	264	4	5	2	5	12	2	127	482	345
Noordholland	336	594	50	14	214	8	11	8	3	5	5	3	134	481	83
Zeeland	146	176	121	6	25	42	1	3	3	3	3	3	21	168	50
Utrecht	84	136	65	30	19	6	9	1	1	7	9	6	50	140	69
Friesland	352	342	228	6	43	44	6	2	2	1	1	3	71	429	50
Overijssel	210	242	149	2	49	41	7	8	3	4	8	3	24	241	44
Groningen	241	277	113	1	49	14	4	1	3	2	4	3	39	284	17
Drenthe	149	84	165	5	15	2	4	3	1	1	1	3	8	159	15
Limburg	175	114	135	5	18	3	3	3	3	7	13	3	21	196	60
Totaal	2675	3366	1929	54	710	520	69	64	11	45	72	10	635	3379	831
In 1878	2663	3163	1701	52	611	474	75	64	12	45	73	8	616	4172	793
Vermeerdering	12	203	228	2	99	46	6	3	1	3	1	2	19	25	38

Uit deze tabel blijkt dat het aantal onderwijzers en onderwijzeressen ook in 1879 weder zeer toenam.

Vooraf nam dat der hulponderwijzers en hulponderwijzeressen zeer toe, en wel:

bij de openbare scholen met 203 en 99,

" » bijzondere » » 24 » 9.

Bij de openbare scholen vermeerderde het getal kweekelingen met 228 mannelijke en 46 vrouwelijke; bij de bijzondere scholen nam het getal der mannelijke toe met 23, dat der vrouwelijke verminderde met 8.

Over het geheel waren de 3852 lagere scholen te zamen bezet met:

3379 hoofdonderwijzers;

446 hoofdonderwijzeressen;

4399 hulponderwijzers;

1624 hulponderwijzeressen;

2619 mannelijke kweekelingen;

831 vrouwelijke kweekelingen;

uitmakende een personeel van 13 298.

Vergelijkt men het getal der hoofden van scholen met dat der scholen, dan blijkt hieruit, dat 27 scholen op het einde van 1879 zonder hoofd waren. Hieronder zijn echter slechts 25 vacaturen, daar 2 onderwijzers, één te Amsterdam en één te Amersfoort, aan het hoofd stonden van 2 niet gesubsidieerde bijzondere scholen.

Zoo als uit de tabel op bladz. 203 blijkt, werd de lagere school op het einde des jaars bezocht door 540,995 kinderen, dat is ongeveer 41 leerlingen voor elken onderwijzer.

Blijft het getal kweekelingen als onderwijskracht buiten aanmerking, dan klimt het aantal leerlingen voor elken onderwijzer tot bijna 55.

Even als in het vorige verslag volgt hier eene tabel, waarin de bevoegdheid is aangewezen van het onderwijzend personeel dat aan het hoofd der scholen geplaatst was op het einde van 1879.

PROVINCIE.	OPENBARE SCHOLEN.												GESUBSIDIEERDE BIJZONDERE SCHOLEN.												
	Hoofdonderwijzers en hoofdonderwijzeressen.						Onderwijzers volgens de wet van 3 April 1806.						Hoofdonderwijzers en hoofdonderwijzeressen.						Onderwijzers volgens de wet van 3 April 1806.						
	Met de acte alleen.	Met 1 aanteekening.	Met 2 aanteekeningen.	Met 3 aanteekeningen.	Met 4 aanteekeningen.	Met 5 aanteekeningen.	Met 6 aanteekeningen.	Met den 1sten rang.	Met den 2den rang.	Met den 3den rang.	Met den 4den rang.	Schooldouderessen.	Met de acte alleen.	Met 1 aanteekening.	Met 2 aanteekeningen.	Met 3 aanteekeningen.	Met 4 aanteekeningen.	Met 5 aanteekeningen.	Met 6 aanteekeningen.	Met den 1sten rang.	Met den 2den rang.	Met den 3den rang.	Met den 4den rang.	Schooldouderessen.	
Noordbrabant . .	59	45	33	14	14	4	2	1	60	61	2	»	»	1	1	»	1	»	»	»	»	4	1	»	»
Gelderland	77	42	24	15	15	5	2	»	116	23	»	»	2	1	2	3	15	2	»	»	6	1	1	»	»
Zuidholland . . .	65	58	34	24	33	7	4	»	128	8	1	2	»	»	»	»	6	3	»	»	»	»	»	»	»
Noordholland . .	63	55	35	22	35	7	»	»	119	13	»	»	2	1	1	3	4	1	»	»	4	»	»	»	»
Zeeland.	35	18	7	10	12	2	1	»	56	10	»	1	»	»	»	»	»	»	»	»	1	»	»	»	»
Utrecht	17	18	5	5	3	1	»	»	31	4	»	»	»	1	»	2	7	1	»	»	2	»	»	»	»
Friesland	101	42	23	19	9	4	2	»	153	3	»	»	»	»	»	2	3	»	»	»	2	»	»	»	»
Overijssel	54	31	19	11	5	2	»	»	68	14	»	»	»	1	»	»	8	»	»	»	1	»	»	»	»
Groningen	57	24	24	22	16	6	2	1	86	4	»	»	»	»	»	3	1	1	»	»	1	»	»	»	»
Drenthe.	52	17	5	3	3	»	»	2	36	14	3	»	»	»	»	1	2	»	»	»	»	»	»	»	»
Limburg	28	47	30	8	2	1	»	»	19	33	2	»	1	1	4	1	»	»	»	»	»	»	»	»	»
Totaal in 1879.	608	397	239	153	147	39	13	4	872	192	8	3	5	6	8	15	47	8	»	»	21	2	1	»	»
» » 1878.	606	374	219	159	129	42	9	4	909	202	5	1	5	8	7	22	46	7	1	»	21	2	1	»	»
Vermeerdering.	2	23	20	— 6	18	— 3	4	»	— 37	— 10	3	2	»	— 2	1	— 7	1	1	— 1	»	»	»	»	»	»

NIET GESUBSIDIEERDE BIJZONDERE SCHOLEN.													ALLE LAGERE SCHOLEN TE ZAMEN.												
Hoofdonderwijzers en hoofdonderwijzeressen.							Onderwijzers volgens de wet van 3 April 1806.						Hoofdonderwijzers en hoofdonderwijzeressen.						Onderwijzers volgens de wet van 3 April 1806.						
Met de acte alleen.	Met 1 aantekening.	Met 2 aantekeningen.	Met 3 aantekeningen.	Met 4 aantekeningen.	Met 5 aantekeningen.	Met 6 aantekeningen.	Met den 1sten rang.	Met den 2den rang.	Met den 3den rang.	Met den 4den rang.	Schoolhouderessen.	Met de acte alleen.	Met 1 aantekening.	Met 2 aantekeningen.	Met 3 aantekeningen.	Met 4 aantekeningen.	Met 5 aantekeningen.	Met 6 aantekeningen.	Met den 1sten rang.	Met den 2den rang.	Met den 3den rang.	Met den 4den rang.	Schoolhouderessen.		
31	31	13	12	7	2	»	»	10	3	1	35	90	77	47	26	22	6	2	1	74	65	3	35		
27	20	14	20	17	»	»	»	32	3	1	»	106	63	40	38	47	7	2	»	154	27	2	»		
48	43	22	20	20	2	»	»	33	»	1	5	113	101	56	44	59	12	4	»	161	8	2	7		
41	30	22	24	19	1	1	»	46	2	»	4	106	86	58	49	58	9	1	»	169	15	»	4		
8	6	4	3	4	»	»	»	3	»	»	2	43	24	11	13	16	2	1	»	60	10	»	3		
18	7	8	7	8	2	1	1	15	1	»	»	35	26	13	14	18	4	1	1	48	5	»	»		
41	16	4	1	4	1	»	»	7	»	»	»	142	58	27	22	16	5	2	»	162	3	»	»		
5	10	2	5	2	»	»	»	7	»	»	1	59	42	21	16	15	2	»	»	76	14	»	1		
18	10	3	3	»	1	»	»	5	»	»	»	75	34	27	28	17	8	2	1	92	4	»	»		
6	1	»	»	1	»	»	»	1	»	»	»	58	18	5	4	6	»	»	2	37	14	3	»		
15	14	11	4	2	»	»	»	3	5	»	9	44	62	45	13	4	1	»	»	22	43	2	9		
258	188	103	99	84	9	2	1	162	14	3	56	871	591	350	267	278	56	15	5	1055	208	12	59		
255	178	96	106	80	8	3	1	171	14	2	55	866	560	322	287	255	57	13	5	1101	218	8	56		
3	10	7	— 7	4	1	— 1	»	— 9	»	1	1	5	31	28	— 20	23	— 1	2	»	— 46	— 10	4	3		

Ook in 1879 is het gehalte van het onderwijzend personeel dat aan het hoofd der lagere school geplaatst was verbeterd, zoowel aan de openbare als aan de bijzondere scholen.

Algemeen vermeerderde weder het getal van hen die één of meer aantekeningen op hunne acte verkregen, bij de openbare scholen met 65, bij de gesubsidieerde bijzondere scholen met 3, bij de niet gesubsidieerde bijzondere scholen met 22, terwijl de onderwijzers volgens de vroegere wet met 47 verminderden voor de openbare, met 9 voor de niet gesubsidieerde bijzondere scholen.

Waren dus in het vorige jaar 3748 onderwijzers en onderwijzeressen aan het hoofd van scholen geplaatst, van welke 1388, of 37 percent, volgens de wet van 3 April 1896, hun getal in 1879 bedroeg 3767, waaronder 1339, of ruim 35 percent, volgens genoemde wet.

Het getal der scholen, vallende onder toepassing van art. 20 der wet, bedroeg in:

Noordbrabant	46
Gelderland	28
Zuidholland	»

Noordholland	2
Zeeland	2
Utrecht	2
Friesland	3
Overijssel	18
Groningen	3
Drenthe	44
Limburg	3

Zij waren dus te zamen 151 in getal, tegenover 156 in 1878.

Voor toepassing van art. 51, 3de lid der wet bestond ook in 1879 geen reden.

§ 3. GETAL DER LEERLINGEN.

De volgende tabel wijst het getal der leerlingen aan, die op het einde van 1879 tot de dagschool behoorden.

REPORT ON THE PROGRESS OF THE WORK DURING THE YEAR 1903

GENERAL INFORMATION				ANALYTICAL DATA			
DATE	NAME	AGE	SEX	HEIGHT	WEIGHT	TEMP.	PULSE
1903							

1903							
1903							
1903							
1903							
1903							
1903							
1903							
1903							
1903							
1903							

1903							
1903							
1903							
1903							
1903							
1903							
1903							
1903							
1903							
1903							

1903							
1903							
1903							
1903							
1903							
1903							
1903							
1903							
1903							
1903							

1903							
1903							
1903							
1903							
1903							
1903							
1903							
1903							
1903							
1903							

1903							
1903							
1903							
1903							
1903							
1903							
1903							
1903							
1903							
1903							

1903							
1903							
1903							
1903							
1903							
1903							
1903							
1903							
1903							
1903							

GETAL leerlingen die op 31 December 187

PROVINCIE.	Openbare scholen.					Gesubsidieerde bijzondere scholen.				
	Beneden 6 jaar.	Van 6,7 en 8 jaar.	Van 9,10 en 11 jaar.	Boven 12 jaar.	Totaal.	Beneden 6 jaar.	Van 6,7 en 8 jaar.	Van 9,10 en 11 jaar.	Boven 12 jaar.	Totaal.
Noordbrabant	619	10 058	10 697	4 014	25 388	9	93	68	51	221
Gelderland	992	10 679	10 904	5 424	27 999	12	209	329	439	989
Zuidholland	731	16 371	15 972	5 439	38 513	»	3	27	65	95
Noordholland	783	12 554	13 397	4 556	31 290	5	92	105	153	355
Zeeland	528	5 195	5 192	3 301	14 216	»	»	»	»	»
Utrecht	163	3 145	3 265	990	7 563	»	18	47	120	185
Friesland	1 713	9 044	8 585	3 933	23 275	»	»	7	73	80
Overijssel	863	7 284	6 932	2 467	17 546	1	14	41	135	191
Groningen	1 514	7 031	6 635	2 893	18 073	»	»	2	64	66
Drenthe	773	3 491	3 285	1 493	9 042	»	»	11	45	56
Limburg	280	5 485	6 106	2 247	14 118	»	»	»	»	»
Totaal	8 959	90 337	90 970	36 757	227 023	27	429	637	1 145	2 238
Op 31 December 1878	9 691	88 795	89 952	35 609	224 047	39	418	706	1 328	2 491
Vermeerdering	— 732	1 542	1 018	1 148	2 976	— 12	11	— 69	— 183	— 253

M E I 9

Noordbrabant	506	5 542	5 259	1 487	12 794	8	47	29	28	112
Gelderland	820	9 276	8 664	2 816	21 576	9	143	211	338	701
Zuidholland	623	15 357	13 995	3 300	33 275	1	107	141	105	354
Noordholland	673	11 615	11 789	3 080	27 157	3	80	105	107	295
Zeeland	447	4 762	4 549	1 691	11 449	»	»	»	»	»
Utrecht	161	2 883	2 728	608	6 380	1	16	44	113	174
Friesland	1 831	8 946	7 754	1 956	20 487	»	»	2	42	44
Overijssel	783	6 783	6 061	1 353	14 980	»	12	40	168	220
Groningen	1 487	6 815	5 818	1 676	15 796	»	»	12	100	112
Drenthe	787	3 447	2 865	873	7 972	»	»	5	31	36
Limburg	180	3 838	4 008	877	8 903	8	303	440	211	962
Totaal	8 298	79 264	73 490	19 717	180 769	30	708	1 029	1 243	3 010
Op 31 December 1878	8 659	77 320	72 566	20 012	178 557	56	663	1 045	1 193	2 957
Vermeerdering	— 361	1 944	924	— 295	2 212	— 26	45	— 16	50	53

1879 de dagschool bezochten, aan de

Niet gesubsidieerde bijzondere scholen.					Alle lagere scholen te zamen.				
Beneden 6 jaar.	Van 6, 7 en 8 jaar.	Van 9, 10 en 11 jaar.	Boven 12 jaar.	Totaal.	Beneden 6 jaar.	Van 6, 7 en 8 jaar.	van 9, 10 en 11 jaar.	Boven 12 jaar.	Totaal.
102	1 795	2 184	1 275	5 356	730	11 946	12 949	5 340	30 965
204	2 213	2 367	1 467	6 251	1 208	13 101	13 600	7 330	35 239
342	5 915	6 015	2 062	14 334	1 073	22 289	22 014	7 566	52 942
300	4 624	5 006	2 214	12 144	1 088	17 270	18 508	6 923	43 789
48	679	693	352	1 772	576	5 874	5 885	3 653	15 988
70	1 709	1 730	772	4 281	233	4 872	5 042	1 882	12 029
403	1 932	1 823	649	4 807	2 116	10 976	10 415	4 655	28 162
81	927	892	694	2 594	945	8 225	7 865	3 296	20 331
229	1 191	1 073	397	2 890	1 743	8 222	7 710	3 354	21 029
67	197	174	57	495	840	3 688	3 470	1 595	9 593
17	768	933	466	2 184	297	6 253	7 039	2 713	16 302
1 863	21 950	22 890	10 405	57 108	10 849	112 716	114 497	48 307	286 369
1 848	20 826	22 235	9 890	54 709	11 578	110 039	112 893	46 737	281 247
15	1 124	655	605	2 399	— 729	2 677	1 604	1 570	5 122

G E N S.

Niet gesubsidieerde bijzondere scholen.					Alle lagere scholen te zamen.				
Beneden 6 jaar.	Van 6, 7 en 8 jaar.	Van 9, 10 en 11 jaar.	Boven 12 jaar.	Totaal.	Beneden 6 jaar.	Van 6, 7 en 8 jaar.	van 9, 10 en 11 jaar.	Boven 12 jaar.	Totaal.
269	4 496	6 716	2 533	14 014	783	10 085	12 004	4 048	26 920
251	2 698	3 195	1 705	7 849	1 080	12 117	12 070	4 859	30 126
252	6 070	6 484	2 238	15 044	876	21 534	20 620	5 643	48 673
252	4 666	5 136	2 070	12 124	928	16 361	17 030	5 257	39 576
106	696	723	296	1 821	553	5 458	5 272	1 987	13 270
58	1 585	1 776	883	4 302	220	4 484	4 518	1 604	10 856
395	1 989	1 670	335	4 339	2 226	10 935	9 426	2 333	24 920
103	1 068	1 030	626	2 827	886	7 863	7 131	2 147	18 027
220	1 100	995	234	2 549	1 707	7 915	6 825	2 010	18 457
60	211	170	67	508	847	3 658	3 040	971	8 516
127	1 486	2 079	1 728	5 420	315	5 627	6 527	2 816	15 285
2 093	26 065	29 974	12 715	70 847	10 421	106 037	104 493	33 675	254 626
1 944	25 063	29 176	12 166	68 349	10 659	103 046	102 787	33 371	249 863
149	1 002	798	549	2 498	— 238	2 991	1 706	304	4 763

J E S.

Ook in 1879 ging het getal der dagscholieren goed vooruit bij de openbare en niet gesubsidieerde bijzondere scholen. Het getal der kinderen beneden 6 jaren bleef afnemen voor de openbare en gesubsidieerde, het nam weder toe voor de niet-gesubsidieerde scholen; overigens is voor beide geslachten, zoowel voor de openbare als voor de niet-gesubsidieerde bijzondere scholen, behalve op den leeftijd boven 12 jaren voor de meisjes der openbare scholen, eene vrij aanzienlijke vermeerdering waar te nemen.

Het geheel aantal kinderen aan de gesubsidieerde bijzondere scholen nam in 1879 slechts toe voor de meisjes.

Ten einde het aantal kinderen, dat ter school gaat op den leeftijd van 6—12 jaren, te kunnen vergelijken met dat van hen op dien leeftijd in leven en behoorende tot de werkelijke bevolking der provincie en van het Rijk, zijn in den volgende staat van de schoolbevolking *afgetrokken* de kinderen, schoolgaande in de provincie en behoorende tot de bevolking eener andere provincie; *bijgeteld* de kinderen behoorende tot de bevolking der provincie en schoolgaande in eene andere provincie.

PROVINGIEN.	Beneden 6 jaar.		Van 6, 7 en 8 jaar.		Van 9, 10 en 11 jaar.		Boven 12 jaar.		Totaal.	
	Jongens.	Meisjes.	Jongens.	Meisjes.	Jongens.	Meisjes.	Jongens.	Meisjes.	Jongens.	Meisjes.
Noordbrabant	730	783	11 953	10 086	12 952	12 005	5 342	4 043	30 977	26 917
Gelderland	1 216	1 083	13 118	12 152	13 621	12 082	7 346	4 870	35 301	30 187
Zuidholland	1 072	875	22 249	21 476	21 940	20 549	7 547	5 639	52 808	48 539
Noordholland.	1 088	928	17 268	16 347	18 504	17 022	6 915	5 252	43 775	39 549
Zeeland	576	553	5 874	5 458	5 886	5 272	3 651	1 987	15 987	13 270
Utrecht.	227	217	4 892	4 521	5 086	4 604	1 888	1 607	12 093	10 949
Friesland	2 117	2 226	11 002	10 959	10 441	9 446	4 666	2 342	28 226	24 973
Overijssel	945	889	8 217	7 853	7 866	7 130	3 291	2 144	20 319	18 016
Groningen.	1 742	1 707	8 214	7 905	7 699	6 819	3 353	2 008	21 008	18 439
Drenthe	839	845	3 682	3 655	3 463	3 038	1 594	966	9 578	8 504
Limburg	297	315	6 241	5 620	7 028	6 518	2 674	2 816	16 240	15 269
Totaal.	10 849	10 421	112 710	106 032	114 486	104 485	48 267	33 674	286 312	254 612

Tusschen beide staten bestaat een verschil van 57 jongens en 14 meisjes. Dit zijn kinderen, wonende in België en Duitschland, doch in gemeenten van Nederland schoolgaande.

Het vermoedelijk getal kinderen van 6 tot 12 jaar op 31 December 1879, benevens dat van hen, die op dat tijdstip niet op de schoollijsten ingeschreven waren, blijkt uit de volgende tabel.

PROVINCIE.	Werkelijke bevolking op 31 December 1879.		Vermoedelijk getal kinderen op 31 December 1879.				Vermoedelijk getal kinderen die op 31 December 1879 van de dagschool geen gebruik hebben gemaakt.				Van de 100 jongens (meisjes) hebben op 31 December 1879 van de dagschool geen gebruik gemaakt.				
	Mannen.	Vrouwen.	Totaal.	Van 6, 7 en 8 jaar.		Van 9, 10 en 11 jaar.		Van 6, 7 en 8 jaar.		Van 9, 10 en 11 jaar.		Van 6, 7 en 8 jaar.		Van 9, 10 en 11 jaar.	
				Jongens.	Meisjes.	Jongens.	Meisjes.	Jongens.	Meisjes.	Jongens.	Meisjes.	Jongens.	Meisjes.		
Noordbrabant.	238 633	235 009	473 642	15 275	15 026	14 257	13 807	3 322	4 940	1 305	1 802	22	33	9	13
Gelderland	237 140	231 424	468 564	15 732	15 563	14 903	14 793	2 614	3 411	1 282	2 711	17	22	9	18
Zuidholland	301 521	419 204	810 785	26 311	27 082	23 085	23 455	4 062	5 606	1 145	2 906	15	21	5	12
Noordholland.	330 316	350 894	681 210	21 535	21 721	19 554	19 482	4 267	5 374	1 050	2 460	20	25	5	13
Zeeland.	93 930	96 619	190 549	7 568	7 498	6 881	6 906	1 694	2 040	995	1 634	22	27	14	24
Utrecht.	95 285	98 599	193 884	6 246	6 303	5 538	5 656	1 354	1 782	452	1 052	22	28	8	19
Friesland	162 680	165 040	327 720	12 090	12 188	11 284	11 220	1 088	1 229	843	1 774	9	10	7	16
Overijssel	141 643	135 113	276 756	9 520	9 279	8 728	8 480	1 303	1 356	862	1 350	14	15	10	16
Groningen.	125,014	127 582	252 596	9 007	8 972	8 165	7 855	793	1 067	466	1 036	9	12	6	13
Drenthe	61 581	57 143	118 724	4 145	4 193	3 864	3 711	463	538	401	673	11	13	10	18
Limburg	123 159	119 421	242 580	7 979	7 861	7 534	7 472	1 738	2 241	506	954	22	29	7	13
Totaal in 1879. . .	2 000 902	2 036 108	4 037 010	135 408	135 616	123 793	122 837	22 698	29 584	9 307	18 352	17	22	8	15
„ „ 1878. . .	1 972 744	2 009 143	3 981 887	131 687	131 380	122 869	122 191	21 654	28 345	9 989	19 413	16	22	8	16
Vermeerdering. . .	28 158	26 965	55 123	3 721	4 236	924	646	44	1 239	— 582	— 1 061	1	—	—	— 1

Ook in 1879 nam het schoolverzuim toe op den leeftijd van 6 tot 9 jaren, en wel met 44 jongens en 1239 meisjes, het verbeterde op den leeftijd van 9 tot 12 jaren met 582 jongens en 1061 meisjes. De dagschool telde 227 196 jongens en 210 517 meisjes van 6 tot 12 jaren; het vermoedelijk getal kinderen van beide geslachten en leeftijden was 259 201 en 258 453, de school werd dus nog verzuimd door 32 005 jongens en 47 936 meisjes van genoemden leeftijd, te zamen door 80 041 kinderen tegen 79 401 in het voorgaande jaar. Voor het geheele Rijk was op 31 December 1879 de

verhouding van het vermoedelijk getal kinderen, dat niet op de schoollijsten was ingeschreven, gelijk aan die op 31 December 1878. De vermindering bedroeg 1 pct. voor de jongens op den leeftijd van 6 tot 9 jaren; de vermeerdering op den leeftijd van 9 tot 12 jaren gelijk percent voor de meisjes.

In de volgende tabel is het getal der dagscholieren vermeld, die tevens de avondschool bezochten, vergeeiken met dat op gelijk tijdstip van het voorgaande jaar.

GETAL der scholieren die tevens de avondschool bezochten op 31 December 1879.

PROVINCIEËN.	Aan de openbare scholen.		Aan de gesubsidieerde bijzondere scholen.		Aan de niet gesubsidieerde bijzondere scholen.		Aan alle lagere scholen te zamen.	
	Jongens.	Meisjes.	Jongens.	Meisjes.	Jongens.	Meisjes.	Jongens.	Meisjes.
Noordbrabant.	2 230	293	53	2	348	70	2 631	365
Gelderland.	1 502	100	102	19	653	79	2 257	198
Zuidholland.	2 697	836	»	»	868	341	3 565	1 177
Noordholland.	»	»	17	2	22	31	39	33
Zeeland.	1 952	544	»	»	305	77	2 257	621
Utrecht.	114	4	»	»	87	33	201	37
Friesland.	7 774	4 502	61	16	1 472	716	9 307	5 234
Overijssel.	1 296	518	172	16	435	69	1 903	603
Groningen.	3 098	1 565	9	»	453	97	3 560	1 662
Drenthe.	1 357	383	»	»	20	»	1 377	383
Limburg.	58	6	31	4	49	40	138	50
Totaal	22 078	8 751	445	59	4 712	1 553	27 235	10 363
Op 31 December 1878.	27 444	12 622	744	125	6 058	2 172	34 246	14 919
Vermeerdering	— 5 366	— 3 871	— 299	— 66	— 1 346	— 619	— 7 011	— 4 556

Uit de vergelijking van beide tijdstippen blijkt, dat het bezoek der avondschool door leerlingen der dagschool steeds zeer blijft afnemen, terwijl ook nu weder de grootste vermindering komt voor rekening der openbare scholen.

Uit den volgende staat blijkt het aantal dagscholieren, die op 31 December 1879 aan de drie soorten van scholen kosteloos werden onderwezen.

GETAL der dagscholieren die kosteloos onderwijs ontvingen op 31 December 1879.

PROVINCIEËN.	Aan de openbare scholen.	Aan de gesubsidieerde bijzondere scholen.	Aan de niet gesubsidieerde bijzondere scholen.	Aan alle lagere scholen te zamen.
Noordbrabant	20 865	131	8 623	29 619
Gelderland	29 557	188	2 988	32 733
Zuidholland	37 382	»	7 884	45 266
Noordholland	33 031	19	8 431	41 481
Zeeland	16 752	»	593	17 345
Utrecht	8 392	»	1 825	10 217
Friesland	32 893	»	1 527	34 420
Overijssel	16 244	»	1 954	18 198
Groningen	20 335	1	172	20 508
Drenthe	6 923	»	30	6 953
Limburg	8 376	330	2 940	11 646
Totaal	230 750	669	36 967	268 386
Op 31 December 1878	226 359	635	35 527	262 521
Vermeerdering	4 391	34	1 440	5 865

Hieruit blijkt dat sedert het voorgaande jaar het aantal kosteloos onderwezenen met 5865 toenam. Komt deze toename grotendeels voor rekening der openbare school, het mag toch niet worden voorbijgezien dat het getal der kinderen, die kosteloos onderwijs ontvingen aan de

niet gesubsidieerde bijzondere scholen, ook weder sterk toenam.

De volgende tabel toont aan hoeveel leerlingen op het einde van 1879 uitsluitend avond- of herhalingscholen bezochten.

GETAL der leerlingen die uitsluitend avond- of herhalingscholen bezochten op 31 December 1879.

PROVINCIEËN.	Aan de openbare scholen.		Aan de gesubsidieerde bijzondere scholen.		Aan de niet gesubsidieerde bijzondere scholen.		Aan alle lagere scholen te zamen.	
	Jongens.	Meisjes.	Jongens.	Meisjes.	Jongens.	Meisjes.	Jongens.	Meisjes.
Noordbrabant	2 825	347	12	2	128	376	2 965	725
Gelderland	3 006	256	302	81	601	202	3 909	539
Zuidholland	1 060	138	50	30	307	232	1 417	400
Noordholland	286	201	293	56	236	457	815	714
Zeeland	1 103	363	8	»	179	107	1 290	470
Utrecht	570	40	»	»	265	214	835	254
Friesland	1 684	998	95	29	591	374	2 370	1 401
Overijssel	618	277	156	14	230	77	1 004	368
Groningen	987	325	28	10	266	40	1 281	375
Drenthe	732	102	»	»	10	»	742	102
Limburg	95	6	7	3	215	136	317	145
Totaal	12 966	3 053	951	225	3 028	2 215	16 945	5 493
Op 31 December 1878	14 924	3 662	922	189	3 509	2 722	19 355	6 573
Vermeerdering	— 1 958	— 609	29	36	— 481	— 507	— 2 410	— 1 080

Ook uit deze tabel blijkt dat het aantal van hen, die uitsluitend avond- of herhalingscholen bezoeken, zeer blijft afnemen. Die der gesubsidieerde bijzondere scholen maken hierop echter eene gunstige uitzondering.

§ 4. OMVANG EN TOESTAND VAN HET LAGER ONDERWIJS.

Omtrent den algemeenen toestand van het onderwijs gedurende het jaar 1879 kan hetzelfde gezegd worden als van dien gedurende het daaraan voorafgaande jaar. Het vooruitzicht van de invoering eener nieuwe wet van welker eischen men zich, door het ontbreken van sommige algemeene maatregelen van inwendig bestuur, nog geen juiste voorstelling kon maken, had ten gevolge, dat de gemeentebesturen over het algemeen het tot stand brengen van ingrijpende veranderingen en verbeteringen uitstelden en zich bepaalden tot hetgeen noodzakelijk voorziening vereischte. Genoemd jaar kan dus als een overgangstijperk beschouwd worden, waarin veel van het bestaande als onvoldoende werd erkend, en de wet die daarin verbetering brengen zou wel bekend maar nog niet ingevoerd kon worden. Van daar dat dit verslag voor een groot deel eene herhaling van het vorige moet zijn, waarbij nogtans, zoo als uit achterstaande en volgende statistieke opgaven en toelichtingen blijkt, op menig lichtpunt te wijzen valt.

Daar het moeilijk is ieder jaar bepaald aan te toonen welke veranderingen er in het gehalte van het onderwijs in de verschillende leervakken zijn op te merken, vermits de vooruitgang in den regel langzaam en geleidelijk pleegt te geschieden, mogen hier enkele opmerkingen voldoende geacht worden.

Aan het *lezen* werd op vele scholen ten platten lande het grootste gedeelte van den tijd gewijd, vooral daar waar de onderwijzers dit leervak als iets meer beschouwden dan het werktuigelijk oplezen van zinnen, zelfs in den vereischten toon en met gepaste uitdrukking. Het lezen wordt echter, hoewel ook hierin jaarlijks vooruitgang waar te nemen is, door vele onderwijzers nog te licht geteld, en daarbij niet in aanmerking genomen dat vooral woord- en zinverklaring en de oefening in het vaardig lezen een deel van dit onderwijs behooren uit te maken. Dit laatste vooral, gepaard met eene goede verklaring van eene oordeelkundig gekozen leerstof, wekt den lust tot lezen op, en zal den leerling, bij het verlaten der school, weerhouden om, zoo als zoo dikwijls gebeurt, van alle boeken voor goed afscheid te nemen; het zal hem integendeel in het lezen eene nuttige en aangename spanning doen vinden.

De uitkomsten van het onderwijs in *schrijven* waren over het algemeen bevredigend, vooral in scholen waar de onderwijzers dit zelf goed kunnen en eene goede methode volgen. Wederom werd evenwel geklaagd over slordig schrift van vele leerlingen, wat gedeeltelijk toegeschreven wordt aan de nog steeds door vele onderwijzers gevolgde gewoonte om de straffen hoofdzakelijk te doen bestaan in het maken van schriftelijk werk. Hierdoor wordt het schrift der leerlingen eer bedorven dan verbeterd, en worden wel vlugschrijvers maar zelden schoonschrijvers gevormd.

Het *rekenen* gaf vrij algemeen stof tot tevredenheid. De inspecteur in Zuidholland verklaarde daaromtrent: » Wellicht is het rekenen het vak dat op onze lagere scholen over het algemeen het best onderwezen wordt." Hoewel het oordeel van het schooltoezigt in de overige provincien niet even gunstig was, scheen toch overal in het rekenonderwijs bij voortduring veel verbetering op te merken.

Niet alzoó luidde het oordeel over het onderwijs in de *vormleer*. Dit bestond grotendeels in het behandelen van de eenvoudigste vlakke en lichamelijke uitgebreidheden en het berekenen harer inhoud. Het bleek zeer dikwijls dat de onderwijzers zelf geen duidelijke begrippen hadden van hetgeen zij de leerlingen moesten verklaren. Bovendien werd dit leervak in een aantal, vooral bijzondere, scholen niet onderwezen. Volgens een der inspecteurs onttaarde de vormleer » in eene verknoede wiskunde, in plaats van zich hoofdzakelijk te bepalen tot de verstandelijke ontwikkeling door juist zien, opmerken en onder juiste bewoordingen brengen van het waargenomenen ».

De bekrompen opvatting van sommige onderwijzers, als zou het onderwijs in de beginselen der *nederlandsche taal* alleen bestemd zijn om den leerlingen grammaticale kennis te doen verkrijgen, begint meer en meer te verdwijnen.

Van dit leervak wordt door een aantal onderwijzers veel werk gemaakt. De inspecteur in de provincie Utrecht verklaarde daaromtrent: » dat de kennis der nederlandsche taal, ook bij voldoende onderwijs, nog niet zoo groot is, bleek ook in dit jaar op nieuw, als men lette op de talrijke fouten in de hoogste klassen gemaakt. Uitzonderingen op dien regel toonden ook hier, dat het beter kan en ook bij geregelder schoolbezoek beter zal worden ».

Wat in het vorige verslag omtrent het onderwijs in de *aardrijkskunde* werd gezegd, viel ook in 1879 op te merken. Meer en meer wordt het bij de onderwijzers een punt van ernstige overweging, wat uit den rijken voorraad, dien de wetenschap aanbiedt, als geschikt voor de lagere school moet gekozen worden, welke de doelmatigste wijze is om den leerling tot dit vak in te leiden, en wat hem, als nuttig voor zijn volgend leven, in het geheugen moet worden geprint. De invoering van nieuwe en betere handleidingen heeft ook op het gehalte van het onderwijs in dit leervak een gunstigen invloed uitgeoefend. Klagten omtrent het gemis van doelmatige wandkaarten in de school, werden ook dit jaar weder herhaald.

Aan het onderwijs in de *geschiedenis* valt nog steeds in vele scholen een stiefmoederlijke behandeling ten deel, en het bepaalde zich doorgaans tot het bespreken van enkele voornaamste gebeurtenissen uit de geschiedenis van ons vaderland, naar aanleiding van daarover handelende leerboeken, en tot het bespreken van enkele personen, die zich daarbij hebben onderscheiden. Dat op goed ingerichte scholen dit ongunstige oordeel over het algemeen niet van toepassing is, ligt voor de hand.

De groote waarde van het onderwijs in de *kennis der natuur* voor de lagere school wordt steeds meer erkend, terwijl de onderwijzers zich bij toeneming aan dit vak wijden, zoodat in deze verandering ten goede niet te ontkennen valt. Aan vele scholen werd het althans, met behulp van doelmatige platen en eenvoudige werktuigen, op zeer aanschouwelijke wijze onderwezen, waarbij door de leerlingen zelf veel belangstelling aan den dag gelegd werd. Daartegenover stonden, zoo als schier van zelf spreekt, nog een aantal scholen, waar aan dit onderwijs nog zeer weinig gedaan werd, of waar het althans, soms ook door gemis van de noodige hulpmiddelen, weinig doel trof.

Over het onderwijs in het *zingen* viel in vele scholen niet te roemen. Het strekte zich dikwijls niet verder uit dan tot het zingen bij het begin en het einde van den schooltijd. Intusschen werden hierop vele uitzonderingen aangetroffen. Het is daarbij een verblijvend verschijnsel, dat de belangstelling der onderwijzers in dit vak toeneemt. Het volgen van geschikte methoden voor het zangonderwijs en het beramen van een goeden leergang, zijn punten die tegenwoordig de aandacht der onderwijzers zeer bezig houden. Hiervan zal het onderwijs in dit leervak de goede uitwerking ondervinden.

In de scholen die voornamelijk voor uitgebreid lager onderwijs bestemd waren, werden de beginselen der *levende talen*, vooral van het fransch, doorgaans als hoofdvak behandeld. De taalregels werden over het algemeen goed verklaard, zoodat de leerlingen het eigenaardige karakter der vreemde talen, bij vergelijking met dat van het nederlandsch, konden leeren kennen. In het spreken der vreemde talen werden, uit den aard der zaak, weinig vorderingen gemaakt, vooral waar aan het onderwijs in eene of meer der vreemde talen slechts weinig tijd kon worden besteed. Over de uitspraak der talen werd bij voortduring algemeen geklaagd.

Onderwijs in *wiskunde* werd hoofdzakelijk in de avondschool gegeven of aan bijzondere scholen in grotere gemeenten. Aanmerkingen op de behandeling van dit leervak kwamen niet ter kennis der Regering.

Hetzelfde geldt ten aanzien van het onderwijs in de *landbouwkunde*, dat aan 10 scholen onderwezen werd, en waarvan, even als in het vorige jaar gezegd kan worden, dat het ook daar van geringe betekenis was, en voornamelijk bestond in het lezen van boekjes over dat onderwerp, waarvan de inhoud den onderwijzers aanleiding gaf om met de verst gevorderde leerlingen over het landbouwbedrijf te spreken.

Aan 274 scholen werd den leerlingen *gymnastiek*-onderwijs verstrekt, dus aan 10 meer dan in 1878. In de kleinere gemeenten wordt daaraan weinig of niets gedaan, omdat de gemeentebesturen terugdeinzen voor het aanstellen van

een afzonderlijk onderwijzer in dat vak. Waar gymnastiek- scholen als afzonderlijke inrigtingen bestaan, hadden de leerlingen der lagere school alleen de gelegenheid om, buiten de gewone schooltijden, in afzonderlijke privaattlessen, zich te oefenen.

De resultaten van het onderwijs in het *teekenen* zijn nog steeds weinig beteekenend. In 358 scholen, tegenover 344 in 1878, kwam dit leervak op den rooster der lessen voor.

Wederom werd algemeen met ingenomenheid melding gemaakt van de wijze waarop het onderwijs in de *handwerken voor meisjes* wordt bevorderd. Het getal der scholen waar daarin les gegeven werd, ging in 1879 met 9 vooruit en klom tot 504.

In de volgende tabel is een overzicht gegeven van het getal der scholen, waar de vakken *k-p*, vermeld in art. 1 der wet, werden onderwezen.

In 582 scholen werd gebruik gemaakt van het verlof, bij art. 23, 3de lid, der wet gegeven. Naar de provincien waren zij aldus verdeeld:

Noordbrabant	25
Gelderland	47
Zuidholland.	78
Noordholland	89
Zeeland	9
Utrecht	15
Friesland.	92
Overijssel.	30
Groningen	125
Drenthe	25
Limburg.	47

In 1878 waren voor dit doel 571 scholen in gebruik.

De gemeenteraad van 's Gravenhage kwam bij den Koning in beroep van een besluit van Gedeputeerde Staten van Zuidholland, waarbij de goedkeuring was onthouden aan een besluit van den raad der gemeente, tot het in gebruik afstaan van een der openbare scholen voor het geven van godsdienstig onderwijs, ook ten behoeve van niet schoolgaande personen.

Bij Zijner Majesteits besluit van 8 September 1879, n°. 17 (zie n°. CVI van bijlage O), werd, met vernietiging van het besluit van Gedeputeerde Staten, verklaard dat zoodanig raadsbesluit geen goedkeuring eischt.

§ 5. KOSTEN VAN HET OPENBAAR LAGER ONDERWIJS.

De volgende tabel bevat een overzicht van de uitgaven en ontvangsten van het Rijk in 1879.

Provincie	Uitgaven	Ontvangsten	Saldo
Noordbrabant	1,250,000	1,000,000	250,000
Gelderland	1,500,000	1,200,000	300,000
Zuidholland	2,000,000	1,500,000	500,000
Noordholland	2,500,000	1,800,000	700,000
Zeeland	500,000	400,000	100,000
Utrecht	750,000	600,000	150,000
Friesland	1,000,000	800,000	200,000
Overijssel	400,000	300,000	100,000
Groningen	1,800,000	1,400,000	400,000
Drenthe	300,000	200,000	100,000
Limburg	550,000	450,000	100,000
Totaal	12,300,000	9,500,000	2,800,000

Het zuiver bedrag der Rijksuitgaven beliep in 1879 f 1 219 055,55⁵, of f 351 344,99 meer dan in 1878. Voornamelijk is deze stijging van uitgaven toe te schrijven aan de kosten voor opleiding van onderwijzers en onderwijzeressen die f 237 203,70⁵ en aan de bijdragen krachtens art. 36 der wet, die f 122 015,54⁵ meer bedroegen dan in het voorafgaande jaar. Hoewel deze van geringe beteekenis waren, had vermindering van uitgaven plaats voor de Rijks lagere scholen, wegens reis-, verblijf- en bureaunkosten der inspecteurs en voor pensioenen aan onderwijzers, deze laatste post tot een bedrag van f 1 901,05⁵.

In al de provincien vermeerderden de uitgaven, en wel het meest in Zuidholland, met f 88 749,74, vervolgens in Zeeland, met f 75 728,40, in Noordholland, met f 42 273,40, in Limburg, met f 33 676,06, in Gelderland, met f 31 101,92, in Utrecht, met f 27 727,08⁵, in de overige vijf provincien met geringer bedragen.

Voor de Rijks lagere scholen werd uitgegeven, aan:

	Personeel.	Materieel.
te Maastricht.	7 825	1 220,96 ⁵
» Vledder.	3 550	1 200,01
» Steenwijkerwold	1 750	282,38

	Personeel.	Materieel
te Westellingwerf	800	296,25
en voor het onderwijs in de gestichten:		
Ommerschans.	1 400	556,67 ⁵
Veenhuizen	4 525	

Behalve de bijdragen krachtens art. 36 der wet, die gelijk stonden met de subsidien door het Rijk verleend, werden door de provincien nog de volgende uitgaven voor het lager onderwijs gedaan:

Zeeland. Toelagen ter bevordering van het schoolgaan en meer getrouw schoolbezoek f 2000.

Utrecht. Subsidie aan de leerschool voor jeugdige onderwijzers te Utrecht f 283,33; aan die te Amersfoort f 100.

Friesland. Bijdragen in de verhooging van jaarwedden der hoofdonderwijzers aan openbare lagere scholen f 20 686,75.

Drenthe. Uit de kas ad pios usus, aan de gemeente Kloosterveen en Hijkersmilde f 510,70 en aan het bestuur der bijzondere school aldaar f 189,30.

In volgende tabel zijn de uitgaven en inkomsten der gemeenten voor het lager onderwijs vermeld.

UITGAVEN EN INKOMSTEN der gemeenten

ONDERWERPEN.	Noordbrabant.	Gelderland.	Zuidholland.	Noordholland.
UITGAVEN				
Onderwijzend personeel	f 353 266,15 ⁵	f 483 928,18 ⁵	f 1 228 231,23	f 996 489,30 ⁵
Vergoeding voor vrije woning en huur van schoollocalen	2 631,58 ⁵	12 414,73	16 479,89 ⁵	17 119,97 ⁵
Nieuwe schoollocalen	77 449,48	70 922,19 ⁵	433 304,49 ⁵	141 380,91
Onderhoud van schoollocalen	27 668,85 ⁵	40 379,76 ⁵	131 397,31	120 058,91 ⁵
Schoolmeubelen en schoolbehoeften	39 389,51 ⁵	51 156,28 ⁵	93 954,27 ⁵	124 930,14 ⁵
Vuur en licht in de schoollocalen	10 652,94 ⁵	13 828,07 ⁵	31 191,08 ⁵	37 777,62
Schoolcommissien	904,74 ⁵	1 558,44 ⁵	4 093,19 ⁵	4 730,91
Pensioenen aan onderwijzers	6 815,07 ⁵	6 306,77 ⁵	10 275,55 ⁵	10 016,55 ⁵
Subsidien aan bijzondere scholen	2 652,16	21 221,32 ⁵	7 460,83	13 516,91
Opleiding van onderwijzers	50,00	1 200,00	28 496,48	34 655,40
Uitkeeringen aan andere gemeenten	4 735,77	581,50	9 475,90	7 151,37 ⁵
Andere uitgaven	5 584,08	5 988,58	11 595,14 ⁵	12 634,53
Totaal in 1879	f 531 800,36 ⁵	f 709 485,86	f 2 005 955,39 ⁵	f 1 520 462,61
» » 1878	522 845,06	748 859,73	1 763 649,73	1 564 199,56
Vermeerdering	f 8 955,30 ⁵	f— 39 373,87	f 242 305,66 ⁵	f— 43 736,95
INKOMSTEN				
Opbrengst der schoolgelden	f 69 628,61 ⁵	f 96 805,83	f 304 685,37 ⁵	f 243 697,94
Bijdragen van het Rijk, vervangende de vroegere Rijksjaarwedden	38 427,50	8 481,80	2 680,40	1 496,00
Bijdragen van andere gemeenten	4 610,77	559,00	9 895,10	7 211,40
Subsidien krachtens art. 36	43 320,60	44 831,32	246 814,75	73 889,43
Andere subsidien van de provincien	»	»	»	»
Opbrengst van bijzondere fondsen	372,50	4 142,26 ⁵	6 454,90	6 498,51
Totaal in 1879	f 156 359,98 ⁵	f 154 820,21 ⁵	f 570 530,52 ⁵	f 332 793,28 ⁵
» » 1878	149 948,99	108 667,88	468 482,23	305 499,26 ⁵
Vermeerdering	f 6 410,99 ⁵	f 46 152,33 ⁵	f 102 048,29 ⁵	f 27 294,01 ⁵
Zuiver bedrag der uitgaven in 1879	f 375 440,38	f 554 665,64 ⁵	f 1 435 424,87	f 1 187 669,33
Zuiver bedrag der uitgaven in 1878	372 896,07	640 191,85	1 295 167,50	1 258 700,29 ⁵
Vermeerdering	f 2 544,31	f— 85 526,20 ⁵	f 140 257,37	f— 71 030,96 ⁵

ten behoeve van het lager onderwijs in 1879.

Zeeland.	Utrecht.	Friesland.	Overijssel.	Groningen.	Drenthe.	Limburg.	TOTAAL.
----------	----------	------------	-------------	------------	----------	----------	---------

V E N.

f 252 599,90	f 184 520,99 ⁵	f 544 575,12 ⁵	f 329 515,09	f 364 508,12 ⁵	f 126 601,60	f 146 852,76 ⁵	f 5 011 088,53 ⁵
4 944,36	2 498,00	12 880,92	11 047,47 ⁵	6 502,52	3 117,69 ⁵	1 452,35	91 089,50 ⁵
31 026,11	54 376,36	74 466,34 ⁵	1 530,97	86 734,88 ⁵	26 825 45	13 409,10	1 011 426,30
20 910,65 ⁵	14 592,25	59 802,78	30 297,30	41 748,76	8 999,82	7 752,18	503 608,59
26 504,23 ⁵	18 286,50 ⁵	39 584,40 ⁵	27 492,03 ⁵	43 538,34	14 737,18 ⁵	17 244,71 ⁵	496 817,64
6 523,75 ⁵	5 983,68	25 720,62 ⁵	13 348,18 ⁵	16 098,39 ⁵	5 177,17 ⁵	6 680,44 ⁵	172 981,98 ⁵
853,03 ⁵	403,95	3 434,13	1 177,60	1 866,98	115,37	207,50	19 345,86
3 325,74 ⁵	2 202,99 ⁵	6 615,23 ⁵	3 113,92	3 766,69 ⁵	1 368,66 ⁵	2 051,99	55 859,20 ⁵
125,00	5 766,58 ⁵	4 673,93	16 819,31 ⁵	6 974,87 ⁵	4 029,16	3 112,00	87 252,09
251,09 ⁵	1 182,33	800,00	953,00	1 050,00	"	"	68 638,30 ⁵
701,99	9 615,12 ⁵	2 168,37 ⁵	3 929,91	973,48	934,50	633,16	40 901,08 ⁵
6 599,39 ⁵	10 258 57 ⁵	78 156,94	11 493,29 ⁵	13 633,47 ⁵	343,82	2 391,67	158 679,50 ⁵
f 354 365,27 ⁵	f 309 687,35	f 852 878,81	f 450 718,09 ⁵	f 587 396,53	f 193 150,44	f 201 787,87 ⁵	f 7 717 688,60 ⁵
352 677,94 ⁵	255 086,07	935 658,42	506 677,14	528 979,97	236 809,86	205 693,78	7 621 137,26 ⁵
f 1 687,33	f 54 601,28	f— 82 779,61	f— 55 959,04 ⁵	f 58 416,56	f— 43 659,42	f — 3 905,90 ⁵	f 96 551,34

S T E N.

f 55 070,27	f 53 007,99	f 55 049,44 ⁵	f 63 000,81	f 66 334,82	f 28 070,19	f 35 209,81	f 1 070 561,09 ⁵
3 902,00	845,00	664,00	7 262,30	8 794,10	446,90	"	73 000,00
736,41	8 633,98	2 579,37 ⁵	3 929,91	965,48	941,50	838,16	40 901,08 ⁵
22 170,00	20 192,00	56 215,58	7 723,23	"	18 893,00	88 328,00	622 377,91
"	"	20 686,75	"	"	"	"	20 686,75
4 827,80	387,96	33 057,77	293,12	100,00	510,70	372,19	57 017,71 ⁵
f 87 706,48	f 83 066,93	f 168 252,92	f 82 209,37	f 76 194,40	f 48 862,29	f 124 748,16	f 1 884 544,55 ⁵
70 620,22	64 800,96	189 863,84	99 842,03	76 160,91	34 901,78 ⁵	54 716,92 ⁵	1 623 505,04 ⁵
f 16 086,26	f 18 265,97	f— 21 610,92	f— 17 632,66	33,49	f 13 960,50 ⁵	f 70 031,25 ⁵	f 261 039,51
f 267 658,79 ⁵	f 226 620,42	f 684 625,89	f 368 508,72 ⁵	f 511 202,13	f 144 288,15	f 77 039,71 ⁵	f 5 833 144,05
282 057,72	190 285,11	745 794,58	406 835,11	452 819,06	201 908,07 ⁵	150 976,84 ⁵	5 997 632,22
f— 14 398,93	f 36 335,31	f— 61 168,69	f— 38 326,38 ⁵	f 58 383,07	f— 57 619,92 ⁵	f — 73 937,13	f— 164 488,17

In het jaar 1879 werd door de gemeenten f 96 551,34 meer besteed ten behoeve van het lager onderwijs dan in 1878.

Tegenover deze uitgaven stond eene som van f 1 884 544,55⁵ wegens inkomsten, dat is f 261 039,51 meer dan in het vorige jaar, zoodat werkelijk een bedrag van f 5 833 144,05 ten laste der gemeenten is gebleven.

Op meer uitgaven valt sedert 1878 te wijzen in vijf provincien; zij daalden in Gelderland met f 39 373,87, in Noordholland met f 43 736,95, in Friesland met f 82 779,61, in Overijssel met f 55 959,04⁵, in Drenthe met f 43 659,42 en in Limburg met f 3 905,90⁵, voornamelijk ten gevolge van minder uitgaven voor den bouw van schoollocalen, waarop reeds in het vorige verslag gewezen werd.

Voor vijf soorten van uitgaven valt op vermindering te wijzen, en wel voor:

Nieuwe schoollocalen met f	179 126,58 ⁵
Onderhoud van schoollocalen	23 678,48 ⁵
Schoolcommissiën	463,58 ⁵
Pensioenen aan onderwijzers	1 145,25 ⁵
Uitkeeringen aan andere gemeenten.	1 020,84

Overigens is meer uitgegeven voor:

Onderwijzend personeel f	266 256,57 ⁵
Vergoeding voor vrije woning en huur van schoollocalen	2 389,90
Schoolmeubelen en schoolbehoeften.	3 577,68 ⁵
Vuur en licht in de schoollocalen	9 655,11
Subsidien aan bijzondere scholen.	475,17 ⁵
Opleiding van onderwijzers.	10 257,74
Andere uitgaven	9 373,90 ⁵

Het grootere bedrag der inkomsten was het gevolg van de vermeerdering der opbrengst van schoolgeldten, met f 18 884,28⁵ en der subsidien krachtens art. 36, met f 244 031,09.

In de volgende tabel zijn de uitgaven door het Rijk, de provincien en de gemeenten, ten behoeve van het lager onderwijs, in 1879 gedaan, zamengevat.

ALGEMEEN OVERZICHT der kosten van het lager onderwijs in 1879.

ONDERWERPEN.	Noor- brabant.		Gelderland.		Zuidholland.		Noordholland.		Zeeland.		Utrecht.		Friesland.		Overijssel.		Groningen.		Drenthe.		Limburg.		TOTAAL.
	Gld.	Gld.	Gld.	Gld.	Gld.	Gld.	Gld.	Gld.	Gld.	Gld.	Gld.	Gld.	Gld.	Gld.	Gld.	Gld.	Gld.	Gld.	Gld.	Gld.	Gld.	Gld.	
Onderwijzend personeel. . .	353 266,15 ^s	483 928,18 ^s	1 228 231,23	16 479,89 ^s	17 119,97 ^s	996 789,36 ^s	252 699,90	184 520,99 ^s	545 375,12 ^s	332 932,09	364 508,12 ^s	135 226,60	154 677,76 ^s	5 032 155,53 ^s									
Vergoeding voor vrije woning en huur van schoolloccalen. . .	2 631,58 ^s	12 414,73	433 304,49 ^s	141 380,91	31 026,11	54 376,36	2 498,00	12 880,92	11 047,47 ^s	6 502,52	3 117,69 ^s	1 452,35	91 089,50 ^s										
Nieuwe schoolloccalen . . .	77 449,48	70 922,19 ^s	40 379,76 ^s	131 397,31	120 058,91 ^s	20 910,65 ^s	14 592,25	59 802,78	30 297,30	41 748,76	8 999,82	7 752,18	503 608,59										
Onderhoud van schoolloccalen.	27 668,85 ^s	64 984,36	125 145,36	30 226,66 ^s	33 027,99	162 707,76 ^s	24 270,18 ^s	65 601,28	41 261,77	59 636,73 ^s	21 531,87 ^s	25 146,12 ^s	673 355,90 ^s										
Schoolmeubelen, schoolbehoef- ten enz.	50 042,46	17 707,83	30 049,63 ^s	9 977,25	6 609,00	19 645,66 ^s	9 133,08 ^s	4 106,00	6 156,00	165 256,46													
Pensioenen aan onderwijzers.	20 345,25	21 221,32 ^s	7 460,83	13 516,91	125,00	5 766,58 ^s	4 673,93	16 819,31 ^s	6 974,87 ^s	4 929,16	3 112,00	87 252,69											
Subsidien aan bijzondere scho- len	2 632,16	36 427,56	106 861,70 ^s	172 292,81	110 762,63	31 390,01	32 163,08 ^s	78 245,03 ^s	92 263,21 ^s	21 455,51	11 329,49	768 315,75											
Opleiding van onderwijzers .	75 115,70	670,00	540,00	800,00	330,00	300,00	495,00	440,00	440,00	275,00	440,00	5 445,00											
Onderwijzersgezelschappen. .	715,00	11 106,80	13 529,31 ^s	15 502,56	6 272,13 ^s	5 018,90	11 331,63	8 601,85	7 724,61	5 476,17	8 031,25	102 407,91 ^s											
Schooltoezigt	9 818,63 ^s	581,50	9 475,90	7 151,37 ^s	701,99	9 615,12 ^s	2 168,37 ^s	3 929,91	973,48	934,50	633,16	40 901,06 ^s											
Uitkeeringen tusschen gemeen- ten	4 735,77	5 988,58	11 595,14 ^s	12 634,53	6 599,39 ^s	10 258,57 ^s	78 156,94	11 493,29 ^s	13 633,47 ^s	343,82	2 391,67	158 679,50 ^s											
Andere uitgaven (gemeenten)	5 584,08	2 114 247,85	1 828 101,92	1 702 478,09 ^s	409 445,95 ^s	277 599,62 ^s	906 761,07 ^s	545 732,06 ^s	692 440,76	293 215,60	234 531,09	8 639 893,64											
Totaal in 1879 . .	630 025,19 ^s	766 332,83	1 828 101,92	1 702 478,09 ^s	409 445,95 ^s	277 599,62 ^s	906 761,07 ^s	545 732,06 ^s	692 440,76	293 215,60	234 531,09	8 639 893,64											
„ „ 1878 . .	617 011,63 ^s	796 537,95	1 828 101,92	1 702 478,09 ^s	409 445,95 ^s	277 599,62 ^s	978 259,04	572 003,66 ^s	621 337,12	267 971,43	240 210,99	8 310 957,96 ^s											
Vermeerdering . .	13 013,55 ^s	-30 205,12	286 145,93	-12 473,34 ^s	67 931,46	71 625,36	-71 497,96 ^s	-26 271,51	71 103,64	-34 755,83	-5 679,90	328 936,27 ^s											

De uitgaven in achterstaande tabel vermeld, moeten nog verhoogd worden met:

f 2000, door de provincie Zeeland verstrekt ter bevordering van het schoolgaan en meer getrouw schoolbezoek;

f 13 934,76⁵, wegens nadeelig slot der examengelden;

f 700 door de provincie Drenthe verleend, uit de kas ad pios usus.

De gezamenlijke uitgaven van het lager onderwijs waren derhalve f 8 656 528,40⁵ of f 331 579,23⁵ meer dan in het voorgaande jaar.

In de provincies Noordbrabant, Zuidholland, Zeeland, Utrecht en Groningen vermeerderden de uitgaven; in de overige provincies daalden zij, hoofdzakelijk ten gevolge van minder uitgaaf wegens nieuwe schoollocalen.

Vermeerdering van uitgaaf vond plaats voor de volgende onderwerpen:

Onderwijzend personeel	met f 266 594,91
Vergoeding voor vrije woning en huur van schoollocalen	2 389,90
Schoolmeubelen, schoolbehoeften enz.	10 501,45
Subsidien aan bijzondere scholen	475,17 ⁵
Opleiding van onderwijzers	246 694,77 ⁵
Andere uitgaven (gemeenten)	9 373,90 ⁵
De vermindering bedroeg voor:	
Nieuwe schoollocalen	f 179 126,58 ⁵
Onderhoud van schoollocalen	23 678,48 ⁵

Pensioenen aan onderwijzers	f 2 548,86 ⁵
Schooltoezigt	719,06 ⁵
Uitkeeringen tusschen gemeenten	1 020,84

De kosten voor onderwijzersgezelschappen bleven, gelijk als in het voorgaande jaar, f 5445 bedragen.

De inkomsten van het openbaar lager onderwijs beliepen wegens:

Schoolgelden	f 1 079 862,74 ⁵
Bijdragen der onderwijzers voor hun pensioen	91 588,22
Bijdragen van andere gemeenten voor schoolgaande kinderen	40 901,08 ⁵
Opbrengst van bijzondere fondsen	57 017,71 ⁵

Te zamen f 1 269 369,76⁵

Het zuiver bedrag der uitgaven was dus f 7 387 158,64, tegenover f 7 077 805,40⁵ in 1878.

Even als in vorige verslagen volgt hier een kort overzicht van alle uitgaven en inkomsten van het Rijk, de provincien en de gemeenten voor het hooger, middelbaar en lager onderwijs. Het onderwijs bij de land- en zeemagt, dat in de gevangenissen en het onderrigt op de bewaarscholen blijven hierbij buiten aanmerking.

Bij zamenvatting der totalen, hierboven verkregen, als bedrag van de kosten van het hooger, middelbaar en lager onderwijs, verkrijgt men het volgende overzicht.

	Rijk.	Provincien.	Gemeenten.	Totaal.
Universiteiten	f 1 175 011,33	f 10 000,00	f 259 170,06 ⁵	f 1 444 181,39 ⁵
Gymnasia en latijnsche scholen	103 279,64	"	431 678,56	534 958,20
Middelbaar onderwijs	1 005 604,83 ⁵	30 401,50	1 089 375,38	2 125 381,71 ⁵
Veeartsenijschool	96 813,72 ⁵	"	"	96 813,72 ⁵
Kweekschool voor vroedvrouwen	11 886,16 ⁵	"	"	11 886,16 ⁵
Lager onderwijs	1 228 357,30 ⁵	334 959,03 ⁵	6 903 705,14 ⁵	8 467 021,38 ⁵
Totaal	f 3 620 952,90	f 375 360,53 ⁵	f 8 683 929,15	f 12 680 242,58 ⁵

Van de uitgaven der gemeenten zijn hier afgetrokken de subsidien, door het Rijk en de provincien aan de gemeenten betaald, als ook de opbrengst van bijzondere fondsen in de gemeenten, speciaal voor het onderwijs bestemd, omdat deze gelden niet ten laste van de gemeenten zijn gekomen.

Van de uitgaven van het Rijk zijn afgetrokken de bijdragen der onderwijzers voor hun pensioen en het aandeel der gemeenten in de uitbetaalde pensioenen.

De volgende inkomsten werden van de verschillende takken van onderwijs verkregen.

	Rijk.	Gemeenten.	Totaal.
Universiteiten (inschrijvingsgelden, enz.)	f 163 920,00	f 93 091,91 ⁵	f 257 011,91 ⁵
Gymnasia en latijnsche scholen (schoolgelden enz.)	"	128 833,61	128 833,61
Middelbaar onderwijs (schoolgelden, batig slot der acten-examens).	96 699,45	235 537,23	332 236,68
Veeartsenijschool (bijdragen der kweekelingen, enz.)	21 399,02 ⁵	"	21 399,02 ⁵
Lager onderwijs (schoolgelden)	9 301,65	1 070 561,09 ⁵	1 079 862,74 ⁵
Totaal	f 291 320,12 ⁵	f 1 528 023,85	f 1 819 343,97 ⁵

§ 6. SCHOOLGELDEN.

Het zuiver bedrag der uitgaven van het Rijk, de provincien en gemeenten, voor alle inrigtingen van onderwijs, met uitzondering van het militaire onderwijs, van dat in de gevangnissen en van het onderwijs aan de bewaarscholen, bedroeg in 1879 dus f 10 860 898,61, tegenover f 10 230 600,15* in 1878.

De volgende tabel wijst de gemeenten aan waar in 1879 schoolgeldheffing werd ingevoerd, afgeschaft of gewijzigd.

PROVINCIEËN.	GEMEENTEN.	INGEVOERD.
Noordbrabant	Almkerk	Nieuwe invoering.
	Gastel	Idem.
	Someren	Idem.
	Udenhout	Idem.
	Klundert	"
Zuidholland	Alphen	Voor het meer uitgebreid lager onderwijs.
	Brandwijk	"
	Koudekerk	"
	Gouda	"
	Kethel en Spaland	Voor de handwerken voor meisjes.
	Lekkerkerk	"
	Melissant	Voor de handwerken voor meisjes op de avondschool.
Noordholland	Noordwijk (Binnen)	Voor de levende talen en de wiskunde.
	Broek op Langedijk	Nieuwe invoering.
	Beverwijk	"
	Haarlemmerliede en Spaarnwoude	"
	Hilversum	"
	Zaandam	"
Zeeland	Cortgene	Voor het onderwijs in fransch en wiskunde.
	Vlissingen	Voor de te stichten tweede school voor on- en minvermogenen.
	Colijnsplaat	"
	Middelburg	"
Friesland	Dokkum	"
	Harlingen	Voor de gymnastiekschool.
Overijssel	Almelo (Stad)	"
	Enschede	Voor de school van gewoon en meer uitgebreid lager onderwijs voor meisjes.
	Goor	"
	Zwartsluis	"
Groningen	Groningen	"
	Hoogezand	Voor de nieuwe school van gewoon en meer uitgebreid lager onderwijs.
	Zuidhorn	Voor het meer uitgebreid lager onderwijs.
Limburg	Schin op Geulle	Nieuwe invoering.

AFGESCHAFT.

GEWIJZIGD.

Voor het gewoon lager onderwijs.

Voor het lager onderwijs op de dagschool, aan kinderen in de gemeente woonachtig.

Bepaald op f 10 per kwartaal voor het gewoon en meer uitgebreid lager onderwijs, met inbegrip van de fransche taal; daarenboven voor engelsch f 3, voor duitsch f 3 en voor wiskunde f 3.

Verhoogd, in verband met de voorgenomen oprigting eener tweede burgerschool voor jongens.

Voor het meer uitgebreid lager onderwijs.

Bepaald op f 6,25 per kwartaal.

Bepaald op f 0,10 per week.

Voor de avondschool.

Voor het gewoon en meer uitgebreid lager onderwijs.

Verminderd voor het fransch en de wiskunde.

Verminderd voor de school A voor meisjes.

Nader geregeld.

Verminderd voor school A. Nader geregeld voor school B.

Een tarief nader vastgesteld.

Nader geregeld.

Nader geregeld.

Uit vorenstaande tabel blijkt, dat heffing van schoolgeld in 6 gemeenten werd ingevoerd en nergens geheel afgeschaft. Het getal der gemeenten die op 31 December 1879 geen schoolgeld voor de dagschool hieven, daalde alzoo van 232 tot 226.

Het volgende overzicht vermeldt de opbrengst der in 1879 aan de openbare lagere scholen geheven schoolgelden.

PROVINGIEN.	Bij de Rijks lagere scholen.	Bij de openbare ge- meentescholen.	Door de onderwijzers geheven.	TOTAAL.
Noordbrabant	f 1 415,75	f 69 628,61 ⁵	f 5 327,99	f 76 372,35 ⁵
Gelderland	"	96 805,83	2 926,27	99 732,10
Zuidholland	"	304 685,37 ⁵	9 233,35	313 918,72 ⁵
Noordholland	2 012,80	243 697,94	2 871,18 ⁵	248 581,92 ⁵
Zeeland	1 091,75	55 070,27	"	56 162,02
Utrecht	"	53 007,99	346,35	53 354,34
Friesland	"	55 049,44 ⁵	"	55 049,44 ⁵
Overijssel	"	63 000,81	851,50	63 852,31
Groningen	1 057,35	66 334,82	7 890,42 ⁵	75 282,59 ⁵
Drenthe	"	28 070,19	272,00	28 342,19
Limburg	3 724,00	35 209,81	4 016,95	42 950,76
Totaal in 1879.	f 9 301,65	f 1 070 561,09 ⁵	f 33 736,02	f 1 113 598,76 ⁵
" " 1878.	8 613,70	1 051 676,81	33 676,24 ⁵	1 093 966,75 ⁵
Vermeerdering.	f 687,95	f 18 884,28 ⁵	f 59,77 ⁵	f 19 632,01

Wederom vermeerderde zoowel de opbrengst der schoolgelden aan de Rijks lagere-, als aan de openbare gemeentescholen, en die door de onderwijzers geheven. Het totaal dezer inkomsten klom daardoor van f 1 093 966,75⁵ tot f 1 113 598,76⁵, welke vermeerdering hoofdzakelijk, en wel tot een bedrag van f 18 884,28⁵, voor rekening der gemeentescholen komt.

In de provincien Zeeland, Utrecht, Friesland en Limburg was de opbrengst iets minder, in de overige provincien meer dan in 1878.

§ 7. SUBSIDIEN VAN HET RIJK EN DE PROVINCIEËN, KRACHTENS ART. 36 DER WET.

De beide volgende overzichten bevatten de gewone en buitengewone subsidien die, krachtens art. 36 der wet, over 1879 door het Rijk en de provincien werden verstrekt.

De gewone subsidien werden verleend ter voorziening in de gewone kosten van het openbaar lager onderwijs; de buitengewone subsidien moesten helpen voorzien in de kosten van den bouw van schoollocalen en onderwijzerswoningen.

GEWONE SUBSIDIEN.

Noordbrabant.			Per transport	f	1 075,00
Grave	f	75,00	Nisse		350,00
Huybergen		75,00	Retranchement		225,00
Rijsbergen.		50,00	Westkapelle		162,50
Zee Gehuchten		100,00		f	1 812,50
	f	300,00	Utrecht.		
Zuidholland.			Jaarsveld	f	75,00
Benthuizen	f	312,50	Maarn		137,50
Charlois		1 400,00	Tienhoven		275,00
Groote Lindt		300,00	Woudenberg.		250,00
Heerjansdam		150,00		f	737,50
Hellevoetsluis		500,00	Friesland.		
Herkingen		350,00	Ameland	f	1 631,25
Katwijk		500,00	Hindeloopen		885,00
de Lier.		385,00	Ooststellingwerf		1 727,00
Maasdam		750,00	Schiermonnikoog		600,00
Maassluis		500,00	Smallingerland		1 807,50
Melissant		250,00	Stavoren		750,00
Middelharnis		400,00	IJlst		633,00
Moercapele		212,50		f	8 033,75
Monster		1 500,00	Overijssel.		
Naaldwijk		500,00	Ambt Hardenberg.	f	559,95
Nieuw-Beijerland		900,00	Gramsbergen.		420,00
Oud-Beijerland		750,00	Wanneperveen		400,00
Rhijnsburg		400,00		f	1 379,95
Rozenburg		450,00	Limburg.		
Schelluinen		150,00	Amstenrade	f	110,00
Stadt aan 't Haringvliet		125,00	Baexem		110,00
Valkenburg		250,00	Bemelen		120,00
Westmaas.		100,00	Bingelrade		100,00
IJsselmonde		500,00	Broekhuysen.		35,00
Zwartewaal		450,00	Elsloo		200,00
	f	12 085,00	Jabeek		150,00
Noordholland.			Limbricht.		350,00
Anna Paulowna	f	500,00	Merkelbeek		80,00
Egmond aan Zee		1 180,00	Mesch		100,00
Nieuwendam.		300,00	Munstergeleen		150,00
Oostzaan		1 650,00	Nieuwstad		100,00
Petten		787,50	Oirsbeek		125,00
Ransdorp		350,00	Rimburg		150,00
Spaarndam		550,00	Roggel.		80,00
Terschelling.		450,00	Schinnen		100,00
Urk.		1 067,50	Slenaken		200,00
Vlieland		637,50	Spanbeek		150,00
Westzaan.		1 500,00	Stein		200,00
	f	8 972,50	Urmond		90,00
Zeeland.			Vlodrop		100,00
Anna ter Muiden (St.)	f	150,00		f	2 800,00
Hoofdplaat		275,00			
Koewacht.		650,00			
Transporteren	f	1 075,00	Totaal der gewone subsidies in 1879 .	f	36 121,20

BUITENGEWONE SUBSIDIEN.

PROVINCIE.	GEMEENTEN.	Totaal bedrag der kosten.	Subsidie van het Rijk.	Subsidie van de provincie.	Bedrag van hetgeen ten laste der gemeenten is gebleven.
Noordbrabant . . .	Almkerk en Emmikhoven.	f 13 790,00	f 2 298,38	f 2 298,33	f 9 193,34
	Baardwijk	11 780,00	3 926,66 ⁵	3 926,66 ⁵	3 926,67
	Berkel c. a.	7 355,00	1 838,75	1 838,75	3 677,50
	Oud en Nieuw Gastel . .	17 545,12 ⁵	7 675,99	7 675,99	2 193,14 ⁵
	Zwaluwe	12 847,00	5 620,56 ⁵	5 620,56 ⁵	1 605,87
Gelderland	Barneveld	18 755,00	6 251,66 ⁵	6 251,66 ⁵	6 251,67
	Brakel	20 160,00	9 072,00	9 072,00	2 016,00
	Laren	18 328,00	6 109,33	6 109,33	6 109,34
	Nederhemert	2 948,00	982,66 ⁵	982,66 ⁵	982,67
Zuidholland	Giessendam	42 250,00	16 125,00	16 125,00	10 000,00
	Giessen-Nieuwkerk . . .	13 000,00	4 500,00	4 500,00	4 000,00
	's Gravesande	34 590,00	10 295,00	10 295,00	14 000,00
	Lexmond	13 129,00	3 064,50	3 064,50	7 000,00
	Oegstgeest	15 990,00	5 495,00	5 495,00	5 000,00
	Oud-Beijerland	5 899,00	2 949,50	2 949,50	»
	Ottoland	7 700,00	1 850,00	1 850,00	4 000,00
	Ridderkerk	26 294,00	8 647,00	8 647,00	9 000,00
	Schelluinen	2 447,00	1 223,50	1 223,50	»
	Sommelsdijk	44 019,00	14 509,50	14 509,50	15 000,00
	Strijen	21 087,00	8 293,50	8 293,50	4 500,00
	Voorhout	26 755,00	7 377,50	7 377,50	12 000,00
	Zwartewaal	9 650,00	4 825,00	4 825,00	»
Noordholland	Zwijndrecht	54 334,75	22 167,37 ⁵	22 167,37 ⁵	10 000,00
	Krommenie	5 990,00	2 995,00	2 995,00	»
	Schermerhorn	21 059,00	5 529,50	5 529,50	10 000,00
	Texel	9 670,73	4 835,36 ⁵	4 835,36 ⁵	»
	Uithoorn	15 863,70	4 931,85	4 931,85	6 000,00
	Velsen	19 361,00	9 680,50	9 680,50	»
	Baarland	11 195,00	3 597,50	3 597,50	4 000,00
Zeeland	Yerseke	15 350,00	5 675,00	5 675,00	4 000,00
	Montfoort	33 717,00	9 358,50	9 358,50	15 000,00
Friesland	't Bildt	23 232,00	7 744,00	7 744,00	7 744,00
	Ooststellingwerf	18 158,00	9 079,00	9 079,00	»
	Schoterland	9 753,13	3 251,04	3 251,04	3 251,05
Overijssel	Ambt Hardenberg	7 445,00	2 481,66 ⁵	2 481,66 ⁵	2 481,67
Drenthe	Borger	5 931,10 ⁵	1 505,93	1 505,93	2 919,24 ⁵
	Hoogeveen	14 836,17 ⁵	3 709,04	3 709,04	7 418,09 ⁵
	Ruinen	10 070,57	2 517,64	2 517,64	5 035,29
	Sleen	4 362,41 ⁵	1 090,60 ⁵	1 090,60 ⁵	2 181,20 ⁵
	Zuidwolde	2 493,13 ⁵	623,28 ⁵	623,28 ⁵	1 246,56 ⁵
Limburg	Bocholtz	12 634,71	4 211,00	4 211,00	4 212,71
	Transporteren	»	f 237 914,75 ⁵	f 237 914,75 ⁵	

PROVINCIE.	GEMEENTEN.	Totaal bedrag der kosten.	Subsidie van het Rijk.	Subsidie van de provincie.	Bedrag van hetgeen ten laste der gemeenten is gebleven.
	Per transport		f 237 914,75 ^b	f 237 914,75 ^b	
Limburg	Itteren	f 9 207,00	3 070,00	3 070,00	f 3 067,00
	Jabeek	445,00	148,00	148,00	149,00
	Kerkrade	6 694,54	2 231,00	2 231,00	2 232,54
	Maasbracht	13 065,00	4 355,00	4 355,00	4 355,00
	Margraten	15 650,00	5 325,00	5 325,00	5 000,00
	Nederweert	14 116,00	3 000,00	3 000,00	8 116,00
	Schimmert	1 662,52	554,00	554,00	554,52
	Susteren	14 135,00	4 710,00	4 710,00	4 715,00
	Ulestraten	2 012,00	670,00	670,00	672,00
	Voerendaal	14 556,00	4 850,00	4 850,00	4 856,00
	Wansum	4 590,00	1 530,00	1 530,00	1 530,00
	Weert	13 700,00	4 500,00	4 500,00	4 700,00
	Wijlre	6 628,00	2 210,00	2 210,00	2 208,00
Totaal der buitengewone subsidien.			f 275 067,75 ^b	f 275 067,75 ^b	
> > gewone >			36 121,20	36 121,20	
Algemeen totaal.			f 311 188,95 ^b	f 311 188,95 ^b	

VERZAMELING DER GEWONE EN BUITENGEWONE
SUBSIDIEN.

Noordbrabant.	f 21 660,30
Gelderland.	22 415,66
Zuidholland.	123 407,37 ^a
Noordholland.	36 944,71 ^a
Zeeland.	11 085,00
Utrecht	10 096,00
Friesland	28 107,79
Overijssel	3 861,61 ^b
Drenthe	9 446,50
Limburg	44 164,00

f 311 188,95^a

Sedert het vorige jaar werden nieuwe subsidien voor de gewone kosten verleend aan de volgende gemeenten:

Zuidholland. Benthuisen f 312,50, Schelluinen f 150.

De subsidien werden verhoogd met het bedrag achter elke der navolgende gemeenten uitgedrukt:

Noordbrabant. Huybergen f 25;

Zuidholland. Monster f 250;

Noordholland. Spaarndam f 43,75, Urk f 350, Vlieland f 62,50;

Zeeland. Koewacht f 125;

Utrecht. Tienhoven f 125;

Overijssel. Ambt-Hardenberg f 171,59, Gramsbergen f 130;

Limburg. Oirsbeek f 25, Spaubeek f 75;

In de volgende gemeenten verminderde het subsidie:

Noordholland. Nieuwendam met f 300, Ransdorp met f 50. Het aan de gemeente Krommenie verleende subsidie ad f 500 werd ingetrokken.

In 1879 werd voor de gewone kosten f 995,33^a en voor de buitengewone kosten f 121 020,21 meer subsidie door het Rijk verleend dan in 1878. Het bedrag van alle subsidien te zamen van het Rijk en de provincien was dus f 122 015,54^a hooger dan het vorige jaar. De reden van deze aanzienlijke vermeerdering van uitgaven in 1879, is vermeld op blz. 217 van het verslag over 1878.

§ 8. INKOMSTEN VAN ONDERWIJZERS.

De volgende tabel bevat een overzicht van hetgeen door het Rijk, de gemeenten en de leerlingen in 1879 werd betaald tot bezoldiging der onderwijzers aan de openbare lagere scholen.

ONDERWERPEN.	Noordbrabant.	Gelderland.	Zuidholland.	Noordholland.	Zeeland.
<i>a. Van het Rijk.</i>					
Jaarwedden bij de Rijks lagere scholen . . .	>	>	>	>	>
Jaarwedden bij de Rijkskweekscholen en daar- aan verbonden leerscholen	f 24 212,49 ⁵	f 3 418,33	>	f 23 631,05 ⁵	f 21 497,62 ⁵
Toelagen voor normalessen	6 267,84 ⁵	7 920,00	f 37 824,49 ⁵	26 010,24 ⁵	3 720,00
Toelagen voor opleiding volgens art. 12, 2de lid.	1 283,32	4 060,00	4 794,50	2 000,00	1 250,00
Toelagen voor opleiding van onderwijzeressen .	>	7 000,00	1 000,00	9 622,33	>
Gratificatie	>	>	>	300,00	100,00
Totaal in 1879.	f 31 763,66	f 22 398,33	f 43 618,99 ⁵	f 61 563,63	f 26 567,62 ⁵
<i>b. Van de gemeenten.</i>					
Vaste jaarwedden der hoofdonderwijzers . . .	f 207 235,61	f 227 808,81	f 406 936,64 ⁵	f 368 314,46 ⁵	f 125 980,92 ⁵
Veranderlijke jaarwedden der hoofdonderwijzers.	17 707,41 ⁵	15 271,68	23 316,46	15 027,37 ⁵	3 493,03 ⁵
Vaste jaarwedden der hulponderwijzers . . .	112 608,45	225 721,51	735 227,10 ⁵	593 831,57 ⁵	112 752,50 ⁵
Veranderlijke jaarwedden der hulponderwijzers.	1 223,34	236,27 ⁵	1 597,22 ⁵	919,71 ⁵	28,58 ⁵
Toelagen aan kweekelingen	7 225,49	9 717,03	54 173,97 ⁵	12 480,99 ⁵	7 751,78 ⁵
Gratificatie	7 265,85	5 172,88	6 979,82	5 915,21	2 593,06 ⁵
Totaal in 1879.	f 353 266,15 ⁵	f 483 928,18 ⁵	f 1 228 231,23	f 996 489,36 ⁵	f 252 599,90
<i>c. Opbrengst der schoolgelden, door de onderwijzers geheven in 1879. . .</i>					
	f 5 327,99	f 2 926,27	f 9 233,35	f 2 871,18 ⁵	>
Algemeen totaal in 1879.	f 390 357,80 ⁵	f 509 252,78 ⁵	f 1 281 083,57 ⁵	f 1 060 924,18	f 279 167,52 ⁵
in 1878.	362 666,49	483 317,84	1 177,178,35	1 002 427,38	262 355,82 ⁵
Vermeerdering . .	f 27 691,31 ⁵	f 25 934,94 ⁵	f 103 905,22 ⁵	f 58 496,80	f 16 811,70

onderwijzers in 1879.

Utrecht.	Friesland.	Overijssel.	Groningen.	Drenthe.	Limburg.	TOTAAL.
>	f 800,00	f 3 150,00	>	f 8 075,00	f 7 825,00	f 19 850,00
>	>	16 245,71 ⁵	f 28 570,20	>	>	117 575,42
f 21 078,14	14 486,97 ⁵	18 709,73 ⁵	10 759,94	7 601,95 ⁵	3 085,00	157 464,33
720,00	337,50	2 002,50	150,00	425,00	410,00	17 432,82
>	1 430,58	1 840,84	7 125,00	>	179,03 ⁵	28 197,78 ⁵
>	>	267,00	>	550,00	>	1 217,00
f 21 798,14	f 17 055,05 ⁵	f 42 215,79	f 46 605,14	f 16 651,95 ⁵	f 11 499,03 ⁵	f 341 737,35 ⁵
f 74 510,89 ⁵	f 280 221,21	f 146 295,88	f 154 394,09	f 77 973,33	f 95 693,82	f 2 165 365,71
1 578,39	7 220,99	4 737,82 ⁵	7 525,68	633,96	925,60	97 438,41
104 302,96 ⁵	236 462,15	164 280,87	194 910,77 ⁵	43 628,31 ⁵	46 258,38	2 569 984,60
>	5 605,79	267,12 ⁵	226,31 ⁵	50,00	50,00	10 204,37
3 107,55 ⁵	15 064,98 ⁵	8 292,73 ⁵	6 078,48	3 374,33	3 343,60 ⁵	130 610,97
1 021,19	>	5 640,65 ⁵	1 372,78 ⁵	941,66	581,36	37 484,47 ⁵
f 184 520,99 ⁵	f 544 575,12 ⁵	f 329 515,09	f 364 508,12 ⁵	f 126 601,60	f 146 852,76 ⁵	f 5 011,088,53 ⁵
f 346,35	>	f 851,50	f 7 890,42 ⁵	f 272,00	f 4 016,95	f 33 736,02
f 206 605,48 ⁵	f 561 630,18	f 372 582,38	f 419 003,69	f 143 525,55 ⁵	f 162 368,75	f 5 286 561,91
185 968,30 ⁵	539 636,50 ⁵	338 909,13	374 953,15	133 372,99	158 102,92 ⁵	5 018 888,89
f 20 697,18	f 21 993,67 ⁵	f 33 673,25	f 44 050,54	f 10 152,56 ⁵	f 4 265,82 ⁵	f 367 673,02

Door de provincie Friesland werden dit jaar f 20 686,75 uitbetaald als altera tanta in de verhooging der jaarweden van openbare onderwijzers.

Blijkens de bovenstaande tabel vermeerderde het totaal der inkomsten met f 367 673,02. Deze vermeerdering bedroeg voor de inkomsten van het Rijk f 101 356,67, van de gemeenten f 266 256,57⁵ en wegens opbrengst der schoolgelden door de onderwijzers geheven f 59,77⁶. In alle provincien ontstond vermeerdering, die in Zuidholland het aanzienlijke cijfer van f 103 905,22⁶ en in Noordholland f 58 496,80 beliep, doch die ook in de overige provincien, behalve in Limburg, waar de vermeerdering slechts f 4 265,825 bedroeg, belangrijk was.

De gemeenteraad van St. Maartensdijk kwam bij den Koning in beroep van een besluit van Gedeputeerde Staten van Zeeland, waarbij de goedkeuring werd onthouden

aan het raadsbesluit van 14 October 1879, tot bepaling der vaste jaarwedde voor een te benoemen hulponderwijzer op f 500, met toekenning eener gratificatie van f 100's jaars voor elk vol jaar dienst, doch alleen gedurende de eerste twee jaren. Bij Koninklijk besluit van 31 Maart 1880, n°. 1 (zie n^o. CIV van bijlage O) is het beroep ongegrond verklaard.

De gemeenteraad heeft daarop een besluit genomen, waarbij de gratificatie van f 100 voor elk vol jaar dienst voortdurend wordt toegekend. Dit besluit is door Gedeputeerde Staten goedgekeurd.

De volgende tabel bevat een overzicht van de jaarwedden van het onderwijzend personeel, dat in 1879 aan het hoofd der openbare scholen geplaatst was, vergeleken met die van 1878.

PROVINCIEËN.		Van f 200 — f 399.	Van f 400 — f 499.	Van f 500 — f 599.	Van f 600 — f 699.	Van f 700 — f 799.	Van f 800 — f 899.	Van f 900 — f 999.	Van f 1000 — f 1099.	Van f 1100 — f 1199.	Van f 1200 — f 1299.
Noordbrabant in	1879	8	24	57	69	48	29	26	18	10	5
»	» 1878	7	31	57	73	47	28	21	23	6	6
Gelderland »	1879	1	31	66	73	65	35	14	11	3	11
»	» 1878	2	33	66	70	64	37	12	9	4	12
Zuidholland »	1879	»	»	3	14	31	59	45	38	36	83
»	» 1878	»	»	2	16	40	54	37	41	31	35
Noordholland »	1879	»	»	4	17	36	59	47	60	26	12
»	» 1878	»	»	6	16	40	54	46	52	29	12
Zeeland »	1879	»	2	4	19	52	22	14	8	14	4
»	» 1878	»	2	6	22	52	21	15	10	14	4
Utrecht »	1879	»	2	1	6	21	24	11	8	1	3
»	» 1878	»	2	4	9	20	19	14	7	1	4
Friesland »	1879	»	7	5	50	157	60	26	23	16	7
»	» 1878	»	7	7	57	34	60	25	23	14	7
Overijssel »	1879	»	14	48	59	34	18	8	4	3	8
»	» 1878	»	16	53	60	31	18	7	4	2	7
Groningen »	1879	3	44	69	45	32	12	9	7	1	3
»	» 1878	3	49	67	43	31	12	6	7	3	2
Drenthe »	1879	6	43	54	19	7	7	10	»	»	3
»	» 1878	6	45	54	17	9	5	11	»	»	2
Limburg »	1879	3	36	68	35	16	8	4	2	1	1
»	» 1878	3	37	68	36	11	11	3	3	1	1
Totaal in 1879		21	203	379	406	499	333	214	179	111	90
» » 1878		21	222	390	418	493	319	197	179	104	92
Vermeerdering		»	—19	—11	—12	6	14	17	»	7	—2

	Van f 1300 — f 1399.	Van f 1400 — f 1499.	Van f 1500 — f 1599.	Van f 1600 — f 1699.	Van f 1700 — f 1799.	Van f 1800 — f 1899.	Van f 1900 — f 1999.	Van f 2000 — f 2099.	Van f 2100 — f 2199.	Van f 2200 — f 2299.	Van f 2300 — f 2399.	Van f 2400 — f 2499.	Van f 2500 — f 2599.	Van f 2600 — f 2699.	Van f 3250.	Totaal.
6	6	3	4	2	2	»	1	»	1	»	»	»	»	»	»	313
	4	»	3	3	1	1	»	1	»	»	»	»	»	»	»	312
11	3	6	2	1	1	2	»	3	»	»	»	»	»	»	»	328
12	1	5	2	1	1	2	2	1	»	»	»	»	»	»	»	324
83	5	22	8	22	25	4	3	3	2	9	1	1	»	2	»	366
35	6	20	8	21	25	3	4	2	3	8	2	»	»	1	»	360
12	8	6	5	11	49	5	1	»	2	1	»	1	»	»	»	350
12	8	7	2	6	52	1	»	»	2	2	»	6	»	»	»	346
4	3	4	1	»	3	1	»	1	»	»	»	»	»	»	»	152
4	4	3	1	»	2	1	»	1	»	»	»	»	»	»	»	153
3	2	2	1	»	»	2	»	»	»	»	»	»	»	»	»	84
4	1	4	»	1	»	1	»	»	»	»	»	»	»	»	»	87
7	3	1	1	1	»	»	»	1	»	»	»	»	»	»	»	358
7	5	1	1	1	»	»	1	»	»	»	»	1	»	»	»	357
8	2	9	1	2	»	1	1	»	»	»	»	»	»	»	»	212
7	2	8	1	2	»	2	»	»	»	»	»	»	»	»	»	214
3	12	1	»	»	2	2	»	»	»	»	»	»	»	»	»	242
2	12	»	»	»	»	4	»	»	»	»	»	»	»	»	»	238
3	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	149
2	»	»	»	»	»	»	1	»	»	»	»	»	»	»	»	149
1	»	1	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	175
1	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	175
90	44	55	23	39	82	17	6	8	5	10	1	2	»	2	»	2729
92	43	49	18	35	81	15	8	5	5	10	2	8	»	1	»	2715
—2	1	6	5	4	1	2	—2	3	»	»	—1	—6	»	1	»	14

Het getal onderwijzers die eene jaarwedge beneden f 600 genoten, verminderde dit jaar met 30. De inkomsten van f 600 tot en met f 1000 vermeederden met 25.

Er waren 224 onderwijzers of ruim 8 pct. die jaarwedden beneden f 500 genoten; sedert het voorgaande jaar is hun getal met bijna 1 pct. verminderd, sedert 1877 met 2 pct., sedert 1876 met 5 pct.

Inkomsten van f 600 tot f 1000 werden genoten in:

1879 door 1452 of ruim 53 pct. der onderwijzers;

1878 door 1427 of nagenoeg 53 pct. der onderwijzers;
1877 > 1365 > > 51 > > >
1876 > 1329 > > 50 > > >

In 1879 bedroeg het getal van hen die inkomsten boven f 1000 hadden, 674, tegen 655 in 1878.

De volgende staat geeft een overzicht van de jaarwedden der hulponderwijzers en hulponderwijzeressen aan de openbare lagere scholen op het einde van 1879.

PROVINCIE.	Van f 200 tot f 399.	Van f 400 tot f 499.	Van f 500 tot f 599.	Van f 600 tot f 699.	Van f 700 tot f 799.	Van f 800 tot f 899.	Van f 900 tot f 999.	Van f 1000 tot f 1099.	Van f 1100 tot f 1199.	Van f 1200 tot f 1299.	Van f 1300 tot f 1399.	Totaal.
Noordbrabant . .	2	25	79	79	24	6	2	>	>	>	>	217
Gelderland	3	6	139	192	46	9	3	>	>	>	>	398
Zuidholland . . .	1	6	231	397	237	122	34	36	6	3	1	1074
Noordholland . .	3	8	170	293	155	94	23	24	31	5	2	808
Zeeland	>	1	54	103	28	8	5	1	>	>	>	200
Utrecht	1	11	19	95	24	13	3	>	>	>	>	166
Friesland	1	1	41	214	95	28	4	1	>	>	>	385
Overijssel	2	2	105	117	46	11	5	2	>	>	>	290
Groningen	>	3	4	234	39	36	8	1	>	>	>	325
Drenthe	>	3	31	49	6	>	>	>	>	>	>	89
Limburg	18	62	23	3	12	1	>	>	>	>	>	119
Totaal	31	128	896	1776	712	328	87	65	37	8	3	4071

Blijkens dit overzicht bedraagt het meerendeel der jaarwedden van het hulponderwijzend personeel tussehen f 500 en f 800. De inkomsten van f 500 tot f 599 werden genoten door 22 pct. der hulponderwijzers, die van f 600 tot f 699 door 43.5 pct. Er waren 528 hulponderwijzers en hulponderwijzeressen, wier jaarwedden meer dan f 800 bedroegen en waarvan het maximum f 1400 beliep.

Van de 31 hulponderwijzers die een inkomen beneden f 400 hadden, werden er 18 in de provincie Limburg aangetroffen. Jaarwedden beneden f 200 werden genoten door 2 hulponderwijzers, in Zeeland en Overijssel, terwijl 3, waarvan 2 in Gelderland en 1 in Groningen, zonder belooningen dienst deden.

In 1878 genoten 1289 openbare onderwijzers inkomsten uit andere betrekkingen, waarvan 1091 van kerkelijken aard. De onderwijzers die bijbetrekkingen bekleedden waren over de verschillende provincien als volgt verdeeld:

	Betrekkingen van	
	Kerkelijken aard.	Anderen aard.
Noordbrabant	15	26
Gelderland	113	50
Zuidholland	161	14
Noordholland	152	18
Zeeland	80	16
Utrecht	53	6
Friesland	238	14
Overijssel	52	8
Groningen	173	40
Drenthe	51	2
Limburg	3	4
Totaal in 1879	1091	198
> > 1878	1111	177

De hoofdonderwijzer der openbare school te Ouddorp verzocht aan Gedeputeerde Staten van Zuidholland vergunning om gelijktijdig te mogen waarnemen de betrekking van briefvegaarder aldaar. Daar dit verzoek werd afgewezen, kwam adressant in beroep bij den Koning. Bij Zijner Majesteit besluit van 18 September 1879, n°. 10, werd, met handhaving der beslissing van Gedeputeerde Staten, het daartegen ingesteld beroep ongegrond verklaard. (Zie n°. CV van bijlage O).

§ 9. PENSIOENEN AAN ONDERWIJZERS.

In 1879 werden 25 hoofdonderwijzers en 4 hulponderwijzers gepensioneerd. Van deze waren uit:

Noordbrabant	5
Gelderland	2
Zuidholland	1
Noordholland	5
Zeeland	1
Utrecht	1
Friesland	3
Overijssel	6
Groningen	4
Drenthe	1

Het bedrag der pensioenen in 1879 toegekend, was:

2	tusschen f 100 en f 200
3	> 200 > 300
11	> 300 > 400
6	> 400 > 500
2	> 500 > 600
2	> 600 > 700
1	> 700 > 800
2	> 800 > 900

In de volgende tabel is een overzicht gegeven van de

in 1879 uitbetaalde pensioenen, van het aandeel dat daarin, overeenkomstig art. 29 der wet, door de gemeenten is bijgedragen, alsmede van hetgeen door de onderwijzers aan pensioenbijdragen is betaald.

PROVINCIE N.	Betalingen door het Rijk.	Aandeel van de gemeenten.	Opbrengst van de bijdragen der onderwijzers voor hun pensioen.
Noordbrabant	f 20 295,25	f 6 765,07 ⁵	f 6 333,90
Gelderland	17 101,58	5 700,52 ⁵	8 977,97 ⁵
Zuidholland	29 926,66 ⁵	9 975,55 ⁵	21 766,26 ⁵
Noordholland	30 049,63 ⁵	10 016,55 ⁵	17 671,96
Zeeland	9 977,25	3 325,74 ⁵	4 805,67
Utrecht	6 609,00	2 202,99 ⁵	3 496,49
Friesland	19 545,66 ⁵	6 515 23 ⁵	10 222,63 ⁵
Overijssel	9 028,75	3 009,58 ⁵	6 140,95
Groningen	11 300,08	3 766,69 ⁵	6 940,86 ⁵
Drenthe	4 106,00	1 368,66 ⁵	2 408,01
Limburg	6 156,00	2 051,99	2 823,50
Totaal in 1879 . . .	f 164 095,87 ⁵	f 54 698,62	f 91 588,22
» » 1878 . . .	165 996,93	55 332,29 ⁵	86 374,82
Vermeerdering . .	— 1 901,05 ⁵	— 633,67 ⁵	5 213,40

Hierbij zijn nog te voegen de pensioenen die vóór het in werking treden der wet van 1857, verleend, nog worden uitbetaald, door de verschillende gemeenten in:

Noordbrabant. . . .	f 50,00
Gelderland.	606,25
Zuidholland	300,00
Friesland	100,00
Overijssel	104,33 ⁵

zoodat in 1879 aan pensioenen werd uitbetaald een totaal bedrag van f 165 256,46, waarin door de gemeenten f 55 859,20⁵ werd bijgedragen.

§ 10. SCHOOLLOCALEN, SCHOOLMEUBELN, ENZ.

De volgende tabel geeft een overzicht van den toestand der schoollocalen in 1879.

P R O V I N C I E N .

A A N M E R K I N G E N .

	Nieuw gebouwde localen.		Localen in aanbouw.		Vergroote of verbeterde localen.		Localen die verbetering eischen.		Plannen tot verbetering of geheel vernieuwing.		Afgedeelde localen.	
	openbare.	bijzondere.	openbare.	bijzondere.	openbare.	bijzondere.	openbare.	bijzondere.	openbare.	bijzondere.		
Noordbrabant	11	1	1	»	3	1	15	5	9	1	»	1) Boven dien verscheidene te Amsterdam.
Gelderland	4	1	5	»	5	2	37	2	7	1	»	2) Verscheidene.
Zuidholland	9	»	7	»	2	1	22	1	15	1	»	3) Hiervan twee te Maastricht.
Noordholland	4	»	3	»	8	2	23 ¹⁾	4	2	»	»	
Zeeland	»	»	2	»	»	»	12	1	»	»	»	
Utrecht	1	»	1	»	»	1	18	5	3	»	»	
Friesland	7	»	»	»	3	»	» ²⁾	»	1	»	»	
Overijssel	1	1	1	»	2	»	25	1	7	»	»	
Groningen	7	2	»	»	6	2	32	5	2	»	»	
Drenthe	5	»	1	»	4	»	13	1	10	»	»	
Limburg	1	»	7	»	1	»	12 ³⁾	»	5	»	»	
Totaal in 1879.	50	5	28	»	34	9	209	25	61	3	»	
» » 1878.	62	9	22	2	45	9	214	27	91	2	9	
Vermeerdering	— 12	— 4	6	— 2	— 11	»	— 5	— 2	— 30	1	— 9	

Behalve hetgeen uit deze cijfers blijkt valt nog voor de onderscheidene provincien het volgende te vermelden.

NOORDBRABANT.

Niettegenstaande in onderscheidene gemeenten veel werd verbeterd, was nog menige school in een onvoldoenden toestand; zoo ontbrak nog op vele plaatsen de noodige afscheiding tusschen de klassen, hetgeen voor het onderwijzend personeel vermoeijend en voor het onderwijs nadeelig is.

Te Oss, waar de toestand van het schoollocaal dringend voorziening vereischte, deed zich het zonderlinge geval voor, dat het Roomsche-Katholiek kerkbestuur nieuwgebouwde schoollocalen aan de gemeente voor openbaar lager onderwijs verhuurde.

Ook onder de nieuwe gebouwen zijn er die te wenschen overlaten, vooral wat de inrigting der privaten betreft aan de school te Gemert, waarentrent bij het schooltoezigt reeds plannen tot verbetering aanhangig waren.

De localen der bijzondere scholen zijn meest allen in zeer goeden staat; de minst goede treft men te 's Hertogenbosch en Breda aan.

ZUIDHOLLAND.

Ofschoon het gemeentebestuur te 's Gravenhage steeds voortgaat met het stichten van nieuwe scholen, zoo bestond er toch nog steeds groote behoefte aan meer localiteit. Bij de gehouden inschrijvingen konden 706 leerlingen wegens gebrek aan ruimte niet geplaatst worden.

De vermeerdering van het getal scholen met ééne te Oost- en West-Barendrecht zal geschieden ten behoeve van die leerlingen, welke vroeger de school te Heerjansdam bezochten, maar wegens plaatsgebrek aldaar niet meer konden worden toegelaten.

Tusschen de gemeenten Oud- en Nieuw-Beijerland is eene overeenkomst gesloten tot het stichten eener school aan den Zinkweg.

NOORDHOLLAND.

Sedert de voltooiing van het Noordzeekanaal zette zich aan de zuidzijde daarvan eene vrij talrijke bevolking neder. De openbare school op de zoogenaamde Heide onder Velsen werd daardoor voor het aantal leerlingen niet alleen te klein, maar bleek ook noodwendig verplaatst te moeten worden, daar het meerendeel der leerlingen te IJmuiden te huis behoorde. Het gemeentebestuur van Velsen deed daarom te IJmuiden eene school bouwen, ter vervanging van die op de Heide; zij bleek spoedig te klein en moet vergroot worden.

Te Amsterdam deed zich meer nog dan aan tusschen-scholen de behoefte gevoelen aan kosteloze scholen, vooral door de vele gezinnen die met het verplaatsen der Stoomvaartmaatschappij »Nederland" uit Helder naar Amsterdam overkwamen.

Overigens stelden vele gemeentebesturen de plannen tot verbouwing uit tot na de invoering der nieuwe wet.

Het getal bijzondere scholen door vereenigingen of gestichten te Amsterdam tot stand bragt, bedroeg vier en veertig; de bijzondere scholen, door onderwijzers voor eigen rekening opgericht, bereikte het cijfer van zes en zeventig.

OVERIJSEL.

Zoo als reeds uit bovenstaande tabel blijkt, is in 1879 niet veel voor de schoollocalen gedaan; dat er ééne nieuwe openbare school gebouwd werd, is het gevolg geweest van het afbranden der oude. Tot afkeuring der schoollocalen hebben de schoolopzieners niet besloten met het oog op de nieuwe wet.

De localen die volgens de tabel behoefte aan verbetering hebben, zijn echter niet de eenigen. Weinige gebouwen zijn er waarop in het geheel geen aanmerking is te maken. Getoetst aan de nieuwe wet, is er veel te veranderen, met name wat betreft de bepaling dat geene klasse meer dan

40 leerlingen mag tellen. Enkele nieuwgebouwde scholen met localen voor 80 kinderen, zullen zonder veel moeite in tweeën gedeeld kunnen worden.

§ 11. BENOEMING, SCHORSING EN ONTSLAG VAN ONDERWIJZERS.

In het volgende overzicht zijn de gemeenten aangewezen waar vergelijkende examens werden gehouden, het getal der daarbij opgekomen candidaten en het volgnummer op de ranglijst van den benoemde.

GEMEENTEN of afdelingen van gemeenten, waar de vergelijkende examens plaats hadden.	Getal der opgekomen candidaten.	Volg- nummer op de ranglijst van den benoemde.
Noordbrabant, 11.		
Maren	5	1
Andel	7	2
Enschot	3	1
Boxmeer	4	1
Dongen	10	2
Klundert	9	1
Dorst	3	1
Oud- en Nieuw-Gastel	4	1
Udenhout	14	1
Werkendam	8	3
Oudendijk	8	1
Gelderland, 7.		
Arnhem	48	1
Beesd	21	1
Doornspijk	6	1
Heerde	12	2
Ubbergen	4	2
Valburg	14	2
Warnsveld	10	3
Zuidholland, 22.		
's Gravenhage	54	1
's Gravesande	31	1
Lisse	21	5
Oegstgeest	32	3
Idem	30	1
Voorhout	20	2
Bodegraven	4	1
Nieuwveen	11	1
Zwammerdam	23	2
Gouda	15	1
Lekkerkerk	4	2
Heinenoord	35	1

GEMEENTEN of afdeelingen van gemeenten, waar de vergelijkende examens plaats hadden.	Getal der opgekomen candidaten.	Volg- nummer op de ranglijst van den benoemde.	GEMEENTEN of afdeelingen van gemeenten, waar de vergelijkende examens plaats hadden.	Getal der opgekomen candidaten.	Volg- nummer op de ranglijst van den benoemde.
Strijen	10	6	Lieve Vrouwe Parochie	23	1
Giessendam	27	1	Doniawerstal	11	1
Molenaarsgraaf	16	2	Franekeradeel	32	2
Ottoland	3	1	Leeuwarden	67	1
Rockanje	4	1	Idem	67	3
Spijkenisse	9	2	Ooststellingwerf	29	4
Stellendam	8	2	Beets	10	1
Bleiswijk	46	4	Duurswoude	8	1
Kralingen	52	2	Lippenhuizen	34	6
Rotterdam	62	1	Oranjewoud	47	1
Noordholland, 16.			Rotstergaast	25	4
Amsterdam	87	1	Zuider-Dragten	19	1
Beverwijk	5	1	Boomburgum	14	1
Haarlem	52	1	Brantgum	22	1
Harencarspel	14	1	Nes	16	1
Heemstede	52	5	Overijssel, 11.		
Muiden	25	2	Ambt-Delden	2	1
Nederhorst den Berg	28	3	Enschede	5	2
Nieuwe Niedorp	24	2	Goor	6	2
Oostzaan	9	1	Ambt-Hardenberg	3	1
Opperdoes	14	4	Hellendoorn	1	1
Spanbroek	19	2	Losser	3	1
Sijbekarspel	18	1	Markelo	5	1
Terschelling	4	1	Oldemarkt	1	1
Westwoud	15	3	Idem	33	6
Zaandijk	6	1	Oldenzaal	10	1
Zijpe	28	3	Weerselo	1	1
Zeeland, 5.			Groningen, 14.		
Bruinisse	1	1	Eenrum	2	2
Grijpskerke	7	3	Ezingen	12	2
Ritthem	6	2	Groningen	35	1
Vlissingen	19	1	Idem	31	1
Zonnemaire	7	2	Hoogezand	1	1
Utrecht, 3.			Leens	9	1
Polsbroek	11	4	Middelstum	16	1
Soest	60	6	Noordbroek	8	3
IJsselstein	31	2	Oldehoeve	15	1
Friesland, 17.			Onstwedde	14	1
St. Anna Parochie	15	1	Slochteren	23	1
St. Jacobi Parochie	22	1	Uithuizermeeden	12	1
			Veendam	16	1
			Wildervank	3	1

GEMEENTEN of afdelingen van gemeenten, waar de vergelijkende examens plaats hadden.	Getal der opgekomen candidaten.	Volg- nummer op de ranglijst van den benoemde.
Drenthe, 9.		
Annerveensche kanaal	4	1
Ruinen	6	1
Leggelo	7	1
Zuidbarge	5	2
Nieuw Amsterdam	13	2
Hijkersmilde	16	1
Ekehaar	1	1
Erm	1	1
Elp	1	1
Limburg, 3.		
Bergen	5	2
Weert	2	1
Wessem	5	1

Bij samenvatting blijkt, dat er waren bij:

8 examens	1 kandidaat,
3 »	2 kandidaten,
6 »	3 »
6 »	4 »
6 »	5 »
5 »	6 »
4 »	7 »
5 »	8 »
4 »	9 »
3 »	10 »
3 »	11 »
3 »	12 »
1 »	13 »
6 »	14 »
3 »	15 »
4 »	16 »
1 »	18 »
3 »	19 »
1 »	20 »
2 »	21 »
2 »	22 »
3 »	23 »
1 »	24 »
2 »	25 »
1 »	26 »
1 »	27 »

2 examens 28 kandidaten,

1 »	29 »
1 »	30 »
2 »	31 »
2 »	32 »
1 »	33 »
1 »	34 »
2 »	35 »
1 »	46 »
1 »	47 »
1 »	48 »
3 »	52 »
1 »	54 »
1 »	60 »
1 »	62 »
1 »	60 »
1 »	62 »
2 »	67 »
1 »	87 »

Behalve bij de 8 keeren dat slechts één candidaat zich aanmeldde en het examen dus niet vergelijkend kon zijn, werd 63 malen de eerste der voordragt benoemd; 25 malen de tweede; 8 malen de derde; 5 malen de vierde; 2 malen de vijfde en 4 malen de zesde.

In Zuidholland werd aan één onderwijzer niet-eervol ontslag verleend, omdat hij in strijd met zijne instructie de gemeente te vroeg had verlaten.

Te Amsterdam en te Enkhuizen werd insgelijks aan een onderwijzer niet-eervol ontslag verleend, terwijl op Texel een hulponderwijzer voor drie maanden geschorst werd wegens zijne preventieve gevangenschap.

Te Vlissingen bedankte de benoemde hoofdonderwijzer, die het eerste nummer op de ranglijst had, en werd toen de derde benoemd.

De raad der gemeente Wijnbrinkeradeel besloot tot tijdelijke benoeming van een hulponderwijzer te Gauw, met bepaling dat de te benoemen onderwijzer kon worden ontslagen » als hij niet meer mogt worden verlangd. » Dit besluit werd door Gedeputeerde Staten geacht in strijd te zijn met de wet.

Door burgemeester en wethouders van Achtkarspelen werd een besluit genomen tot schorsing van een hoofdonderwijzer wegens diefstal van turf uit de school. Dit besluit werd op aandrang van Gedeputeerde Staten van Friesland eerst voorloopig en later, toen de onderwijzer door den regter was vrijgesproken, definitief ingetrokken, waardoor alle gevolgen der schorsing werden opgeheven.

Onzedelijke handelingen door een hoofdonderwijzer in de gemeente Opsterland gepleegd, gaven aanleiding tot zijn ontslag.

Een hulponderwijzer, die zich bij voortdurend aan ergerlijk levensgedrag schuldig maakte, werd niet-eervol ontslagen.

Op dezelfde wijze werd ontslag verleend aan een hoofdonderwijzer te Middelstum in de provincie Groningen, die zich insgelijks aan ergerlijk levensgedrag schuldig had gemaakt; art. 22, 7de lid, der wet van 1837 werd op hem toegepast.

In Limburg werd wegens hetzelfde feit een hoofdonderwijzer te Panningen geschorst voor den tijd van twee maanden, met inhouding van jaarwedde.

Aan de volgende onderwijzers werden door den Koning zilveren medailles toegekend, op grond van trouwe en ijverige vervulling der betrekking van onderwijzer gedurende vijftig jaren:

J. P. MOEN, hoofdonderwijzer der openbare lagere school te Elden, gemeente Elst;

B. J. ZIJLSTRA, hoofdonderwijzer der openbare lagere school te Middelbert;

W. VAN LEYDEN, tweede hulponderwijzer aan de school in het Nederduitsch Hervormd diaconie-weeshuis te Amsterdam;

TH. STOM, tweede hulponderwijzer aan de openbare kosteloze school n°. 17 te Amsterdam.

§ 12. OPLEIDING VAN ONDERWIJZERS.

a. Rijkskweekscholen.

Te 's Hertogenbosch kwam, ook gedurende den cursus 1879—1880, in het personeel der onderwijzers geen verandering. Bij de leerschool vertrok de heer H. JACOBS naar de Rijkskweekschool te Nijmegen, en werd deze door den heer R. SMIT, hulponderwijzer aan de openbare school te Weesp, opgevolgd. Op het laatst van 1879 werd de hulponderwijzer A. M. BORREN benoemd tot hoofdonderwijzer te Goor. Ter zijner vervanging is aangesteld de heer H. P. SUYLING, hulponderwijzer aan de openbare school te Buren, oud-kweekeling van de Rijkskweekschool te 's Hertogenbosch.

Aan de Rijkskweekschool te Nijmegen, die op 26 September 1879 geopend is, werden, behalve den directeur R. R. RIJKENS en de onderwijzers G. JAPIKSE en H. JACOBS, wier benoeming reeds in het vorige verslag is medegedeeld, als onderwijzer aangesteld de heeren J. L. HEINRICHS, voor zang en toonkunst, R. FRANSEN, voor gymnastiek, W. SMIT, voor teekenen, en P. VAN DER BURG en H. HEUKELS, voor het onderwijs in de kennis der natuur.

Het personeel der onderwijzers aan de Rijkskweekschool te Haarlem veranderde niet. In de plaats van A. W. N. HINRICHS en J. WITTE, beiden op verzoek eervol ontslagen, werden J. EIKEMA en J. WAAGE tot hulponderwijzers bij de leerschool benoemd. Later verzochten en verkregen J. EIKEMA, om redenen van gezondheid, en J. D. FRANSE,

ten gevolge eener benoeming elders, eervol ontslag uit hunne betrekking. Voor de vervulling der daardoor ontstane vacaturen werden als hulponderwijzer benoemd C. SOMERS en M. H. VAN GESTEL, welke laatste weinige maanden daarna door A. FRANCKEN vervangen werd.

Wegens benoeming tot andere betrekkingen, werden achtereenvolgens van 's Rijks kweekschool te Middelburg eervol ontslagen dr. A. RUTGERS en D. VAN OOSTVEEN. Ter voorziening in de daardoor ontstane vacaturen, werden tot onderwijzers benoemd: J. JANSEN, te Bodegraven, en dr. H. JAPIKSE en H. L. GERTH VAN WIJK, te Middelburg. Bij de aan deze school verbonden leerschool ontving de hulponderwijzer J. A. VAN DRIEL als zoodanig, op verzoek, eervol ontslag. In zijne plaats werd benoemd P. C. GILDE, en voorts het personeel der hulponderwijzers met een vermeerderd door de aanstelling van den oud-kweekeling diervoor ingrigting A. J. P. DE BESTE.

Bij de school te Deventer werd aan den heer D. DE GROOT, op zijn verzoek, eervol ontslag verleend als directeur. In zijne plaats werd benoemd de eerste onderwijzer C. A. C. KRUIDER, welke laatste vervangen werd door H. J. VAN MEERGEREN. Voorts werd het personeel der onderwijzers uitgebreid door de benoeming van R. SCHUURING, terwijl dr. J. J. LR ROY belast werd met het geven van onderwijs in anatomie, physiologie en gezondheidsleer, ter vervanging van dr. W. F. BÄCHNER, die verzocht had van die taak eervol te worden ontheven.

Te Groningen werd dr. J. ARIENS KAPPERS, op verzoek, eervol ontslagen, door den heer J. MESDAG, doctorandus in de wis- en natuurkunde, opgevolgd als onderwijzer in de kennis der natuur bij de Rijkskweekschool. Bij de leerschool ontving de heer D. W. DOEDENS een door hem gevraagd eervol ontslag, en werd de heer J. M. BORREN in zijne plaats benoemd.

De volgende tabel bevat een overzicht van het getal dergenen die gedurende den cursus 1879—1880 van het onderwijs aan de Rijkskweekscholen gebruik maakten.

SCHOOL TE	Kweekelingen.	Dienstdoende onderwijzers en kweekelingen, in en buiten de gemeente woonachtig.	Dienstdoende onderwijzeressen.	Vrouwelijke kweekelingen.	Totaal.	Opmerkingen.
's Hertogenbosch . . .	80	42	10	14	146	Onder de 42 in kolom 3, bevonden zich 1 hoofdonderwijzer, 37 hulponderwijzers en 4 kweekelingen. De overigen te Haarlem en Groningen waren hulponderwijzers.
Haarlem	83	24	„	„	107	
Groningen.	83	26	6	„	115	
Middelburg	80	„	„	„	80	
Deventer	80	„	„	„	80	
Nijmegen	20	„	„	„	20	
Totaal. . .	426	92	16	14	548	
In 1878/79. . .	369	76	12	19	476	
Vermeerdering. . .	57	16	4	— 5	72	

De uren die, gedurende den cursus 1879—1880, aan de verschillende vakken werden besteed, zijn in de volgende tabel vermeld.

GETAL UREN 'S WEEKS VOOR IEDER LEERVAK BESTEMD, TE

LEERVAKKEN.

	's Hertogenbosch.				Haarlem.				Groningen.				Middelburg.				Deventer.				Nijmegen.
	1ste studiejaar.	2de studiejaar.	3de studiejaar.	4de studiejaar.	1ste studiejaar.	2de studiejaar.	3de studiejaar.	4de studiejaar.	1ste studiejaar.	2de studiejaar.	3de studiejaar.	4de studiejaar.	1ste studiejaar.	2de studiejaar.	3de studiejaar.	4de studiejaar.					
Schrijven	1	1	1	1	2	2	2	2	2	2	1	1	2	1	1	1	1	1	1	1	1
Rekenen	3	3	3	3	2	3	2	2	2	2	2	1	3	3	3	2	2	2	2	2	3
Vormleer	»	»	»	1	»	»	1	1	—	—	—	—	—	—	»	»	1	»	»	1	1
Nederlandsche taal (lezen, taalkunde, stijl, letterkunde)	7	7	6	6	6	6	7	7	8	8	7	6	7	6	7	6	5	7	6	5	7
Aardrijkskunde (wis-, natuur- en staatkundige; kaartschetsen)	2	2	2	2	2	2	3	3	2	2	3	4	2	2	3	3	3	3	3	3	3
Vaderlandsche geschiedenis.	2	2	1	1	2	2	2	2	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	2
Algemeene geschiedenis.	1	1	1	1	2	2	2	2	1	2	2	2	2	2	2	2	1	2	1	2	1
Kennis der natuur (natuurlijke historie, natuurkunde, scheikunde)	2	2	3	2	3	3	3	3	2	2	2	2	2	2	2	2	5	4	4	4	2
Zang	5	3½	2½	2½	5	5	4	4	4	3	4	4	3	3	3	4	4	4	4	4	7
Toonkunst	1	2	2	2	1	2	2	2	»	2	2	2	1	1	2	2	»	1	2	2	1
Opvoeding en onderwijs.	4	4	3	4	4	4	4	4	2	2	2	2	4	3	3	2	2	2	3	3	3
Gymnastiek	4	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	4	4	2	2	4	2	2	4	4
Teekenen	4	4	3	2	4	4	5	4	2	2	2	2	4	4	4	4	2	3	3	2	2
Wiskunde (stel- en meetkunst)	4	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	3
Fransche taal	1	2	2	2	»	»	2	2	2	2	2	2	1	2	2	1	2	1	1	1	2
Hoogduitsche taal.	»	»	2	2	»	»	2	2	—	—	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Tuinbouw.	»	»	2	2	»	»	2	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Anatomie, physiologie, gezondheidsleer	»	1	1	1	»	1	1	1	—	—	1	2	—	1	1	»	1	2	1	2	—

De lessen werden geregeld gegeven.

Het gedrag, de vlijt en de vorderingen der kweekelingen, gaven over het algemeen ruime stof tot tevredenheid; een kweekeling van de school te 's Hertogenbosch en een van die te Middelburg, wier gedrag veel te wenschen overliet, moesten verwijderd worden.

De gezondheidstoestand der kweekelingen was evenzeer, over 't geheel, gunstig te noemen. De ongunstige gezondheidstoestand van een kweekeling te Middelburg en een

te Deventer, noopte deze van de onderwijzersloopbaan af te zien. Aan elk der scholen te Haarlem en Middelburg werd een kweekeling door den dood ontnomen.

De kweekelingen van het vierde studiejaar werden, bij het begin van den cursus, eervol van de kweekschool ontslagen.

Bij het voorjaars-examen van 1880 werden door de kweekelingen en hulponderwijzers de acten van bekwaamheid verworven die in het volgende overzicht zijn vermeld.

SCHOOL TE	VERKREGEN ACTE.							
	Hulpon- derwijzer.	Hoofdon- derwijzer.	Wiskunde.	Gym- nastiek.	Teekenen.	Fransche taal.	Hoogduit- sche taal.	Landbouw- kunde.
's Hertogenbosch	21	6	>	15	18	>	>	>
Haarlem	18	2	7	11	>	>	>	1
Groningen	19	7	4	5	10	>	>	>
Middelburg	13	>	>	11	9	>	>	1
Deventer	17	>	8	9	8	>	>	>
Totaal	88	15	19	51	45	>	>	2
In 1879	57	15	17	33	21	3	1	3

Bovendien behaalden te 's Hertogenbosch 3 kweekelingen de acte van hulponderwijzeres en te Groningen 1 hulponderwijzeres die van hoofdonderwijzeres.

De kweekelingen die in het bezit der hulponderwijzers-acte waren gekomen, werden allen bij openbare en bijzondere scholen geplaatst of ter benoeming voorgedragen, met uitzondering van:

te 's Hertogenbosch 1 die als milicien werd ingelijfd;

1 die op 1 September 1880 nog zonder betrekking was;

te Groningen 1 die in het najaar van 1880 nog een paar aantekeningen op zijn acte wenschte te behalen, waarin hij is geslaagd;

1 die voorloopig geen hulponderwijzersplaats zocht, maar zich aan verdere studie bleef wijden;

te Middelburg 2 die, voor zoover bekend, op 1 September 1880 nog zonder betrekking waren;

te Deventer 1 die op 1 September 1880 nog zonder betrekking was.

De examens voor toelating tot de kweekscholen werden op de gebruikelijke wijze afgenomen. Ten gevolge van de daartoe in 1880 gedane gewone jaarlijkse oproeping, meidden zich voor 's Hertogenbosch 54, voor Haarlem 56, voor Groningen 133, voor Middelburg 43, voor Deventer 76 en voor Nijmegen 42 sollicitanten aan.

Van hen zijn opgekomen en geëxamineerd:

te 's Hertogenbosch . . . 48
 » Haarlem 56
 » Groningen 127
 » Middelburg 43
 » Deventer 70
 » Nijmegen 41

over de verschillende provincien op de volgende wijze verdeeld:

PROVINCIE.	's Hertogen- bosch.	Haarlem.	Groningen.	Middelburg.	Deventer.	Nijmegen.	Totaal.
Noordbrabant	20	>	>	2	>	1	23
Gelderland	6	1	1	>	10	13	31
Zuidholland	6	21	>	3	3	5	38
Noordholland	>	25	>	>	2	>	27
Zeeland	6	>	>	38	>	>	44
Utrecht	2	2	>	>	1	>	5
Friesland	>	7	37	>	20	12	76
Overijssel	1	>	>	>	13	5	19
Groningen	1	>	83	>	8	1	93
Drenthe	>	>	6	>	13	4	23
Limburg	6	>	>	>	>	>	6
Totaal	48	56	127	43	70	41	385

Na afloop der examens werden tot den nieuwen cursus, aanvangende op 1 September 1880, toegelaten te 's Hertogenbosch 21, te Haarlem 22, te Groningen 20, te Middelburg 20, te Deventer 21 en te Nijmegen 20, te zamen 124 kweekelingen.

Op dat tijdstip waren in het genot van Rijkstoelagen de kweekelingen, in het volgende overzicht vermeld.

SCHOOL TE	Toelage van		
	f 300	f 200	f 100
's Hertogenbosch	76	4	>
Haarlem	76	>	2
Groningen	82	>	>
Middelburg	79	1	>
Deventer	80	>	>
Nijmegen	40	>	>

De gebouwen der kweekscholen verkeerden in goeden staat. Gedurende het jaar 1880 werd het bouwen van een lokaal voor de leerschool te Middelburg en voor kweek- en leerschool te Deventer en te Nijmegen met kracht voortgezet.

Schoolmeubelen en hulpmiddelen aan de verschillende inrigtingen waren in goeden toestand.

De kosten der Rijkskweekscholen beliepen in 1879 eene som van f 328 262,46⁵, te verdeelen als volgt:

	R I J K S K W E E K S C H O O L T E						TOTAAL.
	's Hertogenbosch.	Haarlem.	Groningen.	Middelburg.	Deventer.	Nijmegen.	
Onderwijzers	f 24 212,49 ⁵	f 23 631,05 ⁵	f28 570,20	f 21 497,62 ⁵	f16 245,71 ⁵	f 3 418,33	f 117 575,42
Kweekelingen	23 233,32 ⁵	23 730,19 ⁵	23 250,00	19 612,49 ⁵	20 000,00	1 679,30	111 505,31 ⁵
Verdere uitgaven . .	10 599,19	9 322,12 ⁵	9 055,57 ⁵	59 772,82 ⁵	6 334,66	4 097,35 ⁵	99 181,73
Totaal in 1879. . . .	f 58 045,01	f 56 683,37 ⁵	f60 875 77 ⁵	f100 882,94 ⁵	f42 580,37 ⁵	f 9 194,98 ⁵	f 328 262,46 ⁵
In 1878.	57 622,62	59 968,41 ⁵	56 742,09	34 500,39	32 258,05 ⁵	"	241 091,57
Vermeerdering. . . .	f 422,39	f — 3 285,04	f 4 133,68 ⁵	f 66 382,55 ⁵	f10 322,32	f 9 194,98 ⁵	f 87 170,89 ⁵

b. *Normaallessen, opleidingsklassen, enz.*

Ofschoon de wet van 17 Augustus 1878 (*Staatsblad* n°. 127) nog niet in werking treden kon, scheen het toch wenschelijk reeds in 1879 maatregelen te nemen, opdat aan hare bepalingen ten opzichte van de vermeerdering van het onderwijzend personeel, op de voorgeschreven tijdstippen, uitvoering zou kunnen worden gegeven, en werden dien ten gevolge van Rijkswege in een aantal plaatsen normaalinrigtingen gevestigd, of bestaande normaallessen aanzienlijk uitgebreid.

Voor die uitbreiding kwamen in 't bijzonder in aanmerking de bestaande opleidingsklassen, volgens art. 12, alin. 2, der wet.

Daardoor is zoowel het getal als de omvang dier inrigtingen zoodanig gewijzigd, dat de hiernavolgende tabel moeilijk meer met die in het vorige verslag kan worden vergeleken.

Terwijl ook voor de zaak der opleiding van onderwijzers het jaar 1879 als een overgangstijdsperk is te beschouwen, schijnt ditmaal met verwijzing naar die tabel te kunnen worden volstaan.

OPLEIDING VAN ONDERWIJZERS.

PROVINCIE.	GEMEENTEN.	OPLEIDING VAN ONDERWIJZERS.										
		Rijks-normaalscholen.			Opleiding art. 12, alin. 2.			Cursus ter opleiding van hulp- tot hoofd- onderwijzers.		Inrigtingen van bijzonderen aard.		
		Getal.	Verkregeu acte.		Getal.	Verkregeu acte.		Getal hulponderwijzers.	Verkregeu acte hoofdonderwijzer.	Leerlingen.	Verkregeu acte.	
			kweekelingen.	Hulponderwijzer.		kweekelingen.	Hulponderwijzer.				Hulponderwijzer.	Hoofdonderwijzer.
Noordbrabant.	Breda	13	2	»	»	»	»	»	»	»	»	»
	Eindhoven	39	11	»	»	»	»	22	»	»	»	»
	Tilburg	27	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»
	Heusden	21	1	»	»	»	»	»	»	»	»	»
	Grave	16	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»
	Besoyen	»	»	»	11	1	»	»	»	»	»	»
	Cuyk en Beugen	»	»	»	12	»	»	»	»	»	»	»
	Bergen op Zoom	»	»	»	»	»	»	28	1	»	»	»
	Totaal	116	14	»	23	1	»	50	1	»	»	»
Gelderland.	Arnhem	36	7	»	»	»	»	41	2	»	»	»
	Zutphen	50	9	»	»	»	»	10	2	»	»	»
	Tiel	»	»	»	»	»	»	16	1	»	»	»
	Nijmegen	»	»	»	»	»	»	11	1	»	11	2
	Idem (Departementschool)	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»
	Idem (Chr. normaalschool)	»	»	»	»	»	»	»	»	»	48	8
	Wageningen	»	»	»	»	»	»	6	»	»	»	»
	Harderwijk	»	»	»	27	2	»	12	1	»	»	»
	Borculo	»	»	»	12	»	»	»	»	»	»	»
	Dodewaard	»	»	»	8	»	»	»	»	»	»	»
	Beesd	»	»	»	3	»	»	»	»	»	»	»
	Culemborg	»	»	»	17	1	»	»	»	»	»	»
	Druten	»	»	»	23	2	»	7	1	»	»	»
	Ubbergen	»	»	»	18	1	»	»	»	»	»	»
	Zetten	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»
	Ede	»	»	»	12	3	»	»	»	»	»	»
	Winterswijk	»	»	»	13	3	»	»	»	»	»	»
	Doetinchem (Stad)	»	»	»	14	1	»	»	»	»	»	»
	Zeddam (gem. Bergh)	»	»	»	10	1	»	»	»	»	»	»
	Maurik	»	»	»	13	2	»	»	»	»	»	»
	Zaltbommel	»	»	»	»	»	»	8	1	»	»	»
	Totaal	86	16	»	170	16	»	111	9	»	59	10
Zuidholland.	's Gravenhage	60	5	3	»	»	»	»	»	»	»	»
	Rotterdam	171	9	9	»	»	»	»	»	»	»	»
	Gouda	27	4	»	»	»	»	»	»	»	»	»
	Dordrecht	34	»	»	»	»	»	25	7	»	»	»
	Delft	»	»	»	»	»	»	15	»	»	27	2
	Gorinchem	»	»	»	5	»	»	14	2	»	»	»
	Zuidland	23	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»
	Voorschoten	30	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»
	Oudshoorn	»	»	»	5	3	»	»	»	»	»	»
	Charlois	37	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»
	Dirksland	»	»	»	11	»	»	»	»	»	»	»
	Oud-Beijerland	39	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»
	Krimpen a/d IJssel	24	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»
	Nieuwenhoorn	64	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»
	Katwijk	23	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»
	Berkel c. a.	»	»	»	7	3	»	»	»	»	»	»
	Bergambacht	23	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»
	Leiden	»	»	»	»	»	»	»	»	60	47	2
	Schiedam	»	»	»	»	»	»	»	»	11	49	3
	Lisse	27	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»
	Numansdorp	33	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»
	Slidrecht	27	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»
	Elshout	22	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»
	Rijsoord	29	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»
	Ameide	25	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»
	Transporteren	709	18	12	28	6	»	54	9	71	114	7

OPLEIDING VAN ONDERWIJZERESSEN.

OPLEIDING VAN ONDEWIJZERESSEN.															OPMERKINGEN.
Rijks-normaallessen.			Opleiding art. 12, alin. 2.			Cursus ter opleiding van hulp- tot hoofdonderwijzeres.		Inrigtingen van bijzonderen aard.			Gemeentelijke kweekscholen voor onderwijzeressen.				
Getal kweekelingen.	Verkregen acte.		Getal kweekelingen.	Verkregen acte.		Getal hulponderwijzeressen.	Verkregen acte hoofdonderwijzeres.	Leerlingen.		Verkregen acte.	Leerlingen.		Verkregen acte.		
	Hulponderwijzeres.	Hoofdonderwijzeres.		Hulponderwijzeres.	Hoofdonderwijzeres.			Hulponderwijzeressen.	Kweekelingen.		Hulponderwijzeres.	Hoofdonderwijzeres.		Hulponderwijzeressen.	
5	1	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	
3	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	
2	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	
»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	
»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	
»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	
»	»	»	»	»	»	4	1	»	»	»	»	»	»	»	
10	1	»	»	»	»	4	1	»	»	»	»	»	»	»	
15	»	»	»	»	»	7	1	»	»	»	»	113	21	»	
20	»	»	»	»	»	2	»	»	»	»	»	»	»	»	
»	»	»	»	»	»	3	»	»	»	»	»	»	»	»	
»	»	»	»	»	»	3	»	»	12	»	»	»	»	»	
»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	
»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	
»	»	»	1	»	»	2	»	»	»	»	»	»	»	»	
»	»	»	7	2	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	
»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	
»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	
»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	
»	»	»	5	1	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	
»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	
»	»	»	4	3	»	»	»	»	36	4	»	»	»	»	
»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	
»	»	»	5	1	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	
»	»	»	7	1	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	
»	»	»	9	1	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	
»	»	»	4	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	
»	»	»	»	»	»	2	1	»	»	»	»	»	»	»	
35	»	»	42	8	»	19	2	»	48	4	»	113	21	»	
45	6	2	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	
106	8	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	
15	2	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	
10	2	»	»	»	»	»	»	»	14	6	»	»	»	»	
»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	
»	»	»	5	»	»	4	1	»	»	»	»	»	»	»	
»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	
2	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	
2	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	
»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	
»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	
2	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	
2	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	
»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	
»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	
»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	
»	»	»	»	»	»	»	»	40	10	1	»	»	»	»	
»	»	»	»	»	»	»	»	»	13	2	»	»	»	»	
»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	
2	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	
2	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	
»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	
188	18	2	5	»	»	4	1	40	37	9	»	»	»	»	

PROVINCIEEN.	GEMEENTEN.	OPLEIDING VAN ONDERWIJZERS.												
		Rijks-normaallessen.			Opleiding art. 12, alin. 2.			Cursus ter opleiding van hulp- tot hoofd-onderwijzers.		Inrigtingen van bijzonderen aard.				
		Getal kweekelingen.	Verkregen acte.		Getal kweekelingen.	Verkregen acte.		Getal hulponderwijzers.	Verkregen acte hoofdonderwijzer.	Leerlingen.		Verkregen acte.		
			Hulponderwijzer.	Hoofdonderwijzer.		Hulponderwijzer.	Hoofdonderwijzer.			Hulponderwijzers.	Kweekelingen.	Hulponderwijzer.	Hoofdonderwijzer.	
Noordholland	Per transport	709	18	12	28	6	»	54	9	71	114	7	4	
	Leerdam	30	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	
	's Gravendeel	32	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	
	Maassluis	24	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	
	Totaal	795	18	12	28	6	»	54	9	71	114	7	4	
	Amsterdam (gemeentekweekschool)	»	»	»	»	»	»	»	»	»	39	5	»	
	Idem (oefenscholen)	»	»	»	»	»	»	»	»	»	35	6	»	
	Haarlem	28	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	
	Aalsmeer	15	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	
	Naarden	15	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	
	Velsen	16	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	
	Alkmaar	29	2	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	
	Zuid-Scharwoude	10	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	
	Helder	50	2	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	
Zeeland	Enkhuizen	15	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	
	Spanbroek	13	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	
	Texel	17	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	
	Terschelling	27	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	
	Hoorn	22	2	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	
	Beemster	17	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	
	Edam	32	2	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	
	Zaandam	27	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	
	Purmerend	»	»	»	»	»	»	15	1	»	»	»	»	
	Wormerveer	»	»	»	»	»	»	15	1	»	»	»	»	
	Totaal	333	8	»	»	»	»	30	2	»	74	11	»	
	Middelburg	59	14	»	»	»	»	23	3	»	»	»	»	
	Zierikzee	»	»	»	»	»	»	9	1	»	»	»	»	
	Idem } oefenscholen	19	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	
Goes	24	5	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»		
Tholen	20	2	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»		
Utrecht	Oostburg	»	»	»	24	4	»	13	1	»	»	»	»	
	Axel	»	»	»	28	5	»	»	»	»	»	»	»	
	Goes	»	»	»	»	»	»	16	2	»	»	»	»	
	St. Annaland	»	»	»	5	»	»	»	»	»	»	»	»	
	Totaal	122	21	»	57	9	»	61	7	»	»	»	»	
	Utrecht	42	2	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	
	Amersfoort	15	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	
	Doorn	13	1	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	
	Maarssen	30	1	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	
	Amerongen	33	3	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	
	Totaal	133	7	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	
	Friesland	Leeuwarden	51	11	»	»	»	»	18	4	»	»	»	»
		Harlingen	25	»	»	»	»	»	9	»	»	»	»	»
		Sneek	41	10	»	»	»	»	10	2	»	»	»	»
Franeke		41	9	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	
Heerenveen		34	7	»	»	»	»	11	1	»	»	»	»	
Buitenpost		24	4	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	
Dockum		26	12	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	
Transporteren		242	53	»	»	»	»	48	7	»	»	»	»	

OPLEIDING VAN ONDERWIJZERESSEN.

Rijks-normalessen.			Opleiding art. 12, alin. 2			Cursus ter opleiding van hulp- tot hoofdonderwijzers.		Inrigtingen van bijzonderen aard.			Gemeentelijke kweekscholen voor onderwijzeressen				
Getal kweeklingen.	Verkrege acte.		Getal kweeklingen.	Verkrege acte.		Getal hulponderwijzeressen.	Verkrege acte hoofdonderwijzeres.	Leerlingen.		Verkrege acte.		Leerlingen.		Verkrege acte.	
	Hulponderwijzeres.	Hoofdonderwijzeres.		Hulponderwijzeres.	Hoofdonderwijzeres.			Hulponderwijzeressen.	Kweeklingen.	Hulponderwijzeres.	Hoofdonderwijzeres.	Hulponderwijzeressen.	Kweeklingen.	Hulponderwijzeres.	Hoofdonderwijzeres.
188	18	2	5	»	»	4	1	40	37	9	»	»	»	»	»
»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»
2	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»
190	18	2	5	»	»	4	1	40	37	9	»	»	»	»	»
»	»	»	»	»	»	»	»	»	91	6	»	»	»	»	»
»	»	»	»	»	»	»	»	»	41	7	»	»	»	»	»
18	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	66	21	»
2	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»
11	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»
15	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»
16	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»
7	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»
22	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»
16	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»
3	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»
4	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»
14	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»
9	1	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»
14	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»
16	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»
37	»	»	»	»	»	2	1	»	»	»	»	»	»	»	»
»	»	»	»	»	»	2	»	»	»	»	»	»	»	»	»
204	1	»	»	»	»	4	1	»	132	13	»	»	66	21	»
29	6	»	»	»	»	11	2	»	»	»	»	»	»	»	»
»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»
8	1	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»
11	1	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»
5	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»
»	»	»	6	1	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»
»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»
»	»	»	»	»	»	2	»	»	»	»	»	»	»	»	»
»	»	»	1	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»
53	8	»	7	1	»	13	2	»	»	»	»	»	»	»	»
38	8	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»
19	3	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»
3	1	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»
7	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»
5	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»
72	12	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»
32	8	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»
»	»	»	»	»	»	2	»	»	»	»	»	»	»	»	»
9	3	»	»	»	»	2	»	»	»	»	»	»	»	»	»
»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»
»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»
»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»
41	11	»	»	»	»	4	»	»	»	»	»	»	»	»	»

OPMERKINGEN.

Omtrent de opleidingschool van den superior Vonk zijn geen opgraven bij het schooltoezigt ontvangen.

PROVINCIE.	GEMEENTEN.	OPLEIDING VAN ONDERWIJZERS.											
		Rijks-normaallessen.			Opleiding art. 12, alin. 2.			Cursus ter opleiding van hulp- tot hoofd- onderwijzers.		Inrigtingen van bijzondere aard.			
		Getal kweek- lingen.	Verkrege- acte.		Getal kweek- lingen.	Verkrege- acte.		Getal hulponder- wijzers.	Verkrege- acte hoofdonderwijzer.	Leerlin- gen.		Verkrege- acte.	
			Hulponder- wijzer.	Hoofdonder- wijzer.		Hulponder- wijzer.	Hoofdonder- wijzer.			Hulponder- wijzers.	Kweeklin- gen.	Hulponder- wijzer.	Hoofdonder- wijzer.
Friesland.	Per transport	242	53	»	»	»	»	48	7	»	»	»	»
(Vervolg.)	Dragten.	26	3	»	»	»	»	5	»	»	»	»	»
	Warga.	»	»	»	8	»	»	»	»	»	»	»	»
	Veenwouden.	»	»	»	»	»	»	2	»	»	»	»	»
	Follega.	»	»	»	»	»	»	7	3	»	»	»	»
	Balk.	16	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»
	Workum.	19	2	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»
	Totaal	303	58	»	8	»	»	62	10	»	»	»	»
Overijssel.	Deventer.	23	12	»	»	»	»	20	3	»	»	»	»
	Zwolle.	41	8	»	»	»	»	24	2	»	2	2	»
	Kampen.	15	3	»	»	»	»	12	3	»	»	»	»
	Zwartsluis.	19	1	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»
	Oldenzaal.	24	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»
	Steenwijk.	17	»	»	»	»	»	5	1	»	»	»	»
	Almelo.	16	»	»	»	»	»	11	»	»	»	»	»
	Goor.	14	4	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»
	Enschede.	25	3	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»
	Rijssen.	»	»	»	»	»	»	8	2	»	»	»	»
	Totaal	194	31	»	»	»	»	80	11	»	2	2	»
Groningen.	Oude Pekela.	17	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»
	Groningen.	13	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»
	Finsterwolde.	26	2	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»
	Grijskerk.	14	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»
	Sappemeer.	34	7	1	»	»	»	»	»	»	»	»	»
	Veendam.	21	2	2	»	»	»	»	»	»	»	»	»
	Warffum.	17	3	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»
	Appingedam.	18	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»
	Totaal	160	14	3	»	»	»	»	»	»	»	»	»
Drenthe.	Emmen.	»	»	»	6	»	»	»	»	»	»	»	»
	Peize.	»	»	»	10	2	»	»	»	»	»	»	»
	Assen.	27	2	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»
	Meppel.	32	3	»	»	»	»	»	»	15	»	»	1
	Hoogeveen.	30	1	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»
	Coevorden.	15	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»
	Dwingelo.	»	»	»	8	»	»	»	»	»	»	»	»
	Totaal	104	6	»	24	2	»	»	»	15	»	»	1
Limburg.	Maastricht.	38	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»
	Blerick.	»	»	»	3	1	»	»	»	»	»	»	»
	Meerssen.	»	»	»	5	1	»	»	»	»	»	»	»
	Kerkrade.	»	»	»	»	»	»	»	»	40	»	»	»
	Totaal	38	»	»	8	2	»	»	»	»	40	»	»
	Algemeen totaal	2384	193	15	318	36	»	448	49	86	289	30	5
	In 1878	1091	143	14	765	65	2	524	56	190	296	45	12
	Vermeerdering	1293	50	1	-447	-29	-2	-76	-7	-104	-7	-15	-7

UITGAVEN voor opleiding van het onderwijzend personeel, in 1879.

PROVINCIE.	DOOR HET RIJK.					Door de provincien.	Door de gemeenten.	Door het Rijk, de provincien en de gemeenten te zamen.	Subsidien van het Rijk aan onderwijzersgezelschappen.
	Rijks-kweekscholen.	Normaallessen.	Art. 12, 2de lid.	Opleiding van onderwijzers.	TOTAAL.				
Noordbrabant. . .	f 58 045,01	f 14 765,32	f 2 255,37	"	f 75 065,70	"	f 50,00	f 75 115,70	f 715,00
Gelderland . . .	9 194,98 ^s	12 266,93 ^s	4 690,10	f 9 075,54	35 227,56	"	1 200,00	36 427,56	670,00
Zuidholland . . .	"	69 436,06	6 529,10 ^s	2 400,00	78 365,22 ^s	"	28 496,48	106 861,70 ^s	540,00
Noordholland. . .	56 683,37 ^s	66 572,58	2 975,80	11 405,65 ^s	137 637,41	"	34 655,40	172 292,81	800,00
Zeealand.	100 882,04 ^s	7 954,92 ^s	1 673,66 ^s	"	110 511,52 ^s	"	251,09 ^s	110 762,63	330,00
Utrecht.	"	28 434,18 ^s	1 119,50	279,66 ^s	29 833,35	f 383,33	1 182,33	31 399,01	300,00
Friesland	"	25 948,59	738,09	4 676,40 ^s	31 363,08 ^s	"	800,00	32 163,08 ^s	495,00
Overijssel	42 580,37 ^s	28 298,50 ^s	2 849,76 ^s	3 563,39	77 292,03 ^s	"	953,00	78 245,03 ^s	440,00
Groningen.	60 875,77 ^s	20 920,78 ^s	262,50	9 154,15 ^s	91 213,21 ^s	"	1 050,00	92 263,21 ^s	440,00
Drenthe	"	19 293,01	912,50	1 340,00	21 455,51	"	"	21 455,51	275,00
Limburg	"	10 002,95 ^s	547,50	779,03 ^s	11 329,49	"	"	11 329,49	440,00
Totaal in 1879.	f 328 252,46 ^s	f 303 803,85	f 24 553,95 ^s	f 42 673,84 ^s	f 699 294,11 ^s	f 383,33	f 68 638,30 ^s	f 768 315,75	f 5 445,00
" 1878.	241 091,57	156 547,72	29 774,87	34 676,25	462 090,41	1 150,00	58 380,56 ^s	521 620,97 ^s	5 445,00
Vermeerdering.	f 87 170,89 ^s	f 147 256,13	— f 5 220,91 ^s	f 7 997,50 ^s	f 237 203,70 ^s	— f 766,67	f 10 257,74	f 246 694,77 ^s	"

In 1879 is alzoo door het Rijk uitgegeven voor de kweekscholen f 328 262,46^s; voor de normalessen (waaronder de cursusen ter opleiding van hulp- tot hoofdonderwijzers) f 303 803,85; voor de opleidingsklassen f 24 553,95^s; voor de opleiding van onderwijzers f 42 673,84^s, te zamen f 699 294,11^s. Door de provincie Utrecht werd f 383,33, door de gemeenten f 68 638,30^s bijgedragen. De Rijks-uitgaven vermeerderden met f 237 203,70^s, die der gemeenten met f 10 257,74. De subsidien aan de onderwijzersgezelschappen verleend, waren gelijk aan die van het vorige jaar.

§ 13. ACTEN VAN BEKWAAMHEID TOT HET GEVEN VAN LAGER ONDERWIJS.

Volgens het voorschrift der wet, was in 1879 in elke provincie twee malen gelegenheid tot het afleggen van examens ter verkrijging van acten van bekwaamheid tot het geven van lager onderwijs.

De volgende tabel wijst, voor iedere provincie, het getal toegelaten en afgewezen candidaten aan.

SOORT DER ACTEN VAN BEKWAAMHEID OF VAN DE AANTEEKENINGEN OP REEDS VERKREGEN ACTEN.		NOORD- BRABANT.		GELDER- LAND.		ZUID- HOLLAND.		NOORD- HOLLAND.	
		Toegelaten.	Afgewezen.	Toegelaten.	Afgewezen.	Toegelaten.	Afgewezen.	Toegelaten.	Afgewezen.
I. Hoofdonderwijzers.		21	28	27	52	68	95	17	63
II. Hoofdonderwijzeressen		14	16	11	5	25	7	11	12
III. Hulponderwijzers		49	13	76	45	75	51	54	72
IV. Hulponderwijzeressen		26	17	59	16	86	34	65	96
V. Huisonderwijzers.	a. Een of meer vakken van het gewoon lager onderwijs	1	»	»	»	»	»	1	1
	b. Fransche taal	»	»	1	1	5	5	2	1
	c. Hoogduitsche taal	»	1	»	»	»	»	2	1
	d. Engelsche taal	»	»	2	»	4	4	»	6
	e. Wiskunde	1	1	1	»	5	1	8	11
	f. Gymnastiek	13	3	3	»	2	1	8	8
	g. Teekenen	15	3	»	1	»	1	4	13
	h. Landbouwkunde	»	»	»	»	»	1	»	»
VI. Huisonderwijzeressen.	a. Een of meer vakken van het gewoon lager onderwijs	23	14	3	»	»	»	1	»
	b. Fransche taal	13	7	26	9	4	5	9	5
	c. Hoogduitsche taal	1	2	12	1	4	1	4	5
	d. Engelsche taal	6	5	14	1	6	2	8	2
	e. Handwerken voor meisjes	43	11	43	5	126	60	141	130
	f. Gymnastiek	»	»	»	»	»	»	1	3
	g. Wiskunde	»	»	»	1	»	»	»	»
	h. Teekenen	1	»	3	»	»	»	2	2
VII. Aanteekeningen op reeds verkregen acten als onderwijzer.	a. Fransche taal	18	40	17	53	28	99	12	59
	b. Hoogduitsche taal	11	11	11	15	18	16	6	10
	c. Engelsche taal	7	5	8	7	20	21	8	10
	d. Wiskunde	9	6	15	20	25	40	11	19
	e. Landbouwkunde	2	»	1	1	»	5	»	1
	f. Gymnastiek	13	6	2	4	8	14	21	9
	g. Teekenen	15	4	5	4	18	5	2	6
	h. Fransche taal	13	14	27	13	55	30	34	27
VIII. Aanteekeningen op reeds verkregen acten als onderwijzeres.	b. Hoogduitsche taal	4	2	27	3	15	5	18	16
	c. Engelsche taal	1	6	33	6	50	20	32	13
	d. Wiskunde	»	»	1	1	1	1	1	1
	e. Gymnastiek	»	»	1	»	»	1	3	1
	f. Teekenen	3	»	2	2	4	1	4	2
	g. Handwerken voor meisjes	14	5	22	4	73	21	92	64
	h. Landbouwkunde	»	»	»	»	4	»	»	»
Totaal in 1879		337	220	453	270	729	547	582	669
» » 1878		324	203	411	190	620	478	457	590
Vermeerdering		13	17	42	80	109	69	125	79

	ZEELAND.		UTRECHT.		FRIESLAND.		OVERIJSEL.		GRONINGEN.		DRENTHE.		LIMBURG.		TOTAAL		TOTAAL IN 1878.	
	Toegelaten.	Afgewezen.	Toegelaten.	Afgewezen.	Toegelaten.	Afgewezen.	Toegelaten.	Afgewezen.	Toegelaten.	Afgewezen.	Toegelaten.	Afgewezen.	Toegelaten.	Afgewezen.	Toegelaten.	Afgewezen.	Toegelaten.	Afgewezen.
33	10	9	12	15	24	48	15	26	21	31	6	8	12	33	233	408	202	337
12	2	»	4	2	5	»	3	»	6	»	3	»	23	8	107	50	91	45
22	33	17	18	24	79	65	44	20	47	30	21	10	42	14	538	361	436	346
96	12	5	35	13	28	10	15	4	27	4	14	2	33	20	400	221	310	199
1	»	»	»	»	»	»	»	»	2	»	»	»	»	»	4	1	7	1
1	»	»	»	3	2	»	1	»	1	2	»	»	9	5	21	17	21	20
1	»	»	»	»	2	»	»	»	»	»	»	»	2	»	6	2	7	5
6	»	»	»	1	»	1	»	»	»	»	»	»	1	»	7	12	11	7
11	»	»	»	»	1	2	1	1	2	1	»	»	»	»	19	17	19	24
8	8	»	»	1	4	2	4	»	3	1	1	»	»	»	46	16	19	14
13	7	»	2	»	»	1	1	»	3	»	»	»	2	4	34	23	36	14
»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	1	3	»
»	7	8	1	1	»	»	1	»	»	»	»	»	19	»	55	23	90	27
5	1	1	6	3	2	»	3	1	4	»	»	1	39	12	107	44	104	35
5	»	1	»	1	4	»	»	»	3	»	1	»	16	4	45	15	51	5
2	1	»	5	4	5	»	3	1	1	1	»	»	13	»	62	16	60	19
30	43	5	35	6	36	16	33	4	45	9	4	1	15	»	564	247	405	152
3	1	1	»	»	»	»	3	»	»	»	»	»	»	»	5	4	3	1
»	»	»	»	»	»	»	»	»	1	»	»	»	»	»	1	1	1	»
2	1	»	3	»	»	»	2	»	1	»	»	»	»	»	13	2	22	10
59	7	19	5	15	17	22	8	7	7	23	1	2	7	9	127	348	190	258
10	2	1	1	1	5	5	3	7	5	9	1	2	14	»	77	77	65	54
10	3	1	2	»	5	5	»	2	2	3	1	»	9	2	65	56	52	62
19	2	3	4	4	19	12	3	9	14	6	4	»	4	1	110	120	115	115
1	»	»	»	»	1	1	»	»	2	»	»	»	»	»	6	8	22	8
9	»	»	3	4	5	7	10	2	10	8	5	»	»	»	77	54	87	42
6	1	1	3	»	6	7	7	3	20	»	1	2	12	»	90	32	68	30
27	3	»	6	9	11	5	11	4	8	2	1	5	30	5	199	114	167	96
16	»	»	3	»	5	»	10	»	1	2	1	»	19	4	103	32	95	41
13	1	»	5	5	8	3	3	2	3	4	»	»	34	1	170	60	116	47
1	»	»	»	»	»	»	»	»	3	»	»	»	2	»	8	3	8	1
1	»	»	»	»	2	»	1	»	»	»	»	»	»	»	7	2	8	»
2	»	»	4	»	»	»	»	»	6	1	»	»	2	1	25	7	7	5
64	13	»	27	»	25	18	16	2	17	5	7	4	40	1	346	124	192	69
»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	4	»	»	»
69	158	72	184	112	301	230	201	95	265	142	72	37	399	124	3 681	2 518		
90	125	46	129	71	225	163	166	94	176	102	42	48	415	104	3 090	2 089		
79	33	26	55	41	76	67	35	1	89	40	30	—11	—16	20	591	429		

Voor schoolonderwijs werden uitgereikt 1278, voor huisonderwijs 989 acten; bovendien werden 1414 aantekeningen op reeds verkregen acten gesteld. Het getal afwijzingen bedroeg voor schoolonderwijs 1040, voor huisonderwijs 441, voor aantekeningen op reeds verkregen acten 1037. In het geheel verwierven 3681 kandidaten de verlangde acte of aantekening, terwijl die aan 2518 geweigerd werd.

Van de kandidaten voor de acten van hoofd- en hulp-onderwijzer moesten respectievelijk 63.7 en 40.2 pct. worden afgewezen; van die voor de acten van hoofd- en hulp-onderwijzeres respectievelijk 31.8 en 35.6 pct.

Bij de examens voor de huisonderwijzersacte werd aan 39.3 pct. der mannelijke en aan 29 pct. der vrouwelijke kandidaten de acte geweigerd.

Voor aantekeningen op reeds verkregen acten werden van de 1247 mannelijke kandidaten 55.7 pct., van de 1204 vrouwelijke 28.4 pct. afgewezen.

In 1879 werd door den Koning aan 63 vreemdelingen (59 vrouwen en 4 mannen), volgens art. 6 der wet, vergunning verleend tot het geven van lager onderwijs hier te lande.

Van deze waren uit:

	Mannen.	Vrouwen.
Frankrijk	>	6
Elsas	>	1

Mannen. Vrouwen.

Pruissen	1	20
Beijeren	>	1
Belgie	>	4
Zwitserland	1	9
Engeland	1	13
Ierland	>	2
Engelsch Indie	>	2
Rusland	>	1
Zuid-Afrika	1	>

Verlof tot het geven van lager onderwijs, overeenkomstig art. 7, lit. c, der wet, werd in 1879 niet verleend.

§ 14. TOEZIGT OP HET LAGER ONDERWIJS.

In het personeel der inspecteurs kwam geen verandering. De mutaties, die onder de schoolopzieners voorkwamen, zijn in het volgende overzicht vermeld.

PROVINCIE.	School-districten.	S C H O O L O P Z I E N E R S.		
		Herbenoemd.	Benoemd.	Op verzoek eervol ontslagen.
Noordbrabant	III.	J. Ringeling.	>	>
	V.	dr. J. A. W. Boerkamp.	>	>
	X.	mr. W. J. G. baron van Oldeneel tot Oldenzeel.	>	>
	XII.	mr. M. A. van den Acker.	>	>
	X.	E. H. W. Kuipers.	>	>
Gelderland	X.	E. H. W. Kuipers.	>	>
Zuidholland	I.	>	C. L. Walther.	mr. J. J. Bergsma.
	II.	mr. A. Kerdijk.	>	>
	V.	>	mr. A. H. van Tienhoven.	mr. S. Hannema.
	VII.	>	dr. D. Terpstra.	J. Broedelet (in 1878 overleden).
	X.	>	mr. H. Ph. de Kanter.	B. Boers (in 1878 overleden).
Friesland	II.	>	mr. B. van Loon.	C. Koning Altmann (overleden).
	V.	>	mr. J. S. baron van Harinxma thoe Slooten.	mr. Ph. van Blom.
	II.	mr. A. van Naamen van Remnes.	>	>
Overijssel	VII.	>	mr. P. J. G. van Diggelen.	mr. S. M. S. de Ranitz.
Limburg	V.	mr. Ch. E. P. J. Strens.	>	>

ONDERWIJS IN DE GEVANGENISSEN.

Even als in 1878 werd ook in 1879 onderwijs gegeven in:

8 strafgevangenis, gevestigd te 's Hertogenbosch 2, Doetinchem, Leiden, Hoorn, Alkmaar, Montfoort en Leeuwarden;

8 cellulaire gevangenis, gevestigd te Rotterdam, Gorinchem, Amsterdam, Goes, Utrecht, Sneek, Deventer en Appingedam;

5 burgerlijke en militaire huizen van verzekering, gevestigd te 's Hertogenbosch, Arnhem, 's Gravenhage, Haarlem en Leeuwarden;

18 huizen van arrest, gevestigd te Breda, Zutphen, Tiel, Rotterdam, Dordrecht, Amsterdam, Alkmaar, Middelburg, Zierikzee, Utrecht, Heerenveen, Zwolle, Almelo, Groningen, Winschoten, Assen, Maastricht en Roermond.

Het aantal der gevangenen, die in 1879 het onderwijs ontvingen of er, hetzij wegens ouderdom of ziekte, hetzij wegens voldoende kennis, geen gebruik van maakten, wordt in het volgende overzicht aangeduid.

	NIET TOEGELATEN.		Tot het onderwijs toegelaten.	TOTAAL.
	Wegens ouderdom of ziekte.	Als genoegzaam onderwezen.		
In de strafgevangenis	348	83	1831	2 262
In de cellulaire gevangenis	1633	656	1924	4 213
In de huizen van verzekering	1421	2661	455	4 537
In de huizen van arrest	3121	3704	2294	9 119
Totaal	6523	7104	6504	20 131
In 1878	5898	7763	6244	19 905
Vermeerdering	625	— 659	260	226

Van 20 131 gevangenen, welke bij afwisseling in de gestichten aanwezig waren, namen 6504 (dus 32.3 pct.) deel aan het onderwijs; 6523 (dus 32.4 pct.) werden uit hoofde van vergevorderden leeftijd of ziekte en ook wegens te kort verblijf in de gestichten, en 7104 (dus 35.5 pct.) als genoegzaam onderwezen niet tot de lessen toegelaten.

Het onderwijs werd gegeven door 58 onderwijzers, daarin door 9 gevangenen bijgestaan.

Van hen die het onderwijs ontvingen waren er, bij het einde van het jaar, 3124 (48 pct.) die goed —, 2694 (41.4 pct.) die gebrekkig — en 686 (10.6 pct.) die in het geheel niet konden lezen of schrijven.

Wegens wangedrag tijdens het schoolonderwijs moesten 21 gevangenen worden gestraft, tegenover 10 in 1878.

Aan alle gevangenis waren bibliotheken verbonden; het getal nummers en lezers verdeelde zich als volgt:

	Nommers.	Lezers.
In de strafgevangenis	4 976	1 619
» » cellulaire gevangenis	4 923	3 566
» » huizen van verzekering	2 483	2 791
» » » » arrest	3 608	4 088
Totaal	15 990	12 064
In 1878	15 125	11 998
Vermeerdering	865	66

De ouderdom der leerlingen was:

	Beneden 20 jaren.	Tus-schen 20 en 30 jaren.	Tus-schen 30 en 40 jaren.	Boven 40 jaren.
In de strafgevangenis	554	777	419	81
In de cellulaire gevangenis	325	846	558	195
In de huizen van verzekering	139	236	52	28
In de huizen van arrest	444	1025	475	350
Totaal	1462	2884	1504	654
In 1878	1474	2669	1447	654
Vermeerdering	— 12	215	57	»

BEWAARSCHOLEN.

In 1879 waren te Amsterdam 138 bewaarscholen gevestigd, waaronder 43 bewaarplaatsen van zeer jonge kinderen. Nadere inlichtingen omtrent die inrigtingen konden evenmin als vroeger worden verstrekt. Zij kunnen dus niet worden vermeld in het hier volgend overzicht der openbare en bijzondere bewaar- of kleine- kinderscholen, van het daaraan verbonden personeel en van de leerlingen, aan het einde van 1879.

PROVINCIEËN.	OPENBARE BEWAAR. OF KLEINE-KINDERSCHOLEN.					BIJZONDERE BEWAAR. OF KLEINE-KINDERSCHOLEN.								
	ONDERWIJZEND PERSONEEL.			LEERLINGEN.		ONDERWIJZEND PERSONEEL.			LEERLINGEN.					
	Getal der scholen.	Onderwijzers.	Onderwijzeressen.	Helpsters.	Jongens.	Meisjes.	TOTAL.	Getal der scholen.	Onderwijzers.	Onderwijzeressen.	Helpsters.	Jongens.	Meisjes.	TOTAL.
Noordbrabant	2	»	4	»	52	128	180	134	10	235	106	5 785	8 693	14 478
Gelderland	8	»	12	27	736	770	1 506	99	»	132	136	4 221	4 887	9 108
Zuidholland	46	3	62	210	4 894	4 584	9 478	128	1	140	375	7 016	7 374	14 390
Noordholland	10	1	12	24	567	591	1 158	58	1	100	111	3 482	3 754	7 236
Zeeuws-Vlaanderen	6	»	6	20	403	412	815	60	»	60	77	1 602	1 932	3 534
Utrecht	2	1	5	6	247	200	447	52	12	68	86	2 477	2 726	5 203
Friesland	11	1	10	20	879	867	1 746	49	»	50	71	1 843	1 990	3 833
Overijssel	14	2	18	39	1 259	1 206	2 465	26	»	38	32	1 343	1 470	2 813
Groningen	3	3	2	18	600	569	1 169	13	4	19	19	673	636	1 309
Drenthe	»	»	»	»	»	»	»	4	»	7	9	118	123	241
Limburg	»	»	»	»	»	»	»	46	3	43	52	1 909	2 295	4 204
Totaal	102	11	131	364	9 637	9 327	18 964	669	31	892	1 074	30 469	35 880	66 349
In 1878	102	10	129	387	9 432	9 043	18 475	659	34	868	1 104	29 708	35 265	64 973
Vermeerdering . .	»	1	2	— 23	205	284	489	10	— 3	24	— 30	761	615	1 376

De gemeenten, waar in 1879 bewaar- of kleine-kinder-scholen waren gevestigd, zijn de volgende. Door *cursieve* letters is aangewezen waar openbare scholen werden aangetroffen, nevens welke in de meeste gevallen ook bijzondere bestonden.

Noordbrabant. 71 gemeenten: Alphen en Riel, Bergen op Zoom, Berlicum, Besoijen, Best, Beugen, Boxmeer, Bostel, Breda, Budel, Chaam, Cuyk, Deurne, Eindhoven, Engelen, Erp, Etten en Leur, Geertruidenberg, Geffen, Geldrop, Gemert, *Gilse en Rijen*, Ginneken, Grave, Halsteren, Heeswijk, Helmond, 's Hertogenbosch, Heusden, *Lith*, Loon op Zand, Megen, Made, Mierlo, Mill, Nieuw-kuik, Oisterwijk, Oosterhout, Oss, Oud- en Nieuw-Gastel, Oudenbosch, Oudheusden, Princenhage, Ravenstein, Reusel, Rosendaal, Rosmalen, Rucphen, Schijndel, St. Michiels-Gestel, St. Oedenrode, Someren, Son, Standdaarbuiten, Steenberghe, Stratum, Strijp, Terheyden, Tilburg, Uden, Udenhout, Veghel, Vlijmen, Vught, Waalwijk, Waspik, Werkendam, Woensel, Wouw, Zevenbergen, Zundert.

Gelderland. 50 gemeenten: Aalten, Ammerzoden, Apeldoorn, *Arnhem*, *Barneveld*, Bemmel, Bergh, *Bommel*, Boreculo, Brummen, Culenburg, Didam, Dinxperlo, Doesburg, Doetinchem (stad), Driel, Druten, Duiven, Ede, Elbergen, Elburg, Elst, Gendringen, Gent, Groenlo, Groesbeek, Harderwijk, Hattum, Hoevelaken, Huissen, Hummelo en Keppel, Lichtenvoorde, Lochem, Millingen, Nijkerk, Nijmegen, Renkum, Rheden, Scherpenzeel, Tiel, *Ubbergen*, Vorden, Wageningen, Wamel, Warnsveld, Wehl, Winterswijk, Wisch, Zevenaar, *Zutphen*.

Zuidholland. 64 gemeenten: ter Aar, Aarlanderveen, Abbenbroek, Alkenade, Boskoop, Brielle, *Delfshaven*, *Delft*, *Dirksland*, *Dordrecht*, Geervliet, Goedereede, *Gorinchem*, *Gouda*, 's *Gravendeel*, 's *Gravenhage*, 's *Gravesande*, Hardinxveld, Heenvliet, Hekelingen, Hellevoetsluis, *Hillegersberg*, Hillegom, *Katwijk*, Kralingen, *Krimpen ad Lek*, *Leerdam*, *Leiden*, Leiderdorp, *Lisse*, *Loosduinen*, *Maassluis*, Middelharnis, Monster, Nieuw-Lekkerland, *Naaldwijk*, Noordwijk, Oegstgeest, Ooltgensplaat, Oude-water, *Overschie*, *Puttershoek*, Rhijnsburg, Ridderkerk, *Rotterdam*, Rijswijk, Sassenheim, Schiedam, *Schoonhoven*, Sliedrecht, *Sommelsdijk*, Strijen, *Oude-Tonge*, Vianen, *Vlaardinghe*, Voorburg, Voorschoten, Wassenaar, Woerden, *IJsselmonde*, Zoetermeer, Zuidland, Zwammerdam, *Zwijndrecht*.

Noordholland. 34 gemeenten (behalve Amsterdam): Alkmaar, *Beccerwijk*, Biaricum, Broek in Waterland, Edam, *Enkhuizen*, Graft, Grootebroek, *Haarlem*, Heemstede, Helder, Hilversum, *Hoorn*, *Koog aan de Zaan*, Medemblik, Midwoud, Monnikendam, Nederhorst den Berg, Nieuwer-

amstel, *Oudkarspel*, *Purmerend*, Rijk, Schagen, *Schellinkhout*, Sloten, Terschelling, *Uitgeest*, Uithoorn, Urk, Velzen, Weesp, Wognum, Zaandam, Zandvoort.

Zeeland. 33 gemeenten: Aardenburg, Brekens, Brouwershaven, Bruinisse, Cadzand, Eede, *Goes*, Groede, Haamstede, 's Heerenhoek, Hulst, Kattendijke, Kortgene, Koudekerke, *Middelburg*, Oostburg, Oosterland, Ouwkerk, Retranchement, Sas van Gent, Schoondijke, *St. Maartensdijk*, Sluis, Souburg (Oost- en West-), St. Philipsland, *Tholen*, *Veere*, Vlissingen, *Wemeldinge*, Wissekerke, IJzendijke, Zierikzee, Zonnemaire.

Utrecht. 28 gemeenten: Abcoude Baambrugge, Amerongen, Amersfoort, Baarn, de Bildt, Breukelen-Nijenrode, Breukelen-St. Pieters, Driebergen, Leusden, Loenen, Maarsse, Maarsseveen, Maartensdijk, Montfoort, Nigtevecht, Renswoude, Rijsenburg, Schalkwijk, Soest, *Utrecht*, Veenendaal, Vreeland, *Freeswijk*, Woudenberg, Wijk bij Duurstede, IJsselstein, Zeist, *Zuylen*.

Friesland. 28 gemeenten: Achtkarspelen, Baarderadeel, Barradeel, het Bildt, Bolsward, Dokkum, Ferwerderadeel, *Franecker*, Franekeradeel, Harlingen, *Haskerland*, Hen-naarderadeel, Idaarderadeel, *Kollumerland en Nieuw-Kruisland*, *Leeuwarden*, Leeuwarderadeel, Menaldumadeel, Opsterland, Rauwerderhem, Schoterland, *Smallingerland*, *Sneek*, Tietjerksteradeel, Utingeradeel, Westdongeradeel, *Wonseradeel*, Workum, IJlst.

Overijssel. 20 gemeenten: Almelo (Stad), Blokzijl, Deventer, Diepenheim, *Enschede*, Genemuiden, Goor, Hardenberg (Stad), *Hasselt*, Hengelo, *Kampen*, *Oldemarkt*, Oldenzaal, Ootmarssum, Raalte, *Steenwijk*, Vollenhove (Stad), *Wijhe*, *Zwartsluis*, *Zwolle*.

Groningen. 6 gemeenten: Appingedam, Groningen, Hoogezand, Ten Boer, Winsum, Zuidhorn.

Drenthe. 2 gemeenten: Assen, Meppel.

Limburg. 28 gemeenten: Buggenum, Echt, Gennep, Heel en Panheel, Heer, Heerlen, Helden, Horst, Kessel, Maasbree, Maastricht, Merkelbeek, Mook en Middelaar, Nederweert, Neer, Roermond, Roosteren, Sevenum, Sittard, Tegelen, Thorn, Urmond, Vaals, Valkenburg, Venlo, Venray, Weert, Wessem.

De Ministers van Binnenlandsche Zaken,

SIX.

BIJLAGE A.

31 December 1879, n°. 24.

WIL WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken, van 29 December 1879, litt. M, afdeeling Onderwijs;

Gelet op art. 48, alinea 2 der wet van 28 April 1876, (Staatsblad n°. 102);

Hebben goedgevonden en verstaan:

Vast te stellen een Reglement op het beheer en het gebruik der verzamelingen, inrigtingen en hulpmiddelen voor het onderwijs aan de Universiteiten des Rijks, gelijk dat bij het tegenwoordig besluit is gevoegd.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit.

(get.) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

(get.) SIX.

Overeenkomstig het oorspronkelijke,

De Secretaris-Generaal van Binnenlandsche Zaken,

(get.) HUBRECHT.

REGLEMENT op het beheer en het gebruik der verzamelingen, inrigtingen en hulpmiddelen voor het onderwijs aan de Universiteiten des Rijks.

Art. 1.

Van alle verzamelingen en hulpmiddelen voor het onderwijs aan iedere Rijksuniversiteit wordt eene volledige lijst door Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken vastgesteld, en zoo noodig gewijzigd. Die lijst en de later daarin door hem te brengen wijzigingen, worden opgenomen in de *Nederlandsche Staatscourant*.

Art. 2.

Het onmiddellijk beheer en dagelijksch toezigt over de in art. 1 genoemde verzamelingen en hulpmiddelen is opgedragen aan de ambtenaren daartoe, curatoren der Rijksuniversiteit waartoe zij behooren gehoord, door Ons of met Onze magtiging door Onzen voornoemden Minister benoemd.

Art. 3.

Het gebruik van elk der in art. 1 bedoelde verzamelingen,

en hulpmiddelen is onderworpen aan het toezigt van den daartoe volgens art. 2 aangewezen ambtenaar en wordt aan niemand toegestaan zonder zijne toestemming, behoudens beroep op Onzen in art. 1 genoemden Minister.

Art. 4.

De in art. 2 bedoelde ambtenaar is belast met de zorg voor het onderhoud, de rangschikking, het catalogiseren en de etikettering der voorwerpen van de verzameling en der hulpmiddelen door hem beheerd. Hij legt daarvan een inventaris aan die steeds volledig wordt bijgehouden en in de inrigting voorhanden is. Hij zendt daarvan voor de eerste maal een afschrift aan curatoren, en deelt jaarlijks in Januarij aan hen de wijzigingen mede die daarin in het afgelopen jaar zijn gebragt.

Art. 5.

Hij kan met goedkeuring van curatoren nieuwe voorwerpen aankopen of door ruiling van exemplaren die in dubbel voorhanden zijn de verzameling uitbreiden.

Art. 6.

Zonder zijne uitdrukkelijke goedkeuring wordt geen voorwerp of hulpmiddel vervoerd buiten het gebouw, waarin het bewaard wordt.

Art. 7.

Van elk buiten het in art. 6 bedoeld gebouw te vervoeren voorwerp of hulpmiddel houdt hij aantekening, en zorgt dat die voorwerpen in ongeschonden staat terug bezorgd worden. Het daarvoor door den leener af te geven bewijs van ontvangst wordt bij terugbezorging van dezen teruggegeven.

Art. 8.

Hij laat bezoekers toe in de verzameling, wanneer dit voor het gebruik waartoe zij bestemd is geen bezwaar doet ontstaan. Zoodra het belang van het onderwijs of der inrigting het verbiedt, wordt bezoek geweigerd.

Art. 9.

De laboratoria zijn bestemd tot oefening in de praktijk van het leervak en tot het verrigten van wetenschappelijke onderzoekingen. Daarin worden geene werkzaamheden of proefnemingen verrigt dan met goedkeuring van den ambtenaar volgens art. 2 met het beheer der hulpmiddelen belast.

Art. 10.

Aan de studenten wordt tot de verzamelingen en hulpmiddelen toegang verleend desgevorderd op vertoon van het bewijs van inschrijving als student.

Bij uitzondering kan aan niet-studenten voor een korten tijd het verrigten van werkzaamheden of het nemen van proeven tegen vergoeding der kosten door curatoren toegestaan worden.

Art. 11.

Aan de in het vorige artikel genoemde personen wordt desverlangd door den ambtenaar in art. 2 bedoeld voor een door hem te bepalen tijdperk eene werkplaats in de ver-

zameling of het laboratorium aangewezen, voor zoover de ruimte dit toelaat en de aanvrager van voldoende voorbereiding en ontwikkeling blijk geeft.

Art. 12.

Van die werkplaatsen kan dagelijks op de uren, door den in het vorig artikel bedoelden ambtenaar onder goedkeuring van curatoren vastgesteld, gebruik gemaakt worden, behalve op Zondag. Afwijking van die uitzondering kan door genoemden ambtenaar toegestaan worden.

Art. 13.

Elk gebruiker is voor de hem toevertrouwde hulpmiddelen aansprakelijk en wegens de door zijn opzet of onachtzaamheid toegebrachte schade tot vergoeding gehouden.

Art. 14.

Ingeval van misbruik, van wangedrag, van vervreemding van eigendom, en van weigering tot schadevergoeding, wordt de toegang en het gebruik tot de verzamelingen en hulpmiddelen in art. 1 bedoeld, behoudens beroep op curatoren, ontzegd.

Art. 15.

De instructien voor de beambten bij de in artikel 1 bedoelde verzamelingen enz. werkzaam, worden door Onzen in dat artikel genoemden Minister, curatoren gehoord, vastgesteld.

Art. 16.

Is het naar zijn oordeel noodig omtrent het beheer of gebruik van eenige der verzamelingen of hulpmiddelen in art. 1 bedoeld bijzondere bepalingen vast te stellen wegens den bijzonderen aard der verzameling of van dat hulpmiddel, dan geschiedt dit, met inachtneming der bepalingen van dit besluit door Onzen in dat artikel genoemden Minister, curatoren gehoord.

Behoort bij Koninklijk besluit van 31 December 1879, n°. 24.

Mij bekend,

De Secretaris-Generaal van Binnenlandsche Zaken,

(get.) HUBBRECHT.

BIJLAGE B.

HUISHOUDELIJK REGLEMENT voor het collegie
van curatoren der Rijks-Universiteiten.

Art. 1.

Curatoren vergaderen bij voorkeur den (1)
van iedere maand, en voorts zoo dikwijls de president-
curator dit noodig acht of twee leden hem dit schriftelijk
met opgave van redenen verzoeken.

De vergaderingen worden in het universiteits-gebouw
gehouden. De president-curator kan, in bijzondere gevallen,
daarvoor eene andere plaats aanwijzen.

Art. 2.

Spoedeischende gevallen uitgezonderd, worden curatoren
ten minste drie dagen te voren door den secretaris schriftelijk
tot de vergadering opgeroepen.

Het oproepingsbiljet vermeldt de voornaamste punten
van behandeling.

Art. 3.

De president-curator is belast met de leiding der ver-
gadering.

Hij verleent het woord in de orde waarin het gevraagd is.
Zonder voorafgaand verlof van de vergadering voert nie-
mand meer dan twee malen het woord over hetzelfde onder-
werp, met uitzondering van den president, den rapporteur
eener commissie en den voorsteller van eenig voorstel.

Art. 4.

De orde der vergadering is:

- a. vaststelling van de notulen betreffende het verhan-
delde in de vorige vergadering;
- b. mededeeling van de sedert de vorige vergadering
ingekomen stukken en van het krachtens art. 5
daaraan gegeven gevolg;
- c. behandeling van de onderwerpen, welke blijkens de
notulen in de vorige vergadering aanhangig zijn
gebleven;
- d. behandeling der aan de orde zijnde onderwerpen in
door den president te bepalen volgorde;
- e. voorstellen van de leden.

Art. 5.

Eenvoudige en spoedeischende zaken kunnen door den

- (1) Voor Leiden: eersten Woensdag.
Voor Utrecht: eersten Vrijdag.
Voor Groningen: derden Woensdag.

president-curator tusschentijds worden afgedaan. Telkens
als dit geschiedt, doet hij daarvan in de eerstvolgende
vergadering verslag.

Art. 6.

Bij ontstentenis wordt de president-curator vervangen
door den oudsten curator, volgens de orde van aanstelling.

Art. 7.

Het staat aan ieder lid der vergadering vrij, zonder
vermelding van redenen, in de notulen te doen aanteekenen
dat hij zich met een genomen besluit niet heeft vereenigd.

Art. 8.

Alle besluiten worden genomen bij volstrekte meerder-
heid van stemmen.

Over zaken wordt mondeling gestemd; staken de stemmen,
dan wordt het voorstel geacht niet te zijn aangenomen.

De leden stemmen naar volgorde der presentielijst.
De president-curator brengt het laatst zijne stem uit.

Benoeming van personen geschiedt bij ongeteekende
briefjes. Wanneer bij eerste stemming niemand de volstrekte
meerderheid verkrijgt, heeft er eene tweede vrije stemming
plaats. Wanneer ook deze geene volstrekte meerderheid
oplevert, wordt er gestemd tusschen hen, die de meeste
stemmen bekwamen.

Als meer personen een gelijk getal stemmen verkrijgen,
heeft tusschen deze eene tusschenstemming plaats. Bij
staking der stemmen tusschen twee personen beslist het lot.

Art. 9.

Tot het nemen van een besluit wordt de aanwezigheid
ter vergadering van de volstrekte meerderheid der leden
van het collegie vereischt.

Art. 10.

Curatoren kunnen aan een of meer hunner leden bepaalde
opdrachten doen. De commissien worden door den president-
curator benoemd. Bestaat eene commissie uit meer dan
twee leden, dan benoemt zij uit haar midden een rapporteur.

Art. 11.

Brengt eene commissie schriftelijk rapport uit, dan wordt
dit bij het archief gevoegd. Van een mondeling wordt de
conclusie in de notulen vermeld.

Art. 12.

De president-curator kan omtrent bepaalde onderwerpen
geheimhouding opleggen.

Art. 13.

Alle inrigtingen en verzamelingen der Universiteit wor-

den ten minste éénmaal 'sjaars door het collegie of door eene commissie uit zijn midden bezocht. In de eerstvolgende vergadering wordt van de bevinding schriftelijk rapport uitgebragt.

Art. 14.

Ten minste éénmaal 'sjaars wordt door eene commissie uit het collegie een onderzoek ingesteld naar den toestand van het archief en omtrent de stukken en bescheiden, betreffende het geldelijk beheer, waarmede de secretaris belast is. Gelijktijdig worden zijne boekhouding en de staat zijner kas onderzocht. De commissie brengt in de eerstvolgende vergadering van hare bevinding schriftelijk rapport uit.

Art. 15.

De inrigting van het archief en van de daartoe behorende registers geschiedt volgens de regelen daartoe door curatoren te stellen.

Art. 16.

De zorg voor de huishoudelijke behoeften van het collegie en voor aanschaffing van het noodige materieel is, volgens de daaromtrent door den president-curator te geven, voorschriften, opgedragen aan den secretaris.

Art. 17.

Bij ontstentenis van den secretaris wordt zijne betrekking waargenomen door den curator hiertoe door het collegie aan te wijzen.

Goedgekeurd,

's Gravenhage, 28 Junij 1880.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

(get.) SIX.

BIJLAGE C.

INSTRUCTIE voor den secretaris van elk collegie van curatoren der Rijksuniversiteiten.

Art. 1.

Onverminderd het bepaalde bij art. 16 van Zijner Majesteits besluit van 3 December 1878 (*Staatsblad* n°. 174) en art. 15 en 16 van het huishoudelijk reglement voor elk collegie van curatoren der Rijksuniversiteiten, verrigt de secretaris ten dienste van het collegie of van bijzondere commissien uit dat collegie, al de werkzaamheden, welke hem worden opgedragen.

Art. 2.

Hij zorgt voor het tijdig bijeenroepen der vergaderingen.

Art. 3.

Hij opent de stukken aan het collegie gerigt, wanneer hem dit door den president-curator is opgedragen, en stelt ze, des verlangd met praeadvies voorzien, aan dezen ter hand.

Art. 4.

Hij zorgt voor de rondzending bij de leden van het collegie van die stukken, welke daartoe, hetzij door den president-curator, hetzij door een besluit der vergadering worden aangewezen, en voegt er des verlangd eene nota van toelichting bij.

Art. 5.

Hij volgt omtrent de inrigting van het archief en de bijhouding der daartoe behoorende registers en indices, de daarvoor door curatoren te stellen regelen, die aan den Minister van Binnenlandsche Zaken worden medegedeeld.

Art. 6.

Hij woont alle vergaderingen van het collegie bij en houdt aantekening van het aldaar verhandelde. Het ontwerp der notulen van de vorige vergadering wordt, na vooraf aan den president-curator ter lezing te zijn gezonden, in de volgende door den secretaris ter vaststelling aangeboden.

Art. 7.

Hij bewaart al wat tot het archief behoort zorgvuldig, en is daarvoor persoonlijk aansprakelijk.

Art. 8.

Hij geeft aan niemand, behalve aan de leden van het collegie, inzage der hem toevertrouwde registers en stukken, tenzij op schriftelijke magtiging van den president-curator. Hij onthoudt zich van mededeelingen aan derden omtrent hetgeen hem in zijne betrekking ter kennis komt.

Art. 9.

Hij onderteeckt, ten bewijze van juistheid, de afschriften of uittreksels van uitgaande stukken of besluiten.

Art. 10.

Hij stelt tijdig vóór den aanvang der vergadering aan den president-curator, de agenda van de, naar zijn beste weten, te behandelen onderwerpen ter hand.

Art. 11.

Hij zorgt dat in elke vergadering, die hij gehouden is bij te wonen, voorhanden zijn:

1°. de op de te behandelen onderwerpen betrekkelijke stukken;

2°. de registers en indices, vermeld in art. 5 hiervoren;

3°. het huishoudelijk reglement voor het collegie; de instructien voor den secretaris en van allen, die verder bij de Universiteit in dienst zijn;

4°. het noodig materieel en voorts hetgeen, naar zijn oordeel, tot voorlichting der vergadering kan dienstig zijn.

Art. 12.

Hij geeft, zooveel van hem afhangt, ten spoedigste uitvoering aan de genomen besluiten, en ontwerpt de daartoe noodige stukken, welke hij zoodra mogelijk aan de goedkeuring van den president-curator onderwerpt.

Art. 13.

Hij bezorgt het schrijf-, druk-, lithographisch en ander werk, waarvoor het collegie heeft te zorgen.

Art. 14.

Hij zorgt, zooveel van hem afhangt, dat ontwerpen van de rekening en verantwoording, bedoeld in art. 13 van Zijner Majesteits besluit van 3 December 1878 (*Staatsblad* n°. 174) en van het verslag en de begrooting, bedoeld in art. 73 der wet van 28 April 1876 (*Staatsblad* n°. 102) respectivelijk vóór 1 April, vóór 1 October en vóór 15 Mei van ieder jaar aan het collegie worden ingediend.

Art. 15.

Hij geeft, zoo dikwijls hem dit door het collegie of een zijner leden gevraagd wordt, inzage van het archief en van zijn geldelijk beheer alsmede van alle daarop betrekkelijke registers en bescheiden.

Art. 16.

Hij geeft, in geval van verhindering om zijne werkzaamheden waar te nemen, daarvan onverwijld kennis aan den curator die hem, op grond van art. 17 van het huishoudelijk reglement voor het collegie vervangt, alsmede aan den president-curator.

's Gravenhage, 28 Junij 1880.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
(get.) SIX.

BIJLAGE D.

REGLEMENT der bijzondere school van hooger onderwijs, geopend door de vereeniging der Fraters te Tilburg, welke vereeniging ten doel heeft het opvoeden van jongelingen tot nuttige leden der maatschappij en het geven van onderwijs aan kinderen van vermogende en onvermogene ouders en zich bij acte verleden voor notaris HENDRIK ADOLPH ANTONIE WENNING te Tilburg den 2den April 1855 tot een burgerlijk, zedelijk ligchaam heeft gevormd.

Art. 1.

Het doel dezer bijzondere school is het opleiden van jongelingen tot priester der vereeniging.

Art. 2.

De school heeft twee afdelingen, waarvan de eene gevestigd te St. Michiels Gestel in het pensioonaat op den huize Ruwenberg dat door de leden derzelfde vereeniging bestuurd wordt, en het andere in het Fraterhuis te Tilburg.

In de eerste worden opgenomen jongelingen van 12 tot 17 jaar, die onderwijs ontvangen in de christelijke leer, in de latijnsche en grieksche taal, onverminderd de onderwerpen van meer algemeenen aard, bij eene beschaafde opvoeding, in verband met de bestemming der kweekelingen, passende.

In de tweede worden opgenomen jongelingen van 17 tot 24 jaar, die onderrigt ontvangen in de filosofie, in de Heilige schriftuur, in de dogmatische en morale theologie, in de kerkelijke geschiedenis, in het kerkelijk regt en in de algemeene en bijzondere rubrieken der kerk, onverminderd de onderwerpen als voor.

Art. 3.

De cursus der eerste afdeling zal duren ongeveer 6 jaren; die der tweede ongeveer 5 jaren.

Art. 4.

De benoeming der professoren geschiedt door den superior der vereeniging.

Art. 5.

Om in deze school te kunnen worden toegelaten moet men uit een wettig huwelijk gesproten zijn en bewijzen overleggen van een zedelijk en godsdienstig gedrag.

Art. 6.

Zij, die zich aan onzedelijkheid in woorden of werken, hoe gering ook, pligtig maken, zullen onmiddellijk worden verwijderd, alsmede zij, die zich schuldig maken aan verzet tegen de overheid.

Art. 7.

Men zal door allerlei gepaste middelen zorgen, dat de studenten tot een regelmatig, zedig en godsdienstig gedrag worden opgeleid, opdat zij eenmaal als waardige priesters en getrouwe burgers tot heil van Kerk en Staat mogen werkzaam zijn.

Art. 8.

Alle jaren worden aan de studenten twee vacanties verleend, namelijk omtrent Paschen gedurende ongeveer 14 dagen en in de maand Augustus ongeveer eene maand.

Art. 9.

Alvorens in deze school te kunnen worden toegelaten zullen de aspiranten aan een examen worden onderworpen, opdat het blyke of zij genoegzame geestvermogens bezitten om met vrucht hunne studien te kunnen doen.

Art. 10.

Bij een huishoudelijk reglement zullen door den superior en de professoren de tijden van les, studie, uitspanning, gabel en geestelijke oefeningen worden bepaald.

De studenten zullen zich aan die dagorde en discipline stipt moeten onderwerpen.

BIJLAGE E.

OVERZICHT VAN DE VERSLAGEN *der in 1879*
gehouden eindexamens van de hogere burgerscholen.

Zamenstelling der Commissien.

NOORDBRABANT.

Voorzitter: W. HEDICK, directeur der hogere burgerschool te Breda;

leden: dr. A. L. LAMERS, directeur, dr. L. BOOSTEN, J. RINGELING en J. H. A. VAN RAVENHORST, leeraren aan de Rijks- hogere burgerschool te 's Hertogenbosch;

dr. J. H. H. HÜLSMANN, directeur, dr. F. C. SOER en J. M. REINDERS, leeraren aan de Rijks- hogere burgerschool te Tilburg;

D. J. KORTEWEG en A. P. T. SASSSEN, leeraren aan de hogere burgerschool te Breda.

GLDERLAND.

Voorzitter: dr. D. G. CRAMER, directeur der hogere burgerschool te Zutphen;

leden: dr. H. VAN DE STADT, directeur, dr. G. J. MICHAËLIS en W. G. C. LOHMANN, leeraren aan de hogere burgerschool te Arnhem;

dr. A. J. C. SNIJDERS en G. C. R. HOETINK, leeraren aan de hogere burgerschool te Zutphen;

L. B. FIKKERT, directeur der hogere burgerschool te Apeldoorn;

B. WIJNHOF, directeur der hogere burgerschool te Tiel;

mr. W. H. IKMAN VAN BURCK, leeraar aan de hogere burgerschool te Nijmegen;

C. VAN KEMPE VALK, leeraar aan de hogere burgerschool te Winterswijk;

J. VAN DAM, leeraar aan de Rijkslandbouwschool te Wageningen.

ZUIDHOLLAND.

Voorzitter: dr. W. F. KOPPESCHAAR, directeur der hogere burgerschool te 's Gravenhage;

leden: dr. W. BISSCHOP, directeur en A. VAN DEN BRIEL, leeraar aan de hogere burgerschool te Delft;

J. STREYNIS Gz., directeur en dr. N. M. KAM, leeraar aan de hogere burgerschool te Schiedam;

dr. J. NIRUWENHUISEN KRUSEMAN, directeur der hogere burgerschool te Gorinchem;

dr. P. H. SCHOUTE, leeraar aan de hogere burgerschool te 's Gravenhage;

dr. J. G. DE VOS, C. H. THEUNISSE, E. F. L. HAASTERT en J. W. WEEVERS, leeraren aan de hogere burgerschool te Rotterdam;

dr. P. P. C. HOEK, leeraar aan de hogere burgerschool te Leiden;

H. L. DE VRIES en J. N. HESSLING, leeraren aan de hogere burgerschool te Dordrecht.

NOORDHOLLAND.

Voorzitter: dr. H. BRONGERSMA, directeur der hogere burgerschool te Haarlem;

leden: W. VAN RAVENHORST, K. E. SCHELD en J. J. TERWEN, leeraren aan de Rijks- hogere burgerschool te Alkmaar;

dr. J. E. ROMBOUTS, mr. F. A. DE GRAAFF en W. M. LOGEMAN, leeraren aan de hogere burgerschool te Haarlem;

dr. A. VAN HENNEKELER, dr. N. VAN DE WALL en A. D. HAGEDOORN, leeraren aan de hogere burgerschool te Amsterdam;

dr. A. W. KROON jr., dr. A. E. J. HOLWERDA en C. VAN TIEL, leeraren aan de hogere burgerschool te Leiden;

mr. J. H. L. VAN OVEN, leeraar aan de hogere burgerschool te Zaandam.

ZEELAND.

Voorzitter: dr. G. VAN HENNEKELER, directeur der Rijks- hogere burgerschool te Middelburg;

leden: mr. M. J. DE WIT HAMER, procureur bij de arrondissements-regtbank te Middelburg;

dr. J. J. COUVÉ, J. VERMEULEN en A. J. G. PAARDKOOPE, leeraren aan de Rijks- hogere burgerschool te Middelburg;

G. KOK jr., directeur, dr. P. SCHURINGA en C. HOFMAN, leeraren aan de hogere burgerschool te Zierikzee;

dr. A. W. VAN CAMPEN, directeur, J. A. KOLPA en G. J. VAN DER POLL, leeraren aan de hogere burgerschool te Goes;

UTRECHT.

Voorzitter: dr. C. A. ENGELBRECHT, hoogleeraar-directeur der Rijks- hogere burgerschool te Utrecht;

leden: dr. J. L. HOORWEG, dr. W. H. VAN DE SANDE BAKHUYZEN, dr. J. E. STARK, dr. J. H. HIGGEN en G. DE BRUYNE, leeraren aan de Rijks- hogere burgerschool te Utrecht;

dr. H. J. MENALDA VAN SCHOUWENBURG, directeur, J. C. F. PRIKKEN, A. M. KOLLEWIJN NZN. en W. J. HARKERT, leeraren aan de hogere burgerschool te Amersfoort.

FRIESLAND.

Voorzitter: dr. C. P. BURGER, directeur der Rijks- hogere burgerschool te Leeuwarden;

leden: dr. J. ZAAIJER AZN., jhr. dr. D. H. WAUBERT DE PUISEAU en mr. S. J. COHEN, leeraren aan de Rijks- hogere burgerschool te Leeuwarden;

J. N. VALKHOFF, directeur en C. J. PRAKKEN, leeraar aan de Rijks- hogere burgerschool te Heerenveen;

dr. M. HESSELINK, leeraar aan de Rijks-hoogere burgerschool te Groningen;

dr. A. NILLAND, B. SELHORST en J. C. VAN DRUTEN, leeraren aan de hoogere burgerschool te Sneek;

P. J. ALBERTS, directeur en dr. J. L. ANDREAE, leeraar aan de hoogere burgerschool te Harlingen.

OVERIJSSSEL.

Voorzitter: dr. W. J. A. HUBERTS, directeur der Rijks-hoogere burgerschool te Zwolle;

leden: dr. C. J. J. NINCK BLOK, W. A. ELBERTS en J. S. PIQUET, leeraren aan de Rijks-hoogere burgerschool te Zwolle;

dr. G. SCHOUTEN, mr. R. G. PHILIPSON en dr. J. BECKERING VINCKERS, leeraren aan de hoogere burgerschool te Kampen;

dr. J. SIRKS, directeur, P. BROUWER RZ. en J. OOSTING, leeraren aan de hoogere burgerschool te Deventer.

GRONINGEN.

Voorzitter: E. HUIZINGA, directeur der hoogere burgerschool te Veendam;

leden: dr. F. G. GRONEMAN, directeur, mr. M. VAN LIER, J. KORS en F. MEIJER, leeraren aan de Rijks-hoogere burgerschool te Groningen;

dr. A. VAN HASSELT en J. BEALS, leeraren aan de Rijks-hoogere burgerschool te Assen;

dr. B. VAN DER MEULEN, leeraar aan de Rijks-hoogere burgerschool te Suppemeer;

J. F. DROST, leeraar aan de Rijks-hoogere burgerschool te Warffum;

H. DETIMER HILLINGA, leeraar aan de hoogere burgerschool te Veendam.

LIMBURG.

Voorzitter: dr. A. L. LAMERS, directeur der hoogere burgerschool te 's Hertogenbosch;

leden: dr. G. P. SEYN, dr. M. A. BOOSTEN en T. J. H. ADRIANI, leeraren aan de Rijks-hoogere burgerschool te Roermond;

dr. J. HOFFMANS, J. A. LEERS, M. RUTTEN en G. SMITS, leeraren aan de hoogere burgerschool te Maastricht;

M. J. H. HOUBA, leeraar aan de hoogere burgerschool te Nijmegen;

J. KNITTEL, leeraar aan de bijzondere school voor hooger en middelbaar onderwijs te Kerkrade.

Buur der examens

COMMISSINN.	Aan- vang	Einde	Aantal dagen.	Aantal candidaten.	Gehouden te
	der examens.				
Noordbrabant.	14 Julij	16 Julij	3	4	Breda.
Gelderland . . .	14 id.	26 id.	12	21	Nijmegen.
Zuidhollandj . .	14 id.	31 id.	16	47	'sGravenhage.
Noordholland . .	14 id.	25 id.	11	34	Haarlem.
Zeeland	18 id	31 id.	12	16	Zierikzee.
Utrecht	14 id.	24 id.	10	10	Utrecht.
Friesland	14 id.	23 id.	9	13	Leeuwarden.
Overijssel	14 id.	26 id.	12	15	Kampen.
Groningen	14 id.	26 id.	12	17	Veendam.
Limburg	17 id.	26 id.	9	12	Maastricht.

Uitslag der examens.

COMMISSIEN.	Hoogere burgerschool.	Getal der candidaten, die		
		zijn geëxamineerd.	zijn toegelaten.	zijn afgewezen.
Noordbrabant . . .	's Hertogenbosch.	2	2	—
	Breda	2	2	—
Gelderland . . .	Arnhem	4	4	—
	Nijmegen	4	3	1
	Tiel	5	5	—
	Zutphen	8	5	3
Zuidholland . . .	's Gravenhage . . .	20	16	4
	Leiden	8	8	—
	Dordrecht	6	4	2
	Delft	7	5	2
	Rotterdam	7	7	—
	Schiedam	2	2	—
	Geen hoogere bur- gerschool	4	3	1
Noordholland . . .	Amsterdam	19	15	4
	Haarlem	2	2	—
	Alkmaar	3	3	—
	Zaandam	1	1	—
	Geen hoogere bur- gerschool	2	—	2
Zeeland	Middelburg	5	5	—
	Goes	4	4	—
	Zierikzee	7	7	—
Utrecht	Utrecht	8	8	—
	Amersfoort	2	2	—
Friesland	Leeuwarden	10	10	—
	Sneek	3	3	—
Overijssel	Zwolle	2	2	—
	Deventer	4	4	—
	Kampen	9	8	1
Groningen	Groningen	9	9	—
	Veendam	8	7	1
Limburg	Roermond	5	5	—
	Maastricht	6	3	3
	Rolduc	1	1	—
	Totaal	189	165	24

In de hier volgende tabel zijn de cijfers vermeld, die door elke commissie, voor de vijf verschillende afdelingen, in het algemeen reglement, behoorende bij het Koninklijk besluit van 10 Maart 1870, n°. 1 (*Staatsblad* n°. 49), aangewezen, zijn toegekend.

Aantal malen dat is toegekend het cinecijfer:	Noordbrabant.		Gelderland.		Zuidholland.		Noordholland.		Zeehnd.		Utrecht.		Friesland.		Overijssel.		Groningen.		Drenthe.		Limburg.		Totaal.		
	Groep		Groep		Groep		Groep		Groep		Groep		Groep		Groep		Groep		Groep		Groep		Groep		
	A	B	C	D	E	A	B	C	D	E	A	B	C	D	E	A	B	C	D	E	A	B	C	D	E
10	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
9	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
8	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
7	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
6	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
5	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
4	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
3	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
2	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Aantal voldoende malen (onvold.	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4
67 Getal candidaten	4	21	47	34	16	10	13	15	17	12	189														

Geen eindexamnen.

Opmerkingen der Commissien omtrent de examens in de verschillende vakken.

Zoo als reeds uit bovenstaande tabellen blijkt, werd dit jaar geen eindexamen in de provincie Drenthe afgenomen omdat geene leerlingen van de Rijks- hogere burgerschool te Assen zich hadden aangemeld. De Commissien, belast met het afnemen der eindexamens in de overige provincien, deden eenige mededeelingen welke hier in hoofdzaak worden opgenomen.

A. Wiskunde.

Het examen in dit vak gaf in Noordbrabant tot verschillende opmerkingen aanleiding. Terwijl de uitslag van het examen in de stekunde gemiddeld voldoende kon genoemd worden, leverde dat in de planimetrie zeer onvoldoende resultaten, daar het opgegeven vraagstuk door niet één der candidaten werd opgelost; het mondelinge onderzoek herstelde die tekortkoming slechts ten deele en niet dan na veel weifelen werden eenvoudige bewijzen, constructies en afleidingen van bekende formules gevonden. Beter was het met de stereometrie gesteld; daarbij legden de candidaten, behalve een, genoegzame kennis aan den dag. Dat de goniometrie beter werd gekend dan de trigonometrie bleek uit de behandeling van zeer eenvoudige vraagstukken, die met het oog op het laatste vak waren opgegeven. De beschrijvende meetkunde was aan twee candidaten voldoende bekend, terwijl de twee anderen de oplossing der vraagstukken niet of onnaauwkeurig hadden gevonden. In Gelderland was het mondelinge examen over het algemeen zeer bevreemdend, daar slechts twee candidaten onvoldoende werden bevonden; het schriftelijk werk was daarentegen veel minder en onvoldoende: bij zes candidaten over stekunde, bij negen over meetkunde, bij vier over trigonometrie en bij zes over beschrijvende meetkunde. Deze uitkomst was, volgens de Commissie, niet bevreemdend, daar tot het oplossen van vraagstukken zekere vaardigheid en geoefendheid vereischt worden, die niet altijd worden aangeetroffen, zelfs niet bij die leerlingen, welke de theoretische grondslagen der wetenschap vrij voldoende kennen; uit dien hoofde achtte de Commissie het wenschelijk dat voor het schriftelijk werk geene opgaven worden gekozen, waarvan de oplossing langs omwegen moet verkregen worden. Aan het mondelinge examen, dat aanmerkelijk beter was, behalve over de planimetrie, waarvan de beginselen ten deele weder vergeten waren, meende de Commissie een overwegenden invloed te moeten toekennen. Dat het vroeger geleerde niet genoeg onthouden was, bleek ook aan de Commissie in Overijssel bij het examen in de rekenkunde; van de andere vakken was over het algemeen eene grondige studie gemaakt. In Zeeland leverde het schriftelijk onderzoek niet de gewenschte resultaten op; twee candidaten bekwamen voor stekunde het cijfer 4, zeven anderen waren slechts even voldoende; de eigenschappen der reeksen, logaritmen, wortelvormen en vergelijkingen werden over algemeen voldoende verklaard. Bij de trigonometrie was het schriftelijk werk beter, hoewel enkelen meer langs den algebraischen weg dan op trigonometrische wijze tot de oplossing waren gekomen. Bij de beschrijvende meetkunde misten sommigen de oefening in eenige der meest praktische constructien, terwijl in de stereometrie velen zich niet genoeg hadden toegelegd op de strengheid en volledigheid van bewijs en redenering. Dat de beschrijvende meetkunde een geheel afzonderlijke plaats in het wiskunstig onderwijs inneemt, bleek wederom in Zuidholland, waar het dikwijls voorkwam dat candidaten, die in dit onderdeel uitmuntten, zich zwak betoonden in het overige. In dit vak, zoo merkte de Groningsche Commissie op, waren de figuren meerendeels slordig getekend, en in de bijgevoegde verklaring van de constructie waren soms bewijzen opgenomen voor stellingen uit de stereometrie, die hier hante toepassing misten; overigens was bij stekunde, meetkunde en trigonometrie het mondelinge examen beter dan het schriftelijke, zoodat de uitslag van 'tgebeele examen levredigend kon genoemd worden. In Limburg was het examen middelmatig; de trigonometrie was voldoende bestudeerd, de algebra minder; bijna geen der candidaten had werk gemaakt van

de rekenkundige reeksen van hogere orde en van de leer der permutaties en combinaties, ook was de leer der gebroken en negative exponenten door velen verwaarloosd. In Utrecht betuigde de Commissie hare tevredenheid, maar had overigens evenmin als in Friesland en Noordholland stof tot opmerkingen.

B. Beginselen van de theoretische en toegepaste mechanica, van de kennis van werktuigen en van de technologie.

In Gelderland was het oorleel der Commissie gunstig; het examen stak gunstig af bij hetgeen vroeger meermalen was ondervonden, en de meeste candidaten hadden een vrij helder inzicht in de gronden, zoowel van statica als van dynamica. Zoo als ook uit de toegekende cijfers bleek, hadden de candidaten in Noordholland zich wel niet met bijzondere voorliefde, maar toch met voldoende uitkomst op de studie van dit vak toegelegd, eene getuigenis, die in Zeeland niet kon gegeven worden, aangezien aldaar bij het mondelinge onderzoek bleek, dat soms aan het theoretische, soms vooral aan het toegepaste gedeelte veel ontbrak.

In Noordbrabant en Friesland waren de Commissien niet ontevreden, hetgeen echter voornamelijk moet toegeschreven worden aan de laag gestelde eischen.

Zeer gunstig kon het examen genoemd worden in Overijssel; van de vijftien candidaten kenden elf de beginselen der statica en dynamica en de toepassing daarvan bij het oplossen van vraagstukken. Behalve het cijfer 4 dat voor de mechanica eenmaal, en het cijfer 3 dat voor de kennis der werktuigen ook eenmaal werd toegekend, waren in Groningen de overige cijfers voldoende, sommige zelfs zeer voldoende. Bij het examen in de technologie werd van de candidaten de beschrijving gevraagd van eene door hen bezochte fabriek of werkplaats; aan dezen eisch voldeden allen.

Ook in Zuidholland en Limburg waren de resultaten gunstig en de beginselen juist opgevat, hoewel in eerstgemelde provincie het examen in de statica beter was dan in de dynamica.

C. Natuurkunde en hare voornaamste toepassingen.

In Noordbrabant waren de vraagstukken voor een gedeelte goed opgelost, behoudens enkele fouten in de redenering; het vraagstuk uit het gebied van het geluid, over de orgelpijpen, was door geen der candidaten opgelost en even als door sommigen in Groningen onbeantwoord gelaten; in laatstgenoemde provincie werd echter ook aan hen een voldoende cijfer toegekend indien zij het andere werk beter geleverd hadden; in Noordbrabant waren de opstellen, vervaardigd over de wetten der breking en de bepaling van den brekingsindex bij twee der candidaten zeer voldoende, terwijl bij de twee anderen een gemis van inzicht in de wetten en hare beteekenis niet minder dan een gemis van vaardigheid in de afleiding der formules merkbaar was. In Gelderland, Noordholland en Friesland was het examen voldoende en gaf, evenmin als in Utrecht en Limburg, tot bijzondere opmerkingen aanleiding. In Zeeland waren de vraagstukken meestal zeer goed behandeld; sommige candidaten hadden er slechts twee van de drie opgelost. De opstellen hadden weinig te betrekken en niet weinig onjuistheden kwamen er in voor; mondeling voldeden eenige candidaten zeer goed, hoewel de kennis van het licht bij velen gebrekkig was en twee candidaten bepaald slecht antwoordden. In Zuidholland trok het de aandacht der Commissie, dat de candidaten zich over het algemeen wel veel moeite hadden gegeven om de methode te begrijpen, volgens welke verschillende physische constanten worden bepaald, maar dat aan den anderen kant minder studie was gemaakt van hetgeen meer voor de hand lag. Van de hoofdeelen, die door treffende proeven binnen hun bereik gebracht waren, hadden de meeste candidaten slechts een geringen indruk bewaard; zoo wist bij voorbeeld bijna niemand iets noemenswaardigs te vertellen van de ontleding der zonnestralen en alles wat daarmede samenhangt; daarentegen liet de kennis van de wijze waarop de de brekingsindices bepaald worden, weinig te wenschen

over. De Commissie betreunde het, dat de leer van het geluid, die in de laatste jaren steeds in belangrikheid gewonnen heeft, bijna geheel was verwaarloosd; misschien zou een minder wiskundige behandeling van een deel der natuurkunde er toe bijdragen om den leerlingen een ruimeren blik op dit gebied van kennis te geven.

D. Scheikunde.

In Zuidholland bleek dit vak door velen met voorliefde beoefend te zijn; de meeste kandidaten toonden mondeling een goed inzicht te hebben in de voornaamste grondslagen, waarop het theoretische gedeelte der tegenwoordige scheikunde berust, en toonden bij het practisch examen eenige bedrevenheid te bezitten in de analytische chemie. Ook in Noordbrabant waren zowel de practische oefeningen, bestaande in eene kwalitatieve analyse van oplosbare metaalzouten, als de kennis der organische scheikunde en der koolstofverbindingen, voldoende. In Gelderland, Overijssel en Utrecht was niets bijzonder vermeldingswaard, behalve dat in laatstgenoemde provincie aan alle kandidaten, één uitgezonderd, een voldoende cijfer kon worden toegekend, en zelfs aan één het cijfer 10.

De commissie in Noordholland merkte op, dat door enkele kandidaten eene groote afdeling der bewerktuigde scheikunde weinig of niet behandeld was, terwijl bij het schriftelijk examen een paar onderwerpen over organische chemie eene te groote afdeling der scheikunde omvatten, waardoor het voor de kandidaten moeilijker was een geregeld opstel te leveren. Van de examinandi in Zeeland bekwamen twee het cijfer 10, twee anderen daarentegen slechts 4; men trof in het algemeen meer feitenkennis dan heldere scheikundige begrippen aan, meer studie van koolstofverbindingen dan van metalen en niet-metalen.

In Limburg was het schriftelijk examen van allen voldoende; mondeling toonden vier kandidaten weinig doorzicht te bezitten in algemeene scheikundige wetten en verschijnselen, terwijl allen de ontleding van een eenvoudig zoutmengsel op voldoende wijze wisten uit te voeren en te verklaren, zij het ook dat sommigen eenige hulp van noode hadden. Het examen in de scheikunde van de Groningsche leerlingen was zeer bevredigend. Het eenvoudige stoichiometrische vraagstuk werd echter slechts door drie kandidaten zonder fouten opgelost; enkelen volgden eene omslagtige methode of begingen rekenfouten en de meesten stelden de oplossing van zilver in salpeterzuur verkeerd voor; over het geheel waren de opstellen over organische scheikunde beter dan die over anorganische. Aan den praktischen arbeid werd door één candidaat niet deelgenomen, die zich wegens min gunstigen gezondheidstoestand moest onthouden. Mengsels van twee in water oplosbare zouten werden ten onderzoek gegeven en met verschillend succes onderzocht; ofschoon wel eenige bewijzen van praktische bedrevenheid waren op te merken en de hoofdgang der analyse door de meeste kandidaten goed verklaard werd, kon slechts van een hunner het cijfer verhoogd worden. Dat de kandidaten van de hooze burgerschool te Groningen slechts enkele der zware metalen hadden bestudeerd, meende de commissie te moeten mededeelen, omdat het haar aanleiding gaf tot de vraag: mag, waar het programma voor de eindexamens de anorganische en de hoofdpunten der organische scheikunde bevat, bij het onderwijs de behandeling van zoovele elementen, als zink, koper, lood, kwik, zilver enz., achterwege blijven? Worden zij in het onderwijs opgenomen, dan blijft er minder tijd over voor andere vakken en voor herhaling van het geleerde. Daar bij het bestaan van dit dilemma de beoordeeling van kandidaten van verschillende scholen eigenaardige moeilijkheden oplevert, achtte de Commissie het wenschelijk dat omtrent dit punt bij de verschillende leeraren eenstemmigheid worde verkregen.

E. Beginselen van delfstof-, aard-, plant- en dierkunde.

In Zuidholland, Zeeland en Limburg werd eenstemmig geklaagd over de weinige kennis die de kandidaten in dit vak ten toon spreidden; in eerstgemelde provincies bovendien over het gebrek aan eenheid en in de methode van doceren en in de op het examen te stellen eischen, waardoor

de gunstige uitslag zeker niet bevorderd wordt. In Zeeland waren aan velen de typen van het dierenrijk evenmin bekend als de eenvoudigste planten, zoodat zevenmaal een onvoldoend cijfer moest worden toegekend. Tot de Limburgsche leerlingen was de wetenschap van de eerste beginselen of in hun geheel of in enkele onderafdeelingen, niet of zeer gebrekkig doorgedrongen.

In Noordbrabant bleek het dat van dierkunde voornamelijk de mensch en de hoogere diersoorten bestudeerd waren; dat de plantkunde minder beoefend was dan de cristallographie, terwijl niet alleen de kennis der voornaamste mineralen, maar ook de antwoorden, gegeven op enkele vragen over aardkunde, veel te wenschen lieten.

In Noordholland waren, wat plantkunde betreft, door de meeste kandidaten de morphologie en de systematiek met voorliefde beoefend, dikwijls ten koste van andere afdelingen dezer wetenschap; dierkunde en meestal aarden delfstofkunde waren goed beoefend.

In groningen was de uitslag van het examen in de natuurlijke historie vrij gelukkig; het laagste cijfer dat in dit vak slechts aan twee kandidaten werd toegekend was 6, al liet dan ook bij enkelen de kennis der belangrijkste mineralen, met name der zware metalen, te wenschen over. Bij de examens in Overijssel en Utrecht was de kennis van aarden- en delfstofkunde vrij gering, en stond in laatstgenoemde provincie zeer achter bij de kennis der dierkunde.

F. Beginselen der kosmographie.

De oplossing van vraagstukken met behulp van de hemelglobe was in Noordbrabant het beste gedeelte van dit examen; minder bevredigend was de wijze waarop de kandidaten rekenschap gaven over de coördinaten aan den hemel, en de onderscheiding van de verschillende schijnbare bewegingen aan den hemel was niet altijd even juist en duidelijk. In Overijssel was het examen bevredigend; de meeste kandidaten hadden een goed inzicht in de inrigting van het zonnestelsel. Het examen in Zeeland was van sommige kandidaten zeer goed en van één uitmuntend; velen daarentegen waren slecht bekend met de plaatsbepaling aan den hemel en de schijnbare beweging der zon en hadden geen begrip van middelbaren tijd. Aan de meeste kandidaten in Zuidholland kon een voldoende, aan sommigen zelfs een zeer voldoende cijfer worden gegeven, daar zij goed vertrouwd bleken te zijn met de verschillende coördinatenstelsels en de methoden voor de plaatsbepaling aan den hemel en op de aarde; iets minder groot was hunne kennis omtrent de verklaring der verschijnselen, die uit de beweging der planeten en hare wachtters voortvloeien en omtrent de hoogere streken des hemels.

In de overige provincies was het examen meerendeels voldoende, doch leverde geen stof tot bijzondere aanmerkingen op.

G. Gronden van de gemeente-, provinciale en staats-inrigting van Nederland.

Dat de algemeene indruk van dit examen gunstig was, werd door de commissien in Gelderland en Noordholland niet verzweigen; zoowel de kennis der tegenwoordige staatsinstellingen als van de historische ontwikkeling daarvan was in eerstgenoemde provincie voldoende; enkele kandidaten in laatstgenoemde provincie waren niet genoegzaam bekend met de hoofdtrekken van de inrigting van het provinciaal- en 't gemeentebestuur, of zelfs met de belangrijkste bepalingen der Grondwet. In Noordbrabant bekwamen twee kandidaten het cijfer 8, twee 4; dit niet zeer schitterende resultaat moest voornamelijk worden geweten aan de niet voldoende bekendheid met de hoofdpunten der staatsregeling en het verband tusschen de onderdeelen; bij één bovendien aan te weinige kennis van het bestuur onzer kolonien. De commissie in Zeeland merkte in geen der overige vakken zulk een in het ooglopend verschil op tusschen de cijfers aan de kandidaten toegekend; de kennis van de meest elementaire grondslagen onzer staatsregeling was bij sommigen zeer oppervlakkig en gebrekkig, en de meesten hadden van het bestuur onzer kolonien slechts een flauw begrip. In Zuidholland, Overijssel en groningen was het examen bevredigend; in Limburg en

Utrecht kon ook met de kennis, die de kandidaten ten toon spreidden, genoegen worden genomen, ja in laatstgenoemde provincie voldeden drie zelfs uitmuntend.

II. Staatshuishoudkunde en statistiek, inzonderheid van Nederland en zijne kolonien en bezittingen.

Door de leerlingen in Gelderland was de staatshuishoudkunde over het algemeen met vrucht beoefend en werden de enkele vragen over statistiek meestal voldoende beantwoord. In Noordbrabant toonden drie der kandidaten een genoegzaam inzicht in de leer der volkswelvaart en bekendheid met de voornaamste vraagstukken der practische oeconomie; hier en daar evenwel bemerkte men de gevolgen van een werktuigelijk van buiten leeren, terwijl één geen antwoord wist te geven op de meest eenvoudige vragen over munt- en bankwezen. In Limburg was de voornaamste aanmerking deze, dat te weinig gelet was op vroegere stelsels op het gebied van staatshuishoudkunde. Het bleek in Zuidholland dat de weinige tijd, die op sommige scholen aan de beoefening van de staatshuishoudkunde wordt gewijd, oorzaak was dat eenige belangrijke onderwerpen niet of slechts oppervlakkig waren behandeld, maar niettemin had het genoten onderdicht blijkbaar gestrekt om de kandidaten een vrij voldoende blik in de huishouding der maatschappij te doen slaan; van de statistiek hadden weinigen eenig begrip.

I. Aardrijkskunde.

De indruk, dien de commissien in de meeste provincien van het examen in dit vak ontvingen, was verre van slecht. Moest in Noordbrabant en Utrecht aan één candidaat, in Overijssel aan twee, een onvoldoend cijfer worden gegeven, zoo stak juist de meerdere kennis der anderen hierbij gunstig af; in laatstgenoemde provincie trouwens hadden sommige leerlingen zich, door ontstentenis van den leeraar in dit vak aan hunne school, door eigen oefening moeten bekwalen, eene omstandigheid die er wellicht toe bijdroeg dat de aardrijkskunde van Nederland over het algemeen minder bekend was dan die van het buitenland. De vragen die in Gelderland gedaan werden over de beginselen der natuurkundige aardrijkskunde, het onderling verband der geographische verschijnselen, eenige Europeesche landen en Nederland met zijne kolonien, werden ruim voldoende beantwoord. In Noordholland liet de topographische kennis en in Friesland de kennis der geographische namen te wenschen over. Vier kandidaten in Zeeland wisten de vragen over de natuurkundige aardrijkskunde uitstekend te beantwoorden; minder goed was het examen in de staatkundige aardrijkskunde, terwijl zeven kandidaten weinig begrip hadden van het verband tusschen deze twee takken der wetenschap en niet bekend waren met de juiste ligging der voornaamste handelsteden. De aardrijkskunde van Nederland was aan acht leerlingen voldoende bekend; de overigen schoten tekort in de kennis van grondsoorten in verband met de producten, van de gesteldheid der kusten, de hoogte van den bodem en de middelen van bestaan. Door gebrek aan herhaling van het geleerde waren de bijzonderheden van Nederland minder bekend dan de algemeene toestand van Europa en andere werelddeelen. Voor alle kandidaten in Groningen had dit vak den grondslag gelegd voor de kennis van de elementen der bevolking, haar aanleg, karakter, godsdienst, beschaving en middelen van bestaan; sommigen bleven 't antwoord schuldig op de vragen naar de oorzaken en gevolgen van zeestroomingen, windrichtingen en klimaten. De staatkundige aardrijkskunde was beter bestudeerd dan de natuurkundige; de voornaamste feiten op het gebied van land- en volkenkunde werden door de meesten goed verklaard. Den weinigen tijd in aanmerking genomen die in de hoogere klassen voor de aardrijkskunde kan worden beschikbaar gesteld, waren in Zuidholland de eischen voor het examen niet hoog gesteld. Toch waren de uitkomsten zeer middelmatig; de kennis der ethnographie van Nederland en zijne bezittingen was gering en de voornaamste feiten op het gebied der natuurkundige aardrijkskunde waren zeer vlugtig door verscheidene kandidaten bestudeerd.

K. Geschiedenis.

De indruk dien de Commissie in Noordbrabant van dit examen ontving was niet bijzonder gunstig; op één candidaat na, die goed voldeed, kon geen ander praedicaat dan *een voldoende* worden toegekend, vooral wegens de slechte beantwoording der vragen aangaande de oude geschiedenis. Ook in Gelderland was de oude geschiedenis het minst bekend, benevens de geschiedenis van den laatsten tijd; de kennis der middeleeuwen en van den nieuwen tijd was vrij goet. De Commissie te Utrecht, hare tevredenheid betuigende over het examen, betreurde het, dat voor de geschiedenis niet meer, gelijk in de eerste jaren was voorgeschreven, een schriftelijk opstel geëischt wordt. De kandidaten in Noordholland en Limburg beantwoordden bijna allen voldoende, hoewel sommigen door het verzuimen der chronologie het inzicht misten in het verband der gebeurtenissen. De vaderlandsche geschiedenis was in Zeeland door de meesten weinig beoefend, alsmede de nieuwste tijd; anderen waren bekend met de feiten, maar niet met de oorzaken en gevolgen. Beter was de uitslag in Overijssel, waar de geschiedenis door verscheidene kandidaten met voorliefde bestudeerd was, en in Groningen, waar men was doorgedrongen tot het verband der feiten onderling en de beteekenis der hoofdgebeurtenissen en personen, zoodat hetgeen aan chronologische kennis ontbrak door het inzicht in de historie vergoed werd.

L. Nederlandsche taal en letterkunde.

Zoo als met het oog op de veelheid der vakken niet te verwonderen is, gaf de Commissie in Zuidholland te kennen, dat de kandidaten weinig gelezen hadden wat niet bepaald op de school onderwezen was, zij het dan ook dat zij met de hoofdpunten der letterkunde goed vertrouwd waren. Aan grove taal- of stijlfouten maakten men zich, op enkele kandidaten na, niet schuldig; de interpunctie echter liet, zelfs wat de allereerste regelen aangaat, bij de overgrootste meerderheid veel te wenschen over. De kennis der orthographie was in Noordbrabant voldoende; in de opstellen werd de juiste schrijfwijze slechts ontsierd door ééne fout in het geslacht; wel ontmoette men geen rijkdom van gedachten, hetgeen ook niet te verwachten was, maar de zinsontleding en de geschiedenis der letterkunde waren voldoende bekend. Mondeling bleek de kennis der prosodie niet tot de kandidaten te zijn doorgedrongen; evenmin als een inzicht in de rhetorica, ofschoon van de gebruiken en gebreken der oude Kamers van »Rhetoriken" liet een en ander werd verteld.

Het schriftelijke examen was in Groningen beter dan het mondelinge; geen enkel opstel was onvoldoende van stijl of inhoud. Beter dan de spraakkunst, waarvan in de laatste jaren geen bepaalde studie was gemaakt, was de geschiedenis der letterkunde bekend; ook had men een goed overzicht over het geheele veld en veel werk gemaakt van enkele tijdperken. Ofschoon bij dit examen in de provincie Gelderland slechts één candidaat onvoldoende werd bevonden, waren toch de meesten op het gebied der spraakkunst minder ontwikkeld dan men had mogen verwachten. Overigens hadden zij een vrij goed inzicht in de geschiedenis en de letterkunde, hoewel eene vergelijking der moedertaal met vreemde talen niet scheen te hebben plaats gehad; de opstellen getuigden van eene behoorlijke ontwikkeling, maar bewezen dat sommige kandidaten niet de gewoonte hadden om vooraf eene schets van hun opstel te maken. Door de kandidaten in Limburg werd een beter schriftelijk dan mondeling examen afgelegd, doordat de spraakkunst in de laatste jaren eenigzins verwaarloosd was; aan letterkunde had de helft weinig gedaan. Tegenover de minder bevredigende uitkomsten van het examen in Zeeland, waar kennis der spraakkunst gewrekkelig was en slechts enkele opstellen goed konden genoemd worden, kan echter gewezen worden op Overijssel, waar nagenoeg allen voldoende waren, en velen met vrucht hadden gelezen en het gelezene verwerkt, en op het verslag der Utrechtsche Commissie, die weinig taalfouten in de opstellen had gevonden en, behoudens enkele aanmerking op stijl en inhoud, met lof van het mondelinge examen gewaagde.

M. Fransche taal en letterkunde.

In Gelderland was de Commissie van oordeel, dat een voldoende opstel in eene vreemde taal een te hooge eisch is voor de candidaten; het kwam haar wenschelijker voor in het programma een met oordeel gekozen stuk op te geven en dit uit het Nederlandsch in eene vreemde taal te doen vertalen; dan zouden de candidaten zich tot den vorm kunnen bepalen en het schriftelijk werk zou een juist maatstaf opleveren tot het beoordeelen van hunne kennis in de taal. Bij het examen in de fransche en ook in de hoogduitsche letterkunde, moesten sommige candidaten zich bepalen tot het navertellen van eene, bij eenigen blijkbaar van buiten geleerde, analyse van een of ander stuk. In Utrecht waren door twee candidaten geen voldoende vorderingen gemaakt; een ander legde mondeling en schriftelijk een zeer goed examen af. De kennis der grammatica was bij de candidaten in Friesland voldoende, en de fouten die schriftelijk gemaakt waren, werden mondeling veelal verbeterd; toch was er weinig belesenheid waar te nemen en was de vaardigheid in spreken het grootste struikelblok. Het schriftelijk examen was van de meeste candidaten in Zeeland voldoende, behalve eenige opstellen, die door fouten in spelling en grammatica ontleed werden; bij het verklaren van een gemakkelijk proza-stuk of eene bekende fabel, straalde eene geringe woordenkennis door en konden slechts enkelen zich gemakkelijk uitdrukken. De kennis der letterkunde was niet bevredigend; van politieke en litterarische toestanden hadden de meesten geen begrip, en enkele candidaten kenden alleen de namen der schrijvers en der voornaamste producten. Drie candidaten hadden een juist begrip van de toestanden in de 16de en 17de eeuw, door hunne kennis van het verband tusschen letterkunde en geschiedenis.

De uitslag van het examen in Zuidholland was vrij bevredigend, want, al liet de kennis der grammatica te wenschen over en al waren de gronden der taal voor een deel vergeten, zoo verkregen toch slechts drie candidaten een onvoldoend cijfer; het hoogste cijfer werd aan één candidaat toegekend wegens zijne groote belesenheid en zuivere, gemakkelijke uitspraak. Van de vier candidaten in Noordbrabant waren drie bij het schriftelijk examen even voldoende, één goed; stijl, inhoud, woordenkeus en wijze van uitdrukking lieten veel te wenschen over en werden mondeling niet veel verbeterd, zoodat zelfs degene wiens schriftelijk werk goed was, mondeling onvoldoend werd bevonden. In Overijssel was het examen van twaalf candidaten voldoende, maar, behalve bij vier, bepaalde de kennis der letterkunde zich tot het behandelde op de les. Weinig vorderingen waren in Noordholland gemaakt; de spraakkunst was door velen vergeten, de voornaamste schrijvers waren niet gelezen, terwijl de copia verborum zeer gering bleek te zijn.

N. Hoogduitsche taal en letterkunde.

Het schriftelijk werk was door twee candidaten in Noordbrabant bijna zonder taalfouten gemaakt, door de twee anderen met grove fouten en onjuiste woorden van eigen maaksel; het mondeling examen was daarmede in overeenstemming. In Zuidholland was het examen schriftelijk en mondeling over het algemeen onvoldoende; er waren veel grammaticale fouten gemaakt, ook in de behandeling van een meestal ongelukkig gekozen onderwerp; het bleek dat in de laatste jaren van den cursus de letterkunde ten koste van het grammaticale onderwijs wordt beoefend.

Ook in Noordholland was bij een derde der candidaten de spraakkunst gebrekkig, hetgeen blijkbaar was uit de fouten in de opstellen en uit de beantwoording der vragen naar aanleiding van die fouten gedaan; bij velen ontbrak een kort overzicht der letterkunde, het gelezene werd slecht teruggegeven en de inhoud der opstellen was onbeduidend en vaak bijna niet in verband met het gekozen onderwerp. De leerlingen in Limburg waren met het schriftelijk werk beter geslaagd; de meeste opstellen waren vrij goed, sommige zelfs zeer goed, hoewel in alle meer of minder taalfouten waren te vinden. De kennis der letterkunde bepaalde zich doorgaans tot de klassieke schrijvers der 18de eeuw, van wie enkele stukken met vrucht gelezen waren. In Overijssel was het examen voldoende; mondeling werd een vrij moeilijk gedicht goed vertaald en een goed inzicht

verkregen in het grammatische verband; wat de letterkunde betreft, waren stukken van GORTHE, SCHILLER en LESSING met vrucht gelezen. In Groningen en Utrecht was het examen over het algemeen bevredigend en de meeste candidaten hadden de lessen met vrucht bijgewoond.

O. Engelsche taal en letterkunde.

Ofschoon in Overijssel bijna geen enkele der examinandi aan den eisch van het programma, volgens hetwelk de examinandi zich zonder grove fouten in de vreemde taal moet kunnen uitdrukken, kon voldoen, moest de Commissie, in aanmerking nemende dat op de examenlijst meer dan 20 kolommen voorkomen, waarvoor voldoende cijfers moeten worden verkregen, erkennen, dat het examen in de Engelsche taal en letterkunde geene onbevredigende uitkomsten had opgeleverd. Meer dan één candidaat, die zich bij het schriftelijk werk alles behalve gunstig liet kennen, nam door zijn mondeling examen dezen ongunstigen indruk weg, ja één, wiens opstel bij uitstek kinderachtig was, bleek, bij 't mondeling onderzoek, verreweg de kundigste en ontwikkeldste te zijn. De oorzaak hiervan lag trouwens voor de hand: de groote mate van kennis, die hij zich in de meeste andere vakken had verworven, had hem verhindert zich de noodige woordenkennis in de vreemde talen eigen te maken; dien ten gevolge was hij, en menig ander, genoodzaakt een belagchelijk opstel in te leveren, en zich over zaken, die hem goed bekend waren, in eene gebrekkige, ja soms bespottelijke taal, met zijn examiner te onderhouden. Qui trop embrasse mal étreint, is eene waarheid, welke ook hier, buiten de schuld der candidaten, werd bevestigd. De billijkheid eischt dan ook te erkennen dat de eene, niet toegelaten, candidaat zich in zijne studien steeds door den meest mogelijken ijver had onderscheiden. Van drie candidaten in Noordbrabant was het schriftelijk werk onvoldoende, zoowel door den gebrekkigen stijl als door fouten in de opstellen; ook hadden zij niet genoeg gelezen. Mondeling was de uitkomst iets gunstiger, daar hetgeen gelezen was goed begrepen en de uitspraak zuiver was. In Zuidholland hadden de candidaten eene vrij groote vaardigheid van uitdrukking verkregen, hoewel de antwoorden op vragen betreffende de letterkunde soms deden uitkomen, dat men het verband niet begreep van voornamen personen tot hunne tijdgenooten; ook waren door vele candidaten werken gelezen, die niet regstreeks op de school waren behandeld. Het schriftelijke examen was op enkele uitzonderingen na voldoende; mondeling liet het bij de meerderheid te wenschen over, zoowel taal- als letterkundig, ofschoon men aan den anderen kant kan wijzen op het feit, dat de overigen met de voornaamste producten der letterkunde bekend waren en met goed gevolg hadden gelezen. De uitspraak der Engelsche taal bleek ook voor de candidaten in Groningen een der minst geslaagde punten te zijn; enkelen hadden een aantal stukken met vrucht gelezen, anderen bepaalden zich tot het navertellen van een van buiten geleerde analyse van een of ander stuk. In Utrecht waren drie candidaten onvoldoende, één daarentegen had een meer dan gewone kennis van de Engelsche letterkunde en vier candidaten hadden eenige goede Engelsche schrijvers met vrucht gelezen. Terwijl de algemeene indruk in Friesland niet gunstig was, en slechts eenige candidaten met een voldoende resultaat de Engelsche taal en letterkunde beoefend hadden, was het examen in de overige provincien over het algemeen vrij bevredigend.

P. Beginselen der handelswetenschappen, daaronder die der warenkennis en het boekhouden.

In het boekhouden maakte het mondelinge examen in Zuidholland een beteren indruk dan het schriftelijke, hetgeen misschien voor een deel hieraan is toe te schrijven, dat de bedoeling van sommige schriftelijke opgaven aan alle candidaten niet even duidelijk was; althans de fouten in het schriftelijke werk werden mondeling veelal hersteld. Over het algemeen hadden de candidaten voldoende kennis van boekhouden en handelsrekenen. Het examen in warenkennis was op enkele uitzonderingen na beneden het middelmatige; verscheidene candidaten hadden er in 't geheel geen les in gehad, hetgeen der commissie aanleiding gaf

tot den wensch, dat dit vak of verplichtend werd gesteld op alle hogere burgerscholen, of bij het examen wegviel.

Zij het niet altijd even onberispelijk, toch werden in Friesland de schriftelijke opgaven over het boekhouden door alle kandidaten opgelost; de commissie wenschte dat men in de memoriaalposten geene kennis van de handelsusantien bij de kandidaten onderstelde, di: ze blijkbaar niet bezitten kunnen; daaraan toch was het toe te schrijven dat alle kandidaten de prijsopgave van den derden memoriaalpost verkeerd hadden opgevat. Met de regels van het boekhouden en de functie van het handelspapier was men meerendeels goed vertrouwd.

In Noordholland bepaalde de kennis zich bij sommigen tot het journaliseren en het maken van eene proefbalans; van eene werkelijke balans hadden de meesten een slecht begrip. Het in journaal brengen van de opgegeven memoriaalposten liet bij sommigen te wenschen over; anderen hadden de zaak beter begrepen en wisten eene goede verklaring te geven van door hen gestelde debiteuren en crediteuren. Het mondelinge examen liep over balans, proefbalans en handelspapier en voor bijna allen was het resultaat gunstig. Het schriftelijke examen in Limburg over boekhouden en handelsrekenen was over 't algemeen voldoende; bij het mondelinge bleken de meesten een goed begrip te hebben van dubbel boekhouden en de wissels, en enkelen zelfs eene vrij groote vaardigheid in de voornaamste handelsberekeningen. Het boekhouden was in Groningen beter bekend dan het theoretische deel der handelswetenschappen; sommigen waren onbekend met de meest voorkomende handelstermen en de voornaamste bepalingen van het Wetboek van Koophandel. Het examen in het boekhouden in Noordbrabant was voldoende; de meeste kandidaten voldeden goed, behalve bij de vragen over wissels en handelspapier, die het minst beantwoord werden. In het algemeen mogt men bij het examen in het boekhouden in Gelderland voldoende uitkomsten waarnemen. Toch kon de commissie de vraag niet terughouden of het niet wenschelijk zou zijn bij het schriftelijke examen in dit vak eenigzins andere vragen te stellen dan thans geschiedt. Met het oog op de omstandigheid, dat de groote meerder-

heid der jongelieden, die de hogere burgerschool verlaten, niet voornemens zijn boekhouder te worden, terwijl het daarentegen voor iedereen van nut kan zijn op de hoogte te wezen van de werkzaamheden, waardoor bij het dubbel boekhouden het resultaat ten aanzien van winst en verlies wordt verkregen, achtte de commissie het wenschelijk de schriftelijke opgaven zoodanig in te rigten, dat men uit het werk kunne opmaken of de kandidaten de noodige kennis hebben verkregen om eene balans en eene winst- en verliesrekening te begrijpen of zelf te kunnen opmaken, en dus af te wijken van de gewoonte, om telkens eenige memoriaalposten te doen journaliseren.

Q. Hand- en regtlijnig teekenen.

In Noordbrabant, Gelderland, Utrecht en Limburg was het examen in het regtlijnig teekenen beter dan in het handteekenen. In eerstgenoemde provincie waren de eindpraedictaten: goed, ruim voldoende, even voldoende en onvoldoende. In Gelderland en Utrecht werd tevens opgemerkt dat, in vergelijking met het vorige jaar, verbetering was te bespeuren. In Friesland was het examen in het handteekenen zeer bevredigend; de kandidaten hadden goed leeren zien en begrip van proportie; alleen het technische gedeelte liet te wenschen over; slechts enkelen hadden hunne teekeningen net afgewerkt. In Noordholland behoefde geen onvoldoend cijfer toegekend te worden; verreweg de meeste leerlingen hadden een hooger cijfer dan 5.

In Groningen waren drie kandidaten onvoldoende voor handteekenen; twee voor lijntekenen; onder de overigen waren er die zoo uitstekend hadden gewerkt, dat de commissie hare tevredenheid ruimschoots kon betuigen. Een dergelijk gunstig getuigenis kon niet van het examen in Zuidholland worden afgelegd; op enkele uitzonderingen na waren de handteekeningen niet boven het middelmatige; bij het lijntekenen was dit verschijnsel nog sterker. In Zeeland was het examen zeer voldoende, hoezeer het regtlijnig teekenen van drie, het handteekenen van twee kandidaten slordig was.

BIJLAGE F.

VERSLAG DER COMMISSIE, belast met het afnemen van het examen B volgens artt. 61—65 der wet van 2 Mei 1863 (Staatsblad n°. 50).

Aan Zijne Excellentie den Minister van Binnenlandsche Zaken.

De Commissie bij beschikking van Uwe Excellentie dd. 28 Mei 1880, lit. J, afdeling Onderwijs, benoemd tot het afnemen van examen B, volgens artt. 61—65 der wet van 2 Mei 1863 (Staatsblad n°. 50), heeft de eer Uwe Excellentie aangaande hare werkzaamheden het volgende te berichten.

In eene voorloopige vergadering, gehouden op Dingsdag 1 Junij, werd de regeling van het examen en de verdeling der werkzaamheden onder de leden der Commissie vastgesteld.

Er werd besloten, dat het examen op gelijksoortige wijze als in vorige jaren was geschied, zoude worden afgenomen. In de vakken wiskunde, natuurkunde, scheikunde en bouwkunde zou dus een schriftelijk examen worden afgenomen, terwijl, waar dit geen afdoenden grond van beoordeeling verschafte, een mondeling examen daaraan zou worden toegevoegd.

In de scheikunde zou daarenboven aan alle kandidaten een praktisch examen in het laboratorium worden afgenomen.

Ook werd bepaald, dat bij de beoordeeling der bedrevenheid in het bouwkundig-, waterbouwkundig- en handteekenen in aanmerking zouden komen de door de kandidaten overgelegde behoorlijk gewaarmerkte teekeningen, waarbij tevens aan hen, wier teekeningen blijk gaven van genoegzame bedrevenheid, vrijstelling van een verder examen zou kunnen worden verleend.

Eindelijk werd besloten, dat het examen op Woensdag 2 Junij beginnen zou en op de volgende dagen zou worden voortgezet, dagelijks des voormiddags van 8½ tot 12 ure en 's namiddags van 1—4 ure.

De rooster, waarnaar de schriftelijke examens hebben plaats gehad, was aldus ingerigt:

Woensdag 2 Junij: differentiaal- en integraalrekening;

Donderdag 3 Junij: hogere stekunde, bolvormige driehoeksmeting en analytische meetkunde;

Vrijdag 4 Junij: natuurkunde en beschrijvende meetkunde;

Zaterdag 5 Junij: burgerlijke bouwkunde;

Maandag 7 Junij: burgerlijke bouwkunde en kennis van bouwstoffen;

Dingsdag 8 Junij: handteekenen, scheikunde, scheeps-teekenen;

Woensdag 9 Junij: handteekenen en praktische scheikunde;

Donderdag 10 Junij: handteekenen, praktische scheikunde, delfstofkunde.

De mondelinge examens vingen aan op Dingsdag 8 Junij en eindigden Zaterdag den 12den Junij.

De Commissie hield hare laatste vergadering op Maandag

14 Junij en bepaalde daarin, aan welke kandidaten een getuigschrift kon worden uitgereikt.

Voor het examen hadden zich aangemeld 89 kandidaten, waarvan zich bij den aanvang of gedurende den loop van het examen 18 geheel en al terugtrokken, terwijl 7 kandidaten, die zich voor artt. 61, 62 en 64 hadden aangemeld, van het getuigschrift, vermeld in de beide eerste artikelen, afzagen.

Van de 71 kandidaten, die voor een of meer der artikelen het examen tot den einde toe hadden voortgezet, kon aan 34 een getuigschrift worden uitgereikt.

Meer in bijzonderheden blijkt de uitslag uit de volgende opgave:

	Aantal kandidaten die zich hadden aangemeld.	Aantal kandidaten die zich terugtrokken.	Aantal kandidaten aan wie een getuigschrift is uitgereikt.
Civiel en bouwkundig ingenieur (artt. 61—62).	7	0	6 (a)
Civiel, bouwkundig en werktuigkundig ingenieur (artt. 61, 62 en 64).	67	16	24 (b)
Werktuigkundig ingenieur (art. 64).	7	1	1
Mijnen-ingenieur (art. 65) . .	3	0	3 (c)
Scheepsbouwkundig en werktuigkundig ingenieur (artt. 63 en 64).	4	1	0
Scheepsbouwkundig, civiel en werktuigkundig ingenieur (artt. 61, 62, 63 en 64). .	1	0	0

De kandidaten, vermeld onder (a), verkregen reeds vroeger het getuigschrift art. 64; van de 24 kandidaten aangeduid door de letter (b) waren er 6, die zich alleen voor art. 64 hadden aangemeld. Aan een der voor letter (c) aangeduide kandidaten was reeds vroeger het getuigschrift voor art. 64 uitgereikt.

Even als in vorige jaren was ook ditmaal de uitkomst van het examen in de scheikunde met betrekking tot bouwmaterialen zeer onbevredigend. Immers slechts 12 kandidaten konden geacht worden een voldoende examen in dit vak te hebben afgelegd. Velen toonden zich in het geheel niet in praktische en analytische scheikunde te hebben geoefend.

De Commissie voornoemd,

A. C. OUDEMANS JR., Voorzitter.

D. J. KORTWEG, Secretaris.

VERSLAG DER COMMISSIE, belast met het afnemen van examens B, volgens art. 60, en van de examens C, volgens artt. 61—65 der wet van 2 Mei 1863 (Staatsblad n°. 50).

Aan Zijne Excellentie den Heer Minister van Binnenlandsche Zaken.

De commissie, bij beschikking van Uwe Excellentie van 13 Februarij 1880, lit. S, afdeling Onderwijs, benoemd tot het afnemen van de eindexamens der Polytechnische school, heeft de eer ter voldoening aan art. 67 der wet tot regeling van het middelbaar onderwijs, aangaande hare werkzaamheden aan Uwe Excellentie het navolgende te berigten.

Toen de Commissie de eerste maal bijeen kwam, hadden zich tot het afleggen der examens 71 kandidaten aangemeld, te weten:

- 3 voor het diploma van technoloog (B, art. 60);
- 54 » » » » civiel ingenieur (C, art. 61);
- 2 » » » » architect (C, art. 62);
- 4 » » » » scheepsbouwkundig ingenieur (C, art. 63);
- 6 voor het diploma van werktuigkundig ingenieur (C, art. 64);
- 2 voor het diploma van mijnen-ingenieur (C, art. 65).

Niet alle kandidaten evenwel hebben het examen tot het einde toe gevolgd. Voor het eigenlijke examen hebben zich 8 kandidaten, gedurende het examen 2 kandidaten, in het geheel tien, allen dingende naar het diploma van civiel ingenieur, teruggetrokken, zoodat het examen met 61 kandidaten, waaronder 44 voor het diploma van civiel ingenieur, de overigen zooals hierboven vermeld is, tot het einde is voortgezet.

In hare eerste vergadering op Zaterdag 21 Februarij 1880 nam de Commissie kennis van de missive van Uwe Excellentie aan den directeur der Polytechnische school, voorzitter van den Raad van Bestuur over die inrigting, dd. 20 December 1879, lit. G, afdeling Onderwijs, uit welke blijkt dat Uwe Excellentie zich kan vereenigen met de beschouwingen van gemelden Raad ten aanzien van de inrigting der eindexamens en dienovereenkomstig de examens in 1880 wenscht ingerigt te zien.

Volgens het voorstel van den Raad van Bestuur zouden als voorbereiding tot het examen en om het oordeel van de examen-commissie zekerder te maken, zonder dat het examen zelf langer van duur werd, tijdens den loopenden cursus in de tekenlessen voor bouwkunde, waterbouwkunde, werktuigkunde, scheepsbouwkunde, en op de uren bestemd voor de praktische oefeningen van mijnen-ingenieurs en technologen, ontwerpen worden vervaardigd en onderzoeken worden verrigt naar opgaven van de Commissie. De regeling dezer voorafgaande oefeningen had plaats in de eerste vergadering; aan verschillende commissien werd het voorstellen van opgaven en onderwerpen van praktisch onderzoek opgedragen. De vastgestelde regeling is als bijlage n°. 1 bij dit verslag gevoegd.

In de tweede vergadering werden de opgaven ter tafel gebracht en aan het oordeel der geheele Commissie onderworpen. De bijlage n°. 2, bevat de lijst der opgaven, zooals zij door de Commissie werden vastgesteld. Bijlage n°. 3 bevat de lijst der subcommissien voor de onderscheidene vakken, gelijk zij, mede in deze vergadering, werd voorgesteld en aangenomen.

Nadat de voorafgaande oefeningen van Maandag 12 April tot Woensdag 26 Mei hadden plaats gehad en de leden der Commissie in de gelegenheid waren geweest kennis te nemen van het geleverde werk, kwam de Commissie op

10 Junij ten derde male bijeen om de regeling van het eigenlijke examen te bepalen. Naardien het geleverde werk en de overgelegde teekeningen, welke gedurende den cursus waren vervaardigd, geacht werden een voldoende maatstaf op te leveren van de bekwaamheid der kandidaten in de toepassing van de door hen beoefende praktische vakken, kon thans het maken van ontwerpen voor de ingenieurs en het examen in praktische scheikunde voor mijnen-ingenieurs en technologen vervallen en het examen voor elk candidaat aanmerkelijk bekort worden. Het groot aantal kandidaten, door de Commissie deels schriftelijk, maar vooral mondeling te examineren, had evenwel ten gevolge, dat de Commissie nog 14 dagen, slechts één dag minder dan in het vorige jaar, moest werkzaam blijven. Dat desniettemin voor elk candidaat het aantal examen-uren veel geringer was dan vroeger, blijkt hieruit, dat de examens van die categorien van kandidaten, wier mondelinge examens niet door die der civiel-ingenieurs werden opgehouden, reeds in 8 dagen waren afgelopen. De examens, aangevangen op Maandag 14 Junij, waren geëindigd voor de kandidaten voor het diploma B, art. 60, C, art. 62, 63 en 65, op Dingsdag 22 Junij en voor die voor het diploma C, artt. 61 en 64, op Dingsdag 29 Junij. Tot nadere aanduiding van den loop van dit examen, vindt Uwe Excellentie in bijlage n°. 4 een rooster van de examens; in bijlage n°. 5 een overzicht van het aantal uren, volgens den rooster voor elk der vakken bestemd, en als bijlage n°. 6, de ter schriftelijke beantwoording gestelde vragen.

Op Dingsdag 22 Junij heeft de Commissie in eene avondzitting den uitslag opgemaakt der toen afgelopen examens, der technologen, architecten, scheepsbouwkundige en mijnen-ingenieurs. Voor de civiel ingenieurs en werktuigkundige ingenieurs kon dit eerst plaats hebben in de vijfde vergadering der volledige Commissie, op Woensdag 30 Junij. Bij deze beslissing werd de Commissie geleid door de rapporten der subcommissien in de verschillende vakken. Als regel werd aangenomen, dat tekortkoming in enkele vakken kon worden goedge maakt door meerdere vorderingen in andere, wanneer het betrekkelijk gewigt der verschillende vakken dit toeliet.

De uitkomst was, dat werden toegekend:

- het diploma van technoloog aan 1 candidaat;
- » » » » civiel ingenieur aan 30 kandidaten;
- » » » » bouwkundig ingenieur aan 2 kandidaten;
- » » » » scheepsbouwkundig ingenieur aan 4 kandidaten;
- » » » » werktuigkundig ingenieur aan 4 kandidaten;
- » » » » mijnen-ingenieur aan 2 kandidaten.

In het geheel werden alzoo toegelaten 43, afgewezen 18 kandidaten.

Ingevolge de door Uwe Excellentie naar het advies van den Raad van Bestuur der Polytechnische school aanbevolene inrigting van het examen had de Commissie te overwegen of er termen waren om aan sommige kandidaten, die het diploma niet hadden kunnen verwerven, voor een volgend examen vrijstelling te verleenen van het onderzoek in een der hoofdgroepen, — die der theoretische of die der praktische vakken, — van het examenprogramma. De beraadslaging hierover leidde tot het besluit, vier der kandidaten voor het diploma van civiel ingenieur aan Uwe Excellentie aan te bevelen voor eene vrijstelling van een nader examen in de praktische vakken.

Het oordeel der Commissie over de vorderingen der examineerden in de afzonderlijke vakken wordt in beknopten vorm uitgedrukt door de hier volgende tabel waarin is opgeteekend het aantal malen dat in elk vak een der prediciaten *uitmuntend*, *goed*, *voldoende*, *even beneden voldoende*, *onvoldoende* of *slecht* werd toegekend. Het valt in het oog dat de examens der technologen zeer onvoldoende waren.

V A K K E N.	Slecht.	Onvol- doende.	Even beneden voldoende.	Voldoende.	Goed.	Uit- muntend.
--------------	---------	-------------------	-------------------------------	------------	-------	------------------

Examen B (art. 60) voor technoloog.

Bolvormige driehoeksmeting	1	»	»	2	»	»
Beginselen der analytische meetkunde . . .	»	2	»	1	»	»
Beginselen der beschrijvende meetkunde . .	1	»	»	2	»	»
Beginselen der theoretische en toegepaste me- chanica	1	»	2	»	»	»
Beginselen van de kennis van werktuigen . .	1	2	»	»	»	»
Beginselen der mechanische technologie . . .	1	1	1	»	»	»
Toegepaste natuurkunde	1	1	»	»	1	»
Toegepaste scheikunde	»	1	1	»	1	»
Analytische scheikunde	»	»	1	»	2	»
Scheikundige technologie	1	»	1	1	»	»
Bouwkunde	1	1	»	1	»	»
Hand- en ornamentteekenen	»	3	»	»	»	»
	8	11	6	7	4	»

Examen C (art. 61) voor civiel ingenieur.

Theoretische en toegepaste mechanica . . .	»	9	8	15	12	»
Kennis van werktuigen	2	17	7	10	8	»
Waterbouwkunde (wegen en bruggen) . . .	»	1	4	20	19	»
Waterbouwkunde (eigenlijke)	»	2	6	22	14	»
Burgerlijke bouwkunde (constructie)	»	9	10	15	10	»
Burgerlijke bouwkunde (beginselen schoone bouwkunst)	»	5	21	12	5	1
Situatie-teekenen	»	1	12	7	21	3
Ornament- en handteekenen	4	18	6	9	6	1
Waterbouwkundig teekenen	»	1	3	10	27	3
Ontwerpen, bestekken en begrootingen . . .	»	1	8	22	13	»
Beginselen der geodesie	»	8	21	9	6	»
Praktisch landmeten en waterpassen	»	2	12	22	8	»
Administratief regt	»	7	6	10	18	3
	6	81	124	183	167	11

Examen C (art. 62) voor architect.

Ontwerpen, bestekken en begrootingen . . .	»	»	»	»	2	»
Burgerlijke bouwkunde (constructie)	»	»	»	1	1	»
Schoone bouwkunde	»	»	»	1	1	»
Bouwkundig teekenen	»	»	»	»	1	1
Ornament- en handteekenen	»	»	»	1	1	»
Administratief regt	»	»	»	»	»	2
	»	»	»	3	6	3

V A K K E N.	Slecht.	Onvol- doende.	Even beneden voldoende.	Voldoende.	Goed.	Uit- muntend.
--------------	---------	-------------------	-------------------------------	------------	-------	------------------

Examen C (art. 63) voor scheepsbouwkundig ingenieur.

Theoretische en toegepaste mechanica.	>	>	1	2	1	>
Kennis van werktuigen.	>	1	>	2	1	>
Teekenen van werktuigen.	>	>	>	1	3	>
Scheepsbouwkunde	>	>	1	2	1	>
Scheepsteekenen	>	>	>	4	>	>
Waterbouwkunde	>	>	1	1	2	>
Waterbouwkundig teekenen	>	>	>	>	4	>
	>	1	3	12	12	>

Examen C (art. 64) voor werktuigkundig ingenieur.

Theoretische en toegepaste mechanica.	1	1	1	2	1	>
Kennis van werktuigen.	>	1	1	2	2	>
Mechanische technologie.	>	2	2	1	1	>
Werktuigbouwkunde.	>	1	>	1	4	>
Burgerlijke bouwkunde.	>	2	3	1	>	>
Handteekenen	>	2	1	2	>	1
Teekenen van werktuigen	>	>	>	1	5	>
Administratief regt	>	1	1	>	4	>
	1	10	9	10	17	1

Examen C (art. 65) voor mijnen-ingenieur.

Theoretische en toegepaste mechanica.	>	>	>	2	>	>
Kennis van werktuigen.	>	>	2	>	>	>
Burgerlijke bouwkunde.	>	>	>	2	>	>
Landmeten en waterpassen.	>	>	>	1	1	>
Aardkunde	>	>	>	>	2	>
Mijnontginning	>	>	>	>	2	>
Docimasie	>	>	>	>	1	1
Metallurgie	>	>	>	1	1	>
Teekenen van werktuigen	>	>	>	>	2	>
Administratief regt	>	>	>	>	2	>
	>	>	2	6	11	1

Door optelling der getallen, in de 3 eerste en van die in de 3 laatste kolommen opgeteekend, komt men tot het besluit, dat zijn afgelegd:

			EXAMENS	
			meer of minder beneden voldoende.	voldoende of daarboven.
door 3	candidaten	voor technoloog	25	11
> 44	>	> civiel ingenieur	211	361
> 2	>	> architect	"	12
> 4	>	> scheepsbouwkundig ingenieur	4	24
> 6	>	> werktuigkundig ingenieur	20	28
> 2	>	> mijnen-ingenieur	2	18
Totaal			262	454

In het advies van den raad van bestuur der Polytechnische school, hetwelk aan de commissie tot rigtsnoer bij de regeling van het examen moest dienen, wordt voorgesteld dat de commissie van 1880 in haar verslag hare opmerkingen over de gewijzigde inrigting van het examen aan Uwe Excellentie zou mededeelen. Ten einde zich van deze taak te kwijten, heeft de commissie in eene laatste zitting van 24 September II. de opmerkingen overwogen, die door hare verschillende leden werden voorgedragen of die haar van buiten af waren bekend geworden. Alvorens de slotsom van hare beraadslagingen en het daaruit voortvloeiend eenparig advies van de commissie aan Uwe Excellentie mede te deelen, zal het noodig zijn kortelijk te herinneren wat aanleiding heeft gegeven tot de wijziging van de inrigting van het examen.

De commissie voor de eindexamens van 1879 heeft aan het verslag harer werkzaamheden eene nota toegevoegd, waarin zij Uwe Excellentie opmerkingen maakte op de gebreken »die de tegenwoordige inrigting van het examen aankleven». Haar voornaamste grief was deze, dat het examen zoowel voor kandidaten als voor examinatoren te haastig werd afgenomen. In het bijzonder had deze opmerking betrekking op de ontwerpen die de candidaat-ingenieurs te vervaardigen en de praktische onderzoekingen die de candidaat mijnen-ingenieurs en technologiën te verrigten hadden. »Zelfs voor den ingenieur of den technoloog», zoo luidt hierover het oordeel der commissie, »die in de praktijk reeds een goede schrede achter zich heeft, blijft genoegzame tijd als hij een ontwerp heeft te leveren of een onderzoek in het werk heeft te stellen, een der eerste vereischten voor een degelijke behandeling en voor het voldoende rekening houden met bestaande toestanden en te overwinnen moeilijkheden. Op het examen evenwel kan, bijv. voor de ingenieurs, nimmer een matig voldoende tijd voor het overwegen en uitwerken zelfs maar van eene algemeene schets van een ontwerp worden beschikbaar gesteld. Bedenkt men daarbij nog dat door vele kandidaten onder abnormale omstandigheden van geest en lichaam wordt gewerkt, dan kan het geen verwondering wekken, dat de gegeven antwoorden en de geleverde arbeid dikwerf onvoldoende en niet genoeg doordacht blijken te zijn. Bij de commissie werd dan ook de overtuiging gewekt, dat de gegevens, naar welke de beoordeeling der kandidaten geschiedt, onzeker zijn en vele van hen meer kennis bezitten dan uit het examen blijkt. In die overtuiging werd zij versterkt bij de inzage der teekeningen en ontwerpen, door de kandidaten gedurende hun studietijd onder de leiding der hoogleeraren en in normale omstandigheden vervaardigd.

Van daar dan ook, dat bij de leden der commissie, die door den aard der door hen geëxamineerde vakken het best in de gelegenheid waren deze overtuiging op te doen, een niet te onderdrukken gevoel van onvoldaanheid ontstond

en de vraag rees, of men met eene andere wijs van onderzoek niet betere gegevens ter beoordeeling zou kunnen verkrijgen.

De Raad van Bestuur der Polytechnische school, aan wien de memorie der Commissie van 1879 om berigt en raad werd toegezonden, heeft de juistheid dezer opmerkingen van de Commissie ten volle erkend. »Er is» zoo luidt zijn advies »geen redelijke verhouding tusschen den omvang van den arbeid, die van de geëxamineerden wordt gevorderd en die ter juiste beoordeeling moet gevorderd worden, — en den beschikbaren tijd. Men heeft, door de noodzakelijkheid gedrongen, den duur van het examen reeds verlengd buiten de perken, die de zorg tegen overmatige inspanning der kandidaten behoort te stellen. In 1879 heeft men beproefd te bekorten, maar met het gevolg dat meer dan vroeger klagen van examinatoren zijn vernomen over te haastig afgenomen examens.» De Raad doet verder uitkomen, dat de behoefte aan ruimte van tijd, grooter dan redelijkerwijs kan worden toegestaan, voornamelijk voortspuit uit het standpunt, waarop de Commissie zich tot nu toe steeds geplaatst hebben. De eindexamens der Polytechnische school werden door haar beschouwd als Staatsexamens, door Commissien buiten de school afgenomen, en tot welke ook jongelieden werden toegelaten die niet aan de Polytechnische school gestudeerd hadden. Feitelijk evenwel bestonden de Commissien uit de hoogleeraren en leeraren, die met het onderwijs in de hoofdvakken aan de Polytechnische school belast waren, en eenige ingenieurs of technici, terwijl kandidaten, die niet aan de Polytechnische school hunne opleiding hadden genoten, tot de hoogst zeldzame uitzonderingen behoorden. Desniettemin heeft men steeds bij de beoordeeling van de vorderingen der kandidaten met voorzicht geen acht geslagen op de kennis die hoogleeraren en leeraren door persoonlijke ervaring aan de Polytechnische school ten aanzien der vorderingen verkregen hadden. Het gold als regel dat die ervaring niet mocht in aanmerking komen, en, als om zooveel mogelijk de kans buiten te sluiten dat hier de natuur sterker zou zijn dan de leer, heeft men weinig en zeer zeker in onvoldoende mate partij getrokken van de gegevens die ontwerpen, teekeningen, onderzoekingen of praktische arbeid, tijdens het verblijf aan de Polytechnische school vervaardigd of verrigt, verschaffen konden.

Aanvankelijk was het mogelijk zonder groot bezwaar dit stelsel toe te passen. Naarmate het aantal der geëxamineerden geringer is, kunnen de Commissieleden beter de vorderingen van elken afzonderlijken kandidaat nasporen en beoordeelen. Maar wat in dit opzicht uitvoerbaar is bij een getal van tien kandidaten, kan zeer wel blijken eene onmogelijkheid te zijn met een zestigtal; en hoe aldus de moeilijkheden van de eindexamens zijn toegenomen kan het best blijken uit het volgend overzicht van de werkelijk geëxamineerden van 1866 tot 1880.

GEËXAMINEERD VOOR:

	Jaar.	art. 60.	art. 61.	art. 62.	art. 63.	art. 64.	art. 65.	Totaal.
	1866	—	8	1	—	—	1	10
	1867	3	16	—	—	3	—	22
	1868	1	11	1	1	2	1	17
	1869	—	16	1	—	3	3	23
1 voor artt. 61 en 62. .	1870	3	17	1	—	2	1	23
Idem.	1871	4	23	1	—	2	3	32
Id. artt. 63 en 64. . .	1872	10	21	—	3	3	4	40
Id. artt. 61 en 62. . .	1873	13	24	1	1	2	1	41
Idem.	1874	11	24	2	1	2	—	39
Id. 2 candidaten . . .	1875	8	29	2	1	5	—	43
Idem.	1876	10	25	2	1	5	—	42
	1877	8	32	—	2	2	3	37
	1878	6	31	2	3	5	2	49
	1879	4	42	1	—	6	1	54
	1880	3	44	2	4	6	2	61

Voor zoover zonder verandering van de wet tot regeling van het middelbaar onderwijs mogelijk was, meende de Raad dat verbetering in de inrigting der examens was te verkrijgen door een deel van het werk dat door de examinandi moest geleverd worden te laten verrigten in den loop van den cursus der Polytechnische school, op de gewone uren voor teekenlessen of praktische oefeningen bestemd. Betrof dit werk het maken van een ontwerp, dan moest gelegenheid gegeven worden, gebruik te maken van eigen aantekeningen en dictaten. Bovenal moest vermeden worden dat het werk met overhaasting of met gejaagdheid, die men meestal bij examens opmerkt, wordt afgemaakt. Het werd zelfs aanbevolen de bearbeiding van een ontwerp over meer dan één teekening uit te strekken, zoodat de candidaat gelegenheid zou hebben te huis het werk te overdenken en zijne boeken te raadplegen; immers naar de meening van den Raad moest bij het examen meer van het oordeel dan van het geheugen geëischt worden, en zou een nader mondeling onderzoek ruimschoots gelegenheid geven mogelijkerwijs nog overgebleven twiifel aangaande de kundigheden van den candidaat weg te nemen.

Bij de beoordeeling van de uitkomsten die het naar deze regelen ingerigte examen heeft opgeleverd, moet in het oog gehouden worden dat het dit jaar in ongunstige omstandigheden werd toegepast. Eerst omstreeks Februari vernamen de studenten der Polytechnische school, dat een goed deel van den tijd die hun nog tot voorbereiding voor het examen overbleef, zou moeten besteed worden aan tekenoefeningen die reeds een deel van het examen zelf zouden uitmaken. Deze onverwachte inkorting van den tijd, beschikbaar tot repetitie, was weinig bevorderlijk aan het verminderen van de gejaagde stemming waarmede de studie gewoonlijk wordt ten einde gebracht. Zij moest ook wel ongunstig werken op de beoelening der theoretische vakken. Inderdaad heeft de ondervinding geleerd dat gedurende de zes weken, waarin de vooraangaande oefeningen op de tekenzalen plaats hadden, de candidaten zoo geheel vervuld waren met de door hen uit te werken ontwerpen, dat voor andere studie weinig aandacht overbleef. Moge het op zich zelf bevorderlijk zijn aan degelijke en vruchtbare studie dat een bepaald onderwerp, in alle bijzonderheden nagespoord en behandeld, bijna uitsluitend alle denkkraacht in beslag neemt en ten slotte, tot een geheel zelfstandig verwerkt, weder uit het brein van den studerende te voorschijn komt, eene juiste verhouding van de studie der verschillende vakken werd bij deze eerste proef blijkbaar verbroken.

Intusschen scheen aan de Commissie de gevolgd wijze van handelen, tegenover het algemeen onhoudbaar ge-

oordeelde vroegere examens, zooveel en zoo gewichtige voordeelen te beloven, dat de Commissie eenparig van oordeel was, dat men de thans waargenomen gebreken moest trachten te verbeteren en, behoudens daartoe strekkende wijzigingen, dezelfde inrigting van het examen ook in een volgend jaar moest in acht nemen. De wijzigingen waren voornamelijk de twee volgende. De voorloopige oefeningen moeten over veel kleinere tijdruimte zich uitstrekken. In plaats van zes weken moet er niet meer dan ééne week aan besteed worden en in dien tijd gelegenheid gegeven worden den ganschen voor- en namiddag achtereens te blijven werken. De lessen in andere vakken dan die tot welke de oefeningen betrekking hebben, kunnen dan gedurende dien tijd worden gestaakt, en aldus kan worden toegegeven aan de even natuurlijke als wenschelijke neiging der candidaten zich gedurende eenigen tijd uitsluitend bezig te houden met de onderwerpen van hun proefwerk. In de tweede plaats kan het aantal te leveren werkstukken verminderd worden. Zoo de Commissie nog meer dan ook dit jaar plaats had, gewigt hecht aan tekenwerk dat in den gewonen cursus werd vervaardigd of — voor de technologi en mijnen-ingenieurs — aan onderzoekingen waarvan een behoorlijk verslag wordt ingeleverd en die onder de leiding en het toezigt van hoogleeraren en leeraren der Polytechnische school zijn volbragt, — voor de candidaten die niet aan de Polytechnische school hebben gestudeerd, en die wel altijd tot de zeldzaamheden zullen behooren, zal het aan geene Commissie moeijelijk vallen die uitbreiding aan het eigenlijke examen te geven die noodig is om, bij gemis van andere gegevens, voldoende kennis van hunne vorderingen te verkrijgen.

De Commissie achtte het wenschelijk dat reeds spoedig blijke of in het volgende jaar het examen overeenkomstig hare zienswijze zal worden ingerigt. Mogt Uwe Excellentie hiertoe hare medewerking willen verleenen, dan ware aan den Raad van Bestuur der Polytechnische school daarvan kennis te geven, opdat niet alleen aan de studenten van het laatste, maar ook aan die van het voorlaatste studiejaar zooveel mogelijk gelegenheid worde gegeven door het vervaardigen van teekeningen of het verrigten van proefwerk in de gewone oefeningsuren tot bekorting en vervenvoudiging van hun eindexamen mede te werken.

Delft, 7 October 1880.

De Voorzitter,
BOSSCHA.

De Secretaris,
H. N. RAVENHUK.

BIJLAGE G.

VERSLAG DER COMMISSIE, belast met het afnemen der examens ter verkrijging van een diploma als stuurman aan boord van koopvaardijochten.

Aan Zijne Excellentie den Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid.

De commissie, benoemd bij Uwer Excellentie's beschikking van 27 December 1878, n°. 57, heeft de eer U het bij art. 11 van het reglement, behoorende bij het Koninklijk besluit van 5 Mei 1877 (*Staatsblad* n°. 98), voorgeschreven berekend verslag harer werkzaamheden aan te bieden.

Den 14den Januarij hebben de leden en plaatsvervangende leden voor de eerste maal in dit jaar te 's Gravenhage vergaderd, krachtens oproeping van den voorzitter, die, ter voldoening aan art. 7 van bovengenoemd reglement, de regeling van het examen weder voor dit jaar wilde vaststellen.

Wat de regeling der examina aangaat, kunnen wij ons refereren aan het verslag onzer commissie over het jaar 1878, blijvende de werkzaamheden en de orde in het afnemen van het examen dezelfde als toen was vastgesteld.

De voorgeschreven acht zittingen werden dit jaar gehouden als volgt:

1ste zitting te Amsterdam, den 10den en 11den Februarij, in het stadhuis aldaar;

2de zitting te Rotterdam, den 11den en 12den Maart, in het gebouw der Koninklijke Nederlandsche Yachtclub;

3de zitting te Leeuwarden, den 15den, 16den, 17den en 18den April, in het raadhuis;

4de zitting te Dordrecht, den 13den, 14den en 15den Mei, in het raadhuis;

5de zitting te Leeuwarden, den 8sten, 9den en 10den Julij in het raadhuis;

6de zitting te Amsterdam, den 9den en 10den September, den eersten dag in het stadhuis, den tweeden dag in het lokaal »de Eensgezindheid«, zijnde bij dit examen ook de pas benoemde secretaris-plaatsvervanger, mr. J. P. MOLZER, aanwezig;

7de zitting te Rotterdam, den 21sten en 22sten October, in het gebouw der Koninklijke Nederlandsche Yachtclub;

8ste zitting te Amsterdam, den 8sten, 9den, 10den en 11den December, in het stadhuis.

De bij Koninklijk besluit van 17 Februarij 1879 (*Staatsblad* n°. 37) vastgestelde wijzigingen en aanvullingen van het reglement voor de examens hebben dit jaar tot geene belangrijke opmerkingen aanleiding gegeven. Trouwens omtrent de belangrijkste der daarin voorkomende wijzigingen: »dat de candidaat de helft van den voorgeschreven diensttijd op een zeilschip moet volbrengen«, is nog geen praktische uitkomst verkregen kunnen worden, vermits zij eerst met 1 Januarij 1880 in werking komt.

De nieuwe bepaling, dat de candidaten eene verklaring moeten overleggen dat zij voldoende gezigtsscherpte en kleurenonderscheidingsvermogen bezitten, is voor het eerst

op den 15den April te Leeuwarden in werking gesteld. Dat sinds dat tijdstip 8 pct. der candidaten wegens dat gebrek niet tot het examen zijn toegelaten, waarvan tot nu toe 7 pct. definitief, doet, naar het der Commissie voorkomt, sterk het nut van dezen nieuwen maatregel uitkomen.

Door slechts één persoon is gebruik gemaakt van de almede daarin voorkomende bepaling (art. 3) om een afzonderlijk examen af te leggen in de kennis omtrent het stoomwerktuig en het manoeuvreren met stoomschepen.

Gedurende dit jaar hebben zich aangemeld drie en negentig candidaten, zijnde zes minder dan het vorige jaar. Van deze trokken zich vóór het examen terug: vier wegens onbekende redenen; vier wegens gebrekkige communicatie met de eilanden of ijsgang, en twee wegens ziekte, terwijl nog vijf niet tot het examen konden worden toegelaten, wegens het niet overleggen van een bewijs van voldoende gezigtsscherpte en kleuren-onderscheidingsvermogen. Een echter heeft later dat bewijs wel kunnen overleggen, zoodat wegens dat gebrek, sedert 15 April vier candidaten zijn afgewezen.

Er werden dus 78, zegge acht en zeventig candidaten geëxamineerd, en wel:

17 candidaten voor den rang van 1sten stuurman, groote vaart;

20 candidaten voor den rang van 2den stuurman, groote vaart;

39 candidaten voor den rang van 3den stuurman, groote vaart;

1 candidaat voor den rang van 2den stuurman, kleine vaart;

1 om bewijzen te geven van zijne kennis van het stoomwerktuig en het manoeuvreren met stoomschepen, vastgesteld voor den rang van 1sten stuurman, groote vaart.

Van deze werd het diploma uitgereikt aan:

5 candidaten voor den rang van 1sten stuurman, groote vaart, waaronder één die tweemaal, en twee die slechts éénmaal waren afgewezen;

9 candidaten voor den rang van 2den stuurman, groote vaart, waaronder vijf die vroeger reeds eens waren afgewezen;

14 candidaten voor den rang van 3den stuurman, groote vaart, waaronder één die tweemaal, en vijf die éénmaal waren afgewezen;

1 candidaat voor den rang van 2den stuurman, kleine vaart, terwijl de candidaat voor het examen in het stoomwerktuig en het manoeuvreren met stoomschepen op zijn gemeentelijk diploma van 1sten stuurman, groote vaart, de aantekening verwierf van voldoende kennis in beide facultatief gestelde onderdeelen.

Er werden dus afgewezen:

12 candidaten voor den rang van 1sten stuurman, groote vaart, waarvan 8 in de praktijk en 4 in de theorie;

11 voor den rang van 2den stuurman, groote vaart, waarvan 10 in de praktijk en 1 in de theorie;

25 voor den rang van 3den stuurman, groote vaart, waarvan 14 in de praktijk en 11 in de theorie.

Ruim 38 pct. der kandidaten is in het examen geslaagd, terwijl dat cijfer ten vorigen jare nog 39 bedroeg. Op den uitslag van het examen valt dan ook dit jaar in geen deele te roemen, en de opmerkingen, die de Commissie het vorige jaar aan Uwer Excellentie's ambtsvoorganger in haar beredeneerd verslag daarover maakte, zijn in den loop van dit examenjaar in alle opzichten nader bevestigd.

Ten slotte wenscht de Commissie Uwe Excellentie nog te wijzen op een feit, hetwelk bij het laatst te Rotterdam gehouden examen plaats greep. Aldaar was een candidaat geëxamineerd voor den rang van 1sten stuurman, groote vaart; aan de vereischten voor praktijk en theorie had hij voldaan, en was er geen bezwaar hem het diploma uit te reiken, indien niet duidelijk ware gebleken dat de candidaat, een Duitscher van geboorte, zich mondeling vrij goed, doch schriftelijk slecht in de Hollandsche taal uitdrukte. Toch wordt dit in het programma als eerste vereischte genoemd; na ampele discussie meende de Commissie evenwel daarom alleen het diplomie niet te moeten weigeren, doch op hetzelfde te doen aantekenen dat de candidaat zich zeer gebrekkig schriftelijk in de Hollandsche taal uitdrukt. Zij hoopt en vertrouwt, dat deze toepassing van het programma ook Uwe goedkeuring moge wegdragen.

Hiermede zoude de Commissie hare taak als geëindigd kunnen beschouwen, ware het niet, dat zij ook nu weder meende een oogenblik stil te moeten staan bij art. 2 van het Koninklijk besluit van 7 Mei 1877. Hetgeen de Commissie daarentrent in het vorige verslag mededeelde, heeft zich ook in het nu afgelopen examenjaar weder ten volle bevestigd.

Het afnemen van examens in gemeenten als Groningen, Leeuwarden en Middelburg levert voor de leden der Commissie, die meest allen in de twee groote handelsplaatsen Amsterdam en Rotterdam zijn gevestigd en die bij een

grooten toevloed van kandidaten toch reeds geruimen tijd aan hunne dagelijkse werkzaamheden zijn onttrokken, bij voortduring zeer groote bezwaren op. Voor iedere zitting in een der genoemde gemeenten gaan toch twee dagen, alleen voor heen- en terugreis verloren.

In den loop van dit jaar heeft zich dat bezwaar weder sterk doen gevoelen te Leeuwarden, waar de Commissie eene zitting voor het examen van 1sten stuurman, groote vaart, heeft moeten houden, waaraan slechts vier leden — het minimum bepaalde aantal — hebben kunnen deelnemen en waaronder zich toen niet één oud gezagvoerder bevond, aan wien als bij uitnemendheid practicus, het afnemen van het examen in dat gedeelte bij de regeling van het examen werd opgedragen.

De Commissie meent dan ook Uwer Excellentie's aandacht bijzonder op dat punt te mogen vestigen en in overweging te geven, hetzij eene wijziging van het Koninklijk besluit te provoceren, dan wel, als overgangsmaatregel, de zittingen voorloopig te bepalen tot de twee steden Amsterdam en Rotterdam.

De Commissie vindt hiertoe te meer vrijheid, daar in het nu afgelopen examenjaar het ook weder duidelijk is gebleken, dat de kandidaten steeds de Commissie volgen, indien zij zich voor het examen voldoende voorbereid achten.

Aan het einde van hare taak gekomen, meent de Commissie haar verslag te moeten eindigen met Uwer Excellentie haren dank te betuigen voor het in haar gestelde vertrouwen.

De Commissie voornoemd,

KNIPHORST, Voorzitter,

Mr. C. C. DUTILH, Secretaris.

BIJLAGE II.

UITTREKSEL UIT HET VERRLAG DER COMMISSIE, in 1879 belast met het examineren van hen, die eene acte van bekwaamheid verlangden tot het geven van middelbaar onderwijs in wis- en natuurkundige wetenschappen, handelswetenschappen, gymnastiek of landbouwkunde.

Aan Zijne Excellentie den Minister van Binnenlandsche Zaken.

De commissie, krachtens art. 69 der wet van 2 Mei 1863 (*Staatsblad* n°. 50), door Uwe Excellentie bij beschikking van den 13den September 1879, litt. W, afdeling Onderwijs, benoemd tot het examineren van hen, die eene acte van bekwaamheid verlangden tot het geven van middelbaar onderwijs in wis- en natuurkundige wetenschappen, handelswetenschappen, gymnastiek of landbouwkunde, heeft de eer, Uwe Excellentie het verslag harer werkzaamheden aan te bieden.

De commissie bestond uit de heeren:

dr. M. SALVERDA, inspecteur van het middelbaar onderwijs te 's Gravenhage, lid en voorzitter; en leden:

dr. J. M. VAN BREMMELN, hoogleeraar aan de Rijks universiteit te Leiden;

dr. T. ZAAIJER, hoogleeraar aan de Rijks universiteit te Leiden;

dr. H. J. RINK, hoogleeraar aan de Rijks universiteit te Groningen;

dr. J. D. VAN DER WAALS, hoogleeraar aan de gemeentelijke universiteit te Amsterdam;

A. J. van PESCH, hoogleeraar aan de gemeentelijke universiteit te Amsterdam;

dr. H. BEHRENS, hoogleeraar aan de Polytechnische school te Delft;

C. J. M. JONGKINDT CONINCK, directeur der Rijkslandbouwschool te Wageningen;

L. BROEKEMA, leeraar aan de Rijkslandbouwschool te Wageningen;

H. M. HARTOG, te Barneveld;

dr. G. J. LEGBEKE, leeraar aan de Rijks hogere burgerschool te Utrecht;

mr. J. FORTUYN DROOGLEEVER, leeraar aan de Rijks hogere burgerschool te Gouda;

J. H. DIJKMAN Bzn., leeraar aan de hogere burgerschool te Dordrecht;

C. KNAPPER Kzn., leeraar aan de hogere burgerschool te Amsterdam;

J. C. F. PRIKKEN, leeraar aan de hogere burgerschool te Amersfoort; en

J. S. G. DISSE, leeraar aan de hogere burgerschool te Leiden.

Er hadden zich aangemeld 157 candidaten, elk aanvragende ééne acte.

De aard der verlangde acten, het aantal candidaten voor elke daarvan, en de uitslag der examens voor elke der acten zijn, met de namen der examinatoren, vermeld in de volgende tabel.

A C T E N.	EXAMINATOREN.	GETAL CANDIDATEN,			
		die zich hebben aangemeld.	die het examen hebben afgelegd.	die zich terugtrokken of werden afgewezen.	die zijn toegelaten.
Kl. Lagere wiskunde,	A. J. van Pesch, dr. H. J. Rink, dr. G. J. Legebeke,	(a) 12	12	8	(a) 4
Km. Beginselen der natuurkunde, der scheikunde en der kosmographie,	dr. J. M. van Bemmelen, dr. J. D. van der Waals,	2	1	1	—
Kiv. Beginselen der delfstof-, aard-, plant- en dierkunde,	dr. H. Behrens, dr. M. Salverda,	(b) 1	1	—	(b) 1
Kv. Hogere wiskunde,	A. J. van Pesch, dr. H. J. Rink, dr. G. J. Legebeke,	3	3	1	2

(a) Onder deze 1 dame. (b) Eene dame.

A C T E N.	EXAMINATOREN.	GETAL CANDIDATEN,			
		die zich hebben aangemeld.	die het examen hebben afgelegd.	die zich terugtrokken of werden afgewezen.	die zijn toegelaten.
H. Handelswetenschappen,	mr. J. Fortuyn Droogleever, J. H. Dijkman Bzn.,	1	1	—	1
K ^{xiv} . Boekhouden,	mr. J. Fortuyn Droogleever, J. H. Dijkman Bzn., C. Knapper Kzn., J. C. F. Prikken,	(c) 102	89	(d) 55	(e) 34
P. Gymnastiek,	dr. T. Zaatjer, J. S. G. Disse,	(f) 35	32	(g) 26	(h) 6
R. Landbouwkunde,	C. J. M. Jongkindt Coninck, L. Broekema, H. M. Hartog,	1	1	—	1
	Totaal.	157	140	91	49

(c) Onder deze 9 dames. (d) Onder deze 4 dames. (e) Slechts 7 kandidaten verkregen de acte voor school-onderwijs; de overige 27 ontvingen die voor huisonderwijs. Onder laatstgenoemde waren 5 dames. (f) Onder deze 8 dames. (g) Onder deze 7 dames. (h) Onder deze 1 dame.

De verdeling der kandidaten in groepen, de duur der examens voor de verschillende acten, en de wijze, waarop de kandidaten werden geëxamineerd, waren in hoofdzaak dezelfde als in de beide vorige jaren.

Ook ditmaal kan het resultaat, door de gehouden examens voor het middelbaar onderwijs verkregen, niet anders dan gering worden genoemd.

Vooreerst moet het de aandacht trekken, dat, wanneer het boekhouden — waarvan nader — en de gymnastiek worden uitgezonderd, zich slechts een klein getal kandidaten heeft aangemeld voor de vakken, waarover de examen-taak van deze commissie zich uitstrekt.

Dit kan voorzeker niet bevreemden voor de acte K^v (hogere wiskunde), nadat is uitgemaakt, dat deze acte, die niet dan na ernstige studie verkregen kan worden, haren bezitter geenerlei ruimer bevoegdheid geeft dan de acte voor lagere wiskunde, Kⁱ, en alleen als aanbeveling dienen kan voor hen, die met het onderwijs in wiskunde aan eene driejarige hogere burgerschool — en, naar de opvatting van den Minister THORNBECHE, bijgevolg ook in de laagste drie klassen eener vijfjarige — wenschen te worden belast.

Dat zich voor de landbouwkunde niet meer dan één kandidaat aanmeldde, kan evenmin verwondering wekken. Omtrent de vooruitzichten, die zich zullen openen voor hem, die de acte verwerft, laat zich nog te weinig zeggen. En ook voor deze acte kost de voorbereiding veel inspanning en tijd.

Dat zich voor de acte H (handelswetenschappen) ook bij dit examen slechts één enkele kandidaat heeft opgedaan, mag voorzeker voor een goet deel op rekening worden gesteld van den grooten omvang van het examen en van de zeer eigenaardige moeilijkheden, verbonden aan de voorbereiding daartoe. De tegenstelling met het aanzienlijk aantal kandidaten, die zich voor boekhouden alleen hebben aangemeld, is slechts schijnbaar. Want voor dit laatste vak wordt de acte door de zeer groote meerderheid met geheel andere bedoelingen gevraagd dan om eene plaatsing te zoeken bij het middelbaar onderwijs.

Meer bevreemding moet het wekken, dat ook ditmaal voor de acten Kⁱⁱ, Kⁱⁱⁱ en K^{iv} of niemand, of slechts een enkele kandidaat is opgekomen. Doen zich hier wellicht de gevolgen gelden van het feit, dat het niveau der examens voor de afzonderlijke acten Kⁱ tot en met K^{iv} te hoog is gesteld, zoodat het verwerven der volledige acte A, waarvan het bezit uitsluitend den weg tot hooger bevoegdheid opent, met slechts enkele uitzonderingen de krachten der kandidaten te boven gaat; terwijl zij die er slechts in kunnen slagen, ééne of twee der afzonderlijke acten Kⁱ tot en met

K^{iv} te verkrijgen, zich daardoor eene bevoegdheid verschaffen van geringen omvang en weinig geëvenredigd aan de opofferingen, die ter wille van eene behoorlijke voorbereiding tot het examen worden gevorderd?

Dit is zeker, dat eene nadere regeling der bevoegdheden, in artt. 70 en volg. der middelbaar onderwijswet vervat, de commissie voorkomt zeer ernstige overweging te verdienen.

Was, behoudens de genoemde uitzonderingen, het getal kandidaten, dat zich aanmeldde, niet groot, de uitslag der afgelegde examens geeft reden tot klagen.

Dit geldt reeds in de eerste plaats van het examen voor de acte Kⁱ (lagere wiskunde), de eenige, waarvoor een getal kandidaten van eenige betekenis zich had aangegeven. Van een 12tal werd door niet meer dan 4 — en onder deze door eene dame — een meer of minder bevredigend examen afgelegd. Onder de overige 8 waren er 2, die reeds zeer spoedig zelve inzagen, dat zij hunne krachten verre hadden overschat; zij trokken zich terug. Anderen hadden zich omtrent de eischen van het examen klaarblijkelijk of niet op de hoogte gesteld, of zich aan het onderzoek onderworpen met niet genoeg te laken lichtvaardigheid. Eene afwijzing wordt blijkbaar door vele kandidaten al te ligt geteld. Men ontziet zich niet »de proef eens te wagen». En de regeling, volgens welke niet voor het examen maar alleen voor eene verkregen acte betaling kan worden gevorderd, werkt dat misbruik niet weinig in de hand. Zal het baten indien ook deze commissie er wederom op aandringt, dat men zich toch, alvorens de voorbereiding tot het examen aan te vangen, volkomen op de hoogte stelde van hetgeen men weet en van hetgeen men nog te leeren heeft? Dit worde ten minste nog eens herhaald, dat hij, die zich om inlichting wendt tot leden van eene of van vroegere examen-commissies, of tot de inspecteurs van het middelbaar onderwijs, er op rekenen kan, dat zijn verzoek steeds met welwillendheid zal worden ontvangen en daaraan, zooveel slechts mogelijk is, worden voldaan.

Van de beide kandidaten, die zich voor de acte Kⁱⁱⁱ (beginselen der natuurkunde, der scheikunde en der kosmografie) hadden aangemeld, kwam één niet op. De ander, wien het aan aanleg niet ontbrak, had beter gedaan, zijne studie, onder goede leiding, nog een jaar voort te zetten, te eerder omdat hij niet lang voor het examen werd getroffen door een ernstig ongeval, dat hem noodzaakte, zich voor geruimen tijd van geestesinspanning te onthouden.

De eenige kandidaat voor de acte K^{iv} (beginselen der delfstof, aard-, plant- en dierkunde) — eene dame — kon worden toegelaten. Bij haar examen moest het de aandacht trekken, dat hare kennis van delfstof- en aardkunde van

een geheel ander gehalte was dan die van plant- en dierkunde, in die mate zelfs, dat door hetgeen aan laatstgenoemde ontbrak, de goede uitslag van het examen op bedenkelijke wijze werd in de waagschaal gesteld. Voor de beide eerstgenoemde vakken had zij leiding en gelegenheid tot oefening in kabinet en laboratorium gezocht aan de Polytechnische school; voor laatstgenoemde had zij, wel is waar aanvankelijk met eenige leiding, in de eerste plaats op eigen krachten vertrouwd. Het behoeft geen betoog, dat dit laatste bij vakken, waarvan de beoefening op het stuk van materiele hulpmiddelen zoo hooge eischen stelt, niet door een ieder zonder gevaar voor teleurstelling kan worden ondernomen. Daarom verzekerde men zich liever ook bij deze van geregelde leiding en hulp, die, met inachtneming van het eigenaardig doel der studie, in de eerste plaats aan onze universiteiten moet kunnen gevonden worden.

Van de 3 kandidaten voor de acte K^v (hoogere wiskunde) slaagden 2. Hun examen heeft tot geene bijzondere opmerkingen aanleiding gegeven.

Met het examen voor de acten H (handelswetenschappen) en R (landbouwkunde) was dit evenmin het geval.

Daarentegen mag de hoogst ongunstige uitslag van het examen voor de acte P (gymnastiek) niet met stilzwijgen worden voorbijgegaan. Hij overtrof alles wat tot dus ver op dit gebied is voorgekomen.

Er waren ditmaal kandidaten, die reeds door hun theoretisch examen hunne toelating ten eenenmale onmogelijk hadden gemaakt, zoodat het voortzetten van het onderzoek op praktisch gebied eene ijdele formaliteit zou zijn geweest. Hier vooral lieten de examens geen twijfel omtrent de opvatting van sommige kandidaten, dat een reisje naar den Haag — op éénen dag heen en weerom — alligt kan worden gewaagd, en afgewezen te worden eene zaak is, die men zich weinig behoeft aan te trekken. Het is te betreuren, dat aan zulke kandidaten tijd en kosten moeten worden weggeworpen.

Het zou echter onbillijk zijn den schijn te geven, dat alle kandidaten, die niet slaagden, met zoo veel ligtvaardigheid waren te werk gegaan. De Commissie is veeleer van gevoelen, dat ongetwijfeld nog eene andere omstandigheid in rekening komen moet. Zij, die zich aan dit examen onderwerpen, zijn doorgaans gedwongen autodidakten. Hoe zullen zij hunne anatomie, behalve datgene wat uitsluitend het geraamte betreft — enkele gunstige gevallen uitgenomen — anders leeren dan uit boeken? Waar is voor velen de gelegenheid om gedurende geruimen tijd onder goede leiding zich de onmisbare oefening te verschaffen in de zoo moeilijke praktijk van het onderwijs? De ervaring, ook bij dit examen, bewees overtuigend hoe veel voor tal van kandidaten aan die gelegenheid ontbroken had.

De Commissie vond geene vrijheid in de omstandigheid aanleiding te nemen tot transactie. Zij stelde ook ditmaal slechts beperkte eischen; maar deze handhaafde zij gestreng. Want eene gymnastiek-onderwijzer of eene gymnastiek-onderwijzeres, die in gebreke blijft daaraan te voldoen, meent zij te moeten weren omdat zij ze *gevaarlijk* acht.

Het zij haar vergund er op aan te dringen, dat de ontbrekende gelegenheid tot vorming van goede gymnastiek-onderwijzers van hooger hand worde verschaft. Wellicht kan zij eigenaardig aan de kweekscholen tot vorming van onderwijzend personeel voor het lager onderwijs worden verbonden. Immers voor de lagere school is het, met het oog op den leeftijd harer leerlingen, van niet minder — ja zelfs van nog grooter — gewicht, dat een tak van onderwijs, voor hunne lichamelijke ontwikkeling van zoo overwegend belang, aan geene andere dan volkomen bevoegde handen worde toevertrouwd.

Omtrent het resultaat der examens in boekhouden, is alles gezegd door het feit, dat van niet minder dan 102 kandidaten — met wier onderzoek, voor zoover zij niet zijn weggebleven, vier leden der Commissie gedurende 29 examendagen handen vol werks hebben gehad, — 7 — zegge slechts *zeven* — de bevoegdheid hebben kunnen bekomen, het vak, waarvoor door hen examen werd afgelegd, te onderwijzen *in de school*. Daarnaast staan 27 acten, verkregen voor 's huis' onderwijs; op de handelskantoren onzer groote koopsteden zullen de bezitters daarvan mischien worden gezocht, maar voor het onderwijs gaan zij,

zoo goed als zonder uitzondering, verloren. Men voegde daarbij acht en zestig gevallen, waarop of de Commissie vruchteloos — niet zelden zonder éenige voorafgaande kennisgeving — den opgeroepen examinandus heeft gewacht, of geen ander resultaat kon worden verkregen dan dit, dat het den candidaat ontbrak aan de meest onmisbare kennis, soms zelfs aan bekendheid met de meest elementaire begrippen van het vak!

Een dergelijke toestand — en hij herhaalt zich, met eenige quantitative afwijking slechts, telken jare, — mag inderdaad onhoudbaar worden genoemd.

Hier vooral schijnt het geraden, de gelegenheid tot het kosteloos afleggen van het examen niet te doen voortbestaan. De groote omslag en kosten, die thans moeten worden gemaakt, komen niet alleen niet ten bate van het onderwijs, maar kunnen zelfs, naar het bescheiden gevoelen der Commissie, ook uit een meer algemeen gezigtpunt, op den duur niet verantwoord worden geacht.

Daar ook ditmaal bij vele kandidaten eenige onzekerheid bleek te bestaan omtrent de opvatting, te geven aan de eischen voor het examen, gelijk die in programma's gevoegd bij het Koninklijk besluit van 2 Februarij 1864 (*Staatsblad* n°. 8), sub H zijn omschreven, — zelfs voor *leeraren* bij middelbaar en hooger onderwijs heeft die onzekerheid tot afwijzing geleid! — heeft de Commissie gemeend, eene poging te moeten doen, die eischen enigzins nader te omschrijven en toe te lichten. Zij heeft hare opvatting van het programma medegedeeld in de bijlage bij dit verslag.

De Commissie besluit met de betuiging van haren dank voor het vertrouwen, door Uwe Excellentie in haar gesteld

Den Haag, December 1879.

SALVERDA, Voorzitter.

J. H. DIJKMAN BZN., Secretaris.

BILLAGEN.

Omschrijving der eischen voor acte K^{III}.

1. BOEKHOUDEN.

Enkel boekhouden. Italiaansch boekhouden. Dagelijksche, maandelijksche en gewijzigde methoden; toe te passen op handelingen in koophandel, fabrieken en trafieken voorkomende.

2. HANDELSREKENEN (1).

a. *Praktische toepassingen van de leer der evenredigheden.* Gezelschapsregel; kettingregel; interest- en disconto-rekening; verschillende methoden ter bepaling van den interest in rekening-courant.

b. *Gemiddelde waarde.* Gemiddelde rentestand, tijdrekening van betaling; mengingrekening.

c. *Handel in edele metalen.* Goud- en zilverrekening; muntrekening; kennis van de usantiën op de voornaamste geldmarkten en van de wettelijke bepalingen op de aamunting in de voornaamste Staten.

d. *Wisselhandel.* Wisselpari; wisselreductie, wisselarbitrage; arbitrage in edele metalen; kennis van de usantiën op de voornaamste wisselplaatsen.

(1) Ook het examen van 1879 gaf blijk, dat het *handelsrekenen* door de kandidaten binnen te enge grenzen was opgevat, en men wel gezocht had de kennis van feiten te verwerven, maar zonder dat men in het verwerken der stof voldoende was geslaagd.

e. *Effectenhandel*. Contante waarde der fondsen; belee-ning en prolongatie; tijdaffaires; effectenarbitrage; kennis van de usantiën aan de voornaamste beurzen.

f. *Goederenhandel*. Tarra, goed-gewigt, stille uitslag, enz.; rabat; provisie; delcredere; courtage; onkosten; winst en verlies; assurantien, restorno; bodemerij; prijsbepaling bij in- en verkoop in het buitenland; eenvoudige gevallen van goederen-arbitrage.

3°. HANDELSRECHT.

a. Titel 1, 2, 3, 4, 5, 6 en 7 van het Eerste Boek, en het Derde Boek van het *Wetboek van Koophandel*.

b. Titel 9 van het Derde Boek en Titel 2 van het Vierde Boek van het *Burgerlijk Wetboek*.

UITTREKSEL uit het verslag der Commissie, in 1879 belast met het afnemen van examenen van hen, die acten van bekwaamheid verlangden voor middelbaar onderwijs in Nederlandsche, Fransche, Hoogduitsche en Engelsche taal- en letterkunde, geschiedenis, aardrijkskunde en Staatswetenschappen.

Aan Zijne Excellentie den Minister van Binnenlandsche Zaken.

De Commissie, benoemd bij beschikking van 13 September jl., lit. W, afd. Onderwijs, heeft de eer bij dezen verslag te doen van hare werkzaamheden.

Eene voorbereidende vergadering werd niet gehouden. Daar alle leden der Commissie, op één na, vroeger reeds lid van eene dergelijke Commissie waren geweest, en de voorzitter gelegenheid had gehad met ieder hunner in overleg te treden aangaande de inrigting van het examen, en hem daarbij was gebleken, dat allen zich geheel konden vereenigen met de inrigting, welke voor de in 1878 gehouden examens was aangenomen, kon eene afzonderlijke bijeenkomst tot vaststelling en regeling van de werkzaamheden als overbodig worden aangemerkt.

Ook dit jaar weder kon geen der leden, behalve de voorzitter, gedurende den geheelen duur van de examens tegenwoordig zijn. Zij hebben geduurd van 20 October tot en met 28 November. Het groote getal candidaten voor aardrijkskunde en voor engelsch maakte het onmogelijk de examens over minder dagen te verdeelen; zelfs nu moesten nog eenige mannelijke candidaten voor aardrijkskunde getaxamineerd worden, toen voor de overige vakken de examens der vrouwelijke reeds waren aangevangen. Aan deze verschillende redenen is het toe te schrijven, dat iederen dag slechts 3 à 4 candidaten konden worden opgeroepen van de 112, die zich hadden aangemeld. Slechts op drie dagen is de Commissie voltallig geweest; gemiddeld waren behalve de voorzitter 4 of 5 leden tegenwoordig.

Van de 112 candidaten, die zich hadden aangemeld, zijn er 17 niet opgekomen, de meeste met voorafgaande kennisgeving. De een meldde zich ziek, een ander gaf een ander voorwendsel op; de meesten echter verklaarden bij nader inzien liever het examen nog een jaar te willen uitstellen. Hadden deze allen dit bedacht voor zij zich aanmeldden, dan hadden de werkzaamheden zóó kunnen geregeld worden, dat de examens ongeveer een week korter hadden geduurd en dus van de leden minder opoffering van tijd, van het Rijk minder uitgaven behoeven gevorderd te worden. De vraag is gerezen, of er geen middelen zouden aan te wijzen zijn om in 't vervolg zoodanig misbruik tegen te gaan? Het eenige middel zou, meende men, zijn om niet te laten betalen voor de acte, maar voor het examen, en te eischen dat het bedrag te gelijk met de aanmelding werd gestort, zoodat alleen zij, die vooraf voor het examen betaald hadden, werden toegelaten. Bij eventuele wets-herziening zou dit of eenig ander middel wellicht nadere overweging verdienen.

De uitslag der examens is aangewezen in de volgende tabel, waarin voor de mannelijke en vrouwelijke candidaten is aangewezen, hoeveel er zich voor elke soort van acte hebben aangemeld, hoeveel er zijn getaxamineerd en hoeveel van dezen zijn toegelaten of afgewezen, of zich onder het examen terugtrokken. Deze twee laatste onderafdeelingen worden hier afzonderlijk opgegeven, maar in de volgende beschouwingen worden zij te zamen genomen, daar het, wat den uitslag betreft, geen onderscheid maakt, of iemand door de Commissie wordt afgewezen of wel zich uit eigen beweging terugtrekt. De laatste kolom bevat de namen der leden, met het afnemen van het examen in ieder vak belast.

GEVRAAGDE ACTE VAN BEKWAAMHEID.	Letter van het pro- gramma.	GETAL DER CANDIDATEN, DIE							EXAMINATOREN.
		zich hebben aange- meld.	niet zijn opgekomen.	zijn geëxamineerd.	zijn toegelaten.	zijn afgewezen.	zich hebben terug- getrokken.	afgewezen en terug- getrokken.	
MANNELIJKE CANDIDATEN.									
Nederlandsche taal en letter- kunde	KVII, Q.	12	3	9	5	4	>	4	dr. Verdam.
Geschiedenis	KVIII, Q.	7	>	7	4	3	>	3	dr. Waubert de Puiseau.
Aardrijkskunde	KIX, Q.	24	4	20	10	10	>	10	dr. Stein Parvé, Posthumus.
Staatshuishoudkunde	Kx, Q.	3	>	3	2	1	>	1	mr. Willeumier.
Staatsinrigting	Kxi, Q.	2	>	2	2	>	>	>	idem.
Fransche taal en letterkunde.	L, Q.	12	5	7	3	2	2	4	Rode.
Hoogduitsche taal en letter- kunde	L, Q.	13	1	12	6	4	2	6	dr. Hülsmann.
Engelsche taal en letterkunde.	L, Q.	13	>	13	10	3	>	3	Sennett.
		86	13	73	42	27	4	31	

GEVRAAGDE ACTE VAN BEKWAAMHEID.	Letter van het pro- gramma.	GETAL DER CANDIDATEN, DIE							EXAMINATOREN.
		zich hebben aange- meld.	niet zijn opgekomen.	zijn geëxamineerd.	zijn toegelaten.	zijn afgewezen.	zich hebben terug- getrokken.	afgewezen en terug- getrokken.	

VROUWELIJKE CANDIDATEN.

Nederlandsche taal en letter- kunde	KVII, Q.	3	2	1	»	»	1	1	dr. Veerdam.
Geschiedenis	KVIII, Q.	1	»	1	1	»	»	»	dr. Waubert de Puiseau.
Aardrijkskunde	KIX, Q.	2	1	1	1	»	»	»	dr. Steyn Parvé, Posthumus.
Fransche taal en letterkunde .	L, Q.	5	1	4	2	2	»	2	Rode.
Hoogduitsche taal en letter- kunde	L, Q.	4	»	4	3	1	»	1	dr. Hülsmann.
Engelsche taal en letterkunde.	L, Q.	11	»	11	10	»	1	1	Sennett.
		25	4	22	17	3	2	5	
		112	17	95	59	30	6	36	

Onder de 73 mannelijke kandidaten, die examen aflegden, waren er 16, die reeds eene acte voor middelbaar onderwijs bezaten (1); 5 hadden eene acte voor nederlandsche taal- en letterkunde; van hen verkregen 2 thans de acte voor aardrijkskunde; 1 die voor geschiedenis, 1 die voor hoogduitsche taal- en letterkunde, terwijl een voor dit laatstgemeld vak niet slaagde; 2 hadden acte voor hoogduitsche taal- en letterkunde, van welke een de acte voor nederlandsche, de andere die voor engelsche taal- en letterkunde verkreeg. Twee kandidaten, die reeds de acte voor geschiedenis hadden, verkregen thans die voor aardrijkskunde; aan twee bezitters der acte voor staatshuishoudkunde werd thans die voor staatsinrigting van Nederland toegekend; een met acte voor wiskunde legde met gunstigen uitslag examen in aardrijkskunde af. Een candidaat, die reeds acten bezat voor nederlandsch, geschiedenis en aardrijkskunde, verkreeg thans de acte voor staatshuishoudkunde; een met acte voor geschiedenis, aardrijkskunde en staatsinrigting van Nederland legde eveneens met gunstigen uitslag examen in staatshuishoudkunde af. Eindelijk werd nog het examen voor schoolonderwijs in Fransche taal en letterkunde afgelegd door twee bezitters der acte voor huisonderwijs in dat vak, van welke de één slaagde, de ander moest worden afgewezen.

Van de 57 kandidaten, die nog geene acte voor middelbaar onderwijs bezaten, hadden 25 de acte van hoofdonderwijzer, en onder deze 9 bovendien toelating voor eene vreemde taal, 4 voor twee en 8 voor drie vreemde talen. Van deze werden er 13 toegelaten, namelijk 4 voor nederlandsche taal en letterkunde, 1 voor geschiedenis, 3 voor aardrijkskunde, 1 voor fransche taal en letterkunde, 1 voor duitsche taal en letterkunde en 3 voor engelsche taal en letterkunde. Afgewezen werden 2 voor nederlandsch, 3 voor geschiedenis, 5 voor aardrijkskunde, 1 voor duitsch en 1 voor engelsch; van de 12 afgewezenen hadden 4 uitsluitend acte van hoofdonderwijzer, 4 bovendien toelating voor eene vreemde taal, 1 voor twee en 3 voor drie vreemde talen.

Het getal van hen, die slechts eene acte van hulponderwijzer bezaten met toelating voor ééne of meer vreemde talen, bedroeg 11; van dezen werden 6 toegelaten, namelijk 1 voor aardrijkskunde, 2 voor duitsch en 3 voor engelsch; van de afgewezenen hadden 2 geen andere acte

dan die van hulponderwijzer, 1 bovendien eene acte voor ééne en 2 voor twee vreemde talen. Bovendien melden zich nog 3 kandidaten aan, die slechts toelating hadden voor ééne of twee vreemde talen; van dezen werd 1 toegelaten en 1 afgewezen voor fransch, 1 toegelaten voor engelsch. Voorts waren er nog 8 kandidaten, die het indexamen van eene hoogere burgerschool hadden afgelegd of een gymnasium hadden doorloopen; van dezen slaagde 1 in geschiedenis, 1 in aardrijkskunde, 1 in hoogduitsch en 2 in engelsch; afgewezen werden 2 voor aardrijkskunde en één voor engelsch. Eindelijk werd nog examen afgelegd door 10 kandidaten, die geene acte, diploma of graad bezaten; van hen verkreeg 1 acte voor geschiedenis en 1 voor hoogduitsch; afgewezen werden 2 voor nederlandsch, 1 voor aardrijkskunde, 1 voor staatshuishoudkunde, 1 voor fransch, 2 voor hoogduitsch en 1 voor engelsch.

Onder de 73 geëxamineerde mannelijke kandidaten waren er 24 die reeds vroeger met ongunstigen uitslag examen hadden afgelegd; van deze slaagden er 15, terwijl 7 voor de tweede, 2 zelfs voor de derde maal moesten worden afgewezen. Van de 15 nu toegelatenen verkregen 2 acte voor nederlandsche taal- en letterkunde, 2 voor geschiedenis, 4 voor aardrijkskunde, 1 voor staatshuishoudkunde, 3 voor hoogduitsch en 3 voor engelsch; van de 9 op nieuw afgewezenen slaagden 3 niet in het nederlandsch, 2 in de geschiedenis, 1 in de aardrijkskunde, 1 in het fransch en 2 in het hoogduitsch. Van de 49 mannelijke kandidaten die dit jaar voor het eerst examen aflegden, werden er 27 toegelaten en 22 afgewezen.

Onder de 22 geëxamineerde vrouwelijke kandidaten waren er 2 die reeds eene acte voor middelbaar onderwijs bezaten, namelijk eene voor nederlandsche taal en letterkunde, welke thans de acte voor fransche taal en letterkunde verkreeg, en eene die in 't bezit was van eene acte voor hoogduitsch, doch thans niet slaagde voor die voor fransche taal en letterkunde. Van de 20 kandidaten, die nog geene acte voor middelbaar onderwijs bezaten, hadden 7 eene acte van hoofdonderwijzeres met toelating voor 3 vreemde talen; van deze verkreeg 1 de acte voor geschiedenis en 5 die voor engelsch, terwijl 1 voor hoogduitsch moest worden afgewezen; 5 hadden eene acte van hulponderwijzeres, en wel 2 met toelating voor ééne vreemde taal, 1 voor twee en 2 voor drie vreemde talen; van deze verkregen 3 de acte voor hoogduitsche en 1 voor engelsche taal en letterkunde, terwijl ééne bij het examen in nederlandsche taal

(1) Onder dit cijfer zijn niet medegerekend een tweetal bezitters der acte voor schoonschrijven.

en letterkunde zich onder het mondeling gedeelte terugtrok. Nog waren er 7, die alleen eene acte van lager onderwijs in één of twee vreemde talen hadden; van deze kreeg 1 de acte voor fransche, 4 voor engelsche taal en letterkunde, terwijl 1 niet slaagde voor fransch en 1 voor engelsch. Eindelijk werd nog eene acte voor aardrijkskunde uitgereikt aan eene vrouwelijke candidaat, die vroeger nog geen examen voor lager onderwijs had afgelegd.

Onder de 22 geëxamineerde vrouwelijke kandidaten waren er 5, die vroeger reeds met ongunstigen uitslag examen hadden afgelegd; van deze slaagden thans 3 voor het engelsch, terwijl één voor het fransch en één voor het hoogduitsch op nieuw moesten worden afgewezen. Van de 17 vrouwelijke kandidaten, welke dit jaar voor het eerst examen aflegden, slaagden er 14 en moesten 3 worden afgewezen.

Eene vergelijking met de voorgaande jaren valt voor het jaar 1879 niet ongunstig uit. In 1877 werden, blijkens het verslag der toenmalige Commissie, 44 van de 70, in 1878 50 van de 87, en thans 59 van de 95 toegelaten, dat is voor de drie laatste jaren achtereenvolgens 63, 57 en 63 ten honderd. Van de mannelijke kandidaten alleen werden in diezelfde jaren toegelaten 25 van de 44, 28 van de 58 en 42 van de 73, dat is 57, 48 en 58 ten honderd; van de vrouwelijke 19 van de 26, 22 van de 29 en 17 van de 22, dus 73, 76 en 77 ten honderd. In vergelijking van het voorgaande jaar mogt dus de uitslag gunstig genoemd worden, vooral ook wanneer men daarbij in aanmerking neemt, dat het getal der mannelijke kandidaten veel aanzienlijker was.

De Commissie meent zich dit jaar te mogen onthouden van algemeene beschouwingen; wilde zij het doen, zij zou slechts in herhaling moeten treden van hetgeen door hare voorgangster is in 't midden gebragt. Zij bepaalt zich dus tot eenige opmerkingen naar aanleiding van elk vak in het bijzonder, meer bepaald met het doel om de tekortkomingen aan te wijzen van hen, die zij, tot haar leedwezen, moest afwijzen.

Bij het examen in de *nederlandsche taal en letterkunde* liet over het algemeen de kennis der elementaire taalkunde en van de historische verklaring van verschijnselen in onze grammatica, zoo als vorming van bijwoorden, sterke en zwakke declinatie, causativen, enz. nog al te wenschen over; dit scheen, voor een deel althans, daaraan toe te schrijven, dat vele kandidaten zich bij hunne studie grootendeels of uitsluitend hadden laten leiden door eene verouderde spraakkunst en verzuimd hadden zich de hoofdregels onzer taalkunde in beknopten vorm en helder te leeren voorstellen door het bestuderen van eene kleinere grammatica, die in de middelbare scholen gebruikt wordt; van daar dat meermaals de kandidaten de eenvoudigste taalregels niet in zoedanigen vorm wisten mede te deelen, als het bij het middelbaar onderwijs behoort te geschieden. Kennis van de verwante moderne talen (hoogduitsche en engelsche), als ook van de vergelijkende taalkunde, was over het algemeen gering, zoo als bleek uit de gebrekkige verklaring van eenvoudige vormen en verschijnselen in onze taal. Ook wat betreft het opsporen van eene fout in een voorgelegden of medegegeelden volzin, waren de uitkomsten, zelfs bij de besten, niet zeer bevredigend. De kennis van het middelnederlandsch was voldoende; maar hetzelfde kan niet gezegd worden van de algemeene ontwikkeling en kennis der kandidaten. Zoo kon bijvoorbeeld de een niet duidelijk formuleren het onderscheid tusschen *hetgeen en hetwelk*, een ander verwarde *inbreuk* met *inbraak*, een derde wist niet, dat tegenover een *oorspronkelijk* werk een *vertaald* werk staat; weer een ander kon geen rekenschap geven van den naam *Lof der geldzuicht*, enz.

De examens in letterkunde waren over 't algemeen beter dan die in taalkunde, hetgeen wellicht gedeeltelijk is toe te schrijven aan de in het vorige verslag geuite klacht over gebrekkige kennis onzer letterkundige geschiedenis. Het schriftelijk werk was, op een drietal gunstige uitzonderingen na, lang niet onberispelijk van vorm. Bij sommigen openbaarde zich eene neiging tot een verheven stijl, die onwillekeurig deed denken aan het tijdperk der rederijders en aan de persiflage van Gekel. Het scheen velen te ontbreken aan voldoende voorbereidende oefening om hunne gedachten eenvoudig en in beknopte, heldere, goedgebouwde zinnen uit te drukken. De kennis onzer letterkundige ge-

schiedenis was over 't algemeen bevredigend, doch ook hierbij ontbrak dikwijls de studie van monographien en een overzicht van de litteratuur over het onderwerp.

Het voorgaande heeft alleen betrekking tot de mannelijke kandidaten, daar de eenige vrouwelijke candidaat, die was opgekomen, zich onder het examen terugtrok, dewijl het weldra bleek, dat zij niet op de hoogte was van de eischen, welke bij het examen plegen gesteld te worden.

De betrekkelijk gunstige uitslag van het examen in *geschiedenis* mag gedeeltelijk daaraan worden toegeschreven, dat zich thans enkele kandidaten aanmeldden, die reeds vroeger waren afgewezen en daardoor meer bekend waren geworden, zoowel met de eischen van het examen, als met de leemten hunner eigene studie. Overigens bevestigde ook de ervaring van dit jaar die van vroegere examens, dat voor eene verstandige studie dezer belangrijke en veel omvattende wetenschap de beoefening van verwante vakken, als aardrijkskunde of letterkunde, en vooral eene akademische opleiding de beste voorbereiding is. Zij, die deze genoten hadden, legden kennis van hoogere wetenschappelijk gehalte aan den dag, die daarom ongetwijfeld ook duurzamer zal zijn. Zij wisten in het tijdperk, dat besproken werd, de voornamste gebeurtenissen van de minder belangrijke te onderscheiden; den samenhang van politieke gebeurtenissen met de bewegingen op sociaal of kerkelijk gebied, of den invloed van wetenschappelijke ontdekkingen, van godsdienstige meeningen of van nationale wenschen aan te wijzen; den oorsprong en de verandering van partijen en partijnamen, de beteekenis van leerstellingsformules, de bevoegdheid van rechtscollegien, de beteekenis van politieke regten op te helderen. Al waren ook niet alle tijdperken met gelijke uitvoerigheid bestudeerd, dan gaf toch zoodanige proef van degelijke studie, naar het oordeel der Commissie, voldoende waarborg, meer zelfs dan wanneer de kennis een breeder veld omvatte, maar niet dezelfde diepte peilde. Zij, die niet werden toegelaten, misten eensdeels de algemeene wetenschappelijke vorming en kennis, die in het juiste gebruik van geijkte technische termen aan het licht treedt, vooral ook de onontbeerlijke kennis van de staatsinrigting van ons vaderland tijdens de Republiek, of wel van de staatsinstellingen van Frankrijk, Engeland en Duitschland, of van het onderscheid van kerkelijke secten en van de wijsgeerige scholen, bij voorbeeld in Griekenland. Zelfs had het den schijn als of deze kandidaten zich niet eens de moeite hadden gegeven om de toedragt van groote gebeurtenissen in de algemeene en vaderlandsche historie behoorlijk na te gaan en zich die eigen te maken. Een beknopt verhaal van den strijd van Karel I met zijne parlementen, een kort overzicht der verschillende revolutien in 1848, eene opsomming der werkzaamheden van de *Assemblée Constituante* kon niet geleverd worden. De schets van de politieke kaart van Europa op ver uiteenliggende tijdstippen, de beschrijving van den bloei der kunsten in Athene, van het Rijk van Alexander en de daaruit voortgekomen staten, van den strijd tusschen Patriciers en Plebejers, van de uitgestrektheid van het Romeinsche Rijk na de verwoesting van Carthago, zelfs eenvoudige vragen omtrent belangrijke feiten uit de vaderlandsche geschiedenis, bij voorbeeld de oorlogen van het graafschap Holland, de uitbreiding van de bezittingen der Oost-Indische Compagnie in de 17de eeuw, bleven of geheel of grootendeels onbeantwoord. Van eenige studie van de werken der groote geschiedschrijvers was bij deze kandidaten geen spoor, daargelaten nog dat zelfs van hooren zeggen de wetenschap ontbrak, dat ook de beschrijving der geschiedenis eene historie bezit.

Gebreken aan leeraren in *aardrijkskunde* was zeker grootendeels de oorzaak, dat zich dit jaar een buitengewoon groot getal kandidaten voor dat vak aanmeldden, maar tevens dat de uitslag niet gunstig was, daar van de 26, die zich hadden aangemeld, slechts 11, waaronder één dame, konden worden toegelaten, terwijl niet minder dan 5 op het laatste oogenblik meldden het examen liever nog een jaar te moeten uitstellen. Het zal dan wel aan eene al te haastige en daardoor onvolledige voorbereiding toe te schrijven zijn, dat velen bij het examen eene uiterst geringe kennis aan den dag legden. Zoo verklaarde onder anderen een hunner »niet tot aan het bestuderen van den Indischen Archipel te zijn toegekomen»; een ander wist geen enkel der Nederlandsch West-Indische eilanden te

noemen, en toen hem het eiland Curaçao genoemd werd, was het hem niet mogelijk de ligging daarvan aan te wijzen; nog een ander was het niet uit het hoofd te brengen, dat alle zeestroomingen den naam van golfstroom droegen; voor sommigen waren de namen Petermann, Nordenskiöld, Veth, Koolemans Beynen klanken, die zij nooit gehoord hadden; anderen hoorden de uitdrukkingen *Noordoostelijke* en *Noordwestelijke doorvaart* voor de eerste maal. Sommigen der afgewezen kandidaten waren niet in staat eene reis te water te maken van Dordrecht naar Middelburg, van 's Hertogenbosch naar Groningen, of van Gorinchem naar Amsterdam. Van grondige wetenschappelijke studie was bij deze kandidaten geen sprake; zij hadden blijkbaar hunne kennis geput uit een enkel handboek; van de eenvoudigste verschijnselen op het gebied der physische aardrijkskunde wisten zij geen reken-schap te geven, evenmin als eene verklaring van de physische verschijnselen en wetten, welke er den grondslag van uitmaken. Het nauwe verband tusschen land en volk scheen voor hen niet te bestaan; eene grondige kennis van Nederland scheen men vrij algemeen overbodig te achten; deze liet echter ook bij enkele toegelatenen te wenschen over.

Tegenover deze schaduwzijde stonden echter ook lichtpunten. Over het algemeen was de kennis van de wiskundige aardrijkskunde vrij voldoende, vooral bij de toegelatenen, ook bij die, welke overigens slechts een even voldoende examen aflegden. Bijzondere vermelding verdienen een drietal examens, die in alle opzichten uitstekend mogten genoemd worden; een daarvan werd afgelegd door een officier bij de landmagt, die het vorig jaar eveneens een goed examen in de geschiedenis had afgelegd en belast was met onderwijs aan een der hoofdcursussen voor de infanterie; het tweede door een leeraar aan de tooneelschool te Amsterdam; het derde door eene vrouwelijke kandidaat, die tot dusverre nog niet in het onderwijs werkzaam was geweest.

De Commissie maakt met ingenomenheid van deze gelegenheid gebruik om te wijzen op de vruchten, welke het middelbaar onderwijs reeds mag plukken van de lessen aan de Amsterdamsche universiteit. Van de kandidaten voor aardrijkskunde hadden zes de collegien van den hoog-leeraar in dat vak gevolgd, en van deze zes legden één een voldoende, drie een zeer goed, één zelfs een uitstekend examen af.

Aangaande de examens in *Staatshuishoudkunde* en in *Staatsinrigting van Nederland* valt dit jaar niets bijzonders mede te deelen, dan alleen dat het examen van den eenigen afgewezen kandidaat duidelijk aan 't licht bragt, dat ook voor de studie der staatswetenschappen eene algemeene voorbereidende kennis noodig is, die wel de middelbare school of het gymnasium, maar niet de school voor meer uitgebreid lager onderwijs op voldoende wijze kan verschaffen.

De uitslag der examens in *fransche taal en letterkunde* was, zoo als reeds uit de bovenvermelde cijfers is gebleken, ongunstig. Onder de toegelaten kandidaten waren er twee, een mannelijke en eene vrouwelijke, die zich door een zeer goed examen onderscheidde; twee andere examens van een mannelijken en eene vrouwelijke kandidaat, welke examens in de meeste opzichten voldoende konden genoemd worden, en een die slechts na lange beraadslaging werd toegelaten. Van toelating der 6, die werden afgewezen of zich terugtrokken, kon geen sprake zijn. Het schriftelijk werk vooral liet veel te wenschen over, zoowel wat taal als inhoud betreft. Bij de keuze van een onderwerp werd in den regel dat gekozen, waarbij men zich meer kon bepalen tot het geven van eene analyse van een of ander stuk, zonder daarbij eigen indrukken weer te geven; en dan nog trof men in het opstel somtijds gedeelten aan, die met het eigenlijke onderwerp in geen verband stonden. Ook de paedagogische opstellen gaven een geringen dunk van de praktische geschiktheid der kandidaten. Mogt over het algemeen het getal der eigenlijke taalfouten in de opstellen al gering zijn, des te menigvuldiger was het gebruik van verkeerde uitdrukkingen, zoodat dan ook sommige kandidaten, al ware hun mondeling examen voldoende geweest, alleen om hun schriftelijk werk hadden moeten worden afgewezen. Vooral bij vreemde talen moet het mondeling en schriftelijk taalgebruik een voornaam element voor de beoordeeling zijn; het schijnt, dat dit door vele kandidaten maar al te

zeer wordt uit het oog verloren. Nog valt hierbij op te merken, dat bij het mondeling onderzoek veelal het in bevattelijke vorm voordragen der taalregels en het daarvan rekenschap geven het zwakke punt was.

Deze laatste aanmerking geldt ook voor het *hoogduitsch*, waarvoor 9 van de 16 geëxamineerden werden toegelaten. Het verdient opmerking dat voor deze taal alle kandidaten op één na, ook zij die niet slaagden, toonden, zoowel op taalkundig als op letterkundig gebied, in de goede rigting gewerkt te hebben; maar bij gebrek aan tijd of om andere redenen hadden de afgewezenen de stof nog niet voldoende verwerkt en zich eigen gemaakt; terwijl sommigen ook in het mondeling en schriftelijk gebruik der taal te kort schoten.

Bijzonder gunstig was dit jaar de uitslag van het examen in *engelsche taal en letterkunde*, waarvoor 20 van de 24 kandidaten konden worden toegelaten. Onder de toegelatenen waren er verscheidene, die eene niet geringe kennis bezaten van den oorsprong en de ontwikkeling der taal en eene uitgebreide en degelijke kennis van de letterkundige geschiedenis. Liet bij enkelen de hoeveelheid van het gelezene uit de voornaamste schrijvers wel wat te wenschen over, zoo was daarentegen de wijze, waarop zij daarvan rekenschap wisten te geven en er een oordeel over uit te spreken, zeer voldoende.

Nog zij opgemerkt, dat de Commissie alle kandidaten voor eene vreemde taal bij het mondeling examen een stuk uit het nederlandsch in die vreemde taal liet vertalen, zonder dat zij zich vooraf daarop hadden voorbereid. Over het algemeen gaf deze proeve zeer tot tevredenheid aanleiding.

De meeste kandidaten, vooral onder die voor het engelsch, hadden geruimen tijd in het buitenland doorgebracht, om zich in het taalgebruik te oefenen; het examen leverde het bewijs, dat dit op het taalgebruik een gunstigen invloed had uitgeoefend. Daarentegen was het getal der geëxamineerde vreemdelingen gering, het bepaalde zich tot vier mannelijke kandidaten, van welke 1 Franschman en 1 Zwitscher de acte voor fransch en 1 Duitscher de acte voor duitsch verkregen, terwijl 1 Zwitscher voor het fransch werd afgewezen. Onder de vrouwelijke kandidaten waren slechts 2 vreemdelingen, van welke de eene met gunstigen uitslag examen aflegde in het hoogduitsch, de andere in het engelsch. Al deze kandidaten waren meer of minder met de nederlandsche taal bekend.

Leiden, }
Tilburg, } December 1879.

Namens de Commissie,

De Voorzitter,

STERN PARVÉ.

De Secretaris,

HÜLSMANN.

UITTREKSEL uit het Verslag der Commissie in 1879 belast met het afnemen van examens van hen, die acte van bekwaamheid verlangden voor middelbaar onderwijs in hand- en regtlijnig teekenen en boetseren.

Aan Zijne Excellentie den Minister van Binnenlandsche Zaken.

De Commissie in 1879 belast met het examineren van hen, die naar aanleiding van art. 69 der wet van 2 Mei 1863 (*Staatsblad* n°. 50), eene acte van bekwaamheid verlangden tot het geven van middelbaar onderwijs in het hand- en regtlijnig teekenen en het boetseren, werd benoemd bij Uwer Excellentie's beschikking van 13 September 1879, lit. W, afdeeling Onderwijs. Zij moest hare zittingen te Delft houden, en was zamengesteld uit dezelfde personen als de

Commissie, welke in 1878 gelijke taak vervulde, en wel als volgt:

Voorzitter: jhr. mr. VICTOR DE STUERS, referendaris bij het Departement van Binnenlandsche Zaken;

E. GUGEL, hoogleeraar aan de Polytechnische school te Delft;

A. LE COMTE, leeraar aan de Polytechnische school te Delft;

W. B. G. MOLKENBOER, leeraar aan 's Rijks hoogere burgerschool te Leeuwarden;

F. STRACKÉ, hoogleeraar aan 's Rijks Academie van beeldende kunsten te Amsterdam;

J. VERSLUYS, oud-leeraar aan 's Rijks hoogere burgerschool te Groningen;

dr. T. ZAAIJER, hoogleeraar aan 's Rijks Universiteit te Leiden.

In eene voorbereidende vergadering, den 12den October te Delft gehouden, werd aan den heer LE COMTE het secretariaat opgedragen. Tevens werd bepaald, dat het examen in handteekenen M^r zou plaats vinden van 13 tot en met 20 October, dagelijks van 9—3½ uur, met een rusttijd van 1 uur; het examen in regtlijnig teekenen Mⁿ, dagelijks van 22 October tot 1 November; het examen in bootseren O, dagelijks van 21 tot 27 October.

Handteekenen. M^r.

Aangemeld hadden zich 29 candidaten, onder welke 3 dames. Van de mannelijke candidaten bleven er 6 weg, trokken zich gedurende den loop van het examen 5 terug en werd 1 nog vóór den afloop afgewezen, zoodat er slechts 17 personen volledig geëxamineerd werden.

Van dezen slaagden 5 heeren en 1 dame.

De ouderdom der opgekomen candidaten bleek te zijn als volgt:

1	oud 18 jaren;	
1	> 20	(vrouwelijke candidaat);
3	> 21	
2	> 22	(van deze één vrouwelijke candidaat);
4	> 23	
1	> 24	
1	> 26	
2	> 27	
1	> 28	
2	> 29	
1	> 31	

2 oud 34 jaren; (van deze één vrouwelijke candidaat);
1 > 35 >
1 > 36 >

Omtrent de door de candidaten genoten opleiding valt op te merken, dat volgens hunne opgaven: 3 de Rijksakademie, 7 de Haagsche akademie en 10 de Polytechnische school al of niet gecombineerd hadden bezocht; terwijl de overigen hunne opleiding elders zochten.

Van ds 23 candidaten hadden niet minder dan 10 vroeger het examen reeds beproefd; twee dezer meldden zich voor de 3de, één voor de 6de maal aan. Van deze 10 personen verkregen thans slechts 3 het diploma.

Onder de 6 geslaagde candidaten waren er 3 die het diploma voor het lager onderwijs in handteekenen bezaten; van deze waren er buitendien 2 bevoegd tot het geven van gewoon lager onderwijs en een tot het geven van gymnastiek-onderwijs.

Van de niet geslaagde candidaten was er 1 hoofdonderwijzer, tevens met acte van gymnastiek, en teekenen lager onderwijs.

Dezelfde acte voor het lager onderwijs in het teekenen was in het bezit van 9 andere niet geslaagde candidaten, onder welke men 2 hulponderwijzers telde.

Sommige candidaten gaven reeds onderwijs. De eene, slechts voorzien van een diploma voor lager onderwijs in handteekenen, geeft onderwijs in het handteekenen aan een burger-avondschool; hij ontving thans het diploma M^r. Eene andere, die niet slaagde, is met eene acte voor lager onderwijs in teekenen verbonden aan eene kostschool. Een derde, die dezelfde acte bezit, bestuurde 3 jaren lang eene teken-cursus van 20 jongens, en is daarop 3 jaren geleden aangesteld als leeraar aan verschillende lagere scholen, waar hij eene klasse van 40 jongens en eene andere van 15 meisjes onderwijst; hij werd eveneens afgewezen. Een vierde en vijfde zijn aan openbare kosteloze scholen en ambachtsscholen van een onzer hoofdsteden verbonden en slaagden thans evenmin als in vorige jaren. Een zesde, aan soortgelijke school en tevens aan eene bijzondere teken-school werkzaam, was gelukkiger.

Van de 23 geëxamineerden bestemden zich 20 voor het onderwijs in het teekenen, twee tevens voor dat in het bootseren, twee ook voor een industrielen werkkring, één voor kunstschilder; twee gaven hun voornemen niet te kennen.

De indruk dien de commissie van de ontwikkeling der candidaten ontving, was evenmin bevredigend als ten vorigen jare. Zulks kan blijken uit het navolgend overzicht van de verschillende oefeningen der 17 volledig geëxamineerde personen:

OEFENINGEN.	Aantal geëxamineerden wier werk bleek te zijn:										Aantal personen over wier werk men derhalve bepaald tevreden kan zijn.
	uitmuntend.	zeer goed.	goed.	ruim voldoende.	voldoende.	slechts even voldoende.	onvoldoende.	gering.	slecht.	zeer slecht.	
	10.	9.	8.	7.	6.	5.	4.	3.	2.	1.	
Ontleedkunde. Mondeling	—	—	1	1	3	8	2	2	—	—	5
Id. Teekenen van een skelet en een proportiebeeld	—	—	—	1	2	5	5	4	—	—	3
Doorzichtkunde. Mondeling	—	—	2	4	2	1	3	4	1	—	8
Id. Teekening	—	—	2	1	4	3	6	1	—	—	7
Ornament. Theorie	—	—	—	1	5	7	4	—	—	—	6
Id. Teekening naar pleister	—	—	1	2	2	6	2	3	1	—	5
Id. Ontwerp	—	1	1	2	5	4	2	2	—	—	9
Id. Ontwerp met aanwending van een opgegeven motief	—	2	1	1	1	4	4	3	—	1	5
Teekenen naar een pleisterkop	—	—	1	—	1	8	5	2	—	—	2
Id. naar eene plaat	—	—	—	—	7	8	2	—	—	—	7
Methodiek	—	—	1	2	2	7	4	—	1	—	5

Als men bedenkt dat de qualificatie »slechts even voldoende» in den regel uiterst middelmatig werk bestempelt. dan zal men zien dat er reden is om te verklaren dat de candidaten over het algemeen zwak waren.

Regtlijnig teekenen en perspectief. Mu.

12 candidaten hadden zich aangemeld, doch 3 kwamen niet op, en 1 trok zich tijdens het examen terug. Er werden derhalve 8 personen volledig geëxamineerd. Van dezen ontvingen niet meer dan 3 het diploma.

Wat den leeftijd van de 9 opgekomen personen aangaat, bleek het dat er waren:

2	van 20 jaren ;
1	» 22 »
1	» 23 »
1	» 24 »
1	» 25 »
2	» 28 »
1	» 33 »

Wat de opleiding der candidaten betreft, volgt uit hunne opgaven dat 7 de Polytechnische school, 1 de Rotterdamse akademie bezochten, terwijl een enkele het onderwijs van eene andere instelling volgde.

5 dezer negen candidaten hadden reeds vroeger het examen

beproofd. 2 van dezen behoorden onder de 3 inans geslaagden.

Slechts 3 bezaten reeds diploma's voor andere vakken, namelijk dat voor handteekenen lager onderwijs, voor handteekenen middelbaar onderwijs, en voor wiskunde lager onderwijs.

Daarentegen gaven sommige candidaten zonder eenig diploma reeds onderwijs. Zoo zijn 2 der niet-geslaagden leeraren in het bouwkundig teekenen aan ambachtsscholen; een hunner is tevens directeur der school. De andere is architect.

3 candidaten verklaarden zich te bestemmen tot architect, de 6 overigen wenschten leeraren in het regtlijnig teekenen te worden.

De oefeningen, welke gehouden werden, waren nagenoeg van denzelfden aard als die van het vorig examen van 1878. Alleen duurde het examen een dag langer om de gelegenheid te geven, zoowel naar een schetsplan van een gebouw als naar de schets van een kamrad uitvoerige teekeningen te laten vervaardigen, werkstukken, welke over het algemeen vrij middelmatig werden uitgevoerd.

Dat dit examen, waar van 8 volledig geëxamineerden slechts 3 konden gediplomeerd worden (onder welke 2 reeds vroeger zich aan het examen hadden onderworpen), een ongunstigen indruk maakte, behoeft wel niet gezegd te worden. De resultaten kunnen blijken uit de volgende tabel:

O E F F E N I N G E N.	Aantal geëxamineerden wier werk bleek te zijn:										Aantal personen over wier werk men derhalve bepaald tevreden kan zijn.
	uitnuttend.	zeer goed.	goed.	ruim voldoende.	voldoende.	slechts even voldoende.	onvoldoende.	gering.	slecht.	zeer slecht.	
	10.	9.	8.	7.	6.	5.	4.	3.	2.	1.	
<i>Doorzichtkunde. Mondeling.</i>	—	—	1	2	1	3	1	—	—	—	4
Id. Teekening	—	—	—	2	1	4	1	—	—	—	3
<i>Ornament. Theorie.</i>	—	—	1	—	5	1	—	1	—	—	6
Id. Teekening naar pleister	—	—	—	2	2	2	—	2	—	—	4
Id. Ontwerp	—	—	—	—	3	3	1	1	—	—	3
Id. Ontwerp met opgegeven motief.	1	—	1	—	2	—	3	1	—	—	4
<i>Beschrijvende meetkunde. Theorie.</i>	—	—	3	1	1	1	2	—	—	—	5
Id. Teekening	—	—	—	5	2	—	1	—	—	—	7
<i>Teekenen. Bouwkundig.</i>	—	—	1	1	3	—	2	1	—	—	5
Id. Werktuigkundig	—	—	1	1	3	2	1	—	—	—	5
<i>Projectie. Bouwkundig.</i>	—	—	—	—	1	2	3	2	—	—	1
Id. Werktuigkundig	—	—	—	3	1	—	2	2	—	—	4
<i>Methodisch.</i>	—	—	—	—	1	1	2	4	—	—	1

Boetseren. O.

Vier candidaten hadden zich aangemeld, doch 1 kwam niet op en 2 trokken zich terug. De vierde ontving het diploma.

Voor zoo ver opgaven verkregen zijn, blijkt het, dat een van hen die zich terugtrokken in het bezit was van het diploma voor handteekenen middelbaar onderwijs. Hij is aan een Rijksschool verbonden tot het geven van onderwijs in het handteekenen en geeft aan eene avondschool, behalve dit onderwijs, ook reeds dat in het boetseren.

De geslaagde candidaat bezat reeds de acten voor hand- en regtlijnig teekenen middelbaar onderwijs, en de acten van hulponderwijzer en voor het teekenen lager onderwijs.

Hij is leeraar in het hand- en regtlijnig teekenen aan de Haagsche ambachtsschool.

Algemeene beschouwingen.

Werd in het verslag over het examen van 1878 uitvoerig medegedeeld welke oefeningen gehouden zijn, en welke bevindingen daarbij gedaan werden, de Commissie meent thans beknopter te kunnen zijn. Geheel zamengesteld uit dezelfde personen welke in 1878 het examen afnamen, kan zij getuigen, dat er tusschen den toestand van het vorig jaar en dien van heden geen verschil hoegenaamd bestaat. Dezelfde ervaring kon ook nu opgedaan worden. Op nieuw bleek het dat de candidaten aan allerlei

instellingen de kennis trachten te verkrijgen voor het examen vereischt, doch waarvoor die instellingen niet of niet behoorlijk zijn ingerigt, en de Commissie kan volstaan met hier de woorden te herhalen in het verslag van 1878 voorkomende: » De oorzaak van dezen toestand is niet twijfelachtig. Eene behoorlijke gelegenheid om zich tot leeraar te vormen, eene normaalschool met daaraan verbonden leerschool ontbreekt; de Polytechnische school en de Rijks Akademie te Amsterdam zijn niet ingerigt met het oog op de vorming van teekenleeraren, zoodat aldaar te vergeefs door sommigen de leiding gezocht wordt, welke onontbeerlijk is. Aan genoemde akademie kan men alleen gelegenheid bekomen tot het teekenen naar pleister en het figuur en tot eenige studie van anatomie, van perspectief en van ornament.

» Aan de Polytechnische school kan geteekend worden naar ornamenten en den pleisterkerp, terwijl er ook cursussen zijn voor bouwstijlen en ornament-compositie. Doch anatomie en proportie worden niet gedoceerd, terwijl de cursus in perspectief aldaar niet elementair genoeg is voor hen aan wie eene eenigszins uitgebreide kennis van meetkunde ontbreekt. Een zoogenaamde normaal cursus aan de teeken-akademie van 's Gravenhage is, althans gedurende een gedeelte van het jaar, ontoereikend voor het beoogde doel. Sommigen worden zoodoende er toegebragt zich zonder voldoende of onder verkeerde leiding te oefenen, en loopen zelfs gevaar dien ten gevolge hun aangeboren aanleg te bederven.

» De kandidaten zijn derhalve aan hun lot overgelaten, en verbetering zal niet zijn te verwachten zoolang niet eene normaalschool die, even als in naburige rijken, op afdoende wijze verschaft."

Normaalschool.

Zoodanige normaalschool ontbreekt. Jaren lang hebben opvolgende Commissien daarop gewezen; ten vorigen jare is met kracht daarop aangedrongen; van alle zijden zijn in den lande stemmen opgegaan om het tot stand brengen eener normaalschool te vragen. Verder dan het plaatsen van een memoriepost op de Staatsbegroting heeft men het niet gebracht, en zoodoende moest ook deze Commissie wederom van Regeringswege acten van bevoegdheid verleen en vooral weigeren aan 45 kandidaten, terwijl diezelfde Regering niets hoegenaamd heeft gedaan om die kandidaten in de gelegenheid te stellen zich tot het verkrijgen dier bevoegdheid te bekwaamen. Sinds 1863, dat is sinds 16 jaren, duurt die toestand voort, en dat wel terwijl jaarlijks in officiële verslagen op de nadeelen er van gewezen is. Die toestand is nadeelig te noemen; in die periode van 16 jaren toch werden van 264 kandidaten slechts 93 gediplomeerd, zoodat gemiddeld niet meer dan 6 nieuwe leeraren per jaar konden optreden. De behoefte aan gediplomeerde leeraren en de wenschelijkheid eener betere bezoldiging zijn erkend, even als het feit dat een aantal onbevoegden onderwijs geeft en dat ons teekenonderwijs over het algemeen gebrekkig is; een toestand vooral noodlottig voor de ontwikkeling onzer industrie.

Programma.

Doch er is meer dat de Commissie betreurt. De opening van eene normaalschool moge tijd kosten, er is eene andere verbetering welke gemakkelijk en in weinige dagen kan tot stand gebracht worden. De Commissie bedoelt de herziening van het programma voor de examina M₁, M₂ en O. In het verslag over het examen van 1878 is er op gewezen, dat, afgescheiden van meer ingrijpende maatregelen in verband met eene herziening der wet van 2 Mei 1863 (*Staatsblad* n°. 50), het tegenwoordig programma behoorde gewijzigd te worden. Dit advies is zonder enig gevolg gebleven. Daarom acht de Commissie het haar pligt daarop nogmaals aan te dringen, en ten einde hare bedoeling duidelijk en de herziening gemakkelijk te maken, heeft zij de eer hiernevens een concept voor een nieuw programma te voegen.

Het doel van de voorgestelde wijziging is eensdeels de redactie van het programma in overeenstemming te brengen met de praktijk; anderdeels het programma zelf rationeler te doen zijn dan het thans blijkens de ondervinding is.

Daarbij zij opgemerkt dat geenszins verzwaring van het examen in de bedoeling ligt, doch integendeel veeleer verlichting daarvan, vooral wat betreft het examen M₁, het gevolg zal wezen.

In de eerste plaats meent de Commissie dat er geen goede gronden bestaan voor de bepaling van alin. 1 van het Koninklijk besluit van 2 Februarij 1864 (*Staatsblad* n°. 8), waarbij het afnemen van een *schriftelijk* examen bij uitzondering wordt uitgesloten bij het examen in het teekenen en boetseren. Het ware zeer wenschelijk dat althans een gedeelte van het examen schriftelijk kon worden afgenomen. In het bijzonder wat betreft de leer van het ornament en de ontleedkunde. Zulks ware zeker in het belang van den candidaat, die rustiger en met minder gejaagdheid en zenuwachtigheid eenige opgegeven vragen zou kunnen beantwoorden dan hij zulks thans kan doen bij eene mondelinge ondervraging, waarbij de tijd tot nadenken gelaten uit den aard der zaak beperkt is. Ook voor de examencommissie ware het wenschelijk, omdat zij alsdan beter bouwstoffen voor eene billijke beoordeeling zou erlangen. Het voorbeeld van België en Engeland, waar deze onderdeelen schriftelijk worden behandeld, strekt tot bewijs voor de uitvoerbaarheid van het denkbeeld.

Van de bestaande programma's mag gezegd worden dat zij in sommige opzichten te veel bepaalde werkstukken en oefeningen noemen, in plaats van eenvoudig den omvang der wetenschappen en bekwaamheden aan te wijzen, die de kandidaten moeten toonen te bezitten.

Zoo wordt in programma M₁ genoemd: het schetsen van een proportiebeeld met een daarbij passend geraamte. Daardoor wordt uitgesloten de vraag naar eene teekening van de oppervlakkige spieren, eene teekening welke toch inderdaad van den candidaat gevorderd moet kunnen worden. Een examencommissie is nu voor het dilemma gesteld om of in strijd met de termen van het programma zulk eene schets te doen vervaardigen, of af te zien van het onderzoek naar de vraag of de candidaat de bedoelde spieren kan teekenen. Dit laatste kan de bedoeling van het programma niet geweest zijn, voor zoover alin. 1 van lit. a kennis dier spieren vordert. Maar waarom zijn dan de spieren in alin. 2 vergeten, waar van de schets sprake is? Ongetwijfeld ware het juist te bepalen dat de candidaat moet toonen kennis te bezitten van het menschelijk geraamte, van den vorm der voornaamste beenderen, van de spieren, die zich aan de oppervlakte van het ligcham vertoonen, en van de proportien van het menschelijk ligcham, en dat de examencommissie bevoegd is, deswege zoowel mondelinge en schriftelijke, als praktische oefeningen op te leggen.

Een dergelijk geval doet zich voor bij letter b. Doorzigtkunde: ook daar wordt een werkstuk in het programma genoemd, waar beter van de vereischte kennis werd gesproken, terwijl het aan de Commissie behoorde te worden overgaten de oefeningen te bepalen, met behulp waarvan zij het onderzoek meent te moeten instellen.

Hetzelfde geldt van de oefeningen, bedoeld sub letter d. Daarentegen is er geen sprake in het programma van eene bepaalde vaardigheid, welke in den teekenleeraar onmisbaar is, en tegenwoordig in Engeland bij alle examina gevorderd wordt, namelijk de vaardigheid, in het teekenen op het zwart bord en uit het hoofd tot demonstratie bij het onderwijs.

Wenschelijk is het ook te bepalen, dat niet alleen algemeene begrippen omtrent het ornament gevorderd worden, maar ook kennis van de geschiedenis der voornaamste stijlen. In de praktijk wordt door de Commissien er naar gevraagd, doch zij verkeeren in de onzekerheid in hoever zij aan het onderzoek naar deze onmisbare kennis gewigt mogen hechten.

In het programma M₁ ontmoet men wederom de vermelding van bepaalde werkstukken.

Daar wordt ook gesproken van isometrische perspectief. Deze schijnt van te gering belang om afzonderlijk genoemd te worden.

De redactie van letter d is van dien aard, dat de opvolgende Commissien steeds genoodzaakt zijn geweest, in strijd met de letter van het programma te handelen: want in dit programma stuit men op eene tegenstrijdigheid. Het werkstuk, de te vervaardigen teekening, met de bouw- of werktuigkunde betreffen; doch in de volgende alinea is de kennis die de candidaat moet toonen, niet meer facultatief

gesteld, maar moet die de bouwkunde en de werktuigkunde betreffen.

Dit daargelaten, blijkt het uit ondervinding, dat het in den regel niet aangaat van denzelfden candidaat te vorderen, dat hij te gelijker tijd zoowel in het bouwkundig als in het werktuigkundig teekenen bedreven zij. Het gevolg is dat de examen-commissie, wil zij niet alle candidaten afwijzen, genoodzaakt is het diploma uit te reiken aan personen, die in het eene of andere gedeelte zwak blijken te zijn. Ook is er geen grond, om, zoo als thans moet geschieden, van werktuigkundige teekenaars kennis van het ornament en composities van ornamenten te eischen.

Daarom ware het wenschelijk het examen, even als zulks reeds in 1868 plaats had, nogmaals te splitsen, en de gelegenheid te openen om een afzonderlijk diploma te erlangen voor het bouwkundig en voor het werktuigkundig teekenen. Zoodanige splitsing zou eene werkelijke verligting van het tegenwoordig examen M¹ ten gevolge hebben.

Intusschen erkent de Commissie dat, zoolang de wet zelve slechts eene soort van regtlĳnig teekenen kent, aan eene splitsing van het programma M¹ het gevaar zou verbonden zijn, dat de meeste candidaten zich slechts voor het examen in het werktuigkundig teekenen zouden aanmelden en desniettemin zouden belast worden met een onderwijs, waarbij het bouwkundig teekenen op den voorgrond staat.

Het programma O zou duidelijker moeten bepalen, dat van de candidaten mag gevorderd worden vaardigheid, zoowel in het teekenen als in het bootsen van ornament-composities, waarin ook deelen van het menschelijk figuur kunnen voorkomen; en dat zij kennis moeten bezitten van de geschiedenis der ornamentstijlen.

Indien deze wijzigingen in het programma werden gebragt, zou de feitelijke toestand in opregtheid en zuiverheid winnen.

De Commissien zouden niet verleid en genoodzaakt worden om, hetzij de woorden van het programma in uitgebreider zin dan de tekst strikt genomen toelaat te verstaan, hetzij daaraan gedeeltelijk geene toepassing te geven.

Ontijdig kan de wijziging niet geacht worden, wijl, zoo als door onderscheidene leden der Commissie verklaard wordt, de ondervinding sinds verscheidene jaren de wenschelijkheid daarvan heeft aangeetoond. Sinds jaren is het gebleken, dat het bijvoorbeeld wenschelijk ware ook eene teekening van spieren bij het examen M¹ te eischen en dat de kennis van de geschiedenis der stijlen moet worden gevorderd, enz.

Deze verbetering kan overigens tot stand gebragt worden geheel afgescheiden van de organisatie van verschillende instellingen van onderwijs (zoo als ambachtsscholen), welke in de wet van 1863 niet zijn genoemd, doch op de wenschelijkheid waarvan in het Verslag over 1878 werd gewezen. Immers de verbetering betreft het programma zelf, de zuiverheid en de juistheid van de omschrijving der daarin genoemde wetenschappen en bekwaamheden, en deze verbetering staat in geen verband met en behoeft niet te wachten op eene wettelijke regeling van sommige scholen of eene herziening der wet van 1863.

De Commissie acht haar dringend noodig, zoowel in het belang van de candidaten als van de examinatoren en in het algemeen van ons teekenenonderwijs.

Delft, December 1879.

De Commissie voornoemd,

VICTOR DE STUERS, Voorzitter.

A. LE COMTE, Secretaris.

BIJLAGE.

Concept voor een programma.

1°. te bepalen dat de examens ter verkrijging van acten van bekwaamheid voor middelbaar onderwijs in het handteekenen, in het regtlĳnig teekenen en in het bootsen, mondeling, schriftelijk en praktisch zullen afgenomen worden;

2°. vervallen te verklaren de programma's M¹ en M¹¹, vastgesteld bij Ons besluit van 28 Februarij 1868 (*Staatsblad* n°. 27);

3°. vast te stellen de navolgende programma's der examens ter verkrijging van acten van bekwaamheid voor schoolonderwijs in het handteekenen, in het regtlĳnig teekenen en in het bootsen.

M¹.

Examen ter verkrijging eener acte van bekwaamheid voor schoolonderwijs in het handteekenen, vermeld in art 77 der wet.

De vereischten zijn:

- kennis van de beginselen der projectieeleer;
- grondige kennis van de leer der perspectief en van licht en schaduw;
- kennis van de theorie van het ornament en van de hoofdtrekken van de geschiedenis der stijlen en van de decoratieve kunst;
- kennis van het menschelijk geraamte, van den vorm der voornaamste beenderen, van de spieren die zich aan de oppervlakte, van het ligchaam vertoonen en van de proportien van het menschelijk ligchaam;
- vaardigheid in het teekenen en schaduwen naar de natuur, en uit het hoofd en op het zwart bord van ornamenten en van het menschelijk figuur;
- kennis van de voornaamste leerwijzen van het teekenenonderwijs, bepaald ook voor het teekenen naar de natuur en van de eischen van een geleidelijken doeltreffenden gang van het onderwijs, ingerigt naar de bestemming der verschillende middelbare scholen.

M¹¹.

Examen ter verkrijging eener acte van bekwaamheid voor schoolonderwijs in het regtlĳnig teekenen.

De vereischten zijn:

- Grondige kennis van de leer der meetkundige projectien van veelvlakkige en van de meest voorkomende kromvlakkige lichamen;
- Grondige kennis van de leer der perspectief en van licht en schaduw;
- Kennis van de theorie van het ornament en van de hoofdtrekken van de geschiedenis der stijlen, der decoratieve en der bouwkunst. Kennis van de benamingen en van de beteekenis der voornaamste bouwdeelen, en der voornaamste enkelvoudige werktuigen;
- Vaardigheid in het teekenen van bouwkunstige en werktuigkundige ontwerpen zoowel naar uitgewerkte teekeningen, als naar schetsen en schriftelijke opgaven;
- Kennis van de eischen van een grondig onderwijs in het lijntekenen en van een geleidelijken doeltreffenden gang van het onderwijs, ingerigt naar de bestemming der verschillende middelbare scholen.

O.

Examen ter verkrijging eener acte van bekwaamheid voor schoolonderwijs in het bootsen.

- Hetzelfde als onder a van programma M¹;
- Hetzelfde als onder c van programma M¹;
- Hetzelfde als onder d van programma M¹;
- Vaardigheid in het bootsen van ornamenten en van deelen van het menschelijk figuur naar afgietsels en graphische modellen en in het bootsen van ontwerpen van ornamenten;
- (Eene epaling van gelijke strekking als f van M¹.)

STAATSBLAD N°. 104.

BESLUIT van den 28sten Mei 1879, tot regeling der wijze waarop de vergelijkende examens, bedoeld in art. 28 der wet van 17 Augustus 1878 (Staatsblad n°. 127), worden afgenomen.

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken, van 20 Januarij 1879, lit. B, afdeling Onderwijs;

Overwegende, dat bij algemeenen maatregel van inwendig bestuur de wijze moet worden geregeld, waarop de vergelijkende examens, bedoeld in art. 28 der wet van 17 Augustus 1878 (Staatsblad n°. 127), worden afgenomen;

Den Raad van State gehoord (advies van 18 Februarij 1879, n°. 20):

Gelet op het nader rapport van Onzen voornoemden Minister, van 26 Mei 1879, lit. K, afdeling Onderwijs;

Hebben goedgevonden en verstaan te bepalen:

Artikel 1.

De vergelijkende examens, bedoeld in het tweede lid van art. 28 der wet van 17 Augustus 1878 (Staatsblad n°. 127), worden afgenomen door den districts-schoolopziener, onder wiens amtsgebied de te vervullen plaats is opengevallen.

Artikel 2.

De districts-schoolopziener regelt het plan van het examen in overeenstemming met den aard der school, en doet zich, des geraden achtende, door deskundigen bijstaan. Deze deskundigen genieten, behalve reis- en verblijfskosten naar de derde klasse van het tarief, vastgesteld bij Koninklijk besluit van 15 December 1849 (Staatsblad n°. 62), vacatiegelden ten bedrage van zes gulden per dag.

Deze kosten worden gerekend te behooren tot die, vermeld in art. 44, onder letter h, der wet van 17 Augustus 1878 (Staatsblad n°. 127).

Artikel 3.

Zoodra eene plaats is opengevallen, tot welker vervulling een vergelijkend examen moet worden gehouden, worden op de wijze en in den vorm door den districts-schoolopziener te bepalen, alle bevoegden tot deelneming aan het examen door burgemeester en wethouders opgeroepen.

De oproeping vermeldt in welke der leervakken, bedoeld in art. 2 der wet van 17 Augustus 1878 (Staatsblad n°. 127), onderwijs aan de school gegeven wordt en binnen welken termijn zij, die zich aan het vergelijkend examen wenschen te onderwerpen, zich schriftelijk moeten aanmelden bij het gemeentebestuur, onder overlegging der tot bewijs hunner bevoegdheid, volgens de wet, vereischte stukken.

Terstond na het verstrijken van dien termijn zenden burgemeester en wethouders de ingekomen stukken aan den districts-schoolopziener toe.

Artikel 4.

De districts-schoolopziener deelt aan hen, wier stukken niet in orde worde bevonden, zijne bedenkingen tegen hunne toelating mede.

De belanghebbende heeft een termijn van acht dagen na het ontvangen der kennisgeving om die bedenkingen op te heffen of, zoo hij ze ongegrond acht, door tusschenkomst van den districts-schoolopziener, de beslissing in te roepen van Onzen Minister, die met de uitvoering der wet tot regeling van het lager onderwijs belast is.

Artikel 5.

De districts-schoolopziener zendt de lijst dergenen die tot deelneming aan het examen worden toegelaten, zoodra zij door hem, zoo noodig met inschikking der in het voorgaand artikel bedoelde ministeriele beslissing, is vastgesteld, aan burgemeester en wethouders toe.

Indien de lijst minder dan drie personen bevat, heeft eene herhaalde oproeping plaats. Heeft de herhaalde oproeping geen gunstig gevolg, zoo kan eene derde oproeping geschieden, ingeval de jaarwedde verhoogd wordt.

In het tegenovergestelde geval, of indien ook na de derde oproeping zich minder dan drie personen aanmelden, wordt met het examen voortgegaan.

Artikel 6.

De districts-schoolopziener bepaalt, na gehouden overleg met burgemeester en wethouders, den dag en de plaats van het examen.

Burgemeester en wethouders zorgen voor een geschikt lokaal, ten koste der gemeente, en geven ten minste acht dagen van te voren aan ieder dergenen, die op de lijst geplaatst zijn, van den dag en de plaats van het examen schriftelijk kennis.

Artikel 7.

Het examen wordt niet gehouden in het openbaar.

Het kan worden bijgewoond door den inspecteur der provincie, den schoolopziener van het arrondissement, de leden der plaatselijke commissie, burgemeester en wethouders, de leden van den raad en den secretaris der gemeente. De schoolopziener noodigt deze autoriteiten schriftelijk uit tegenwoordig te zijn.

Artikel 8.

Wanneer na eene eerste oproeping minder dan drie candidaten opkomen, wordt met het examen niet voortgegaan en heeft eene nieuwe oproeping plaats.

In dat geval zijn het tweede en derde lid van art. 5 toepasselijk.

Artikel 9.

Het onderzoek loopt over leervakken, gekozen in overeenstemming met den bijzonderen aard der school, aan welke de te vervullen plaats is opengevalven.

Het onderzoek geschiedt schriftelijk en mondeling. Het schriftelijke strekt om de geëxamineerden zoowel uit het wetenschappelijk als uit het paedagogisch oogpunt te leeren kennen in den aard en het gehalte hunner kundigheden en hunner geestelijke ontwikkeling; het mondelinge inzonderheid om hen te leeren kennen in hunne paedagogische bekwaamheid en hunne persoonlijkheid als onderwijzer.

Bij het mondeling onderzoek wordt ieder candidaat afzonderlijk ondervraagd.

De vragen zijn in den regel voor allen dezelfde.

Artikel 10.

Wanneer meer dan twaalf candidaten aan het examen deelnemen, is de districts-schoolopziener bevoegd, na raadpleging met de deskundigen die hem bijstaan, te bepalen welke candidaten na afloop van een gedeelte, en wel bij voorkeur van het schriftelijk gedeelte van het onderzoek, niet verder aan het examen zullen deelnemen, met dien verstande, dat het aantal der overblijvende nimmer mag dalen beneden zes.

Moeten deze daarvoor op een nader te bepalen dag terugkomen, zoo genieten zij hiervoor reis- en verblijfskosten naar de vierde klasse van het tarief, vastgesteld bij Koninklijk besluit van 15 December 1849 (*Staatsblad* n°. 62).

De kosten worden gerekend te behooren tot die, vermeld in art. 44 onder letter *h* der wet van 17 Augustus 1878 (*Staatsblad* n°. 127).

Artikel 11.

Van de uitkomsten van het onderzoek van elken geëxamineerde wordt door den districts-schoolopziener en de deskundigen, die hem bijstaan, voor ieder leervak bijzondere aantekening gehouden.

De wijze, waarop dit geschiedt, wordt door den districts-schoolopziener geregeld.

Na afloop van het onderzoek maakt hij, na het gevoelen der deskundigen te hebben ingewonnen, met behulp van zijne en hunne aantekeningen, de ranglijst op.

Op die ranglijst wordt elk geëxamineerde gebragt naar mate hij bij het examen, genomen in zijn geheel, boven anderen volaan heeft.

Artikel 12.

Indien na afloop van het examen de districts-schoolopziener eene nieuwe oproeping noodzakelijk acht, geeft hij hiervan kennis aan den gemeenteraad bij eene beschikking, die met redenen is omkleed.

De gemeenteraad kan, indien hij tegen de beschikking van den districts-schoolopziener bezwaar heeft, daartegen binnen den termijn van veertien dagen na de ontvangst van de kennisgeving bij Onzen voornoemden Minister in verzet komen.

Indien de gemeenteraad in de beschikking berust of zijn verzet ongegrond verklaard wordt, geschiedt eene nieuwe oproeping, op de wijze in art. 3 omschreven.

Artikel 13.

Indien de districts-schoolopziener eene nieuwe oproeping niet noodzakelijk acht, of indien het verzet tegen zijne beschikking gegrond verklaard wordt, maakt hij eene voordragt op van ten hoogste vijf, zooder drie of vier candidaten aan het examen deelnamen, van ten minste drie personen, en zoo er slechts twee of een geëxamineerd worden, van twee of een.

Hij brengt op die voordragt, voor zoverre zij meer dan

één persoon bevat, degenen, die de eersten op de ranglijst staan, doch is bevoegd hunne namen te plaatsen in alphabetische orde.

Artikel 14.

De districts-schoolopziener zendt de voordragt aan den gemeenteraad in, uiterlijk binnen veertien dagen na den afloop van het examen of in het geval, in art. 12 voorzien, nadat het verzet van den raad is gegrond verklaard.

Hij voegt daarbij eene nota van inlichtingen omtrent het gedrag, de practische geschiktheid en den dienstijver der voorgedragen onderwijzers.

Hij wint die inlichtingen in de eerste plaats in bij den schoolopziener van het arrondissement, waartoe de candidaat behoort.

Artikel 15.

Wanneer de benoemde, ten gevolge van een vergelijkend examen, de benoeming niet aanneemt, geven burgemeester en wethouders daarvan onmiddellijk kennis aan den districts-schoolopziener, die, zoo hij niet eene nieuwe oproeping wenschelijk acht, de voordragt uit de andere geëxamineerden aanvult en daarvan binnen acht dagen mededeeling doet aan den gemeenteraad.

Indien zoodanige aanvulling bij gebrek aan geëxamineerden niet kan plaats hebben, bepaalt zich de keuze van den gemeenteraad tot een der overige op de voordragt geplaatsten, ten ware de districts-schoolopziener eene nieuwe oproeping noodig acht.

Artikel 16.

De artt. 1—15 zijn ook toepasselijk op de scholen, bedoeld in het voorlaatste lid van art. 28 der wet van 17 Augustus 1878 (*Staatsblad* n°. 127), behoudens de volgende wijzigingen:

De kosten, vermeld in het tweede lid van art. 2, komen ten laste van het Rijk.

De oproeping, bedoeld in het eerste lid van art. 3, geschiedt door den districts-schoolopziener.

De aanmelding, bedoeld in het tweede lid van dat artikel, geschiedt bij den districts-schoolopziener.

Het laatste lid van dat artikel vervalt.

Het eerste lid van art. 5 vervalt, en de drie eerste woorden van het tweede lid worden vervangen door: »Indien de lijst dergenen, die tot het examen worden toegelaten».

Uit het eerste lid van art. 6 vervallen de woorden: »na gehouden overleg met burgemeester en wethouders» en het tweede lid wordt aldus gelezen: »De districts-schoolopziener zorgt voor een geschikt lokaal, zoo noodig ten koste van het Rijk, en geeft ten minste acht dagen van te voren aan ieder dergenen, die op de lijst geplaatst zijn, van den dag en de plaats van het examen schriftelijk kennis.»

Uit art. 7 valt de vermelding weg van burgemeester en wethouders, de leden van den raad en den secretaris.

De kosten, vermeld in het laatste lid van art. 10, komen ten laste van het Rijk.

Art. 12 wordt gelezen als volgt:

»Indien na afloop van het examen de districts-schoolopziener eene nieuwe oproeping noodzakelijk acht, gaat hij daartoe over.»

Uit het eerste lid van art. 13 vervallen de woorden: »of indien het verzet tegen zijne beschikking gegrond verklaard wordt».

Het eerste lid van art. 14 wordt gelezen als volgt:

»De districts-schoolopziener zendt de voordragt aan Onzen voornoemden Minister uiterlijk binnen veertien dagen na den afloop van het examen.»

Art. 15 wordt gelezen als volgt:

»Wanneer de benoemde, ten gevolge van een vergelijkend examen, de benoeming niet aanneemt, vult de district-

schoolopziener, zoo hij niet eene nieuwe oproeping wenschelijk acht, de voordragt uit de andere geëxamineerden aan.

Indien zoodanige aanvulling, bij gebrek aan geëxamineerden, niet kan plaats hebben, bepaalt zich de keuze van Onzen voornoemden Minister tot een der overige op de voordragt geplaatsten."

Artikel 17.

Geschillen, andere dan die bedoeld in artt. 4 en 12, uit de toepassing van dit besluit oprijzende, worden insgelijks aan de beslissing van Onzen voornoemden Minister onderworpen.

Artikel 18.

Dit besluit treedt in werking op het tijdstip voor het in werking treden der wet van 17 Augustus 1878 (*Staatsblad* n°. 127) door Ons vast te stellen.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, hetwelk in het *Staatsblad* zal worden geplaatst, en waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State.

Het Loo, den 28sten Mei 1879.

WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

KAPPEYNE.

Uitgegeven den zeventienden Juni 1879.

De Minister van Justitie:

H. J. SMIDT.

STAATSBLAD N°. 105.

BESLUIT van den 28sten Mei 1879. tot vaststelling der regelen voor de Rijkskweekscholen voor de onderwijzers en onderwijzeressen, bedoeld in art. 24 der wet van 17 Augustus 1878 (Staatsblad n°. 127).

WIJ WILLEN III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken, van 9 Januarij 1879, lit. K, afdeling Onderwijs;

Overwegende, dat volgens art. 12 der wet van 17 Augustus 1878 (Staatsblad n°. 127), de inrigting der kweekscholen voor onderwijzers en onderwijzeressen, van Rijkswegen op te rigten en te onderhouden, bij algemeenen maatregel van inwendig bestuur moet worden geregeld;

dat het raadzaam is zich bij die regeling aanvankelijk te bepalen tot de kweekscholen voor de onderwijzers en onderwijzeressen, bedoeld in art. 24 van voorschreven wet;

Den Raad van State gehoord (advies van 18 Februarij 1879, n°. 19);

Gelet op het nader rapport van Onzen voornoemden Minister, van 26 Mei 1879, lit. M, afdeling Onderwijs;

Hebben goedgevonden en verstaan:

1°. vast te stellen de Regelen voor de Rijkskweekscholen voor de onderwijzers en onderwijzeressen, bedoeld in art. 24 der wet van 17 Augustus 1878 (Staatsblad n°. 127), zooals die bij dit besluit zijn gevoegd;

2°. te bepalen, dat dit besluit zal in werking treden op het tijdstip voor het in werking treden der wet van 17 Augustus 1878 (Staatsblad n°. 127) door Ons vast te stellen.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, hetwelk in het Staatsblad zal worden geplaatst, en waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State.

Het Loo, den 28sten Mei 1879.

WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
KAPPEYNE.

Uitgegeven den *zevend*en Junij 1879.

De Minister van Justitie,
H. J. SMIDT.

REGELEN voor de Rijkskweekscholen voor de onderwijzers en onderwijzeressen, bedoeld in art. 24 der wet van 17 Augustus 1878 (Staatsblad n°. 127).

§ 1. Algemeene bepalingen.

Artikel 1.

Er zijn kweekscholen voor onderwijzers en voor onderwijzeressen.

Artikel 2.

De kweekscholen hebben een vierjarigen cursus en vier klassen.
In elke klasse zijn, zooveel mogelijk, twintig kweekelingen.

Artikel 3.

Bij iedere kweekschool is een lagere school, leerschool genaamd, waar de kweekelingen zich in het onderwijzen kunnen oefenen.

Artikel 4.

De mannelijke kweekelingen worden gehuisvest en verpleegt bij ingezetenen der gemeente, waar de kweekschool gevestigd is, de vrouwelijke kweekelingen in het gebouw der kweekschool.

Artikel 5.

Het schooljaar vangt aan den eersten Maandag in September.

Er zijn jaarlijks drie vacantiën:

de eerste van Woensdag vóór tot Donderdag na Paschen;

de tweede gedurende de laatste zes weken vóór den eersten Maandag in September;

de derde van 24 December tot 3 Januarij.

§ 2. Van het onderwijzend personeel.

Artikel 6.

Aan het hoofd van elke kweekschool voor onderwijzers staat een directeur.

Aan het hoofd van elke kweekschool voor onderwijzeressen staat een directrice.

Artikel 7.

De directeur en de directrice houden toezigt op het gedrag der kweekelingen, zoo in als buiten de lessen.

Zij zorgen dat de kweekelingen hunne godsdienstpligten getrouw nakomen en het godsdienstonderwijs bijwonen van de leeraren welke de ouders of voogden daarvoor aanwijzen. Zij regelen een en ander voor die kweekelingen, wier ouders of voogden dit aan hen overlaten.

Zij zorgen dat het onderwijs geregeld volgens de voorschriften gegeven wordt.

Zij verschaffen aan Onzen voornoemden Minister, aan den inspecteur, den districts- en den arrondissements-

schoolopziener alle verlangde inlichtingen betreffende de kweekschool en geven aan den districts-schoolopziener onmiddellijk kennis van alles wat voorziening vereischt.

Zij zenden vóór 1 November van elk jaar aan den districts-schoolopziener een beredeneerd verslag van den toestand der kweekschool gedurende het afgelopen schooljaar.

Zij geven bij tijds aan den districts-schoolopziener kennis van de te houden vergaderingen en examens.

Zij houden in duplo een register, waarin bij het einde van December, Maart en Junij eene beoordeeling der kweekelingen, ten opzichte van gedrag, vlijt en vorderingen bij de verschillende lessen, wordt opgeteekend.

De beoordeeling wordt uitgedrukt door een der volgende woorden, welke ter bekorting met het daarnaast geplaatste cijfer worden aangeduid:

uitmuntend 10;	even voldoende 5;
zeer goed 9;	onvoldoende 4;
goed 8;	zeer onvoldoende 3;
ruim voldoende 7;	gering 2;
voldoende 6;	zeer gering 1.

Van deze twee registers is een bestemd voor den districts-schoolopziener. Telkens vóór het einde der drie maanden zendt deze zijn register ter invulling terug.

De directeur zorgt voor eene goede keuze van ingezetenen bij wie de kweekelingen kunnen worden gehuisvest en ziet toe dat de kweekelingen daar behoorlijk behandeld worden.

De directrice, die verplicht is in het gebouw der kweekschool te wonen, is belast met het toezigt over de huishouding.

Artikel 8.

Aan elke kweekschool voor onderwijzers zijn, behalve den directeur, ten minste vier onderwijzers.

Aan elke kweekschool voor onderwijzeressen zijn, behalve de directrice, ten minste vier onderwijzeressen.

Artikel 9.

De directeur, directrice, onderwijzers en onderwijzeressen der kweekscholen worden door Ons benoemd, geschorst en ontslagen. Zij genieten uit 's Rijks kas eene jaarwedde.

Zij bekleeden geene ambten of bedieningen, drijven geen handel, noch oefenen eenige nering of beroep uit, zonder Onze toestemming.

Artikel 10.

Onze voornoemde Minister wijst den onderwijzer aan, die, bij afwezigheid of ontstentenis van den directeur, dezen vervangt.

Artikel 11.

De onderwijzers der kweekschool gedragen zich, als zoodanig, naar de voorschriften van den directeur, behoudens beroep op Onzen voornoemden Minister.

Zij zijn verplicht, ook buiten de lesuren, den directeur in het toezigt op de kweekelingen behulpzaam te zijn.

Artikel 12.

Voor eene afwezigheid van één tot drie dagen, uitgezonderd in geval van ziekte, behoeft een onderwijzer de toestemming van den directeur; voor eene afwezigheid van vier tot zes dagen, die van den districts-schoolopziener; voor eene langere afwezigheid die van Onzen voornoemden Minister.

De laatste twee bepalingen gelden ook voor den directeur.

Artikel 13.

Bij afwezigheid of ontstentenis van een onderwijzer nemen de overige, volgens aanwijzing van den directeur, de lessen waar.

Artikel 14.

Eene vergadering van directeur en onderwijzers heeft plaats, zoo dikwijls de directeur dit bepaalt, of hij hiertoe door ten minste drie onderwijzers schriftelijk wordt uitgenoodigd.

Artikel 15.

De vergadering van directeur en onderwijzers benoemt voor elk schooljaar een der leden tot secretaris.

Artikel 16.

Jaarlijks vóór 1 Mei wordt in eene vergadering van directeur en onderwijzers het programma voor het volgende schooljaar opgemaakt. De directeur zendt het vóór 15 Mei aan den districts-schoolopziener, die het, onder bijvoeging van zijne op- of aanmerkingen, vóór 1 Junij aan de goedkeuring van Onzen voornoemden Minister onderwerpt.

Dit programma vermeldt het aantal uren wekelijks voor elk vak bestemd, de namen der onderwijzers voor elk vak in elke klasse, de te gebruiken boeken en den omvang van het onderwijs in de verschillende vakken in elke klasse.

De rooster der lesuren wordt door den directeur vastgesteld.

Artikel 17.

De zorg voor de leermiddelen is, onder toezigt van den directeur, opgedragen aan den onderwijzer, die ze bij zijne lessen gebruikt.

Geene aankopen of bestellingen geschieden dan door den directeur of met zijne toestemming.

Artikel 18.

Jaarlijks vóór 1 Mei wordt door den directeur eene begroting van kosten der inrigting gedurende het volgende burgerlijk jaar opgemaakt en aan den districts-schoolopziener gezonden, die ze vóór 15 Mei, onder bijvoeging van zijne op- of aanmerkingen, aan de goedkeuring van Onzen voornoemden Minister onderwerpt.

Artikel 19.

De artikelen 10 tot 18 gelden ook voor het onderwijzend personeel eener kweekschool voor onderwijzeressen.

§ 3. Van de kweekelingen.

Artikel 20.

Jaarlijks vóór 1 Mei doet de directeur, door middel van de nieuwsbladen eene oproeping van hen, die bij den aanvang van het eerstvolgend schooljaar als kweekeling aan de kweekschool wenschen geplaatst te worden.

Artikel 21.

De kandidaten melden zich aan bij den directeur met overlegging van hunne geboorte-acte.

Artikel 22.

De kandidaten moeten op 1 September vóór den aanvang van het schooljaar hun 15de jaar ingetreden zijn en hun 17de jaar nog niet volbragt hebben.

Artikel 23.

Het examen heeft plaats onmiddellijk na den aanvang der tweede vacantie in art. 5 vermeld.

Artikel 24.

Vóór den aanvang van het examen worden de kandidaten gekeurd. Zij, die blijken voor het onderwijs lichamelijk ongeschikt te zijn, worden niet tot het examen toegelaten.

Artikel 25.

Het examen wordt afgenomen door den directeur en de onderwijzers, volgens een door hen opgemaakt programma, dat, door tusschenkomst van den districts-schoolopziener, aan de goedkeuring van Onzen voornoemden Minister wordt onderworpen.

Artikel 26.

Het in het voorgaand artikel bedoeld programma en de wijzigingen daarin te brengen worden ten minste zes maanden vóór den aanvang van het examen, door plaatsing in de *Nederlandsche Staatscourant*, ter kennis van belanghebbenden gebragt.

Artikel 27.

Bedraagt het aantal dergenen die aan het examen voldaan hebben meer dan twintig, dan worden door den directeur die twintig ter benoeming voorgedragen, welke de meeste blijken van bekwaamheid en aanleg gegeven hebben.

Bij gelijke bekwaamheid en aanleg genieten diegenen de voorkeur, welke zelf in de kosten van huisvesting en verpleging willen voorzien.

De kweekelingen worden benoemd door Onzen voornoemden Minister.

Artikel 28.

De artikelen 20, 21, 22, 23, 25, 26 en 27 zijn ook van toepassing op kweekscholen voor onderwijzeressen.

De vrouwelijke kweekelingen leggen bij hare aanmelding volgens art. 21 een getuigschrift van haar geneesheer over, waarbij deze verklaart dat zij voor het onderwijs lichamelijk geschikt zijn.

De kosten, bedoeld in het 2de lid van art. 27, worden voor eene vrouwelijke kweekeling op f 300 gesteld.

Artikel 29.

Aan elke kweekschool wordt onderwijs gegeven in:

1°. de vakken, vermeld in art. 2 der wet van 17 Augustus 1878 (*Staatsblad* n°. 127) onder *a-i*, *l-g* en *s*;

2°. de theorie van onderwijs en opvoeding.

Aan de kweekscholen voor onderwijzers bovendien in: de landbouwkunde en

het bespelen van de viool of de piano.

Aan de kweekscholen voor onderwijzeressen bovendien in: de nuttige en fraaie handwerken en het bespelen van de piano.

Artikel 30.

Onze voornoemde Minister is bevoegd van het geven van onderwijs in een of meer der vakken, in het voorgaand artikel vermeld onder *l*, *m*, *n* en *r*, tijdelijk vrijstelling te verlenen.

Artikel 31.

Huisvesting en verpleging, boeken en leermiddelen worden aan de kweekelingen van 's Rijkswege kosteloos verstrekt.

De directeur wijst de ingezetenen aan, bij wie de kweekelingen gehuisvest worden.

Met goedkeuring van den directeur of de directrice kunnen kweekelingen, wier ouders of voogden in de gemeente wonen waar de kweekschool gevestigd is, bij dezen blijven inwonen.

Artikel 32.

De kweekelingen gedragen zich, zoo in als buiten de lessen naar de voorschriften van den directeur.

Artikel 33.

Acht de directeur de verwijdering van een kweekeling noodig, dan doet hij een daartoe strekkend voorstel in de vergadering van directeur en onderwijzers.

Het met redenen omkleed besluit der vergadering wordt door den directeur aan den districts-schoolopziener gezonden, die het vergezeld van zijn advies, aan de goedkeuring van Onzen voornoemden Minister onderwerpt.

Artikel 34.

Jaarlijks vóór het begin der tweede vacantie, in art. 5 vermeld, wordt in eene vergadering van directeur en onderwijzers bepaald wie tot eene hogere klasse worden bevorderd.

Artikel 35.

De artt. 32, 33 en 34 zijn ook van toepassing op kweekscholen voor onderwijzeressen.

§ 4. Van de leerschool.

Artikel 36.

De leerschool bij eene Rijkskweekschool wordt van Rijkswege opgericht en onderhouden.

Artikel 37.

Aan de leerschool wordt ten minste onderwijs gegeven in de vakken, vermeld in art. 2 der wet van 17 Augustus 1878 (*Staatsblad* n°. 127) onder *a-k*, *q* en *s*.

Artikel 38.

De leerschool is steeds toegankelijk voor den directeur of de directrice der kweekschool.

Artikel 39.

Het hoofd der leerschool zorgt in overleg met den directeur of de directrice, dat de kweekelingen behoorlijk gelegenheid hebben zich in het onderwijzen te oefenen.

Bij verschil hierover beslist de districts-schoolopziener.

Behoort bij Koninklijk besluit van 28 Mei 1879, n°. 33 (*Staatsblad* n°. 105).

Mij bekend,

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

KAPPEYNE.

STAATSBLAD N°. 106.

BESLUIT van den 28sten Mei 1879, tot regeling van den omvang van het examen, bedoeld in art. 63 der wet van 17 Augustus 1878 (Staatsblad n°. 127), van de wijze van afneming en van hetgeen verder tot dit examen betrekking heeft.

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ..

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken, van 4 Februarij 1879, lit. A, afdeling Onderwijs;

Overwegende dat bij algemeenen maatregel van inwendig bestuur moeten worden geregeld de omvang van het examen, bedoeld in art. 63 der wet van 17 Augustus 1878 (Staatsblad n°. 127), de wijze van afneming en hetgeen verder tot dit examen betrekking heeft;

Den Raad van State gehoord (advies van 11 Maart 1879, n°. 15;

Gelet op het nader rapport van Onzen voornoemden Minister, van 26 Mei 1879, lit. L, afdeling Onderwijs;

Hebben goedgevonden en verstaan te bepalen:

Artikel 1.

Het getal der commissien, belast met het afnemen der examens ter verkrijging van de acte van bekwaamheid als hoofdonderwijzer en hoofdonderwijzeres, bedraagt vijf of zooveel meer of minder als Onze Minister, die met de uitvoering der wet tot regeling van het lager onderwijs belast is, telken jare naar bevind van zaken raadzaam zal oordeelen.

Artikel 2.

Elke commissie bestaat uit ten minste zeven leden. Hun worden twee plaatsvervangers toegevoegd.

Artikel 3.

Onze voornoemde Minister wijst een der leden van de commissie tot voorzitter aan. De commissie benoemt een ander harer leden tot secretaris.

Artikel 4.

De voorzitter wijst de lokalen aan, waar de examens worden afgenomen.

Artikel 5.

De examens worden mondeling en schriftelijk afgelegd. De omvang der kennis, die in elk vak van de candidaten kan worden gevorderd, is aangewezen bij het programma aan dit besluit gehecht.

Van het examen in de wiskunde en het handteekenen zijn vrijgesteld zij, die reeds in het bezit zijn eener acte van bekwaamheid of van eene aantekening voor die vakken, volgens de wet van 13 Augustus 1857 (Staatsblad n°. 103).

Artikel 6.

Het mondeling examen strekt zich uit tot al de in het programma vermelde vakken.

Het schriftelijk examen omvat de navolgende vakken:

- 1°. het schrijven;
- 2°. de Nederlandsche taal;
- 3°. het rekenen;
- 4°. de aardrijkskunde;
- 5°. de vaderlandsche en de algemeene geschiedenis;
- 6°. de theorie van onderwijs en opvoeding;
- 7°. de wiskunde.

Waar de commissien dit noodig achten, kan het ook tot de vormleer en de kennis der natuurgeschiedenis worden uitgestrekt.

Artikel 7.

Het examen loopt voor elk van de onderwijzers binnen drie dagen ten einde.

Het duurt op één dag voor elk der candidaten niet langer dan zes uren.

Bij het mondeling examen worden de candidaten afzonderlijk ondervraagd.

Wanneer de commissie voor enkele vakken eene afwijking van dien regel wenschelijk acht, worden tot dat einde ten hoogste drie candidaten te gelijk ondervraagd.

Artikel 8.

De voorzitter van elke commissie roept de leden vóór den aanvang der examens bijeen, ter plaatse waar ze zullen gehouden worden. De commissie verdeelt zich alsdan in subcommissien, welke ieder in het bijzonder belast worden met het onderzoek in één of meer verschillende vakken.

Voor ieder vak wordt een lid aangewezen als examiner; deze is belast met het nazien van het daarvoor verrigte schriftelijk werk, en voorts nog een lid om dat schriftelijk werk mede na te zien en ook het mondeling examen bij te wonen.

Dezelfde persoon kan voor meer dan één vak worden aangewezen.

In de gemelde bijeenkomst wordt tevens het plan voor de inrigting der examens vastgesteld.

Artikel 9.

In eene volgende bijeenkomst worden de opgaven voor het schriftelijk werk vastgesteld.

Artikel 10.

Het schriftelijk werk wordt door de candidaten onder voortdurend toezigt gemaakt.

Het gebruik van hulpmiddelen, met uitzondering van logaritmieafels, is daarbij verboden.

Artikel 11.

Het oordeel over de kennis der candidaten in ieder vak wordt uitgedrukt op zoodanige wijze, als door de leden der commissie vooraf zal zijn overeengekomen.

De waardering geschiedt door de geheele commissie, op voorstel van de subcommissien, die het examen hebben afgenomen.

Art. 12.

Zij, die in een der drie hoofdvakken, de Nederlandsche taal, het rekenen en de theorie van onderwijs en opvoe-

ding of in twee of meer der andere vakken volstrekt onvoldoende zijn bevonden, worden zonder stemming afgewezen. In alle andere gevallen heeft eene stemming plaats.

Omtrent den uitslag van het examen wordt geene beslissing genomen in eene vergadering waarin meer dan twee leden niet aan de stemming deelnemen. De beslissing wordt genomen bij meerderheid der uitgebrachte stemmen. Staking van stemmen geldt voor afwijzing.

Art. 13.

De uitslag van het examen wordt dadelijk aan de candidaten medegedeeld; de toegekende acten van bekwaamheid worden zoo spoedig mogelijk uitgereikt.

Artikel 14.

Na afloop der zittingen van de commissie wordt het schriftelijk werk der candidaten, met het over elk der onderdeelen van het examen uitgesproken oordeel, gezonden aan den arrondissements-schoolopziener, in wiens ressort de candidaten wonen.

Artikel 15.

Gedurende de eerste daarop volgende drie maanden is ieder geëxamineerde bevoegd, bij den arrondissements-schoolopziener inzage van zijn schriftelijk werk en van het over elk der onderdeelen van het examen uitgesproken oordeel te nemen.

Artikel 16.

Na afloop van den in artikel 15 vermelden termijn, kan de arrondissements-schoolopziener het schriftelijk werk en de verdere stukken vernietigen.

Artikel 17.

De commissien zenden aan Onzen voornoemden Minister een proces-verbaal van hare zittingen, eene naamlijst van de toegelaten candidaten en eene opgave van het getal der afgewezenen.

Artikel 18.

De voorzitters en leden der commissien worden, voor zooveel betreft de hun bij art. 62 der wet toegekende vergoeding voor reis- en verblijfkosten, gerangschikt in de 2de klasse van art. 1 van ons besluit van 15 December 1849 (*Staatsblad* n°. 62).

Hun vacatiegeld bedraagt de som van zes gulden voor elken dag, waarop zij het examen of eene daartoe betrekkelijke vergadering der commissie bijwonen.

Artikel 19.

Dit besluit treedt in werking op het tijdstip voor het in werking treden der wet van 17 Augustus 1878 (*Staatsblad* n°. 127) door ons vast te stellen.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, hetwelk in het *Staatsblad* zal worden geplaatst en waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State.

Het Loo, den 28sten Mei 1879.

WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

KAPPEYNE.

Uitgegeven den zevenden Junij 1879.

De Minister van Justitie,

H. J. SMIDT.

PROGRAMMA van het examen ter verkrijging eener acte van bekwaamheid als hoofdonderwijzer en hoofdonderwijzeres.

De vereischten ten opzichte van de verschillende vakken, waarover het examen loopt, zijn:

a. Het lezen.

Naaauwkeurig en natuurlijk lezen met eene beschaafde uitspraak. De lezer moet daarbij blijken geven, dat hij het gelezene verstaat.

b. Het schrijven.

Het vervaardigen van een schoonschrift, groot, middelsoort en klein, het laatste zoowel met eene loopende als staande hand. Hij het beoordeelen van het schrift wordt ook op dat der opstellen gelet.

c. De Nederlandsche taal.

1°. Eene grondige kennis van de rededeelen, van de woordvorming en vormverandering, bedrevenheid in het taal- en redkundig ontleiden, bekendheid met de regels voor het plaatsen van de leestekens en met die van de spelling, alsmede bedrevenheid in de toepassing van beide; bekendheid met de voornaamste regels der woordvoeging en met de beteekenis en kracht der woorden; eenige bekendheid met de voornaamste voortbrengselen der Nederlandsche letterkunde, vooral van lateren tijd.

2°. Vaardigheid om zich juist en gemakkelijk uit te drukken.

Zij wordt beoordeeld:

a. naar de wijze, waarop de vragen, bij het mondeling examen gedaan, zijn beantwoord;

b. naar het gemaakte schriftelijk werk.

d. De vormleer.

Kennis van de meetkundige lichamen en van de rechten en kromlijnige figuren, gepaard met bedrevenheid in het mededeelen van die kennis aan kinderen.

e. Het rekenen.

Grondige kennis van de leer der evenredigheden, vaardigheid in hare toepassing op vraagstukken uit het dagelijksch leven; grondige bekendheid met het trekken van den vierkants- en kubuswortel uit geheele en gebroken getallen.

f. De aardrijkskunde.

Kennis van de hoofdpunten der wis- en natuurkundige aardrijksbeschrijving en grondige bekendheid met de staatkundige aardrijkskunde der verschillende werelddelen. Het moet blijken, dat de candidaten die kennis vooral door het gebruik der aardglobe en van kaarten hebben verkregen, zóó dat het beeld van de oppervlakte der aarde en de betrekkelijke ligging van landen, zeeën, enz. hun klaar en levendig voor oogen staan. In het schetsen van kaarten uit de vrije hand mogen zij ook niet onbedreven zijn.

g. De geschiedenis.

Bekendheid met de voornaamste gebeurtenissen in de wereldgeschiedenis, welke van invloed zijn geweest op de voortgaande ontwikkeling der volkeren, meer bijzonder in verband met de tegenwoordige toestanden, vooral in ons vaderland.

Kennis van de inrigting van het Staatsbestuur in ons vaderland sedert de tweede helft der 16de eeuw.

h. De kennis der natuur.

a. Bekendheid met de voornaamste dieren, planten en delfstoffen en meer bepaald met die, welke in Nederland voorkomen.

b. Bekendheid met den bouw en de verrigtingen van het menschelijk ligchaam.

c. Kennis van de beginselen der natuurkunde en van de allereerste beginselen der scheikunde.

i. *De wiskunde.*

a. Kennis van de beginselen der stekunde tot en met de vierkantsvergelijkingen, alsmede van de reken- en meetkundige reeksen en de logaritmen.

b. Van de vlakke meetkunde tot en met de inhoudsberekening der vlakke figuren.

c. Vaardigheid in de oplossing van eenvoudige stellingen meetkundige vraagstukken.

k. *Het handteekenen.*

a. Vaardigheid in het teekenen op het bord van een eenvoudig voorwerp.

b. Bedrevenheid in het teekenen van groepen van reghlijnige figuren.

c. Eenige bedrevenheid in het teekenen naar plaat.

d. Eenige kennis van de beginselen der perspectief.

l. *Onderwijs en opvoeding.*

Duidelijke begrippen:

a. van de wijze waarop het schoolonderwijs, onder het

aanleeren van gepaste en nuttige kundigheden, dienstbaar kan worden gemaakt aan de ontwikkeling van de verstandelijke vermogens der kinderen en aan hunne opleiding tot alle Christelijke en maatschappelijke deugden. De candidaten moeten daarbij toonen eenige kennis te bezitten van de gronden der anthropologie, voor zoover die kennis noodig is voor den onderwijzer der lagere school, van de klassikale indeeling der lagere school, van de algemeene leiding van het onderwijs en van het klassikaal onderwijs;

b. van de verschillende leerwijzen in 't algemeen.

c. van de meest gebruikelijke leerwijzen voor elk leer vak in 't bijzonder.

d. van de gepaste middelen, waardoor orde en tucht in de school worden gehandhaafd;

e. eenige bekendheid met de geschiedenis van de opvoeding en het onderwijs, vooral in ons vaderland en met die van het Nederlandsche schoolwezen sedert het laatst der vorige eeuw.

Behoort bij Koninklijk besluit van 28 Mei 1879, n°. 34 (*Staatsblad* n°. 106).

Mij bekend,

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

KAPPEYNE.

STAATSBLAD N°. 148.

BESLUIT van den 3den Augustus 1879, houdende bepalingen ter uitvoering van art. 4 der wet van 25 April 1879 (Staatsblad n°. 87) en art. 65 der wet van 17 Augustus 1878 (Staatsblad n°. 127).

WIL WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken, van 9 Julij 1879, lit. N, afdeeling Onderwijs;

Overwegende, dat de noodige bepalingen ter uitvoering van art. 4 der wet van 25 April 1879 (Staatsblad n°. 87) en art. 65 der wet van 17 Augustus 1878 (Staatsblad n°. 127) door ons behooren te worden vastgesteld;

Den Raad van State gehoord (advies van 29 Julij 1879, n°. 9);

Gelet op het nader rapport van Onzen voornoemden Minister, van 31 Julij 1879, lit. V, afdeeling Onderwijs;

Hebben goedgevonden en verstaan te bepalen:

1°. dat de examens, bedoeld in art. 4 der wet van 25 April 1879 (Staatsblad n°. 87) en in art. 65 der wet van 17 Augustus 1878 (Staatsblad n°. 127), zullen worden afgenomen op gelijke wijze als de examens, bedoeld onder n°. 1 van Ons besluit van 2 Februarij 1864 (Staatsblad n°. 8);

2°. dat bij het afnemen dier examens de programma's aan dit besluit gehecht, tot leidraad zullen strekken;

3°. dat voor zooveel betreft het examen ter verkrijging van acten van bekwaamheid voor het schoolonderwijs in de fransche, engelsche en hoogduitsche talen het programma L, vastgesteld bij Ons besluit van 2 Februarij 1864 (Staatsblad n°. 8), vervalt;

4°. dat dit besluit in werking treedt op het tijdstip, voor het in werking treden der wet van 17 Augustus 1878 (Staatsblad n°. 127) door Ons te bepalen.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, hetwelk in het *Staatsblad*

zal worden geplaatst en waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State.

Het Loo, den 3den Augustus 1879.

WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

KAPPEYNE.

Uitgegeven den twaalfden Augustus 1879.

De Minister van Justitie,

H. J. SMIDT.

PROGRAMMA van het examen ter verkrijging eener acte van bekwaamheid A voor schoolonderwijs in de Fransche, Hoogduitsche of Engelsche taal, naar aanleiding van art. 4 der wet van 25 April 1879 (Staatsblad n°. 87).

De vereischten zijn:

Grondige kennis van de verschillende onderdeelen der spraakkunst, ook op historischen grondslag, vooral met het oog op de klankwetten, de leer der vormen en de etymologie. Kennis der stijl leer.

Het maken van eene schriftelijke vertaling van een niet te gemakkelijk stuk proza uit het nederlandsch in de vreemde taal.

Vaardigheid in het spreken der taal; eene goede uitspraak. Het gebruik van woordenboeken bij het examen is verboden.

Behoort bij Koninklijk besluit van 3 Augustus 1879, n°. 20 (Staatsblad n°. 148).

Mij bekend,

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

KAPPEYNE.

PROGRAMMA van het examen ter verkrijging eener acte van bekwaamheid B voor schoolonderwijs in de Fransche, Hoogduitsche of Engelsche taal- en letterkunde, naar aanleiding van art. 4 der wet van 25 April 1879 (Staatsblad n°. 87).

De vereischten zijn:

Grondige kennis van de verschillende onderdeelen der spraakkunst, ook op historischen grondslag, vooral met het oog op de klankwetten, de leer der vormen en de etymologie. Kennis der stijlleur.

Het mondeling of schriftelijk vertalen van een niet te gemakkelijk stuk proza uit het nederlandsch in de vreemde taal.

Kennis van de geschiedenis der letterkunde, ook van haar verband met de geschiedenis van het volk en met de letterkunde van andere volken.

Door oordeelkundige lectuur verkregen bekendheid met eenige der voornaamste letterkundige voortbrengselen ook van den laatsten tijd.

Het maken van een opstel over een letterkundig onderwerp. Vaardigheid in het spreken der taal; eene goede uitspraak.

Zij die reeds in het bezit zijn van de acte A, vermeld in art. 4 der wet van 25 April 1879 (Staatsblad n°. 87), zijn bij het afleggen van examenen voor de acte B vrijgesteld van het onderzoek in de onderdeelen van het programma in alinea 1 en 2 genoemd.

Het gebruik van woordenboeken bij het examen is verboden.

Behoort bij Koninklijk besluit van 3 Augustus 1879 n°. 20 (Staatsblad n°. 148).

Mij bekend,

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

KAPPEYNE.

PROGRAMMA van het examen ter verkrijging eener acte van bekwaamheid voor huis- en schoolonderwijs in de Fransche, Hoogduitsche of Engelsche taal, het handteekenen, de beginselen der landbouwkunde en de gymnastiek, naar aanleiding van art. 65 der wet van 17 Augustus 1878 (Staatsblad n°. 127).

A. Fransche, Hoogduitsche of Engelsche taal.

De vereischten zijn:

Kennis der taalregels, zoowel van de syntaxis als van de vormleer. Het vertalen van een stuk in proza of van een niet te moeilijk stuk in poëzij uit de vreemde taal in het nederlandsch.

Het vertalen van een gemakkelijk prozastuk uit het nederlandsch in de vreemde taal.

Eenige vaardigheid in het spreken der taal.

Het gebruik van woordenboeken bij het examen is verboden.

B. Handteekenen.

De vereischten zijn:

Het vervaardigen van een teekening van eenvoudige voorwerpen en van een niet te zamengesteld ornament in pleister naar de natuur.

Kennis van de beginselen der perspectief.

Bekendheid met de eischen van goed klassicaal teekenen onderwijs in het algemeen en met eene of meer methoden in het bijzonder.

C. Landbouwkunde.

De vereischten zijn:

Kennis van scheikunde en natuurkunde, met name van die onderdeelen van beide wetenschappen, welke voor den landbouwer inzonderheid van belang moeten worden geacht.

Algemeene kennis van den bouw en het leven van planten en dieren.

Bekendheid in hoofdzaken met de gesteldheid en de vorming van den bodem in Nederland.

Bekendheid met de hoofdzaken van den eigenlijken landbouw, de warmoezerij en den tuinbouw; met de eigenschappen van den grond en de meest belangrijke methoden van grondbewerking en grondverbetering; met de hoofdpunten van de leer der bemesting; met de voornaamste hier te lande geteelde gewassen en de voornaamste bijzonderheden betreffende hunne teelt; met de meest algemeen voorkomende onkruiden en nuttige en schadelijke dieren; met de hoofdpunten van veeleel en zuivelbereiding; met de meest belangrijke werktuigen en gereedschappen bij landbouw, warmoezerij en tuinbouw in gebruik.

D. Gymnastiek.

De vereischten zijn:

Algemeene kennis van den bouw en de verrigtingen van het menschelijk ligchaam.

Bekendheid meer in bijzonderheden met de leer der beenderen, gewrichten en spieren, voornamelijk met het oog op de gebruikelijke oefeningen in de gymnastiek.

Bedrevenheid in nuttige lichaams-oefeningen.

Bedrevenheid in het leiden van gymnastische oefeningen voor leerlingen van beiderlei sekse en van den leeftijd, waarop zij de lagere school plagen te bezoeken.

Naauwkeurige bekendheid met de voorzorgen, die bij het geven van gymnastiek-onderwijs moeten genomen worden.

Behoort bij Koninklijk besluit van 3 Augustus 1879, n°. 20 (Staatsblad n°. 148).

Mij bekend,

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

KAPPEYNE.

STAATSBLAD N°. 149.

BESLUIT van den 9den Augustus 1879, omtrent het afnemen der examens in de levende talen, waarvoor de programma's bij Koninklijk besluit van 3 Augustus 1879 (Staatsblad n°. 148) zijn vastgesteld.

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken, van 19 Julij 1879, lit. N, afdeling Onderwijs;

Overwegende, dat het nuttig is voorschriften te geven omtrent de zamenstelling en den werkring der commissien, die worden belast met het afnemen der examens in de fransche, engelsche en hoogduitsche talen, waarvoor de programma's bij Ons besluit van 3 Augustus 1879 (Staatsblad n°. 148) zijn vastgesteld;

Den Raad van State gehoord (advies van 5 Augustus 1879, n°. 4);

Gelet op het nader rapport van Onzen voornoemden Minister, van 6 Augustus 1879, lit. J, afdeling Onderwijs;

Hebben goedgevonden en verstaan:

Artikel 1.

Tot het afnemen der examens in de fransche, engelsche en hoogduitsche talen, waarvoor de programma's zijn vastgesteld bij Ons besluit van 3 Augustus 1879 (Staatsblad n°. 148), worden door Onzen Minister, met de uitvoering der wetten tot regeling van het lager en middelbaar onderwijs belast, voor elke taal afzonderlijk, telken jare een of meer commissien benoemd.

Artikel 2.

Het getal der commissien voor elke taal is zoodanig, dat niet meer dan honderd en vijftig kandidaten door dezelfde commissie worden onderzocht. De verdeling der werkzaamheden tusschen meerdere commissien, zoo die er zijn, wordt door Onzen voornoemden Minister geregeld.

Artikel 3.

Iedere commissie bestaat uit ten minste vijf leden. Hun worden twee plaatsvervangers toegevoegd.

Artikel 4.

Onze voornoemde Minister wijst één van de leden der commissie tot voorzitter aan. De commissie benoemt een ander harer leden tot secretaris.

Artikel 5.

De voorzitter belegt vergadering zoo dikwijls hij het

noodig acht en wijst de lokalen aan, waar de examens worden afgenomen.

Artikel 6.

Onze voornoemde Minister maakt telken jare door middel van de *Nederlandsche Staatscourant* het tijdstip bekend, waarop de verschillende commissien hare werkzaamheden zullen aanvangen en den termijn binnen welken ieder die tot het afleggen van examen bij de commissie verlangt te worden toegelaten, zich schriftelijk bij hem zal kunnen aanmelden met overlegging der bij de wet vereischte stukken en opgave welk examen hij wenscht te doen.

Voornoemde Minister zendt de bij hem ingekomen stukken aan den voorzitter van de commissie die met het afnemen van het examen belast is.

Artikel 7.

De secretaris der commissie geeft namens den voorzitter aan elken candidaat kennis waar en wanneer hij tot het afleggen van examen moet verschijnen.

Artikel 8.

Schriftelijk werk wordt door de kandidaten onder voortdurend toezigt gemaakt.

Artikel 9.

Het oordeel over de kennis der kandidaten wordt voor ieder onderdeel van het examen uitgedrukt op zoodanige wijze als door de leden der commissie vooraf zal zijn overeengekomen.

Omtrent den uitslag van het examen wordt geene beslissing genomen dan in eene vergadering, waarin ten minste vier leden aan de stemming deelnemen. De beslissing wordt genomen bij meerderheid der uitgebragte stemmen. Staking van stemmen geldt voor afwijzing.

Artikel 10.

De uitslag van het examen wordt dadelijk aan de kandidaten medegedeeld; de toegekende acten van bekwaamheid worden zoo spoedig mogelijk uitgereikt.

Artikel 11.

Na afloop der zittingen van de commissie wordt het schriftelijk werk der kandidaten met het over elk van de onderdeelen van het examen uitgesproken oordeel toegezonden aan den inspecteur van het middelbaar onderwijs of den arrondissements-schoolopziener, onder wiens ambtsgebied de candidaat woont.

Het eerste geschiedt met het werk der kandidaten, die examen hebben afgelegd krachtens de wet tot regeling van het middelbaar onderwijs, het laatste met dat van hen, die dit deden krachtens de wet tot regeling van het lager onderwijs.

Artikel 12.

Gedurende de eerste daaropvolgende drie maanden is ieder geëxamineerde bevoegd bij den in het vorig artikel bedoelden inspecteur of schoolopziener inzage te nemen van zijn schriftelijk werk en van het over elk der onderdeelen van het examen uitgesproken oordeel. Na afloop van dezen

termijn kan de inspecteur of schoolopziener het schriftelijk werk en de verdere stukken vernietigen.

Artikel 13.

De commissie tot het afnemen der examens, bedoeld in art. 1, houden twee voorloopige vergaderingen.

In de eerste voorloopige vergadering wordt onderzocht, of de stukken der kandidaten, die verplicht zijn deze over te leggen, in orde zijn en bepaald hoevele kandidaten tegelijk zullen worden onderzocht en hoeveel tijd voor elk onderdeel van het examen beschikbaar zal worden gesteld.

In de tweede voorloopige vergadering stelt de commissie de opgaven vast voor het schriftelijk werk.

Artikel 14.

Onze voornoemde Minister wijst aan welke van de in art. 1 benoemde commissien bevoegd zullen zijn tot het afnemen der examens, bedoeld in het laatste lid van art. 77 der wet van 2 Mei 1863 (*Staatsblad* n°. 50).

Bij het afnemen van dergelijk examen kan de commissie zich door een of meer deskundigen doen bijstaan.

Artikel 15.

De commissien zenden aan Onzen voornoemden Minister een proces-verbaal van hare zittingen, eene naamlijst van de toegelaten kandidaten en eene opgave van het getal der afgewezenen.

Artikel 16.

Dit besluit treedt in werking op het tijdstip, voor het in werking treden der wet van 17 Augustus 1878 (*Staatsblad* n°. 127) door ons vast te stellen.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, hetwelk in het *Staatsblad* zal worden geplaatst, en waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State.

Het Loo, den 9den Augustus 1879.

W I L L E M.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

KAPPETNE.

Uitgegeven den vijftienden Augustus 1879.

De Minister van Justitie,

H. J. SMIDT.

OVERZICHT der Koninklijke beslissingen in geschillen van bestuur, betreffende het onderwijs gedurende het jaar 1879. (Vervolg van bijlage K van het vorige Verslag.)

XCVIII.

Beroep van den gemeenteraad van Lekkerkerk, van een besluit van Gedeputeerde Staten van Zuidholland, waarbij vermeandering van het getal scholen in die gemeente is bevolen.

5 Sept. 1879, n°. 23.

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het beroep van den gemeenteraad van Lekkerkerk, van een besluit van Gedeputeerde Staten van Zuidholland, dd. 4/10 Maart 1879, G. S. n°. 22, waarbij vermeandering van het getal scholen in die gemeente is bevolen;

Den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur, gehoord, advies van den 20sten Augustus 1879, n°. 59;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken, van 2 September 1879, litt. Q, afdeeling Onderwijs;

Overwegende:

dat de gemeenteraad van Lekkerkerk, toen in het laatst van het vorige jaar de hoofdonderwijzer aan de school voor meer uitgebreid lager onderwijs gestorven was, op 18 Januarij jl. besloot die school op te heffen, op grond dat het bezoek dier school zoodanig afnam, dat verdere kosten voor instandhouding niet geregtvaardigd werden geacht;

dat W. DE GRUYTER, die reeds vroeger met 32 andere inwoners aan den gemeenteraad verzocht had de school niet op te heffen, zijne bezwaren tegen dit besluit kenbaar maakte aan Gedeputeerde Staten;

dat Gedeputeerde Staten daarop, bij besluit van 4 Maart jl., beslisten, dat het getal scholen, zoo als dat bij besluit van den gemeenteraad, van 18 Januarij bevorens, was vastgesteld, onvoldoende was, en mitsdien vermeandering van dat getal door oprigting eener school voor meer uitgebreid lager onderwijs bevolen;

dat de gemeenteraad op 4 April besloot in het besluit van Gedeputeerde Staten te berusten, met dien verstande, dat de bevolen school eerst zou worden opgericht wanneer aan de gemeente een subsidie van f 1000 zou zijn toegekend, waartoe de raad zich tot Ons zou wenden;

dat, nadat Gedeputeerde Staten hadden te kennen gegeven dat met een uitstel tot dat door Ons op die aanvraag om subsidie zou zijn beslist, geen genoegen kon worden genomen, en dat daarom hun besluit moest worden uitgevoerd of daarvan in beroep moest worden gekomen, de gemeenteraad op 28 Mei jl. besloot om, terugkomende op zijn besluit van 4 April bevorens, van het besluit van 4 Maart bij Ons in beroep te komen;

Overwegende, dat de gemeenteraad beweert dat de uitgaven voor het behoud eener school van meer uitgebreid lager onderwijs, hoedanige school in geene gemeente van gelijk zielental in deze provincie bestaat, niet geregtvaardigd zijn, daar het getal bezoekers der school steeds afneemt en nu laatstelijk tot een beduidend cijfer is gezonken;

dat toch de school, die in 1873 door 37, in 1874 door 30, in 1875 door 29, in 1876 door 28 en in 1877 door 23 kinderen werd bezocht, en die in Januarij 1878 neg 20 leerlingen telde, in December van datzelfde jaar slechts door 11 kinderen werd bezocht;

dat echter dat verminderd schoolbezoek gereedelijk kan worden verklaard door de langdurige ongesteldheid van den overleden hoofdonderwijzer, waardoor het onderwijs aan die school minder vruchtdragend was dan anders het geval zou geweest zijn;

dat de kosten voor de instandhouding der school geen-zins zoo drukkend zullen zijn, als de gemeenteraad beweert, dewijl de school en het schoolmeublement aanwezig is, en alleen te rekenen valt op de bezoldiging van den nieuw aan te stellen hoofdonderwijzer; dat overigens, wanneer de gemeente door die uitgaven te zwaar wordt gedrukt, de wet den weg aanwijst tot erlanging van een subsidie ter tegemoetkoming in die kosten;

dat het cijfer der bevolking, dat op 31 December 1859 bedroeg 2696 zielen, op 31 December 1878 tot 3009 was geklommen, en dus de in 1860 erkende behoefte aan eene school voor meer uitgebreid lager onderwijs thans zeker niet minder dan toen geacht kan worden te bestaan;

dat de omstandigheid, dat het adres van W. DE GRUYTER c.s. aan den gemeenteraad, tot instandhouding der school, geteekend werd door 27 personen, die niet voor eigen kinderen belang bij het behoud der school hebben, terwijl zij als tot de hoogstaangeslagenen in de gemeentelijke hoofdelijke omslagen behoorende, het meest in de kosten zullen moeten dragen, aantoonst, dat juist door velen onder hen, die geen eigen voordeel beoogen, maar op het belang der gemeente zien, op het behoud der school groote prijs wordt gesteld;

dat er onder deze omstandigheden geene termen zijn om adressants verzoek in te willigen;

Gezien de wet van 13 Augustus 1857 (*Staatsblad* n°. 103);

Hebben goedgevonden en verstaan:

Met handhaving van het besluit van Gedeputeerde Staten van Zuidholland, van 4 Maart jl., het daartegen door den gemeenteraad van Lekkerkerk ingesteld beroep te verklaren ongegrond.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur.

Het Loo, den 5den September 1879.

WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

Six.

XCIX.

Beroep van de raden der gemeenten Barwoutswaarder en Rietveld, van een besluit van Gedeputeerde Staten van Zuidholland, waarbij de oprigting eener school in laatstgenoemde gemeente is bevolen.

6 Julij 1879, n°. 13.

WIL WILLEM III, enz.

Beschikkende op het beroep der gemeenteraden van Barwoutswaarder en Rietveld tegen een besluit van Gedeputeerde Staten van Zuidholland van 12 Februarij 1878, n°. 22, waarbij de oprigting eener school in laatstgenoemde is bevolen;

Den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur, gehoord, advies van den 24sten Junij 1879, n°. 42;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van 3 Junij 1879, lit. L, afdeeling Onderwijs;

Overwegende:

dat de gemeenten Barwoutswaarder en Rietveld, die zich tegenover elkander langs de rivier de Rijn uitstrekken, en wier bebouwde kommen langs die rivier gelegen zijn, sedert lang geene andere openbare school voor lager onderwijs hebben dan de school in Barwoutswaarder, die vroeger eene bijzondere school was, maar ingevolge een gemeenschappelijk besluit van 30 September 1859, door Gedeputeerde Staten goedgekeurd, door de twee gemeentebesturen is overgenomen en voor gemeene rekening wordt bekostigd;

dat de onvoldoende toestand dier school reeds in 1877 aan Gedeputeerde Staten aanleiding gegeven heeft om bij de twee gemeentebesturen op voorziening aan te dringen;

dat, toen die besturen zich daarover niet konden verstaan, Gedeputeerde Staten zich genoodzaakt hebben gezien tot krachtiger maatregelen over te gaan, en bij hun aangevallen besluit hebben verklaard, dat het getal scholen voor openbaar lager onderwijs voor de gemeenten Rietveld, zoo als dit thans aanwezig is, onvoldoende is, en tevens hebben bevolen dat bedoeld getal zal worden vermeerderd door de oprigting eener school in de gemeente Rietveld, welke school — zoolang art. I van het aangehaald gemeenschappelijk besluit van de raden der gemeenten Barwoutswaarder en Rietveld van 30 September 1859 van kracht is, bepallende dat al wat de uitvoering betreft der wet op het lager onderwijs gemeenschappelijk moet worden geregeld — door

beide gemeenten gemeenschappelijk zal behooren te worden opgericht en onderhouden;

dat aan dit bevel van Gedeputeerde Staten tot nog toe geen gevolg is geven;

dat intusschen de districts-schoolopziener op 3 Februarij dezes jaars de school te Barwoutswaarder heeft afgekeurd als schadelijk voor de gezondheid en van onvoldoende ruimte voor het getal schoolgaande kinderen;

dat tegen deze afkeuring bij Gedeputeerde Staten beroep is aangeteekend, dat nog aanhangig is, en de beide gemeenteraden nu bij Ons voorziening hebben gevraagd tegen het besluit van Gedeputeerde Staten hierboven vermeld;

dat adressanten beweren dat Gedeputeerde Staten niet bevoegd zijn de tusschen hen aangegane overeenkomsten tegen hunnen wil te veranderen of uit te breiden en de wet aan dat college het regt niet toekent om daár, waar, zoo als in het gemeenschappelijk besluit van 1859, tusschen gemeentebesturen over de oprigting van ééne gezamenlijke openbare school is overeengekomen, ook de oprigting van eene tweede school voor gemeenschappelijke rekening te bevelen; voorts onder uiteenzetting van de wijze, waarop zij voornemens zijn voortaan in de behoeften aan openbaar lager onderwijs te voorzien, verzoeken dat door Ons, met vernietiging van het aangevallen besluit van Gedeputeerde Staten, moge worden verklaard dat aan den eisch der wet zal zijn voldaan, bij aldien het schoolgebouw te Barwoutswaarder wordt vernieuwd en het onderwijs wordt ingerigt, zoo als zij opgeven voornemens te zijn;

dat de beide gemeenteraden zich daarbij bereid verklaard hebben om, in plaats van de afgekeurde school, een nieuw schoolgebouw te stichten op het voor beide gemeenten best gelegen punt in Barwoutswaarder, ingerigt voor 120 kinderen, terwijl nu slechts 70 à 90 kinderen uit de beide gemeenten de bestaande openbare school bezoeken;

dat inderdaad door de stichting van zulk een nieuw schoolgebouw de toestand aanmerkelijk zal veranderen en in de behoeften op voldoende wijze kan worden voorzien;

dat toch, indien de nieuwe school gesticht wordt in de nabijheid van den Rijn ongeveer evenver van de oostelijke als van de westelijke grens der gemeente Barwoutswaarder, de afstand van de school geen overwegend bezwaar hetzij voor de kinderen uit die gemeente, hetzij voor die uit Rietveld zal hebben;

dat wel, zooals is opgemerkt, de kinderen uit Rietveld dagelijks den Rijn evenals tot nu toe zullen moeten overvaren, maar dat dit ook niet geheel te vermijden is, wanneer twee kleinere gemeenschappelijke scholen op verschillende punten worden gebouwd;

dat daarenboven in eene ruime school voor 120 kinderen, voor gemeenschappelijke rekening der beide gemeenten, op onbekrompener en doelmatiger wijze het onderwijs kan worden ingerigt, dan in twee kleinere scholen doenlijk is;

dat het dus in het belang van het onderwijs is, af te wachten hoe door adressanten aan hun voornemen om eene nieuwe school te bouwen en het onderwijs aldaar in te rigten zal worden gevolg gegeven, ten einde daarna te beoordeelen of daarmede in de behoefte aan openbaar lager onderwijs behoorlijk zal zijn voorzien;

dat alzoo in den stand, waarin de zaak door het verklaarde voornemen der adressanten thans is gebracht, nog geene vermeerdering van scholen behoort te worden bevolen en dus de vraag of die vermeerdering, zoo noodig, al dan niet voor gemeenschappelijke rekening zou moeten geschieden, onbeslist kan worden gelaten.

Gezien de wet van 13 Augustus 1857 (*Staatsblad* n°. 103);

Hebben goedgevonden en verstaan:

met vernietiging van het besluit van Gedeputeerde Staten van 13 Februarij 1878, n°. 22 te verklaren, dat er voortsomg geen termen zijn om de stichting eener openbare school in de gemeente Rietveld te bevelen.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State, afdeling voor de geschillen van bestuur.

Het Loo, den 6den Julij 1879.

WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

KAPPEYNE.

C.

Beroep van den gemeenteraad van Vlissingen, van een besluit van Gedeputeerde Staten van Zeeland, waarbij vermeerdering van het getal scholen in die gemeente is bevolen.

8 Sept. 1879, n°. 18.

WIL WILLEM III, RNZ.

Beschikkende op het beroep van den gemeenteraad van Vlissingen, van een besluit van Gedeputeerde Staten van Zeeland, dd. 12/21 April 1879, n°. 1365 a/19, waarbij vermeerdering van het getal scholen in die gemeente is bevolen;

den Raad van State, afdeling voor de geschillen van bestuur, gehoord (advies van 26 Augustus 1879, n°. 63);

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken, van 5 September 1879, lit. L, afdeling Onderwijs;

Overwegende, dat Gedeputeerde Staten bij besluit van 12/21 April 11. vermeerdering bevolen van het getal openbare lagere scholen te Vlissingen, en wel vermeerdering met eene school voor het onder letter a-i van art. 1 der wet vermeld lager onderwijs, toegankelijk tegen een schoolgeld, zich bewegende tusschen dat voor de burger dagschool en de school voor min- en onvermogenen, en mitsdien met eene dusgenaamde tusschenschool voor gewoon lager onderwijs;

dat de gemeenteraad, na op 17 Junij te hebben besloten om, in afwachting van een nieuw te stichten schoolgebouw voor gewoon lager onderwijs, ten dienste van on- of minvermogenen tijdelijk een geschikt schoollocaal in te rigten voor ongeveer 70 kinderen, op 18 Junij jl. zich tot Ons wendde, betwistende de bevoegdheid van Gedeputeerde Staten om bij het bevel tot vermeerdering van het aantal scholen, tevens grenzen te stellen, binnen welke het bedrag van het daar te heffen schoolgeld zal moeten worden bepaald, verzoekende het raadsbesluit tot oprigting van een tweede school voor on- en minvermogenen te handhaven;

Overwegende, dat Gedeputeerde Staten teragt vermeerdering van het getal scholen voor openbaar lager onderwijs hebben bevolen; daar ook, volgens erkentenis van den gemeenteraad, het bestaande getal voor de behoefte onvoldoende is;

dat echter Gedeputeerde Staten tevens bevolen hebben, dat de op te rigten school toegankelijk moest zijn tegen een schoolgeld, zich bewegende tusschen dat voor de burger dagschool en de school voor min- en onvermogenen;

dat art. 17 der wet van 13 Augustus 1857 (*Staatsblad* n°. 103) alleen bepaalt, dat, zoo Gedeputeerde Staten het getal scholen onvoldoende achten, zij vermeerdering bevelen;

dat wel Gedeputeerde Staten beweren, dat art. 17 in verband moet worden beschouwd met art. 16, en dus

Gedeputeerde Staten die moeten beoordeelen of het getal voldoende is niet alleen voor de bevolking, maar ook voor de behoefte, bevoegd moeten zijn te bepalen, binnen welke grenzen het door den raad vast te stellen schoolgeld zich zal moeten bewegen;

dat echter de onderwijswet in artt. 33 en 34 de heffing van schoolgeld facultatief heeft gesteld, en dus aan den gemeenteraad vrij en onverlet heeft gelaten in het geheel geen schoolgeld te heffen, en dat zij, waar tot heffing wordt besloten, aan het gemeentebestuur heeft overgelaten het bedrag daarvan onder Onze goedkeuring te bepalen;

dat derhalve Gedeputeerde Staten door hunne bepaling omtrent het schoolgeld aan de vrijheid van den gemeenteraad hebben te kort gedaan en hunne bevoegdheid zijn te buiten gegaan door hun bevel uit te strekken tot een onderwerp, dat alleen en uitsluitend door den gemeenteraad onder Onze goedkeuring kan worden geregeld;

dat adressants verzoek om handhaving van zijn besluit tot oprigting eener tweede school voor on- en minvermogenen alleen beschouwd moet worden als het noodzakelijk gevolg van zijne betwisting der bepaling omtrent het te heffen schoolgeld, en daarop alzoo geene afzonderlijke beslissing te pas komt; dat in allen gevalle dat verzoek niet vatbaar is voor inwilliging, omdat een besluit van een gemeenteraad tot oprigting eener school geene handhaving noodig heeft;

Gezien de wet van 13 Augustus 1857 (*Staatsblad* n°. 103);

Hebben goedgevonden en verstaan:

met handhaving van het besluit van Gedeputeerde Staten van Zeeland, voor zoover daarbij vermeerdering is bevolen van het getal openbare lagere scholen te Vlissingen met eene school voor het onder letter a-i van art. 1 der wet vermeld lager onderwijs, te vernietigen de daaraan toegevoegde bepaling, dat die nieuwe school toegankelijk zal moeten zijn tegen een schoolgeld, zich bewegende tusschen dat voor de burgerdagschool en de school voor min- en onvermogenen, en mitsdien zal moeten zijn een dusgenaamde tusschenschool voor gewoon lager onderwijs.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State, afdeling voor de geschillen van bestuur.

Het Loo, den 8sten September 1879.

WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

SIX.

CI.

Beroep van den gemeenteraad van Hennaarderadeel, van een besluit van Gedeputeerde Staten van Friesland, waarbij de vermeerdering is bevolen van het getal openbare scholen in die gemeente met ééne ten behoeve van het dorp Spannum.

23 Nov. 1879, n°. 29.

WIL WILLEM III, RNZ.

Beschikkende op het beroep van den gemeenteraad van Hennaarderadeel van een besluit van Gedeputeerde Staten van Friesland dd. 17 April 1879, 3de afdeling, n°. 36, waarbij de vermeerdering is bevolen van het getal openbare scholen in die gemeente met ééne ten behoeve van het dorp Spannum;

Den Raad van State, afdeling voor de geschillen van bestuur, gehoord (advies van den 5den November 1879, n°. 72);

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van 20 November 1879, lit. G, afdeling Onderwijs;

Overwegende:

dat de gemeenteraad van Hennaarderadeel, nadat Kerkvoogden der hervormde gemeente te Spannum besloten hadden de huur van het lokaal, waarin de openbare lagere school aldaar was gevestigd met 12 Mei jl. op te zeggen, ten einde in die lokalen eene bijzondere school te vestigen, in zijne vergadering van 15 Februarij jl. besloot de openbare lagere school te Spannum met 12 Mei daaraanvolgende tijdelijk op te heffen;

dat Gedeputeerde Staten van Friesland — nadat de burgemeester van Hennaarderadeel en de betrokken schoolopziener hunne bezwaren tegen die opheffing hadden doen kennen, en de inspecteur van het lager onderwijs zich met die bezwaren had vereenigd — bij besluit van 17 April jl. bevolen vermeerdering van het getal openbare scholen in de gemeente Hennaarderadeel met ééne ten behoeve van het dorp Spannum;

dat de gemeenteraad van dit besluit bij Ons voorziening vraagt;

dat verreweg het grootste getal hoofden van huisgezinnen, wier kinderen de openbare school te Spannum plagten te bezoeken, aan den gemeenteraad hebben te kennen gegeven, dat zij geene andere dan de nieuw opgerigte bijzondere school begeren;

dat slechts enkele weinige hoofden van huisgezinnen voor hunne schoolgaande kinderen er op aandrigen dat te Spannum gelegenheid tot het ontvangen van openbaar lager onderwijs behouden blijve;

dat ongetwijfeld aan laatstgenoemde ouders de gelegenheid moet blijven opengesteld om hunne kinderen lager onderwijs op eene openbare school te doen genieten, doch daarmede niet tevens is uitgemaakt dat stichting eener openbare school te Spannum noodzakelijk is, daar toch zoodanige maatregel niet gerechtvaardigd zijn zou, wanneer de kinderen, die zoodanige school zouden bezoeken en een uiterst gering getal uitmaken zonder bezwaar gebruik kunnen maken van het onderwijs op eene openbare school in de nabijheid;

dat de openbare school te Baijum op $\frac{3}{4}$ uur gaans afstand en die te Wommels op één uur gaans afstand van de kom van het dorp Spannum is gelegen;

dat een zoodanige afstand niet te boven gaat dien, welke in zeer vele plattelands gemeenten de over de uitgestrektheid daarvan verspreid liggende huizen van het schoollocaal scheidt;

dat het dorp Spannum met de dorpen Baijum en Wommels door goed onderhouden kunstwegen is verbonden;

dat ook voor de kinderen uit Edens, voor welke openbaar lager onderwijs verlangd wordt, geene behoefte bestaat aan eene school te Spannum daar de bestaande school te Wommels voor hen gemakkelijker bereikbaar is

dat derhalve voor het oogenblik geene volstrekte behoefte bestaat aan vestiging eener school van openbaar lager onderwijs te Spannum;

Gezien de wet van 13 Augustus 1857 (*Staatsblad* n°. 103);

Hebben goedgevonden en verstaan:

te vernietigen het bovengemelde besluit van Gedeputeerde Staten van Friesland, waarbij vermeerdering werd bevolen

van het getal openbare scholen in de gemeente Hennaarderadeel.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State, afdeling voor de geschillen van bestuur.

Het Loo, den 23 November 1879.

WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
Six.

CII.

Beroep van den gemeenteraad van Steenwijkerwold van een besluit van Gedeputeerde Staten van Overijssel, waarbij de wederopbouw van de afgebrande school in het gehucht Nederland bevolen is.

1 April 1880, n°. 12.

Wij WILLEM III, enz.

Beschikkende op het beroep van den gemeenteraad van Steenwijkerwold van een besluit van Gedeputeerde Staten van Overijssel van 11 December 1879, 3de afdeling, n°. 4614 3098, waarbij de wederopbouw van de afgebrande school in het gehucht Nederland bevolen is;

Den Raad van State, afdeling voor de geschillen van bestuur, gehoord, (advies van 17 Maart 1880, n°. 11);

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van 30 Maart 1880, litt. O, afdeling Onderwijs;

Overwegende:

dat in den Zuidwesthoek van Steenwijkerwold, eene veenstreek die een belangrijk gedeelte van het jaar grootendeels onder het water bedolven is, eene betrekkelijk talrijke bevolking deels in gehuchten deels in afzonderlijk staande woningen gevestigd is;

dat in die streek slechts enkele voetpaden, door den drassigen aard van den bodem op vele plaatsen onbruikbaar, de gemeenschap daarstellen, die dan ook grootendeels over het water met zoogenaamde punters plaats heeft;

dat in die streek dusver twee scholen bestonden als eene te Muggenbeet en de andere te Nederland;

dat in het vorige jaar, op aansporing van Gedeputeerde Staten, de gemeenteraad zich bereid heeft verklaard de school te Muggenbeet te verplaatsen naar het Zuideinde van de Wetering; tegenover de uitmonding van het Steenwijkerdiep;

dat zulks geschiedde voornamelijk om te gemoet te komen aan de bezwaren der bewoners van het noordeinde van de Wetering, wier kinderen de school te Nederland bezochten, en die school alleen konden bereiken langs een zeer gebrekkig voetpad, dat dan nog slechts een gedeelte van het jaar begaanbaar was;

dat, terwijl deze zaak aanhangig was, op den 2den Augustus 1879 de school en onderwijzerswoning te Nederland zijn afgebrand en de gemeenteraad besloot genoemde

school op te heffen en de nieuwe school aan de Wetering op groter schaal te bouwen en dan tevens voor de kinderen uit Nederland te bestemmen;

dat Gedeputeerde Staten, van oordeel dat de school te Nederland niet kon worden gemist, en na vergeefs gepoogd te hebben den Raad op zijn besluit te doen terugkomen, op 11 December jl. den wederopbouw bevolen van de school aldaar;

dat de gemeenteraad, van dit besluit bij Ons voorziening vragende, aanvoert dat de bewoners van Nederland hunne kinderen gereedelijk naar de nieuwe school kunnen zenden; dat toch de afstand geen bezwaar oplevert, daar de verst afwonende kinderen van het noordeinde der Wetering pl. n. 3700 meters en die van Nederland slechts circa 3000 meters van de nieuwe school verwijderd zijn; dat wel een groot gedeelte van het jaar die school uit Nederland slechts per waterweg zal te bereiken zijn, maar ook de kinderen uit het noordeinde der Wetering alleen op dezelfde wijze zich naar de nieuwe school kunnen begeven; dat eindelijk het onderwijs aan eene groote school veel beter kan zijn ingerigt, dan aan eene hulschool, zooals te Nederland bestaan heeft;

Overwegende:

dat tot de verplaatsing van de school uit Muggenbeet naar het zuidende der Wetering besloten werd, voornamelijk met het oog op den zeer gebrekkigen en voor kinderen zelfs gevaarlijken weg die van de Wetering noordeinde voert naar de school te Nederland;

dat, wierd de school te Nederland opgeheven, de kinderen uit dat gehucht, om de school aan de Wetering te bezoeken, of gedeeltelijk een gebrekkig pad en verder een waterweg of geheel een waterweg zouden moeten bezigen;

dat te Nederland sedert 1774 steeds eene school is gevestigd geweest en de gemeenteraad erkent dat hij, ware niet het schoolgebouw afgebrand, er nooit toe zou besloten hebben de school aldaar op te heffen;

dat de bevolking te Nederland bestaat uit 124 zielen in 23 huizezinnen met een circa 30tal schoolgaande kinderen;

dat uit de adressen door de inwoners dier buurtschap, die schoolgaande kinderen hebben, ingediend, en waarbij met aandrang wordt verzocht, dat tot wederopbouw der afgebrande school moet worden besloten, blijkt op hoe hoogen prijs door hen gesteld wordt het behoud eener school daar ter plaatse;

dat er onder deze omstandigheden geene voldoende termen aanwezig zijn om de bewoners van het gehucht Nederland het genot te ontnemen van eene school, die daar sedert langer dan eene eeuw is gevestigd geweest.

Gezien de wet van 13 Augustus 1857 (*Staatsblad* n°. 103);

Hebben goedgevonden en verstaan:

Met handhaving der beslissing van Gedeputeerde Staten van Overijssel van 11 December jl. het daartegen door den gemeenteraad van Steenwijkerwold ingesteld beroep te verklaren ongegrond.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State, afdeling voor de geschillen van bestuur.

's Gravenhage, den 1sten April 1880.

WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

Six.

CIII.

Beroep van E. van den Boorn en vijf andere leden van den gemeenteraad van Gronsveld, van een besluit van Gedeputeerde Staten van Limburg, waarbij de oprichting is bevolen eener openbare lagere school in die gemeente, tusschen het dorp Eckelrade en het gehucht Houtem.

27 Juli 1880, n°. 17.

WIL WILLEM III, enz.

Beschikkende op het beroep van E. van den Boorn en vijf andere leden van den gemeenteraad van Gronsveld van een besluit van Gedeputeerde Staten van Limburg van 11 Januarij 1878, waarbij de oprichting is bevolen eener openbare lagere school in die gemeente tusschen het dorp Eckelrade en het gehucht Houtem;

Den Raad van State, afdeling voor de geschillen van bestuur, gehoord, advies van den 14den Juli 1880, n°. 51;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van 23 Juli 1880, litt. D, afdeling Onderwijs;

Overwegende:

dat in de gemeente Gronsveld twee openbare scholen bestaan, als ééne te Gronsveld en ééne te Heugem en de eerstgenoemde school tevens dient voor de kinderen uit Eckelrade-Gronsveld, terwijl die van Houtem de school te Cadier en Keer bezoeken;

dat reeds in 1875 door inwoners van Eckelrade en Houtem is aangedrongen op de oprichting eener school te Eckelrade en toen de gemeenteraad weigerde daartoe over te gaan, op 11 Januarij 1878 door Gedeputeerde Staten is bevolen vermeerdering van het aantal scholen in de gemeente Gronsveld met ééne welke zal moeten worden opgericht tusschen Houtem en Eckelrade ten dienste der kinderen uit genoemde plaatsen; dat, toen de gemeenteraad naliet aan dit besluit uitvoering te geven en Gedeputeerde Staten dien ten gevolge krachtens art. 212 der gemeentewet, bij besluit van den 25sten Juli 1879 de gemeentebegroting voor 1879 hadden aangevuld met een nieuwen post, »Kosten van opmaking van het plan, het bestek en de begroting van kosten van het op te rigten schoolgebouw te Eckelrade à f 180", door zes leden van den gemeenteraad, bij adres van 3 October 1879, Onze voorziening is ingeroepen tegen voornoemd besluit van Gedeputeerde Staten van 11 Januarij 1878, onder te kennen geven, dat te Eckelrade geene behoefte bestaat aan eene nieuwe school, daar de kinderen van dat dorp gereedelijk de school te St. Geertruid en die van Houtem die te Cadier en Keer kunnen bezoeken;

Overwegende:

dat het dorp Eckelrade voor zoover het onder de gemeente Gronsveld ligt, eene bevolking telt van 315 zielen en het gehucht Houtem door 164 personen bewoond wordt;

dat de kinderen uit Houtem, om de school te Cadier en Keer te bezoeken, een afstand moeten afleggen van 2300 meters, terwijl de scholieren, om uit de kom van Eckelrade de school van Gronsveld te bereiken, een afstand moeten afleggen van 2900 meters;

dat laatstgenoemde weg, volgens opgaven van den hoofdinspecteur van den waterstaat, van den inspecteur van het lager onderwijs en van Gedeputeerde Staten, die door 2 Commissien uit hun midden een loaal-onderzoek deden instellen, gevaarlijk is, vooral voor jeugdige kinderen;

dat toch die weg, bijna overal slechts één karspoor breed over omstreeks zijne geheele lengte door berg en bosch loopt met steile taluds, die eenige meters boven den weg uit-

steken, zoodat voetgangers, bij het naderen van een rij- of voertuig, tegen die bermten moeten opklimmen om zich te bergen;

dat overigens die weg in natte tijden en in den winter bij sneeuw voor kinderen onbruikbaar is;

dat derhalve de school te Gronsvelt niet geacht kan worden voldoende te zijn voor de behoeften der kinderen uit Eckelrade;

dat wel het oprigten van eene gemeenschappelijke school te St. Geertruid voor de kinderen der gemeente en die van Eckelrade aan de behoefte van dat dorp zou voldoen, maar dan ook nog voor de kinderen uit Houtem zou moeten worden gezorgd en in allen gevalle die combinatie eerst in overweging kan worden genomen, wanneer daartoe door de beide gemeenteraden was besloten en die besluiten door Gedeputeerde Staten waren goedgekeurd;

dat, wanneer eene nieuwe school in de gemeente Gronsvelt wordt opgerigt, het wenschelijk is die derwijze te plaatsen, dat ze voor de kinderen uit Eckelrade en Houtem beide bruikbaar zijn;

dat derhalve het besluit van Gedeputeerde Staten van 11 Januarij 1878 terecht is genomen.

Gezien de wet van 13 Augustus 1857 (*Staatsblad* n°. 103);

Hebben goedgevonden en verstaan:

met handhaving der aangevallen beslissing van Gedeputeerde Staten van Limburg, van 11 Januarij 1878, het Jaartegen door E. van den Boorn c. s. ingesteld beroep te verklaren ongegrond.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur.

Het Loo, den 27sten Julij 1880.

WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

Six.

CIV.

Beroep van den gemeenteraad van St. Maartensdijk, van een besluit van Gedeputeerde Staten van Zeeland, waarbij zij hunne goedkeuring hebben onthouden aan het raadsbesluit van 14 October 1879, n°. 2, ter bepaling van de jaarwedde van een te benoemen hulponderwijzer aan de openbare lagere school.

31 Maart 1880, n°. 1.

WILLEM III, enz.

Beschikkende op het beroep van den gemeenteraad van St. Maartensdijk van een besluit van Gedeputeerde Staten van Zeeland d.d. 17 December 1879, n°. 38, waarbij zij hunne goedkeuring hebben onthouden aan het raadsbesluit van 14 October 1879, n°. 2, ter bepaling van de jaarwedde van eenen te benoemen hulponderwijzer aan de openbare lagere school;

den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur, gehoord, advies van 17 Maart 1880, n°. 12;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van 27 Maart 1880, litt. S, afdeeling Onderwijs;

Overwegende, dat de gemeenteraad van St. Maartensdijk op 14 October 1879 besloot de jaarwedde van den te benoemen hulponderwijzer aan de openbare lagere school te bepalen op f 500 vaste jaarwedde met eene gratificatie daarboven van f 100 'sjaars over elk vol jaar dienst, doch alleen gedurende de twee eerste jaren;

dat Gedeputeerde Staten, na daaromtrent het schooltoezigt te hebben gehoord, geweigerd hebben hunne goedkeuring aan dat besluit te verleenen, op grond dat de jaarwedde voor den bedoelden hulponderwijzer ten minste f 600 behoort te bedragen en volgens het raadsbesluit de onvoldoende vaste jaarwedde wel door eene gratificatie wordt verhoogd, doch die gratificatie slechts voor twee jaren en alleen ten behoeve van den te benoemen hulponderwijzer wordt verleend;

dat de gemeenteraad, van dit besluit bij Ons in beroep komende, aanvoert, dat op de door den Raad gestelde voorwaarden zich meer dan een sollicitant opdeed, één van dezen, sedert 1 December 11. in functie is en dus het bewijs is geleverd, dat door de tijdelijke gratificatie aan de jaarwedde verbonden, de belangen van het onderwijs voldoende zijn behartigd;

overwegende, dat het doel, waarom de Raad nevens de vaste jaarwedde eene gratificatie wenschte toe te kennen voor elk vol jaar dienst, is om zooveel mogelijk te voorkomen, dat de onderwijzer onverwachts en op ongelegen tijd zijne betrekking verlate tot groot ongerief voor het onderwijs;

dat dit doel echter volstrekt niet medebrengt het toeleggen der gratificatie na twee jaren te doen ophouden, maar veeleer dat te bestendigen;

dat toch het doen ophouden der gratificatie voor den onderwijzer eene drangreden zou zijn om er naar te streven binnen de twee jaren een minder karig bezoldigde betrekking te verkrijgen;

dat er wel redenen kunnen zijn om eene eenmaal vastgestelde jaarwedde na verloop van zekeren tijd te verhoogen, maar geen enkele grond kan worden aangevoerd om eene genoten bezoldiging na verloop van zekeren diensttijd te verminderen;

dat daardoor de ijver in het verrigten der werkzaamheden, in stede van te worden geprikkeld, zou worden uitgedoofd en slechts afwisseling van onderwijzend personeel, schadelijk voor de belangen van het onderwijs, zou worden in de hand gewerkt;

dat een jaarlijksch inkomen van f 600 voor eenen hulponderwijzer in de gemeente Sint-Maartensdijk niet meer dan juist voldoende kan worden geacht, zooals ook volgt uit de omstandigheid, dat van de 16 hulponderwijzers of hulponderwijzeressen, in datzelfde district werkzaam, niet minder dan 11 eene zelfde of hoogere jaarwedde genieten, terwijl slechts 2 minder dan f 550 erlangen;

dat er alzoo geen termen zijn om op adressants verzoek gunstig te beschikken;

Gezien de wet van 13 Augustus 1857 (*Staatsblad* n°. 103);

Hebben goedgevonden en verstaan:

met handhaving van het besluit van Gedeputeerde Staten van Zeeland, van 17 December 1879, n°. 38, het Jaartegen door den gemeenteraad van Sint-Maartensdijk ingesteld beroep te verklaren ongegrond.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State, afdeling voor de geschillen van bestuur.

's Gravenhage, den 31sten Maart 1880.

WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

SIX.

CV.

Beroep van ANTHONIJ VAN WEEL, te Ouddorp, van het besluit van Gedeputeerde Staten van Zuidholland, waarbij hem de vergunning geweigerd is om gelijktijdig met de betrekking van hoofdonderwijzer te mogen waarnemen die van brievengaarder.

10 Sept. 1879, n°. 10.

WIJ WILLEM III, KON.

Beschikkende op het beroep van ANTHONIJ VAN WEEL, te Ouddorp, van het besluit van Gedeputeerde Staten van Zuidholland, dd. 10 Junij 1879, n°. 24;

den Raad van State, afdeling voor de geschillen van bestuur, gehoord, advies van 8 September 1879, n°. 68;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van 16 September 1879, n°. 14, afdeling Onderwijs;

Overwegende, dat de appellant, hoofdonderwijzer van de openbare lagere school te Ouddorp, van Ons verzoekt de hem door Gedeputeerde Staten van Zuidholland bij hun aangevallen besluit geweigerde goedkeuring tot het gelijktijdig bekleden van de betrekking van brievengaarder in genoemde gemeente, waartoe hij bij beschikking van den Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid dd. 5 Mei 1879 is benoemd;

overwegende, dat volstrekte onthouding van hem, die als brievengaarder fungeert, van alle werkzaamheden, met het postwezen in verband staande, zoo dikwijls en zoo lang er telken dage school wordt gehouden, voor het publiek in eene uitgestrekte gemeente in te groote mate ongeriefelijk zou wezen om op den duur te kunnen of te mogen worden volgehouden;

dat van de gelijktijdige waarneming van het hoofdonderwijzers- en het brievengaarderschap in casu schade is te duchten voor het onderwijs en den goeden gang van zaken in de school;

dat toch de school te Ouddorp niet staat in de onmiddellijke nabijheid van het woonhuis van den hoofdonderwijzer;

dat zij door ongeveer 350 leerlingen wordt bezocht;

en dat de hoofdonderwijzer, behalve met het doorlopende oppertoezicht over hulppersoneel en leerlingen, persoonlijk met het onderwijs eener klasse is belast;

dat onder die omstandigheden bij inwilliging van des appellants verzoek tijdelijke verwijderingen van den hoofdonderwijzer uit de school met genoegzame zekerheid te verwachten zijn en die gemeente-ambtenaar niet zoo ongestoord en onverdeeld de belangen van de school en het onderwijs zou kunnen behartigen, als eene zoo talrijk bezochte school vordert en de gemeente het regt heeft te verlangen;

gezien art. 13 en art. 24 der wet op het lager onderwijs van 13 Augustus 1857 (*Staatsblad* n°. 103);

Hebben goedgevonden en verstaan:

met handhaving van het besluit van Gedeputeerde Staten van Zuidholland van 10 Junij 1879, G. S. n°. 24, het daartegen ingesteld beroep ongegrond te verklaren;

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State, afdeling voor de geschillen van bestuur.

's Gravenhage, den 18den September 1879.

WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

SIX.

CVI.

Vernietiging van het besluit van Gedeputeerde Staten van Zuidholland van 17 Februarij 1879, n°. 36, waarbij de goedkeuring is onthouden aan een besluit van den raad der gemeente 's Gravenhage tot het in gebruik geven van het lokaal der openbare school te Scheveningen, voor het houden eener Zondagschool.

8 Sept. 1879, n°. 17.

WIJ WILLEM III, KON.

Beschikkende op het adres van den gemeenteraad van 's Gravenhage, bij Ons voorziening vragende tegen een besluit van Gedeputeerde Staten van Zuidholland van 17 Februarij 1879, n°. 36, waarbij goedkeuring is onthouden aan het Raadsbesluit van 5 November 1878;

den Raad van State, afdeling voor de geschillen van bestuur, gehoord, advies van 28 Mei 1879, n°. 26;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van 5 September 1879, la. E, afdeling Onderwijs;

overwegende, dat bij het bovenbedoeld besluit de raad van 's Gravenhage aan den heer C. H. VOORHOEF het lokaal van de gemeenteschool aan de Badhuisstraat te Scheveningen ten gebuik heeft afgestaan tot het houden eener Zondagschool voor kinderen, van welke school het doel wordt opgegeven te zijn het verhalen der geschiedenissen des Ouden en des Nieuwen Testaments;

dat de raad dit besluit ter goedkeuring heeft gezonden aan Gedeputeerde Staten, maar dat deze daaraan hunne goedkeuring hebben onthouden, op grond van art. 23 laatste lid van de wet op het lager onderwijs, welke bepaling naar hun oordeel, geene andere betekenis kan hebben dan eene beperking der bevoegdheid, bij art. 138 der gemeentewet aan den raad toegekend, en dat mitsdien het in gebruik geven van de schoollokalen voor godsdienst-onderwijs uitsluitend kan geschieden aan kerkgenootschappen en ten behoeve der leerlingen, die er te school gaan, iets, wat in het besluit van den Raad van 's Gravenhage niet is in acht genomen;

overwegende dat in de eerste plaats moet worden beslist, of bij voornoemd raadsbesluit zoodanige beschikking over gemeente-eigendom is genomen, als bij art. 194 der gemeentewet aan de goedkeuring van Gedeputeerde Staten is onderworpen;

overwegende dat, in het stelsel der wet, geen gemeente-eigendom, zolang het ter publieke dienst bestemd is, bij burgerlijke overeenkomst, ten behoeve van derden beschikbaar kan worden gesteld;

dat het genot of gebruik daarvan niet krachtens overeenkomst, maar door verordening van het openbaar gezag

wordt geregeld, en dat, hijaldien voor dat genot of gebruik gelden aan de gemeente worden betaald, deze als belasting worden beschouwd;

dat dan ook art. 194 der wet alleen het oog kan hebben op die gemeente-eigendommen, welke niet ten publieke dienst bestemd zijn, maar die ten bate der gemeentekas aan anderen in huur of gebruik worden gegeven en geschikt zijn om zoowel onder 's hands als in het openbaar uitgegeven te worden;

dat de gemeenteschool aan den Badhuisweg te Scheveningen is eene openbare gemeente-inrigting, welke dus niet het onderwerp kan zijn eener regtshandeling, zoo als in art. 194 wordt bedoeld;

dat daartegen niet afdoet de omstandigheid dat zij slechts gedurende den tijd, dat zij voor het van gemeentewege gegeven onderwijs niet vereischt is, ten gebruike wordt afgestaan, vermits die omstandigheid haar het karakter van publieke instelling niet doet verliezen, maar alleen veroorzaakt, dat zij, niettegenstaande dat karakter, tot een ander einde tijdelijk wordt aangewezen;

dat dan ook de gemeenteraad ten opzichte van die school geene beschikking heeft kunnen nemen in den zin van art. 194, maar dat zijn besluit alleen is te beschouwen als eene, de gemeente tot niets verbindende vergunning, omtrent het gebruik van eene instelling staande onder zijn beheer;

dat het verlenen van eene dergelijke vergunning nergens aan de goedkeuring van Gedeputeerde Staten is onderworpen;

dat de vraag, of de raad wel de bevoegde magt zij om eene dergelijke vergunning te geven en of dat niet veelmeer tot den werkring van burgemeester en wethouders behoort, in den tegenwoordigen stand der zaak door Ons niet kan worden beslist;

Gezien art. 194 der gemeentewet;

Hebben goedgevonden en verstaan:

met vernietiging van het besluit van Gedeputeerde Staten van Zuidholland van 17 Februarij 1879, n°. 36, te verklaren, dat op het besluit van den gemeenteraad van 's Gravenhage, van 5 November H., hierboven vermeld, geene goedkeuring van Gedeputeerde Staten wordt gevorderd.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State, afdeling voor de geschillen van bestuur.

Het Loo, den 8sten September 1879.

W I L L E M.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

SIX.

INHOUD.

	Bladz.		Bladz.
Hooger onderwijs.		§ 4. Middelbare scholen voor meisjes 141	
§ 1. Rijksuniversiteiten te Leiden, Utrecht en Groningen	1	a. Getal en soort der scholen	141
a. Collegien van curatoren	1	b. Getal der leerlingen	141
b. Onderwijzend personeel	1	c. Examens	143
c. Studenten	2	d. Onderwijzend personeel	144
d. Omvang van het onderwijs	4	e. Leerplan en toestand van het onderwijs	146
e. Uitkomsten van het onderwijs	38	f. Toestand der lokalen en hulpmiddelen	147
f. Handelingen in het belang der wetenschap	50	g. Inrigtingen, ongeveer met de openbare middelbare scholen voor meisjes gelijkstaande	147
g. Hulpmiddelen voor het onderwijs	51	§ 5. Landbouwscholen	148
§ 2. Universiteit te Amsterdam	56	§ 6. Polytechnische school	153
a. Collegie van curatoren	56	§ 7. Scholen voor de zeevaart	156
b. Onderwijzend personeel	56	§ 8. Scholen voor doofstommen en blinden	157
c. Studenten	58	§ 9. Acten van bekwaamheid tot het geven van middelbaar onderwijs	157
d. Omvang van het onderwijs	59	§ 10. Toezigt op het middelbaar onderwijs	158
e. Uitkomsten van het onderwijs	70	§ 11. Onderwijs in taal-, land- en volkenkunde van Nederlandsch Indië	158
f. Handelingen in het belang der wetenschap	73	a. Gemeentelijke instelling te Delft	158
g. Hulpmiddelen voor het onderwijs	74	b. Gemeentelijke instelling te Leiden	158
§ 3. Kweekscholen en seminaria	75	§ 12. Kosten van het middelbaar onderwijs	159
§ 4. Gymnasia en latijnsche scholen	84	§ 13. Pensioenen aan onderwijzend personeel bij het middelbaar onderwijs	172
§ 5. Kosten van het hooger onderwijs	90	§ 14. Rijkskweekschool voor freedvrouwen	172
Middelbaar onderwijs.		§ 15. Rijksveeartsenijschool	173
§ 1. Burgerscholen en daarmede, krachtens art. 14 der wet, gelijk te stellen inrigtingen	99	Onderwijs bij de land- en zeemagt.	
a. Getal en soort der scholen	99	§ 1. Koninklijke Militaire Akademie	175
b. Getal der leerlingen	100	§ 2. Tweede afdeeling der krijgsschool	176
c. Onderwijzend personeel	103	§ 3. Instructie-bataillon	177
d. Leerplan en toestand van het onderwijs	106	§ 4. Artillerie-instructie-compagnie	178
e. Toestand der lokalen en hulpmiddelen	108	§ 5. Wetenschappelijke cursus bij de corpsen	179
§ 2. Industrie- en teekenscholen, ambachtsscholen	108	§ 6. Scholen bij de corpsen	179
§ 3. Hoogere burgerscholen	111	§ 7. Koninklijk Instituut voor de marine te Willemsoord	182
a. Getal en soort der scholen	111	§ 8. Opleiding van machinist-leerlingen	183
b. Getal der leerlingen	113	§ 9. Opleiding van lichtmatrozen en jongens aan boord van het schip » de Admiraal van Wassenaer » te Amsterdam	183
c. Examens	121	§ 10. Opleiding van lichtmatrozen en jongens aan boord van het schip » Anna Paulowna » te Rotterdam	185
d. Onderwijzend personeel	123	§ 11. Opleiding van bootsmansleerlingen aan boord van de instructiebrik » Zeehond »	187
e. Leerplan en toestand van het onderwijs	136		
f. Toestand der lokalen en hulpmiddelen voor het onderwijs	140		
g. Inrigtingen, ongeveer met de hoogere burgerscholen gelijkstaande	140		

INHOUD.

	Bladz.		Bladz.
§ 12. Opleiding van stuurmansleerlingen aan boord van het wachtschip te Amsterdam	187	§ 8. Inkomsten van onderwijzers	225
§ 13. Opleiding van jongens bij de kweekschool voor zeevaart te Leiden	189	§ 9. Pensioenen aan onderwijzers	232
§ 14. Opleiding van militaire geneeskundigen.	189	§ 10. Schoollocalen, schoolmeubelen enz.	233
§ 15. Opleiding van militaire apothekers voor het lager in Oost- en West-Indië.	190	§ 11. Benoeming, schorsing en ontslag van onderwijzers.	235
Lager onderwijs.		§ 12. Opleiding van onderwijzers	238
§ 1. Getal en aard der scholen.	190	a. Rijks-kweekscholen	238
§ 2. Onderwijzend personeel.	196	b. Normallessen, opleidingsklassen, enz.	241
§ 3. Getal der leerlingen.	200	c. Onderwijzersgezelschappen	248
§ 4. Omvang en toestand van het lager onderwijs	208	d. Algemeen overzicht der kosten	248
§ 5. Kosten van het openbaar lager onderwijs	211	§ 13. Acten van bekwaamheid tot het geven van lager onderwijs	249
§ 6. Schoolgelden	219	§ 14. Toezigt op het lager onderwijs.	252
§ 7. Subsidien van het Rijk en de provincien, krachtens art. 36 der wet.	222	Onderwijs in de gevangenissen.	252
		Bewaarscholen	253

BIJLAGEN.

- A. Koninklijk besluit van 31 Decem. 1879, n°. 24, tot vaststelling van een reglement op het beheer en gebruik der verzamelingen, inrigtingen en hulpmiddelen voor het onderwijs aan de Rijksuniversiteiten.
- B. Huishoudelijk reglement voor het collegie van curatoren der Rijksuniversiteiten.
- C. Instructie voor den secretaris van elk collegie van curatoren der Rijksuniversiteiten.
- D. Reglement der bijzondere school van hooger onderwijs van de vereeniging der Fraters te Tilburg.
- E. Overzicht van de verslagen der in 1879 gehouden eind-examens van de hoogere burgerscholen.
- F. Verslag der Commissie, belast met het afnemen van het examen B, volgens artt. 61 tot 65 van de wet van 2 Mei 1863 (*Staatsblad* n°. 50).
 Verslag der Commissie, belast met het afnemen van het examen B, volgens art. 60, en de examens C, volgens artt. 61 tot 65 der wet van 2 Mei 1863 (*Staatsblad* n°. 50).
- G. Verslag der Commissie, belast met het afnemen der examens ter verkrijging van een diploma als stuurman aan boord van koopvaardij-schepen.
- H. Uittreksel uit het verslag der Commissie, in 1879 belast met het afnemen van het examen van hen, die eene acte van bekwaamheid verlangden tot het geven van middelbaar onderwijs in wis- en natuurkundige wetenschappen, gymnastiek, landbouwkunde of handelswetenschappen.
 Uittreksel uit het verslag der Commissie, in 1879 belast met het afnemen van het examen van hen, die acten van bekwaamheid verlangden voor middelbaar onderwijs in Nederlandsche, Fransche, Hoogduitsche en Engelsche taal en letterkunde, geschiedenis, aardrijkskunde en staatswetenschappen.
 Uittreksel uit het verslag der Commissie, in 1879 belast met het afnemen van examens van hen, die eene acte van bekwaamheid verlangden voor middelbaar onderwijs in het hand- en regtlijnig teekenen en bootsen.
- I. Koninklijk besluit van 28 Mei 1879 (*Staatsblad* n°. 104) tot regeling der wijze waarop de vergelijkende examens, bedoeld in art. 28 der wet van 17 Augustus 1878 (*Staatsblad* n°. 127) worden afgenomen.
- K. Koninklijk besluit van 28 Mei 1879 (*Staatsblad* n°. 105) tot vaststelling der regelen voor de Rijkskweekscholen voor de onderwijzers en onderwijzeressen, bedoeld in art. 24 der wet van 17 Augustus 1878 (*Staatsblad* n°. 127).
- L. Koninklijk besluit van 28 Mei 1879 (*Staatsblad* n°. 106) tot regeling van den omvang van het examen, bedoeld in art. 63 der wet van 17 Augustus 1878 (*Staatsblad* n°. 127), van de wijze van afneming en van hetgeen verder tot dat examen betrekking heeft.
- M. Koninklijk besluit van 3 Augustus 1879 (*Staatsblad* n°. 148) houdende bepalingen ter uitvoering van art. 4 der wet van 25 April 1879 (*Staatsblad* n°. 87) en art. 65 der wet van 17 Augustus 1878 (*Staatsblad* n°. 127).
- N. Koninklijk besluit van 9 Augustus 1879 (*Staatsblad* n°. 149) omtrent het afnemen der examens in de levende talen, waarvoor de programma's bij Koninklijk besluit van 3 Augustus 1879 (*Staatsblad* n°. 148) zijn vastgesteld.
- O. Overzicht der Koninklijke beslissingen in geschillen van bestuur betreffende het onderwijs, gedurende het jaar 1879.

